JORGE SEMPRUN

RAMÓN MERCADER'İN İKİNCİ ÖLÜMÜ

CAN

ROMAN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
İSMET BİRKAN

Jorge Semprun

RAMÓN MERCADER'İN İKİNCİ ÖLÜMÜ

Can Yayınları: 1498
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 612

La deuxième mort de Ramón Mercader, Jorge Semprun
© Editions Gallimard, 1969
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2000
Bu kitabın yayın hakları Akcalı Telif Hakları
ajansı aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: Şubat 2006

Yayına Hazırlayan: Ayça Sezen

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gelengül Çakır
Düzelti: Fulya Tükel
Montaj: Mine Sarıkaya

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 975-07-0623-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Jorge Semprun
RAMÓN MERCADER'İN İKİNCİ ÖLÜMÜ

ROMAN

Fransızca aslından çeviren
İSMET BİRKAN

CAN YAYINLARI

JORGE SEMPRUN'UN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

BEYAZ DAĞ / *roman*
BÜYÜK YOLCULUK *roman*
HOŞÇAKAL GÜZEL AYDINLIK / *anı-roman*
YAZMAK YA DA YAŞAMAK / *deneme*

Jorge Semprun, 1923 yılında İspanya'da doğdu. 1937 yılında ailesiyle birlikte Fransa'ya iltica etti. Burada hukuk eğitimi gördü. Fransa Komünist Partisi üyesi oldu. Direniş hareketine katıldı. 1943'te Nazilerce tutuklanarak Buchenwald Toplama Kampı'na gönderildi, oradan dönüşünde İspanyol Komünist Partisi'nin faaliyetlerine katıldı, görüş ayrılıkları nedeniyle bu partiden 1964'te ihraç edildi. Bir süre sonra *Büyük Yolculuk* (1967) yayımlandı. Bu romanında, toplama kamplarının dünyasını, geriye dönüşlerle, işkence hakkında metapsikolojik düşünce düzeyine erişen bir üslupla anlattı. UNESCO'da çevirmenlik yaptı, Alain Resnais, Costa Gavras, Yves Bousset gibi yönetmenlere senaryolar, diyaloglar yazdı. 1988'de İspanyol hükümetince kültür bakanı olarak atandı. Fransız Akademisi üyesi olan Semprun'un başlıca yapıtları arasında *Yazmak ya da Yaşamak, Beyaz Dağ, Hoşça Kal Güzel Aydınlık* sayılabilir. *Ramón Mercader'in İkinci Ölümü* ise 1969 yılında Fransa'nın önemli ödüllerinden Prix Femina'yı almıştır.

İsmet Birkan, Türkiye'de Gazi Eğitim Enstitüsü ve Fransa'da Sorbonne ve Toulouse üniversitelerinde Fransız dili, edebiyatı ve uygarlığı konularında öğrenim gördü. 1984'deki emekliliğine dek Gazi Eğitim Enstitüsü'nde çalıştı. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. 1992 yılından 2004 yılına kadar aynı üniversitenin Mütercim Tercümanlık Bölümü'nde ve Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü'nde felsefe, estetik, sanat tarihi dallarında öğretim görevlisi olarak çalıştı. Halen yalnız çeviriyle uğraşıyor. Fransa *Palmes Académiques* nişanı sahibidir. Dilimize kazandırdığı birçok yapıt arasında Louis Althusser'in *Gelecek Uzun Sürer* (Can Yayınları), Julien Gracq'ın *Ormana Bakan Balkon* (Can Yayınları), Jorge Semprun'un *Yazmak ya da Yaşamak* (Can Yayınları) adlı kitapları sayılabilir.

Colette'e
paylaşılan güneşler için

Bu anlatıda söz konusu edilen olaylar bütünüyle hayalîdir. Dahası, gerçeklikle her türlü örtüşme sadece rastlantı olmakla kalmayıp, tam anlamıyla rezalet olurdu.

I

Kendisi suyun, gökteki bir açıklıktan süzülen aydınlığın menevişli yansımalar serptiği su yüzeyinin beri yakasında duruyor olabilirdi; ama, tuhaf şey, bu geniş yüzey, manzaranın üstünde bir yerde asılı olduğu düşünülebilecek bir güneşin adeta bir tül perdeden süzülen ışığını yansıtır gibi görünmüyor, tersine bunu, bu pırıltılı ışığı, kendi derinliklerinden fışkırtıyor, daha doğrusu sızdırır gibi görünüyordu; sanki suyun görünüşte durgun, dümdüz yüzeyinin altında belli belirsiz ışıklı bir güç, kanalın boz bulanıklığını da, rıhtımların yerinden oynamış yosunlu taşlarının ve ölgün suyun kenarında –en azından ilk bakışta– mavimsi kızıl toprak renginde, ancak bir yan kanalın üzerindeki bir köprü kemerinin aydınlığa boğulmuş açık ağzıyla, ve iskelelere bakan birkaç som ve ağır kapının aynı şekilde açık ama algılanabilecek denli yoğun karanlık ağızlarıyla kesintiye uğramış dimdik bir yar gibi yükselen penceresiz bina cephelerinin griliğini de, sinsi sinsi kemiriyordu; belki de canlılık ve hareket dolu başka bir günde, çeşit çeşit mallar ağır mavnalardan bu iskelelere indirilmiş, oradan da köşelerinde kuleler yükselen hallerin karanlık ve kubbeli depolarına taşınmıştı; ama bugün mavnalar terk edilmiş görünüyordu; lüzumsuz bulunarak oraya halatlarla bağlanıp bırakılmış, bir bakıma kent manzarasının kırık çizgisinde eriyip gitmiş gibiydiler; sanki tuz, çamur, suyosunları, hayvan pislikleri tarafından durmadan işlemden geçirilen ahşap iskeletleri artık çürük su ile aşınmış taş arasında kalan bir tür ara maddeden başka bir şey değildi: belki de ölü bir suyun akıntısındaki ölü ağaç, taşın kendinden türemiş ve çürümekte olan çıkıntılar... Geçici ve yok olabilir varlıklarıyla,

mutlaka suyun öte yakasında yükselen bu kentin katı sonsuzluğunu vurguluyorlardı.

Evet, böylece, bulutlu göğün değişken renkleri altında dümdüz bir ovada, kâh sağında kâh solunda, hatta bazen tam önünde, ovanın sonsuz düzlüğünde kapanmış bir yara izinin kabartısını çizen bir kanalın duru ya da bazen getirdiği çamur yüzünden kızıla çalan suyunu iki yandan sıkıştıran iki çimenli tepeciğin arasında, adeta manzaranın üzerinde yüzen bir mavnanın garip, en azından alışılmadık görüntüsünü göre göre uzun süre yürüdükten sonra, oracıkta kımıldamadan durur, büyük kanalın sularına alçak ve yüksek bina cephelerinin ve çan kulelerinin yer yer morarmış gölgesini düşüren bu netlikle çizilmiş kent profilini, beri kıyının sarı-kızıl kumları üzerinde ayaktaymış gibi, hafifçe yanlamasına bir bakış açısından, sessizlik içinde seyrederdi; öyle bir sessizlik ki, kendisiyle aynı kıyıda ama biraz solunda yer alan insanların –konuşurlarsa– sesleri bile uzaklık nedeniyle delemez, hatta silemezdi bunu: önce, belki de koladan sertleşmiş giysiler içinde dimdik duran iki kadın; kalçalarını ve göğüslerini yine kolalı, hatta kaskatı, haşır huşur ve kat kat iç çamaşırlarının içine sığdırmaya çalışırken kim bilir nasıl bütün vücutlarıyla kıvrana kıvrana göbek atmışlardır; kıyının netlikle çizilmiş çizgisine koşut olarak karşı karşıya duran iki kadın; daha ötede, biri biraz geride olmak üzere iki kadın daha ve iki de adam; biri hafifçe yana dönük olarak arkadan görünüyor, üstünde siyah bir manto, başında da yine siyah ve yuvarlak geniş kenarlı bir şapka var; ötekilere, yani oradaki kadın ve erkeklere bir şeyler söylüyor olabilir, hiçbir şeyin, ne suyun şırıltısının, ne uçan kuşların çığlıklarının, ne de çan kulelerinden –oysa hepsi göz önünde– yayılan çan seslerinin bozamadığı o sessizliğe karşın; herhalde birkaç adım ötede aynı kıyıya halatlarla bağlanmış duran mavnanın yüküne ilişkin bir şeyler (ya da mavna değil, bir yolcu ve yük salı olabilirdi söz konusu tekne; içinden ışıyan bu kül rengi suyu aşıp karşıya, o an için ıssız olan karşı kıyıya, kentin duvarlarında, üstünde küçük sivri bir kule –oya gibi işlenmiş hafifliğiyle bina cephesinin kaba ol-

makla birlikte soylu da sayılabilecek görünüşünü az çok düzelten ince bir çan kulesi– bulunan sade ve süssüz bir binanın ortasında açılmış şu kapının önüne yanaşmayı sağlayacak bir feribot... ki bu takdirde bütün o insanlar –ön planda ötekilerden ayrı duran iki kadın da dahil– karşıya geçiş saatini bekliyor olabilirlerdi, öğleye kadar tarlalarında çalıştıktan sonra kente dönmek üzere, ya da eğer komşu köylerden ortakçılar idiyseler, öteberi satın almak, akrabalarını ziyaret etmek veya dinî ya da resmî bir törene katılmak için oraya gitmek üzere; bu sonuncu olasılık, kadınların ve erkeklerin giyimlerine bakılırsa daha da güçleniyordu, çünkü kılıklarında öyle günlük sıradan işlerle açıklanabilecek hiçbir boş yermişlik, hiçbir özensizlik göze çarpmıyordu).

O yine böyle, sessizliğin içinde, öteden beri bildik, tanıdık ama yine de beklenmedik sürprizler saklayan bu şaşırtıcı kenti seyrederdi, ve bu ağzı açık seyre dalışın sarıcı dinginliği içinde, kendi kendine, –hazır bir deyim vardı, çoğu kez böyle kalıplaşmış deyimlerin özelliği olan o hafifçe abartılı biçemle, bu tanıdık ama altüst edici manzara karşısında gerçekten hissettiklerini pek güzel dile getiren: *kanının damarlarında bir dönüş yaptığını duyarak*– ne olduğunu sorardı bu şaşkınlığın, onu oracıkta yere çakılmış gibi donduran, görünen insanların sağında ve biraz gerisinde beri kıyının kumlarına çivileyen bu kalp çarpıntısının... Sanki kendisi de bu tablonun son ve görünmez kişisiymiş gibi, sanki ressam –üç yüzyıl öncesinden– onun oraya geleceğini, duracağı yeri ve görüş açısını, hatta o önsezi yüklü kalp çarpıntısını öngörmüş ama hemen yadsımış ve pekâlâ kendisi olabilecek o kişiyi oraya resmetmeyi içine sindiremeyip görünmez kılmış ya da fırçanın son bir dizi hafif ve ince dokunuşuyla, kızıla çalan kumda, menevişli suda ve kulelerin ışığa doymuş kanal üzerindeki daha yoğun gölgesinde eritmiş gibi... Sanki, resimden anlayan birinin o katışıksız özgüveniyle, soyut denebilecek bir zevkin o tanıdık duygusunu bir daha yaşamak için o tuvale yaklaştığı anda hissettiği o endişe –kanı damarlarında şöyle bir tur atmıştı ya–, ta can evinden kopup gelen o belirsiz heyecan dalgala-

rı, hatta resme bakar bakmaz bakışındaki o özgüvenli kesinliği kemiriveren o garip iç sıkıntısı bile, sanki o ressamın üç yüzyıl önce verilmiş ama zamanın pamuksu kalınlığını amansız bir bıçak gibi kesip bugüne gelmiş olan o kararından, hakkı gibi görünen o yeri –orada bulunması gereken yedinci kişinin yerini– ondan esirgemek kararından, ileri geliyormuş gibi... Evet, kendisi de bulunmalıydı orada, kanalın beri yakasında, Delft kentinin karşısında, kıyının kumlarıyla uyuklayan suyun kendi görüş alanının ön planında birbirine karıştığı tablonun kenarında; sonra gözü biraz cimrice bir hareketle biraz yana doğru kayıp Delft kentinin rıhtımlarını, evlerini, depo ve ardiyelerini, kırmızı ve kül rengi damlarını, koyu gri ve yaldızlı çan kulelerini bütün olarak kavramalıydı, fayans renklerine boyanmış ovada yapmış olacağı uzun bir yürüyüşten sonra nihayet buraya vardığı zaman... Ama belki de ressamın üç yüzyıl önce kabul etmediği şey tam da onun bu bakışıydı; sanki onu kör etmeye, görüşünün oradaki dikkatli ve duygulu varlığını gereksiz kılmaya karar vermişti ki, bu *Delft Manzarası*'nın görünüşü, tam tersine, nesnel bir zorunluluğun bütün derinliğini kazanabilsin...

O zaman yana, sağma, ışığın geldiği pencerelere doğru iki adım attı ve iki elinin parmaklarını –ölülerin gözlerini kapattıkları gibi– gözkapaklarına, yüzünün kemik çatısının üzerine bastırdı; parmakları çekilince de gözleri kapalı kaldı ve iki eli, belki de bir yakarı jesti olarak, çenesinin altında birleşti. O zaman gözlerini açtı, bakışlarını tablodan sinsice kaçırdı, *Delft Manzarası*'nın karşısına konmuş olan kanepenin yanından dolaştı, salonu terk edip doğrudan doğruya birinci kat merdivenlerinden ulaşılan ve pencereleri –az önce fark etmişti– bir havuza bakan daha büyükçe salona girdi ve Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'nun önünde durdu.

Başka bir şey yok burada, başka hiçbir şeye bakmamalı.

Küçük tuval işte orada, önünde, titiz ve yutucu bakışının içine zincirlenmiş, tıpkı kuşun da tünediği madeni çubuk üzerinde kayabilen bir halkaya –aslına bakılırsa bayağı

nazikçe– zincirlenmiş olduğu gibi (kuş hareketsiz, sahte özgürlüğünün sınırlarının farkında, çünkü daha önce kendisine kafeslik eden hava dolu uzamı sık sık kanatlarıyla dövmüş; ama şimdi belki de kaderine razı olmuş, ama yine de dikkatli, hatta tetikte; dik başı sararmış ve pürtüklü bir duvar parçasının önünde iyice beliriyor; duvarın alt yanında, tablonun alt kenarına doğru, ressamın imzası –büyük harflerle– ve resmin tarihi okunuyor: 1654). O zaman birtakım belli belirsiz, dağınık düşünceler geçiyor kafasından: Bir önceki yıl, anıları kendisini yanıltmıyorsa, XIV. Louis *Fronde*[1] ayaklanmasını bastırmış, Cromwell *Lord Protector*[2] olmuş ve Papa X. Innocent da Jansenizm'i resmen mahkûm etmişti. Dünyada pek çok şeyler oluyor, anlaşmalar, bağlaşmalar kurulup bozuluyor, kaleler el değiştiriyor ve Avrupa'nın dört bir yanında, sonuçları henüz hiç kimse tarafından öngörülemeyen bir gelgit dalgası içinde, burjuva sınıfı –devletler, imparatorluklar, dinler ve sınıflardan oluşmuş bir bulutsuyu andıran– genişleme halindeki bir dünyanın maddesel güçlerini, devindirici mekanizmalarını eline geçiriyordu. Burjuvazinin varlığı bu dünyayı inatla kendi hegemonyasının –bazen kendisi tarafından bile– henüz gözle görülemeyen rasyonel figürleriyle damgalıyordu. Ve ertesi yıl, Carel Fabritius'un o hareketsiz ama ürperen kuşun –ayağına takılı incecik zincirin olanaksız kıldığı özlenen bir uçuşun sabırsızlığıyla boyun tüyleri kabarmış, ötüş yeteneğine de sahip bu narin göçmen kuşcağızın– resmini yaptığı 1654 yılında, Pascal olasılıklar hesabını icat ediyor ve İsveç Kraliçesi Kristina tahtından feragat ediyordu; neler getirecekleri belli olmayan yıllardı bunlar... İki yıl sonra, Velasquez'in *Nedimeler*'i (bu tablonun belleğindeki imgesi gayet taze ve net, gün gibi aydınlıktı, çünkü Prado Müzesi'nde bir gün geçirmişti, resimle hiç ilgisi olmayan nedenlerle, tam da Hollanda yolculuğundan bir gün önce) bitireceği yıl, Ams-

[1] Fransa'da 1648-1653 yılları arasında patlak veren ayaklanmalar dizisi. Krallığın gitgide artan gücünü denetim altına almayı amaçlayan bu halk ayaklanmaları XIV. Louis tarafından bastırılmıştır. (Yay.)

[2] Parlamento'nun seçtiği başkomutan olarak ülkedeki tek otorite olduğu inancıyla Cromwell'e verilen unvan. 1653 / 1658 yılları arasında Cromwell, İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da bu unvanla görev yapmıştır. (Yay.)

terdam'da şu ebedi şüpheli Spinoza; felsefesi, özündeki kavramsal aklın saçma ve nerdeyse azmanca sistematik duruluğuyla, Avrupa'nın üzerine yürüyen bu yeni toplumsal gücün bütün ideolojik sığınaklarını birer birer toz duman eden, ancak ona henüz kendi yeniliğini, tarihsel özünü, gücünü, gerekli zorbalığını vermekten kaçınan; ve istila edici atılımının kuramsal nedenlerini henüz benimseyemeyen bu sınıfa kendi aydınlığının aynasını tutmayı reddeden Spinoza, o yıl, 1656'da, o küçük tuvalin Fabritius'un Delft'teki küçük atölyesinde çizilip boyanmasından iki yıl sonra, Amsterdam'daki Yahudi cemaatinden dışlanmıştı. Ama belki de Fabritius gibi adamları bu kuşun beylik ve uçucu güzelliğini (bir kuşcağız, narin ötüşlü bir saka kuşu, köleleştirilen dünyanın incecik havı, uzak kanlarla basılmış bir sikkenin yumuşak turası) resmetmeye –sonra da hapsedip tüccarların ambarlarına yığılmış servetlerin alegorik ve gerekçeleyici figürü olarak kullanmaya– sevk eden de o zamanların huzursuzluğu, kısmen okunamayan akışı, manevi yıldırımların, maddi yıkımların örtülü ya da gerçekleşmiş tehditleriydi; sanki Carel Fabritius eserine bir ticari senedin altına yazılan ad gibi açık ve okunaklı imzasını atarken bu tuvalin, aynı 1654 yılında Delft'te bir baruthanenin –ressamın evini, eserlerini ve ailesini de yıkıntılara gömerek– infilak etmesiyle (Egbert Van der Poel'in birkaç kez resmini yaptığı, adeta Tanrı ihsanı patlama; bu tablolardan biri Amsterdam'da, adı da konusunu tastamam betimliyor: *1654'te Delft'te Patlayan Bir Barut Deposunun Sebep Olduğu Hasar)* çıkan yangından kurtulan tek eser olacağını biliyormuş gibi... Sanki bu patlamanın tam o yıl (her geçen yılı bir ırmak, bir tahıl, bir çiçek ya da bir soyut erdem adıyla nitelendiren kimi halkların âdetleri uyarınca, buna Saka Kuşu Yılı da denebilirdi) meydana gelmekteki amacı da bu ölüm ufkunun önünde, bu tuvalin minicik çerçevesine hapsolmuş bu kuşun bu yakıcı, yumuşacık ve önemsiz güzelliğinin bu denli kolayca ele gelen ebedi saydamlığını vurgulamakmış gibi; öteki salonlardaki başyapıtları seyredeyim diye koşuştururken bu tablonun önünden çabucak şöyle bir bakış fır-

latıp geçebilirdi insan, oradan taşan her günlük güzelliğin çağrısının, anlamının, utangaç ve göze batmaz yoğunluğunun farkına bile varmaksızın...

Sonra geriye doğru birkaç adım atarak, kendi tutkulu, belki de onlara büyüleyici gelen hareketsizliğinden etkilenip –hatta az önce bir kadının bakışlarının, tuvalin dört köşe çerçevesi içinde donup kalmış ürpertili kuşla kendi yüzü arasında gidip geldiğini bile fark etmişti; sıcak denebilecek bir şaşırma ifadesi bile okunabilirdi belki o kadının bakışlarında, herhangi bir şey okumak zahmetine katlansaydı, ama bundan özellikle sakınmıştı tabii– Fabritius'un saka kuşunun önüne toplanmış olan küçük ziyaretçi grubundan ayrıldı, ani bir silkinişle, fazla uzun ve bulanık bir meditasyonun taşlaştırıcı tehlikelerinden sıyrılmak istermiş gibi, hemen hemen boydan boya kocaman bir sığır figürüyle kaplı iyi aydınlanmış büyük bir tuvale doğru döndü. Bu resim önceki duygulardan, Delft manzarasının ve Fabritius'un kuşunun uyandırdığı heyecanlardan net ve ironik bir kopuşa götürebilirdi insanı, çünkü söz konusu tablo yapılış tekniği, hem keskin hem usta işi kompozisyonu dolayısıyla elbette değerli olmakla birlikte, gerçekliğin ancak en ince dış derisini, en yüzeysel kabuğunu yakalayabiliyor, en apaçık görünüşlere bu denli bağlı kalmasıyla, doğal ve insancıl nesnelerin kalın saydamlığına, opak parıldayışına doğru bütün çıkışları tıkıyordu; kendi ışıklarının böyle dönüştürdüğü bu nesnelerin en içsel ve tükenmez gölgeleri, dikkatli ya da uzman da olsa asla bir bakışta bütünüyle kavranamaz, o saka kuşunda, o Delft manzarasında olduğu gibi; oysa bu resimdeki genç boğa bir göz kırpışın içinde ve bir daha bakmayı gerektirmemek üzere, neredeyse müstehcen denebilecek biçimde, kendi tartışılmaz yalancı gerçekliğinin tümüyle yavan yetkinliğini sergiliyordu. Her neyse işte, dönüp de önünde bakacak fazla bir şey bulamayınca (çünkü söz konusu sığıra doğru her yeni bakış ilk ve tek bakışın mekanik bir tekrarı, tiksintiye varan bir yenilenmesi olacaktı; ilk bakış zaten her şeyi apaçık ortaya çıkarmış olacaktı) bir noktayı düşünecek vakit, bir tür boş zaman buldu: İhtiyar gelecekte ona henüz

tanımadığı bir kent olan Londra'da böyle buluşmalar ayarlasaydı ne iyi olurdu! Orada, Carel Fabritius'un yok olmaktan kurtulmuş eserleri arasında bir *Delft Manzarası* da vardı ki, onu buradakiyle, şimdi heyecanlı bir kıpırdanış ve sevinçli bir sabırsızlıkla tekrar önüne geldiği tabloyla karşılaştırmak isterdi doğrusu...

Ama İhtiyar, bilmediği ve sormayı da düşünemeyeceği nedenlerle, dolaysız temas kurmanın –yılda bir ya da iki kez, asla daha sık değil– sadece Amsterdam ve Zürih'te mümkün olacağını düşünmüştü; onunla çalıştığı geçen on yıl boyunca bu konuda ancak iki istisna görülmüştü: Bir kez Münih'te, havaalanında, transit salonunda, çünkü sadece iletişimle ilgili teknik bir sorununun çözülmesi söz konusuydu. Bu olayda İhtiyar'ın kendisiyle buluşmaya gönderdiği bağlantı ajanını hatırlıyordu, çünkü adamın sinirliliği dikkatini çekmiş ve sonraki bir raporunda bunu İhtiyar'a bildirmeye karar vermişti; adam yaprak gibi titriyor, asla kimsenin, hatta mutlaka aynada kendisinin bile, yüzüne bakamıyordu; belki meslekte geçmiş uzun yılların sinirleri yıpratmasından ya da tam tersine ilk kez yerine getireceği bir görevin yeniliğinden ileri gelen korku dolu bir sinirlilik olsa gerekti bu. Nedenini asla öğrenememiş, sonraki raporuna hiç vurgulamadan, pek umursamıyormuş gibi –durumu bildirmek gerekli olsa da Münih'teki adama zarar vermek istemiyordu çünkü– eklediği dipnota da hiçbir yanıt alamamıştı. Oysa, büyük ticari firmaların genç yönetici yardımcılarını andıran hem sert hem de soğuk görünüşü altında ve kesimini sessizce takdir ettiği, üzerine tam oturmuş –İngiliz stili olduğu belli olan– elbisenin kendisine sağlaması gereken rahatlığa karşın, adamın sinirli hali apaçıktı. İkinci istisna ise iki yıl önce Venedik'te olmuştu; bundan dolayı şefine her zaman minnet duyacaktı, her ne kadar İhtiyar'ın onu bu kente bilgi ve görgüsünü artırsın, dünya görüşünü zenginleştirsin diye değil, sadece maddi koşullar nedeniyle bu bağlantı görevinde güney bölgesinden bir ajan kullanmayı gerekli gördüğü için göndermiş olduğundan emin idiyse de...

Her neyse, bu arada yine dönecekti o kent görüntüsünün, o Delft manzarasının önüne, yine o yanlamasına bakış açısı içinde; sanki yine, ovada uzun süre yürüdükten sonra, bir kez daha oraya, tam kıyıyla durgun suyun tablonun beri sınırında kayboldukları o noktaya varmış gibi; ama peyzajın gözalıcı berraklığına doğru o çorak yolu tekrar yürümeye henüz hali yoktu; İhtiyar'ın o anki –görevi verirkenki– imgesi hâlâ belleğinde olduğundan olacak, dikkati dağılıyor, rahat bakamıyordu resme: Masasının arkasında, yüzü soluk yeşil bir abajurun ipek saçaklarıyla yarı gizlenmiş durumda, damdan düşer gibi sormuştu İhtiyar:

"Vermeer'i tanır mısın?"

Şaşalamış, düşünemeden mekanik bir biçimde yanıt vermişti:

"Sadece kitaplardan."

İhtiyar'ın yüzünde hemen uçup giden hafif bir gülümseme, dudakların belli belirsiz bir kımıldayışı, gözlerin kısılması –en azından sol gözün, çünkü sadece o gözüküyordu– gibi bir hareketlenme algılamıştı galiba... O zaman İhtiyar, sertçe bir sesle konuşmuştu:

"Amsterdam'da, Rijksmuseum'da, *Küçük Sokak* adlı tablo. Orada, sabah on birde, mesajınızdan kırk sekiz saat sonra."

O, başını sallıyordu.

O zaman İhtiyar:

"Müze belirtilen günler dışında kapalı olursa o günler sayılmayacak tabii."

O, başını sallayarak:

"Tabii, elbette."

Odada bir an sessizlik olmuştu. Bir sigara almaya yeltenmiş, ama İhtiyar'ın (ilk karşılaşmalarında, alışık olduğu gibi, dumanı onun suratına üfleyerek sigara içtiğinde aldırmaz numarası yapmış olsa bile) tütün kokusuna hiç tahammül edemediğini hatırlayarak hareketini yarıda kesmiş, bu kısa sessizlik ânı sırasında neden İhtiyar'ın, servisteki daha alt düzeyli memurlardan herhangi birinin de pekâlâ ayarlayabileceği bu küçük teknik ayrıntıları kendisiyle bizzat gö-

rüşerek kesinleştirmek gereğini duyduğunu kendi kendine sormuştu; ve bu sorgulamanın içinde, –gövdesinin koltukta hafifçe yer değiştirmesi sonucu şefinin ancak yumuşak bir baş hareketiyle arkaya attığı beyaz saç kütlesini görmekteyken– aklına saygısızca da denebilecek bir kuşku düşmüştü: İhtiyar bütün bu ayrıntıları ona bizzat açıklamaya önem vermişse, bu belki de –sessizlik ânından sonra şimdi yapmaya başladığı gibi– ona Vermeer'in o tablosundan uzun uzadıya söz etmek içindi; nitekim işte şimdi aniden perdelenen, inişli çıkışlı bir sesle, düşüncesi sözünün önünde gidiyormuş gibi durup sözcük arayarak konuşuyor, bu da –herhangi bir kavramı daha iyi açıklamak için dönüp yeni sözcüklerle baştan aldığı zaman– söylemine zikzaklı bir ilerleyiş, hep aynı noktaya dönüp gelen (ama tabii farklı bir derinlik düzeyinde) bir sarmal havası veriyordu. Daha dün, yani o görüşmeden on yıl sonra, Schiphol Havalimanı'na inmiş ve sol göğsünde araba kiralama ajansının maviyle işlenmiş arması bulunan beyaz bir bluzla aynı mavi renkte gabardin etek giymiş bir hostesin nazik bakışları altında, bu formalitenin bütün ayrıntılarına son derece dikkat eder görünerek, Madrid'deki bürosu aracılığıyla kiraladığı otomobili kullanmasını sağlayacak kâğıtları imzalarken, İhtiyar'ın kendisine *Küçük Sokak*'tan bahseden, şimdi daha da perdelenmiş, nerdeyse kaygılı, hummalı ya da umutsuzluğa kapılmış o eski sesini tekrar işitir gibi olmuş, içinden bu eski sesin şüpheli yanma asılmış durumda bir süre öylece kalakalmış, öyle ki –nazik, sarışın ve ipek saçlı– hostes belgenin kopyası üzerinde bir kez daha imzalaması gereken yeri kalemiyle göstermek zorunda kalmış; o zaman, dedikleri gibi, birden kendini toplamış, o son imzayı atmış, genç kadın da candan bir gülümsemeyle ona arabanın anahtarlarını vermişti: "Amsterdam'da hoşça vakit geçirmenizi dilerim, Mösyö Mercader!" Bu son sözcükler güleç bir ifadeyle ve İngilizce söylenmişti, çünkü kendisi Flemenkçe bilmediği (bu hoş görülebilir), hostes de İspanyolca konuşamadığı (bu da pekâlâ anlaşılabilir, çünkü Hollanda, ilk dizelerinde Orange prenslerinin İspanya tacına bağlılıklarından söz edilen ulu-

sal marşına karşın, yüzyıllardan beri artık adı geçen tacın malı değildir; marştaki bu ifade ise tamamen tarihe aykırı olup elbette bu genç kadının İspanyolca bilmesini gerektirmiyordu) için bütün formaliteler bu dilde yürütülmüştü. Ne olursa olsun, uçaklarda yer ayırtmak, şoförsüz araba kiralamak, bankalardan para göndermek ve maddi konularda diğer her türlü işlemi yapmak için, İngilizce ideal dildi. Dolayısıyla, genç kadına bu karşılama dileği için –aynı dilde– teşekkür etmiş ve kendisini hamalın bagajlarla beklediği park yerine götüren memuru izlemiş, hem otoriter hem de kayıtsız bir el hareketiyle bagajları arabaya yükletip ardından bahşişleri de vermişti. Bu jesti doğal bir görünüş içinde becerebilecek hale gelmek için yaradılışındaki doğal çekingenlikten dolayı bayağı zaman harcamıştı, yalnız kalınca da, tam istediği gibi rahat, sessiz ve adsız olan güçlü Alman arabasıyla, Amsterdam'a doğru akan benzer arabaların arasında yola koyulmuştu.

Ne garip, İhtiyar'ın Vermeer'den söz eden sesi ona yolculuğunun anlamını hatırlatmıştı; *Küçük Sokak* yüzünden değil tabii, hiçbir şey bu fısıltılı manastır sessizliğinin anımsanmasına tehdit oluşturamazdı çünkü; belki de –on yıl sonra, bugün, belleğinde yine açık seçik beliren, İhtiyar'ın sözlerini bile perdeleyen– o kaygılı, sıkıntılı, sinirli telaştandı bu; yaşlı adam birden masaya dirseklerini dayamış, hatta önündeki lambayı da öfke dolu bir hareketle kenara itmişti; sanki kendisine –Ramón'a– verdiği bütün o son derece titiz, kesin, açık ve ağır talimatların içinde en önemlisi, Vermeer' in bir tablosu hakkında el yordamıyla ama büyük bir tutkunun ateşiyle de harmanlayarak yaptığı bu uzun hatırlatmaymış gibi; belirlenmiş bir yere bir mesaj bıraktıktan kırk sekiz saat sonra, acil bir durum olduğu takdirde Servisler'le doğrudan temas kurmak için görmek istediği kişiyle, bu tablonun önünde, sabah saat onda buluşabilecekti. Ama İhtiyar, on yıl önce o sırada, *Küçük Sokak*'ın salt işlevsel anlamını –bir buluşma noktası, casus örgütlerinin karanlık dünyasında aydınlatıcı bir işaret– unutup sadece güzelliğinin, bu durumda tamamen önemsiz ya da fazlalık olan –kabul et-

mek gerek ki, hangi resim olursa olsun aynı işi görürdü– güzelliğinin altını çizmiş gibi görünüyordu.

"Bilmem," demişti İhtiyar, "resim sanatını sahiden seviyor musunuz, yoksa bu sizde bir gereksinim, gerçek bir gereksinim değil de sadece soyut bir bilgilenme istemi mi?" (şefinin sesi bayağı ciddiydi; sanki onun resim tutkusu konusundaki bu kuşku ilerde, salt mesleki nitelikler açısından değerlendirildiğinde, hesaba katılması gerekecek bir öğeymiş gibi) "Ama resimden sahiden zevk alıyorsanız o tabloya bir bakın" (ve gülümseyerek eklemişti: "Tabii görev başındayken değil, o olası buluşmayla aynı gün değil." Kendisi de, başını sallamıştı: "Evet, tabii.") "ona bakın, bakmayı biliyorsanız, yani bakışınızı, bakışınızın yüklü olabileceği her şeyi unutun, bırakın tablo sizin bakışınızın içinden kendi kendini seyretsin; hatta, tuval belli bir evreni temsil eden bir yapı olarak orada bulunduğuna göre, bırakın Vermeer'in evreni de yine sizin bakışınızla kendini seyretsin, düpedüz kendini göstersin işte canım!.."

"Göreceksiniz," demişti İhtiyar, "bu oldukça küçük bir tuval, boyu elli santimetreden biraz büyük, eni biraz küçük, yani dikey bir dikdörtgen, ve zaten bütün tablo da bu dikdörtgen biçimindeki geometri üzerine kurulmuş: Evin cephesi dikdörtgen, karelere bölünmüş pencereler, kapılar dikdörtgen, avluya açılan pencereden görünen perspektif de dörtgen. Dikkatinizi çekerim (o anda sağ elinin işaretparmağı da, bir öğretmen edasıyla, kendisine yönelikti), bu tuvalin boyu da rastlantısal değildir; birkaç santimetre farkla, Johannes Vermeer'in tablolarının ortalama boylarına uyar (bu Johannes adını Flemenkçe söylendiği gibi, yani herhalde öyle olduğunu sandığı bir biçimde telaffuz etmişti; en azından ikisinin anadillerinde normal sayılacak olan söylenişe hiç uymayan bir biçimde); bu kuralın nadir istisnaları –kimi kataloglarda *Çöpçatan* diye de adlandırılan– Dresden Resim Müzesi'ndeki *Kibar Fahişe;* Edinburgh Ulusal Galerisi'nde bulunan *İsa Meryem ve Martha'nın Evinde,* New York Metropolitan Müzesi'ndeki *İnanç Alegorisi,* ve Viyana'da Sanat Tarihi Müzesi'ndeki *Ressam Kendi Atölyesinde* adlı tuvaller-

dir (ve tam bu kentin, Viyana'nın, adını söylerken İhtiyar çok kısa bir an için sözlerinde ipin ucunu tamamen kaçırmış, mavi –hemen hemen tümüyle solmuş, nerdeyse ağarmış, madensi yansımalar saçan mavilikteki– gözleri bir şimşek çakmalık süre için koyu, yoğun, bakışının dibindeki karanlık girdabın donuklaştırdığı bir renge dönmüştü; o zaman bu kentin, Viyana'nın, adının İhtiyar'a, belleğin bütün o yıldırımsı şiddetiyle, hakkında ona hesap sormanın, ayrıntı istemenin söz konusu olmadığı, belki de sözle anlatılamayacak bir gerçek olarak her zaman aralarında kalacak olan, anlam yüklü bir geçmişin varlığını anımsattığını kesinlikle duyumsamıştı; ama bu geçmişin varlığının kesinliği yine de aralarında bir ilişkinin, kırılıp ufalanmış ve kırpıntılar halinde dile gelir olsa da, hatta açıkça anlaşılmasa da bir sırdaşlığın, olabilirliğini gösteriyordu); çünkü diyordum ki, bunlar –sözün ucunu tekrar yakalamıştı şimdi– kolay taşınabilir, asılıp indirilebilir, hepsi de kollarınızı iki yana açtığınızda arasına sığabilir tuvallerdir; yani, beni anlıyorsunuz değil mi, önünde seyre dalmmaya –ya da daha doğru bir deyişle– özel tüketime elverişli nesnelerdir; bilindik ya da gösterişli kamusal tüketim nesneleri olmaktan çıkmışlardır artık; –ha, şunu da hesaba katın, Rönesans prenslerinin ve yüksek rütbeli kilise görevlilerinin özel koleksiyonlarını ben doğrudan doğruya toplumsal, gösterişe yönelik bir kamusal tüketimi amaçlayan, toplumdan gelen bir siparişi karşılayan ürünler olarak değerlendiririm– oysa Vermeer'in tuvalleri, tam da burjuvazinin bu terime vereceği anlamla, özel nesnelerdir (bu noktanın yeterince açık ve kesin olduğunu, işin aslını bilen aklı başında kültürlü insanlar olduğumuza göre, böyle basmakalıp formüllere, ayrıntılara girmemize gerek yok demek istercesine uzun parmaklı ellerini havaya kaldırmıştı); her neyse, *Küçük Sokak*'a bakarken bütün bunları hatırlarsanız – soyut hümanizmin ve eşitleriyle ancak tüccar olduğunda, yani mal alıp satan kişi olduğunda eşit olan "özel kişi" kavramının temellerini atmakta olan o burjuvazinin çarpışmalarını, yağmalarını, ihanetlerini, ama siz elbette *Grundrisse*'yi okumuşsunuzdur! Bu hikâye orada vardır (sö-

zünün burasında sağ eliyle hızlı bir hareket yapmıştı, bu konuda her türlü kuşkuyu ortadan kaldırmak ister gibi, sanki bu konuda en küçük kuşku bile her ikisi için de hakaret sayılırmış gibi; kendisi için hakaret sayılırdı, çünkü *Kapital*'e hazırlık niteliğindeki 1857-1858 tarihli bu yazıları okumadığı anlamına gelirdi; İhtiyar için hakaret sayılırdı, çünkü bunları okumamış birine değer vermiş olması anlamına gelirdi); öyleyse, bu tablonun yapıldığı o kana bulanmış dönemi düşünürseniz, bu tuvalin trajik ölçüsüzlüğünü, ressamın hem kendisi hem de kendi evreni hakkında, dünyasının (bu sözcüğü, "aynı *dünya*'nın insanıyız ya da değiliz" deyimindeki anlamıyla kullanıyorum) dünyaya önerdiği değerler hakkında vermek istediği bu imgedeki ideolojik usdışılığı daha iyi kavrarsınız; sanki bu dünyanın nimetlerinin, resmin bize gösterdiği ağaçların, göğün, evlerin, eşyaların huzurlu ve iyi niyetli sahipleri olmak; sanki bu tartışılmayan sahiplik ya da daha doğru deyimiyle bu özel mülkiyet, söz konusu burjuvazinin tutkuyla istediği en yüce nimetmiş gibi; burada onun bir bakıma sadece ilkel bir alegorisi, belki hâlâ ütopik ama bu nedenle daha da dokunaklı bir alegorisi varmış gibi; ütopik ve dokunaklı, çünkü o sırada burjuvazi henüz insan ve yurttaşlık haklarının ideolojik bayrakları altında tüm dünyaya ne bu sahiplenme istemini ne de bu sahipliği sürdürmekteki tarihsel yeteneğini dayatacak kadar güçlü değildir."

Derken birdenbire İhtiyar sesinin tonunu değiştirmiş, gülmüştü: Unutun bütün bunları, diyordu şimdi. Ukala olmayın, tablonun ideolojik ve tarihsel yapısının ötesine nüfuz edin. Bir maddeyle bir ışığın, dünyanın maddeselliğiyle onun buradaki görünümünün –öylesine süzülüp arınmış ki nerdeyse soyutlaşmış görünümünün– arasındaki evrensel özlü bu biçimsel uzlaşmanın sağladığı gönül rahatlığı içinde, bu minik evrenin tükenmez saydamlığına dalın.

On yıl önce İhtiyar (belleği, şefinin tutkuyla söylenen ve kesinlikle hem daha karışık hem daha zengin olan sözlerini ister istemez yassıltıp ussallaştırmış, tutarlı bir söylemin ortak paydasına indirgemişti) aşağı yukarı işte böyle konuşmuştu.

Dışarda da ilkbaharın son karları eriyordu.

(Dışarda kar sokaklarda eriyordu, ama o parka kadar yürümüştü; orada ağaçların dalları bazen, durgun, saydam ve hâlâ buz gibi havanın belli belirsiz hışırtısı ya da fısıltısı içinde, sünger gibi gözenekli kar kütlelerini aşağıya bırakıveriyorlardı; bu parçalar yerdeki çiğnenmiş karın üzerine düşüp dağılıyor, bu yükten kurtulan çamların dalları da ilerleyen ilkbaharın güneşi altında silkinip ürperiyorlardı – on yıl önce.)

Ama o, bu *Delft Manzarası*'nın önüne yine gelmişti; bu kez, müze idaresinin, eleştirilerin ve modanın, hatta kendi içsel ışınımının başyapıt olarak kutsamış olduğu bu eserin önünde uzunca süreler düşünceye dalınabileceğini de düşünerek, fazla göze batmayan kibar ve ölçülü bir ima olarak oraya, tuvalin karşısına koymuş olduğu kadife kaplı kanepeye oturmuş ve, iki elini açık olarak iki yanında kanepenin kenarlarına dayayarak yıpranmış kadifeye dokunduğu, bedeninin her yanı güven verici bir geleneğin tatlılığıyla temas kurduğu anda, –biraz can sıkıntısıyla karışık da olsa– çok net bir izlenim uyanmıştı içinde; sanki dokununca serinliği hissedilen bu pürüzsüz kadife belli bir yaşam biçiminin, uygarca bir zenginliğin en iyi maddesel karşılığıymış gibi, sanki sönük renkli bu kadifenin narin dokunuşuyla kendisi de ahlaksal ve sanatsal değerlerin kristal gibi çınladığı bir uygarlığın, bir inceliğin, yumuşak ve gürültüsüz alanına giriyormuş gibi; ve o zaman, bazen kurbanı olduğu o saygısız şiddet duygusuyla, içinden şöyle demişti: Bu kadar kültürlü insanın ellerine ve kıçlarına sürtüne sürtüne yıpranmış bu kadife de pekâlâ bir kutsal emanet rolü oynayabilirdi; binlerce yıl boyunca inananların öpüşleriyle cilalanan, hatta taşın ya da bronzun kemiklerine kadar kemirilen o aziz heykellerinin ayak parmaklarına veya vücutlarının başka kısımlarına benzer bir kutsal emanet... Ve tam o sırada, sofuca bir saygının gözle görülür işaretlerinin doğurduğu bu can sıkıcı izlenim Vermeer'in tablosunu ikinci seyredişini berbat etmek üzereyken, arkasından Fransızca ko-

nuşan bir ses yükselmişti, ciddi, tatlı sert, buyurgan bir kadın sesi.

"Otur şuraya Philippe," diyordu ses, "otur ve bak."

Başını çevirene kadar birkaç saniye geçmişti; bu kadın sesi, Fransız sesi, önce sadece bir dizi anlamsız ve ritimli gürültü gibi gelmişti çünkü; belki de burada Fransızca konuşulduğunu duymayı beklemiyordu ya da bildiği bu dile o denli alışık değildi; ancak o ses kümesinin anlamı –ekranda oyuncuların dudak hareketlerine tam uydurulamamış konuşmalarda ya da televizyonda yabancı devlet adamlarının demeçlerini birkaç saniye gecikmeyle çeviren yorumcularda olduğu gibi– kafasında çakıp parladıktan sonra, başını çevirmiş, on yaşlarında, çelimsiz, ağırbaşlı görünüşlü bir çocuğun, sol tarafına, kanepeye oturduğunu görmüştü; çocuk bütün dikkatiyle kendini seyretmesi emredilen tabloya vermiş, adeta kaskatı kesilmiş duruyordu. Arkasında, görünüşe bakılırsa ana babası olan bir kadınla bir erkek vardı; kadın sağ elini oğulcuğunun sol omzuna koymuş ve yine o ciddi, inandırıcı, ama biraz da doğal –olduğu gibi kabul edilmiş, ne çocuk ne de adam tarafından tartışılmadığı belli– otorite ifadesi taşıyan sesle konuşmuştu:

"İyi bak Philippe, Proust bunun dünyanın en güzel tablosu olduğunu söylemiş."

"Hayır, Malraux."

Bu kez de erkek konuşmuştu, ama karısına bakmadan, sanki eşinin söylediği bir şeyi yalanlamak zorunda bırakan koşullara üzülüyormuş gibi. Sinirli denebilecek biçimde ellerini ovuşturuyordu.

"Ha? Ne dedin?"

Kadının sesi –elini oğlanın omzundan çekerken yüzünü de aniden solundaki kocasına doğru dönmüştü– bir perde yükselmiş, sanki azarlayıcı olmuştu.

"Onu söyleyen Proust değil Malraux'ydu."

Koca hâlâ dosdoğru önüne bakarak, belki de işe karışmak zorunda kaldığından dolayı görünmez tanıklar önünde özür dileyerek, ellerini ovuşturuyordu; oysa kendinden emin bir sesle müdahale etmişti, sanki elinde tuttuğunu

sandığı gerçek açıkça dile getirilince, karısının sinirlenmesine ve kendisinin de bundan dolayı üzülmesine neden olmaya değermiş gibi.

"Proust'u sıkıcı buluyorsun da ondan böyle konuşuyorsun," dedi kadın hemen, "ama bu apaçık gerçeği yadsımak için bir neden değil."

Adam o zaman, iftiraya uğramış gibi şaşırarak omuzlarını kaldırmıştı:

"Hayır efendim, hiç de öyle değil! Kesinlikle öyle değil!"

"Dinle Pierre, bunu sonra konuşuruz. Şimdi Philippe'i rahatsız etme."

Ama Philippe bu küçük tartışmayı ya işitmemiş ya da işittiyse bile dünyanın en güzel resmi olarak –bunu diyen hangi yazar olursa olsun, Proust'muş, Malraux'ymuş, fark etmezdi– seyretmesi söylenen bu tuvalin güzelliğini kavramak yolunda belki de umutsuz bir çaba içinde kendini tümüyle Delft manzarasına kaptırmış olduğundan, özel bir dikkatle dinlememişti. Ve kendisi de, bir an için, küçük çocuğa eğilip onu elinden tutarak tablonun kenarına, o kızıl kumlu kıyıya kadar götürmek isteği duymuştu; sanki ikisi birden manzaranın insanı tüketen tekdüzeliğinde uzun uzun yürüdükten sonra burada, suyun beri yakasında, mola vererek, kendi ışığının aydınlığında –ışık oyunlarını bütün zenginliğiyle ortaya sermek üzere ince bir ustalıkla yerleştirilmiş güneşten değil, bina cepheleri boyunca uyuyan suyun derinliklerinden, rıhtımların nem sızdıran taşlarından, bu dünyanın maddesel yoğunluğunun ta derinliklerinden kopup gelen o aydınlıkta– yükselen kenti seyredeceklermiş gibi; söz konusu cephelerin kimileri, bu ışıklı akıp gidişten, bütün bu tatlı ışık yığınının dikey toplanma yeri olan sarı taştan bir çan kulesinin sipsivri ve hareketsiz ucuna doğru çekilen ince, yaldızlı bir toz tabakasını korumuş olurdu; bu tabaka oradan bulutlu göğe doğru püskürtülerek oraya da, baş aşağı dönmüş bir güneşin patlamasıyla, aşağıdan ve yandan, ışığını sıçratırdı; ve böylece belki, hatta kuşkusuz, Philippe de gayet doğal olarak bu manzaranın elle

tutulur saydamlığına girmiş olurdu. Ama tabii o böyle bir şey yapmadı, Philippe'i elinden tutmadı; yerinden kalkıp tekrar Mauritshuis'in salonlarında dolaşmaya başladı, yeniden zemin kata indi, ve ancak dışarıda, müzenin kapısından çıkar çıkmaz, bu son sabah saatlerinin sessizliğinde, herhalde Madrid'den beri bir adım bile peşinden ayrılmamış olan görünmez bir sürü tarafından gözlendiğinden, izlendiğinden, kovalandığından tekrar emin oldu. Bir aydan beri çevresini saran, belirsiz, görünmez, bilinmez, ama varlığı kesin olan o aynı sürü.

"Köpekler!" diye düşündü, Mauritshuis'in önünde kımıldamadan durup bir sigara yakarak...

—ooOoo—

Söz konusu günden bir gün önce, saat on bir buçukta, hostes gülümseyerek yolcuların emniyet kemerlerinin bağlı olup olmadığını kontrol etmişti. Işıklı göstergeler yanmaya başlıyordu. Birkaç dakika önce de hoparlör, hissedilebilecek yavaşlama sarsıntısının hava frenlerinin kullanılmasından ileri geleceğini duyurmuştu.

Uyuklar gibi yapıyordu.

Kendisini izlemekle görevli adam kimdi acaba? Herhangi birisi olabilirdi. CIA'lı tiplerin son zamanlarda kılıktan kılığa girdiklerini aklmdan geçirmişti: Herifler üniversite profesörlerine, *Rand Corporation*'un[1] araştırma görevlilerine ya da şakakları kırlaşmış zamparalara benziyorlar. Ya da herhangi birine. Hatta bazılarına Amerikalı bile demezsin, sadece suratları insan suratı. Belki de Kennedy tarzı budur, ne bileyim.

Ne olursa olsun, yolculardan herhangi biri onu izlemekle görevli ajan olabilirdi, hatta şu kendini yakın hissedebileceği umutsuz bakışlı, zayıf, bütün yolculuk boyunca *The Prophet Outcast*'ı[2] okuyan adam bile.

Sonra hoparlör Schiphol'e inmek üzere olduklarını duyurdu; o zaman gözlerini tamamen kapadı. Düşünmek, kararları yeni baştan gözden geçirmek, çıkar bir yol çizmek gerekiyordu. Aklından bir an için Amsterdam'da ölebileceği fikri de şöyle bir dokunup geçti. Bu olasılığı kabullendi. Böyle bir şey başına gelecek olursa, tek önemli olan, İhtiyar'ın bunun nasıl ve neden olduğunu öğrenmesiydi.

---

[1] Amerikan stratejik araştırmalar vakfı. (Yay.)

[2] Isaac Deutscher'in Troçki hakkındaki kitabı: *Yurdundan Kovulan Peygamber.* (Çev.)

O zaman gözlerini tekrar açtı ve gülümsedi.

Uçak, motorların vızıltısı içinde, pistte ilerliyordu.

Daha sonra, pasaportunun canlı yeşil dikdörtgenini polisin masasına koyduğu sırada, uçakta Deutscher'in kitabını okuyan herif de yanındaydı. Arthur Miller'e benziyordu, hiç kuşku yok. Pasaportunu geri verdiler, holde birkaç adım yürüdü, çantasını düşürmüş gibi yaptı. Gözünün ucuyla Miller'e benzeyen adamı izleyerek, çantayı yerden almak için eğildi.

Yok canım, o olamazdı. Bir kadın bekliyordu herifi, esmer, ince, mutlu bir kadın. Gerçekleşen kavuşma rüyalarının içinde, birbirine sarılarak gittiler. Öyle olmasaydı da zaten adamın ajan olduğu kesin değildi.

Araba kiralama ajansının bürosuna doğru yürüdü.

"Bay Mercader?" diyordu kadın memur.

Kadın dosyasına baktı.

"Evet, tamam," dedi kendisi. "Araba Madrid şubenizce ayırtılmıştı."

Genç kadın bulmuştu bile aradığını ve imzalanacak formları uzatmıştı. O sırada bir an dalmış, belleğinde bir tür baş dönmesi olmuştu. Genç kadın son bir imzanın gerektiğini ona hatırlatmak zorunda kalmıştı. Kafa karışıklığını dışa vuran bir el hareketi yapmış, kadın da gülmüştü; sıradan, normal şeylerdi bütün bunlar..

"Amsterdam'da iyi vakit geçirmenizi dilerim, Bay Mercader!" demişti kadın.

İnsan aldanabilir, kadının gerçekten Amsterdam'da hoşça vakit geçirmesini dilediğini, bu cümlenin basmakalıp bir nezaket formülü olmadığını sanabilirdi. Doğrusu kusursuzdu bu genç kadın, şık ve bakımlı, güler yüzlü, çevresinden dünyanın gölgelerini kovan bir hanım...

Az sonra otoyolda, altındaki ağır Alman arabasını bazen belirlenmiş hız sınırının üstünde gazlayarak, bazen de sol şeridi terk etmeden aniden yavaşlayarak, alık alık ilerliyordu. Yavaşladığı anlarda bazı sürücüler yol vermesi için korna çalmışlardı, ama hiç kimse sağından geçmeye kalkışma-

mıştı. Batav[1] disiplini işte, ne olacak! Yine de birkaç kez ve ağız dolusu küfür yemişti; yediği gırtlaktan gelen küfürler listesinde *gek* sözcüğü sık sık tekrarlanıyordu. Ama kimse kendisini izlememişti.

O zaman bir kahkaha atmıştı, acı acı... İzleme işi o kadar basit değildi; kendisi de bunu bildiği için para almıyor muydu!..

CIA'nın adamları, Madrid'dekiler, daha oradayken hangi uçaklarda yer ayırttığını, Amsterdam'da hangi otelde hangi odada kalacağını pekâlâ öğrenmiş olabilirlerdi. Hatta orada kalacağı süre içinde hangi iş görüşmelerinin ayarlandığını da bilebilirlerdi. İspanya'da sahip oldukları olanaklar ve yararlandıkları resmî destekler düşünülürse bu rutin bir çalışmaydı onlar için. Bu otoyol parçası üzerinde onu izletmeye gerçekten gereksinimleri yoktu; Schiphol'e gelişini doğrulamak için ve oteldeki izleme sürecini başlatmak için birer gözleyici yeterdi. Sonra, asıl av başlayacaktı.

Hâlâ on dakikası vardı; hastanelere ya da araştırma enstitülerine benzeyen sanayi kuruluşlarının yükseldiği bu dümdüz manzaranın ortasında, tamamen kendisine ait on dakika. Çok geçmeden Amsterdam'ın uğultusu duyulacaktı; telaş, koşuşturma, Kalverstraat'taki insan kalabalığı, Béguinage'ın[2] sessizliği, Dam pazarı, her türlü müzik aletinin tiz sesleri arasında koca koca şileplerin sirenlerinin böğürdüğü limanın çevresindeki ara sokaklar; sonra şafakta, Amstel Nehri üzerindeki sis. Tetikte bekleyiş, pusu: Yaşam işte...

On dakika. Gülümsemişti. Bu on dakika içinde kimse onun var olmasına engel olamazdı.

Parlak bir ışık yanıp sönmeye başlamış, genç kadın da gri telefonun ahizesini kaldırmıştı.

"Van Geelderen Şirketi," dedi Flemenkçe. "Buyrun, sizi dinliyorum."

Bir an kadar, bir çığlık, bir isim ya da bir işaretin kendi-

[1] Batav Cumhuriyeti: 1794-1795 seferi sırasında Fransızların işgalinden sonra Hollanda' da kurulan ve 1810'a kadar varlığını sürdüren cumhuriyet. (Yay.)

[2] *Béguine* denilen, rahibe olmamakla birlikte bir tür dinsel cemaat oluşturan kadınların -Belçika ve Hollanda'nın birçok kentinde bulunan- manastırı. (Çev.)

sine ulaşabileceği kadar bir zaman durup dinlemiş, sonra sesi değişmişti. Tuhaf bir heyecan içinde, adeta soluk soluğaydı şimdi.

"Bir dakika! Kapatmayın!"

Fıstık yeşili bir telefonun kumanda tablosunun ortasındaki kırmızı düğmeye basmıştı.

"Dikkat, dördüncü büro! Sizi arıyorlar! Bağlıyorum."

Şimdi İngilizce konuşuyordu.

Gri telefon –nerdeyse yün gibi tatlı bir açık gri– hâlâ elindeydi, sol elindeydi, tekrar telefona konuştu.

"Buyrun, konuşun," dedi.

İç telefon şebekesinin hoparlörlerinden biraz boğuk, madeni bir erkek sesi duyuldu.

"Tekrar ediyorum," diyordu ses. "Mercedes 220, büyük, siyah, LK, otuz üç yirmi iki. Az önce Schiphol'den ayrıldı. Tamam."

Duyulan bir tıklama sesinden telefon konuşmasının kesildiği anlaşıldı.

Genç kadın ahizeyi yerine koydu. Biraz nemlenmiş olan avuçlarını mentollü bir kâğıt mendille sildi. Apışarasına da belli belirsiz bir sıcaklık yayılıyordu. Bacaklarını ayırdı.

Cızırtı gibi küçük tıklamalar birbirini izliyor ve iç telefon sisteminden yeni bir erkek sesi yükseliyordu:

"Dördüncü büro. Kaydedildi. Yeşil ışığı yakıyorum."

Olgun, biraz tekdüze, neredeyse sıkkın bir sesti bu.

Genç kadın hiçbir şey söylemedi, mentollü mendili buruşturup çöp sepetine attı. Hayale dalmıştı. Derin derin soluk alıyor, göğüsleri dikiliyordu. Elini hafifçe, eteğinin altından, karın çukurunda tortop olmuş sıcaklığa doğru kaydırdı, dalgındı. Sonra uzun filtreli bir sigara yaktı ve kaymak beyazı başka bir telefona uzandı.

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim efendim," dedi. "Humpty-Dumpty[1] operasyonu başladı."

Neredeyse dalkavukça bir edayla başını yana eğiyor, gülümsüyordu.

[1] Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Ülkesi*'nde adlı ünlü kitabının devamı niteliğindeki *Aynanın İçinden*'de de geçen İngiliz çocuk tekerlemesindeki yumurtanın adıdır. Yumurta gibi düşüp kırılınca onarılamayan şeylere Humpty-Dumpty denir. (Yay.)

"Tabii efendim, elbette."

Hepsi buydu. Ahizeyi yerine koymuş, ağzının kenarında sigarasıyla hareketsiz duruyordu. İki bacağının arasında önce diken gibi batan karnındaki sıcaklık şimdi tüm bedenine yayılıp erimiş, vücudunu bitkinleştirmişti. Birden gözkapağında bir tik oluştu. Huzursuzluk içinde, ama utanç verici bir zevkle, hayal kuruyordu.

Işık tekrar yanıp sönmeye başladı. Kadın bir telefonu açtı.

"Van Geelderen Şirketi," dedi Flemenkçe. "Buyrun, dinliyorum."

Ve dinlemeye başladı.

İçlerinden biri Dresden'den geliyordu, az kalsın işler sarpa saracaktı. Sekiz gündür örgüt emrini bekliyor, bu arada kenti, çevresini, lokantalarını, düzenli olarak ziyaret ediyordu. Ama müzelere gitmiyordu. Öylesine, nedensiz, belki de geçici, belli belirsiz bir korku duyuyordu müzelere karşı: Resim Müzesi'nde bir ara deşifre olacağını sanmıştı. Dieter, muhtemelen deşifre olmuştu zaten. Her neyse, yakında öğrenilirdi. Eliyle alnını yokluyor ve bekliyordu.

Öteki, önemsiz ufak tefek işler dışında pek hareket olmayan Prag'dan geliyordu. Ama uzun vadeli ve bomba gibi patlayacak bir işin üzerindeydi. Tabii daha önce kendisi havaya uçmazsa... Keyfi pek yerinde değildi, Amsterdam'a geri çağrılmaktan dolayı kafası bozuktu. Prag'ın baharını severdi, aptalca bir şeydi bu. Bu kente yıldırım aşkıyla vurulmuş olmak değildi durumu, hiç mi hiç değildi. Birtakım duyguların, bellekte kalmış küçük küçük görüntülerin, önüne yayılmış ışıkların yavaş yavaş ve inatla içine sızması gibi bir şeydi. Oraya tekrar dönmeyi iple çekiyordu.

Üçüncüsü Madrid'den geliyordu; esmer ve hareketli biriydi. Bir ay önce, doğrudan Washington'dan gelen bir emirle, bu işe verilmişti. İş hakkında hemen hemen önemsiz, bölük pörçük birkaç şeyden başka bilgisi yoktu, çünkü Merkez'den gelen emirlerle günü gününe yönlendiriliyordu. Ama koku alma duyusu iyiydi; bunun kendini göstermek, büroların rutin işleri dışında değişik bir kariyere başlamak

için bir fırsat olduğunu seziyordu. Madrid'de büro işlerinden başka bir şey yoktu.

"Kanin, O'Leary'yi tanıyorsunuz," değil mi?

Kendileriyle konuşan adamın sanki canı sıkkınmış gibi sesi tekdüze ve cansızdı. Bağa çerçeveli gözlüğünü ikide bir burnunun üzerinde yukarı doğru itiyordu.

Kanin iri cüsseli, O'Leary ise yeşil gözlüydü. Hiçbiri tepki vermiyordu adamın sözlerine. Elbette tanıyorlardı birbirlerini, yıllardan beri Doğu Masası'nda birlikte çalışıyorlardı. Ama adamın sözleri zaten soru değil, sadece bir girizgâhtı: süreci başlatmanın bir biçimi...

Bağa gözlüklü adam eliyle kısa kesilmiş, kır saçlarını tarazlayarak devam ediyordu:

"Buna karşılık, hiçbiriniz Madrid bürosundan Herbert Hentoff'u tanımıyorsunuz."

Onlar Hentoff'a, o da onlara bakıyordu.

"Ben tanıyorum," dedi Kanin.

Yerinden kımıldamamıştı, sesi cansızdı. Biraz sertçe konuşuyordu Kanin, ama sadece Dresden'deki o Resim Müzesi olayı yüzünden değil, her zamanki haliydi bu. Bütün bakışlar onun üzerindeydi şimdi.

"Beş yıl önce, Florida'da, düşman servislerinin yöntemleri hakkında düzenlenen bir hizmet içi eğitim stajında... Siz de oradaydınız."

Bunu söylerken Hentoff'a doğru dönmemişti bile. Olan bir şeyi öylesine dile getiriyordu, o kadar.

"Doğru," dedi Hentoff.

Gülüyordu, belki de gülüşünü biraz fazlaca vurgulayarak.

"Ben o zaman yeniydim," diye de ekledi, bir mazeret-miş gibi.

Canı sıkılmıştı. Bu herifin, belleğinde kalmış olması gerekiyordu.

Bağa gözlüklü adam hiçbir şey söylememişti; saatine bakıyordu.

"İşte görevin konusu," dedi ve masasının üzerindeki bir dosyayı açtı.

"Bir dakika," dedi Kanin hırçınca. "Bu gülünç kod adı neden?"

Bağa gözlüklü adam burnunu dosyasından kaldırmıyordu bile.

"Neden olmasın?" dedi.

O'Leary, gözlerini kısmış, bir duvarın üstünde oturan ve oradan tıngır mıngır yuvarlanan yumurta Humpty-Dumpty' den söz edilen bir çocuk tekerlemesini mırıldanıyordu.

Kanin İngiliz tekerlemelerinden pek hoşlanır gibi görünmüyordu, omuzlarını silkti.

Bağa gözlüklü adam bir dizi fotoğraf çıkardı, bakmaları için Doğu Masası'nın adamlarına uzattı. Hentoff'unsa buna gereksinimi yok gibi görünüyordu.

Kanin, suratı asık, resimlere baktı. Çocuklar iyi çalışmışlardı doğrusu, hiçbir sorun çıkmayacaktı. Herhangi bir çaba harcamaksızın, zihnine bu suratın özelliklerini, adamın genel görünümünü, yapacağını tahmin ettiği jestleri kaydediyordu. İki gün sonra, iki ay sonra, yarın ya da bir yüzyıl sonra da olsa onu tanırdı artık. O'Leary de öne eğilmiş heyecanla bakıyordu. Resimdeki adam bir parkta, bir havuzun kenarında yürüyordu. Havuzun öteki tarafında korkunç bir anıt vardı; Roma'da, Venedik Meydanı'nın perspektifini bozan Victor-Emmanuel Anıtı'na benzeyen bir şey: yarımay biçiminde, sütunlarla çevrili bir revak, tam ortasında da bir atlı heykeli. Bir başka resimde herif bir kafenin terasında oturuyordu, gölgeler ve güneş vardı. Otuz beş yaşlarında, zayıfça, rahat görünüşlü biri. O'Leary çok yakından çekilmiş bir başka resimde adamın gözlerini inceliyordu. Görev ne olursa olsun, bu herifin kolay hakkından gelinecek biri olmadığını hissediyordu. Her türlü korkunun, aynı zamanda her türlü umudun da, ötesine geçen bakışları vardı. O'Leary, meraklanmıştı, ağır ağır başını sallıyordu.

Bir süre sessizlik olmuş, resimler tekrar masanın üzerine dönmüştü.

"Ramón Mercader," dedi bağa gözlüklü adam, monoton bir sesle, elindeki bir fişten okuyarak.. "15 Nisan 1931'de İspanya'da, Santander'de doğmuş..."

"Bakın hele!" dedi Kanin. "Tam da herifin doğum gününü kutlamaya gelmişiz, öbür gün!.."

O'Leary koltuğunda kımıldamaya başlamıştı.

"Mercader mi? Ramón Mercader mi?.."

Herkes sonunu getirmesini bekliyordu.

"Onunla daha önce işimiz olmuş muydu?" dedi O' Leary.

Bağa gözlüklü adam başını salladı.

"Hayır," dedi. "Hiç olmadı."

"Adı bana bir şeyler anımsatıyor," diye mırıldanıyordu O'Leary.

O'Leary'yi izlenimleriyle baş başa bıraktılar.

"COMESA'nın genel müdür yardımcısı," dedi bağa gözlüklü adam. "Doğu Bloku ülkeleriyle ticarette uzmanlaşmış, gittikçe gelişen bir İspanyol şirketi bu. Barcelona'da ve Madrid'de büroları var."

Adam konuşmaya devam ediyor, görev konusu kişinin yaşamöyküsüne dair açık ve kesin ama aslında pek de önem taşımayan, bitmez tükenmez ayrıntılar veriyordu. Bu kişi hakkında doğrusu çok şey biliyorlardı, ama hiçbiri gerçekten şaşırtıcı değildi.

"İşleri nedenleriyle Amsterdam'da birkaç gün geçirecek. Bir Hollanda şirketiyle, ayrıca Doğu Alman ticari bir heyetle imzalanacak sözleşmeleri var. Gidiş dönüş uçak bileti var, ama dönüş tarihi saptanmış değil. Adama yapışacaksınız, gece gündüz ve her dakika. Buradaki ekip de emrinizdedir. Chuck Folkes Paris'ten geldi, işe başladı bile."

Folkes, dinleme sistemleri, transistorlu ve çok kısa dalgalı yer saptama aygıtları alanında eşsiz bir elektronik dehasıydı. "Resimdeki adam gargara sesleri kayda alınmadan dişlerini bile fırçalayamayacak," diye düşünüyordu O' Leary.

Bağa gözlüklü adam başka bazı teknik bilgiler verdi: her birine düşen sorumluluklar, takımın genel yapısı gibi. Sonra konuşmasını bitirdi.

Bir sessizlik oldu.

"Belirtmek istediğiniz bir şey ya da sorunuz var mı?"

Bağa gözlüklü adam dosyayı rafına kaldırmış, sırayla her birinin yüzüne bakıyordu.

George Kanin koltuğuna gömülmüştü. Mademki bir iş yapması isteniyordu, öyleyse bu işi yapacaktı. Bir yerlerde, bürolardan birinde, birilerinin, bu kadar ıvır zıvır bir iş için O'Leary ve kendisi gibi adamların niçin rahatsız edildiğini soracağını düşünüyordu. Ama bu onun görevi değildi.

O'Leary gülümsüyordu.

"Siz de bizim bildiğimizden fazlasını bilmiyorsunuz, değil mi Floyd?" diye sordu.

Bağa gözlüklü adam bozuntuya vermiyordu.

"O kadar sıradan bir iş ki, doğrusu merakımı uyandırıyor," diye ekledi O'Leary.

"Hepsi bu mu?"

Floyd'un sesi sert ve soğuktu şimdi. O'Leary başını salladı.

"Hep böyle cin fikirli misin?" diye sordu Floyd.

"Hep," dedi O'Leary, "ben İrlandalıyım."

Floyd ayağa kalkmıştı.

"Çocukken Brooklyn'de beni döven polisler de İrlandalıydı."

Hepsi ayağa kalkmışlardı.

"İşte bu kadar!" dedi O'Leary.

Yeşil gözleri, indirmiş olduğu gözkapaklarının altından görünmüyordu. Başını kaldırdı.

"Ama yine de bir sorum var. Bu arkadaş peşinde olduğumuzdan kuşkulanıyor mu?"

Floyd, Herbert Hentoff'a döndü.

"Kesinlikle hayır," dedi Hentoff, kestirip atan bir sesle.

O'Leary hâlâ gülümsüyordu. İnanamıyordu aklına gelen şeye. Ramón Mercader ha! Evet, bu ad bir şey ifade ediyordu ona...

—-ooOoo—

Güneş görünmüyordu, ama sisli gökyüzü onun ışığını emip saklıyor, sonra çemberler çizerek, sanki ağırlaşmış, kalınlaşmış gibi, bir çeşit kurşunlaşmış ışık halinde, dört bir yana doğru tüm manzaranın üzerine püskürtüyordu. Pencerelerinin önünde, Amstel üzerinde bir yarış teknesi kayıp gidiyordu. Kaldırmış olduğu gri-bej perdeyi elinden bıraktı.

Kapı çalınıyordu.

Eliyle işaret etti, hizmetçi kadın tepsiyi masanın üstüne koydu, gülümsedi, başka bir şey isteyip istemediğini sordu. O başını salladı ve yine tek başına kaldı. Bir tabağın kapağını kaldırdı, çirozdan, ekmekten, başka bir tür füme balıktan biraz tırtıkladı, bira içti; bir bakıma yemeğini ayakta yemiş oldu. Kahve ılık ve acıydı, hiç beğenmedi.

Schiphol'e vardığında, resepsiyonda iki mesaj kendisini bekliyordu. Moedenhuik bu akşamki yemeği teyit ediyordu; saatini ve buluşma yerini haber vermek için öğleden sonra tekrar arayacaktı. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden görevlilerse aynı akşam geleceklerini telgrafla bildiriyorlardı; toplantı, öngörüldüğü gibi, ayın 14'ü perşembe günü yapılacaktı. Mesajları okudu, masanın üzerine bıraktı ve bekledi.

Hiçbir şey olmadı, hiçbir dürtü belirmedi içinde. Çevresinde nesneler de aynı şekilde dümdüz ve özelliksizdi. Yer değiştirdi; tüm sesler, sadece ayak sesleri değil her türlü gürültü, boğuluyor, emiliyordu. Bütün oda adeta koyu bir sessizlik küpüydü. Bir yere oturmak, hatta uzanmak geldi içinden. Zaman geçecek, ışık değişecekti. Kendisi hiçbir şeye kalkışmayacaktı; beklenip görülecekti.

Başını salladı, koridora açılan birinci kapıya kadar yürüdü ve kapıyı kilitledi. Sırtını dayayıp bakınmaya başladı. Odanın birinci bölümünde bulunuyordu: sağında, koridor boyunca uzanan duvara dayalı bir yazı masası. Karşıda, bir tuvalet masası. Mobilyaların ağaç kakma ve oymalarını inceledi, dipteki banyo kapısına kadar birkaç adım yürüdü. Şimdilik bütün bunlara boş verebileceğini düşündü ve geri döndü. Asıl yatak odasına doğru yol veren kemerin altından geçti; burada, kemerli kapı boşluğunun yarı yüksekliğinde, yaldızlı ferforje parmaklıklardan oluşan iki kanatlı bir kapı vardı; şimdi kanatları geçişe olanak vermek üzere iki yana katlanmıştı. Eşikte durup yatak odasını seyretti: ikiz yatak, başucu komodininin üzerinde beyaz bir telefon, tavanda avize, ayaklı köşe lambaları ve tüm diğer eşyalar... Her nesneyi, her mobilyayı, hiç gevşemeyen bir dikkatin ışıldağı altında nerdeyse marazi denecek kadar netleşip kesinleşmiş bir görüm içinde yalıtarak, uzun uzun gözden geçirdi. Sonra aramaya başladı.

Yirmi beş dakika sonra, bulmuştu bile.

Teknik açıdan kusursuz bir düzenekti bu: her ikisi de son derece küçültülmüş bir ultra kısa dalga vericisi ve ona bağlanmış bir mikrofon. Ama saklandığı yer o kadar zekice seçilmiş sayılmazdı; biraz hayal gücüyle kim olsa bulabilirdi burayı. Yani herhangi bir kimse bulabilirdi, ama tabii araması koşuluyla. Oysa onun, odasında bir dinleme ve gözetleme sistemi arayacağını öngörmek için neden yoktu, işte işin püf noktası buradaydı.

Elbette hiçbir şeye dokunmadı, banyoya döndü, yüzüne soğuk su çarptı; canı bir şey içmek istedi. Bira ılımış, köpüğü kaçmıştı. Telefonu açıp buz kovasında bir sürahi votka ile bir şişe soda istedi.

Yatak odasının ortasında ayakta, görünmeyen ama orada olan mikrofonun altında, yüksek sesle güldü. İçinden gülmek geliyordu, o kadar; başka nedeni yoktu. Şu anda otelin çevresinde bir yerlerde bir araba dolaşıyor ya da bir yere park edilmiş duruyordu mutlaka; içindeki herif de odadaki dinleme sisteminin dalga boyuna ayarlanmış alıcıdan onun gülü-

şünü işitecekti. Tıpkı daha önce İngilizce olarak bir sürahi votka isteyen sesini duyduğu gibi, şimdi de adeta sevinçten çınlayan güçlü kahkahasını işitecekti. Adam her şeyi işitecekti: odanın sessizliğini, onun gülüşlerini, bir gazete açacak olursa kâğıdın hışırtısını, uykusunda çıkaracağı sesleri, hatta –uykusunda konuşursa– rüyalarını bile... Ama ne damarlarındaki kanının uğultusunu, ne çalışan zihninin boğuk ve buz gibi hırıltısını, ne de yüreğindeki kinin şakaklarında ve karın boşluğundaki sıcacık zonklayışlarını işitebilecekti.

Gülümsedi, etrafına baktı.

Nesneler artık ne dümdüz, renksiz-kokusuz, ne de yamyassıydılar. Oylumları, keskin kenarları, maddesel bir özleri vardı. Yeniden gerçek nesnelere, yayınık ama sahici bir ışıkta yüzen sahici nesnelere benziyorlardı.

Bu akşamki yemek için Moedenhuik'e telefon etti. Konuştular. Moedenhuik keyifliydi. Leidsestraat'taki Endonezya lokantasında karar kıldılar. Moedenhuik masayı ayırtacaktı.

Votka gelmişti. Görünmez mikrofona bakarak bardağı bir dikişte boşalttı.

Bugün bir şeyler olmaktaydı.

Amerikalı Apollo'dan her zamanki saatte ayrılmış, ama uzun süre boş boş dolaşmıştı. Bu ona uygun bir iş değildi. İlk gün, Kalverstraat'taki bir kitapçıdan bir kent rehberi satın almıştı: *Surprising Amsterdam, A Guide to Europe's Most Delightful City, by Arthur Frommer.*[1] O zamandan beri, Amerikalı'nın zaman kullanma çizelgesi, bir saat mekanizması gibi, bu rehberde gösterilen olaylara göre ayarlanmıştı. Hatta dördüncü gün, Walter Wetter, bu adamı izlemenin sıkıcılığını ve gereksizliğini öne sürerek, Hans'a bu işe düpedüz boş vermeyi bile önermişti. "Göreceksin," demişti Hans'a, "yarın Albert Cuypstraat 2 numaradaki *Van Moppes & Zoon*'un çıkışında beklemek yetecek herifi: Programında bir elmas mağazasını ziyaret de yazılı. Öğle yemeği için *De*

[1] Şaşırtıcı Amsterdam, Avrupa'nın en güzel kenti için bir rehber. Hazırlayan: Arthur Frommer. (Yay.)

Kaatsende Kat ile *De Groene Lanteerne*'den birini seçebiliriz, çünkü adam tipik lokantaları tercih ediyor, ama hepsini değil, sadece rehberinde iki buçuk dolarla dört dolar arası listede yazılı olanları. Öğleden sonra rahatız, herif yerinden kımıldamıyor. Akşam da Lijnbaansgracht 241 numaradaki *Caliente* kabaresinde bir tur... Doğrusu, hiçbir sürpriz beklenemez bu Amerikalı'dan!"

Hans ona biraz donuk bir edayla bakmış, şakasına nasıl bir tepki vermesi gerektiğini bilememiş, hatta bunun bir şaka olup olmadığını bile anlayamamıştı. Hans tuttuğunu koparan bir adamdı, ama mizah duygusu eksikti. Walter onun endişelerini hemen yatıştırmıştı. Bütün gidiş ve gelişleri, *The Frommer-Pasmantier Publishing Corporation, 80 Fourth Avenue, New York 3, New York* tarafından yayınlanmış ve fotoğrafları da –özel olarak belirtildiği gibi– Fritz Henle tarafından çekilmiş olan o küçük kitap yardımıyla önceden tahmin edilse bile, Amerikalı'nın peşinden bir adım bile ayrılmamak gerekiyordu. Adam bir an bile gözden kaybedilmeyecekti; balık bir kez Dresden'de elden kaçırıldıktan sonra, şimdi burada da oltayı sağlamca yutması sağlanamazsa bu işten ne hayır gelirdi!.. Bugün ya da yarın, herhangi bir zaman, mutlaka bir şey olacaktı...

Yine de bu sekiz gün can sıkıcı ve gereksiz bir tekdüzelik içinde geçmişti. Amerikalı geleli daha iki saat bile olmadan Kalverstraat'taki o kitapçıdan rehberi almış ve VI. bölümde (*The Indispensable Sights: City Tours; Sights; Walks around Town*)[1] yazılı tavsiye ve uyarıları tam bir otomat gibi madde madde, paragraf paragraf izlemişti. Buna göre, ilk gün kanallarda bir gezi yapılmıştı, Bergmann Şirketi'ne ait bir turist gemisiyle; belki de, sadece söz konusu rehberde ilk adı geçen şirket bu olduğu için. O zaman adamı izlemeye Klaus gitmiş, gezide Amerikalı kimseyle konuşmamıştı. Hatta Klaus herifin, kentin güzelliklerini seyretmediğini, gözlerini boşlukta bir noktaya dikip öylece durduğunu iddia ediyordu. Kocaman ve hareketsiz suratında bir ürperme bile olmadı, diyordu Klaus.

[1] Vazgeçilmez manzaralar: Kent Gezileri; şehir çevresinde yürüyüşler. (Yay.)

İkinci gün, *One dollar NZH – Cebuto Tour,* yani –Cebuto seyahat acentesinin ortaklığında– NZH Şirketi'nin bir otobüsüyle, Arthur Frommer'e göre sudan ucuz bir fiyat olan üç buçuk florine (Amerikan parasıyla bir dolar) bir şehir turu yapılmıştı. Bu ikinci gün gözetlemeyi Hans yapıyordu. Klaus Amerikalı'nm Apollo'daki odasını boşu boşuna ararken kendisi de –acil durumda telefonla ulaşılabileceği– otelinin barına kurulmuş ve sıradan bir Alman turist gibi Frankfurt'a göndereceği kartpostallara birkaç beylik cümle karalamıştı. Sonra da Frommer'in rehberinde CIA' nın adamının tam da o anda yapmakta olduğu şehir turunun anlatıldığı yeri okumuştu: *"Otobüs Amsterdam'ın merkezinde geniş bir bölgeyi dolaşır (bu sırada birkaç dil bilen bir hostes hoparlörden gezi hakkında açıklamalar yapar), Amstel Irmağı ve pitoresk Kloveniersburgwal kıyılarından geçer, sonra fütürist şehircilik projelerinin ve Batı Amsterdam toplu konut sitelerinin içinden bir dönüş –manevi bakımdan heyecan verici bir ziyaret– yapar. Son olarak otobüs kent sınırları içinde hâlâ çalışan tek yel değirmeninin önünde durur; burada değirmenciyle ailesi sizi karşılayacak ve dar tahta merdivenlerden değirmenin tepesine, dev kanatların altına kadar çıkmanıza izin verecektir. Ardından, siz üstünüzdeki ince unlu tozu silkip onlara hoşçakal dedikten sonra, otobüs artık beklemeksizin dönüş yolunu tutacaktır. Bütün bunlar ödediğiniz üç buçuk florine dahildir!"*

İçecek bir şey ısmarlamış, bekleyişin can sıkıntısına kendini bırakmıştı. Bir an için kısa, kaygılı bir daraltı çökmüştü içine. Ya bu herif sahiden tatildeyse? Bu karmaşık operasyonu boşu boşuna düzenlemişlerse? Başını sallamış, kendini daha kesin ve belirli şeyler düşünmeye zorlamıştı. Bekleyiş bayağı uzun sürmüştü. Daha sonra Hans gereksiz ayrıntılarla dolu bir rapor vermişti. Ne mizah duygusu ne de sentez kavramı vardı Hans'ta. Sonunda, her şeyin üç-dört sözcükte özetlenebileceği anlaşılmıştı: Kayda değer bir şey yok. Amerikalı otobüsteki koltuğundan kente, bir önceki günkü gibi, aynı boş gözlerle bakmıştı, o kadar. Ne Amstel, ne görülmeye değer Kloveniersburgwal, ne fütürist şehirci-

lik ve toplu konut siteleri, hatta ne de Amsterdam sınırları içinde hâlâ çalışan tek yel değirmeni adamın dikkatini çekememiş gibi görünüyordu. Ayrıca hiç kimse yanına yaklaşmaya kalkışmamış, kendisi de bir tek canlı varlığa bile söz söylememişti. (Ama yalnız bir kez, turistik geziden dönerken, bir köpeğin bir arabanın çarpmasından kılpayı kurtulduğu sırada, bakışları o akışkan sabitliklerini yitirir gibi olmuştu; o zaman galiba, Hans'ın deyişine göre, Amerikalı bütün sahneyi gayet iyi fark etmiş görünmekle kalmamış, sanki hayvanın yardımına koşmak istiyormuş gibi, belki içgüdüsel olarak, yerinden şöyle bir davranmıştı. Ama bu tek olayın, Hans'ın akıl almaz derecede titizce bir doğruluk ve sadakatle anlattığı ve ayrıntılardaki aşırılığı ve yavaşlığı yüzünden adeta bir karabasan anlatısı gibi insanı sanrılara düşüren bu ufacık olayın elbette hiçbir anlamı yoktu; bu minicik olayın öyküsünü kesmemek, hem de sertçe kesmemek için, nasıl denir, kendini dizginlemişti; Hans ise hiç tınmadan, büyük bir rahatlık içinde öyküyü sonuna dek, köpeğin sahibi kadın –tabii Amerikalının hâlâ dikkatli görünen bakışları altında– tasmanın zincirini tekrar eline geçirinceye kadar –tabii hayvanda yara bere olmadığını görünce ne kadar rahatladığı tahmin edilebilirdi!– sürdürmüştü.)

Oysa 8 Nisan'da bir şeyler olmuştu işte. Bu gerçek bir "olay" mıydı, yoksa sadece bir rastlantı mı? Hatta Amerikalı'nın basit bir dalgınlığı mı?.. Hans Menzel'le Klaus Kaminsky olayı raporlarında belirtmekle birlikte ona özel bir önem atfetmemiş, anlamını açıklamaya kalkışmamışlardı. Ne de olsa bu görevi bütünüyle ve ayrıntılarıyla bilmiyorlardı elbette. Bütün bildikleri, Amerikalı'nın, CIA'nın Doğu Almanya'daki casusluk ağma mensup bir uzman olduğuydu. Bu adamı izlemek için o kadar uzaklardan niye geldiklerini bilmiyorlardı. Örneğin, Dresden'deki olaydan hiç haberleri yoktu. Bu durumda, doğal olarak 8 Nisan olayına da özellikle dikkat etmemişlerdi.

O güne dek tam bir şaşmazlıkla izlenmiş olan Frommer rehberinden alınma programa göre, Amerikalı'nın 8 Nisan

gününü Rijkmuseum'da geçirmesi gerekiyordu. Programın dördüncü maddesi buydu, beşincisi ise Belediye Müzesi'ydi. Gelgelelim, herif programın dördüncü ve beşinci maddelerini atlayıp doğrudan doğruya bir birahane ziyaretine geçmiş, bunun için de (Rijksmuseum'dan hiç de uzak olmayan) Heineken birahanesini seçmişti işte. Resim sanatının böyle küçük görülmesi (acaba gerçekten bir küçümseme mi söz konusuydu? Resim Müzesi olayının hâlâ taze ve kaygılandırıcı anısı olmasındı sakın?) Menzel'le Kaminsky'yi önce şaşırtmıştı; çünkü onlar için müze, konser, tiyatro gibi yerler, bu denli patavatsız bir umursamazlıkla boş verilebileceğini düşünemedikleri ciddi şeylerdi. Amerikalı'nın bu kararı, kendilerinin de bu iki ünlü müzeyi görmek olanağından yoksun kalmalarına neden olacağı için, büsbütün canlarını sıkmıştı; bir daha Amsterdam'a gelme fırsatı kim bilir ne zaman ellerine geçecekti! Ama bu can sıkıcı şaşkınlık, aralarında biraz tartışılır tartışılmaz, hemen iç rahatlığına dönüşmüştü. Çünkü bu suretle, yani kültürü açıkça aşağı görmesiyle, gece gündüz gözetledikleri bu kaba ve ifadesiz yüzlü gerçek Amerikalı'nın, ortalama Amerikalı hakkında kafalarında oluşmuş ideolojik Amerikalı imgesiyle tıpatıp örtüştüğü meydana çıkıyordu: cahil, kaba saba, manevi şeylere hiç önem vermeyen bir tip. Sonunda, Menzel'le Kaminsky, akşam birkaç kadeh bira ve konu hakkında bir görüş alışverişinden sonra, Amerikalı'nın resim sanatına karşı gösterdiği bu akıl almaz küçümsemeden dolayı son derece rahatlamışlardı. Bu CIA ajanı tam olmasını bekledikleri gibiydi işte! O akşam, dünyaya kültürel yaratıcılık alanında o kadar çok eser vermiş bir ulusa mensup oldukları için gururlanmışlardı; sanki Beethoven ve Goethe –gerçekten etkileyici bir listeden sadece o anda dillerinin ucuna geliveren bu iki adı ansalardı bile yeterdi– onların bu karanlık, soyluluktan uzak, hatta sefil çalışmalarına ışıl ışıl parlayan bir gerekçe sağlıyormuş gibi. Sanki Amsterdam'da kültüre karşı bu denli ilgisiz, kafalarındaki –kendisine karşı vatanlarını savunmakla görevli oldukları– düşman imgesine bu denli uygun bir Amerikalı'nm en küçük edim ve eylemlerini bile gö-

zetlerken, Goethe'yle Beethoven'in –onlarca ad sayabilirlerdi, ama yine bu ikisi yeterdi– geleneğini koruma görevini yerine getiriyorlarmış gibi.

Menzel'le Kaminsky raporlarını verirken sözlerini kesmeden dinlemiş, olumlayıcı anlamda başını sallamıştı. Ancak, Amerikalı'nın programında yaptığı bu değişiklik ona, arkadaşlarının verdiği anlamdan çok daha başka bir anlam taşıyormuş gibi görünüyordu. Kuşkusuz Dresden'deki Resim Müzesi olayını bilmiyorlardı onlar. Sanıyordu ki kendisi de, bir yerde başına benzer bir olay gelmiş olsa, hiç olmazsa geçici bir süre için, müze ziyaretlerine karşı belli belirsiz bir tiksinme duyardı. CIA ajanının resme karşı görünüşteki bu aldırmazlığının aslında cesaret verici bir işaret olduğunu düşünmüştü: Eğer gerçekten tatilde ve kafası rahat olsaydı, Resim Müzesi olayının anısının yarattığı engeli daha kolaylıkla aşabilirdi. Ama eğer Amsterdam'a yeni bir iş için çağrılmışsa –ki kendi görevleri bütünüyle bu varsayım üzerine kurgulanmıştı; yoksa, adamın Doğu Almanya'daki bütün posta kutuları ve dayanak noktaları artık deşifre olduğuna göre, sınırı geçmeden tutuklanması çok daha kolay bir çözüm olurdu– yakın ve belirli yeni bir tehlikenin gerginliği içinde yaşıyorsa, o Dresden anısının şokunun tekrarından kaçınmak için, belki bilinçaltı ya da sadece yarı bilinçli bir zihinsel mekanizmanın etkisi altında, müzelerden uzak durması tamamen anlaşılır bir durumdu.

Her ne ise, ne olmuşsa olmuş, Amerikalı Rijksmuseum'u atlayarak, doğrudan doğruya Arthur Frommer'in rehberinde verilen programın altıncı maddesine geçmişti işte: bir birahane ziyareti. Günlerden 8 Nisan'dı, hava ılık ve sisliydi ve zaman geçiyordu.

Öbür gün, Amsterdam rehberini karıştırdıktan sonra, bu 10 Nisan günü boyunca Amerikalı'yı izleme işini kendisi üstlenmeye karar vermişti. Vondelpark boyunca giderken –sollarında havuzlardaki suyun hafifçe parladığı görülüyordu– arabada bu kararını bildirdiği Hans Menzel'le Klaus Kaminsky biraz meraklanmışlardı, çünkü işin başında kendi-

sinin doğrudan doğruya hiçbir gözetlemede görev almaması öngörülmüştü. Amerikalı'nın onu fark etmekte en ufak bir şansı olduğundan değildi bu, ama geleceği de düşünmek gerekiyordu. Hans'la Klaus Emniyet'in iç servislerinde çalışıyorlardı ve bu iş için tamamen istisnai olarak görevlendirilmişlerdi. Oysa kendisi dış servislerde görevliydi ve günün birinde bu ajanla tekrar karşı karşıya gelebilirdi. Nasıl tipler oldukları biliniyordu bunların: Akıl almaz bir hafızaları vardı heriflerin. Yine de bugün Amerikalı'yı bizzat izlemeye karar vermişti. Bu karar iki arkadaşının biraz tuhaflarına gitmekle birlikte, hiçbir itirazda bulunmamışlardı. Ne de olsa şef oydu ve bunu neden yaptığını biliyordu mutlaka.

Böylece, 10 Nisan günü George Kanin'i Anne Frank'ın evine yaptığı ziyaret sırasında izlemişti.

"None of us should ever pass through Amsterdam without making a similar pilgrimage..." O gün Amerikalı'ya katılmak için dayanılmaz bir istek duymasına neden olan şey de galiba Arthur Frommer'in rehberindeki bu cümleydi. *"Hiçbirimiz böyle bir kutsal ziyareti yapmadan Amsterdam'dan asla geçmemeliyiz, gerek II. Dünya Savaşı'nın korkunç olaylarını anmak, gerekse Anne'in o sonsuz ve yenilmez cesaretinden ilham almak için."* Bu cümleyi okumuş, içinde bir burukluk hissetmiş ve CIA ajanıyla birlikte Anne Frank'ın evine gitmeye karar vermişti.

Açılış saatinde, Amerikalı ile aynı ziyaretçi grubunda yer almak için gerekeni yapmıştı. Yaşını başını almış tiplerden çocuklara kadar, çeşitli milliyetlerden insanlar vardı grupta. Genç bir çift el ele tutuşmuştu. Kanin, iri cüssesi ve ifadesiz suratıyla, her zamanki gibi yalnızdı. Kır saçlı bir hanım onları, bir kütüphane dolabının arkasına saklanmış gizli geçitten geçirmiş ve hepsi, Frank ve Van Daan aileleriyle dişçi Dussel'in 4 Ağustos 1944'te Gestapo'nun eve girişine kadar yaşamış oldukları üst kata çıkmışlardı. Kanin yapılan açıklamaları, bütün öteki ziyaretçiler gibi, gergin bir sessizlik içinde dinliyordu. Yukarıda, çıplak duvarlı gizli odada, Anne'in çocukluğuna ait birkaç sararmış anı, cam plakalar altında korunuyordu. Bunlar arasında neşeli, cıvıl cıvıl bir

genç kız fotoğrafı da vardı ve yanı başında bir kadın sesi birden: "*Oh! Bu Deanna Durbin!*" demişti. Bunun üzerine çevresinde bir dalgalanma olmuş, insanlar bu fotoğrafı görmek için yaklaşmışlardı. Kendisi Deanna Durbin'in kim olduğunu bilmiyordu, ama Kanin'in de ilgiyle, en azından merakla, resme doğru eğildiğini görmüştü. Belki de o Deanna Durbin'in kim olduğunu biliyordu. Ardından, fısıltılı ama heyecanlı bir sesle, çeşitli yorumlar gelmişti. Bunlardan, Deanna Durbin'in savaş öncesi döneme ait Amerikalı genç bir sinema oyuncusu olduğu sonucunu çıkarmıştı. Bu durumda kendisinin onu tanıyamaması doğaldı.

Kanin'i de unutmuştu, kendisinin burada bulunuşunun öncelikli anlamını da, bu akıldışı kovalamacanın nedenlerini de. O kötü fotoğrafın sararmış olmasına karşın gösterdiği o körpecik neşeli yüzü ve onun ifade ettiği bozulmaz yaşama sevincini seyretmişti. Bu tanımadığı genç kızın, bu Deanna Durbin'in, yüzüne, erişilmez bir mutluluğun, geri gelmemek üzere yitirilmiş bir masumiyetin en yürek burkucu imgesiymiş gibi bakmıştı. Deanna Durbin mi? Birdenbire kendini yaşlanmış, çocukluk hayallerinin yitik cennetinden koparılmış hissediyordu. 1934'te, on beş yaşındayken, Gestapo yasadışı Berlin-Moabit komünist gençlik örgütünü çökerttiği sırada tutuklanmıştı. Gerçi fazla kalabalık değillerdi, ama propaganda çalışmaları oldukça yoğundu. Üç yıl hapis yatmış, serbest kalınca aynı işe yeniden başlamıştı; yapacak başka şey yoktu. Sonra da toplama kamplarını tanımıştı, hem de birkaç tanesini. On dokuz yaşındayken, o sırada Ettersberg Tepesi'nde kurulmakta olan Buchenwald Kampı'na gönderilmişti. Ceketinin sol tarafına ve pantolonunun sağ bacağına, belle diz arasına dikilmiş olan kırmızı üçgenin üstünde, *Rückfälliger,* yani aynı suçu tekrarlamış olduğunu gösteren, yine kırmızı ince bir şerit vardı.

Anne Frank'ın evinde Deanna Durbin'in portresine, eskilerden gelen o gülümsemeye, o bilinmeyen çocukluğa, o var olmayan sade mutluluğa bakıyordu. Bir an gülümsemişti. Deanna Durbin mi? Dışarısıydı bu, devam etmiş olan yaşam, sürüp gitmiş olan hayaller. Bir anı, bir tür bulantıyla

benliğini istila etmişti. Yirmi yaşındaydı, belki biraz daha fazla, *Revier*[1] barakalarından birinin gölgesinde duruyor, dişlerini sıkarak taşocağı *Kapo*'sunu[2] bekliyordu. Partinin kamptaki gizli örgütü, adi suçluları kampın iç yönetimindeki önemli görevlerinden ayıklamak için, el altından amansız bir savaşım vermekteydi. O da ceketinin yeninde saklı bir bıçakla şişko Borsche'yi bekliyordu. Bu Borsche taşocağında, işe karışmaları bile gerekmeyen SS'lerin gülümseyen suçortağı bakışları eşliğinde, partili arkadaşların birbiri ardına icabına bakıyordu. Dün gece Borsche, partinin özsavunma komitesi tarafından ölüme mahkûm edilmişti. Bu hükmün infazı pek kolay bir iş değildi, çünkü taşocağı *Kapo*'sunun yeri ve ilişkileri sağlamdı; kendisi Nazilerin insan kıyımı makinesinin en etkili çarklarından biriydi. O sabah, saat beşte, çalışma ekipleri toplandığı sırada, kendi hücresinin sorumlusu yanma sokularak kimseye çaktırmadan bir randevu vermişti. Bu randevuya gelen arkadaşı tanıyordu; yirmili yıllarda Hamburg'da ayaklanmaya dönüşen bir grev yönetmiş bir liman işçisiydi. Buluşma kısa, aldığı görev kesin ve acımasız olmuştu. Şimdi de gecenin karanlığında, *Revier* barakalarından birinin arkasında, sol önkolunun derisi üzerinde bıçağın madeni soğukluğunu hissederek bekliyordu. Neden kendisinin seçildiğini pekâlâ biliyordu. Yirmi yaşındaydı ve Gestapo'daki dosyasında hakkında hiçbir özel bilgi yoktu. İnfazın ardından yapılacak soruşturmada, işin içinden en kolay sıyrılabilecek olanlardan biriydi. Üstelik, hedef olduğu birçok tutuklanmada asla hiç kimseyi Gestapo'ya ihbar etmemişti. Bundan hiçbir dosyada söz edilmiyordu, ama haber ağızdan ağıza, hapishaneden hapishaneye, kamptan kampa, bir parti örgütünden ötekine, bir kontrol komitesinden ötekine, yayılıp gitmişti: Gestapo itlerinin önünde asla ötmeyen Berlin-Moabitli genç komünistti o; oysa adamakıllı ufalamışlardı da kendisini, –hem de nasıl!–

[1] Revier: "Revir" anlamına gelen bu Almanca kelime, toplama kamplarında tutukluların çalışamaz duruma geldiklerinde, SS doktorları tarafından enjeksiyon yoluyla öldürüldüğü barakalardır. (Yay.)

[2] Kapo: Nazi kamplarında, yönetime yardımcı olmak üzere öteki tutsaklara "şef" (capo) olarak atanan yetkili tutsak. (Çev.)

esaslı biçimde tozunu silktiklerinden emin olabilirdiniz! Bu nedenlerle, gecenin karasında köşeye sinmiş, Borsche'yi bekliyordu işte. Karanlık bir gurur dolduruyordu içini. Birkaç gün önce Molotov, Berlin'de büyük onurlandırma gösterileriyle karşılanmış, önce von Ribbentrop, sonra Hitler tarafından kabul edilmiş, aralarında Alman-Sovyet Paktı'nın hükümlerini daha ileri götüren bir protokol imzalanmıştı. Batıda savaş bir ortaoyununa benziyordu, ama onlar Buchenwald'in karanlığında dövüşüyorlardı. Gün gelecek gidişat tersine dönecekti elbet, ayakta kalmak, sıkı durmak, partinin siyasal kadrolarını korumak gerekiyordu. Başka şeylerle uğraşmak, kendine sorunlar çıkarmak zorunda değildi. Durum çok basitti; *Revier* barakalarından birinin arkasında dişlerini sıkarak Borsche'yi bekliyordu. O akşam birkaç yeşil *Kapo* içlerinden birinin doğum gününü kutluyorlardı; Borsche bu partiden kafayı bulmuş olarak çıkacaktı. Gardiyanlardan birinin işbirliğiyle SS'lerin kantininden alman biraları çekmiş, avazı çıktığı kadar bağırarak eski duygusal şarkılardan söyleyecekti. Sonra da ölecekti.

Zaman geçti, Borsche dışarı çıktı; öngörüldüğü gibi biraz sarhoştu. Bir şarkı mırıldanarak yaklaştı. Bıçağı ceketinin yeninden çıkardı, barakanın gölgesinde iki adım attı, Borsche'nin kendi hizasına gelmesini bekledi, sonra aynen yapmasını söyledikleri gibi yaptı. Şişman Borsche ses bile çıkaramadan yere yıkıldı. Temiz iş olmuştu doğrusu!..

Ama bütün bunlar, belleğinden kalkan bulantı içinde yanıp sönen bir ışık olmuştu, o kadar. Hâlâ Deanna Durbin' in fotoğrafına bakıyor. Yanı başında bir kadın sesi –belki de az önceki aynı ses– Deanna Durbin'in ne olduğunu soruyor kendi kendine. O zaman, benliğinin ta derinliklerinden, umutsuzca Deanna Durbin'in hâlâ hayatta, bir yerlerde, olmasını; Anne Frank'ın ve Peter Van Daan'ın ve duvar ardına gömülmüş diğer herkesin gözetmenliğini yapan o çocuk bakışının tazeliğini korumayı başarmış olmasını diliyor; bir saniye için gözlerini kapayarak diliyor ki, çocuğun bu zavallı ve yapmacık mutluluğu –zavallı ve yapmacık, tıpkı küçük kızın, püriten ve öncü ruhlu Amerika'nın alıkça ama gerçek

mutluluğunu sinemada canlandırdığı dönemde, bu uzak Amerika'nın mutluluğu gibi– evet, bu çocuksu mutluluk, kanın ve gözyaşlarının, küllerin ve dumanların arasından süzülerek, gerçek bir kadın mutluluğuna dönüşmüş olsun: Bugün artık budalaca bir masumiyet üzerine değil dünyanın tehlikeli olduğunun tanınması üzerine kurulacak, dünyanın paylaşılan acıları ve yine aynı dünyanın gidişatında Amerika'nın payına düşen suçun net bilinci üzerine kurulacak gerçek bir kadın mutluluğuna dönüşsün.

Ama hemen tekrar gözlerini açıyor, başını sallıyor, yaşlanmakta olduğunu fark ediyor, bir sigara yakmak ya da bir şey içmek isteği duyuyor; Kanin'e doğru dönüyor.

George Kanin Anne Frank'ın sararmış anılarına bakıyordu, yüzü hiçbir ifade taşımıyordu. Ziyaret devam ediyordu.

Daha sonra Menzel ve Kaminsky'yle buluşmuştu; onu bakışlarıyla sorgulamışlardı.

"Hiç," demişti. "Hiçbir şey. Her zamanki gibi."

O savaş sona erdiğinde Menzel'le Kaminsky beş yaşlarında olmalıydılar. Onlara hiçbir şey diyemez, onlarla hiçbir şeyi paylaşamazdı: Aynı tarihi yaşamıyorlardı.

("Tüü! Bu ne böyle be?" demişti arkasından bir ses.

Başını çevirmişti: Bağıran İspanyol'du.

"Niçin? Ne var?"

Aydınlık bir sonbahar günüydü, camlarda güneş vardı.

İspanyol başını sallamış ve eliyle barakanın en dibinde, duvarın yukarısında köşeye konmuş olan hoparlörü göstermişti.

Hoparlörde ağır bir vals çalıyordu, etkileyici bir kadın sesi beylik sözleri olan şarkıyı söylüyordu: *"Ein süsses Lied, ein kleines Lied..."*[1]

"Ee, ne olmuş yani?" diye sormuştu. "Bu sana batıyor mu?"

İspanyol gülmüştü:

"Eh, az biraz! Böyle bok gibi vıcık vıcık şeyden rahatsız olunmaz mı!"

[1] Hoş bir şarkı, küçük bir şarkı. (Yay.)

Bir tür kapkara öfke kaplamıştı içini.

"Burada ve hayattayız, hava güneşli, tatlı bir müzik dinlememize izin veriyorlar, ama sen mızmızlanıyorsun! Hay Allah kahretsin, yahu şimdiye ölmüş olmalıydık be!"

İspanyol omuzlarını silkmişti:

"Amma da teselli ha! Dinle Walter, seni kızdırmak istemem, ama bu Alman tıngırtısı müzik değil düpedüz bok işte!"

Ama onun bugün hiç gülesi yoktu.

"Kaç yaşındasın?" diye sormuştu.

"Yirmi yaşındayım, senin için mahzuru yoksa," demişti.

Soru sormaya devam etmişti.

Ama belki de artık kendi kendine konuşuyordu.

"1934'te nerdeydin?"

İspanyol kaşlarını çatmıştı. Lafı nereye getirmek istediğini anlamaya çalışıyor gibiydi.

"Dinle," demişti. "En akla yakın olasılıkla, 1934'te Retiro'nun patikalarında hırsız-polis oynamaktaydım."

"Orası neresi?"

"Madrid'de bir park."

Gülümsemişti.

"Tamam, tabii, elbette."

Ama İspanyol ona doğru iki adım atmıştı.

"Dinle Walter. Bu oyun salakça bir şey. 1934'te değil 1944'teyiz. Ve ben buradayım. Ve bana eski devirlere kıyasla Buchenwald'in artık bir sanatoryum olduğunu söylemenin hiçbir yararı yok. Her birimiz ancak kendi tarihimizi yaşayabiliriz."

Başını sallamıştı.

"Ben de işte tam bunu söylemek istemiştim."

"Ve de ancak kendi ölümümüzü," diye eklemişti İspanyol.

O zaman bakışmışlar ve karşılıklı birer kahkaha koparmışlardı.

"Bu böyle olabilir, ama bu zorla dinletilen tatlı müzik, sen ne dersen de, gerçekten bombok bir şey!"

Yine gülmüşlerdi. Hepsi bu kadardı.

Camlarda güneş vardı, *Arbeitsstatistik* barakasındaydılar, mevsim sonbahardı.)

Menzel ile Kaminsky o yıl, 1944'te, ancak beş yaşlarında, hatta belki biraz daha genç, olabilirlerdi. Onlara hiçbir şey söyleyemezdi. Zaten söylememişti de.

"Hiç," demişti. "Her zamanki gibi."

O akşam Walter Wetter odasına bir şişe şampanya gönderilmesini istemişti. Şampanyayı sevdiğinden tam olarak emin değildi gerçi, ama bir şenlik, bir kutlama içkisidir şampanya. Votka, brendi gibi içkiler farklıdır. Onları bir görevden, bir sınır geçişinden, kurtulmayı başardığınız bir pusudan sonra erkek erkeğe teklifsizce içebilirsiniz. Bunlar hemen verdikleri sıcaklık için, tekrar kavuşulan özgüven için, anıların bellekten silinmesi için içilir. Erkek erkeğe, kapalı ve nemli odalarda, sigara dumanlarının içinde. Elbette votkayla brendiyi şampanyaya yeğlerdi, ama onlar kutlama içkisi değillerdi ki. Bu akşam kutlamaya benzer bir şeylere, tek kişilik bir törene ihtiyacı vardı. Klaus'la Hans nöbetleşe olarak Amerikalı'nın uykusunu gözaltında tutacaklardı; adam her akşamki gibi, Leidseplein'deki gece kulüplerinde bir tur attıktan sonra Apollo'ya dönecekti.

Şampanya şişesini açıyordu şimdi; neşeli sayılabilirdi.

Anne Frank'm evine yaptığı bu ziyaret –*None of us should ever pass through Amsterdam without making a similar pilgrimage,* diyordu Arthur Frommer'in rehberi– ona bazı şeyler anımsatmıştı. Yirmi bir yıl önce, günü gününe, 10 Nisan 1945'te, Buchenwald Kampı'nın son saatlerini yaşamıştı: Ertesi gün özgürdüler. Bunu düşününce, 1966 yılının 10 Nisan'ı 11 Nisan'a bağlayan bu gecesinde, bir kadeh şampanyayı olabildiğince yükseğe kaldırmış ve gülmüştü. Biraz tiz, cırlakça bir gülüş olmuştu, ama gülmüştü işte. Kadehi boş olarak masaya koymuş ve zihninden hızlı bir hesap yapmıştı. Kırk yedi yıllık bir hayat için on sekiz yıl kamp hapisliği, hiç de fena değildi. Tabii bu rakamlar sizi şaşırtabilir. 1934'le 1945'in arası on sekiz yıl etmez, hele birinci ve ikinci tutuklanışları arasında bir yıl da özgür kaldığı düşü-

nülürse, mahpusluğu topu topu on yıl eder. En basit bir hesap bile matematiksel olarak tartışılamayacak bu gerçeği saptamanızı sağlayacaktır. Ne var ki daha sonra, kendi ülkesinde, kendi rejimi altında, kendi yoldaşları tarafından tutuklanarak sekiz yıl daha hapis yatmıştı.

Bir kadeh şampanyayı daha bir dikişte içmiş ve yeniden gülmüştü. On beş yaşından beri ya aynasız olmuştu ya da mahpus; yaşam hakkında başka bir şey bilmiyordu. Hiç kuşku yok, bu gece gerçek bir kutlama olacaktı. Hemen bir şişe daha ciddi bir şey ısmarlasa iyi ederdi doğrusu, çünkü galiba şampanya bu işe yeterli olmayacaktı.

Ama ertesi gün, yine her zamanki gibi sakin ve dakikti, sanki bellekten yoksunmuş gibi, sanki hayat dümdüz anlardan –hiçbir şeyin damgalamadığı, kazmadığı, kemirmediği, delik deşik etmediği, işlemediği, çözeltmediği, eritmediği art arda gelen şimdilerden– oluşmuş rengârenk yanar-döner bir filmmiş gibi. Gereksiz ve sıkıcı Amerikalı'yı gözetleme işine yeniden başlamışlardı.

Oysa bugün sanki bir şeyler olmaktaydı.

Amerikalı her günkü saatte Apollo'dan ayrılmış, ama sokaklarda dolaşmaya başlamıştı. Günlerden 13 Nisan'dı ve Arthur Frommer'in programına göre Portekiz Sinagogu'nu ziyaret etmesi gerekiyordu. Ama iki saatten beri avare avare dolanıp duruyordu işte. Walter Wetter, Kaminsky'den gelen bir telefonla uyarılmış, üçü birlikte CIA'lının peşine düşmüşlerdi. Çünkü aslına bakılırsa adam boşuna dolaşmıyor, mutlaka ve kesinlikle izini kaybettirmeye çalışıyordu. Bir gözetlemenin hedefi olduğundan kuşkulanıyor olamazdı, ama örneğin bir randevusu olabilir ve bir tür şartlı refleksle, ne olur ne olmaz diye, olağan güvenlik önlemlerini alıyor olabilirdi.

Öğleden biraz önce, Amerikalı Herengracht'ta üç katlı bir evin kapısını çaldı. Kapı açıldı, adam girdi, kapı ardından kapandı. Evin tuğladan cephesinde bir tabela görülüyordu: *Van Geelderen Maatschappij.*

Tamam. İş başlıyordu.

——ooOoo——

Yoo, hayır, Moedenhuik ona Dr. Brouwer'den hiç bahsetmemişti. Yoksa mutlaka hatırlardı Moedenhuik'in şimdi anlattığı bu Dr. Brouwer olayını; şimdi anlatıyordu, çünkü daha önce anlatmamıştı ve bugün anlatmak ihtiyacını duyuyordu ("Size Dr. Brouwer'den hiç bahsetmedim, değil mi?" demişti Moedenhuik biraz önce), asla bilinemeyecekti neden tam da bugün, yemeğin sonunda, rahat rahat biralarını içerken anlattığı. İki tür çorba, soya soslu domuz eti, Madera şarabıyla yapıldığı anlaşılan bir sos içinde dana eti, son derece biberli ciğer tuzlaması, fıstık soslu sebze (bu yemeğin ne olduğunu sorduğunda, suratı bir maske gibi hiç kımıldamayan garson "peanut sauce" demişti), domuz kızartması, kızartılmış muz, tatlı patates, acı soslu hıyar turşusu (aslında tatlımsı acı, bütün bu salçalar çok baharatlı, biberli, ama tatlı-acı şeylerdi; içinden gülmüştü: tatlı-acı, acı-tatlı, tatlı-acı), toplam on yedi kap yemek yemişlerdi, tabii pirinç de cabası, çünkü Leidsestraat'taki lokantadaki yemek tipik bir Endonezya *rijstafel*'iydi.[1] Başını Moedenhuik'e doğru kaldırmış ("Doğru, Mercader, size Dr. Brouwer'den hiç bahsetmedim!"), Moedenhuik'in şimdi anlattığı Dr. Brouwer hikâyesini dinliyor, bir yandan da Moedenhuik'i bunu anlatmaya dürten sebeplerin ne olduğunu soruyordu kendi kendine; ama sabırsızlığa gerek yoktu, söz oraya geliyordu zaten, nedeni İspanya'yla ilgili bir şeydi, nihayet mesele anlaşılıyordu.

Efendim, bu Dr. Brouwer, Direniş sırasında ölmüştü; Almanlar tarafından öldürülmüştü; ama Moedenhuik'in

[1] Çok çeşitli malzemelerin ve sosun pirince karıştırılmasıyla yapılan geleneksel bir Endonezya yemeği. (Yay.)

hikâyesinin göbeğinde yer alan, Dr. Brouwer'in yaşamının bu ölümcül ânı –aslında kendi başına belli bir önemden yoksun olmadığı da kabul edilebilecek, ama öykünün geri kalan kısmına göre ikinci planda kalan bu an– değildi. Bir başka ölümdü; daha eski, aynı zamanda daha da dehşet verici, bir bakıma Moedenhuik'in bu kopuk ve dağınık anlatısını çevresinde örgütleyen sert ve yakıcı çekirdek konumunda bir başka ölüm. Çünkü anlatıdan şöyle bir şey çıkarılabilir görünüyordu: Bu Brouwer, henüz Hollanda üniversite çevrelerinde İspanyolca uzmanı, tanınmış bir edebiyat doktoru değilken –o sıralar yalnız yaşayan, her şeyi ve kendini soğuk bakışlarla yukardan seyreden biri olduğu varsayılabilirdi– kiracısı olduğu kadını öldürmüştü (bu noktada Moedenhuik'in hikâyesi pek açık değildi; genç öğrencinin öldürdüğü kadının kendi ev sahibi olmaması da pekâlâ mümkün görünüyordu; belki bir komşu kadın ya da yaşlı bir akraba, her neyse, ama bir kadındı öldürülen, bu husus saptanmış görünüyordu); olayın ardından yapılan yargılamada ortaya çıktığına göre bu suçun –daha doğrusu bu fiilin– hiçbir geçerli nedeni yoktu, yani genç Brouwer'in, hepimizin içinde uykuda bulunan bu öldürme gizilgücünün sonuna kadar gitmek istemesinden başka hiçbir dürtü rol oynamamıştı cinayette: Bir bakıma, bir kendi bilincine varma deneyimiydi bu; görünüşe göre tamamen soğukkanlı ve bilimsel, ama belki de itiraf edilemeyen; genç Brouwer'in ölçüsüz, ölçüsüz olduğu ölçüde de yıldırım gibi çarpıcı, adalet ve ceza, ceza ve bağışlama silahlarıyla silahlanmış bir ilahî varlık ihtiyacıyla yanan Hıristiyan vicdanını içten içe ve önlenemezcesine hurdahaş eden bütün korkunç ve gerçekten canavarca, ama işlenmedikleri için kefaretleri de ödenemeyen günahların yerini tutmak üzere işlenmiş belli bir suçun cezasını çekme arzusuyla gizliden gizliye kemirilen bir bilincin işiydi. Böylece, bu yüzyılın ilk çeyreğinde, Hollanda'nın bir üniversite kentinde (Leiden miydi? Moedenhuik'in anlattıkları bu konuda hiçbir ipucu vermiyordu) yalnız başına yaşayıp derslerine çalışmakta olan bir genç adam, bir sevgi ve adalet tanrısının var olup olmadığını sınamak ve

eylemine ondan gelecek yıldırım gibi çarpıcı ama babacan ve anlayışlı, aynı zamanda suçun büyüklüğüyle cezanın ağırlığını terazinin iki kefesinde dengede tutturacak karşılığı tetiklemek için, taammüden ama nedensiz bir cinayet işlemeye kadar vardırmıştı işi. Ve bu genç adam, bu genç Brouwer, uzun yıllar hapis yattıktan sonra, imanında ve inancında ve tanrısallığın karanlık anlamına olabildiğince yaklaşmış olmaktan gelen umutsuz mutluluğunda daha da güçlenmiş olarak, nasıl derler, tekrar hayattaki yerini almış, İspanyol dili ve edebiyatı uzmanı hümanist Dr. Brouwer (orta boylu, ince yapılı, tatlı bir sesle yavaş konuşan, kızıla çalan kumral seyrek saçlı, en azından Moedenhuik'in kendisini tanıdığı yıllarda altın çerçeveli gözlük takan bir adam) olmuştu; ve bu öykünün bütün ipleri gelip bu noktada, Dr. Brouwer'in yaşamında sadece mesleki ve akademik değil aynı zamanda manevi bir rol de oynamış olan o İspanya'nın çevresinde düğümleniyordu.

Gerçekten de anlaşılıyordu ki (bu noktada Moedenhuik kesin konuşuyordu), Dr. Brouwer Salamanca'da Miguel de Unamuno ile en son konuşan, ölümünden birkaç gün –hatta birkaç saat– önce onunla birkaç uzun görüşme yapabilen ender kişilerdendi (anlamışsınızdır, Unamuno'nun 1936'da Salamanca'da ölümü söz konusu burada; Brouwer'inki, yani onun ikinci ölümü, birkaç yıl sonra, Nazi askerlerine karşı kahramanca savaşırken olmuştu). Dr. Brouwer'le Unamuno'nun 1936 sonbaharında Salamanca'da karşılaşmaları konusunda Moedenhuik kesin konuşuyordu, çünkü Brouwer' in bu konuda yazdığı makaleyi saklamıştı ("İlginizi çektiyse onu sizin için bulabilirim Mercader," demişti. "*Unamuno ile mezar ötesinden konuşma* gibi bir şeydi başlığı," diye de ayrıntı vermişti Moedenhuik; kendisi de öyküyle ancak şimdi ilgilenmeye başladığından başını sallamıştı). Demek ki, –Moedenhuik'in bölük pörçük hikâyesinin bütün öğeleri sıraya göre baştan ele alınınca– Dr. Brouwer'in İspanya savaşı patlayınca durumu yerinde görmek için oraya gitmek ihtiyacını duymuş ve bir kez gidince de doğal olarak Unamuno'yla görüşmek için Salamanca yolunu tutmuş olduğu ör-

taya çıkıyordu. Unamuno hayli uzun zamandan beri –İspanya gibi sivil toplumun henüz organikleşememiş olduğu, yapılaşmış bile sayılamayacağı bir ülkede, temsil niteliği olan aydınların payına düşen bütün o zavallı ve gülünç sertlikle– Hıristiyan vicdanının bütün parçalanmışlığını, angajmanlarını, çelişkilerini ve akıl almaz kafasızlığını adeta ete kemiğe büründürüyordu. Açıkça Franco'culuktan yana tutum almıştı (bu sözcük geçince, Moedenhuik'in sözünü kesmişti anakronizmi işaret etmek için, çünkü söz konusu dönemde Franco'culuk terimi henüz yoktu, henüz bir anlam kazanmamıştı; Moedenhuik de tabii bunu kabul etmişti, sadece sözün gelişi öyle dedim, demişti). Neyse işte, Unamuno sonradan Franco'culuk adını alacak olan, ama o sırada, köylülüğün ve Hıristiyanlığın kara cahil, dar kafalı ama erdemli güçlerini yerleşik düzenin korunması –ya da, İspanya'nın durumunda, yeniden kurulması– yolunda seferber etmek gerektiğinde hayli zamandır kullanılan ve işe yararlığını da kanıtlamış bir yönteme göre kendilerine "ulusal" niteliğini yakıştıran bazı askerî ve toplumsal güçlerin koşullara bağlı birlikteliğinden başka bir şey olmayan bu hareket lehinde açıkça tutum almıştı. Kısacası Brouwer o 1936 yazının sonlarında Avrupa'yı baştan başa geçerek, belki bir akşamüstü, ortasında eski üniversite kenti Salamanca'nın sarı taştan binalarının yükseldiğini gördüğü o boz –ışıklı bir bozluk– ve toprak rengi –ışıklı bir toprak rengi– yaylaya varmıştı. Yolun kenarındaki kavakların hışırtısı içinde kendisini o yaldızlı taş duvara doğru götüren arabanın içinde Brouwer belki de Unamuno'nun bir şiirini, –kuşkusuz soylu, ama biraz tumturaklı bir söyleyiş kaygısıyla çarpılmış, barok havası kaynayan, fışkıran yaşamın spontaneliğini yitirip maksatlılığı fazlaca belli bir üst perde üslubunun takır tukur yapmacıklığında donup kalmış bir sesle– bu yüksek Kastilya yaylasını şakıyan bir soneyi, hatırlamıştı. Ve Brouwer, araba suyu çekilmiş nehrin nerdeyse kuru yatağından akan incecik dereciğin üzerindeki görkemli taş köprüden geçip son derece soluk mavi bir gök altında batmakta olan güneşin kızıl yansımalar gönderdiği eski kentin surlarından içeri girerken o

sonenin ilk dizelerini okumuştu belki de, ki bu hiç de olmayacak bir şey değildir. Ey Saint Jean de la Croix'nın hüzünlü ve uçsuz bucaksız İspanya'sı, diye düşünmüş olabilirdi Brouwer, o yerin ve o ânın insanı çarpan güzelliğinin etkisi altında; vücudunun bütün liflerini binlerce parlak kırıntı halinde öğütüp dağıtan, onu isli, dumanlı ama alıkça mutlu bir endişeye düşüren o güzelliğe kapılarak. Ne var ki, Salamanca'nın bu delik deşik sarışın taştan dik duvarının önüne bir akşamüstü varmaktayken hissettiği yıldırım ya da büyü çarpmasına karşın, Unamuno'yla yaptığı konuşmalar pek çabuk döndürmüştü Brouwer'i yaşlı yazarın 1936 Temmuz'unda açıkça desteklemeyi uygun gördüğü davaya karşı herhangi bir yakınlık duymak ve göstermekten; oldukça erken farkına varmıştı bu fikirlerdeki kan kokan kofluğun, aldatılmışlığa dayalı karanlık dehşetin. O konuşmalarda yazar bütün bunları Brouwer'e uzun uzun anlatmış, o da –Moedenhuik'in şimdi yine andığı– söz konusu makalesinde olduğu gibi aktarmıştı ("Evet, evet, Mercader, arayıp bulayım ben o makaleyi! Sizi mutlaka ilgilendirecektir," demişti Moedenhuik bir kez daha).

Böylece, anlaşılıyordu ki Brouwer o Salamanca seyahatinden Cumhuriyetçi İspanya'nın davasını desteklemeye kararlı olarak dönmüştü, Paul Claudel'in –kampını iyi temsil eden, ama üstelik diplomat da olan bir başka Katolik yazar, şiirini her zaman dörtayak üstüne düşürmeyi bilir, gereken "büyük *ode*"u[1] tam gereken zamana denk getirmeyi becerir– aşağı yukarı aynı tarihlerde onurlarına iğrenç, kokuşmuş bir laf çorbasından oluşan uzun bir "ode" yazdığı Kilise'nin bütün o şehitlerine karşın; Moedenhuik'in Claudel hakkındaki konu dışı sözleri, içlerindeki tutulmuş öfke nedeniyle, bu Fransız yazar hakkında hemen hiçbir şey bilmeyen Mercader'in dikkatini çekmişti; zaten Moedenhuik de –ki o sırada az çok ultra solcu bir gruba üye genç bir öğrenciymiş– Profesör Brouwer'i aynı çetrefil İspanya sorunu üzerine verdiği bir konferansta tanımıştı. ("Beni anlıyorsunuz değil mi?" demişti Moedenhuik gülerek. "Aşırı solcu

[1] Ode: Küçük lirik şiir. (Yay.)

demiyorum, ultra solcu diyorum. Bu bir Hollanda geleneğidir.") Sonra da onu, hep İspanya konulu toplantılar vesilesiyle tekrar görmüştü, ve galiba Brouwer'le son karşılaşması da, eğer hafızası kendisini yanıltmıyorsa, İspanya Ulusal Bayramı'nda İspanya Cumhuriyeti elçiliğinde verilen davette olmuştu.

"Demek ki yarın," demişti Mercader.

Moedenhuik önce anlamadan, öylece yüzüne bakmıştı.

"Nasıl yani?"

"Yarın 14 Nisan, Cumhuriyet'in kuruluş günü," diye açıklamıştı Mercader.

Moedenhuik'in birden gözleri parlamıştı:

"Sahi ya, yarın! 38, 1938'deydi, değil mi? Tam yirmi sekiz yıl önce!"

Bu rastlantı onu heyecanlandırmış görünüyordu.

Moedenhuik 14 Nisan 1938'de İspanya Cumhuriyeti Elçiliği'nin salonlarında verilen o daveti gayet iyi hatırlıyordu; hiç kuşku yoktu, Brouwer'le son kez orada karşılaşmıştı.

"Yahu, ben size neden Brouwer'den bahsediyorum ki durup dururken!" diye haykırmıştı Moedenhuik birdenbire; ve ben de şimdi, gözlerimi bir karlı dağ manzarasına doğru çevirerek, neden Brouwer'in hayaletinin bu öykünün içine yerleşmesine izin verdim, hatta onu oraya ittim, diye soruyorum kendi kendime, hiç kimse, ne Ramón Mercader –ne hele Moedenhuik'in ortağı Meyer–, ne bu yemeğe katılan Meyer'le Moedenhuik'in eşleri, ne de Moedenhuik'in kendisi Dr. Brouwer'in hayaletinin böyle birdenbire aralarında belirmesini beklemezlerken.

Yazmayı bırakıyor, bir sigara yakıyor, başımı kaldırıyorum.

Uzun masanın ve geniş camlı pencerenin ötesinde, güneşin batmakta olan ışıklarının vurduğu bir dağ yükseliyor. Karşımdaki bu karlı dağın batan güneşin ışıklarını alış biçimine bakılırsa, penceremin doğuya baktığını düşünüyorum; ama mekândaki bu yön durumu bana önemli hiçbir şey öğretmiş olmuyor. Doğuyla batıyı, kuzeyle güneyi bileceğim de ne olacak? Bu beni hiçbir yere götürmez. Bakışla-

rım, hakkında bulunduğum yerin doğusunda yükseldiğinden başka hiçbir şey, hatta adını bile bilmediğim, o karlı dağa çevrili öylece duruyorum işte burada. Ama aslında bunun da önemi yok, çünkü zaten genel olarak dağların adlarını bilmem ben.

Yazmayı bırakıyor, bir sigara yakıyor, başımı kaldırıyorum.

Neden izin verdim Brouwer'in hayaletinin bu öykünün içine gelip yerleşmesine? Onun böyle durup dururken ortaya çıkışını hiç öngörmemiş – daha doğrusu önceden tasarlamamıştım. Anlatının bütünsel yapısı içinde bu akşamın gayet belirli bir anlamı olacaktı ve Brouwer'in hayaletinin orada hiç işi yoktu. Önce Leidsestraat 89 numaradaki *Bali* lokantası ve çevresinin, geceleri, Leidseplein'in gürültülü canlılığı vardı kafamda. Bütün bunlar önemliydi benim için. 1966 yılının bu nisan günlerinin Amsterdam'daki can sıkıcı akışını kırmak için ihtiyacım vardı onlara: Birbirinden bağımsız bazı mekanizmaların fark edilmeyecek şekilde birbirine zincirlenmesinden doğan birtakım nesnel rastlantıları (örneğin, CIA'yı, Ramón Mercader'in gözetlenmesini takviye için, o zor atlatılan Dresden yolculuğundan sonra George Kanin'i tekrar göreve çağırmaya –ki bu kararın sonuçları tahmin bile edilemeyecektir– ve böylece, bu tamamen tesadüfi seçim yüzünden, Demokratik Alman Cumhuriyeti istihbaratından koca bir uzman ekibini Amsterdam'a çekmeye –"Sahi yahu," demiş olmalıydı büronun birinde adamın biri, "Kanin'i de salsak ya şu işin üstüne. Zaten merkezden biraz açılması gerekiyor, hem bu herif Sovyet istihbaratının adamlarını da iyi tanır."– zorlayan hiçbir şey yoktu); tuzaklardan ve sakınmalardan, hamle ve karşı hamlelerden, ne bütün karelerini ne de tüm taşlarının dizilişini kimsenin topluca göremediği bir satranç tahtası üzerinde bazı taşların hareketlerinden oluşan ve son patlamaya dek bu öykünün bütün kişilerini, 1966 yılının o Paskalya günleri boyunca Amsterdam'da toplayacak olan bir dişli çark sistemi...

Benim kafamda, Ramón Mercader Moedenhuik'le saat 19.30'a doğru *Bali*'nin barında buluşacaktı. Belki otel oda-

sındaki mikrofonu bulmuş –ve böylece ilk kez bir aydan beri zaten için için emin olduğu gözetlenişinin maddi kanıtını ele geçirmiş– olduğundan, belki sadece votkanın damarlarına sızdırdığı hafif sıcaklık yüzünden, ya da belki her iki nedenden dolayı; ama ne olursa olsun, Mercader bayağı keyifli, hatta neşeli olacaktı.

Bulunması sık sık sorun olan bir boş masa bekleyenlerin yığıldığı *Bali*'nin barında birer kadeh bir şey içeceklerdi; sanırım Mercader bir duble iyice soğutulmuş votka isteyecek, bu da Moedenhuik'e duruma uygun bir şaka yapma fırsatı verecekti. ("İşte bu senin Rus yanın, Mercader!" diyecekti Moedenhuik, ve kadehlerini içmeden önce göz hizasına kadar kaldırarak, gülüşeceklerdi.) Gerginlikten kurtulmuş olarak çene çalacaklar, ayrıca birlikte imzalamaları gereken sözleşmeye ilişkin bazı pürüzleri halletmek için de bu rahat andan yararlanacaklardı; bu kez hiçbir güçlük arz etmiyordu sözleşme, çünkü Hollandalı MMM (*Moedenhuik en Meyer Maatschappij)* Şirketi, İspanya'ya Polonya malı takım tezgâhları ithalatı için COMESA (*Comercial Española, Sociedad Anónima)* adına aracılık yapıyordu. Sonra, barın gürültüyü boğan yarı karanlık ortamında gelip gidenleri seyredecek, belki de sol taraflarında bir tabureye tünemiş bir genç İngiliz kızının güzelliği üzerine ister istemez beylik birkaç erkekçe yorum yapacaklardı. Kızın, bacak bacak üstüne attığı için iyice sıyrılmış olan kısacık eteği, çoraptan daha canlı mavi bir jartiyere tutturulmuş çok açık mavi, soluk gök rengi bir çorabın yukarısında, daracık ve bembeyaz bir ten şeridini açık bırakıyordu. Moedenhuik genç kadının duyabileceği kadar yüksek bir sesle –ikisi de İngilizce konuşuyorlardı– alaycı bir şeyler söyledikten sonra gülecek, kadınsa umursamadığından ya da belki alışık olduğundan hiç tepki vermeyecekti. Arada Moedenhuik olduğu için kadından daha uzakta bulunan, ama sol ayakkabısının topuğunu taburenin alt bakır çubuğuna takarak sırtını bara vermiş olduğu için genç İngiliz'in yüzünü karşıdan görebilen Mercader ise, votka kadehi elinde, ona uzun uzun, bir lambaya, boşluğa, bir İngiliz mobilyasına bakar gibi bakacak; bu titiz

ama aynı zamanda mesafeli bakışın içinde onun profilini, yüksek ve çıkık elmacıkkemiklerini, kirpiklerinin titreyişini, boynunun vücuduna bağlanış biçimini, bükülüp yuvarlanmış dudaklarını, gevşekçe aşağı salıverilmiş iki kolunu, yüksek ve sıkı göğüslerini, sağ kalçasını dışarı çıkartacak şekilde belinden hafif yana dönüşünü (çünkü gövdesinin üst kısmı barın vernikli ağaçtan tablasının cilalı yüzeyine paralel duruyorduysa da, kalçaları, butları ve bacakları, bacak bacak üstüne atmış olduğu için, yana doğru kaymış ve elma yeşili kısa eteğin altında sözünü ettiğim o bembeyaz dar ten bölgesi açıkta kalmıştı) inceden inceye gözden geçirecekti; nitekim şimdi gözleri bu bölgeye dikilip kalacak, öyle ki genç kadının sağ ayağı, cilalı hafif ayakkabısının topuğu havada sallanacak şekilde ayağından yarı yarıya çıkmasına neden olan sinirli bir seğirişle oynamaya başlayacak, ve giderek kasılıp gevşeme haline gelen bu hareket, yavaş yavaş ayak bileğine, baldıra ve kalçaya da ulaşarak genç kadının bütün vücuduna yayılacak, kendi bakışı da bunu izleyerek bir kez daha, aynı titizlikle ama yüzeysel bir şiddetle, az önce hiçbir çizgisi kımıldamayan o yüze dönecek, bu sırada kızın ağzı bir an için, kendisine kısacık bir bakış fırlatıncaya dek aralanacak, saniyenin onda biri kadar süren bu gayet yoğun bakışta hafif bir açgözlülük ya da sorgulama ışığı parlayacaktı, ama kızmış değil, hemen hemen şimdiden razı olmuş bir ifadeyle.

O zaman kendisi bakışlarını kızdan çevirip Moedenhuik'le yarım kalan konuşmasına devam edecekti.

Benim kafamda bu 13 Nisan 1966 akşamı işte böyle, bu anlamsız ve yoğun sıradanlık içinde başlayacaktı. Burada öyle titiz bir gerçekçilik geçerli olacaktı ki, her şey alışılmışa uygun olacaktı. Gerçekten de, Amsterdam'a uğrayan herhangi biri Leidsestraat 89 numarada, Leidseplein'le Prinsengracht üzerindeki köprü arasında yer alan bu Endonezya lokantasının sahiden var olup olmadığını kontrol edebilir; kim olursa olsun oraya çıkabilir –lokanta birinci kattadır– ve bara tüneyip loş ışıklar altında, mal sahibi ya da yöneticinin güler yüzlü bir beceriklilikle müşterileri yerleştir-

mesini ya da biraz sabırlı olmalarını tavsiye etmesini seyrederek, bir masanın boşalmasını bekleyebilir. O zaman, barın uzun ve kavisli koridorunun ucunda, bir genç kadının –ille de İngiliz olması gerekmez, ama bu da olasılıkdışı değildir–, yüksek bir tabureye tünemiş ve renkli bir çorabın yukarısındaki o bembeyaz şeridi, açgözlü bir bakışın, sorumsuz ve sadece erkekliğin sıradan bir belirtisi olduğu için daha da yiyip yutucu bir çift gözün dikileceği o ince, beyaz ten bölgesini açıkta bırakmış bir genç kadının var olup olmadığını görebilir. O daracık beyaz ten parıltısının üzerine bir bakış değil de okşayan bir avuç koymak gelirdi insanın içinden; önce naylonun pütürlü ve hışırtılı varlığını hissedecek, ardından çıplak butun sütümsü yumuşaklığı üzerine gelip duracak bir el; öte yandan bu göz kamaştırıcı et şeridi de gerçekleştirilmesi imkânsız bir önsezinin algılanabilir taşıyıcısı olurdu sadece, çünkü *Bali*'nin barında olsun başka yerde olsun, yalnız kalmış bir kadını kaldırıp götürerek kapalı bir odaya hapsetmek her zaman mümkün değildir; orada, o istemdışı erkeksi bakış daha belirgin bir patlayışın, dar beyaz ten bölgesinin arzulatmış olduğu o gölgeli ama pırıl pırıl pembe derinliğe, itiraf edilemeyen ama iç parçalayıcı bir yoksunluğun bütün şiddetiyle, yavaş ya da ani bir cinsel birleşmenin kaynağı olabilirdi, çünkü belki de bundan sonra uzun zaman hiçbir kadın insanın içinde bu derece saçma bir arzu, böyle bir dolaysızca ve umutsuzca sahip olma arzusu uyandırmayacaktı.

Moedenhuik'le birlikte geçecek bu akşamın başlangıcını ben işte böyle, hemen hemen önemsiz ve anlamsız, beylik bir sıradanlık içinde, bir gece evreninin donmuş ilişkileri içinde, tasarlamıştım. Sonra Meyer çıkıp gelecekti, yanında iki kadınla, yani kendi karısı ve Moedenhuik'inkiyle. Bu noktaya gelince, bu durumun kurallarının sunduğu imkândan sonuna kadar yararlanmak ve gizli anlamını açığa çıkarmak dürtüsüyle, belki de bu iki kadının tuvaletlerini, tenlerinin niteliğini, hareket ve jestlerini, Endonezyalı garsonların örtülü ve mekanik olduğu için küçümseyicilik taşıyan abartılı saygı gösterileri arasında ayırtılmış olan masa-

ya doğru ilerleyiş biçimlerini, manyakça bir titizlikle inceden inceye betimlemeye kadar vardıracaktım işi.

Ne var ki, Brouwer'in hayaleti gelip araya girdi ve her türlü betimleme kahramanlığını imkânsız kıldı.

Brouwer?

Oysa, 1966 Paskalyası'nın bu pazartesi günü, arabayı Plein 1813'te, 1937'den 1939'a kadar iki yıl oturduğum büyük beyaz evin bahçesini çeviren demir parmaklıklarının önünde durdurduğumuzda, hiçbir şey bu adamı aklıma getirmiş değildi. Demir kapı kapalıydı, evde kimse oturmuyor gibi görünüyordu. Zaten artık İspanya diplomatik temsilciliğinin yeri değildi burası; bir tabela evin şimdi Hollanda Dışişleri Bakanlığı'nm hizmet binalarından biri olduğunu gösteriyordu. Boş eve, bakımsız kalmış bahçeye, çıplak manolyaya (ama belki de manolya ağaçlarının çiçek açtığı mevsimde değildik) bakıyor ve C.'ye bu kapalı pencerelerin her birinin arkasında otuz yıl önce neler olduğunu anlatıyordum.

Amsterdam'dan sabah erkenden ayrılmıştık. La Haye' de Mauritshuis Müzesi'ni ziyaret etmiştik. Hayal kırıklığına uğramıştım, aptalcaydı, çünkü anılarımda Binnenhof hâlâ karla kaplıydı. Müzenin bazı yüksek pencerelerinden –örneğin, Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'nun bulunduğu salonun pencerelerinden– görülebilen büyük havuz da, benim belleğimde sonsuz bir kışın toz gibi ince taneli karlarına gömülmüş, yer yer kuğuların yüzebilmeleri için donmamış su yüzeyleri korunan, buzla kaplı bir alandı. Ama elbette Paskalya'da kar olmazdı. Belleğin bu sisli, yumuşak zenginliğiyle Binnenhof ve dolaylarının her günkü görünüşü arasındaki uyuşmazlıktan hayal kırıklığına uğramıştım.

Şimdi Plein 1813'teki beyaz evin önündeydim. Kapısı kapalı demir parmaklıklara, çıplak ağaçlara bakıyordum. Nemli, boz bulanık bir gündü, güneş sanki peçeliydi. Kendi haline bırakılmış bahçeye bakıyor, yazmak istediğim romanı düşünüyordum ve Moedenhuik de 14 Nisan 1938'de ulusal bayram için düzenlenen daveti gayet iyi hatırlıyordu. Şöyle demişti az önce, omuzlarını silkerek: "İyi ama ben niçin size Brouwer'den bahsediyorum ki?" ve kimse ona niçin

Brouwer'den bahsettiğini söyleyememişti. Bir anlık bir sessizlik, bir tür kararsızlık olmuş, sonra konuşma olanca sıradanlığıyla devam etmişti. Mercader sigarasını yakmak için Meyer'in karısına doğru eğilmişti. Bu güzel akşamı sürdürmek için bir gece kulübüne gitmek fikri ortaya atılmıştı, tabii Mercader yolculukta fazla yorulmuş değil idiyse... Başını sallamıştı Mercader, hayır, hiç yorulmuş değildi yolculuk yüzünden.

Ama Moedenhuik anılarına dalmış gitmişti.

Karısının, Meyer'inkiyle birlikte masadan kalktığını görüyordu. Görününüşe göre makyajlarını tazelemeye gidiyorlardı. Sürüp sürüştürdükleri aynanın önündeki konuşmalarını kafasında canlandırabiliyordu. Çene çalmakta olan Meyer'le Mercader'i de görüyordu. Ama anılarına dalıp gitmişti yine de.

Plein 1813 üzerindeki büyük beyaz evin demir parmaklıklı kapısından içeri girmişti. Çok uzun zaman önceki o 14 Nisan günü hava boz bulanık ve nemliydi, güneş görünmüyordu. Bir öğrenci temsilci grubuyla birlikte, İspanya Cumhuriyeti'nin ilanını kutlama törenine gelmişti. Elçilik kâtiplerinden biri onları karşılamış, davetin verildiği salonlara girmelerini sağlamıştı. Hem kendisi hem de arkadaşları biraz çekingendiler, gidip gelenlerin ortasında adeta sımsıkı bir grup oluşturmuşlardı. Bahçeye bakan ikiz pencerelerin kanatlarının ardından ağaçlar görmüştü Moedenhuik. Sonra esmer bir genç kız onları alıp büfeye kadar götürmüş, o da Brouwer'i orada uzaktan görmüştü. Kartal burnunun üzerine bağa çerçeveli gözlük takmış zayıf ve uzun boylu bir adamla konuşmaktaydı Brouwer. Kendisini hemen tanımış, İspanya Cumhuriyeti maslahatgüzarıyla, o zayıf, uzun boylu ve sıcak adamla tanıştırmak için yanına gelmişti; adamın sert hatlı yüzü, sesi sakin, kibar ve ilgili olduğu için daha da algılanır hale gelen bir iç gerginlik ya da anlatılmaz bir endişeyle kemirilmiş gibiydi.

Şimdi her şeyi hatırlıyordu Moedenhuik. Bir kenarı elçilik binasını çevreleyen bahçeye doğru çıkıntı yapan ve büfenin yer aldığı büyük salondaydılar; tül perdelerin arkasın-

daki Plein 1813'e bakan bu cephenin yüzeyini kaplayan üç sıra pencereden ağaçların çıplak ve siyah dalları görünüyordu. Brouwer kendisini tanımış, yaklaşmış, "Gelin sizi maslahatgüzarla tanıştırayım," demişti, ince ve zayıf sesiyle. O zaman Moedenhuik dönüp iri kartal burnunun üzerinde bağa çerçeveli gözlük taşıyan o uzun boylu, zayıf ve hafifçe kamburlaşmış adama bakmıştı. Maslahatgüzar az önce kendisiyle konuşmakta olduğu Brouwer'in gidişini gözleriyle izlemiş ve tam kendisini –Moedenhuik'i– götürmek üzere koluna giren Brouwer'le birlikte hareket ettiği sırada, bakışları Moedenhuik'in üzerine düşmüştü. Moedenhuik maslahatgüzarla tanışmanın, kendisi ve arkadaşları adına, son aylarda Cumhuriyetçi İspanya'da meydana gelen kimi olayların, özellikle POUM'a[1] uygulanan şiddetli baskı, Andres Nin'in öldürülmesi, Stalin'in polis örgütlerinin İspanya İç Savaşı'na gittikçe daha açık biçimde karışmasının uyandırdığı kaygıları –kullanmaya karar verdiği sözcük buydu, ama bu sözcük zayıf kalıyordu, çünkü aslında duydukları derin bir iç sıkıntısı ve öfkeydi– dile getirmek için iyi bir fırsat olabileceğini düşünüyordu. Brouwer'in kolunda İspanya Cumhuriyeti maslahatgüzarına doğru yürürken, Brouwer'i ve onu bekleyen bu uzun boylu, zayıf adamın tamamen çıplak, çaresiz, umutsuz, yılgın bakışlarına yakalandığı sırada, bu konulardaki endişelerini ifade etmek için –elbette ölçülü ifadelerle olacaktı, koşullar gereği– bunun iyi bir fırsat olduğunu düşünmekteydi Moedenhuik. Maslahatgüzar salonun bir ucunda, tek parça tahtadan yapılmış kızaklı bir kapının önünde, bir toplaşıp bir dağılan insan kümelerinin ortasında tek başına, gidiş ve gelişlerin karmaşası içinde hareketsiz, duruyordu. Koluna girmiş kendisini götüren Brouwer'le birlikte salonu enlemesine geçerlerken, gerçi onlardan yana bakıyordu, ama kuşkusuz istemdışı olarak onlara dikilen bu bakışta düşünülebilecek en korkunç umutsuzluk okunuyordu yalnızca; sanki Brouwer'in –kendisini, Moedenhuik'i, alıp getirmek üzere– onu bırakıp gittiği o birkaç saniye için-

[1] POUM: *Partido Obrero de Unificacion Marxista* (Birleşik Marksist İşçi Partisi). General Franco'ya karşı aktif olarak İspanya İç Savaşı'na katılan 1935'te İspanya'da kurulan ve 1937'de dağılan devrimci parti. (Yay.)

de, onu burada, bu anma törenine koşup gelmiş bu yabancıların arasında tutan bütün bağlar kopmuş gibi, sanki donuk ilkbahar güneşinin kararmış eski gümüş izleriyle beneklediği salondaki bu kısacık yalnızlık ânı, yeniden o korkunç iç sıkıntısına düşmesi için yeterli olmuş gibi. Moedenhuik bu bakışın etkisini yüreğinde hissetmiş, ani ve alışılmadık bir fenalaşma duygusu içinde, bütün çaresizlik ve yılgınlığını ölçebilmişti; ama maslahatgüzarın bağa gözlüğünden yansıyan bir ışın bu bakışı, bu derin tedirginliği hemen silmişti ve işte şimdi onun yanma varmışlardı, Brouwer onu tanıştırıyordu, maslahatgüzar biraz kamburlaşmış siluetini ona –Moedenhuik'e– doğru hafifçe eğerek, net ve sıcak bir sesle onunla konuşmuştu ve Moedenhuik bu umutsuz adama Andrés Nin'in öldürülmesinden söz etme cesaretini kendinde bulamamıştı.

Moedenhuik her şeyi hatırlıyor şimdi.

Başını kaldırıyor, kendi kendine hafifçe gülümsüyor. Mercader'le kendisi masada yalnız kalmışlar. Meyer ortadan kaybolmuş, herhalde hesabı ödemek için. Mercader'e bakıyor.

"Kimin adını taşıdığınızı biliyor musunuz?" diyor Moedenhuik.

Mercader'in suratı taş kesiliyor.

"Kendi adımı, sanırım," diyor Mercader.

Sesi sert, kuru, sanki içinden gizli bir şiddet akımı geçiyormuş gibi.

"Elbette!" diyor Moedenhuik, yatıştırıcı bir el hareketiyle. "Demek istediğim, şu garip rastlantı..."

Mercader'in suratı şimdi ponza taşından yontulmuş gibi: boz, süngerimsi, donmuş bir madde. Ama Moedenhuik sonuna kadar gitmek ihtiyacını duyuyor. Nedenini bilmiyor.

"Bunu sık sık düşündüm," diyor. "Ramón Mercader, Troçki'yi öldüren adamın adı gibi..."

Mercader'in yüzünü oluşturan gri süngerimsi kütleye kan yeniden yürüyor.

"Bu hiçbir zaman tam olarak kanıtlanamadı," diyor. Sonra zoraki gülüyor.

"Her neyse, bu oldukça sıradan bir İspanyol adı," diyor Mercader.

"Acaba o adama ne oldu?" diyor Moedenhuik.

Mercader hiçbir şey düşünmemeye, hiçbir şey anımsamamaya çabalıyor. Gözlerini masadaki nesnelere dikiyor, kendisi de çatal oluyor, yarısı boş bira bardağı oluyor, tombul çaydanlık, parlak bıçak, ruj lekeli peçete, sebze artıkları oluyor: Masum ölü oluyor.

"O herif, esaslı adammış! Ne hikâye, di mi ama?..." diyor Moedenhuik.

Tamam, bitti, elinden bir şey gelmez artık, barajlar yıkıldı, ciğerinden kopan iğrenç bir dehşet tüm benliğini kaplıyor; Moedenhuik'i şöyle böyle işitiyor.

"Meksika'daki hapishaneden çıktı, yirmi yıl sonra, yirmi yıldan da fazla. Basın, elinde bir Çek pasaportu olduğunu ve Havana'ya gittiğini yazdı. Sonra? Bilmem. Acaba ne oldu herife?"

Moedenhuik'i şöyle böyle işitiyor.

"Acaba hâlâ hayatta mıdır?" diyor Moedenhuik.

Bunun üzerine Mercader ona bakıyor. Lokantanın gürültü patırtısı, az önceki buz gibi sessizlikten sonra, tekrar başlamış.

"Artık ölünmüyor," diyor Mercader ve bir kahkaha atıyor.

Moedenhuik bu gülüşe şaşırmış, yüzüne bakıyor.

Yoo, hayır, insanlar artık ölmüyor, diye düşünüyor Mercader ve hâlâ gülüyor, Moedenhuik ona bakıyor şaşkın şaşkın, ve Mercader hâlâ gülüyor, sanki insanın artık ölmemesi gerçekten pek tuhaf bir şeymiş gibi.

——ooOoo——

Acı ve kaba, sonu gelmeyen bir gülüştü bu. Manyetik banttan çıtırtılar, ortamdan gelen çeşitli gürültüler, belli belirsiz bir kadın sesi ve sonra o acı ve kaba kahkaha, güle güle bitirilemeyen o gülüş işitiliyordu. Chuck Folkes teybi durdurmuştu.

"Kaçığın biri," demişti Chuck.

Kravatını çözmüştü, başını sallıyordu.

"Her zaman böyle kendi kendine gülüyor, deli gibi, salak gibi. Benim kayıtlar çok sürükleyici olacak doğrusu!"

Chuck Folkes yerinden kalkmış, gitmişti; bir kutu birayla döndüğünü, şu anda kutuyu açtığını görüyordum.

"Sen de ister misin?" diyordu Chuck.

Ona hâlâ yarıya kadar dolu olan bardağımı gösteriyordum.

Ama minicik teybin tuşlarına basmıştım; bant hızla geri sarılıyordu. Tamam, bu kadar yeterdi. Başka bir tuşa basıyor ve yeniden dinliyordum. Çıtırtılar, çatal bıçak çınlamaları, hışırtılar duyuluyordu, ardından uzun bir sessizlik. Sonra Hollandalı'nın net, temiz, ama sanki biraz telaşlıca sesi. "Kimin adını taşıdığınızı biliyor musunuz?" diyordu Hollandalı.

Chuck birasını içiyor, omuzlarını silkiyordu.

"Bunun nesi ilginç?" demişti Chuck.

Elimle susmasını işaret etmiştim. Omuzlarını silkmiş, bundan sonra bir şey dememişti. Onun işi bu Endonezya lokantasında, bizimkinden uzak bir masada bile olsa, konuşmaları kaydetmekti; ama bu kayıtlar hakkındaki fikirleri beni ilgilendirmiyordu.

Sessizlikleri dinliyordum; manyetik bantların yakaladığı konuşmalarda söylenen sözleri çevreleyen o geniş yapış-

kan sessizlik dalgalarını. Sessizliği dinliyordum. Derken İspanyol'un sesi duyuluyordu. Sert ve kuru, içinden gizemli, madeni bir şiddet akımı geçiyormuş izlenimi veren bir ses gibi geliyordu bana. "Sanırım kendi adımı," diyordu İspanyol.

Bu sözcük alışverişinin devamını, İspanyol'un sondaki gülüşüne dek tekrar dinlemiştim. "Artık ölünmüyor," demişti, kestirip atan, buz gibi soğuk bir sesle. Sonra o sonu gelmez acı ve kaba gülüşle gülmeye koyulmuştu. Bu gülüşü dinlemiştim, kayıt bitmişti, teybi durdurmuştum.

"Eee, ne buldun?" diye sormuştu Chuck Folkes.

Bir şey söylemeden, onun bandı teypten çıkarıp bir kutuya koymasını seyretmiştim. Sonra masadan bir keçeli kalem almıştı, kararsızlık içindeydi.

"Bugün ayın kaçı?" demişti.

1966 yılının 13 Nisan'ını 14'üne bağlayan gecede olduğumuzu söylemiştim. Yıla gerek olmadığını, o kadarını hatırladığını söylemişti. Galiba karton kutunun üzerine tarihi yazıyordu.

Gözlerim yanmaya başlamıştı, bu akşam bayağı uzun sürmüştü.

"Eee," demişti Folkes, "nasıl, bir şey öğrenebildin mi bari?"

Başımı sallamıştım. Chuck'un pek ikna olmuş gibi bir hali yoktu, bana alaycı gözlerle bakıyordu.

"Her zaman böyle deli gibi, kendi kendine gülüyor mu demiştin?" diye sormuştum.

Chuck *Amstel* Oteli'nde İspanyol'un odasında yapılan kayıtları dinlemişti. Galiba adam orada da birkaç kez kendi kendine gülmüştü.

"Bu herif ya çatlağın teki ya da düpedüz geri zekâlı," diyordu Chuck. "Biz ne diye bunun peşinden koşuyoruz, anlamıyorum."

Bunu ben de soruyordum kendime, ama otel odasındaki kayıtları da dinlemek istiyordum. Bu herifin Schiphol' den gelişinden beri, belki de ara sıra çalan telefonla kesilen uzun sessizliklerin fısıltısını (odasına yemek siparişi ver-

mişti, diyordu Folkes, sonra o garip gülüşlerden birinin ardından, yukarı bir sürahi votka gönderilmesini istemişti; daha sonra da Hollandalı'ya telefon etmişti, biz de o andan itibaren ne olur ne olmaz diye Moedenhuik'in de peşine bir adam takmıştık), adamın adımlarının odanın duvardan duvara halısı üzerinde boğuk bir sürtünmeyle kayışını, gazete okumuşsa buruşturulan kâğıdın hışırtısını kafamda tasarlamaya çalışıyordum; içinde, ara sıra bu adamın kahkahasının patlayacağı o uzun sessizliğin yoğunluğunu kafamda yaşamaya çalışıyordum. Deli gülüşü mü? Hiç sanmıyorum. O kayıtları dinlemeyi ben de çok arzu ediyordum.

Gözlerim yanıyordu, *Bali*'de kaydedilen manyetik bandı içeren küçük kutuyu cebime atmıştım. Folkes gidip yatmak niyetinde olduğunu haber vermişti. Ben düşünceli düşünceli başımı sallıyor ve yerimden kımıldamıyordum.

"Bunun hiçbir anlamı yok," demişti Folkes ve ayağa kalkmıştı bile.

Sonra da çekip gitmişti.

Doğru, bunun anlamı yoktu, ama Chuck Folkes'in bunun anlamı olmadığını söylerken kastettiği anlamda değil. Akşam boyunca, sıradan bir gözetlemenin verdiği can sıkıntısı içinde, bütün bu hikâyeyle ilgili küçük olası gerçek parçacıkları, geçici bir süre için de olsa, gelip uyumlu biçimde iç içe geçmiş olabilirlerdi. Chuck Folkes'in *Bali*'de, Moedenhuik adına ayırtılan masadaki bütün konuşmaları ceketinin cebinde taşıdığı minicik teybe kaydetmek üzere bu masaya mikrofon yerleştirişine hayran olmuştum. Sonra dalgın dalgın Folkes'in gevezeliğini dinlemiştim. Moedenhuiklerin masasına doğru bakıyor, dudaklarının oynadığını görüyor, az sonra sözlerini de işiteceğimi biliyordum. Sanki bir sessiz film izliyordum da, bunun bellekteki yarı yarıya silinmiş ya da flulaşmış görüntülerinin üstüne sonradan, ilk önce Moedenhuik'in masasının etrafındaki beş kişinin dudak hareketleri, jestleri ve davranışlarıyla kavramış olduğum bir konuşmanın ses bandı gelip konacaktı. Oturuşumu İspanyol'un yüzünü gözlemleyebileceğim şekilde ayarlamıştım ve kulağımda Folkes'in hiçbir ilginçlik taşımayan yavan ge-

vezeliğinin anlaşılmaz dırıltısıyla bu yüzü gözlemliyordum. Bu sabah, Floyd'un bürosunda fotoğraflarını gördüğümden beri –bazıları çok yakından ya da teleobjektifle çekilmişti– bu adam merakımı uyandırıyordu. Kendisi farkında olmadan çekilmiş bu resimlerde asla yıpranmaz görünen bir bakışı vardı; cesaretle, veya umutsuzlukla ya da kinle –hangisi olduğunu henüz bilmiyordum– kırıp geçiren bir bakış. Kırıp geçiren bir tutkunun yıkıntıya çevirdiği bir bakıştı o bakış. Resimlerden birinde İspanyol, bir kafenin terasında oturuyordu, hem güneş hem de gölge vardı. Herhalde arkada, başka yerde oldukları için görünmeyen ağaçlar güneşin ışığıyla o açık hava kafesinin masası arasına yapraklarının devingen perdesini çekiyorlar, bunun –aslında aynı şekilde hareketli, ama fotoğraf makinesinin gözüyle sabitlenmiş– hafif, gözenekli gölgesi de Mercader'le yanındaki o kadının yüzlerinde oynaşıyordu. Mercader ön planda profilden görülüyordu. Resmi yanlamasına kesen beyaz bezden kolluk içinde bir kol masanın üzerine sıvıyla dolu bir bardak koyuyordu. Daha ötede, fotoğrafı enine kesen bu beyazlığın üstünde, cepheden görülen bir kadın yüzü vardı. Esmer ve güzel bir kadın. Dolgun dudaklar. Saçları ensesinde toplanmış, yüzün kemik yapısını meydana çıkarıyor. Mercader garsonun hareketini seyrediyordu, belki dalgınlıkla ya da farkında olmadan, kim bilir. Garsonun gelişi konuşmalarını kesmişti belki de. Ya da aralarındaki sessizliği, bu da pekâlâ mümkündü. Her neyse, Mercader'in mutlaka geçici olan bu dalgınlığı sırasında, kadının onun üzerine yerleşmiş bakışı, Mercader'in profiline –sağ profiline, çekim açısı yüzünden resimde benim göremediğim profiline– dikilmiş bu bakış, Mercader'in ağzına (ve belki de, daha belirgin olarak, dudakların bitişme yerine) dikilmiş bu bakış, gerçekten oburca –ya da kaygılı– ve açıkça belli olduğu için nerdeyse müstehcenleşen bir açgözlülük ifadesi taşıyordu. Tekrar kalbimi çarptıran bir anının olanca belirginliği içinde –hani bazı anlar olur, nesnelerin ve eylemlerin örtülü anlamları birdenbire gün gibi apaçık ortaya çıkar ya, işte öyle bir durum– hangi sahiplenici boyun eğme, hangi hayvanca teslim olma

ilişkisinin bu kadını Ramón Mercader'e, Amsterdam'da, Paskalya'da, nisan ayının tüm rutubeti içinde, otel odalarında ve lokantalarda deli gibi kendi kendine gülen Ramón Mercader'e, bağlayabileceğini soruyordum kendi kendime. Resme bakarak, garsonun ayrılışını, Mercader'in yüzünün, belki yarım kalan konuşmayı –ya da paylaşılan sessizliği– sürdürmek üzere tekrar kadının yüzüne doğru dönüşünü kolayca gözümün önüne getirebiliyor ve acaba, diyordum içimden, kadın o zaman bakışlarındaki dayanılmaz donuk parlaklığı gizlemeye çalışmış mıydı, yoksa o müstehcen bakışı saniyenin binde biri kadar bir süre için olsun Mercader'in –o sırada sadece ensesini ve omuzlarının çoğu kez insana bir şeyler anlatan eğriliğini görebiliyordum– yüzünde bırakmış mıydı?

Folkes pencereleri *Vondelpark*'a bakan o mobilyalı dairede yatmaya gitmişti; bense koltuğuma gömülmüş, sağ elimle ceketimin cebindeki o akşam *Bali*'de kaydedilen manyetik bandın olduğu küçük kutuyu sımsıkı tutarak, öylece kalakalmıştım, kımıldayamıyordum.

O akşam saat 19.40'ta Mercader barın parlak akaju tezgâhının ucundaki bir genç kadına bakmıştı. Kadın benim sağımda oturuyordu, görünüşe göre yalnızdı. Bronz yeşili süet bir etekle kaşmir bir kazak giymişti. Çevrelerinde (kusursuz bir güzellikle değil, sadece tensel varlıklarından yayılan bağımsız ve çarpıcı müzikle) yarattıkları cazibeyi bilen ve bundan peşin olarak sıkılan kızlara özgü o asık suratlı ifade ve boş bakışlar vardı yüzünde. Adeta kaçınılmaz olan ve yiyecek gibi bakan erkek bakışına sürekli hedef olan kızların o somurtkan ifadesiyle, sigara içiyordu. Kısa eteği üst üste bindirdiği bacaklarının hareketiyle sıyrılmış, jartiyer gerektirmeyen, bacağın –bembeyaz– derisi üzerinde azıcık daha koyu renkte ve biraz daha sıkı dokulu bir lastik şeritle duran bir çorabın yukarısını açıkta bırakmıştı. Ben daha ötede, cilalı akaju tezgâha sırtını dayamış olan, o genç kadınla arasında Hollandalı'nın irikıyım siluetinin bulunduğu Mercader'e bakıyordum; onun o genç kadını seyretmesini seyrediyordum. Söken şafağa, ölüme, İngiliz stili bir mobil-

yaya bakar gibi bakıyordu kadına. Mercader'in bu bakışındaki yüzeysel –ama hem küçümseyici hem de suçortağı yine de, anlatması güç– şiddet beni büyülemişti adeta; kadının vücudunu ayak bileklerinden kalçalara, kalçalardan somurtkan ağza, çorabın yukarısında açık kalmış incecik beyaz ten bölgesinden narin ve belirgin elmacıkkemiklerine kadar dikkatle inceliyordu; genç kadını etkisine almaya başlayan rahatsızlığı hissediyordum; bu duygu yavaş yavaş tüm vücudunu istila ediyor, kaslarının ve kanının en kuytu, en gizli kavşaklarında belli belirsiz nemlenmeler yaratıyordu (bir erkek için, Mercader'inki gibi bir bakışın bir genç kadında uyandırabileceği akımları, özlemleri, belirsiz arzuları, takıntıları, sabırsız tensel oburluğu zihinde tasarlamak temelde imkânsız olmakla birlikte, kadında oluştuğu varsayılan bu duygulanımı ben böyle anlatmayı denerdim). Rahatsızlığın bu genç kadını etkisine aldığını hissediyordum, çünkü somurtuk ama rahat görünüşlü hareketsizliği, vücudunun birtakım ani ve kontrol dışı kıvranışlarının etkisi altında yavaş yavaş yıpranıyor, ufalanıyordu. O zaman, artık üzerindeki bu bakışın ağırlığına dayanamaz olunca (oysa erkek bakışına alışmış olması gerekirdi, hatta bu akşam jartiyersiz bir çorabın yukarısında uçsuz bucaksız incecik bembeyaz bir ten parçasını açıkta bırakan bacaklarının durumuyla bunu kendisi kışkırtıyordu; bu deri yüzeyini okşayarak sıvazlamak –biraz salakça olacağını kabul etsem de– benim bile içimden gelebilirdi pekâlâ, sanki bunu bu herkese açık yerde göz önüne getirmek mümkünmüş gibi; daha sonra da kadın yüksek taburesinin üstünde dönerek, ilk yoklayıcı okşayışı derinleştirebilmem, hatta –oradaki insanların önce şaşkın sonra suçortağı ve saygılı sessizliği içinde– o yüksek tabure üstünde tam istenen yükseklikte bulunmasından yararlanarak hafifçe ona doğru eğilip yüzümü apışarasına daldırabilmem için bacaklarını ayırırdı; bu sırada hiç kımıldamadan durur, hatta belki iki dirseğini cilalı akaju tezgâha dayayarak geriye kaykılır, gözlerini tavandaki yuvalarına gömülmüş yaldızlı ışıklara diker, benim ağzıma her saniye daha fazla açardı kendini), evet, Mercader'in

üzerindeki bakışına artık tahammül edemez olunca, o da soluk renkli gözlerini bu bakışa dikti –bu gözlerde sabah resimde gördüğüm, Madrid'de bir kafenin terasında Mercader'i süzen kadının gözlerindeki aynı oburluk, hem boyun eğmiş hem de küstah açgözlülük vardı– ve Mercader o zaman sert –hatta zalimce ve küçümseyici– bir ifadeyle başını çevirdi ve Hollandalı'yla konuşmasına kaldığı yerden devam etti; takım tezgâhları, bir sözleşmenin maddeleri, teslim tarihleri filan söz konusuydu.

Böylece, Mercader adının neden bana bir şeyler anımsattığını bile anlayamadan önce, bu adam –biri sadece parlak bir fotoğraf yüzeyinin vahşi ve şaşırtıcı hareketsizliği içinde görülmüş– iki kadınla arasındaki karanlık bağların sarsıcı şiddetiyle, deli gibi kendi kendine gülüşlerinin endişe verici gülünçlüğüyle, benim günümü doldurmuş bulunuyordu; bu adamın adının Ramón Mercader olmasının gerçekten hiçbir anlamı yoktu.

Ama gece sona ermişti ve şimdi ben Herengracht üzerindeki evin son katında, Floyd'un bürosunda, manyetik bandın cızırtısını tekrar işitiyorum; ses Moedenhuik'in sesi.

"Yirmi yıl sonra,
yirmi yıldan da fazla,
basın, bir Çek pasaportu olduğunu,
ve Havana'ya gittiğini yazdı,
sonra?"
"Bilmem, acaba ne oldu herife?",

ama bütün bunları artık ezbere biliyordum ben, devamını da biliyordum ve sondaki o acı, kaba, uzun gülüşü de.

Floyd teybi durdurmuş, çıkarmış olduğu bağa çerçeveli gözlüğünü tekrar takmıştı.

Bu sabah bürosuna girdiğimde, krem rengi ciltli koca bir kitabı karıştırmaktaydı; bunun *Encyclopœdia Britannica*'nın onuncu cildi olduğunu çıkarabilmiştim, Floyd'un *Bali*'de yapılan kaydı dinlediği süre içinde bu kitabın sırtı hep gözümün önünde olmuş ve bu cildin kapsadığı alfabetik alanı belirleyen, yaldızlı harflerle basılmış iki sözcük –*Garrison* ve *Halibut*– şifreli bir mesaj gibi kafama takıl-

mıştı, ve şimdi sağlanan sessizlikten yararlanarak elimi uzatıp kitabı alıyor (Floyd'un şaşkın, hatta belki kızgın bakışları altında) ve birinci sayfasını açıyorum. GARRISON, WILLIAM LLOYD *(1805-1879), U.S. antislavery leader, was born in Newburyport, Mass., on Dec. 12, 1805. His parents were from the British province of New Brunswick. The father, Abijah, a sea captain, drank heavily and deserted his home when William was a child,*[1] *Britannica*'nın onuncu cildi böyle başlıyor, ve ben bu bilimsel bilgi anıtının –hayatımda bu ilk kez onu elime aldığımda– oğlu William ufak bir çocukken –ki o sıralar hiç kimse onun Birleşik Devletler'deki kölelik karşıtı hareketin önderlerinden biri olacağını tahmin edemezdi– aile yuvasından kaçarak Allah bilir nerelerde, hangi kötü kadınların, hangi yaldızlı heyecanların peşinden koşan iflah olmaz alkolik denizci Abijah'ın yaşamı hakkında bana bu küçük ve dokunaklı ayrıntıları vermesini rahatlatıcı buluyorum. Evet, ne diyordum, Britanya Ansiklopedisi'nin koca cildinin, onuncu cildinin, ilk sayfasını açıyorum –bu cilt *Garrison* ve *Halibut* sözcükleri arasındaki bütün bilgileri içeriyordu– ve bu William Lloyd Garrison'un öyküsüne şöyle bir göz gezdiriyor, bir yandan da, ahengi ve söylenişiyle çocukken okuduğum şeylere ilişkin bazı anılarımı canlandıran babasının adı üzerine hayaller kuruyorum (Abijah, Azhab, Abigail: zor geçen çocukluğum boyunca okumama izin verilen öyküler hep bu tür adlarla dolu olmuştu; çok sonraları, bazen öfkeye dönüşen bir şaşkınlıkla, –sanki büyük bir günah ya da en azından saygısızlıkmış gibi– serüven romanlarında –hatta gerçek hayatta, sınıf arkadaşlarımın ya da mahalle esnafının adları olarak– İncil'den alınma, çocukluğumda benim için efsanevi hazineler barındıran, örnek alınacak erdemler ve kötülükler simgelemiş olan bu adlara rastlamıştım) ve böylece, –Floyd'un hafif endişeli bakışları altında– bir yandan bu Abijah adı üstüne hayal kurarak, *Britannica*'nın bu onuncu cildinin ilk sayfasında, *Garrison*'la tanışıyorum; şimdi de sonuncu sayfasını açı-

[1] Garrison, William Lloyd (1805-1879): ABD'li kölelik karşıtı lider, 12 Aralık 1805'te Newbury, Massachussetts'te doğdu. Ailesi İngiliz eyaleti, New Brunswick'ten gelmişti. Kaptan olan babası Abijah, çok içki içiyordu ve William çocukken ailesini terk etti. (Yay.)

yor ve şu harika *Halibut* sözcüğünün (itiraf etmeliyim ki bu âna dek anlamını bilmiyordum) *pleuronectiforme* türünden, etinin besleyici değeri nedeniyle çok beğenilen yassı bir balığın (Latince adı *Hippoglossus hippoglossus)* adı olduğunu öğreniyorum. *Garrison* ve *Halibut* sözcükleri arasına sığdırılmış bunca alfabetik bilgiden; hemen hepsinin, en azından büyük kısmını bilmediğim, ama öğrenmeye hevesim ya da zamanım olduğu takdirde bu sayfalara yerleştirilmiş emrime amade bekleyen bu bilgiden, gözlerim kamaşmış olarak kitabı kapatıyorum.

"Bakıyorum da," diyorum Floyd'a, "burada bile bilgi ve görgünü artıracak zaman bulabiliyorsun!"

"Artık bundan başka bir şey okumuyorum zaten!" diyor Floyd.

Başımı sallıyorum. Bu gidişle beni hep şaşırtacaktı galiba bu herif.

Onu üçüncü kattaki, karşı casusluk örgütünün bütün Doğu Avrupa'ya yönelik operasyonlarını yönetmekle görevli bürosunda, dünyanın dört yanında kendi denetiminde çalışan ajanların rapor ve mesajlarını beklerken, bir yandan da *Encyclopædia Britannica*'yı okur durumda kafamda canlandırıyorum.

"Alfabetik sıraya göre mi okuyorsunuz bari?" diye soruyorum.

Zoraki gülümsedi.

"Küstahlığın tuttu gene, O'Leary," diyor.

Küstahlık etmek istemiyordum oysa, bu boktan iş kafamı bozuyordu, o kadar. Omuzlarımı silkiyorum.

"Peki, Mercader hakkında ne yazıyor sizin o kara kaplıda?" diye soruyorum.

Gözlük camlarının arkasında bakışları birkaç saniye donup kalıyor. Bu süre içinde, beni tersleyecek, git işine diyecek sanıyorum. Ama sonra, biraz zoraki biçimde (bu denli anlamsız ya da kışkırtıcı bir soruya yanıt vermek durumunda kaldığından utanıyormuş gibi) gülümsüyor, masasının ardındaki camlı kitaplığa gidiyor, oradan krem rengi granit desenli deriyle kaplı bir başka kalın cilt çıkarıp ma-

sanın üstüne, önüme koyuyor. Bu, *Britannica*'nın 22. cildi ve *Textile* ile *Vascular* sözcükleri arasındaki bütün bilgileri kapsıyor. Kitabı karıştırıp Lev Davidoviç'ten bahsedilen sayfayı buluyorum ve onunla ilgili makaleyi okuyorum. Ama orada Mercader, Ramón Mercader diye birinden söz edilmiyor. *"On Aug. 20, 1940, he was attacked in his suburban home at Mexico city by a 'friend' whom the exile's intimates described as a Stalinist agent. He died the next day."*[1] Troçki'nin ölümü işte böyle anlatılıyor, makalenin son satırında.

Orada öyle, aylak aylak duruyor, Kanin'den gelecek mesajı bekliyorduk. Gözetleme ekibini bugün o yönetiyor. Mercader saat dokuza doğru *Amstel* Oteli'nden ayrılmış, arabasına binip La Haye'e gitmişti. Son habere göre Mauritshuis Müzesi'ni ziyaret ediyordu.

Bir sigara yakıyorum ve Floyd'a bakıyorum.

"Aklıma bir şey geliyor, bu olayla ilgili olarak," diyorum.

Floyd bezgin, gülümsüyor.

"Zaten sizin aklınıza hep bir şeyler gelir!"

"Bu sizi ilgilendirmiyor mu?"

Omuzlarını silkiyor.

"Sessiz durmaktan sıkılıyorsanız konuşun, konuşun, çekinmeyin!" diyor, sanki bir kusurumu hoş görüyormuş gibi bir edayla.

Ama bu küçümseyici tavır beni konuşmamdan saptıramıyor.

"Aslında her şey oldukça açık. Ramón Mercader, 15 Nisan 1931 Santander, İspanya doğumlu. (Görüyor musunuz, Britanya Ansiklopedisi ağzıyla konuşmaya başladım!) Yarın tam otuz beş yaşma basacak. 1937'de, Bask bölgesinden ve İspanya'nın kuzeyinden yüzlerce başka çocukla birlikte Sovyetler Birliği'ne gönderilmiş. Savaşa ve o dönemin bütün güçlüklerine karşın, galiba orada sağlam bir öğrenim görmüş, ekonomi dalında bir üniversite derecesi almış.

[1] 20 Ağustos 1940 günü Mexico City'nin banliyösündeki evinde sürgündeki yakın dostlarının Stalinci bir ajans olarak nitelediği bir "arkadaş"ın saldırısına uğradı. Ertesi gün öldü. (Yay.)

Anadilinden başka Rusça, İngilizce ve Almanca konuşuyor. Özetleyecek olursak, parlak olarak adlandırdığımız tiplerden biri."

Floyd beni dinliyordu ve takındığı kayıtsızlık görüntüsünün altında, çizdiğim Ramón Mercader portresine ilgi duyuyor gibime geliyordu.

"Pekâlâ," diye devam ediyorum, "sizin dosyanız adamın Komsomol ya da Parti üyesi olup olmadığına dair bir şey söylemiyor mu?"

Floyd başını sallıyor.

"Aslında bu nokta hiçbir zaman kesin olarak saptanamadı," diyor.

"Ne olursa olsun, Sovyet çizgisinde yetiştirildiği belli bir şey..."

Floyd hâlâ başını sallıyor.

"İspanya Kızılhaçı ile Sovyet hükümeti arasında yapılan anlaşmadan sonra, yurtlarına dönen sığınmacıları getiren ilk Rus gemilerinden biriyle, 1956 sonbaharında İspanya'ya dönüyor."

Bir sigara yakıyor ve bu hikâyeyi baştan kurgulamaya çalışıyordum.

"Doğal olarak, Rusya'dan dönen ve içlerinden bazıları yüksek düzeyli bir bilimsel ve teknik öğrenim görmüş olan bütün bu İspanyolların arasına Sovyet ajanlarının da sızmış olabileceğini daha o günlerde düşünmüştük. Böyle bir operasyon için koşullar son derece elverişliydi."

Floyd masasının üzerindeki pipoluktan bir pipo seçmiş, özenle dolduruyordu.

"Bu yüzden İspanya'da, yerel polisin de işbirliğiyle, özel bir servis kurduk. Amacımız sadece düşman ajanlarını deşifre etmek değil, dönen göçmenleri titiz bir sorgudan geçirerek, SSCB'nin ekonomik, sosyal ve siyasal durumu hakkında olabildiğince çok bilgi toplamaktı."

Floyd hiçbir şey söylemiyordu, doğal olarak. Bütün bunları o da biliyordu. Ama ben zaten ona herhangi bir şey öğretmek iddiasında değildim. Kendim için konuyu derleyip toparlıyordum sadece.

Derleyip toparlamak mı? O'Leary bunun umutsuz bir girişim olduğunu pekâlâ biliyordu. Floyd'a bakıyor, Floyd' un arkasındaki cam kapaklı kitaplığın raflarına sıra sıra dizili *Britannica* ciltlerine bakıyor, cilalı bir mobilyanın üzerine düşen güneş kırıntısına bakıyor ve canı başka bir yerde olmak istiyordu. Bu hikâyeyi hiçbir zaman derleyip toparlayamayacak ve bütünüyle kurgulayamayacaktı, onun için sonsuza dek bilinmez olarak kalacak pek çok parçası vardı. Floyd'un bile her şeyi bilmediği ortadaydı. O'Leary, genel olarak, ele aldığı işlerin kimi yönlerini bilmemeyi umursamazdı. Mesleğin kuralı böyleydi, o kadar. Nasıl olsa bir yerlerde elektronik bir bellek, onun ya da ona benzer başkalarının şuradan buradan toplamayı başardıkları küçük gerçek –ya da yalan– kırıntılarını kaydedip saklayacaktı; ve bunun günün birinde işe yarayacağı bile kesin değildi. Yoo, hiç umursamazdı böyle şeyleri O'Leary, gerçekten. Ama bu gün, şu Ramón Mercader denen adam hakkında her şeyi bilmek ihtiyacını –adeta hastalıklı, öyle değilse bile karanlık, sinsi bir endişenin kemirdiği bir ihtiyaç– duyuyordu.

Floyd'un bir gün önce onlara gösterdiği dosyadaki fotoğraflardan birinde Mercader bir parkta, bir su parçasının kenarında yürüyordu. Gölün karşı tarafında, ona Roma' daki, Venedik Meydanı'nm perspektifini bozan Victor-Emmanuel Anıtı'nı hatırlatan bir anıt vardı: ortasında, muazzam bir kaide üzerine dikilmiş bir atlı heykeli olan yarım daire şeklinde sıralanmış bir sütun dizisi. Herbert Hentoff ona bunun Madrid'de, Retiro Parkı'nda bulunduğunu açıklamıştı. O'Leary *Encyclopœdia Britannica*'nın (Sordello sözcüğünden *Textbooks* sözcüğüne kadar giden) 21. cildinde, *Spain* maddesinde, 136'ncı sayfada, tam da bu Retiro Gölü'nü, üzerinde yarış kayıklarını kaydıran kürekçiler ve arka planda da XII. Alphonse Anıtı'yla birlikte gösteren bir resim *(Photograph, Thomas Chitty, Camera Press – Pix from Publix)* bulunduğunu bilseydi, herhalde bunu çok komik bulurdu. Bu kurnazca rastlantı sayesinde *Britannica*'nın da bütün bu hikâyeyle, Ramón Mercader'in alışkanlıklarıyla, bir alakası olduğunu görür ve kıs kıs gülerdi. Bu Mercader,

yine Hentoff'un dediğine göre, sık sık Retiro Parkı'nda gezinti yaparmış; parka, dosdoğru göle giden Heykeller Yolu'ndan girer, adı geçen anıtın tam karşısına çıkarmış. Mercader oralarda sık sık gezinirmiş, ve belki örgütüne mensup başka ajanlarla buluşur da böylelikle onları da izleyip gözetlemek mümkün olur beklentisiyle uzun uzun izlenmiş ve filme alınmış; ama anlaşıldığına göre bu beklenti boşa çıkmış, galiba –en az bir aydan beri– Mercader, Retiro Parkı'nda gezintiden başka bir şey yapmıyormuş.

Böylece, bu fotoğraflar ve Herbert Hentoff'un açıklamaları sayesinde, Mercader'in yaşamından kimi görüntüler tamamen netleşmişti. Buna karşılık başka sahneler bulanıktı ya da eksikti. Örneğin, Santander'den yirmi-otuz kilometre uzaktaki Cabuérniga Vadisi'ndeki baba evi nasıl bir yerdi? Floyd'un gösterdiği dosyada bu evin resmi yoktu. Oysa hem bu ev hem de içinde yer aldığı doğal çevre önemliydi. Mercader'in, İspanya'ya döndükten sonra, bir gün, babasının kız kardeşlerinden Adela Mercader'in –galiba aileden hayatta kalan tek kişi– hâlâ yaşamakta olduğu bu eve tekrar gelmiş olduğu açıktı. O'Leary işte bu eski baba ocağına dönüş olayını düşünüyordu. Belki gelişi akşama rastlamıştı da Adela Halası bakır ve bronz aksesuarların, koyu renk ağaçtan cilalı mobilyaların parıldadığı geniş odalarda ateş yakmıştı. Belki mevsim sonbahardı. Ramón ülkesini altı yaşındayken terk etmiş olduğuna göre belki de bütün bunlar belleğinden silinmişti. Herhalde bilinmeyen ama tanıdık gelen bu manzarayı karşıdan seyretmişti. Ya şu kestane ağaçlı yol, ona bir şey anımsatmıyor muydu? (İyi de, neden şimdi durup dururken eski bir ev, kestane ağaçları filan geliyordu aklına?.. Başını sallıyordu O'Leary, bütün bunların hiçbir anlamı yoktu.)

Anlatısına kaldığı yerden devam ediyor.

"Özetleyecek olursak," diyor.

On yıl boyunca, diyordu O'Leary, Mercader'in İspanya'ya döndükten sonraki hayatı son derece sıradan geçmiş gibi görünüyordu. Sovyetler Birliği'ndeyken kazandığı üniversite diplomalarının denkliğini almak için sınavlara gir-

miş (gerek İspanya'dan gerek Rusya'dan alınmış olan söz konusu diplomaların fotokopileri merkezin arşivinde bir yerlerde duruyordu mutlaka); geçinmek için teknik çeviriler yapmış; sonra önemli bir sanayi kuruluşunun araştırmageliştirme servisinde çalışmış ve Inés Alvarado Lima ile evlenmişti (sahi, Floyd'un dosyasında bu evliliğin fotoğrafı eksikti. Bir kilisenin ön terasının merdivenlerinde, bir grup dost ve akrabanın ortasında Ramón'la Inés, düğün pastalarının üstüne konan o pişmiş topraktan figürler gibi hareketsiz ve biraz kasıntılı poz vermişlerdi herhalde, ve belki ihtiyar kız Adela Mercader de yeğeninin düğününde hazır bulunmak için Santander'den Madrid'e kadar gelmişti); ve nihayet kadını (Inés, saçları ensesinde toplanmış o esmer genç kadın mıydı yoksa, hani ağaçların altında, bir kafenin terasında, acı yüklü doyumsuz bakışlarını Ramón'a dikmiş olan. O olabilir miydi acaba?) etkinlik alanı Doğu Bloku ülkeleriyle ticaret olan COMESA şirketinin müdür yardımcısı konumunda buluyorduk (Inés o mu acaba?). Öyle görünüyordu ki, bu on yıl boyunca bizim servislerin dikkatini Ramón Mercader'in üzerine çekecek hiçbir şey olmamış, diyordu O'Leary.

Bir ışık yanıp sönüyor, Floyd bir ahizeyi kaldırıyor, telefonda kendisine bir şey söyleniyor, o kısaca karşılık veriyor ve ahizeyi yerine koyuyor.

"Az önce Mauritshuis'ten ayrılmış," diyor Floyd. "Hiç kimseyle buluşmamış."

İğneleyici bir gülüşü vardı Floyd'un.

"Zavallı Kanin," diyor, "kim bilir ne kadar eğlenmiştir! Adam yarım saat *Delft Manzarası*'nın önünde durmuş."

"Neden," diyor O'Leary, "Kanin resim sevmiyor mu?"

Eliyle boş ver anlamına bir işaret yapıyor Floyd. Artık bir şey söylemeyecek bu konuda.

"Bu herifin bir şeyden kuşkulanmadığına emin misiniz?" diyor O'Leary.

Floyd'un yüzü buruşuyor, dudakları aralanıyor.

"Hentoff kesin konuşuyor," diyor.

O'Leary bir kahkaha atıyor.

"Hentoff mu dediniz?"

Gülmeye devam ediyor.

"Ben kendi hesabıma," diyor O'Leary, "daha çok Hentoff'un bu kesin konuşmalarından kuşku duyardım. Şaşkının teki o."

Floyd gülmüyordu, endişeli bir hali vardı.

"Mercader'in tetikte olduğunu düşünmek için ne gibi nedenlerin var?"

O'Leary omuzlarını kaldırıyor.

"Nedenim filan yok," diyor. "Bir İrlandalı sezgisi, o kadar."

"Umarım yanılıyorsundur," diyor Floyd.

Bakışıyorlar ve ikisi de aynı şeyleri düşündüklerinin farkına varıyorlar. İşi bu aşamada, bu bir anlık kesinlik noktasında bırakacaklar mı? Ama hayır, O'Leary'nin içindeki şeytan yine rahat durmuyor.

"Benim düşündüğümü düşünüyorsun, değil mi Floyd?"

O'Leary'nin sesinde boğuk bir çınlama algılanıyor.

"Düşünüyorsun ki, bizim kendisini gözetlediğimizin farkına vardıysa, pekâlâ bundan bizimle aynı sonuçları çıkarmış olabilir. Biz, yani sen ve ben demek istiyorum. Artık dönen oyunun amacını biliyordur."

Ama Floyd'un sesi birden sertleşiyor, kesinleşiyor.

"Bana hiçbir şey söyleme O'Leary. Yoksa raporuma yazmak zorunda kalırım."

Yine bakışıyorlar. Yeni bir Ramón Mercader'in başına bütün bunlarının gelmesinin hiçbir anlamı yok. O'Leary susuyor, gözlerini başka tarafa çeviriyor. Floyd'un masasının üstünde *Encyclopædia Britannica*'nın onuncu cildini görüyor. Sahi, neydi o şey... *Halibut?* Bir balık, evet. *Hippoglossus hippoglossus.* Gel de gülme...

Gülüyordu O'Leary.

——ooOoo——

II

Mauritshuis'in peronunda olurdu, bir sigara yakmış, görünmez bir güneşin ışığını perdeleyen ve yayınıp incelmiş olarak bina cephelerinin, kilise ve çan kulelerinin, koyu gri kaldırım taşlarının, hatıra eşyası ve kartpostal satıcılarının tezgâhlarının üzerine yansıtan, serpme bulutlu ve hafifçe sisli bu ilkbahar göğünün aydınlığından belli belirsiz gözleri kamaşmış olarak; bu baharın yaldızlı griliğinden birazcık gözleri kamaşmış, hatta biraz şaşırmış, ve bu şaşkınlıktan kanının hızlandığını hissetmiş olarak, çünkü Mauritshuis'ten çıkışında bir kar manzarasıyla karşılaşmayı beklemiş, daha doğrusu bilinçaltında hep bu beklentiyle, Binnenhof üzerinde ayaklarının altında pes perdeden tatlı tatlı gıcırdayacak karın beklentisiyle yaşamıştı; ama nereden gelip La Haye'de bir nisan gününün içine süzülüverecekti ki bu kar? Nereden çıkmıştı şimdi, bir zamanlar, örneğin Puşkin Müzesi'nin çıkışında yaşadığı o eski kar rüyası? Çok eskilerde, önceki bir hayatta, hatta tamamen başka bir hayatta tanıdığı, Puşkin Müzesi'nin önündeki ağaçlı yolda gördüğü karın anısının uyandırdığı iç sıkıntısıyla benliğinin en kuytu köşelerine dek yaralanmış olarak, Mauritshuis'in peronunda, sigarası ağzında, hareketsiz dururdu; sanki Puşkin Müzesi'nin ılık, nemli havasından çıkınca kendini bütün parlaklığı ve kadife yumuşaklığıyla Moskova'nın o güneşli karının karşısında bulan o adam başka biriydi, kendisinin de yaşamını ve ölümünü yakından bildiği başka biri; gerçekten başka bir adam, ölmüş ama duygulanımlarını sadece kendisinin anımsayabildiği, küçük mutluluk anlarını –Puşkin Müzesi'nden çıkışta kar altındaki Moskova'nın mavimsi ve diriltici havasına dalış gibi– sadece kendisinin

betimleyebildiği başka biri; ve mekanik bir hareketle başını sallar, Binnenhof'ta, Şövalyeler Salonu boyunca Stadhouderspoort'a doğru yürürdü.

(Moedenhuik)

(Plein 1813 üzerinde büyük beyaz bir ev)

(Vaktin vardı)

Tekrar arabaya biner, yayınık, parlak ama göz kamaştırmayan bir ışığın yansımalarıyla yakamozlanan, üstünde kuğuların yüzdüğü su yüzeyinin kenarında ağır ağır sürerdi,

(zarafetle, görkemle)

(Gülüyordun)

(Retiro Parkı'nda, kayıklı gölün ötesinde, Anıt'ın ardında ikinci bir göl, daha küçük, ortasında bir başka atlı heykeli var ve içinde kuğular yüzüyor; Inés onlara ekmek kırıntıları atardı),

(kuğular! o zarif ve muhteşem yüzüşleri, ne kadar saçma ve anlamsız!)

...ve Hofvijver'in dört köşe su yüzeyini seyreder, Parkstraat'ta arabasını sürmeye devam eder, bir kanalın üzerindeki kemerli bir köprüden geçer, –köprünün uzantısındaki sokak şimdi Alexanderstraat adını taşıyordu– sağında ve solunda geniş gölgeli gezinti yollarıyla daha da büyüyen ve ortasında yine bir anıtın yükseldiği büyük oval meydana çıkardı, ve belki –Moedenhuik'in bahsettiği büyük beyaz evi bulmak için ağır ağır Plein 1813'ün çevresini dönerken– Avrupa'nın her bucağının böyle anıtlarla, atlı heykelleriyle, bronz atlarının üstünde kasım kasım kasılan zafer kazanmış generallerin heykelleriyle kaplı olduğunu düşünür, böylece bu nisan sabahının sessizliğinde, ıssız meydanın tüm çevresini dolaşmış olurdu.

(Moedenhuik, yüksek demir parmaklı bir kapı, büyük beyaz bir ev, bir bahçe, manolya ağaçları)

(Ama manolyaların çiçek açma mevsimi değil ki.)

Arabadan iner, Moedenhuik'in yirmi sekiz yıl önce, günü gününe, 14 Nisan 1938'de yürüdüğü o meydanı seyrederdi –belki de Moedenhuik buraya kadar Plein 1813'ten geçen ve Javastraat'a ve Scheveningen'e doğru uzaklaşan, ama

herhalde yirmi sekiz yıl önce şimdiki bu narin profile, bu güçlü ama hemen hemen sessiz yol alan tramvayla gelmişti; hayır, yirmi sekiz yıl önce bu herhalde daha kunt ve kaba, gürültülü, tangırtılı, ötesi berisi paslı, belki arkasından üstü açık bir vagon daha çeken eski bir tramvaydı ve üstü açık arabadaki lacivert manto ve şapkalı genç kızlar Moedenhuik'in inişini seyretmişlerdi, Moedenhuik'in iki ayağı da yere değer değmez iki çınlamalı kalkış işaretini vermek için eli zaten çift kayışta olan biletçinin de yaptığı gibi– ve gözleriyle Moedenhuik'in yöneldiği o evi arardı; ve işittiği betimlemeye en iyi uyan ev tam da bu Plein 1813'ün öte tarafındaki evmiş gibi gelirdi ona, ve o yüksek demir parmaklıklı kapalı kapıya, o pencereleri kapalı beyaz eve, o çıplak kalmış bahçeye, o geniş yeşil yapraklı manolyalara doğru yürürdü,

(bu imkânsız geçmiş)

Kapalı parmaklıkların önünde, ayakta, –bir madeni plaka bu evin şimdi Hollanda Dışişleri Bakanlığı'na ait olduğunu gösteriyordu– bir şeyler olmasını beklerdi.

(Adela Hala galerinin üstünde dimdik, elleri ahşap korkuluğun üzerinde, duruyordu.

"Ee, ne var?" diyordu.

Sen kestane ağaçlı yolun serin gölgeliğinden çıkıyor, evin önündeki açık alana geliyor, başını sallıyordun.

"Ee, evini nasıl buldun?" diyordu.

"Benim evim mi?" diyordun.

Adela Hala birden gülüyor, uzun narin siluetini daha da dikleştiriyordu.

Adela Hala: "Sadece senle ben kaldık oğlum. Ve erkek olan da sensin. Öyleyse senin evin bu."

Adam[1] yani *hombre,* dememişti elbette kadın. İnsan türünün erkeğini gösteren *varón* sözcüğünü kullanmıştı. Çünkü sana Cabuérniga'daki bu ev üzerinde mülkiyet hakkını, hem de sonsuza dek, bahşeden, işte bu erkeklikti, onlarca yıllık karışıklık ve felaketlerden sonra Mercader aile-

[1] Fransızca metinde geçen "homme" sözcüğü hem erkek hem de adam anlamlarına gelir. (Yay.)

sinin elinde kalmış olabilecek tüm öteki mal mülk üzerinde olduğu gibi.

O zaman, sen de evin güneşli ön cephesini kuşatan galerinin üzerine çıkmış, yaşlı kızın yanında korkuluğa dirseklerini dayamıştın.

Birlikte, Mercaderlerin evine göz kulak oluyordunuz.

Birlikte, o galerinin üstünde, bir gemi güvertesindeymiş gibi, diye düşünmüştün. Ama bu beylik, basmakalıp düşünceden hemen pişman olmuştun.

Mercaderlerin evine göz kulak oluyordunuz, eylül güneşinde. Bir sabah vakti.

Dün, buraya vardığın zaman, kiraladığın arabayı parkın girişinde durdurmuştun. Şoför şaşıyordu sana, asıl eve varmak için daha birkaç yüz metre yol var, diyordu. Sen bahane olarak, bir sürpriz yapacağını, onun için sessizce geldiğini öne sürmüştün. Başını sallamıştı, ücretini ödemiştin ve geriye çark edip gitmişti. Kestane ağaçlı yolun girişinde yalnız başına kalmıştın. Güneş sık dalların ve yaprakların arkasında kayboluyordu; yolun yeşilimsi yoğun aydınlığında, omuzlara rutubet hissi veren koyu gölgeye dalıyordun.

Odesa'dan ayrılışından beri bir yıl geçmişti, iki dünya arasındaki o uzun yolculuk, ve bu ziyareti aydan aya ertelemiş, geciktirmiştin.

İşte şimdi Cabuérniga'da, Mercaderlerin evindesin.

Çocukluğunun kestane ağaçlarının ortasındasın işte.

Kendi kendinin tam merkezindesin işte.

Ama valizin elinde, tanımadığın bir manzaranın içinde, bilmediğin, kendinden gittikçe uzaklaşan bir çocukluğun içinde ilerliyordun, kendine, çocukluğuna doğru ilerlerken.

Az kaldı gevşeyecek, geri dönüp kaçacaktın; Adela Hala'nın şefkatli bir kaygıyla dolu yüzünden kaçacaktın.

Ama, dedikleri gibi, silkinip kendini toplamış, şu kestane ağaçlı yolun yumuşak toprağı üzerinde bir ayağını ötekinin önüne koymaya devam etmiştin.

Sonbaharın tertemiz ve gözenekli ışığı altında, ev karşıdan görünmüştü ve birden tanıdık gelmişti sana bu ev, bu ışık, ortamdaki bir tür huzur duygusu.

Issız galeriye çıkmıştın. Orada, üzerinde dikiş nakış malzemesi bulunan bir sehpanın yanında, bir sallanan koltuk hâlâ salınıyordu. Derken, şaşkınlık ve sevinç çığlığıyla bir camlı kapı açılmış ve sen Adela Hala'nın kollarına atılmıştın.

Başını omzuna koymuş, bütün o yıllara, o bitmez tükenmez ölüme, o bekleyişe, o yalnızlığa, o kırık hayallere, senin yokluğuna, ne olacağı belirsiz yaşamına, senin dönüşüne ağlıyordu.

Daha sonra, büyük yemek salonunda, sade ama incelikli bir yemek hazırlatmıştı sana. Uzun masanın bir ucunda yalnız başına oturuyordun. O sağında, biraz geride, ayakta duruyor, hizmeti denetliyor, gerektikçe bardağına su ya da şarap doldurmaya özen gösteriyordu. İtiraz etmenin, onun da sofraya oturması için ısrar etmenin boşuna olduğunu anlamıştın. Orada, öylece ayakta duruyordu, terk edilmiş aile ocağının koruyucusu sadık bir hizmetçi gibi. Onun için sevinç ve gurur vesilesiydi, büyük oğulun, yani senin geri dönüşünle böyle asıl yerine –umursanmayan ama vazgeçilmez o konuma– oturtulmak. O duvarların, o mobilyaların, o eski fayansların, o yaşlı ağaçların, o parlak bakır takımların mülkiyetini geri veriyordu sana; senin erkekliğinden gelen aile büyüğü olma hakkının önünden çekiliyor, büyüğe boyun eğmenin sevincini yeniden yaşıyordu; artık efendi sendin.

Adela Mercader, ulaşılmaz geçmişin kırılgan sesi, uzun narin siluet.

Ve işte bugün, o dönüşün ertesi günü, ikiniz birlikte, bu basık eve, Mercaderlerin eskimek bilmeyen konağına, göz kulak oluyordunuz.)

Moedenhuik'in yirmi sekiz yıl önce, göğü puslu bir nisan gününün ılıklığında, kapısına doğru yürümüş olduğu Plein 1813'teki o beyaz evin, o demir parmaklıklı ve kapalı bahçe kapısının önünde bir şeylerin olmasını beklerdi; çok uzun zaman önce arkalarında İspanya Cumhuriyeti'nin yedinci yıldönümünün kutlandığı kapalı pencerelere bakardı –yedinci ve son yıldönümü, diye düşünüyordu şimdi, çünkü ertesi yıl, 1939'da, Cumhuriyet'in yenilgisi o tarihten iki haf-

ta önce, tam olarak 1 Nisan'da, tamamlanmış, kesinleşmişti, tarihin uğursuz ve kanlı komedisi işte– ve kendi kendine, Moedenhuik'in anlattığı ve maslahatgüzarın yanında Brouwer'le son kez karşılaştığı o büyük salon şu zemin katın kapalı pancurlarının arkasında mıydı acaba, diye sorardı, ve

("burası annenle babanın odası,"

diyordu Adela Hala, ve büyük, aydınlık bir odaya giriyordun; güneşin ışığı, bir gemi gibi yüksek geniş dörtköşe karyolanın köşelerindeki parlak bakır toplardan titrek titrek yansıyordu; yatak, kenarları fistolu beyaz pamuklu bir örtüyle kaplıydı ve solmuş kreton perdeler sabah rüzgârında ürperiyordu; kuşkirazı ağacından mobilyalar, üzerine kalın kesme kristal tıpalı eski gümüş kozmetik şişeleriyle, bağa ve yaldızlı gümüşten fırçalar dizilmiş bir tuvalet masası vardı; aynanın ahşap çerçevesine birkaç sararmış fotoğraf iliştirilmişti; beş yaşlarında denizci kılığında küçük bir oğlan görüyordun, sendin o, Ramón Mercader, "Öğleye kadar annen burada dururdu," diyordu Adela Hala, "sağlığı pek iyi değildi, senin bahçede oynayışını işitmek için pencereleri açardı,", dayanılmaz bir şeydi bu, başka yerde olmayı dilemiştin ya da ihtiyar kızın heyecanlı gevezeliğini durdurabilmeyi; ama, sağlığı pek yerinde olmayan bir annenin tutkulu gözetimi altında bahçede oynamış olan o denizci kılıklı beş yaşındaki oğlanın resminden büyülenmiştin; bir başka "kendin"in uzak ve şifresi çözülmez görüntüsüydü o, ve "o yıl boyunca annen gittikçe eridi," diyordu Adela Hala, "günden güne zayıf düştü ve nihayet 17 Temmuz 1936 günü akşamı, babanın kollarında öldü, son sözleri senin için oldu, bizden sana iyi bakmamızı istedi,", ve sen bu erişilmez hatıranın verdiği bulantıyla, soruyordun kendi kendine, tuvalet masasının aynasına iliştirilmiş sararmış fotoğraftaki denizci giysili küçük çocuğun bakışlarını hüzünle dolduran şey, yaklaşan bu ölümün önsezisi miydi, yoksa yirmi yıl sonra bu el değmemiş evrene senin bir yabancı gibi girişin miydi, diye; senin şimdi burada bulunuşun bu evreni patlatıp binlerce kesici cam kırığı halinde etrafa saçıyor ama ihtiyar kız bir yandan eşyalara dokunarak, adeta görmeksizin onları

eline alıp sonra tekrar yerlerine koyarak odanın içinde dolaşırken bir yandan da konuşuyordu, "yazgın yazılmıştı," diyordu, "doğumun Cumhuriyet'in ilanının ertesi gününe rastladı; evdeki sevinci görecektin, baban bunda uğurlu bir işaret gördü ama ne yazık ki kader olayların babanın hayal ettiği gibi gelişmesini istemedi ve annen Fas'taki o askerî ayaklanmanın ilk haberleri geldiği gün öldü, işte böyle, sen gittin ve yabancı bir ülkede adam oldun,", ve birden sesi hüzünlenmişti, gözlerinde yaşlar görmüştün, o anda içinden sana babanın ölümünden bahsetmek geldiğini biliyordun, ama bu ölümü sana ilk mektuplarından birinde uzun uzun anlatmış, böylece yalnız başına çektiği, ve artık ikinizin birlikte çekeceğiniz uzun acıyı, o kapkara dehşeti üstünden atmıştı, ve)

Brouwer'i ve Moedenhuik'in Brouwer'le İspanya Cumhuriyeti maslahatgüzarı hakkında anlattığı o hikâyeyi unutuyor, Plein 1813'teki bu evin kapalı bahçe kapısı önünde neden kıpırdamadan durduğunu da tamamen unutuyor, ve belki tam şu anda Cabuérniga'daki evde Inés'in büyük yatak odasınm pencerelerini açmakta, ya da -gözünün ucuyla, evin önünde uzanan ince kumlu sekide Sonsoles'in oyunlarını gözetleyerek- üstü kapalı galeride kitap okumakta olduğunu düşünüyor,

(ancak ikinci gün gitmiştin köyün mezarlığına, yürüyerek, sinirli ve hüzünlü Adela Hala'yı evde bırakarak; mezarları nerede bulacağını anlatmıştı sana, ama sen önce mezartaşı sıralarının aralarındaki yollarda dolaşmış, taşların üzerindeki isimlere dalgın dalgın bakmış, sonra Adela Hala ayrıntılı biçimde tarif ettiği için iyi bildiğin o yere gelip yan yana yatan iki mezarı bulmuş ve özenle bakılıp temizlenmiş taşların üzerindeki iki adı okumuştun: soldakinde, bir haçın altında, SONSOLES AVENDAÑO DE MERCADER, sağdakinde JOSÉ MARIA MERCADER Y BULNES; tarihleri de okumuştun: soldakinde 17 Temmuz 1936, sağdakinde 5 Eylül 1937; bu taşta haç işareti olmadığı gibi *Requiescat In Pace*[1] kelimelerinin başharflerinden oluşan simge de yoktu,

[1] (Lat.) Huzur içinde yat. (Yay.)

sadece ad ve tarih vardı çünkü "baban evine Santander'in *Littorio-Kara Alevler* tümenlerine bağlı İtalyan birliklerinin eline geçmesinden sonra gelmişti," diyordu Adela Hala, "olayları beklemek üzere, çünkü ne olursa olsun, o günlerde Fransa'ya ulaşmaya çabalayan sığınmacılarla tepeleme dolu balıkçı teknelerinden biriyle İspanya'dan ayrılmayı reddetmişti; evine yaya dönmüştü, İtalyan birlikleriyle Solchaga'nın Navarra tugayları tarafından işgal edilmiş arazide geceleri yürüyerek, buraya şafak sökerken varmış ve gidip odasına, annenin öldüğü odaya, kapanmış, iki gün boyunca çeşitli kâğıtları, eski mektupları, fotoğrafları elden geçirip ayırmış, ayıklamıştı; ve 5 Eylül günü akşamı kestane ağaçlı yolda iki araba görünmüştü, son hızla gelen, genç adamlarla dolu iki araba, bazıları daha yeniyetmelik çağındaydılar, kaba kaba gülüşüyorlardı, göğsün üzerinde, kalbin bulunduğu tarafta, kırmızıyla işlenmiş boyundurukla beş oktan oluşan simgeyi taşıyan Falange'ın[1] mavi gömleklerini giymiş silahlı adamlar, ve baban onları evin merdivenlerinde karşılamak üzere inmişti,", ama yaşlı kız bu kez de anlatısını bitirememişti, ama sen olayın sonunu biliyordun, çünkü dönüşünden üç ay sonra sana uzun bir mektup yazmıştı, biliyordun ki o adamlar, güçlerinden ve zaferin verdiği sorumsuzluk duygusundan, ama aynı zamanda yüz yılı aşkın süredir kanla beslenmiş amansız bir adaletin araçları olduklarına inanmaktan doğan bir neşeyle, José Maria Mercader'i arabalara doğru sürüklemişler, arabalar bağrış çağrışlar ve kulak tırmalayıcı klakson sesleri arasında duvarla çevrili eski mezarlığa doğru tozu dumana katarak hareket etmiş, o sırada akşam olduğundan otomobillerin farlarını yakmışlar, ve baban –bir tanığın yıllar sonra Adela Mercader'e anlatacak cesareti bulduğu gibi– farların ışığında, duvara yapıştırılmış durumda, Halk Cephesi'nin selamını vermek üzere yumruğu sıkılı elini kaldırmış; yoksullarla zenginler arasındaki bu savaşta yoksulları seçmiş olan o Hıristiyan, o burjuva, yumruğunu kaldırarak patlayan silahların gürültüsün-

[1] Falange: 1933 yılında, ünlü diktatör Miguel Primo de Rivera'nın oğlu José Antonio Primo de Rivera tarafından kurulan partinin tam adı *Falange Espanola*'dır. Aşırı milliyetçi bu parti İspanya İç Savaşı sırasında Cumhuriyetçilere karşı önemli bir rol oynamıştır. (Yay.)

den işitilmeyen bir şeyler haykırmış, yumruğunu kaldırmış o son anda yalnız olmamak için, ölüm ânında o yıllar boyunca tıpkı yüz yıldır olduğu gibi yüzlerle, binlerle ölecek olan yoksulların kurtuluş kavgasında o öfkeyi ve o sevinci, o gücü ve o umudu bir saniyecik bile olsa yeniden yaşamak için, farların ışığında yumruğunu kaldırmış, bir şeyler haykırmış yalnız olmamak için, o yenilmez cesetler ordusuna, ölecek olan işçiler ve köylüler ordusuna sökülemeyecek biçimde kök salmak için; o Katolik avukat, ölüm ânında kendi insanlarının arasında, kendi insanlarıyla, umutsuzluğun çılgınlığı içinde adeta coşkuyla kiliseleri yakan o insanlarla birlikte olmak için, kendi sınıfından, kendi dünyasından genç insanların belki hakaretleri ya da alayları altında, farların ışığında yumruğunu kaldırmış, başka bir sınıfla, başka bir dünyayla ölmek üzere; daha on yıl boyunca İspanya'nın gecelerini kanla, çığlıklarla ve sıkılı yumruklarla doldıracak olan o kapkara, uçsuz bucaksız cesetler ordusuyla birlikte ölümü seçmiş; ve sen şimdi büyük uykunun ottan yeşilliğine sarınmış olarak yan yana uzanmış iki taşa bakıyordun, eylül ışığında yeniden bakıyordun onlara, ve o kadın adı SONSOLES'i görüyordun, ve)

Inés, tam o anda, diye düşünüyor, Cabuérniga'daki huzur dolu evin kapalı galerisinde, gözlerini kitabından kaldırıp havuzdaki kumun içinde oynayan küçük Sonsoles'e bakıyor, daha ötelerde güneş kestane, meşe, okaliptüs ağaçlarının doruklarını aydınlatıyor; küçük kıza bu Sonsoles adını Inés'in vermek istediğini düşünüyor; adam da kabul etti herhalde, bu uzun çözük saçlı, yeşil kadife *jeans*'li masum ve ince ruhlu küçük kızı o silinmez ölüm geçmişine bağlayan bütün bağları, bütün o şiddet ve acı liflerini koparmanın imkânsız olduğunu bilerek; ama arkasında bir şeyin varlığını hissediyor, başını çeviriyor, bir İngiliz arabası Plein 1813'ün kaldırımına adeta sürünerek ağır ağır yol alıyor, derken birden hızlanıyor ve kayboluyor.

"Amsterdam'a mı?" demişti Inés.

"Amsterdam'a," demiştin.

"Ben de seninle geleyim mi?" diye sormuştu Inés.

Başını sallamıştın.

"Bu bir yıldırım yolculuğu. Hatta Zürih'e bile uğramam mümkün. Saçma, ama sana bir dakika bile ayıramayabilirim," demiştin.

Inés televizyonu kapatmıştı.

"Hatırlıyor musun? Amsterdam'da ne kadar mutlu olmuştuk."

"Biz her yerde mutluyuz," demiştin.

Gülüyordu.

"Her yerde, evet, ama özellikle Amsterdam'da."

Sen bu özel mutluluğun ne denli yoğun olduğunu tartışmak istemiyordun.

"Mutluluk dediğin yaşamaktır," demiştin.

Gülmüştü.

"Bunu sen kendin mi buldun!"

Gerçekten kendin bulmuştun bunu, evet. Hatta oldukça yakın tarihli bir buluştu bu.

Gelip ayaklarının dibine oturmuştu, sen kadehindeki buz parçalarına bakıyordun.

"Bilmiyor musun?" demiştin.

"Sen söyleyince öğreneceğim," demişti.

"Gidip Cabuérniga'da biraz dinlenmek için şu Paskalya günlerinden yararlansam iyi olur gibime geliyor," demiştin.

"Dur bakalım, önce anlaşalım. Amsterdam'a mı gidiyorsun yoksa Cabuérniga'ya mı?"

"Amsterdam'a gidiyorum, önce."

"Gidip seni Cabuérniga'da bekleyeyim mi, Sonsoles'le birlikte?" demişti.

İçkinden büyük bir yudum almıştın, garip biçimde içinin rahatladığını hissediyordun.

"Hah, işte buldun! Benim en gizli dileklerimi bile keşfediyorsun!"

Şaka ediyordun, Inés gülüyordu.

"Seni mutlu etmek gerçekten kolay! Demek ki seni Cabuérniga'da, Sonsoles'le birlikte, senin evinde bekleyeceğim."

"Benim evim mi?" diye mırıldanmıştın duyulur duyulmaz bir sesle.

Ama o dönmüş kendine içki koyuyordu.

"Efendim?" demişti.

"Hiç, yok bir şey," demiştin.

Daha sonra konuşacaktın. Belki.

Belki bir gün, birisine, konuşacaktın. Plein 1813'teki beyaz evin önünde, Moedenhuik'in o anısı, eski anısı nedeniyle, gözlerin kamaşmış olarak bekleyişini anlatacaktın o birisine. Evin kapatılmış cephesini, kapalı panjurları, soyulmuş manolyaları anlatacaktın. Ve Adela Hala'nın, sanki Plein 1813'teki o beyaz evin önüne hiç gitmemişsin gibi, Cabuérniga'da kestane ağaçlı yoldan Mercaderlerin evinin güneye bakan cephesini kuşatan ahşap galerinin önüne çıkıvermişsin gibi, sana doğru ilerleyen uzun, narin siluetini. Ne kadar zaman kımıldamadan durdun Plein 1813'teki o beyaz evin, o gerçek ama hemen siliniveren evin, Mercaderlerin düzensiz biçimde çeşitli kanatlara dağılmış, ama sıcak, oturulabilir evinin, anılarındaki gerçek evin önünde? Sonsuz kısa bir süre, mutlaka. Seni gözetleyen adamlar meydanı geçtiğini görmüşler, o kapalı demir parmaklıkların önünde yirmi-otuz saniye kadar hareketsiz kaldığını da herhalde fark etmişlerdi; daha sonra kendileri de, bu merakın nedenlerini, Plein 1813'teki evle senin geçmişin arasındaki bağları, bu hareketsiz seyre dalışı bu kez de Hollanda'da üstlendiğin görev arasındaki ilişkiyi keşfetmek için gelip evi inceleyeceklerdi. Bir gün bütün bunları söyleyecektin işte.

Birisine mi?

Bunları olsa olsa Georgi Nikolayeviç'e anlatabilirdin, başkasına değil. Bürosuna girerdin, o başını önündeki kâğıtlardan kaldırmaz, önce elindeki belgenin incelemekte olduğu paragrafını bitirir ya da başlamış olduğu bir cümleyi öfkeli ve gıcırtılı bir kalem darbesiyle tamamlardı. Neden sonra rengi atmış mavi gözlerinin bakışını sana doğru kaldırır, masanın üzerine konmuş ve kenarı oyalı soluk yeşil ipeğimsi abajuruyla seni görmesine engel olan lambayı kenara iter ve seni dinlerdi.

Sen şöyle derdin: Şu Amsterdam olayını hatırlıyor musunuz, Georgi Nikolayeviç?

O başını sallardı.

Sen devam ederdin: Aslında 1966'da, Paskalya'daki o Amsterdam olayı Amsterdam'da başlamamıştı.

Ve Georgi Nikolayeviç: Olaylar hiçbir zaman başlamış göründükleri yerde başlamazlar. Kökenleri karanlıktır ve bir gün kendini bir olayın tam ortasında buluverirsin.

Ve sen: Evet, tam böyle!

O zaman, sahiden de başka yerde başlamış olan o Amsterdam hikâyesini anlatmaya girişmeden önce, o anda, senin sigara içme isteği duyacağını anladığı için, bir limonlu şekerleme kutusunu önüne iterdi ve sen de Georgi Nikolayeviç'in etrafında sigara dumanına, hatta tütün kokusuna neden tahammül edemediğini hatırlardın.

Ve konuşurdun.

Ön cephesi, canlı bir aşı boyası rengiyle –yoksa fıstıki yeşil miydi?– Rus kentlerindeki sarayları inşa etmiş olan duvarcı, kalfa, usta ve mimarların çoğunun İtalyan kökenli olduğunu hatırlatan o kocaman binadaki bürosunda mı olurdu bu? Kentin merkezindeki o binada, koridorlardan oluşan bir labirentin ucunda, çağrı belgen elinde, güvenlik güçlerinin üniformasını giyen nöbetçiler tarafından bir kontrol noktasından ötekine götürülerek mi? Yoksa Uspenskoye dolaylarındaki *daça*'sında[1] mı? Orada bir tek defa Georgi Nikolayeviç'le birlikte olmuştun, İhtiyar'ın seni halka açık olmayan –hiç olmazsa fazla göze batacak şekilde açık olmayan– bir yerde yemeğe davet ettiği tek defa; 1960 yazında, en azından geçici olarak, orada yaşıyor gibi görünüyordu İhtiyar.

Ya da belki de Zürih'te?

Gelişini bildiren mesajını, o dönemde posta kutusu olarak kullanılan elektrikli ev aletleri mağazasına bırakmıştın ve kırk sekiz saat sonra, saptanan saatte, göl turu yapan tekneye biniyordun. Gelip seninle temas kurulmasını bekliyordun. Vapur Wädenswill adlı bir köyün iskelesine yanaşmış,

[1] Daça: Rusça, kır evi. (Yay.)

oradan da bir grup turist binmişti. Az sonra bir erkek sesi parola niteliğindeki soruyu soruyor, sen de yüzünü bile dönmeden bu sesi tanıyor ve gereken sözcüklerle soruyu yanıtlıyordun; gelen, Georgi Nikolayeviç'in kendisiydi. Orada uzun uzun, hiç bitmeyecekmiş gibi konuşmuştunuz; bir türlü ayrılamıyordunuz.

Yine Zürih'te, belki de gelecek sefer. Ve Georgi Nikolayeviç fırsattan istifade yine gidip Froschaugasse'deki Pinkus Kitabevi'nin raflarını karıştıracaktı.

Sen şöyle diyecektin: Bu Amsterdam hikâyesi, Georgi Nikolayeviç, bütün basitliği içinde dehşet verici bir şeydi.

Bir limonlu şekerlemeyi emerek başıyla onaylayacaktı.

Ve sen: Aslında daha Madrid'de, bu Amsterdam yolculuğu fırsatı çıkmadan önce, işin ne olduğunu anladığımı sanmıştım.

Mavi gözleriyle sessizce sana bakacaktı.

Sen: Ne günlerdi ama! Beni gözetlediklerinin farkında vardığımı kesinlikle bilmemeleri gerekiyordu. Öte yandan, bu ihanetin kaynağına kadar gidilebilmesi için, sizi uyarmam da gerekiyordu.

Georgi Nikolayeviç üzgün üzgün başını sallıyordu.

Sen gülüyordun: Ah, ne günlerdi, gerçekten!

Ama birdenbire kesinlikle emin oldun ki bu konuşma hiç gerçekleşmeyecekti. Amsterdam'a dönüyordun, otoyolu bırakıp Wassenaar, Katwijk-aan-Zee ve Nordwijk-aan-Zee'den geçen denize en yakın yola girmiştin, niyetin Zandwoort'ta bir şeyler yemekti; ve içinde İhtiyar'la bu konuşmanın asla yapılmayacağına dair bulanık ama ışıyan bir kesinlik vardı. Ne Zürih'te, ne Moskova'da ne Uspenskoye'de, bir daha hiçbir yerde görmeyecektin Georgi Nikolayeviç Ujakov'u. Çok sonra, güvenlik kuvvetlerinin yeşil sırmalı ve apoletli üniformalarını giyen nöbetçilerle dolu bir koridor ve bürolar cehennemindeki ruhlar arasında, kendiniz de birer ruh olarak, sesinizin yankı yaparak konuşmayı olanaksız kıldığı geniş bir büroda, rengi atmış iki kat perdenin sizi güneşin ışığından korumadığı –çünkü o perdelerin arkasında pencere olmayacaktı, gün ışığı olmayacaktı, gündüz

olmayacaktı, sadece bu cehennemin nemli, çatlak duvarlarından biri bulunacaktı– büyük bir odada tekrar karşı karşıya gelecektiniz; sen oraya çok çok uzun bir ölümün sonunda gelmiş olacaktın, Georgi Nikolayeviç, sizin taktığınız adla İhtiyar da öyle, hatta daha da örnek alınası, daha parlak bir ölümün sonunda –ve ayrıca öteki de, ona da *İhtiyar* diyorlardı, değil mi? Senin adaşının 20 Ağustos 1940'ta Mexico yakınında Coyoacan'da, sık sık gördüğün bir kâbustaki kımıltısız sıcakta, katlettiği kişi– İhtiyar, eski bolşevik, eski Komüntern görevlisi, eski Kolyma sürgünü. Ve, ancak koridorlarda dolaşan nöbetçilerin ayak seslerinin sessizliği hemen hemen hiç bozmadığı, mükemmel örgütlenmiş bu bürolar ve koridorlar cehenneminin bir bürosunda, nihayet, içinizde arsız bir bitki gibi yeşerip büyüyen bu ölümden, sizin yaşamınız olmuş olan ve herhalde tekrar yaşamaya hazır olacağınız bu ölümden sonra, nihayet birbirinizle konuşabilecektiniz.

Ama uzun ve ıssız Zandwoort Plajı'nda rüzgâr şiddetle esiyor, rüzgâr

——ooOoo——

ve hafif bir meltemin aniden ürperttiği yaprakların hışırtısını duyuyor.

Tuvalet masasının önüne oturmuş, uzun süre bağa ve yaldızlı gümüş fırçalarla uzun dağınık saçlarını tarayıp düzeltmiş, bu sırada tamamen başka şeyler düşünmüştü, ama her zaman başka şeyler düşünülür böyle durumlarda, yer yer matlaşmış, devingen ve kenarları kahverengi bir cüzamla kemirilmiş aynadaki o kadın görüntüsüne, kendine, sana, bakılır; orada insanın kendisinden, benden, sahip olduğum şu yüz, şu omuzlar, amarant (bak hele, amarant: *kadife görünümlü erguvan kırmızısı)* bir kazağın yuvarlak yakasının üstündeki şu pürüzsüz ve yumuşak ten, dudaklar, bir kulağın memesi, çenenin, elmacıkkemiklerinin, bombeli alnın kırılgan kemik yapısı –kırılgan ama yıpranmaz, diyordun ve ben gülüyordum, ellerinin, dudaklarının okşayışları altında– yansır oval çerçevesinin içinden bu devingen ve yer yer sırı gitmiş, kenarına birkaç resim, çözük saçlarını gereksiz yere fırçalarken uzun süre seyrettiği birkaç eski, sararmış, bulanık fotoğraf iliştirilmiş aynanın. Sonra açık pencerelerden odaya dolan o kalın, elle tutulurcasına yoğun ve açıkça bitkisel sessizlik vardı; yüzyıllık ağaçların, kımıltısız yaprakların, yosun ve likenlerin, yaban otlarının ve yaban çiçeklerinin sessizliği, güneşin lavanta çiçeği rengi bir gökte –ama ince bir zar gibi başlarımızın ve aşağıdaki manzaranın üstüne serilmiş bir gök değil, sonsuz yoğunlukta bir gök, akla gelebilecek bütün göklerin dibine dek giden bir gök, bol suda yıkanıp bu lavanta rengi göğün güneşinde kurutulmuş mavimsi beyaz çarşafların içinde uyunan öğle uykularının serinliğini anıştıran kolalı lavanta rengi bir gök, ani-

den her zaman günün bu saatinde hafif bir rüzgârın ürperttiği yaprakların hışırtısını duyduğundaki o yüksek, gözenekli öğle sessizliğiyle sessiz bir gök– evin önündeki ince kumlu sekinin tam üzerine yerleştiği sıradaki bir öğleüzeri sessizliği.

Saçlarını toplayıp bağladı, açık pencerelere kadar yürüdü.

"Sonsoles!"

Küçük kız, elinde tuttuğu koca bebekle birlikte, ince kumun üzerinde dans ediyor, bebeğine aradaki uzaklığa karşın melodisinden tanınabilen bir tekerleme söylüyordu.

Sonsoles gözlerini kaldırıp kadına bakıyor.

"Beni seviyor musun?"

Sonsoles bir şey demiyor, annesine bakıyor.

"Daha bilmiyorum," diye bağırıyor sonunda, başını sallayarak.

Birlikte gülüyorlar.

"Bildiğin zaman gelip bana söyleyeceksin ama, değil mi?"

"Tamam, evet!" diye haykırıyor Sonsoles.

Ve tekerlemenin ritmine uygun hoplamalı ronduna yeniden başlıyor, ve ben pencereden çekiliyorum, masanın üzerinde son haftalarda Sonsoles'e okumakta olduğum kitabı görüyorum; ve kitap orada, gözlerinin önünde, ince selofan kâğıdı kaplı ve üstünde siyah kuşların düzensiz –ama planlı bir düzensizlik– bir uçuş hareketiyle kitabın adını yazdıkları somon pembesi bir dış gömleğin altında, duruyor –*The Oxford Nursery Rhyme Book, Assembled by Iona and Peter Opie*[1]– kitap orada, masanın üstünde, açıkça Anglosaksonlara özgü o tartışılmaz maddeselliği içinde, dokunan parmaklara verdiği katılık duygusuyla, krem beyazı ve kokulu, ağır, güzel bir kâğıda basılmış, orada duruyor; amaçsızca kaldırıyor bir ay önce Buchholz Kitabevi'ne ısmarlamış olduğu cildi; bunu kendi zevki için olduğu kadar –vaktiyle kendisinin de böyle bir kitabı olmuştu, elbette daha az İngiliz şarkıları ve tekerlemeleri vardı içinde, ama buna

[1] Oxford Ninni Kitabı, Derleyen: Iona ve Peter Opie. (Yay.)

karşılık resimleri daha büyük boyuttaydı (her sayfanın üst yarısını bir kenardan öbürüne kaplıyorlardı ve doğru hatırlıyorsa, ama tabii bu belleğin bir yanılsaması da olabilirdi, bu resimler renkliydi), bu kitap herhalde Salamanca'daki genç kızlık odasında kalmış olmalıydı– kendi zevki için olduğu kadar (ancak ne yazık ki çocukluğundaki baskıyı bulmak mümkün olmamıştı) Sonsoles'e İngilizce öğretmeyi sürdürmek için Buchholz'a ısmarlamış olduğu bu kitaptan şimdiye dek bütün dinlediği ve ezberlediği tekerlemeler arasından Sonsoles en çok, benim de vaktiyle yaptığım gibi, Humpty-Dumpty tekerlemesini seviyordu; ve bu konuda, açık konuşmak gerekirse, metnin yanma, sayfanın (tam olarak yirmi beşinci sayfaydı, şimdi de o sayfayı açmış, kendisini hafifçe hayal kırıklığına uğratan o resmi seyrediyordu) sağ kenar boşluğuna konmuş olan resim onu hafifçe hayal kırıklığına uğratmıştı, çünkü resim bir posta pulundan daha büyük değildi ve siyah-beyazdı; oysa anılarındaki resim yarım sayfayı kaplıyordu ve üstelik renkliydi (ama belki de bu, belleğin güzelleştirici bir yanılsamasıydı?) ama yine de kabul etmek zorundaydı ki, her ne zaman bir çocukluk anısı çağrıştırdığı gerçeklikle karşılaştırılsa yaşanmasından belki de kaçınılamayacak bu hafif hayal kırıklığına karşın, bu cildin sağ kenar boşluğuna siyah-beyaz olarak basılmış o dörtköşe küçük resimde aslolan korunmuştu; "aslolan" ise bir duvarın üzerine oturmuş, sol kolunu sallayarak aşağıda o duvarın dibinden geçen kralın askerlerini selamlayan yumurta suratlı Humpty-Dumpty figürüydü; ama yine de yeniden kavuşulan bir anının soyut "aslının", çocuğa özgü bir Humpty-Dumpty imgesinin büyük bir zevkle belleğe nakşettiği bütün o ufak tefek ama vazgeçilmez ayrıntılar dizisini gözden kaçırdığını görmek üzücüydü (Humpty-Dumpty'nin, başında dolaşan ölümcül düşüş tehlikesini hiç umursamadan, alaycı bir tavırla tahttaymış gibi oturduğu duvarın ardındaki ağaçların ürpertili renkleri; kralın askerlerinin süngülerinden yansıyan gümüşsü parıltılar; humbaracıların koca kalpaklarındaki kokartların, sarkan kurdelelerin canlı mavisiyle tezat oluşturan eflatun kırmızısı), bütün bu

ayrıntıları Sonsoles belleğine nakşedemeyecekti; bellek, kendisinin yine de bütün ötekilere tercih ettiği bu saçma ve komik Humpty-Dumpty hikâyesinden sadece görsel, soyut bir model koruyacaktı (ama elbette ben bu küçük resmin, bu *vignette*'in, bana anımsattığı bütün bu şeyler hakkında ona hiçbir şey söylememiştim; o kendiliğinden, bütün öteki tekerlemeler arasından, yorulmak bilmeksizin söylemek üzere, Humpty-Dumpty tekerlemesini seçmişti), kitabı tekrar masanın üzerine koyuyordum ve Sonsoles'in sesi, narin ve mırıltılı, avludan kulağıma geliyordu, ve ben de içimden, kendim için, tekerlemenin sözlerini mırıldanıyordum,

Humpty-Dumpty otururken duvarda
Düşüvermiş duvardan aşağıya
Dünya âlem bir araya gelmiş
Bizimkini bir araya getirememiş,

bu sözleri mırıldanıyordum, eski tempoya göre, kesik kesik, fıkır fıkır, tıpış tıpış, madeni bir çınlayış gibi, bir çıngırağın biraz çatlak sesi gibi, bir yandan da düşünerek

Ama kadın tuvalet masasının önüne oturmuş, yaldızlı gümüş ve bağadan koca koca fırçaları sallayıp duruyor, aklı tamamen başka yerde, gözleri denizci giysili küçük oğlanın fotoğrafına kilitli; oğlanın bakışları gölgeli, neredeyse acı dolu, ne olursa olsun marazi bir yoğunluk taşıyor; o bu bakışlarda, son haftalarda Ramón'un gözlerindeki o kaygılı ifadeyi -belki de kendi tedirginliğinin yansımasıydı bu- buluyor gibi geliyor ("peşinde birileri varmış gibi," diye düşünmüştü bazen, ve her gün yerli yersiz kullanıla kullanıla iyice yıpranmış, hemen hemen tüm anlamını yitirmiş olan bu beylik deyim aklına gelince de, bu şeyi, gittikçe açılan bu ufku adlandırmak için, sözcüklerin umut kırıcı sıradanlığını daha da ağırlaştırarak, "sanki kovalanan bir av hayvanı," diye düşünmüştü). Sanki onun -narin yapılı bir annenin gizli ama tedirgin gözetimi altında- o zamanki denizci kıyafetli küçük oğlanın bu sararmış, kıvrılmış ve sol alt köşesi defalarca katlanıp düzeltilmekten yıpranıp kopmuş fotoğrafta da gösterdiği hüzünlü ve endişeli bakış, otuz yıl ön-

ceye ait bu bakış, Ramón'un son zamanlarda, en akla gelmedik, hatta kimi zaman açıkça garip yerlerde ve anlarda farkında olmadan fark ettirdiği, bazen hemen görünüp kaybolan o yoğun tedirginliğin, en azından kaygının, gözle görülür bir çaresizliğin pençesinde dalıp gitmenin, vaktinden önce gelmiş ama aslına sadık –önsezi olduğu ölçüde daha sadık– bir dışavurumu imiş gibi, ve

ne düşünüyorsun?
efendim?
düşündüğün ne?
hiç
ama
hiç, sahiden hiç

ve aniden gözlerinde o donuk parıltıyı görüyordum, ve başka yerde olduğunu anlıyordum, ona anlattıklarımın hepsini (Retiro'da Sonsoles'le gezinti, Marta'yla konuşma, *ABC*'de Peman'ın son manyaklıkları, her neyse işte) sözcüğü sözcüğüne bana tekrarlasa bile; ama ben Ramón'un katıldığı ve en küçük ayrıntılarına dek belleğine kaydedeceği bir sohbetten kendini tamamen soyutlayabilme yeteneğini çoktan beri biliyordum; bu aynı anda iki yerde olma, aynanın ardına geçme, konuşmanın konusuna duyduğu açık ilgiyi gösterme iddiasındaki o eğilip kulak verme pozisyonunda kendini bir gülümseme maskesiyle gizleme yeteneği: maskeli, ikiye bölünmüş, başka yerde; bu başkalarıyla birlikte beni de güldürüyordu, bir çeşit performanstı, gösteriydi bu, ardından hep birlikte gülüyorduk, ve şu son haftalarda, akşam buluştuğumuzda, az önce söylediklerimi sözcüğü sözcüğüne bana tekrarlayarak beni güldürmeye çalışıyordu,

Marta
sana demiş ki, kocası artık ona dokunmuyormuş bile
oysa uyanınca, yatakta, pekâlâ görüyormuş
ki adamın organı
ki asıl neden yorgunluk değil sevginin sönmüş olmasıymış
Marta

ve sen anlamıyormuşsun nasıl oluyormuş da
kadınlar böyle konuşabiliyorlarmış
bu şeyleri adlarıyla anabiliyorlarmış,

ama ben biliyordum ki o başka yerdeydi, mekanik olarak kaydedilmiş sözcükleri tekrarlıyordu bana ve bunlara, bana tekrarladığı anda bile, hiçbir önem vermiyordu.

Otuz yıl önce Sonsoles Avendaño'nun, önünde açık saçlarını dalgın dalgın tarayarak dışardaki gürültüleri, ince kumlu sekide –güneş ezelden beri bu saatte tam o havuzun dikeyine gelir, kestane, okaliptüs, çınar ağaçlarının hafif bir rüzgârla ürperen yapraklarının hışırtısı içinde– oynayan çocuğunun gülüşlerine ya da ağlayışlarına kulak kabarttığı tuvalet masasının aynasının meyve ağacından çerçevesinin kenarına iliştirilmiş sararmış fotoğrafta, daha beş yaşındayken gözlerinde taşıdığı o kederli bakışla, ve ben de o aynı kunt gümüş fırçaları kullanıyordum, bir yandan da düşünerek

Ama o tuvalet masasının önüne oturmuştu ve ağır kesme kristal tıpalı koku şişelerini kenara iterek, masanın üzerine Adela Hala'nın ilk kez dün akşam gösterdiği eski fotoğraf albümünü açmıştı; Adela Hala eskiden genç kızlara dinî eğitim kurumlarında öğretilen (belki hâlâ da öyledir, olmayacak şey değil) o sivri ve iri harflerle her resmin altına yazılmış kısa bilgileri yüksek sesle okuduktan sonra, resimlerin her birini uzun uzun yorumluyordu,

ROCA DE PIQUIO, 1935

SAN VICENTE DE LA BARQUERA, 1930,

ve şu son fotoğrafta José Maria Mercader'le Sonsoles Avendaño henüz nişanlı olmalıydılar; kız uzun beyaz bir yazlık elbiseyle bir hasır şapka giymişti ve San Vicente de la Barquera Plajı'nda, kumların üstünde, üstü açılabilen bir De Dion-Bouton'a dayanmış olarak, kol kola duruyorlardı; arka planda, sisli bir ilkbahar güneşi altında, çok kemerli köprü görünüyordu,

bütün öteki pozlar, ve neden bilmem, belki de aslında hissetmekten uzak olduğum, ama yokluğu Adela Hala'yı kırma riski taşıyabilecek bir ilgiyi göstermek içindir, par-

mağımı biraz da tesadüfi olarak, resimlerden birinin üzerine basmıştım, orada bir açelya öbeğinin önünde, grup halinde ayakta poz veren kişilerin kim olduklarını bilmek istiyormuşum gibi, ve o zaman,

Adela Hala: "Ha, o mu, görüyor musun Inés, SARDINERO, 1931, yeri ve tarihi kayınvaliden eliyle yazmış," (ve yeniden, anlatılmaz bir tiksinme duygusuyla irkiliyor, içimden isyan ediyordum, Ramón'un annesinin böyle adlandırılmasını, beni hangi türden olursa olsun herhangi bir bağla bu kadına –beyaz tenli, hasır şapkasının altında zarif, narin– ben doğmadan beş yıl önce ölmüş olan bu kadına, bağlamalarını kabul etmiyordum; bu şekilde o ölüye bağlanmamı, aile bağlarıyla bir zamanların bu genç ölüsüne zincirlenmeyi kabul etmiyordum; içimden sıkılıyorum, kasılıyorum, Adela Hala'dan saklamak istedikçe daha da dayanılmaz olan bir gerginlik içinde, sessizce reddediyordum bunu, hayır, hayır, istemiyordum bu bağı; Sonsoles Avendaño 1936' da ölmemiş miydi? Ne işim olabilirdi benim bu ölü genç kadınla? 1936'da annemle babam daha tanışmamışlardı bile, o yıllarda henüz kesişmemiş olan hayatlarında ben Salamanca'da kuru ve gevrek yaz havasında uçuşan bir çiçektozu bile değildim henüz; benim hayatım henüz onlarınkinde içerilmiş değildi bir gölge olarak bile, gittikçe kalınlaşacak, bir genç adamın karşılaştığı o genç kadının ensesine dikebileceği bir bakışta kanla sulanan kürecikli tensel bir gerçeklik haline gelecek bir gölge; benim hayatım, belirsiz ve şüpheli, henüz bir erkek elinin bir kadın kalçasını okşayışında, çiçek gibi açılmak üzere değildi, orada, Tormes boyunca, boğucu bir öğle sonrasının sonunda, yaprakları bile kımıldamayan kavak ağaçlarının arasında, ve Sonsoles Avendaño ölümün sonsuz ve net hiçliğine daldığı sırada ben ancak bir "olmayan"dım, bulanık bir hiçlik, bir yokluktum, ama Adela Hala) "dur bakiim düşüneyim, SARDINERO, 1931, şuradakini elbette tanıyorsun, kardeşim," (a, bak, bu bağ başkaydı, Adela ve José Maria Mercader arasındaki bu bağı kabul etmeye razıydı, çünkü kendisini ilgilendirmiyordu, kendisini içermiyordu bu bağ, zaten istese de istemese de var

olacaktı, tamam, resimdeki kardeşiydi, erkek kardeşle kız kardeş, gayet normal, açık ve düz, hiçbir şeye hasar vermiyor) "ama dur hele, hafızamı bir yoklayayım, Sardinero'daki şu bahçe, hah, tamam, ellerini ceketinin ceplerine sokmuş biraz kenarda duran şu adam José del Rio Sainz, Santanderli bir şair, uzun yol kaptanı, ölümünden önce Santander Koyu'na giriş kanalını açık tutmak için her sabah göreve çıkan tarama gemisinde kaptanlık yapıyordu, yangında yanan eski mahallede otururdu José del Rio Sainz, kitapları aşağıda kütüphanededir, şiir, deniz, yolculuk gibi şeyler, o kitapları hayli zamandır açmadım, 1937'de ötekiler gelince, yani İtalyanlar, Solchaga'nın kızıl berelileri, bir sığınmacı teknesiyle Fransa'ya gitti ama çok geçmeden döndüydü, aslında adamı anlıyorum, kimseyi yargılamak istemem, çok yaşlıydı, sanırım sürgünlük fikrine katlanamadı, Franco'cu bölgeye geri döndü, kendini affettirmeye çalıştı, galiba unutulsun istiyordu, ve yine Santanderli bir Falanjist şef olan Manuel Hedilla onuruna aşağılık bir sone yazdı, affedilmek istiyordu işte, ne olacak, ama bak, yanlış anlama, ben kimseyi yargılamak istemiyorum burada, çoğu kez durumlar ve koşullar insanlar için çok serttir, seçim yapmak kolay değildir, evet, işte bu José del Rio Sainz bir keresinde, baban dört yaşlarındaydı galiba, bizi tarama gemisiyle gezintiye götürdüydü, Ramón güvertede koşuşturuyordu, sonra kaptan köprüsüne çıktı, gemiyi yönetiyordu, sevincini görecektin, kaptan o olmuştu, tabii ya, şimdi aklıma geliyor, çok garip, insan her şeyi unutmuş oluyor, her şeyi unuttuğunu sanıyor, ama hayır, onlar orada, yerinde, ve bir de bakıyorsun çıkıp geliyor, her şey aydınlanıveriyor"

ve ihtiyar kız, geri dönen anılarının verdiği sevinçle, (kalıplaşmış deyimlerin, bazen görünüşte şaşırtıcı gibi gelen doğruluğunu, yerindeliğini düşünüyordum: Örneğin *geri dönen anılar,* elbette, çünkü bellek hiçbir zaman bütünüyle yok olmaz, ufalanır, niteliği bozulur ve özellikle ileri yaşlarda arandığında bulunmaz, içerdiği zenginlikler başka yere sığınır, kendi içlerine kapanır, o kalabalık yokluk âleminde nesnelleşirler, ama sonra en küçük bir mutlu rastlan-

tıyla, oradan çıkıp geri gelebilirler, geri dönen ve konuştuğumuz örnekte o eski fotoğraf çevresinde yeniden yapılanan anılar, fotoğrafın altında Sonsoles Avendaño'nun köşeli ve kararlı yazısıyla olayın 1931'de Sardinero'da geçtiği belirtiliyordu, ki burası Santander'in bir bakıma "seçkin semti", ince kumlu üç plajı çevreleyen alçak tepeler üzerine kurulmuş yazlık mahallesiydi, –Magdalena Burnu'yla Piquio kayası arasındaki en küçük plajın adı La Concha'ydı; Birinci Plaj adı verilen yanındaki, 1931'den önce, yaz mevsiminin kimi günlerinde, Kraliyet ailesinin deniz banyosu zevklerini tatmaya geldiği plajdı ve böyle durumlarda, onlara ayrılan kum ve su alanının etrafına bir halat gerilerek sınırı belirlenirdi, daha yukarıda ise –kan ve altın renkli– çubuklu kumaştan büyük bir çadır kralın hemofili hastası, sağır-dilsiz, sakat ve çarpık vücutlu çocuklarını güneşten ve insanların bakışlarından korurdu; saltanatları sona ermekte olan bunak ve ehlikeyf Bourbon Hanedanı'nın sefil kaderini taşırlardı bu çocuklar, iyot ve açık havadan kızarmış çelimsiz omuzlarında; üçüncü plaj, ki İkinci olarak adlandırılırdı, ikinci kayalık burundan sonra gelen en büyük plaj, halkın serbestçe ve bedava eğlenmesine, ara sıra da rengi atmış minicik şemsiyelerin gölgesinde piknik sepetlerinin etrafına toplanan koyu renk giysili ailelerin istilasına bırakılmıştı –bir açelya öbeğinin önünde ayakta duran bir grup adamın altındaki o SARDINERO, 1931 yazısı, ve ihtiyar kız geri dönen anılarının verdiği sevinç içinde) bu fotoğrafın parlaklığını tamamen yitirip kahverengine dönmüş yüzeyinde donup kalmış bütün kişileri bir bir tanıyordu.

Grubun ortasında bulunan –uzun boylu, zayıf, kartal burnunun üzerinde bağa çerçeveli gözlük taşıyan– adam, Bourbonların olaysız –İspanyolca deyimiyle *sin pena ni gloria,* yani ne zahmet ne haşmet– düşüşünden sonra Cumhuriyet'in atadığı Santander'in ilk sivil valilerinden biri olan Semprún Gurrea'dan başkası olamazdı, ("oh!" diyordu Adela Hala dün akşam o eski fotoğraf albümünü çıkardığında, "oh, bak, ne tesadüf, yarın 14 Nisan, Cumhuriyet yarın ilan edilmişti, yarın otuz beş yıl olacak, ne korkunç şey!" Sonra,

bakışları boşlukta kaybolmuş ve kırık bir sesle ilave etmişti : "Daha dün gibi") ve anlaşılıyordu ki, Semprún Gurrea ile Mercader o dönemde iyi dost olmuşlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse bu dostlukta şaşılacak bir şey yoktu, çünkü iki adam birbirini anlamak ve takdir etmek için yaratılmışlardı sanki. Her ikisi de hukukçu, Katolik, ama 1931 Nisan'ında yıkılan gösteriş budalası ve çürümüş bir monarşinin bıraktığı moloz yığınları arasından çıkmaya çalışan kısa ömürlü ve fıkır fıkır kaynayan bir İspanya'da gerçekleştirebileceklerine inandıkları bir adalet rüyasının verdiği tüm tutkuyla, koyu ve ödünsüz birer cumhuriyetçiydiler.

Hatta öyle geliyordu ki, –anılar ve ayrıntılar şimdi salkım salkım çıkageliyorlar, yeniden ortaya çıkan her görüntünün, her adın çevresinde başka görüntü ve başka adlar demet demet, öbek öbek fışkırıyorlardı– galiba bu Semprún Gurrea, Mauralardan bir kadınla evliydi, Don Antonio'nun kızlarından, dolayısıyla monarşiye karşı mücadeleyi yürüten Devrim Komitesi'nin en aktif üyelerinden ve 14 Nisan' dan sonra da Geçici Cumhuriyet Hükümeti'nin İçişleri Bakanı olan Miguel Maura'nın kız kardeşlerinden biri, "mutlaka karısı Susana'nın, Susana Mauro'nun resimlerini de buluruz," diyordu Adela Hala, ama artık anılarına kavuşmak için resimlere ihtiyacı yoktu, artık her şeyi hatırlıyordu.

Otuz beş yıl: Sanki daha dündü.

Misafirleri karşılamak için evin önündeki, kestane ağaçlı yolun vardığı açıklığa inmişlerdi. Sonsoles beyaz bir elbise giymişti, otomobil geldiği sırada elindeki –mutlaka hışır hışır ve serin çamaşırların yığıldığı ağır masif gardıropları kokulandıran aromatik otların kokusunu korumuş olan– mendili elbisesinin kuşağına tutturmuştu. Araba, resmî plakalı, görkemli ve soylu bir Hispaño Suiza'ydı, motorunun gürültüsü nerdeyse duyulmuyordu bile ve gelip önlerinde park etmişti. José Maria Mercader yaklaşmış, kapıyı açarak Susana Maura'nın inmesine yardım etmişti; siyah dantelli ince bir elbisenin içinde son derece güzeldi Susana, kalın topuzlar halinde ensesinde toplanmış gür saçlarının altından gülümsüyordu. Adela Mercader bir kez daha bu ka-

dının güzelliğinden, hareketlerinin kibarlığından, bu düzgün hatlı, gayet ince ve beyaz tenli (sol şakakta mavi bir damarın attığı görülüyordu), içini ayna gibi dışarı yansıtan duru bakışlı yüzdeki pırıltılı ve arzulu ağzın sıcaklığından çarpılmıştı. Semprún Gurrea, Mercader'i arabanın ön tarafına doğru çekmiş ve gülerek, radyatör süsünün üst kısmındaki, monarşinin renklerini –kan kırmızısı iki şeritle aralarında altın sarısı bir şerit– taşıyan emaye plakayı göstermiş, her ikisi de geçmişin bu inatçı direnişi üstüne yorumda bulunmuşlar (*dos rios de sangre y uno de oro,* yani iki kan ırmağı ve bir altın ırmağı: İspanya monarşisinin bu renklerinin simgesel anlamı, geleneksel olarak, az çok ölüme bulaşmış bir ulusal gururun ölçüsüzlüğü içinde, böyle değerlendiriliyordu; sahiden de kan ırmaklarıydı bunlar, kanlı ve zavallı, kahramanca ve komik, uzun bir tarihin kan ırmakları; altın ırmağı da doğruydu, uzun bir sömürge yağmacılığı ve gösterişli, küstahça bir saçıp savurma tarihinin altın ırmağı: Doğrusu bu anlam bundan iyi ifade edilemezdi), geçmişin, resmî arabalarda değiştirilmesine imkân olmayan bu emaye plakada böyle hâlâ yaşaması üzerine ahkâm kesmişlerdi. Sonra hep birlikte arabadan ayrılmışlar, ve şoför gidip Hispaño Suiza'yı açıklığın sonundaki ağaçların gölgesine park ederken eve girmişlerdi; son olaylardan, Cumhuriyet'in devlet hazinesini zorda bırakmak için, toprak sahibi büyük aristokrat aileler ve banker aileleri tarafından planlanan sermayenin dışarı kaçırılması meselesini konuşuyorlardı. Bunlar kapağı sınırdışına atıp Biarritz'e, Saint-Jean-de-Luz'a yerleşmişler, daha iyi günlerin gelmesini beklerken Hôtel du Palais'nin kumarhanesinde ya da barlarında sarı tenli, sert sakallı, nefesi kokan, eğitimlerini ayaklanan Riflilerin[1] ya da grev yapan işçilerin katledilmesi sırasında yapmış, partizan savaşlarına alışık albaylarla komplolar hazırlamaya başlamışlardı bile. O zaman, Mercaderlerin evine girdikleri sırada, Susana Maura başından geçen bir olayı anlatmıştı. Evvelsi gün, Santander'in eski mahallesinin başlı-

[1] Rif: Fas'ın kuzeydoğusunda uzanan dağlık bölge ve burada yaşayan Berberi halkı. Abdülkerim Hattabi önderliğindeki Berberi kabilelerin 1920'lerde Fransız ve İspanyol işgaline karşı yürüttüğü direnişten bahsedilmektedir. (Yay.)

ca alışveriş caddesi olan *Calle Ancha*'ya alışverişe gitmiş. Bir manifaturacıda kumaş seçmiş, ve tezgâhın üstünde seçtiği yünlüler, pamuklu ve ipekliler ölçülüp kesilirken, mağaza sahibi ona, Cumhuriyet aleyhine son derece ağır saldırılarla dolu uzun bir nutuk çekmiş, eski güzel günlere duyulan özlemin ve belirsiz bir gelecekten –belirsiz, çünkü en aşağılık isteklerini (ekmek, iş, toprak, özgürlük, yani 1931 ilkbahar ve yazının o fırtınalı, kasırgalı haftalarında, kısaca "mutluluk") doyurmaktan başka şey düşünmeyen bir kuru kalabalığın barbarca kaprislerine bırakılmış bir gelecek– duyulan korkunun yansıdığı bir nutuk, ve "Madrid'de olanları gördünüz mü? İspanya için ne büyük bir ayıp! Alevler içindeki bütün o kiliseler!" ve o bu uzun nutku kesmemiş, bırakmış adam diyeceğini desin, adam da karşısındakinin bir hanımefendi olduğunu gördüğünden, sert eleştirilerinin onaylanacağından hiç kuşku duymamış elbette. Ama sonunda, paketler hazır olduğunda, Susana bunların evine gönderilmesini istemiş, adını ve adresini vermiş (bunu fırsat bilip hınzırlığından, sivil valinin resmî ikametgâhının adresini vermiş, oysa kocası orada oturmuyormuş, Sardinero'da zaten birkaç yıldan beri yazları ailesiyle birlikte kaldığı büyük bir villayı kiralamayı tercih etmişmiş), Susana Maura de Semprún adını duyunca, ve yarım saattir sivil valinin karısıyla –üstelik de İçişleri Bakanı'nın kız kardeşi!– konuşmakta olduğu, yüksek sosyeteden bir hanımla konuştuğunu zanneden bir esnafın tüm hırçınlığı ve sivri diliyle ve tüm yaranma çabasıyla kendi siyasi düşüncelerini ona açıklamış olduğu kafasına dank edince, manifaturacının suratı öyle bir bozulmuş ki! Adamın çarpılmış suratını, korkudan terleyişini, birdenbire yaltakçılığa dönüşen, insana tiksinti veren davranışlarını, bütün bu ayrıntıları, Cabuérniga'da Mercaderlerin büyük salonunun pırıl pırıl cilalı serinliğine girerlerken, Susana Maura kahkahalar arasında anlatmıştı.

Ama açelya öbeği Cabuérniga'da değildi ki.

Inés albümün yapraklarını çeviriyor, –elbette açıklanamayan, ama algılanabilen– gizli bir öfkeyle, bu erişilmez

geçmişin hayalet görüntülerini seyrediyordu. Adela Mercader, Inés'in bu içten içe hissettiği öfkeye benzer duyguya kayıtsız değildi, eski bir ölünün bu sararmış ve şifresi çözülmez enstantanelerinin Inés'i ancak kızdırabileceğini pekâlâ biliyordu, ama diyecek bir şey bulamıyordu, dalgındı ve o açelya öbeğini hatırlıyordu işte. Sardinero'daki villanın bahçesinde, Semprún Gurrealardaydı o çiçekler, ve resimdeki insanlar da açelya öbeğinin önünde, Semprún Gurrea'nın etrafında toplanmışlardı. Kardeşi José Maria Mercader, koyu gri alpaka bir elbise içinde dimdik ve gülümsüyor; José del Rio Sainz, ihtiyar kaptan, ihtiyar şair, parmakları tütünden sararmış pipo tiryakisi; Alberto Bulnes, onların liberalizmini şiddetle eleştiren –eski zamandan kalma, diyordu– daha sonra komünist olan genç bir kuzen; Agustin Larrea, gazeteci, Maliaño ve Torrelavega'nın işçi çevrelerine girip çıkıyor, bir halk tiyatrosu grubu kurmak istiyor ve onlara akşamları, kitaptan okuyarak Rainer Maria Rilke'nin şiirlerini çeviriyordu. Açelya öbeğinin önünde ayaktaydılar. Fotoğraf çekilmiş, sonra da batan güneşin ışıklarının serpildiği verandada soğuk meşrubatlarını içmişlerdi. Hummalı bir coşku içinde konuşuyorlardı, dünya yeniden yapılmayı bekliyordu, her şey olabilirdi.

Adela Mercader başını sallıyordu, artık resme bakmasına gerek yoktu. Şimdi o öğleden sonrayı gayet iyi hatırlıyor, hayalindeki geçmişte onun bütün kıvrım ve ayrıntılarını tekrar görüyordu. Albümün yapraklarını çevirmekte olan Inés'e öylesine bakıyor, o uzak öğle sonrasının denizli ve sisli ışığı altında, daha o zaman, maskesiyle sinsi sinsi dolaşan ölümü düşünüyordu acı acı. Susana Maura ertesi yıl kan zehirlenmesinden ölmüştü (bütün ayrıntılar, hepsi, ne korkunçtu, ne korkunç ve yok olmaz bir anı!) ve José del Rio Sainz edebiyat eleştirileri yazdığı yerel gazetede ona ölümü dolayısıyla yazdığı bir makale ithaf etmişti. Ve José Maria Mercader Cabuérniga'da, eski mezarlığın duvarı dibinde, kurşuna dizilerek ölmüştü. Ve Alberto Bulnes ortadan kaybolmuş, uzun yıllar gözükmemiş, sonra bir gün, uzun yıllar sonra, 1946 ya da 1947'de, Adela gazetede adını görmüştü:

Asturias'ta, Fransa'dan gelen silahlı bir grubun –diyordu gazete– karaya çıkma girişimi sırasında sivil muhafız ile aralarında çıkan bir çatışmada öldüğü anlaşılıyordu. Ve Agustin Larrea sürgüne gitmiş, Londra'da yaşamış ve bir gün, açıklanamaz biçimde (ama ölmek ihtiyacı açıklanabilir mi zaten?), dünya savaşı yeni bitmişken, o yılların bulutlu karanlığı içinde havanın bir an açması mümkün görünürken, kendini bile bile Thames'e (ey gezgin kadın!) atmıştı. Peki Semprún Gurrea ne olmuştu? Santander'in sivil valiliğini ancak birkaç ay sürdürmüş, sonra aktif politikayı bırakmıştı. Madrid'de, hatırladığını sanıyordu Adela, hukuk fakültesinde profesördü. Kardeşiyle Semprún mektuplaşmışlardı, mektuplarını bulabilirdi gerekirse, hepsi saklanmıştı. Ama başka bir şey daha olmuştu, sonraki bir karşılaşma, anısı tam olarak biçimlenemiyordu henüz hafızasında, ama sabır, nasıl olsa gelecekti. Artık her şey çıkıp gelecekti.

Ama birden, ani bir hareketle yerinden kalkmış, sert ama kaygılı bir sesle konuşmuştu, "bu albümü sana bırakıyorum Inés," ve Inés ona, gözlerinde belirgin bir çaresizlik, ani bir afallama ifadesiyle bakmıştı, sanki bu sonsuz ve ince ayrıntılı eski ölüm hazinesini paylaşmak zorunda kalmaktan korkuyormuş gibi, ve bu sabah da, tuvalet masasının önüne oturmuş, yine o albümün sayfalarını karıştırıyordu işte, bir yandan düşünerek

Ama tuvalet masasının önüne oturmuş, kafası hayallerinde, kolları sarkık, kim bilir neyin endişeli bekleyişi içinde, belki de içinden biraz kımıldanmak, bir şeyleri üstlenmek gerektiğini söyleyerek, "kımıldaman gerek, bazı şeyleri üstüne alman gerek artık" bu, son haftalarda, Ramón'un kararmış, donuk ve onun gözlerinden kaçan bakışları karşısında ara sıra kendine söylediği bir şeydi, bir şeyler yapman gerek, diyordu kendi kendine, bu sessizlik nesnelerin ve hareketlerin üzerinde kalın jelatinli bir tabaka gibi donup kalmasın, buna izin vermemelisin, hadi kalk, kımılda, bir şey yap, konuş, kışkırt, karıştır,

ne düşünüyorsun?

hiç

emin misin?
bana bak Inés!
iyi ama
sahi söylüyorum, hiç
beni dinlemiyorsun bile
dinliyorum canım, dediklerini sana söyleyeyim mi?
ama bu hiçbir şey ifade etmiyor ki!
aynen tekrarlayayım mı, sözcüğü sözcüğüne?
ama kendin de pekâlâ biliyorsun, hile yapıyorsun işte, işitiyorsun, tekrarlıyorsun, ama dinlemiş değilsin!
saçmalıyorsun Inés!

ve saçmalıyordun elbette, kesinlikle, onu böyle o yıkılmaz ketumluğu içinde hırpalamakla budalalık ediyordun ve pekâlâ biliyordun ki, birkaç dakika sonra seni şehre yemeğe götürmeyi teklif edecekti, bu kaçışı, bu çatlağı, bu orada olmayışı çeşitli törenlerin altına gizlemek için: tuvalet, restoran seçimi, masanızın etrafında garsonların gürültüsüz balesi, titizlikle seçilen şaraplar, esprili yorumlar, kaçınılmaz rastlaşmalar, akşamın moda olan bir başka yerde tamamlanması ve son olarak, artık zararı giderilmiş, alışılmış sessizliğin içinde, birbirine karışmış iki vücudun dansın ritmine göre dönüşleri, ve senin isteğin, ve onun isteği, derhal, ve sisli unutuş son olarak, gecenin şafağı önceleyen bu en derin ve en ince ânında.

Kalkıyor, tuvalet masasından ayrılıyor, açık pencereden bakıyor, masaya dönüyor, açık olarak masanın üzerine ters koyulmuş kitabı eline alıyor, ve *şafak sökmekte gecikiyordu, ama gri bir tül örtü el ele tutuşmuş iki vücudun uykularının üstünü açtı. Erkek önce uyandı ve Regina'nın uyuyuşunu seyretti. Sanki yüzyılların dokusunun en ince teliydi, sanki ölümün ikiz kardeşiydi: uyku. Bacaklar karına çekilmiş, serbest kol erkeğin göğsüne atılmış, ağız nemli. Bu şafak sevişmesinden hoşlanıyorlardı: yeni günü kutlamak için bir bayram gibi yaşanan bu sevişmeden,* ve tekrar gözlerini kaldırdı, dayanılmaz ve yapayalnız bir ıslaklık bütün vücudunu sarıyordu, *ve arzu vücudunun derinliklerinde çiçekleniyordu,* oh, hayır, bu mümkün değil, *ve Regina'nın pürüzsüz*

bacakları tekrar Artemio'nun kemerini aradı ve dolu avucu her şeyi biliyordu, ve organ parmaklarından kaydı, parmaklarının arasında dikildi, ve sıkı ve gergin kalçalar titreyerek aralandı, ve dikilmiş et açılmış eti buldu, içeri girdi, o kaygılı kasılıp gevşemelerle sarılıp okşanarak, ve bir an gözlerini kapadı, mekanik bir hareketle kitabı ters çevirdi.

CARLOS FUENTES
ARTEMIO CRUZ'UN ÖLÜMÜ

En la producción literaria de Carlos Fuentes es apreciable el propósito de relatar, con espíritu crítico, las contradicciones en que se encuentran tanto sus personajes como los grupos sociales a que pertenecen. Tradu[1]

mekanik bir şekilde, hiçbir şey düşünmeden, hatta belki okuduğu şeyin bilincinde olmadan, bu romanın, küçük cildin arka kapağına basılmış olan "tanıtım yazısını" okuyor, bu basılmış metnin etrafındaki koyu kurşuni çerçeveyi şöyle böyle fark ediyordu.

a sus argumentos. Así, en la Muerte de Artemio Cruz, que por muchos conceptos ha de considerarse como un paso adelante en la obra de este joven escritor, el mundo interno y sus relaciones con la social están descritos con la violencia y la belleza caracteristicas de su pluma.[2]

(Portada de Vicente Rojo)

ve kapağı süsleyen deseni –bir sürü kara leke halinde patlayıp dağılmış bir yüz: gözler, ağız, burun sanki düşünsel bir havai fişek gibi– de çizmiş olan bu Vicente Rojo'nun, birkaç yıl önce Madrid'de bir sergi açmış olan şu Vicente Rojo

[1] Carlos Fuentes'in edebi ürünlerinde anlatıcının niyeti takdire değer, Fuentes eleştirel bir bakış açısıyla, hem karakterlerindeki hem de ait oldukları sosyal gruplardaki çelişkileri kendi savları aracılığıyla ortaya çıkartır. (Yay.)

[2] *Artemio Cruz'un Ölümü*'nü de aynı şekilde, bu genç yazarın, kaleminin kendine özgü şiddeti ve güzelliğiyle betimlediği karakterlerin hem iç dünyalarının hem de sosyal çevreleriyle ilişkilerinin ele alındığı ileri doğru atılmış bir adımdır. (Vicente Rojo'dan alıntı) (Yay.)

olup olmadığını soruyordu kendi kendine, ama barut renkli, parlak karton kapaklı küçük kitabı tekrar çeviriyor ve okumasına devam ediyordu, *kafasını denizlerle ve kumlarla, yemişlerle ve rüzgârla, evlerle ve hayvanlarla, balıklarla ve saçılan tohumlarla doldurmaya çalışıyor ki, bu sona ermesin,* ve sözcükler, yine sözcükler, kanının vuruşları arasında, *ve seni mutlu ediyor muyum? Bitirme, sürdür, seninle doluyum şimdi,* ve kitap elinden düşüyordu.

yüzü ateşler içinde: içinden, tüm sıcaklıkların ta kaynağından, yükselen bu sinsi sıcaklık.

"Inés, Inés!"

Adela Hala'nın sesi, dışardan, sabırsız.

"Inés, beni duymuyor musun? Bir telgraf var!"

O zaman pencereye yaklaşıyordu, Remedios'la Adela Hala'yı görüyordu, ve Adela başını kaldırmış, elinde dörtköşe mavi telgraf kâğıdını tutuyordu, ve Sonsoles, biraz kenarda, bu sahneyi seyrediyor, belki de bu koşuşturmanın nedenini anlamaya çalışıyordu, ve telgrafı getiren oğlan bisikletinin üstünde, dansöz gibi pedal çevirerek, belki kendini Bahamontes sanarak, kestaneli yolda uzaklaşmıştı bile, ve Adela Hala bir kez daha haber veriyordu:

"Bir telgraf!"

Inés gülümseyerek başını sallıyordu.

"Evet, elbette! Ramón'dan!"

Adela Hala küçük mavi kâğıt dörtgene bakıyordu, sanki bu mesajın masumiyetinden henüz emin olamamış gibi.

"Ramón mu?" diye soruyordu, kuşkulanmış ya da kaygılanmış gibi.

"Evet. Bana her gün bir telgraf çekecek."

"Ha öyle mi, peki neden?" diye soruyordu Adela Hala, ve bu kez sesinde endişe değil bu çılgınca müsriflikten duyduğu rahatsızlık seziliyordu.

"Bana burada telefonla ulaşamaz da ondan," diyordu Inés.

Ve Remedios gençlere yakışır sevinçli bir kahkaha atıyordu. On sekiz yaşındaydı ve durumu pek iyi anlamış gibi görünüyordu.

O zaman Adela Hala omuzlarını silkiyor, telgrafı Inés'in odasına götürsün diye Remedios'a veriyordu. Adela Hala ince kumlu sekide uzaklaşıyordu. Her şey sakindi, gölgeyle güneş dünyayı paylaşıyorlardı, öğlen olmuştu, ağaçların yaprakları, her gün bu saatte olduğu gibi, belki denizden gelen hafif meltemde, ürperiyordu,

——ooOoo——

ve denizden gelen rüzgâr sonsuz ve ıssız plajın üstünde, ara ara bora gibi esiyordu.

İnsan kendini sinemada sanıyordu, macera filmi başlamıştı: İlk görüntüler tam da üzerinde deniz rüzgârının bora halinde estiği bu sonsuz ve ıssız plajın görüntüleriydi; bunun hangi plaj olduğu daha belli değildi (belki de seyircilerin bir bölümünü, son Paskalya tatillerini –eşleriyle birlikte– Hollanda'da geçirmiş ve dolayısıyla, okyanusun rengine, kumun sonsuzluğuna, kum tepelerinin ardına inşa edilmiş binaların durumuna bakarak, bu görüntülerde Zandwoort kumsalını tanıyabilecek olan, sayısı belirsiz ama mutlaka önemsiz bir kesimini, bunun dışında tutmalıyız), bu adsız plajın öbür ucunda tek başına ve minicik bir adam –doğanın büyüklüğü karşısında doğru oranda küçültülerek, gerçek komik boyutuna indirgenmiş insan (breh, breh, breh!)– hiç kımıldamadan bu grilere boğulmuş manzarayı seyrediyordu –ve belki de bu kareye birkaç büyük martı da sokulabilirdi, hani şu kanatlarının belli belirsiz hareketleriyle havada asılı kalan ve sonra birden şahane bir uçuşla başka yerlere doğru süzülen deniz kuşlarından–, denizin karşısında bir adam, ellerini üzerindeki su geçirmez "siper paltosunun" (trench-coat) ceplerine sokmuş, ve seyirci hüzün verici güzellikteki bu görüntüleri belleğine kaydedecek zamanı ancak bulmuştu ki, iki düm üç tekte (zoom, zoom, zoom) bu yalnız adamın yüzüne gelinmişti bile: harap olmuş, yontucu kalemiyle oyulmuş, tam bir insan maskesi, her şeyi bu maskede.

İşte şimdi, Zandwoort Plajı'nda denizi seyreden bu insan yüzünü görüyoruz perdede, ve bu adam gülüyor. Gülüyor, çünkü denizi, rüzgârı, yalnızlığı seviyor.

(Deniz, rüzgâr, yalnızlık mı?)

Mercader sol elini yağmurluğunun cebinden çıkarıp saatine bakıyor.

Telgraf şimdi yerine varmış olmalı. Ayrılmadan önce, Amsterdam'dan akşamın beşine doğru çekilen bir telgrafın Cabuérniga'ya en geç ertesi gün öğleden önce varacağından emin olmak için, ilgililerden bilgi almıştı.

Öğle vakti, güneşli günlerin güneşi evin önündeki terasın tam üstüne geldiğinde, o yerlerin sessizliği –evden ve doğadan gelen binlerce küçük fısıltı üzerine kurulu, gözenekli ve bitkisel bir sessizlik– kalınlaşır gibi gelirdi, sanki manzara (ağaçlar, yosunlu kayalar, yumuşak toprak, otlar, evin döşeme taşları, kırılgan arduvaz, eski mobilyaların cilalı ahşabı: dünya işte canım, o evren yani) tekrar nefes almaya başlıyormuş gibi. Birkaç on saniye kadar sürebilirdi bu, kesin hesabını hiç yapmamıştı. Ardından, en büyük ağaçların en yüksek yaprakları hafiften ürpermeye başlar, önce belli belirsiz olan o zayıf hışırtı –sanki sessizliğin kalınlığı ufalanarak yekpare yoğunluğunun çevresinde birkaç titrek saçak oluşmasına izin veriyormuş gibi– gittikçe derinleşip yayılırdı. O zaman, belki, yeni ütülenmiş yatak çarşaflarını dolaba kaldırdığı çamaşır odasında, Adela Mercader başını pencereye çevirerek hareketsiz kalırdı: "Tamam, deniz rüzgârı çıktı, öğlen olmuş," diye düşünürdü. Remedios da mutfakta, günlük işlerin koşuşturması arasında, yaprakların gölgeli kütlesinin bu ani kımıldanışını hisseder ve öğlen olduğunu, ve, tamam işte, açık denizden gelen, saçılan köpüklerin tuzlu nemiyle yüklü deniz rüzgârının (yüksek yalıyarları dövmüş, granit kayalar arasındaki küçük koyların dibine sokulmuş küçük plajların incecik, nerdeyse beyaz kumunu bir anlık burgaçlar oluşturacak biçimde kaldırmış ve karanın içlerine ulaşmak için kaya çatlaklarına doluşmuş olan; vadiler boyunca tırmanan ve bu yolculuğu sırasında iyotlu ve tuzlu kokulardan arınıp okaliptüs ve kestane ormanlarının ot ve yaprak kokularını yüklenen bu rüzgârın), hah işte, o deniz rüzgârının, baharın bütün güneşli günlerinde olduğu gibi, Cabuérniga üzerine geldiğini anlardı. Öğlen olmuş olurdu.

O zaman, sanki bu derin –öngörülebilir olduğu halde her defasında şaşırtan– hışırtı bugün bir müjde anlamı kazanmış gibi; o zaman, kendisine büyük gelen bir bisikletin üzerine tünemiş oğlan, kestane ağaçlı yolun beri ucunda, elinde belki de Adela Hala'nın dikkatini çekmek için salladığı telgrafla, bitiverirdi.

O zaman, öğleyin, Mercader kolundaki saate bakıyor ve gülüyor.

Gülüyor ve denize bakıyor ve Zandwoort Plajı'nın üzerine çullanan deniz rüzgârının soluğunu vücudunda hissediyor.

——ooOoo——

Pekâlâ "akşam doğuyor" da denebilirdi, mademki karanlık, önce toprağm, tarlaların, ekinlerin, ağaç kümelerinin, akar ve durgun suların hizasından, toprağm solunum hizasından sızıyor, derken koyulaşıyor, yükseliyor, yüksek yerlere ve az sonra göğe ulaşıyor, evreni kaplıyor; mademki güneş ışığı en uzun süre göğün ta tepesinde, bazen kaynağı çoktan kaybolmuş bir aydınlık leke halinde, görünür kalmakta direniyor. Ama dil o görünüşteki olgunun, güneşin ufkun ötesinde –elbette ufuk varsa, yoksa şu evin, şu fabrikanın, şu bacanın, şu sıra sıra televizyon antenlerinin ötesinde– beliriş ve kayboluş ritminin, kafamıza yerleştirdiği imgeyi korumuştur, ve –bu düşünülebilir– belki bu eski göz kamaşmasının, bu kaygılandırıcı sürprizin anısına, her zaman güneşin "doğduğundan" ve akşamın "çöktüğünden" söz edilir; sanki gece bir düşüşmüş –hangi dehşetin, korkunun, hangi perişanlığın içine?– sanki gün hep bir yükselişmiş –neye doğru?– gibi, ve şimdi biz tutup da, dillerin çoğunda bu denli sağlam yerleşmiş kullanımları değiştirmeye çalışacak değiliz elbette.

Öyleyse, çöksün bakalım akşam!

Oude Zijds Voorburgwal ile Oude Zijds Achterburgwal arasındaki dar ara sokaktaki bu yerin vitrin camında, beyaz boyayla ve iri iri harflerle, şu yazılıydı:

CASA DE COMIDAS[1]

[1] (İsp.) Lokanta. (Yay.)

Harfler büyük romen harfleriyle gayet düzgün biçimde çizilmişti; yazının altında ise, görünüşe göre bile bile yapılmış bir düzensizlik içinde, elyazısıyla yazılmış başka İspanyolca sözcükler vardı :

tapas, aceitunas,
calamares en su tinta,
cocochas,
amontillado, gambas
a la plancha,
percebes,
chuletas de cordero, potaje gallego,
arroz a la pescadora,[1]

ve daha başkaları da, ama bunları saymanın gereği yok, çünkü hepsi de Iber Yarımadası'na özgü yemek, meze ve şaraplara ilişkindi. Tercüme edilmese de olur sözcük ya da terimlerdi bunlar, çünkü nasıl olsa, on beş-yirmi yıldır, bu terimlerin anlamının belli sayıda –yazarın bu üçüncü romanıyla ulaşmak iddiasında kesinlikle bulunamayacağı sayıda– okur tarafından anlaşılmasına yetecek miktarda Fransız turist İspanya otellerini silip süpürmekte. Ve örnek olarak verilen birkaç yemek adının anlaşılması için okurun kişisel deneyimlerinden medet umuluyorsa, bu asla rastlantısal ya da keyfî bir karar değildir. Okur, kullanılagelen sözlüklerde bunların karşılığını kolayca bulamayacaktır da ondandır. Arthur Frommer'in rehberi (*Europe on Five Dollars a Day, America's most popular money saving guide, Revised-Expanded-Up-to-Date*[2]) de fazla aydınlatıcı değildir. İçindeki birkaç *spanish menu terms* –sayfa 488-490– son derece beylik şeylerdir, ayrıca bu banal listenin ötesinde berisinde rastlanan gülünç hatalar da cabası, örneğin, *sangría*'yı[3] *a punch drink made of fruit juices and vermouth*[4] olarak tanımlamak gibi bir hata, kendi başına bu yayını gözden dü-

[1] Mezeler, zeytin / kendi mürekkebinde pişmiş kalamar / levrek / Montilla şarabı / ızgara karides / kuzu pirzolası / Galiçya usulü sebze çorbası / balıklı pilav. (Yay.)
[2] Günde beş dolara Avrupa, Amerika'nın en popüler ekonomik rehberi, Gözden geçirilmiş - Genişletilmiş - Yenilenmiş. (Yay.)
[3] Sangria: Adını kırmızı renginden dolayı İspanyolca "kan" anlamına gelen "sangre"den alan alkollü bir içecek. Birçok çeşidi bulunsa da yapımında kullanılan temel maddeler; kırmızı şarap, meyve suları, dilimlenmiş meyveler ve şekerdir. (Yay.)
[4] Meyve suları ve vermutla yapılan bir çeşit sert içecek. (Yay.)

şürmeye yeter artardı. Ama kültürlü, yani bilgilerini koruyup sürdürmeye özen gösteren ve bu konuda donanımlı Fransız turistte belki de *Webster's Third New International Dictionary (Unabridged) and Seven Language Dictionary*'ye[1] başvurmak dürtüsü uyanacaktır, ki bunun üçüncü cildinde, sayfa 2961'den itibaren, aşağı yukarı altı bin kelimelik bir sözlükbilimsel dağarın yedi dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, İsveççe, Yiddiş) karşılıklarını bulabilecektir. Bu olmazsa-olmaz kültür aracını kullanan kişi belki de hayretler içinde görecektir ki, bu yedi dilli –her biri öteki altısına gönderme yapan– sözlük, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Lyndon B. Johnson'a (Teksas'taki çiftliğinde, Lady Bird'le baş başa geçirdiği çalışmaya adanmış akşam saatlerini kolayca gözümüzün önünde canlandırabiliriz), Majesteleri Karl IV. Gustave Adolphe'e (bunun hakkında diyecek hiçbir şey yok, bu denli uzun bir ömür karşısında şaşkınlığımızı ifadeden başka), Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Heinrich Luebke'ye (bunun siyasal geçmişi, bazı güvenilir kaynaklara göre, bayağı tartışma götürürmüş), Majesteleri Kraliçe II. Elisabeth'e (bunun, söz konusu eserden, Avam Kamarası'nda söyleyeceği nutuk İşçi Partisi'nden bir başbakan tarafından yazıldığında –ki bu sık sık olur– bu nutukta kullanılan dili kontrol etmek için yararlandığı düşünülebilir), Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'e (en azından 1965'te başlayan son bir yedi yıllık dönem için), İtalya Cumhurbaşkanı Giuseppe Saragat'a (Aragon'un bir dizesine göre *sosyal demokrasinin bilgiç ayısı,* ama o dize başka bir devirde ve başka bir bağlamda yazılmıştı) ve Meksika Birleşik Devletleri Başkanı Gustavo Ordaz Diaz'a (bakın hele, bundan haberimiz yoktu) ithaf edilmiştir; ve adı geçen kullanıcı bu kadar ünlü şahsiyetlerin himayesindeki bu esere mutlaka güven duyacaktır, her ne kadar yapılan seçimin ırksal ve siyasal bakımdan böyle dar tutulmasına şaşmak için birçok neden varsa da, çünkü örneğin Başkan Mao Tse-tung'un, her duruma uydurulabilen tumturaklı alıntılardan ne kadar hoşlandığı, güzel yazıyı ne kadar

[1] Webster'ın (Kısaltılmamış) Üçüncü Yeni Uluslararası Sözlüğü ve Yedi Dilli Sözlük. (Yay.)

sevdiği, atasözleri, eğretilemeler, halk deyimleri gibi eski dil hazinelerini nasıl kullandığı bilinip dururken, bu ithaf listesinde neden yer almadığı pekâlâ sorulabilir, ki bu sayılan özelliklerin hepsi onu böyle bir eserin himayecileri listesine alınmaya layık kılacak erdemlerdir. Ama bütün bu garantiler de *Webster's*'in olası kullanıcısını, en azından şu anda uğraştığımız konu –ki yukarda geçen İspanyolca yemek adlarının doğru anlamlarına ilişkindir– bakımından acı bir hayal kırıklığı yaşamaktan kurtaramayacaktır.

CASA DE COMIDAS

ve değişmez olduğu anlaşılan bu ibarenin altında, gerektiğinde, örneğin Iber Yarımadası kökenli besin maddelerinin Amsterdam Limanı'na gelişine ya da aşçının o günkü keyfine ya da keyifsizliğine göre, silinip yerlerine başkaları konabilen, daha kısa ömürlü bir dizi sözcük daha vardı,

gambas al ajillo
merluza al ajo arriero
mejillones en escabeche
bonito a la vizcaina
gazpacho andaluz
migas
arroz a la marinera,[1]

bütün bunlar, Oude Zijds Voorburgwal ile Oude Zijds Achterburgwal –her biri kendi kanalı boyunca uzanan ve liman semtinin sıcak merkezinin en pitoresk çevresinin sınırını çizen iki cadde– arasındaki bir dar yan sokakta yer alan bu "filancanın yeri"nde ısmarlayabileceğiniz yemeklerden örneklerdi.

Ama bütün bu gastronomi terimleri arasından, yazar, kişisel nedenlerle, bir tanesini seçerdi: *cocochas,* yani mez-

[1] Acı biberli karides / sarmısaklı levrek / marine edilmiş midye / Palamut / Endülüs usulü soğuk sebze çorbası / ekmek içi / marine edilmiş pirinç. (Yay.)

git balığının yanaklarından çıkan beyaz, yumuşak ve lezzetli et; bundan, çeşitli tariflere göre, damak zevki gelişmiş gurmeler için çeşitli yemekler hazırlanır; ve bu yemeklerin, Amsterdam'a kadar gitmek zahmetli görünüyorsa, San Sebastian'ın eski mahallesindeki bütün meyhanelerde de tadına bakılabilir.

Demek ki neymiş, akşam çöküyormuş liman mahallesinin üstüne, Amsterdam'ın üstüne, dünyanın üstüne (en azından bizi ilgilendiren saat diliminin içine rastlayan dünyanın üstüne) ve bu yerde, bu meyhanede, bu domuz ahırında, Batavia sislerinin içine taşınmış bu İspanyol vatanı köşesinde (zaten aynı anda Amstel'in üzerinde bir sis sireni de böğürüyordu), İspanyol gemici ve işçiler, birkaç saat ya da birkaç saniye için, dilin imalı ya da müstehcenliğe varan açık-seçik, sıcak suçortaklığını yeniden bularak, hayhuy içinde içkilerini içiyor, ya da bir lokma bir şey atıştırıyorlardı.

Bu sefil İspanyol meyhanesine önce dışardan bakılmıştı, baştan aşağı gürültünün, müzik aletlerinin, yükselen seslenişlerin ve gülüşlerin buhar banyosuna dalmış durumdaki sokakta ağır ağır yürünerek. Sonra, onun tam karşısındaki yerin barına dirsekler dayanarak, yukarıda söz edilen umut verici yazıtlar çözülmüştü.

Elbette bu sokakta ya da ona komşu başka bir sokakta, bir Yunan, ya da Levanten, Finli ya da İtalyan işletmesi de seçilebilirdi, çünkü bütün zevkler, bütün zevksizlikler, bütün özlemler için bu tür yerler bulunuyordu ve kendine ait barı, meyhanesi, kerhanesi olmayan tek sofra ve seks topluluğu –gerçekten de bütün bu işletmelerde, röntgenci ya da saf (böyleyse, Amsterdam kerhanelerinin örneğin Angoulême'inkilerden farklı olduğunu zanneden) gemici ya da turistin gevşeyip rahatlaması için hazırlanmış arka odalar ya da üst katlar vardı– evet, bu durumdaki tek ulusal topluluk Rus gemicilerinin topluluğuydu; hiçbir yerde, örneğin *borç çorbası*'nın besleyici ve doyurucu özelliklerini ilan eden Kiril alfabesiyle yazılmış tabelalar görülmüyordu, bundan şu sonucu çıkarmak gerekiyordu: Amsterdam'a uğrayan Rus gemiciler herhalde ya sıcak mahallenin gelip geçici ve kaba

zevklerinden kendilerini mahrum ediyorlar ya da *tagliatelle*'lerin[1] ya da İtalyan orospularının tazecik dudaklarının kozmopolit zevklerine kendilerini teslim ediyorlardı, ama bu İspanyol batakhanesi bir akşam gezintisi sırasında tesadüfen seçilmişti, çünkü şu yazı

CASA DE COMIDAS

gözlere takılmış ve bir tür merak, heyecan, dilin küçücük vatanında belki yapay ama sıcak bir korunak bulma arzusu uyandırmıştı: Bir var olma biçimi, bir gülüş biçimi, işten, kadınlardan, şaraplardan konuşma biçimi, ve böylece, düşünmeden ama kararlı adımlarla bu İspanyol meyhanesinin kapısından girilmiş, barda bir kadeh şarap ısmarlanmıştı; bunu birçok başka kadeh daha izlemişti, bir yandan da oldukça saygıdeğer bir jambondan kesilmiş kalın dilimlerin tadına bakılıyordu.

Yani, anlayacağınız, bu gürültü patırtı içinde sıcacık bir ortam.

"Diez juldas son diez juldas; qué coño!"

diye bağırmıştı az önce bu gürültünün içindeki İspanyolca seslerden biri, bu deyim –ayraç içinde ya da dipnot olarak– *on florin on florindir, amma da boktan iş*, şeklinde tercüme edilebilirdi, ama bu doğru olmakla birlikte tamamen yanıltıcı ve ikircikli bir karşılık olurdu, çünkü bir yandan –Hollanda dilindeki *gulden*'in fonetik bakımdan İspanyolcalaşmış hali olan– *juldas* sözcüğünün taşıdığı bütün keyfi yok etmektedir, oysa bu sözcük semantik ve sosyolojik anlamlar bakımından çok zengin olup İspanyol halk dilinin o sürekli yeni buluşlar yapma yeteneğinin tipik bir örneğidir; bu dil, eski siyasal şimdiki ekonomik göçün Güney insanlarını dalgalar halinde üstlerine yığdığı Avrupa'nın bütün ülkelerinde en sık kullanılan o dillere ait sözcükleri benimser, özümser ve İspanyolcalaştırır; bu insanlar (azla yetinen, çalışkan, dikkafalı, disiplinsiz, koyun gibi, güleç, melankolik, ve kim

[1] Tagliatelle: Bir makarna çeşidi. (Yay.)

bilir daha nasıl) belki de, yabancı sözcükleri İspanyolcalaştıran bu sihirli operasyonla, içinde bulundukları yabancı ve düşman dünyayı kendileri için yaşanabilir kılmayı ummaktadırlar; onlar bu dünyada, işgücü olarak hiç yadsınmayan bütün iyi niteliklerine karşın, toplumun en alt sınıfı olan işçi sınıfının da en alt katmanında yer almaktadırlar; öte yandan *coño* sözcüğünün boktan diye çevrilmesi[1] de -ki sözlüğe göre tamamen doğru bir çeviridir- bu sözcüğün bütün esprisini kaçırmaktadır, çünkü bununla, son derece kaba ve edepsiz biçimde, kadın vücudunun en kadına özgü parçası kastedilmekte ve Fransızcada bu sözcük -kabul etmek gerek ki tuhaf bir davranış- eril cinsten bir kişiye hakaret etmek için ya da evrensel ve çaresi olmayan -Aman Tanrım, ne kadar *con* bir şey!- bir aptallığı nitelemek için kullanılmaktadır; oysa İspanyolcada aynı sözcük, hemen hemen sonsuz bir deyim ve değişkeler yelpazesi içinde, şaşkınlık, hiddet, sevinç, kısaca her türden şiddetli duygunun bütün nüanslarını ifade etmekte kullanılır; ve işte bu bağlamda, Amsterdam'daki İspanyol meyhanesinin gürültü patırtısı içinden kulağa çalınan şu haykırış,

diez juldas son diez juldas! qué coño!

aşağı yukarı, *dix gudules c'est dix gudules, merde alors!* ya da *dix gudules c'est dix gudules, bordel de Dieu!* şeklinde Fransızcaya çevrilebilir ve cümlenin son kısmı, anlamı İspanyolca *coño*'nun kuvvetiyle ifade etmek için, istendiği gibi (ve kadar) değiştirilebilir, ve burada *gulden* -akademik dilde florin- yerine *gudule* kullanılması da -aynı şekilde, fonetik benzerliği temel alarak, yabancı bir ülkenin sık kullanılan bir sözcüğünü kendine mal edebilen- Fransız halk dilinin sunduğu olanaklardan biri olmak üzere önerilmektedir.

Ama, söz konusu meyhanenin barında kadeh kadeh *amontillado* içilirken, bütün bu dilbilimsel düşünceler akıldan geçerdi, çünkü meyhanenin masalarından birinde İspanyol gemicilerle işçiler arasında gürültülü bir tartışma pat-

[1] Fransızcası *con*; ayraçtaki yorumu buna göre anlamalı. Anlamı biraz aşağıda çok açık olarak veriliyor. (Çev.)

lak vermişti, ve kimi rahatsız vicdanları rahatlatmak için, bu tartışmanın –üstelik o gün, İspanya Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümü de olduğuna göre– siyasal sorunlar üstüne yapılması iyi olurdu, örneğin bu işçilerle bu gemicilerin, ülkelerinde meydana gelen son olayları, ücretlerin artırılması ve sendika özgürlüğü için yapılan işçi eylemlerini yorumlamaları beklenirdi, ama gerçek, ne yazık ki bambaşkaydı; tartışma sadece bir *gudules* ve göt meselesi üzerineydi, çünkü anlaşılıyordu ki o masada oturan adamlardan biri bir *gudules* ve göt hikâyesinde on *gudules* kazıklanmıştı, her neyse, bu oldukça karışık bir hikâyeydi, ama kesinlikle bir *gudules* ve göt hikâyesiydi, bu konuda hiçbir şüpheye yer yoktu.

Karışık olmasına bayağı karışıktı.

"Qué coño ni qué niño muerto!"

(Ne hangi salak, ne hangi ölü çocuk!)

"Pues éso digo, éso!"

(İşte bunu diyorum, bunu!)

"Y la muy puta, qué?"

(Ve en orospusu, ha?)

"Pero, vamos, te la tiraste o no te la tiraste?"

(Hadi, hadi, karıyı becerdin mi, becermedin mi?)

"No te digo? Por el culo, hombre, por el culo!"

(Sana demedik mi? Götünden, ulan, götünden!)

"Cuantas juldas, dices?"

(Kaç *gudules,* diyordun?)

"Diez, te digo. No te jode?"

(On dedik ya. Sence işi görmez mi?)

"Y un frances, te lo hizo?"

(Ya bir Fransız, karı sana ondan da yaptı mı?)

"Un frances, compañero, tu madre!"

(Bir Fransız, arkadaş, senin anandır!)

"La tuya, acaso. La mia, en paz descanse!"

(Belki de seninkidir. Benimki huzur içinde yatıyor!)

"Hombre, vamos coño! No respetáis nada!"

(Hastirin ulan! Hiçbir şeye saygınız yok, bok herifler!)

ve gerçekten de öyle görünüyordu ki, harfi harfine çevirimizin kimi yerlerinin bilmece gibi olmasına karşın, bir göt ve *gudules* olayı yüzünden çıktığı anlaşılan bu tartışma hiç-

bir şeye saygı göstermeyecekti; dili, edepsizlik ve müstehcenlik açısından gittikçe açılıp netleşiyor, söylemin ateşi yükseldikçe tartışanlardan birinin ya da diğerinin ana tarafından büyüklerine imalar da gittikçe çoğalıyordu, ve (burada durup bu cinsellikle yüklü dilin hemen hemen ritüelleşmiş içeriği üstüne, Ana'nın böyle son derece çirkin ve günah sözcüklere boğulmuş olarak gündeme getirilip hırpalanması üstüne, konudışı bir nutuk çekilebilirdi –çünkü sahiden de, farkına varılmayan bir geçiş süreciyle, mitolojik bir kestirme yoldan, gerçek tensel anadan Meryem Ana'ya, *Madre de Dios*'a, orospu Bakire'ye, geçiliveriyordu– çünkü O, belki İspanya'nın sanayi kentlerinden gelen, ama daha önce arkaik, anaerkil, aşağılık bir köylü toplumundan kopmuş olan bu insanlar için, defteri kapanmış bir geçmişin, değerleri bin parça olup dağılmış ve henüz yerleri yenileriyle doldurulamamış bir dünyanın bütün nostaljisinin, bütün dehşet, rezalet ve sefaletinin somutlaşmış temsilcisiydi; ve Ana'ya küfür, ki bunu doyasıya ediyorlardı, o zaman bir kökten kopuşun, bir umutsuzluğun, ahlaksal ufku olmayan ve henüz yeni bir sınıf bilincinin ihtiyaç ve amaçlarıyla biçimlenmemiş bir yaşamın, içgüdüsel şiddetiyle acı veren dışavurumundan başka bir şey olmuyordu) son parlayışlarıyla gösterişinin doruğuna çıkan bir havai fişek gibi, bu karmakarışık tartışma da o anda yalnızca erkeğe özgü bir dilin yakıcı ve çorak suçortaklığınm son sözcük huzmelerini püskürdükten sonra, daha gevşemiş gülüşler arasında sönüp gidiyordu.

O zaman, yeniden çöken sessizlikte –ufacık mırıltı ve fısıltılardan, kadehlerin masanın tahtasına çarpışlarından, arada bir öksürükten, tartışma biter bitmez kurulan oyunda şu veya bu kâğıdın çıkmasına eşlik eden kısa ünlemlerden oluşan koyu ve fıkır fıkır bir sesizlik– evet, yeniden sağlanan sessizlikte, bir şeyler atıştırmak için burada kalmaya karar verilebilirdi. Birdenbire canına tak demiş olurdu insanın bütün bu gidiş-gelişler, bu görünmez ama var olan gerili ağın ilmiklerini koparmak, bu çötenden bir çıkış yolu bulmak için yapılan bu gelişigüzel çırpınışlar. Bu günün başlıca anları hatırlanabilirdi: Mauritshuis ziyareti, Plein 1813'

teki ev, ani, şiddetli savuruşlarla esen rüzgâr altında ıssız Zandwoort Plajı'ndaki gezinti, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden iki ticari delegeyle tartışma, otele dönüş ve oradan Inés'e günlük telgrafın çekilmesi, odanın tuzak dolu yalnızlığında birdenbire bastıran iç sıkıntısı, liman semtine doğru yola çıkış; gerçekten de nah burasına gelmiş olurdu insanın, ve buraya, bu tamamen yabancı ve tamamen tanıdık yerin suçortağı ılıklığına yerleşmeye karar verilebilirdi.

Böyle bir soluklanma olanağının daha önce akla gelmeyişine şaşılarak, bir masaya çökülebilirdi. Kerevit ısmarlanabilir –bunların, fırın ve ızgaralarla uğraşan ve müşterilerle, koyu Katalan şiveli bir İspanyolcayla umursamazca laflayan geniş kalçalı ama hâlâ ince (uzun sürmez) esmer genç kadın tarafından kızgın sacda kızartılışı seyredilebilir– ve birdenbire sıcacık bir rahatlık dalgasının bütün vücuda yayıldığı hissedilirdi, sanki çevredeki ve içerdeki bütün şeyler yerli yerlerine konmuşmuş, yeniden saydamlaşıp akıcılaşıyorlarmış, zincirleme olarak birbirlerinden çıkıyor ve hepsi birden yaşanabilir bir evrene aynı kök salmışlıktan türüyorlarmış gibi, ve çok diri, çok şaşırtıcı bir tekrar-kendi-olma duygusu hissedilirdi, ve o zaman kızartılmış kerevit ısmarlardım, ve peşin peşin sadece bu yiyeceğin vereceği zevki değil, ondan daha ince ve daha şiddetli olan varoluş sevincini de hissederdim.

Orada duruyordum, genç kadın masayı hazırlıyordu.

"Español, verdad?" dedi.

İspanyol olup olmadığımı soruyordu ve ben olumlu yanıt verdim.

Beni ve giysilerimi kısaca süzdü.

"Del Consulado, acaso?" diye sordu yine; herhalde kıyafetimden gemici veya işçi olmadığım sonucunu çıkarmış, oradan da İspanyol konsolosluğundan bir memur olabileceğim sonucuna varmıştı.

Durumumu açıkladım, beğenmiş gibi başını salladı: İş seyahatleri önemliydi gözünde.

Diriydim, yaşıyordum: Birisi benden hissettiklerimi dile getirmemi istese, bundan başka diyecek şeyim yoktu.

——ooOoo——

Herbert Wettlich hayat hakkında hiçbir şey bilmediği fikrini çoktandır kabul etmişti. Birisi onun önünde, genel nitelikte bir soru ya da olumlama olarak, bu sorunu gündeme getirirse, dilini yutup omuzlarını kaldırırdı. Hayat mı? Yoo, hayat hakkında, genel olarak, böyle damdan düşer gibi hiçbir şey söyleyemezdi. Tartışma fitilleyen herhangi bir olay dolayısıyla ısrar edilirse, normal olarak –aslında onun kadar pozitif birinden beklenmeyecek– bir şakayla işin içinden çıkardı. "Ben alt tarafı bir memurum," derdi, "hayatın ne olduğunu bilmeye ne ihtiyacım var?" Çevresindekiler gülerlerdi, ama hafif bir şaşkınlıkla –ondan böyle bir çıkış beklenmezdi çünkü– ve soru askıda kalırdı.

"Hayat mı?" diyordu Anna, yıllar önce. "İyi ama sen hayat hakkında hiçbir şey bilmezsin ki!"

Bir cumartesi günü, Kleinmachnow'da, villanın salonundaydılar; konuk dostlarını bekliyorlardı, Anna mutfakta hazırlık yapmıştı. Televizyonda Batı Berlin'den bir aktüalite programı vardı. Her şey yerli yerinde görünüyordu. Herbert Wettlich bir kadeh votka almış, o Batı Berlin programını seyretmek için bir koltuğa kurulmuştu. Mevsim ilkbahardı. Kleinmachnow'da, villanın salonundaydı. Ağaçların yaprakları kımıldıyordu. Evi çevreleyen bahçede. Cumartesiydi. Dostları yemeğe geliyorlardı. O zaman, yüksek sesle hayatın güzel olduğunu söylemişti.

"*Ach, das Leben ist schön!*"[1] diye haykırmıştı Herbert Wettlich.

Kleinmachnow'da olmuştu bu, yıllar önce, baharda bir cumartesi günü.

[1] (Alm.) "Ah, hayat ne güzel!" (Yay.)

Arkasından Anna'nın sesini işitmişti:

"Hayat mı? İyi ama sen hayat hakkında hiçbir şey bilmezsin ki!"

Anna'nın sesi tanınmayacak haldeydi. Bu tanınmaz hale gelmiş sesteki iç parçalayıcı çaresizlikten çarpılmış, dönmüş ve Anna'yı görmüştü, Kleinmachnow'daki evin salonunun ortasında, hareketsiz. Anna'nın kendisi de tanınmaz haldeydi.

İşte böyle başlamıştı olay, birkaç yıl önce.

Bugün, şimdi, tam bu saçma hikâyenin başladığı sırada, bu anı da nereden çıktı, diye soruyordu kendi kendine. Ama şu bir gerçekti ki, kendisini bilmediği bir yere doğru götüren otomobilde, Anna'yı hatırlıyordu.

Oesterbar'da tek başına yemeğini yemişti. Yemek uzun sürmüş, lezzetli olmuş, o da bütün tadını çıkarmıştı. Hesabı öderken, o florinlerin kaç mark ettiğini bulmak için aklından hızlı bir hesap yapmıştı. Elbette yaklaşık bir değerdi bulduğu, çünkü Doğu Alman Markı'nın resmî kuruyla piyasadaki değeri farklıydı, ama yine de ilk izleniminin doğru olduğu görülüyordu: Amsterdam pahalı bir şehir değildi.

Dışarda ince uzun bir Brezilya sigarı yakmış ve otele yaya dönmeye karar vermişti. Singel boyunda uzun bir gezintiden sonra, hâlâ tereddüt ediyordu. Hemen dönmeli mi, yoksa Kalverstraat'ta bir kafeye de uğramalı mıydı? Kararsız, Singel'in suyuna, oradan yansıyan ışıklara bakıyordu. Adam tam o sırada yanında belirmişti.

"Profesör Wettlich," diyordu adam, "bazı dostlar sizi bekliyor."

Biraz afallamış, başını çevirmişti.

Adam gençti, saydamlıktan okunmaz olmuş solgun bir bakışı vardı. Belirgin bir Berlin şivesiyle konuşmuştu.

"Efendim?"

Herbert Wettlich bu adama bakarak mekanik bir tepki göstermişti. Birkaç saniye için Amsterdam'da olduğunu unutmuş, orada niçin bulunduğunu unutmuş, *Oesterbar*'daki akşam yemeğini unutmuştu: Her şeyi unutmuştu. Bir tür baş dönmesi içinde, herhangi bir akşam, Kleinmach-

now'a dönmeden önce, Berlin'de, evinde bulunduğunu sanmıştı. Bu herifin siyasi polisten olduğunu sanmış ve bastıramadığı bir kalp çarpıntısıyla, güvenlik servislerinden bir ajan tarafından böyle sokak ortasında durdurulmak için ne gibi bir hata işlemiş olabileceğini sormuştu kendi kendine.

Ama burası Amsterdam'dı, ışıklarla yakamozlanan şu su da Singel'di, kendisi de sakin sakin Rembrandtsplein'deki oteline dönüyordu. Aslına bakılırsa, Berlin'de bile üstüne yıkacak hiçbir hata bulamazlardı.

"Efendim?" diye sormuştu Herbert Wettlich.

Adam eliyle onun koluna dokunmuştu.

"Gelin profesör," demişti, "bazı dostlar sizi bekliyor."

Herbert Wettlich ürkek bir adam değildi, hayır, hiç değil. Sadece bu müdahalenin ne anlama geldiğini, buna karşı ne yapmak gerektiğini anlamaya çalışıyordu. Ama adam, bu kez daha ısrarcı, tekrar konuşmuştu. Sesinin tonu değişmişti.

"İş acil, yoldaş!" demişti adam.

Sonra, gözlerini kaçırarak, boğukça ve aceleci bir sesle, bellemiş olduğu cümleleri ezberden okur gibi, Herbert Wettlich'e geçmişinden bir olayı hatırlatmıştı. Wettlich ürpermişti: Militanlık hayatının bu dönemini pek az kimse bilebilirdi. Bir avuç eski komünist, o kadar.

Adama bakmıştı.

"Sizden ne gibi güvenceler isteyebilirim?"

Adam başını sallıyordu.

"Burada resmî görevle bulunduğumu bilmiyor musunuz?" diye eklemişti Wettlich. "Kesinlikle işime karışılmasını istemiyorum. Ne olursa olsun, hiçbir nedenle!"

Öteki hâlâ başını sallıyordu.

"Gayet tabii, profesör," dedi. "Size, işinize kesinlikle karışılmayacağım garanti ediyorum."

Wettlich bir kez daha Singel üzerindeki ışıklara bakmıştı. Sonra, sesi kısa ve kesindi.

"Gidelim," demişti.

Ve şimdi, kendisini bilmediği bir yere doğru götüren otomobilde, Anna'yla ilgili o anı aklına gelmişti. Saçma bir

şeydi bu. "Hayat mı? Ama sen hayat hakkında ne bilirsin ki?" Başını çevirmişti, ve Anna tanınmayacak bir haldeydi. Bir kadın hakkında her şeyi bildiğinizi sanırsınız ve bu kesinliğin içine yerleşirsiniz: bir hayatı, bir vücudu, birkaç tiki, aksilikleri, saplantıları, dudakların bir kıvrımını bilmek, Anna'yı bilmek. Başını ona doğru çevirmiş, televizyonun sesini kısmıştı. Tamam, olmuştu işte. Ama neden hayat hakkında hiçbir şey bilmediğini söylüyordu? Haksızlıktı bu. Gençliklerinde, siyah çam ormanlarında yapılan uzun yürüyüşleri, çıplak vücudun üzerinde güneşin oynayışını, uyanık geçen geceleri, tartışmaları, siyasal kavgaları, sürgünlüğü, zindanları, kampları biliyordu ya! Hayat hakkında her şeyi biliyordu. Oysa, "Hiçbir şey," diyordu Anna, "sen hayat hakkında hiçbir şey bilmiyorsun! Sen bütün bunları bir büro memuru olarak yaşadın, sen bir memurdan başka bir şey değilsin!"

İşte böyle başlamıştı, Kleinmachnow'da, yıllar önce. Bugün Anna yoktu artık, ve Herbert Wettlich'e hayat hakkında ne düşündüğü sorulduğunda –hâlâ bazen oluyordu bu– gülerek omuzlarını kaldırıyordu. "Ben alt tarafı bir memurum. Hayatın ne olduğunu bilmeye ne ihtiyacım var?"

Ama kendisini bekleyen Walter Wetter'di. Aslında, bunu tahmin etmeliydi.

Arabayı süren adam birçok dönüş yapmıştı, ama sonunda yine Spui kıyısına, kalkış noktasına çok yakın bir yere geri gelmişlerdi. Adam arabayı park ettikten sonra eliyle birahaneyi göstermişti.

"Sizi orada bekliyorlar profesör," dedi. "Dipteki bir masada."

Herbert Wettlich başını salladı, gösterilen yere doğru yürüdü.

Şimdi Walter'in karşısında oturmuştu. Her ikisi de mekanik bir şekilde gülümsüyorlardı.

"Özür dilerim, iş acildi," dedi Walter.

Belleklerinde bir şeyler kımıldıyor, farkında olmadan gülümsüyorlardı.

"Sana nasıl yardımcı olabilirim?" diye sordu Wettlich.

Walter biraları ısmarladı, bir sigara yaktı.

"Dün akşam Willy Wolf'la birlikte geldin. Bugün bir İspanyol işadamıyla randevun var. Kim bu herif?"

Herbert Wettlich kaşlarını çattı.

"Resmî bir görevim var," dedi, "görüşülecek bir sözleşme."

Walter hafifçe güldü, elini kaldırdı.

"Sakin ol! Hepimizin görevleri resmîdir, her zaman! Bütün hayatımız resmîdir. O dediğin sözleşme beni ilgilendirmiyor –sahi, nedir o? Franco'cu İspanya'ya makine filan mı satıyorsunuz?–, her neyse, beni ilgilendirmez. Ben o İspanyol'un kim olduğunu bilmek istiyorum."

Herbert Walter'e bakıyordu. Walter'in sesi sert, alaycıydı. Daha doğrusu buruk.

"Neden? Şüpheli biri mi?"

Walter güldü.

"Şüpheli mi? Hayır canım! Onu tanımam bile. Aslında beni o değil, onunla ilgilenen adamlar ilgilendiriyor."

O zaman, Herbert Wettlich, Ramón Mercader denen adam hakkında bütün bildiklerini anlattı.

"Nasıldı demiştin?"

"Ne?"

"Adamın adı."

"Ramón Mercader," dedi Wettlich.

Walter birasından bir yudum aldı. Akıl alır gibi değildi.

"Olur şey değil yahu!" diyordu Walter.

Wettlich afallamış, bel bel bakıyordu.

"Onu tanıyor musun?" diye sordu.

Gülüyordu Walter.

"Bu isimde birini tanıyorum, ama kesinlikle aynısı değil."

O adamın yürüyüşü geçen kış Bolşoy'un koridorlarında dikkatini çekmişti. Antrakt olmuş, gidip bir sigara içmek için yerinden kalkmıştı. Koridorda, önünde giden adamın yürüyüşü dikkatini çekmişti. Onu birkaç dakika sonra sigara içme yerinde de görmüştü. Bağa çerçeveli gözlüğün ardından bir ölü gibi bakan iriyarı bir tip. Kımıldamadan duruyordu. Bir kadın onunla konuşuyor, ama o işitir gibi görünmüyordu.

"Benim tanıdığım," dedi Walter, "yani tanıdığım dediysem söz gelişi, onu bir kez uzaktan görmüştüm, başka bir Ramón Mercader: Troçki'yi öldüren adam."

Herbert bir yudum birada az kalsın boğuluyordu. Ağzını sildi, Walter'e baktı.

Sessizlik oldu, ikisi de o öteki Ramón Mercader'i düşünüyorlardı.

"Ne oldu o adam?" diye sordu Herbert.

Walter başını salladı.

"SSCB'de yaşıyor," yanıtını verdi.

Bolşoy'un sigara salonunda adam kımıldamadan durmaktaydı; kendisiyle konuşan kadını işitiyor gibi görünmüyordu. Kadınsa ısrarla adeta ona yapışıyordu. Zarafetten hiç nasibini almamış bir kadın.

"Bu kış Moskova'da onu bana gösterdiler," dedi Walter. "Bolşoy'daydı."

İğrenç ve aşağılık bir çaresizlik: İşte böyle nitelenebilirdi o adamın yüzündeki ifade. Tiksindirici bir umutsuzluk ve çaresizlik ifadesi.

"Orada ne yapıyor?" diye sordu Herbert.

"Hiç," dedi Walter. "Bir daçası ve bir emekli maaşı var. Kimse onunla konuşmuyor."

Gülüyordu Walter.

"Şimdilerde artık ölünmüyor. Bazen, böylesi gerçekten daha iyi mi, diye soruyorum kendi kendime."

Hâlâ gülüyordu. Herbert ise ürpertiler geçiriyordu. Kötüye gidiyordu bu akşamın sonu.

"Neyse," dedi Walter, "şimdi gelelim şu senin Mercader'ine."

O zaman, Herbert Wettlich bu Ramón Mercader hakkında bütün bildiklerini anlatmıştı.

Walter ona doğru eğilmiş, adeta tutkulu bir dikkatle dinliyor, ara sıra belli bir nokta üstüne kısaca sorular soruyordu. Sonra, Herbert söyleyeceklerini bitirmişti.

Yine sessizlik olmuştu. Şurada burada, geceleyin yanıp sönen ışıklar gibi, olası gerçeklik parçacıkları pırıldıyordu: Başka bir şey değil, olası gerçeklik kırıntıları. Ama bunlar

bir bütün gerçeklik oluşturmuyordu. Ramón Mercader mi? Tamamen önemsizdi.

Birdenbire Walter bir karara vardı. Bunu, tamamen akıl yürütme yoluyla gerekçelemesi zor olacaktı. Lehindeki ve aleyhindeki faktörleri titizce tartmış değildi. Bir karar vermişti, hepsi o kadar.

"Baksana Herbert, Mercader'i tekrar görecek misin?"

Herbert başını salladı.

"Yarın," dedi. "Sözleşmenin imzalanması için son bir görüşme daha yapacağız."

"Bana bir iyilikte bulunur musun?"

Herbert sözün devamını bekliyor, düşünüyordu.

"Yarın, herhangi bir anda –ama Willy Wolf'un seni duymaması gerekiyor– Mercader'e bir mesaj ulaştırmanı isteyeceğim."

"Bir mesaj mı?"

"Ona şunu söylemeni istiyorum: Bir Hollanda şirketi kendisiyle iş yapmak istiyor. Merkezi Herengracht'ta bulunan *Van Geelderen Maatschappij.*"

Herbert otomatik olarak tekrarladı:

"*Van Geelderen Maatschappij,* merkezi Herengracht'ta."

Walter gülümsüyordu.

"Tamam. Ona Amerikalıların bu *Van Geelderen* Şirketi'nde büyük hisseleri olduğunu da söyle. Hepsi bu."

Herbert başını kaldırdı. Bir an için gözleri parladı, ama o sadece Dış Ticaret'te bir memurdu; bakışı hemen tekrar donuklaştı.

"Tamam, sanırım bunu yapabilirim."

Bakışıyorlardı. Yine bir şeyler kımıldıyordu hafızalarında. Bu kadarıyla yetiniyorlar, alışkanlık gereği gülümsüyorlardı karşılıklı. Herbert iç geçirdi.

"Sanırım sana hiçbir şey sormamam gerekiyor, hiçbir açıklama filan..."

Walter başını sallıyordu.

"Sanırım ne yaptığını biliyorsundur," dedi Herbert.

Walter hâlâ gülümsüyordu.

Bira şişelerini boşalttılar, birbirlerine baktılar; bu sıra-

da Klaus Kaminsky de sokağın karşı tarafından o İspanyol meyhanesinin camlarına bakıyordu.

Çoktan gece olmuştu, ama İspanyol hâlâ içerdeydi. Az önce, Kaminsky gözetlerken, Hans Menzel gidip bu İspanyol meyhanesinin ikinci bir çıkış kapısı olup olmadığına bakmıştı. Bu bir kaçıklar bayramıydı, fazla uzun süremezdi. Herif kerevit kızartması istemişti. Sonra bir İspanyol gemiciyle uzun bir sohbete girişmiş, adam sonunda gelip onun masasına oturmuştu. Menzel sahneyi bir süre izlemişti, ama İspanyolca konuştuklarından bir şey anlamamış ve ayrılmıştı. Zaten önemli değildi bu, onu asıl ilgilendiren bu herif değil CIA'nın adamlarıydı. Bu İspanyol'u izledikleri bir kez anlaşıldı mı, yerlerini saptamak zor değildi. Bir tane İspanyol meyhanesinde vardı bunlardan, bir tane de Kaminsky'nin bulunduğu tam karşıdaki yerde, ve sekiz gündür gözetledikleri irikıyım ve soğukkanlı herif de aynı sokaktan geçmişti. Bu iki batakhanenin çevresinde kaynaşan Amerikalılardan mıdır, yoksa içtiği ardıç rakısının ateşinden midir, bilinmez, ama Klaus Kaminsky bütün bunlarda komik bir yön olduğunu düşünmeye başlıyordu. İnsan kendini bir casusluk romanında sanıyordu yahu! Gülmekten çatlanacak bir şey! Ve gülüyordu. Kendi gülüşünü işitiyordu. Bir kız başını ona doğru çevirdi, ama ilgiden, hatta meraktan bile değil. Sadece bu ani ve kaba gülüşün bir "Hadi!" anlamına gelip gelmediğini anlamak ister gibi görünüyordu, hizmetini sunmak için bir işaret bekleyen biri gibi. Ama kız hemen eski konumuna döndü. Bu ışıl ışıl ve gürültülü barda bulunduğu süre içinde hiçbir kız Klaus Kaminsky'ye kendini sunmamıştı. Belki de durumunun uygun olmadığını hissediyorlardı. Ya da erkekleri tartmakta ustalaşmış bakışları Kaminsky'de kendilerini engelleyen bir şey buluyordu. Ne olursa olsun, aralarından birkaçı gelip onun etrafında dönmüş, parlak tezgâha yaslanıp göğüslerini gererek öne çıkarmışlarsa da, çok geçmeden vazgeçmişlerdi. Kaminsky ardıç rakısı içiyordu, böyle şeyler düşünecek havada değildi, bu açıkça görülüyordu.

Kaminsky yine gülüyor.

İki İngiliz gemici halden anlar bir tavırla anlamlı anlamlı göz kırpıyor, kadehlerini ondan doğru kaldırıyorlar. Kaminsky de aynı şeyi yapıyor. Birdenbire bütün bunları tamamen aptalca, üstünde durulmaya değmez şeyler olarak görüyor.

Kaminsky bara sırtını dayamış, karşıdaki İspanyol meyhanesinin camlarına bakıyor, mekanik bir jestle elini ceketinin göğüs cebine sokuyor. Bu cepte eline bir şeyin dokunduğunu hissediyor, neymiş bakalım diyor kendi kendine ve iki küçük karton parçası çıkarıyor, bakıyor. Bunlar iki tiyatro bileti ve yüzünün bütün kanı çekiliyor. İki küçük renkli karton dörtgeni elinde tutuyor ve kanı tüm vücudunu bir anda dolaşıp geri geliyor. Ardıç rakısının ateşi sıcaklığı birdenbire damarlarında akan bir buzula dönüşüyor. Gözünün ucuyla biletlere bakıyor.

Berliner Ensemble
Bertolt-Brecht-Meydanı

Sıra no:	SALON	Koltuk no:
1	Sol 1	1

Geç gelenler ilk yarıdan sonra içeri alınır
9 Aralık Perşembe

Demek ki [bir aksilik olsa] cebinde Berliner Ensemble'm iki biletini bulabilirlerdi, Hamburgluymuş gibi Federal Almanya pasaportu taşıdığı halde. Bağışlanamaz bir ihmaldi bu. Oysa ona, insanın çoğu kez böyle küçücük ayrıntılar yüzünden yakayı ele verdiği pekâlâ öğretilmişti. 9 Aralık mı? Tabii ya, o gün Gerda'nın doğum günüydü, onu tiyatroya götürmüştü. Sonra dans etmeye *Sofia*'ya gitmişlerdi. Shakespeare'in *Coriolan*'ı oynanıyordu, Bertolt Brecht'in uyarlamasıyla. Sahnede kösele kalkanlar ve kısa kılıçlar, bale gibi kurgulanmış şiddetli bir çarpışma düzeni içinde, tokuşup duruyordu. Ama Gerda özellikle ana tiplemesini beğenmişti. Bu rolü Weigel oynuyordu.

Berliner Ensemble'ın Siena kahverengisi iki biletini ça-

bucak küçücük parçalara ayırıp yerdeki çeşitli süprüntülerin arasına, barın parkesinin üzerine bırakıyor.

Sofia'dan sonra Gerda onunla birlikte evine gelmeye razı olmuştu. Ama yine de bu, anı olarak iki bileti saklamak için bir neden olamazdı. Amsterdam yolculuğuna çıkmadan önce bütün giysilerinin ceplerini dikkatle araması gerekiyordu.

Kaminsky öfkelenmişti. Bir kadeh ardıç rakısı daha aldı. Bardağı dudaklarına götürüyor, bira ılımış, birahaneden çıkan Herbert Wettlich'e bakıyor. İçinden gülmek geliyor ve gülüyor.

Akıldışı bir şey. Ramón Mercader. Olayı baştan alalım. Ama tam Walter Wetter bu hikâyeye ilişkin bütün önemli olguları –CIA, Dresden'de teşhis edilen ama elden kaçırılan George Kanin, çökertilen ya da karşıya geçen şebeke, uzun vadeli bir operasyon– zihninde sınıflamaya (buyrun işte, günlük zihni bir evrak dolabı, bir klasör, belgelerin ayrılıp saklandığı bir arşiv gibi görüyor: Deyin ki, insan zihnine fikirleri, kavramları, olguları, anıları istifliyor, gerek hissedildiğinde –bazen boşa çıkan– yeniden bulmak umuduyla; zihninden geçen her şeyi zihnin ateşli tazeliği içine yığıyor: yoğun duyular ve algılar, silinmez izlenimler, doğrulanacak karışık ve parlak sezgiler, hayata katlanmaya yardımdan başka şeye yaramayan küçük küçük manzara parçacıkları, küme küme bulutlu bir gök, beyaz bir yalıyar, çayırda bir tay; hepsi karman çorman) zihninde sınıflamaya çalışırken, tam o anda, bir imge zihnine gelip çakılıyor (düşünülünce, sıradan dil, kalıplaşmış dil, ne kadar da net ve dakik anlatıyor derdini! Zihninizden –aklınızdan– çıkmayan, içinizde yaşayan, içinizi kemiren, sizi yaşatan, sizi mahveden imgeler), bu titiz olgu sınıflaması ve olgular üstüne düşünme işiyle hiç ilgisi yokmuş gibi görünen bir imge –Ramón Mercader, saçma şey, SSCB'ye götürülen İspanyol çocuğu, dönüş, COMESA, Amerikalılar– imge, imge, örtülü orada-oluş, unutulmaz orada-olmayış.

Ve her defasında da, yeraltı geçitlerinin labirentinde, bu imgenin önünden geçmek gerekiyordu. Hücredeydiniz, gar-

diyanın gittikçe yaklaşan, zeminin kaba çimentosunu uzun uzun çınlatan ayak seslerini işitiyordunuz. Sizi hücreden çıkarıyor, çıplak ampullerle şöyle böyle aydınlatılmış yeraltı odalarından ve koridorlarından geçirerek bir yere götürüyorlardı; bu labirente vaktiyle Berlin'in büyük bir mağazasının soğuk hava depoları yerleştirilmişti ve şimdi de güvenlik servisleri burayı şüphelileri gözaltında tutma ve sorgulama yeri olarak kullanıyorlardı. Cilasız, kaba çimentodan oluşan bu evrenin iyice şişirdiği yankıların nerdeyse kulakları sağır eden gürültüsü içinde, uzun koridorlar boyunca gidiliyordu; ama gidişte olsun dönüşte olsun, her zaman, merkez nöbetçi karakolunun kurulmuş olduğu bir çeşit geniş dörtköşe salondan geçiliyordu. Sorgudan önce, bugün hangi saçma sorularla, ne gibi deli saçması suçlamalarla karşılaşacağınızı, projektörlerin soğuk ışıkları altında kaç saat kalacağınızı kendi kendinize sorarken olduğu gibi, sorgudan sonra da, bitkin durumda, bütün bunların bir hata olması gerektiği ya da belki sıkı durursam açığa çıkacak korkunç bir yanlış anlamadan ileri geldiği –çünkü ben bir komünistim, bütün hayatımı biliyorlar, gerçek ister istemez gün gibi ortaya çıkacaktır– fikrinden başka tutunacak dalınız, çılgınca da olsa tek umudunuz kalmamışken; böylece, hem giderken hem dönerken o dörtköşe salondan geçiliyordu ve orada duvarlardan birinden, yüzünün tek çizgisi bile oynamayan bir Stalin görüntüsü, belli belirsiz ama kesinlikle iyilik dolu bir gülümsemeyle, sizi seyrediyordu. Sürekli, haftalar, aylar boyunca her gün, sorgular sürdükçe, gerek gidişte gerek dönüşte, bakışlarınız Stalin'in ciddi ama babacan, keskin ama anlayışlı bakışıyla karşılaşıyordu –tam da Berlin'in düşüşünü anlatan o filmde, mavi gök ve solgun güneş altında, elinde bahçıvan makası gül toplarkenki bakışı– ve Stalin'in, yeraltı salonunun duvarına asılmış kocaman fotoğraftan aşağı doğru o bakışı, gün ışığına çıkmamazlık edemeyecek örtülü bir gerçeğin adeta güvencesiydi.

Ve yine gülüyor, bu kez kendi kendine, Spui'ye bakan birahanede.

Yıllar geçmiş –kaç yıl? 1949'du galiba– en akla gelmedik şeyler olmuştu, ama Stalin'in fotoğrafı hâlâ aynı yerde, o yeraltı labirentinin koridorlarının açıldığı büyük dörtköşe salonda. Güvenlik servisleri hâlâ şüphelileri orada sorguluyorlar ve Stalin de orada, muhafızları ve tutukluları aynı amansız ve iyilik dolu bakışıyla seyrediyor. Kendisinden çok sonra tutuklanıp Devlet Güvenliği Servisi'nin o yeraltı dünyasında birkaç gün, birkaç hafta ya da birkaç ay geçirmiş arkadaşlarla konuşmuştu: Stalin hâlâ oradaydı. 1957'de Stalin oradaydı, Wilhelm Hauptmann onu görmüştü (ama bakışı iyiliksever görünmüyormuş, Hauptmann'ın dediğine göre, ürkünç ve aksi bir bakışmış. Işıl ışıl başkomutan üniformasının üstünde o sinsi ve sarı bakış ürküntü veriyordu, demişti Hauptmann. Elbette bakışta değişiklik yoktu, ama 1957'de Stalin'in bakışına aynı gözlerle bakılamazdı kuşkusuz). Sanki, kasvetli ve gürültülü Berlin kentinin altına gömülü güvenlik servislerinin kapalı evreninin derinliklerinde, Stalin'in bu değişmez suratı sadece kibirli ve kurnaz bir şiddetin, olayların normal akışının inatla yadsımşının sürekli olabileceğini göstermek için oradaymış gibi; sanki Stalin'in ölümünden yıllar sonraki son derece canlı ve keskin o bakışı, bugünün ve geleceğin bütün şüphelilerine, karanlık ve erişilmez bir değerler sisteminin kendisinden sonra da yürürlükte kalmasının olabilirliğini anlatmak istiyormuş gibi; sanki Stalin sadece görünüşte ve başka her yerde ölmüş de burada, kaba çimentodan koridor ve hücrelerin çoğalan ve çıldırtıcı çınlayışı içinde, halim-selim ve intikamcı bir yaşamı hâlâ sürdürüyormuş gibi; ve şimdi gülüyor Walter Wetter kendi kendine, bu Amsterdam birahanesinde, hali vakti yerinde sığır suratlı ailelerin salak salak geviş getirişleri arasında, ah, güleyim bari, rica ederim tutmayın beni! Bautzen Hapishanesi'nde, bir mart günü –elbette, bir mart günü olduğunu biliyorum, çünkü Stalin'in kesin ölüm tarihini biliyorum; o sırada benim için bu mart günü ötekiler gibi bir kış günüydü, o kadar– bir mart günü büyük bir hareketlilik, bir koşuşturma olduydu; hücrelerin kapıları gürültüyle çarpılıyordu, sonunda benim hücremin kapısı da

hızla ardına kadar açıldı, suratı allak bullak bir gardiyan kendisini izlememi istedi, kendimi idare binalarının iyi ısıtılmış büyük bir odasında buldum, yirmi-otuz kişiydik (etrafıma bakıyordum ve orada, hapishane müdürüyle çevresindeki birkaç gardiyan hariç, gerçekten biz bizeydik, sadece komünistler, hiçbir adi suçlu yok, hiçbir kaçakçı, hiçbir Nazi subayı, oysa onlarla bir araya konulmaya alışmıştık), birkaç düzine eski komünist: Buchenwald ve Dachau'dan arkadaşlar ve İspanya İç Savaşı'na katılmış başkaları ve sürgünden dönen daha başkaları, ve orduda ya da cephe gerisinde yasadışı örgüte katılmış bazıları, ve ha, demiştim içimden, savaş patladı ve mutlaka Amerikalılar cumhuriyetimizi işgal ettiler ya da daha beteri, SSCB'ye karşı nükleer saldırıya geçtiler; bu toplantıya ancak böyle bir olayın neden olabileceğini tahmin ediyordum, ama hayır, müdür birkaç cümleyle bize Stalin'in öldüğünü haber verdi. Hepimiz bir tür şaşkınlık uyuşması içinde donup kaldık, Werner Kippenhaus'un gözlerinin yaşla dolduğunu gördüm. Werner Kippenhaus aylarca sorguya çekilmişti –kendisine yüklenen suçları aylar boyu inkâr etmişti, derken bir gün her şeyi kabul etti, en akıl almaz şeyleri bile, örneğin 1943'te İsviçre'de Noël Field'le kurduğu temas gibi, oysa herkes biliyordu ki 1943'te o, yani Werner Kippenhaus, Meksika' daydı. ("Neden, Werner? Bu benim anlamak istediğim bir mekanizma." "Nedeni basit," diyordu Werner, gülümseyerek. "Bunun bir hata, devasa bir yanlışlık olduğuna inandığım sürece dayandım. Şöyle diyordum kendi kendime: Rastlantıyla, yanlışlıkla, bir grup gerçek casus, gerçek düşman ajanları arasında ben de yakalandım. Masum olduğum, doğruyu söylediğim nasıl olsa anlaşılacak, gerçek gün gibi ortaya çıkacak. Biraz dayanayım, yeter." "İyi ama, ya işkence, Werner?" Omuzlarını kaldırıyordu. "Evet, ama ben duygusal biri değilim," diyordu Werner, "savaş hali bu, böyle şeyler olur!" "Ee sonra, Werner?" "O zaman," diyordu Werner, ve gülümsüyordu "bir gün anladım ki bu bir hata değildi, bütün bu suçlamalar uydurmaydı, zaten kimsenin bunlara inandığı da yoktu, emir SSCB'den ve çok yüksek yerden ge-

liyordu. Yapacak bir şey olmadığını, her şeyin iktidar tarafından, kanlı bir geçmiş tarafından çürütülmüş olduğunu, hiçbir umut kalmadığını anladım. Rahat bıraksınlar diye ne istedilerse itiraf ettim." "Sahiden yapacak hiçbir şey yok mu Werner?" "Hiçbir şey," diyor, gülümsüyordu. "Hiçbir şey, artık çok geç." Hâlâ gülümsüyordu. "Yani, demek istiyorum ki tek bir şey var yapılacak: devrim," diyordu Werner. Serbest bırakılmış, temize çıkarılarak hakları iade edilmiş, ama bu işlem resmen ilan edilmemişti; küllenmiş hikâyeleri eşelememek için, denmişti kendisine – ve şimdi Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün arşivini düzenliyordu. Gülümsüyordu. "Hiçbir şey, devrim, devrimi sürdürmek gerek.") Ama o gün, 1953'te, Bautzen Hapishanesi'nde, Werner Kippenhaus'un gözleri yaşarmıştı, Stalin'in öldüğünü öğrenince. Ve onun etrafında, bütün ötekiler, hepimiz, şaşkınlıktan uyuşmuş, donup kalmıştık. O zaman bir ses, bu küçük kalabalıktan çıkan sahipsiz bir ses, içimizden herhangi birinin sesi, Stalin Yoldaş'ın mezarbaşı övgüsünü yapmak üzere yükseldi. Hepimiz, eski tüfek komünistler, partiden kovulmuşlar, düşman ajanları, sağcı ya da solcu revizyonistler –ya da ikisi birden, çünkü bilindiği gibi aşırı uçlar birbirine değer– Stalin'in büyüklüğünün, Stalin'in gücünün taşeronları, devasa parti aygıtının bütün küçük çarkları, hepimiz Stalin'in mezarbaşı övgüsünü dinledik. Bir mart günü, Bautzen Hapishanesi'nde, ve içimizden bazıları oradan sağ çıkamayacaklardı. Sonra o sahipsiz ses sustu, ben Kippenhaus'a bakıyordum, gözleri kuruydu şimdi, yüzü hareketsiz, ponza taşından, volkanik maddeden gri ve ufalanır bir maske gibi donuk, ve her türlü ölümün ötesinden gelmiş bu yüzde dudaklar kımıldamaya başladı, ağızdan bir mırıltı çıktı, kurşun gibi sessizlikte gayet net duyulan bir tür şarkı mırıldanması, başka ağızların da katılmasıyla gittikçe yükselen bir mırıldanma, ve sonunda o eski Rus şarkısı mırıltılardan sıyrılıp açık seçik ortaya çıktı, ağırbaşlılıkla, ihtişamla,

En iyiler içimizden
Hep öldüler kavgamızda,

ve bu bir çeşit kurtuluş olmuştu, güvenli, güçlü ve gururlu bir sesle söylüyorduk şarkıyı, çünkü artık Stalin'i unutmak mümkündü, o sefil uzun ve şanlı hikâyeyi bir an için unutmak mümkündü, şimdi o uzun ve sefil ve şanlı ve de kanlı hikâyenin bütün ölüleri için şarkı söylüyorduk, o bizim öykümüzdü, belki de kendimiz için söylüyorduk, hah, güleyim bari!

İyi de, güvenlik servisleri binasının bodrumundaki Stalin'in o resmi neden durup dururken böyle hem göz kamaştırıcı hem kafa karıştırıcı biçimde tekrar gözünün önüne gelmiş olabilirdi ki? Herbert Wettlich'in gittiğini görmüştü; dünden beri, George Kanin'in sıradan bir Amerikalı turist gibi görünmeyi bırakışından beri, olup bitenleri kafasında düzene sokmaya çalışıyordu ve Stalin'in resminin bütün bunlarla hiçbir ilgisi yoktu.

Düşünelim: Ramón Mercader, hayır, baştan başlayalım, ama tam o sırada Hans Menzel birahaneye girmiş ve gelip masaya oturmuştu.

"İspanyol limandaki meyhaneden ayrıldı," dedi Menzel.

"Ya Kaminsky?" diye sordu Walter Wetter.

Menzel başını salladı.

"Sonrasıyla uğraşıyor," dedi Menzel.

Yine bira içiyorlar, sigara tüttürüyorlardı.

"Hans Menzel'in anlattıklarının her zaman aşırı derecede titiz ve ayrıntılı olduğunu daha önce söylemiş miydim? 'Otelden arabayla ayrıldı,' diyordu Menzel, 'arabayı Nieuwmarkt'ta park etti. Meydanda enine boyuna, belki de amaçsızca, yürüdü. Sonra oradaki bir anıta baktı. Amerikalılar kendilerini göstermediler. Sonra Zeedijk yolunu tuttu, limana kadar. Gezintiye çıkmış gibi bir hali vardı, mağazaların vitrinlerine bakıyordu. Birden daha hızlı adımlarla geri geldi. Sağa dönüp liman mahallesine daldı. Bir ara sokakta bir bara girdi. Uzun süre tam karşıdaki bir İspanyol meyhane-

sinin camlarını seyretti. Amerikalılardan birini işte tam o sırada fark ettim. İçkisinin parasını ödedi, sokağı geçip İspanyol meyhanesine girdi. Önce barda biraz kaldı, beyaz şarap içti, çiğ jambon yedi. Bunu, küçük dörtköşe parçacıklara bölünmüş ve bir de kürdan batırılmış olarak getiriyorlar. Herhangi bir şey bekler gibi bir hali yoktu, öylesine oradaydı, o kadar. Sonunda bir masaya oturdu ve yemek ısmarladı. Kerevit ızgara. Meyhane İspanyol doluydu. Komşu masada kâğıt oynuyorlardı. Daha sonra bir İspanyol gemici onunla sohbete girişti. Gemici gelip onun masasına oturdu. Birbirlerine anılarını anlatır gibi el kol hareketleri yaparak konuşuyor, gülüşüyorlardı. Sonra kâğıt oynayan öteki adamlara baktılar,'" ve Walter Wetter kendini Mercader'le o İspanyol gemicinin konuşmaları üstüne düşünür buluyor.

Kendine gelmek için başını sallıyor, bu ikinci Ramón Mercader'in kaderi üstüne hayal kurmak için gelmedi Amsterdam'a.

Orkestranın kemanları vals havaları çalacak, Hollandalı ailelerin kızarmış kafaları bu vals havalarının ritmine göre sallanacak, iştah açıcı garson kızların süzülürcesine dağıttığı kumtaşından oyulmuş kocaman bira bardaklarında biralar seller gibi akacaktı; içkilerin ve sigara dumanlarının buğusu içinde gece ilerleyecek ve dışarda, Spui kıyısında, genç oğlanlardan ve kızlardan oluşan bir kalabalığı, belki de görünüşte kışkırtıcı ama zararsız bir isyanı, kentin sokaklarını arşınlayan beyaz bisikletlerinin yumuşak ve beyaz gelgit dalgaları gibi bembeyaz ve yumuşacık bir başkaldırıyı yaşamanın tatlı ve keyifli rahatlığını göstermekten başka amaç taşımaksızın, dolaşacaktı; yenip sindirilebilen bir çaresizliğin, uzak baharatlar ve mobilya cilası kokan, ve Spui kıyılarıyla komşu sokakları –metafizik ve kontrollü bir özgürlüğün, neredeyse ritüelleşmiş ve arındırıcı (ve bu nedenle kurulu düzeni güçlendiren) bir söz ve jest tüketimi patlayışının (en kendini beğenmiş, ama acımasızca çocuksu olduklarından umursanmayabilecek cümle ve jestler) boş tiyatro sahnesi yapsınlar diye– bu başkaldırmış gençlere bırakmaya canı gönülden razı olan bu toplumun boğazında

kalmayan bir bunalımın masum mesajcıları olarak; ve sonra her şey yine gecenin atadan kalma düzenine girecekti, bu birahanenin kemanları son bir vals havası çalarken, ay, gülelim bari, ve artık Kaminsky'nin dönüşünü beklemekten başka yapacak şey kalmayacaktı.

——ooOoo——

III

RENÉ-PIERRE BOUTOR

Benim öykü kahramanlarım arasında, Amsterdam'da geçmiş olabilecek bu hikâyeden belki de zerre kadar haberi olmayan tek kişi (iyi de, bir hikâye neden her zaman *geçmek* zorunda? Ve nasıl? Bir zembereğin boşanması gibi mi? Yoksa güneşte çöreklenmiş bir yılanın halkalarını çözüp kovuğuna girmesi gibi mi? Her neyse, bir hikâye her zaman *geçmelidir:* Bir durum patlayıp açılmalı, fokur fokur kaynamalı, önemli ve kritik anlara basa basa, bazen beklenmedik bir sona doğru ilerlemelidir; Aristo poetikasının bir kalıntısı olsa bile, böyle olması kaçınılmazdır. Yine de *geçme* içermeyen -dolayısıyla olayların çözüldüğü gerçek bir sona da varmayan- hikâyeler tasarlanabilir, ki bunlar anlamı ikircikli bir geçmiş tarafından derinlemesine işlenmiş ve ancak usta bir öykücünün bir anlatı formu içinde -ki kolayca kabul edileceği gibi her zaman keyfîdir bu- az çok düzene sokabileceği, bir dizi dümdüz ve zengin anıdan ibaret olurlardı), her neyse işte, 1966 yılının Nisan ayı ortalarında, Amsterdam'da geçmiş olabilecek bu hikâyede, olaylar hakkında belki de hiçbir şey bilmeyecek tek kahramanım René-Pierre Boutor adını taşıyor.

Şurası bir gerçek ki, onun bu cahilliği kasıtlı değil, dünyevi şeyler karşısında ayıp bir kayıtsızlığın sonucu da değil. Sadece benim onu belki de biraz düşüncesizce içine yerleştirdiğim koşullardan kaynaklanıyor. Kendinizi René-Pierre Boutor'un yerine koyun.

Paskalya tatilinde Hollanda'ya yapılacak bu yolculuğa çok önceden karar verilmiş, güzergâhı, kış geceleri boyunca birçok seyahat kılavuzu kullanılarak, özenle hazırlanmıştı.

Ne yazık ki René-Pierre Boutor, Amerikan kültürünü kültürden saymadığı için, Arthur Frommer'in kitabından yararlanamamıştı: *Europe on Five Dollars a Day, America's most popular money saving guide – Revised – Expanded – Up-to-Date;* oysa orada rekabet kabul etmez fiyatlarla hizmet sunan otel ve lokantalar hakkında son derece kesin ve ayrıntılı bilgiler bulabilirdi. Her neyse, yolculuğun teknik yönleri de ihmal edilmemiş ve yola çıkıştan sekiz gün önce Renault-8 Major uzun zamandan beri tanıdık, işinin ehli ve ücreti uygun bir serviste baştan başa elden geçirilmişti. Sonradan aile sohbetlerinde –çünkü René-Pierre Boutor evliydi ve on yaşlarında Philippe adında bir çocuğun da babasıydı– sık sık sözü edilen bir tür önsezi ile, servisteki ustaya, platine de bir göz atmasını ve kuşku uyandıran en küçük belirtide platini mutlaka değiştirmesini söylemişti. Bu önsezinin adeta yukardan gelen bir işaret olduğu ortaya çıkmıştı, çünkü, ustanın dediğine göre platinin yayı giderken her an kırılıp arabayı yarı yolda bırakabilirmiş. Aptalca bir arıza işte, herkesin bildiği gibi aptalca ama ne zaman olacağı bilinemeyen bir arıza. Ne olursa olsun –René-Pierre Boutor'la servisçi bu konuda anlaşmışlardı– platinin birkaç bin kilometrede bir düzenli olarak değiştirilmesi iyi olacaktı; ama René-Pierre Boutor'un bakımdan çıkan arabasını teslim almaya geldiği ve servisçinin de ona platin konusundaki o önsezisinin ne kadar doğru ve yerinde olduğunu söylediği sırada aralarında geçen bu konuşmada kesin kilometre sayısı belirlenmemişti.

Ama söz konusu Hollanda yolculuğunun amacı sadece, bir Paskalya tatilinden yararlanarak, ve Akdeniz havzasının, en azından İspanya, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan gibi bölgelerinin önceki yazlarda yeterince gezilip görülmüş, hatta her şey göze alınarak bir kez Arnavutluk'tan bile geçilmiş –Dubrovnik'te karşılaşılan Belçikalı turistlerin kesin ve kaçınılmaz saydıkları polis baskısı nedeniyle, orada hiçbir renkli fotoğraf çekilememişti– olduğu göz önüne alınarak, uygar dünya coğrafyasını tanıma alanını bu kez de kuzeye doğru biraz genişletmek değildi. Hollanda yolculuğu aynı zamanda ruhun da bir serüveni olacaktı, ardında kül-

türel güdüler de vardı, çünkü Philippe Boutor –daha önce adı geçen on yaşlarındaki çocuk– yeni yerler görmenin yüzeysel zevk ve mutluluğuna, nerdeyse doğal olarak, bilgi ihtiyacının da karıştığı bir yaşa gelmişti – en azından ana-babası böyle düşünüyorlardı.

Dolayısıyla, René-Pierre Boutor'un bu Paskalya yolculuğu programında Hollanda resim sanatı da yer alıyordu ve bu açıdan da her şey titizlikle öngörülüp planlanmıştı. Amsterdam, La Haye ve Rotterdam kentlerinde kalınacak süreler, Rijksmuseum, Mauritshuis ve Boymans müzelerindeki koleksiyonların önemine göre hesaplanmış, hatta Yukarı-Veluwe Ulusal Parkı ile Kröller Müller Müzesi'ni ziyaret için de bir tam günlük çalıntı süre öngörülmüştü. Nitekim bir mart akşamı René-Pierre Boutor karısı Denise'nin dikkatini çekerek ona ünlü bir kılavuzdan bu park ve müzeye ilişkin bölümü okumuştu. "Beni dinliyor musun Denise?" diye sormuştu René-Pierre Boutor ve Denise de dinlemişti. "Yukarı-Veluwe Ulusal Parkı," diye okuyordu, "son derece güzel bir doğa koruma alanıdır. Oraya, Arnhem'den gelirken Schaarsbergen yoluyla, Apeldorn'dan gelirken Hoendorloo ya da St. Hubertus yoluyla, batıdan gelirken Otterloo yoluyla ulaşılır. Sabah sekizden günbatımına kadar açıktır. Giriş ücreti araba başına 1,25 florin, kişi başına 50 senttir. Arazi yer yer korular ve yüksek ağaçlı ormanlarla, yer yer kumlu düzlüklerle kaplıdır. Geyik, yabandomuzu, yabankoyunu gibi hayvanların özgürce dolaşığı parkta iyi araba yolları ve çok hoş gezinti patikaları vardır. Parkın girişindeki özgün tasarımlı Aziz Hubert (St. Hubertus) av köşkü Berlage'nin eseridir. Ama parkın asıl ilgi çekici noktası Kröller Müller Müzesi'dir." Denise devamını dinlemek için burada dikkatini yoğunlaştırmıştı. "KRÖLLER MÜLLER MÜZESİ" demişti René-Pierre Boutor, büyük harflerle yazılı sözcükleri ayrı ayrı söyleyerek. "Ziyaret saatleri on ile on yedi arası; sadece pazarları on üçten itibaren. 1938'de açılan ve kurucusunun adını taşıyan Kröller Müller Müzesi parkın tam ortasında bulunur. Düzenlemesi son derece niteliklidir. Kröller Müller Müzesi'nde bütün dönemler, Hans Baldung Grien ve

Lucas Cranach'la XVI. yüzyıl, Van Goyen, Jan Steen, Van Ostade ile XVII. yüzyıl, vb. temsil edilmekle birlikte, en önemli ve ağırlıklı koleksiyonlar modern ve çağdaş resme aittir. Orada Fransız izlenimcilerinin eserlerini, Jongkind'in peyzajlarını, Seurat, Signac ve sembolist Odilon Redon'un tablolarını, Mondrian'ın soyut 'kompozisyon'larını bulabilirsiniz. Müze ayrıca Braque'tan, Juan Gris'den natürmortlara, Fernand Léger'nin bazı desenlerine, ve Picasso'nun *Kadın Portresi, Keman* ve *Gitar* tablolarına da sahiptir. Van Gogh' un eserleri (iki yüzden fazla tuval) kronolojik olarak sergilenmektedir..." Ve René-Pierre Boutor okumasına ara vermişti: "Düşünebiliyor musun, Denise, iki yüzden fazla tablo!" demişti karısına bakarak. Denise başını sallamıştı. Gelip Pierre'in yanma oturmuş (çünkü kocasının sadece ikinci adını kullanıyordu, birincisi ona Rennes'de edebiyat lisansını tamamlamaktayken üzücü koşullarda nişanlanıp ayrıldığı bir adamı hatırlatıyordu) ve onunla birlikte Kröller Müller Müzesi'nde korunan Van Gogh eserleri hakkındaki özet açıklamaları okumaya koyulmuştu.

Böylece, hemen oracıkta, Yukarı-Veluwe Ulusal Parkı' na da bir gezi düzenlemeye karar vermişlerdi, Pierre hemen Amsterdam'dan oraya nerelerden geçerek gidileceğini de saptamıştı, çünkü Hollanda'daki konaklamalarının en büyük bölümünü bu kente ayırmak konusunda daha önce anlaşmış bulunuyorlardı.

Yine de Denise, aynı mart akşamı, Van Gogh tablolarının –ki zaten bu ressamın başka tablolarını Amsterdam Belediye Müzesi'nde de seyredebilirlerdi– bütün ilginçliğine karşın, bu yolculuğun asıl ilgi odağının Van Gogh değil Vermeer olduğuna işaret etmekten kendini alamamıştı. Pierre Boutor bu hatırlatmayı onaylıyormuş gibi başını sallamıştı, ancak bunun üzerine konuşmanın havasında hafif bir rahatsızlık dalgalanır gibi olmuş, Pierre dönmüş, hatta yerinden kalkıp bir dolabı açarak bir şişe Fernet-Branca çıkarmış, kendine küçük bir bardak doldurmuştu. Vermeer adının anılması ona gözle görülür biçimde batmıştı.

Bu eski bir hikâyeydi, ve burada ayrıntılarına girmeme

olanak yok, hele serüven romanlarına özgü dramatik yapının gereklerini yerine getirmeye çalışıyorsam; bunlar, ikincil önemdeki kişilere fazla özen gösterilmesini pek tavsiye etmezler. Sadece şu kadarını söyleyeyim ki, bir mart akşamında Denise'yle Pierre arasında bir kez daha burnunun ucunu gösteren bu iç sıkıntısında, Vermeer sadece başka şeyleri temsil eden bir dışsal belirtiydi: sanki sonsuzluğunun içine rahatça yerleşmiş, yıpranmayan, akla aykırı biçimde karmaşık ve tamamen bulanık karanlıkları yansıtan, gözle görülür ve belki de tartışılmaz bir tür ışık gibi. Çünkü Vermeer, ve özellikle de Pierre'in *Delft Manzarası* adıyla bildiği o tuval, konuşmanm içinde sadece Pierre ve Denise Boutor'un arasındaki tartışmanın asıl konusu olan Marcel Proust'tan bir sayfanın yerinde ve makamında ortaya çıkıyorlardı.

Gerçekte, ve bunu asla kabul etmemesine karşın, Pierre Boutor *Kayıp Zamanın İzinde*'yi okumasını, *Swann'ın Bir Aşkı*'ndan daha ileriye götürmeyi başaramamıştı. Birkaç kez bu elle tutulmaz sınırı aşmayı, sayfalar ilerledikçe üzerine çöken karşı konulmaz uyuşukluğu yenmeyi denemişti. İşi aceleye getirmemiş, üstüne düşmüş, *Kayıp Zaman...* ciltlerini her yıl Denise'in anne-babasına ait Norman evinde geçirdikleri şu son tatil ayında –ağustos ortasından eylül ortasına kadar– yanında götürmüştü, çünkü öyle görünüyordu ki, Denise'ye ve onun kadar bu işten anlayan başkalarının fikirlerine göre, kırlarda geçecek biraz sisli ve içi boş bu günlerin çektikçe uzayan sıkıcılığı gittikçe derinleşecek ve çok geçmeden büyüleyici hale gelecek gezintiler yoluyla yavaş yavaş Proust'un evrenine dalmak için son derece elverişliydi. Ne var ki, Chambray'deki o evde bile, *Swannların Tarafı*'nı bir kez daha okuduktan sonra –eserin havasına yeniden girmek gerekiyordu ne de olsa– hep gelip tosladığı o sınırı aşması imkânsız olmuştu.

Chambray'deki evin yoldan (Pacy-sur-Eure'den Louviers'ye giden yoldan, Pierre kim bilir kaç kez bu yola girerken yol bakım işçisinin[1] şarkısını mırıldanmış ve bu yüzden

[1] Louviers yolunda bir onarım işçisinin maceralarını anlatan, oldukça "açık" sözlü, herkesin bildiği folklorik bir "meyhane şarkısı". (Çev.)

Denise'den bazen sessizce zılgıt yemişti; karısı böyle biraz açık seçik esprili, keyifli ve neşeli mutluluk gösterilerini yakışıksız ve kaba buluyordu, oysa bunlar tipik Fransız davranışlarıydı!) görünen cephesi düz ve sade –griye çalan penceresiz duvarlar– nerdeyse itici ve ürkütücüydü, ama malikâne içe doğru otlarla kaplı ve gölgeli, ötede beride düzensizce dikilmiş, Pierre Boutor'un adlarını bilmediği, ama bu huzur dolu alancığı pek hoş şekilde renklendiren çiçek öbeklerinin bulunduğu ve şafakta kuşların ötüşlerinin sonsuz, ılık, belki hiç yıpranmayacak bir sessizliğin müjdesini sakladığı bir iç avluya açılıyordu; bu avlu iki yandan eski çiftliğin birbirine dik açıyla bitişmiş binalarıyla sınırlanıyor, öteki tarafta ise malikânenin dış duvarı gelip eski bir hangara dayanıyordu. Burası yaz için oturma odası olarak düzenlenmiş, hatta üst katına bir konuk odası yerleştirmek bile mümkün olmuştu, ve son olarak, avlunun dipteki sınırı alçak bir duvardan ibaret olup arkasında, daha alçak düzeyde, meyve ağaçları dikilmiş bir tür rahip bahçesi, nehre doğru alçalan arazinin profilini izleyerek tatlı bir meyille uzanıyordu; bunun bir köşesinde Denise'nin annesi tavuk ve tavşan besliyor, evde Pierre'le Denise'nin odasına bitişik olan ve Pierre'in çalışma ve okuma yeri olarak kullandığı verandadan da işte bu bahçe adeta kuşbakışı seyredilebiliyordu. Pierre işte burada, bitmek bilmez öğle sonralarının sedefli rutubetinin kapladığı ve hışırtılı sessizliği camların arkasında donmuş gibi duran bu verandada, ara sıra Philippe'in –hemen paylanan ("Sus, baban çalışıyor!")– bir gülüşü ya da bağırışıyla, ya da kadınlardan biri alışverişe çıkarken kapıdaki çıngırağın çınlamasıyla kesintiye uğrayarak, pek çok kez *Kayıp Zamanın İzinde*'yi okumayı sürdürmeye çalışmış, ama başaramamıştı.

Bir yıl, bu başarısızlığı tamamen maddi nedenlere, gerek kendi ruh haline gerekse eserin karmaşıklığına yabancı denebilecek etmenlere dayandırmıştı, çünkü ona öyle gelmişti ki, açık kahverengi yumuşak deri kaplı, dokunması güzel, elde evirip çevirmesi kolay, hem hoş hem de etkileyici bir mürekkep ve kâğıt kokusu salan bu üç küçük cilt, bel-

ki de tipografisi yüzünden, sürekli bir okuma için elverişli değildi. Ancak ustaca düşünülmüş bu mazeret, NRF'nin beyaz serisinden çıkmış normal baskıyı getirdiği ertesi yıl ortadan kalkmıştı, çünkü o kitapla da, Denise'nin iddiasına göre zevkten dörtköşe olarak içine dalacağı bu eserin derinliklerine giden yolu ona tıkayan o görünmez ama aşılamayan sınırdan ileri bir satır bile gidememişti. Böylece artık, kendisi için karanlıkta kalan, ama "zorlayıcı" olduğu görülen bir nedenin, bir tür "seçici hoşlanmazlığın", Proust zenginliklerini ve bunlardan "yararlanma hakkını" kendisine yasakladığına inanmış olarak, sonunda pes etmişti.

Bu durumu içine sindirmekle birlikte, kesin başarısızlığından –kendisini asla rahat bırakmayacağı belli olan– Denise'ye söz etmemişti. Tersine, okuduğu eleştiri ve yorum eserleri, yaşamöyküsü çalışmaları –ki en son çıkanlar her türlü ölçünün dışında, adeta manyakça bir titizliğin ürünüydüler– sayesinde, *Kayıp Zamanın İzinde*'nin oluşum ve içeriğini gerektiğinde güvenle üzerinde konuşacak kadar biliyordu. Hatta üniversiteye mensup başka iki çifti yemeğe aldıkları bir gün, Pierre Boutor, armutla peynir arasında, *Kayıp Zaman*'ın anlam yapısındaki çift düzeylilik konusunda doğaçlamadan yaptığı parlak sunuşla, hepsinin dikkatini ve ilgisini tekeline almıştı; bu sunuşun arasına, herkesin bildiği gibi –ama elbette ne Denise ne de öteki iki çift bunu biliyorlardı– 1934'te Sovyetler Birliği'nde, Wremia Yayınları'ndan çıkan Proust'un birinci cildinin önsözünü yazmış olan Anatole Lounatcharski hakkında oldukça uzun ve oldukça da şaşırtıcı bir konu dışı bölüm de sıkıştırmış, bu önsözde yer alan, –o zamandan bu yana geleneği yitmiş, en azından silinmiş– belli bir Marksist eleştiri akımının yöntemleri hakkında gayet aydınlatıcı olan temaları onlara özetlemişti. Bu önsözün öyküsü de dokunaklıydı hani, çünkü on iki yıl Milli Eğitim Halk Komiserliği yapmış olan Lounatcharski bunu, SSCB'nin ilk İspanya büyükelçisi olarak onay aldıktan sonra İspanya yolundayken yazmış, ancak redaksiyonunu tamamlayamamıştı, çünkü zaten çekmekte olduğu kalp yetmezliği Menton'dayken yeni bir kalp krizine

neden olmuş ve Anatole Lunatcharski 26 Aralık 1933'te Menton'da vefat etmişti; Proust üzerine çalıştığı sayfalar masasına yayılmıştı, sanki, tarihin anlamdan pek de yoksun olmayan o cilvelerinden biriyle, Proust'un eseri hakkındaki bu çok ince, derin ve gayet dingin gözlem ve değerlendirmeler, yasadışı mücadelelerin, Sibirya sürgünlüklerinin, kaçaklığın, çeşitli fikir savaşlarının örs ve çekicinde biçimlenmiş ihtiyar Bolşevik'in vasiyetnamesiymiş gibi... Ve Pierre Boutor'un bu parlak ve doğaçlama söylevi sofradaki herkese parmak ısırtmış, ama karısının –dile gelir olmadığı için– dışarı vurmadığı karanlık bir öfkeye kapılmasına neden olmuştu; çünkü Denise kocasının işaret ettiği bütün noktaların doğru ve yerinde olduğunu kabul etmek zorundaydı, oysa bu bilgince yorumların *Kayıp Zaman*'ın bizzat okunmuş olmasından değil, ödünç bir ansiklopedik bilgi dağarcığından geldiğine dair kesin kanısını koruyordu; ama elbette bu kanısını açıkça ortaya dökebilecek durumda değildi.

Ama –Proust'un, galiba Vermeer'in bir tuvalinde keşfettiği– o *küçük sarı duvar parçası,* asıl Chambray'deki evin verandasında, bazı öğle sonralarının son saatlerinde, eylül ışığının etrafa bir sürü hâle, kızıla çalar yaldızlı, uçucu bir renk cümbüşü saçarak manzaranın kenarlarını kemirmeye başladığı sırada, akşam yemeğinden yarım saat önce sohbet için yanma geldiğinde, Denise'nin konuşmalarında adeta saplantı halinde gönderme yapılan bir motif olarak ortaya çıkmıştı. Pierre Boutor, ne ilginçliğini ne de fazla göze çarpmadan göz kamaştıran güzelliğini bir türlü anlayamadığı o *küçük sarı duvar parçası*'ndan tepesi atarak, sonunda, itiraf edemediği bir içten pazarlılıkla, sadece Proust'un resim konusundaki zevkini tartışma değil, tüm eserinin özgünlüğünden kuşku duyma noktasına gelmişti. Söylediklerinin konuyla ilgisini kuramayan Denise'yi iyice şaşırtıp öfkelendirmek pahasına Pierre Boutor, *Mezar Ötesi Anıları*'nın[1] çok daha ilginç, dilinin de hem daha görkemli hem de daha

[1] Proust'tan (1871-1922) yüz yıl önce yaşamış olan François-René de Chateaubriand'ın (1768-1848) ölümünden sonra yayınlanan ünlü eseri, *Mémoires d'outre-tombe.* (Çev.)

az yapmacıklı olduğunu ileri sürüyordu. Yerinden kalkıp kitaplıktan –çünkü kitaplarının bir kısmını bu Chambray kırlığına da getirmişti– *Anılar*'ın bronz yeşili deri kapaklı, Edmond Biré'nin önsözünü, notlarını ve eklerini taşıyan Garnier baskısının birinci cildini alıyor, rengini atmış yeşil bir ayraçla işaretlenmiş sayfayı açarak, Denise'ye bir bölüm okuyordu: "Bir şey onuruma dokunur, aşağılar beni: Bellek çoğu zaman kafasızlığın niteliğidir; genel olarak hantal zihinlere aittir ve yüklediği yükle onları daha da ağırlaştırır. Ama yine de, bellek olmasaydı ne olurduk? Dostluklarımızı, sevgilerimizi, zevk ve mutluluklarımızı, işlerimizi unuturduk; deha kendi fikirlerini bir araya getiremez; en sevgi dolu kalp bile artık anımsamaz olsa sevgisini yitirirdi; tüm varoluşumuz durmadan akıp giden bir şimdinin birbirini izleyen anlarına indirgenmiş olurdu; ortada geçmiş kalmazdı. Ey biz zavallı yaratıklar! Hayatımız o kadar boş ve boşuna ki, ancak belleğimizin bir yansıması!"

Denise'ye bakıyor, Denise başını kaldırıp lafı nereye getirmek istediğini soruyordu, ama elbette Pierre'in lafı bir yere getirmek gibi bir derdi yoktu, Denise'yi kızdırması yeterliydi onun için. "Ya Vinteuil'ün sonatı," diyordu, "bunun yeni bir şey olduğunu mu sanıyorsun?" Denise omuzlarını silkiyordu, ama kızdığı belliydi. O zaman Pierre, Chateaubriand'ın eserinin bir başka sayfasını açıyordu. "Düşüncelerimden, bir huş ağacının en yüksek dalma tünemiş bir ardıç kuşunun ötüşüyle uyandım. Bu sihirli ses o anda babamın malikânesini gözümün önüne getiriverdi; tanık olduğum felaketleri unuttum ve birdenbire geçmişe atlayarak, ardıç kuşlarının ötüşlerini sık sık işittiğim o kırları yeniden gördüm. O zaman onları dinlediğim sırada bugünkü gibi hüzünlüydüm; ama o ilk hüzün, insan henüz deneyimsizken belli belirsiz bir mutluluk arzusundan doğan hüzündü; halen hissettiğim hüzünse değerlendirilip yargılanmış şeyleri biliyor olmaktan ileri geliyor. Combourg korularındaki kuş sesleri bana ulaşabileceğimi sandığım bir mutluluktan söz ediyordu; Montboissier Parkı'ndaysa aynı ötüş bu ele geçmez mutluluğun peşinde yitirilen günleri hatırlatıyor..."

Ama Denise, sabrı iyice taşmış, canı burnunda, sözünü kesiyor ve böyle neyi kanıtlamak istediğini soruyordu. Elbette Pierre'in hiçbir şeyi kanıtlamak istediği filan yoktu, sadece demek istiyordu ki, "ardıç kuşunun olmadığı yerde Proust'un karatavuklarıyla yetinmek zorundaydı", üstelik bu hamam tellağı esprisini canı gönülden bir kahkahayla vurguluyordu, ve bu da Denise Boutor'un dile gelmeyen öfkesini son haddine çıkarıyordu.

Ama yıllar geçmiş, bu Hollanda yolculuğu sonunda onları 14 Nisan günü öğleden önce, Mauritshuis'te, o ünlü *küçük sarı duvar parçası*'nın önüne getirip bırakmıştı.

Belki de gölgesi şimdiden, karşı konulmaz biçimde, önlerinde dikilmeye başlayan o olay yüzünden, gün bir dizi ufak tefek olaycıkla, ince ince imalarla, karşılıklı iğneleşmelerle başlamıştı. Pierre Boutor daha kalkar kalkmaz hemen otel odasının penceresinden sarkarak havanın durumuna bakmıştı. Bulunduğu yerden, Denise'yi muhatap aldığı açıkça belli olan –Denise böyle düşünmüştü– gür bir sesle raporunu vermişti: "Bir havaya bir de kadına güven olmaz." Denise'nin babasının her günkü olay ve durumları, ne türden olursa olsun, yorumlamak ya da vurgulamak için gerekli malzemeyi bulduğu bitmez tükenmez deyimler dağarcığından alınma bir atasözüydü bu. Siyasal olaylar, meteorolojinin beklenmedik cilveleri, köy dedikoduları: Her şey, Bay Duriez'in –en azından emekli olalı beri– tüm kültürel dağarcığını oluşturduğu anlaşılan, belki Hıristiyanlığa özgü bir kaderciliğin ve soyut ahlakçılığın derin damgasını taşıyan, bu soğuk gerçekçi ve feleğin çemberinden geçmiş bilgelik hazinesinde uygun bir yorum bulabiliyordu. Ama babasının en sık diline doladığı deyimlerden birinin böyle muhakkak art niyetle ve masumluktan uzak olarak kullanılması, Denise'yi kızdırmıştı; o bu davranışta, çok saygıdeğer bir ihtiyarın sağlam köylü erdemlerinin hiç kuşkusuz yersiz biçimde ve kötü niyetle alaya alınışını görüyordu. Bile bile yapılan bu hakarete doğrudan tepki göstermemiş, sabah temizliğini bir an önce bitirmesi için Pierre'i azarlamakla yetinmişti. Ancak kocasının giyinmiş ve çıkmaya hazır oldu-

ğunu gördüğünde, misilleme yapma fırsatı da çabucak çıkmıştı.

Nitekim Pierre Boutor yolculuktayken, otuz yaş üstü Fransız turistlerin Avrupa yollarında kendilerini başkalarından ayırt ettiren o özensiz ve serbest, hatta biraz dökülen kılığı giyerdi; bunun –ciddiye alınamayacak– gerekçesi de tatilin özgürlük demek, hiç olmazsa geçici olarak özgürlük, ya da, aslında katıksız Fransızca olan –ama bu bağlamda doğru olmayan, çünkü ancak tutuklu bir sanık hakkındaki adli sürecin durudurulması ya da bundan vazgeçilmesi anlamına gelen– (bu "relaxe" deyimi metafizik bir bağlamda değerlendirilirse, çünkü bu takdirde insan günlük yaşamında tutuklu bir sanıktan başka bir şey değilmiş ve boş zamanlara ayrılan haftalar da bir tür *relaxe,* yani açılmış davaların –özetle, hayatın– geçici olarak ve önceden sınırlanmış bir süre için askıya alınması gibi anlaşılmış olurdu) bir sözcüğü Anglosaksoncadan geri alarak dedikleri, gibi *relaxe* demek olduğuydu. Her neyse, Pierre Boutor'un üstünde o gün, Mauritshuis'e gidilecek sabah, geniş açık yakası, bitpazarından ya da ordu artığı mallar satan herhangi bir mağazadan almış olabileceği, ama kendisine askeri bir havadan çok Tartarinvari[1] bir hava veren ve etekleri buruşukluktan kısalmış olduğundan cart yeşil çorapları iyice açıkta bırakan eski bir kadife pantolonun üzerinde savrulan rengi belirsiz bir bez ceketin yakaları üzerine yayılan mavi bir gömlek vardı. Bu kıyafetin üstüne dikilmiş tüy de, yazlıkçı Fransızların rahatlığın doruğu saydıkları saydıkları ve onyıllardan beri boğa güreşi arenalarının tribünlerini, Akropolis'in harabelerini, Uffizi Galerisi'nin parkelerini ve o zamana dek her şeyden uzak kalmış plajların altın sarısı kumlarını çiğneyen ve böylelikle orta sınıfların turizm alanındaki ilerlemelerini simgeleyen, şeritlerden örülme bir çift sandaletti.

O gün, Pierre Boutor bu kılıkta ortada görünür görünmez, –normal olarak bu tür ayrıntılara kayıtsız kalan– Denise,

[1] Alphonse Daudet'nin 1872'de kaleme aldığı *Tartarin de Tarascon* adlı romanın, palavracı, mitomanyak kahramanı. (Yay.)

ekşi bir gülüşle noktaladığı sıkı bir ıslık çaldı. "Vah zavallı Pierre'im benim," diyordu, "bu kılıkla Cahorslu bir bakkala dönmüşsün!" Sesi sert ve renksizdi, tonu tokat gibi çarpmak istiyor ve bunu başarıyordu. Pierre Boutor biraz şaşalamıştı. "Neden Cahorslu?" diye sordu süklüm püklüm, çünkü vaktiyle ana babası bu kentte küçük bir dükkân işletmişlerdi ve yapılan ima yeterince açıktı. "Hatta," diye ekledi Denise, "Cahorslu bakkal ve üstüne üstlük Poujadist[1] de desem yeridir!" Hakaretin şiddetinden ve sebepsizliğinden, Pierre Boutor tam anlamıyla yerinde donup kaldı. Ama Denise çoktan dönmüş, Philippe'i almak için kapıdan çıkıyordu.

Yani, diyeceğim, gün oldukça kötü başlamıştı.

Yine de sonunda Mauritshuis'in birinci katındaki O salonunda bulmuşlardı kendilerini, ve Pierre Boutor yadsınamayacak kadar derin bilgisini kullanarak, çoluk çocuğunu Jan Steen ve Frans Hals'in, uzun uzun yorumladığı tablolarının, hatta Ter Borch'un *Cansıkıcı Haber*'inin önünde tutmak için bin türlü hüner göstermişti. Bu tablo aslında ikinci dereceden, hatta gerçek özgünlükten tamamen yoksun denebilecek bir resimdi, ama Pierre Boutor tarafından ressamın ayrıntılı bir biyografisi vermişti; Ter Borch 1648'de, Otuz Yıl Savaşları'na son veren anlaşmanın imzalanması sırasında Münster'de bulunuyormuş; bu ona, imza törenine katılan bütün tarafların yetkili elçilerinin portrelerini toplu olarak 45×58 cm boyutlarında bir kompozisyon –ki halen Londra'da Ulusal Galeri'deymiş– halinde resmetmek fırsatını vermiş; tablo daha boyandığı anda İspanya elçisinin kayıtsız şartsız hayranlığını kazanmış ve elçi Ter Borch'u Madrid'e götürmüş; orada Kral IV. Felipe de ressamı gayet iyi karşılamış. Bütün bu ayrıntılar Philippe Boutor'da biraz can sıkıntısıyla karışık saygı, Denise'deyse içinde tuttuğu bir öfke uyandırıyordu; çünkü Denise kocasının, bu uzun oyalama yöntemiyle, *Delft Manzarası*'nın önünde dikilmek zorunda kalacakları kaçınılmaz ânı geciktirmekte olduğu-

[1] Pierre Poujade: 1950'lerde Fransa'da küçük esnaf tabanına dayalı şoven, gerici, "popülist" bir siyasal harekete önderlik eden politikacı. (Çev.)

nun tamamen farkındaydı, ama işin içinde oğlunun eğitimi olduğundan, sözünü kesmeye cesaret edemiyordu.

Böylece, sonunda kendilerini Vermeer'in tablosunun önünde bulduklarında, Denise Boutor durumu tekrar kontrolüne almaya çalışmıştı, ve şimdi heyecandan titreyen bir sesle konuşuyor, oğluna resmin karşısına konmuş olan kanepeye oturmasını söylüyordu. "İyi bak, Philippe," diyordu Denise, "Proust bu tablonun dünyanın en güzel resmi olduğunu söylemiş." Ve Philippe de uslu uslu gelip söylenen yere oturuyor ve gözlerini dört açıyordu, Pierre Boutor da karısının bu zafer ânını berbat etme dürtüsüne direnemiyordu, gerçekten elinden bir şey gelmezdi bu konuda, o *küçük sarı duvar parçası* oradayken, ve aslında orada olduğu filan da yoktu ki mübareğin, ara ki bulasın, salon salon gezen bir hayal gücünün özentilerine saplanıp kalan bir yazarın saf edebi uydurmasıydı bu, *sine nobilitate,*[1] bu duvar parçası kesin kafasını bozuyordu Pierre'in ve herkesin duyacağı şekilde, bu tabloya dünyanın en güzel resmi diyenin Proust değil Malraux olduğunu haykırıyordu. Sonra Denise'yle aralarında tatlı-sert sözlerden oluşan kısa bir konuşma geçmiş, *Delft Manzarası*'nın karşısındaki kanepede oturan bir adam sanki bu konuşmadan rahatsız olmuş gibi kalkmıştı, gözlerindeki –yabancının gözlerindeki– ifade de böyle olduğunu doğruluyordu, çünkü onlara fırlattığı bakışın delici netliğinde küçümseyici, en azından sinirli bir parıltı da vardı ve bu o denli belirgindi ki, Pierre Boutor bir an için gerçekten alınmıştı bundan; ama adam hemen pencereye doğru uzaklaşarak onları, üçünü, Denise, Philippe ve onu, birilerinin –ha Proust olmuş ha Malraux olmuş fark etmezdi– dünyanın en güzel tablosu diye nitelediği tuvalin önünde yalnız bırakmıştı.

Yine de, Vermeer'in tablosunun önündeki bu kısa rastlantıya karşın, benim öykü kahramanlarım arasında René-Pierre Boutor'un, 1966 Nisan'ında Amsterdam'da geçebilecek olan bu hikâyedeki olaylardan, hatta sadece olaylardan

[1] Soylu olmayan anlamına gelen Latince deyiş. Bazı dilbilimciler "snob" kelimesinin buradan türediğini söylerler. (Yay.)

değil onların derin anlamlarından da –elbette hayalî olayların, anlamsızlıklarından başka, çok ve yoğun "olmayışlarından" öte bir anlamları varsa– tamamıyla habersiz tek kişi olduğu bir gerçektir. Nitekim, o rastlantı *Delft Manzarası*'nın önünde René-Pierre Boutor'la Ramón Mercader arasında bir konuşmaya aracı olsaydı bile, ikincinin adı birincide hiçbir hatıra canlandırmayacak, hiçbir ürküntü uyandırmayacaktı. Hatta daha ileri giderek şunu bile söyleyebilirim –ama belki bu varsayım biraz desteksiz atış olabilir– ki, Troçki'nin öldürülüş hikâyesi de René-Pierre Boutor'da ancak çabucak dağılan geçici bir merak ve tecessüs uyandıracaktı, oysa

NATAŞA SEDOVA

pencereye yaklaşacaktı; avlunun öbür ucunda tavşanlara yem veren Lev Davidoviç'i görecekti; Lev Davidoviç, mavi bir iş önlüğü giymiş ve ellerini eski deri eldivenlerle korumuş olarak, her gün bu saatte yaptığı gibi, tavşanlara yem veriyor olacaktı; güneş saydam bir göğün yükseklerinde, yayınık ışığıyla kaymaya başlayacak, ve Nataşa, tavşanların, yaşlı adamın uzattığı yiyeceğe yaklaşmak için itiştikleri kafeslere eğilmiş o uzun ve tanıdık siluete bakacaktı; bugün, bu her günlük hayat sahnesine kalbi çarparak bakacaktı; bu huzur, huzurlu gibi görünen bu ortam, mümkün müydü gerçekten;

bugün de ihtiyar adam, alışkanlığı uyarınca, erkenden, şafağın süngerimsi serinliğinde uyanacak, ancak derhal ruhunun o kavgacı canlılığına tekrar kavuşacaktı; bu canlılık şu son günlerde, az çok bulantı verici bir tür yorgunluk, vücudunu ele geçiren bir fiziksel üzüntü hali yüzünden, biraz körelmeye yüz tutmuştu; ama yaşlı adam bugün, bir anda, yapılacak şeylere ilişkin gayet net bir vizyon ve bunu gerçekleştirecek durumda olduğuna dair özgüvenle birlikte, bedeninde bir tür neşe ve coşkuya, kaslarında bir tür dirilik ve tazelik duygusuna yeniden kavuşacak, bu da onu keyif-

lendirecekti; bu ağustos günü iyi şeylere gebeymiş gibi başlayacaktı;

yaşlı adam, bir fincan çay içerken Nataşa'yla şakalaşacaktı; sonra aralarında, erken sabahın sessizliği içinde, paylaştıkları bir başka sessizlik olacaktı, hafif, suçortağı ve dupduru bir sessizlik, ve elini kocasının bileğinin üstüne koyacaktı; daha sonra Lev Davidoviç bürosuna gitmek üzere kalkacak, ve tam çalışma masasına oturmak üzereyken, iç avlunun, o kokulu mekânın beri yanını kapatan ve hâlâ gecenin serinliğini dokusunda taşıyan kalın duvarının tepesinde, adeta gözü kör eden ilk gün ışığı lekesini fark edecekti;

sonra ihtiyar sabah postasını açıp mektupları okuyacak, bazı Amerikalı dostlardan gelen birkaçına hemen yanıt verecek ve bir makale kaydetmek için diktafonun önüne oturacaktı; kendini arayan, ileri gidip gidip kendine dönen bir düşüncenin ifadesi olan sesi, adeta ortamı yoklayan duraksamalarla ıssız büroda yükselecek, ve Nataşa ya da muhafızlar koridordan geçerken onu duyabileceklerdi; ses, uzun sessizliklerle bölünen salvolar halinde, hırçın ve hızlı ama renkli bir dilin anlatım gücüyle, o uzaklardaki savaşın sorunlarını gündeme getirecekti; belki bir an gelecek, anılar –önce karmakarışık görüntülerin patlayıp dağılması şeklinde– anılar gelip belleğini süpürecek (Barbizon'daki o ev, örneğin, neden olmasın?) ele almak istediği bu sorun hakkında kurulmakta olan usyürütme sürecinin önünde, gittikçe yoğunlaşan ama ışıklı noktalarla pullanan bir perde oluşturacaktı; ancak o makalesini dikte etmeyi sürdürmek için bu görüntüleri zihninden kovacak, ve sözcükler, bazen gayet net ve takır takır, çok geçmeden koşmaya başlayacak bir sesin akışında, yeniden zihinden sızmaya başlayacaklardı;

sonra, yarı saydam gökte bir yerde asılı duran ama göze görünmeyen güneş odanın kübik boşluğunda, içlerinde bitkisel bir tozun kalıntısı minicik zerrelerin burgaçlar halinde uçuştuğu uzunlamasına şeritler çizecekti, ve yaşlı adam görünmez güneşin bu küt varlığını seyredecek, ve gün işte böyle, yavanlık ve sıradanlık içinde, geçip gidecekti;

ve şimdi, öğleden sonra saat beşten biraz sonra, Nataşa Sedova balkona yaklaşarak yaşlı adamın tavşan kafeslerinin yanında olup olmadığını kontrol edecekti; Lev Davidoviç'in, âdeti olduğu üzere hayvanlarla konuşan sesini duyduğunu zannedecekti, ve işte tam o anda bir adam görecekti, avluyu geçip İhtiyar'a doğru yürüyen, ve Mornard'ı tanıyacaktı, ama

19 HAZİRAN 1967

Terastaydım, hafif bir doğu rüzgârı selvilerin dorukların sallıyordu. Doğu rüzgârının hışırtısını dinliyor, göğe, denize bakıyordum. Uzakta, göğün alt kenar boşluğunda, kendisine –denize, elbette– doğru inen tepelerin bıraktığı bir aralıkta, deniz, mavi buzlu cam gibi dümdüz. Doğu rüzgârı, gökyüzü, selviler, deniz, zeytin ağaçları vardı, ama hayat yine de basit değildi. Yani benim için öyle değildi demek istiyorum. İçimde kimse yoktu, manzara dümdüz ve kurşuniydi. Saatlerin de, gülünç oldukları birer birer meydana çıkabilecek minik minik kararlarla dolu, kof, ufalanabilir şeyler olacağı anlaşılıyordu. Neyse işte, tembel tembel kımıldıyordu her şey: yakamozlar saçan bir bulamaç.

Zeytin ağaçlarına, bir yusufçuğa, bir havuzdaki suya bakıyordum ki, Posta-Telgraf-Telefon idaresinin adının mavi başharflerini taşıyan sarı *Deux-Chevaux* kumlu yolda, Mas des Grives'in dönemecinde gözüktü. O zaman, günlük postada bir oyalanma olanağı bulacağıma dair belli belirsiz bir umutla, eve doğru çıktım.

JACQUES MORNARD BELÇİKA'DA ÖLDÜ. Troçki'nin katili onun kimliğini "ödünç almıştı" (Özel muhabirimizden).

Brüksel, 17 Haziran.

Brüksel gazetesi "Le Soir"da yayınlanan ve fazla göze çarpmayan bir ölüm ilanı, 17 Şubat 1908'de Tahran'da doğmuş olan Bay Jacques Mornard'ın öldüğünü haber vermektedir. Ce-

naze töreni cumartesi sabahı Braine-l'Alleud'de yapılacaktır. Troçki'nin katili de Jacques Mornard adı altında ve çok az farklı kimlik bilgileri vererek –17 Şubat 1904 Tahran doğumlu olduğunu iddia ediyordu– Meksika'da yirmi yıl hapse mahkûm edilmişti.

Cezasını çektikten sonra, 1961'de serbest bırakılmış ve halk demokrasilerinden birinde kendine sığınak aramıştı. Bu kimlik gaspı nasıl gerçekleşmiş olabilirdi? Brüksel'de karşılaştığımız Jacques Mornard bunu asla söylemek istemedi. Galiba Uluslararası Tugaylar'da savaşmıştı. Bir GPU[1] komiseri tarafından pasaportuna el mi konmuştu? Coyoacan trajedisine dair bazı sırları mı biliyordu? Durum böyleyse, onları mezarına götürmüş olacaktır.

P. de V.

Böylece, selvili terasta karıştırmakta olduğum bir Paris akşam gazetesinin son sayfasındaki bu küçük haberle, bu hayalî hikâyenin gerçekliği gelip suratıma vurmuştu. Gazete elimde, donup kalmıştım; bu eski, sonu gelmez, her an hazır ve nazır, ve belki de hesabını veremeyeceğim ölümün verdiği bulantı içime yayılıyordu.

19 Haziran 1967 Pazartesi günüydü, Jacques Mornard'ın cenazesi cumartesi sabahı Braine-l'Alleud'de kaldırılmıştı.

Braine-l'Alleud mü? Sivilceler gibi fışkırmış otlu tepeciklerle engebeli, iç karartıcı bir ova geliyordu gözümün önüne. Ama bu Brabantlı yer adı başka bir şey de çağrıştırıyordu ki, bunun gerçekliğini tam olarak yakalayamıyordum. Bir yolculuk anısı mı? Pek olası değil. Yine de bu Braine-l'Alleud adından yayılır gibi gelen süngerimsi ve yağlı kurşunilik benim Belçika anılarımla oldukça iyi uyuşuyordu. Belçika'ya ilişkin anılarıma her zaman bir tedirginlik eşlik eder. Bu, belki de çok uzak bir çocukluk anısından kaynaklanıyordur; bu anıda üst üste yığılan ve asla silinmeyen çaresiz öfke, aşağılanma ve kin duyguları, Belçika'yla ilgili olabilecek bütün öteki anıları bir cüzzam gibi kemiriyor olsa gerek. 1939'da, La Haye'den gelip Belçika'

[1] GPU: *Gossoudarstvennoïe Politecheskoie Oupravlenie*: Sovyet Siyasi Polisi (Yay.)

dan transit geçiyorduk. İspanya'da savaş kaybedilmek üzereydi ve demokratik hükümetler bir an önce General Franco'yu tanıma telaşındaydılar. Biz İspanya Cumhuriyeti'nin pasaportlarıyla yolculuk ediyorduk; trene binmiş olan Belçikalı gümrükçü ve polisler bu diplomatik pasaportlara kuşkulu gözlerle ters ters bakıyorlardı. Can çekişen bir hükümetin verdiği bu kâğıtlar hâlâ geçerli miydi acaba? Transit vizemiz olmadan Belçika'dan geçmeye hakkımız var mıydı? Bir pasaportlara, bir bize bakıyorlardı. Ses tonları azarlayıcı ve küçümseyiciydi. Aralarında fısıldaşıyorlar, bizi trenden indirip durumu üst makamlara bildirmek gerekip gerekmediğini soruyorlardı biribirlerine. Öteki yolcular da bize polisler gibi bakmaya başlamışlardı. Birinci mevki kompartımanda, banketlerde bizimle aralarına mesafe koyuyor, ağır bir sessizlik içinde susuyorlardı. İnsan nasıl İspanyol Cumhuriyetçisi olabilirdi? Ben kalbimin atışlarında, –çocukça bir çaresizlik ve aşağılanma duygusuyla karışık– bir daha hiç içimden çıkmayacak bir kinin yükseldiğini hissediyordum – çok belirgin, çok saydam, keskin kenarları hiç körelmeyecek ve yüreğimi ısıtan bir kin. Belçikalı gümrükçülerin, Belçikalı polislerin salak suratlarını, iğrenç yeşil renkli üniformalarını, gülünç şapkalarını, insana tepeden bakan, kestirip atıveren kendini beğenmişliklerini seyrediyordum. Elbette o zamandan beri, hem de o sıradan ve tartışmalı Belçika geçişinden çok daha hassas durumlarda, her türlü polisle işim oldu. Aslında bu sıradan Belçika olayında o kadar büyütülecek bir şey de yok. Ama sözünü ettiğim kin işte o gün doğdu ve son nefesime kadar da beni sıcak tutacak; aslında önemsiz olan bu anıyı ötekilerden ayırıp özelleştiren, belki de başlangıçtaki o şiddettir.

Daha sonra, yirmi yıl sonra, ara sıra –trenlerde, Brüksel havalimanında– Belçikalı polislere sahte pasaportlarımı göstermenin içsel ve ironik zevkini tatmadım değil; baktıktan sonra onaylayan bir baş sallayışla geri veriyorlardı, ve "günaydın efendim!"ler, "teşekkür ederim efendim!"ler gırla gidiyordu. Sınır kapılarındaki Belçikalı polislerin çok değişmiş olmalarından değildi bu. Hep aynı iğrenç mi iğrenç

üniformaları, aynı önü siperli asker şapkalarını giyiyorlar, aynı kaba ve kendini beğenmiş tavırları sergiliyorlardı. Yani, hâlâ birer aynasızdılar. Ama ben iyi giyimliydim, polislerin yüzüne yeterince özgüven ve umursamazlıkla bakmayı öğrenmiştim ve kimsenin fark edemeyeceği kalitede sahte kâğıtlarım vardı. Belçikalı polislerin bana "günaydın efendim", "teşekkür ederim efendim" deyişlerini seyrediyordum ve bu zavallı aşağılık herifler beni güldürüyordu.

Selvili terasta oturuyordum, Paris gazetesi dizlerimin üstünde açılmıştı ve doğu rüzgârı sağ elimle tuttuğum sayfalarını hışırdatıyordu. Belki de bu iş daha karmaşıktı, ne de olsa, daha dolambaçlı. Belki de kendimi gaza getiriyordum ve Belçika'yı düşündüğüm zaman, o uzak Belçika hatırası bütün belleğimi o iç karartıcı –ve biraz kaygılandırıcı– can sıkıntısının rengine boyamak için yeterli değil miydi?

Aslında Belçika benim için her zamana sadece bir geçiş yeri olmuştu: bir yolculuğu bitirmek ya da bir yolculuğa çıkmak üzere adsız otel odalarında ya da bazen lüks ama eski moda apartman dairelerinde birinin gelip beni almasını beklediğim bir yer. Orada kalıyor, bekliyordum. Rolünü oynadığım kişiliğin üzerine dikkati çekebilecek hiçbir şey yapmama izin vermiyordu koşullar. Ben de hiçbir şey yapmıyordum. Niteliksiz, özelliksiz, kurşuni oluyordum ben de, uyuşukluğun içinde erimeye bırakıyordum kendimi. Anspach Bulvarı boyutsuz, mekanik, parıltılı ve soğuk bir evrenin açıklayıcı modeli oluyordu; sadece bazen tramvay çıngıraklarının aşina şeyleri –mutlaka ufak tefek, hatta belki yavanlık bile taşıyan, ama güven verici şeyleri– çağrıştırabilecek bir nota getirdiği bir evren.

Ama Braine-l'Alleud, bu adla ve zihnimdeki yankılarıyla Belçika'ya ilişkin yağmurlu ve iç karartıcı anılarım arasında kurulan kontrpuan ilişkisine karşın, bende hiçbir kişisel hatıra uyandırmıyordu, buna yemin edebilirdim. Otlarla kaplı bir ova ve kurşuni bir güneş altında mezarlığa doğru giden cenaze arabası geliyordu gözümün önüne. Jacques Mornard'ı cumartesi sabahı Braine-l'Alleud'de gömmüşlerdi. Altmışına az kalmış yaşlı bir adam. *Le Monde*'un özel

muhabirine hiçbir şey söylemek istememişti, ama zaten ne diyebilirdi ki? Hiç, suskunluk, ki Braine-l'Alleud'de kesin ve değişmez oluyordu şimdi.

O zaman gazete elimden kurtuluyor ve bu adın bana ne hatırlattığını bir anda biliyorum. Bu beni güldürüyor. Braine-l'Alleud, tabii canım, elbette! Wellington çitlerle, çukur yollarla, otlu tepeciklerle engebelenmiş ovada birliklerini mevzilendirmişti. Gece Blücher, ertesi gün iki hatta dört kolorduyu Waterloo'ya kadar getireceğini ona bildirmiş, bunun üzerine Wellington derhal çarpışmayı kabul etmeye karar vermişti. Kuvvetlerinin asıl büyük kısmı Mont-Saint-Jean önünde yığınak yapmıştı, kilit mevzii de La Haye-Sainte idi. Wellington sağ kanada, Fransız kuvvetlerinin bir çevirme harekâtından kaçınmak için geniş geniş yayılmış olarak Chassé'nin Hollanda-Belçika tümenini yerleştirmişti. İşte, Braine-l'Alleud'nün karşısında durum buydu.

Ama ben gazeteyi yerden alıyorum, kurulmuş makine gibi selvilerden, zeytinliklerden ve bağlardan oluşan manzaraya bakıyorum. Burada Waterloo çarpışmasını anlatacak değilim, bu daha önce yapıldı. Waterloo çarpışması 18 Haziran'da olmuştu ve Jacques Mornard bunun önesinde Braine-l'Alleud'de toprağa verildi. Başımı sallıyorum, artık ağaçlara bakmıyorum, artık selvilerin sivri doruklarında doğu rüzgârının hışırtısını işitmiyorum, artık bu eski ölümün adım adım yaklaşmasını betimlemeye devam etmek üzere odama çıkmaktan başka yapacak şey yok, ve

NATAŞA SEDOVA

Avludan geçip İhtiyar'a doğru yürüyen bir adam görmüştü ve Jacson'u tanımıştı, ama bugün, çok açık ve belirgin bir şekilde, bu adamın sık sık içinde uyandırdığı anlatılmaz sıkıntı, onun hakkındaki eski kuşkuları, tekrar birdenbire bütün benliğini kaplamıştı. Jacson, Coyoacan'ın avlusunda bir Yunan trajedisindeki felaket habercisi gibi ilerliyordu.

Ama Nataşa Sedova bu karışık ve hançer gibi parlak fikri hemen zihninden kovdu.

Jacson'un bir süre önce Lev Davidoviç'e, IV. Enternasyonal'in dergisinde yayınlatmayı düşündüğü bir makalenin müsveddelerini getirmiş olduğunu biliyordu. İhtiyar her zaman yaptığı gibi metne bir göz atmayı kabul etmişti –metnin yapısız ve karışık olduğu görülmüştü– ancak belki zaman kazanmak için –çünkü yazarın bütün iyi niyetine karşın Jacson'un fikirlerinde zerre kadar ışıltı yoktu– ve ayrıca Sylvia'yla yaşayan adamın çalışmasını fazla sert biçimde eleştirmek de istemediği için, Lev Davidoviç elyazısının zor okunduğunu bahane ederek, yararlı bir okuma yapabilmesi için genç Belçikalı'dan makalenin daktilo edilmiş metnini getirmesini istemişti.

Bugün Jacson'un Coyoacan'daki eve tekrar gelmesinin nedeni bu olmalıydı, ve gerçekten de aşağıda, tavşan kafeslerinin yanında, Jacson Lev Davidoviç'e bir deste kâğıt gösteriyordu.

Endişelenecek bir şey yoktu, Nataşa balkondan çekildi.

Nataşa biraz sonra giriş koridorunda ayak sesleri işitti. Lev Davidoviç, biraz canı sıkkın, odaya girdi. Alçak ve hızlı bir sesle, Rusça olarak, Jacson'un daktilo edilmiş olarak getirdiği metne bir göz atmak üzere bürosuna gideceğini söyledi. Nataşa Sedova kocasının canının sıkılmış olduğunu fark etti; tamamen yararsız olan bu ilave angaryayı reddetse daha iyi olurdu, diye düşündü, çünkü Jacson'un siyasal fikirleri her zaman son derece beylik ve yavandı. Ama başını salladı, Jacson'a selam verdi ve o yoğun tedirginlik yine benliğini kapladı. Tedirgenliklerin en kötüsü, usdışı bir şey, önsezilerin en kötüsü: kaderin göze görünmeksizin ortaya çıkışından başka bir şeye dayanmayan, aniden aynaları buğulandıran, gerçek nesneleri süngerimsi ve ışık geçirmez yapan bir duygu. Jacson'un benzi yeşile çalıyor, bakışları iki yana devriliyordu, sanki o da en sıradan nesnelerin gerçekliğini ufalayıp eriten o kör edici gölgenin görüsünü algılamış gibi. Nataşa Sedova'nın içinden bağırmak gelmişti, ama Jacson hafif bir rahatsızlığı olduğunu iddia ediyordu; belki

hazımsızlık ya da sıcak, veya insanın bir türlü alışamadığı şu yüksek rakım. Bir bardak su istedi, aceleden boğulayazarak bu suyu içti, ve Lev Davidoviç'le birlikte gitti.

İyi ama neden sol kolunda, böyle bir günde tamamen gereksiz olan bir yağmurluk taşıyordu?

Nataşa yalnızdı, kulağı evden gelecek sesleri, gürültüleri yakalamak için tetikte, bazı şeyleri aydınlatmak gerektiğini düşünüyordu, ama ah! O korkunç çığlık, Lev Davidoviç'in bürosundan gelen!

WILLIAM KLINKE

"Elbette, film buradan başlamalı," diyor William Klinke, "tam buradan, bu andan!"

Yüksek sesle bir bölüm okuduğu kitabı sallıyor ve masanın üzerine atıyor. Yerinden kalkıp pencereye doğru yürüyor, perdeleri açıyor, Amstel'in boz bulanık suyunu görüyor; su, batmakta olan güneşin altında, akıntının biçimlerini bozup bozup düzelttiği petrol sızıntılarıyla menevişleniyor.

Sonra dönüyor.

"Besbelli bir şey," diyor.

Kadın kitabın, biraz şişirmece bulduğu adına *–The Prophet Outcast–* bakıyor ve gözlerini kocasına doğru kaldırıyordu.

"Bir hikâye hiçbir zaman başlangıçtan başlamaz," diyor adam. "Yazıldıktan sonra yeniden kurulur, bir başlangıç, bir –nasıl derler– dramatik gelişme ve bir son formülüne göre. Ne saçma şey! Aristo poetikasının boyunduruğu altında geçmiş yüzyılların kafamıza kazıdığı yapay bir numara!"

Jane gülümsüyordu. Belki de bu Aristo adıydı onu gülümseten. Ya da Aristo konusunda nutuk dinlemek için fazla çıplak, nerdeyse tamamen çıplak oluşuydu. Her neyse, sesssizce gülümsüyordu işte.

"Kaldı ki," diyor adam, "bu hikâyenin başlangıcı nereye konabilir ki? 1905'e, Saint-Petersbourg Sovyeti'ne kadar

gitmek lazım. Hatta daha da geriye: Bronstein ailesinin anılar albümüne. Büyük bir tarihsel makine bu."

Eliyle bir hareket yapıyor.

"Zamanın karanlık gecesine, uzun lafın kısası! Hayır efendim, öyle olmaz! Film burada başlamalı, burada, Coyoacan'da, 20 Ağustos 1940'ta. Jacson-Mornard'm tavşan kafeslerine yaklaştığı anda."

Karısı bacaklarını uzatıyor, gülümsüyordu.

"Sondan başlamak istiyorsun yani, çok basit," dedi.

"Sondan mı?" dedi hafif bir sesle.

Birdenbire, son derece dakik bir mekanizmanın harekete geçmesi gibi, filmin sekansları, kronolojik sıra izlemeyen, net ve kesin düzeni başka bir düzeyde, trajik zaman düzeyinde yer alan bir gelişmenin görünüşteki düzensizliği içinde, kafasında yerlerine yerleşiyor.

Jane'e bakıyor.

"Yahu, sen çıplaksın!" diyor.

Jane ham ipek kumaşla kaplı kanepenin üzerinde kollarını iki yana bırakıyor, gövdesini arkaya atarak böğrünü öne çıkarıyor.

"Büsbütün değil canım!" diyor.

Klinke kalçanın çukurluğuna, tenin mavimsi yumuşaklığına bakıyor. İçinden yavaş yavaş bir ateş yükseliyor, sevgi ve umutsuzluktan oluşan bir sıcaklık.

"Jane," diyor.

Kadın gülüyor, güveni tam.

"Bana bak, William Klinke," diyor, "büyük büyük dedelerin Amerika'ya *Mayflower*'la gelmediler, değil mi? Baban Boston'da doğmadı, sen de. Sahi, siz nerede doğdunuz? Orta Avrupa'nın hangi sefil köşesinde? Klinke Dede ne iş yapıyordu, ha? Kürkçü müydü? Haham mı? Yoksa kuyumcu mu?"

Adam gülümsüyor, kadın gülüyordu.

"Seni arzuluyorum," dedi kadın.

Resepsiyondaki tezgâhın üstü cam kaplıydı. Cam plakanın altında, turistik ya da reklam amaçlı broşür ve prospektüsler, rengârenk lekeler halinde, karmakarışık yayılmıştı. Klinke anahtarını istemiş, bu sırada gözü bu renkli lekelere takılmıştı. Memur, arka duvardaki evrak raflarına dönmüştü; mekanik, ama uzun bir alışkanlıktan gelen özgüvenle rahat ve esnek bir hareketti bu. Bir yandan elini 33 numaraya uzatırken bir yandan da telefonda, İngilizce olarak, kendisinin otelde kaldığını bilmediği Bay Morrison diye biriyle konuşmak istemekte ısrar eden birine yanıt yetiştirmeye çalışıyordu. Hayır, otelde bu ada ayrılmış oda da yoktu. Son derece nazik ve sabırlıydı memur, ve vücudu hafifçe yana dönük, sağ eliyle 33 numaranın anahtarını yakalamaya çalışıyordu. Klinke dalgın dalgın memurun Bay Morrison konusundaki telefon konuşmasını dinlerken, gözü reklam broşürlerinin rengârenk beneklerine takılmıştı. Memur ahizeyi yerine koydu ve ona doğru geldi. Önüne, tezgâhın üzerine, 33 numaranın anahtarıyla birlikte, herhalde aynı numaralı kutuda bulduğu dörtköşe küçük bir kâğıt koydu. Gerçekten de memurun eli –hareketteki rahatlığı fark etmişti– 33 numaranın anahtarını çengelden alırken, posta ve mesajlar için kullanılan kutuyu da karıştırmıştı. Memur yana geçti, bir hanım seslenmişti, mücevherlerini otelin kasasına koymak istiyordu. Klinke resepsiyon tezgâhından anahtarı aldı ve beyaz kâğıt parçasına baktı. Oysa hiçbir mesaj beklemiyordu. New York'a dönmeden önce, Amsterdam'a Jane'le sadece kırk sekiz saatlik bir buluşma için gelmişti, öngörülmemiş bir ziyaretti bu. Yine de beyaz kâğıdın arkasını çevirdi. Telefon santralındaki kızların, yolcu otelde olmadığı zaman onu arayanları not etmek için kullandıkları basılı bir formdu bu. Yazılı adı gördü: RAMÓN MERCADER. Büyük harflerle, keçe uçlu kalemle yazılmış. İsme baktı, öylece kaldı. Moedenhuik diye biri Ramón Mercader diye biriyle konuşmak istemişti. Klinke kımıldamı-

yordu; elinde dörtköşe beyaz bir kâğıt tutuyor, bakıyor ve kımıldamıyordu. Adının yanında belirtildiğine göre, bu Ramón Mercader 34 numaradaki müşteri olmalıydı. Numaraları karıştırmışlardı, o kadar. Ramón Mercader. İsme bakıyor, bağırmıyor, gülmeye de koyulmuyordu. Sessizliğini koruyor, hiç kımıldamıyordu. Birkaç günden beri, senaryosunu yeniden yazacağını zaten biliyordu. Birkaç günden beri, senaryosunu yazacağı bu cinayetin baş kişisinin tam da o katil olduğunu biliyordu. Yapımcıları ikna etmeye çalışacaktı. Bu adamın peşine düşecekti; nereden gelmişti, ne olmuştu? Bu cinayetin hikâyesi her şeyden önce bu cinayet için eğitilmiş olan adamın hikâyesiydi. Bütün ahlaki değerler –cesaret, özveri, kendine hâkimiyet, bir davaya kayıtsız şartsız adanma– saptırılarak bu militanın –ancak militanlığı sayesinde kusursuz bir katil olabilecek olan bu militanın– bir katil haline getirilmesinin hikâyesi. Mexico'daki hücresinde yatan Ramón Mercader'i, koruduğu sessizliğini düşünüyordu. Bir komünist asla konuşmazdı, Mercader bunu öğrenmişti, yakınlarına, yoldaşlarına asla ihanet etmezdi. Mahkemede konuşmamıştı. Apaçık gerçekleri inkâr etmiş, örgütün sırlarını asla ele vermemişti. 1956'da, 1956 yazında bir gün, Jacson-Mornard-Mercader o ünlü gizli raporun metnini içeren gazeteleri okumuş olmalıydı. Mexico'daki hücresinde o gizli raporu[1] okumuş olmalıydı. İşlediği cinayetten on altı yıl sonra. O uzun ihtiras ve barbarlık suçları listesini okumuş ve, bu barbarca gerçeği hem ortaya çıkarmak hem de örtmek için kullanılan yöntem hakkında kendi yargısı ne olursa olsun, bütün bu olup bitenlere ilişkin gerçeği bir anda kavramış olmalıydı. O 1956 yazı boyunca Mercader, elbette öteden beri kuşkulandığı, ancak gün gibi ortaya çıkışını geceler boyu aklından kovduğu şeyi gerçekten anlamış olmalıydı. Mexico Hapishanesi'ndeki hücresinde, bütün nedenlerinin, hukuksal ve ahlaksal sığınaklarının ve gerekçelerinin eriyip yok olduğunu görmüş olmalıydı. Birkaç saat içinde hayatı tüm anlamını yitirmiş olmalıydı.

[1] Stalin dönemindeki devlet suçlarını ortaya döken ve SSCB tarihinde bir dönüm noktası olan ünlü "Kruşçev raporu". (Çev.)

Gerekli bir şiddet kullanımı uğruna feda edilmiş bir militan değildi artık. Sadece bir suçlu, bir caniydi. Görünmez ve hilebaz bir celladın titrek ama kararlı eli. Aşağılık işler infazcısı, sadece. Yine de hiçbir şey söylememişti. Olayların akışına karşı, tarihsel gerçeklerin örtülerini yırtarak parça parça ve vahşice ortaya çıkışına karşı, o öznel idealizm kurgusunu sürdürmüştü. O eylemin iğrenç ve aşağılık bir cinayet olduğunun kanlı ve zavallı kanıtlanmışlığı içinde bile kendi yoldaşlarıyla birlikte kalmayı seçmişti. Suskunluğuyla, o uydurma karizmatik topluluk imgesini canlı tutmayı sürdürmeyi yeğlemişti. Mexico Hapishanesi'nde dört yıl daha sürecek olan konukluğu sırasında da hiçbir şey söylememişti. Herkesin ihanet ettiği, ayaklar altına aldığı, alay ettiği bir davaya sadık kalmayı seçmişti; bütün varlığını, hatta sadakatini o cinayete teslim ederek en başta kendisi yapmıştı bunu. Oh, sessizlik ve gece, rüyalar ve gece, boğuntular ve gece, soğuk terler, Mexico'daki o hücrede, bu keşiften sonra!

Bu Amsterdam otelinde, resepsiyon tezgâhının önünde, William Klinke küçük beyaz kâğıt parçasına bakıyordu. Moedenhuik diye biri Ramón Mercader adında birini telefonla aramıştı. Saat sekize kadar bürosundan aranması ricasıyla. Sonra da evinden. Kımıldamıyor, bağırmıyordu, beyaz kâğıt parçasına bakıyordu. Ramón Mercader.

"Lütfen, bakar mısınız?" dedi.

Memur, ne olduğunu sorar gibi kaşlarını kaldırmış, ona doğru döndü.

"Bir yanlışlık olmuş herhalde," dedi.

Beyaz kâğıt parçasını memura uzattı. Memur kâğıda göz attı.

"Evet, öyle olmuş! Özür dilerim! Bay Mercader, 34 numarlı oda!"

Memur ışıl ışıl bir gülümsemeyle baktı, döndü ve küçük beyaz kâğıt formu 34 numaralı kutuya koydu. Yanlışlık giderilmiş, her şey yeniden düzene girmişti. Son derece sıradan, önemsiz bir olaydı bu, aslında bir şey olmuş bile sayılmazdı.

Bacakları titreyerek asansöre doğru yürüdü.

Sokakta birkaç adım yürümüştü. Bir sigara yakmıştı. Sokak çalkalanıyor, böğürüyor, insanlar durmadan gelip gidiyorlardı. Etrafına bakınmıştı. Şurada bir yerlerde olmalıydılar. CIA'nın adamları, görünmez adamları. Zeedijk'e doğru yürüdü. Biraz daha ötede, bir kız perdesini çekiyordu. Yukarı kaldırdığı sağ kolunun hareketi göğsünü öne çıkarıyordu. Kız başını yarı çevirerek güldü. İri yapılı ve sağlamdı. Arkasında bir erkek gölgesi. Eti butu yerinde, güzel kadındı. Operasyon çabuk ama eksiksiz, neşe ve mutluluk içinde geçecekti. Kuşkusuz öyle. Perde çekilmişti işte. Arkasında, iç giysisi havaya uçmuş olmalıydı. Gel bakalım aslanım! Aşağı yukarı böyle olurdu, yani böyle olduğu tahmin edilebilir. Oradaydılar, kuşkusuz. Yoldan geçenlerden biri, kuşkusuz. Herhangi biri, kuşkusuz. İki kapı ötede, camekân aydınlıktı. Kız gençti. Camekândaki kıza baktı. Oturmuştu kız, dikkatliydi. Sunduğu hizmete de dikkat ve özen gösterdiği varsayılabilirdi. İki adım attı, yaklaştı. Tek başına bu camekânın karşısında bulunduğuna şaşıyordu. Kızın güzel olduğunu tahmin ediyordu. Başka yerlerde, daha ötelerde, sokağın üst başında, alt başında, öbek öbek, salkım salkım erkekler. Burgaç gibi dönen bir erkekler dünyası. Kaba kaba gülüşler. Bu yalnız camekâna bakıyor, şaşıyordu. Kız hafifçe başını oynatıyordu. Oturmuş, bacak bacak üstüne atmıştı. İki adım daha attı, camekâna değecek kadar yaklaştı. Evet, gençti kız, bacakları uzundu. Kalkık sağ dizinin üstüne koyduğu iki kolunun bileklerinin bitişimi narindi. Aralanmış ipek, göğsünde ve kalçalarında uçuk mavi bir renk açığa çıkarıyordu. Omuzların eti altın yaldızlı, yuvarlaktı. Camekâna dokundu. Sokaktan geçenlerden herhangi biri olabilirdi. Herhangi birinin camdaki görüntüsü. Kız gülümsemiyor, bakıyordu. Bakışı gerektiği gibi değildi. Umut vaat eden gözler, hayır, hiç değil. Hayır, hiç de gerektiği gibi değildi kız. Bakışlarını baygınlaştırması, bacaklarını oynatması, mimikleriyle mesaj vermesi, müşteriye açılması gerekir-

di. Yerinden kalkması, gerinmesi, birkaç adım atması, göğsünü germesi. Dönmesi, obur bir iştahla doğru üstüne yürümesi, onu daha dışardayken yalayıp yutmaya başlaması. Kıçını kıvırması, cama kuvvetle abanması, onu iştahlandırması, sürtünmesi. Oyun yani, ama hiç oralı değildi. Öne eğilmişti ve bakıyordu sadece. Rolleri tersyüz etmişti, ama ne hakla? Bakış kendisiydi, ama bakışın nesnesi olması gerekiyordu. Şaşırmaya da yetenekli açgözlü bir bakıştı. Bakışın tazeliği, yeniliğiydi. Camekânı özgürlük ya da buluş yerine dönüştürüyordu. Sanki dışardaydı. Dışarda olan oydu da dünya onun bakışının içine kapatılmıştı. Camekânda dünya. O dışarda, dünya içerdeydi. Av olması gerekiyordu, ama o gölgeydi. Eldeki kuş olması gerekti, ama o yüzlerce uçan kuştu. "Bugünkü tavuk" değil "yarınki kaz"dı. Lamba değil, pervaneydi. Kızın yüzünün yakınında cama değdirmişti elini. Kız gülmüştü nihayet, kendinden emin. Camın arkasından, yüzünü daha da yaklaştırıyordu. Sokakta insanlar gidip geliyordu. Müzik aletleri böğürüp duruyordu. Barlar gezinenlerle dolup dolup boşalıyordu. Bakışlar yalayıp yutucu, çırçıplak soyucu, nüfuz ediciydi. Eller dokunuyor, yokluyor, yoğuruyordu, avuçlar dopdoluydu. Gürültülü, karmakarışık bir hiçlik. Kızın yüzünün çevresini izleyerek parmağını camın üzerinde gezdiriyordu. Kız izin veriyor, hatta yüzünü daha da yaklaştırıyordu. Aylardan nisan, camda buğu yok. Buğulu cama kızın yüzünü resmetmek isterdi. Yüksek ve narin elmacıkkemiklerinin çıkıntısı. Kanatları titreyen düz burun. Yay kaşlar. Mavimsi gözkapakları (ama ne koyu ne de saldırgan, ya da dışardan yapıştırılmış zorlama bir mavi değil; hayır, hiç değil; doğal bir mavi, ince damarcıkların ve kırışıkların belli belirsiz parlayışlarıyla boydan boya ışıldayan incecik, hemen hemen saydam bir derinin yumuşaklığından fışkırır gibi görünüyor; güneş altında harelenen bir denizin üzerinden uçarak boşluğun ipeksi yırtıcılığına dalan bir uçağın lumbozundan görülen dalgacıkların tepelerinin ışıldayışı gibi; doğal bir mavi, gözkapaklarının gök mavisi, sanki deri kendiliğinden, yavaş ilerleyen organik bir süreçle, hiçbir kozmetiğin –krem, kalem, fırça ya da

saç spreyi– yardımı olmaksızın, kendi kendine bu deniz mavisine boyanmış gibi; ya da gözün soğuk, gece irisin üzerinde açılan taçyapraklarınm mavisi; ya da öğle sonralarının sona ererken mavi olduğu ülkelerde, o mevsimde, sona eren öğle sonralarının mavisi; ateşböceklerinin çiğ ışığında lavantaların mavisi; hem yıpranmaz hem kırılgan bu vücutta kanın geçtiği yollardan fışkıran, bu kanın derinliklerinde yoğunlaşan, ve sonunda, karanlık ama apaçık bir şeyin, gururlu ataların beklenmedik kanıtı gibi gözkapaklarının üzerinde çiçeklenen mavi; uzun bekleyişlerin ya da açıklamaların yaralı ve bitkin, ezilmiş mavisi; kuzeyin ışığını kurşuni ışınlardan oluşmuş düzensiz parçalara bölen vitray mavisi; gözkapaklarının sönük mavisi; eski canlı mavi parlayışı yine de tahmin edilebilirdi bunların, şimdi rengi atmış da olsa, vaktiyle –ah, çocukluk, kestane ağaçları, billur saray, loğusa çiçeği!– çamaşırların parlak beyazlığı içinde, canlı maviliklerini, anilin mavisi, çivit mavisi, yeniden kavuşulan beyazlığı vurgulamak, daha taze ve derin kılmak üzere, orada erimiş olan mavi taneciklerin tahmin edildiği gibi; özetle, doğal bir mavi, gülümseyiş, jest, yürüyüş, bıkkınlık, rüya, coşku, neşe, gezinti, açlık, ateş, sonluluk gibi). (Hayallere dalmış, bu açıkça belli oluyor.) Ama bu yüzü buğudan yontardı elinden gelse. Dudakların dış çizgisi. Kulak çukurunun yumuşaklığı. Camekânın arkasında kız, şimdi gülümseyerek, onun oyununa giriyordu. Dudağını öne uzatarak ağzını aralıyordu. Ağzı, çember çizerek, parmağının ekseni doğrultusunda, camın üzerinde hareket ediyordu. Boğazına düşkündü galiba. O zaman, üç adım geri çekilerek vitrinle normal uzaklığını korudu. Kan hücum etmemişti edeceği yere, hiçbir şey uyanmamıştı içinde. Uyanış başka yerdeydi, belleğinde, hayallerinde. Etrafında kalabalığın kaynaşması. Hayır, o eşiği aşmayacaktı. Buğu, buğudaki yüz. Tekrar yaklaştı, gülümsüyordu. Araya bir adam girdi. Karadan geliyordu bu adam, cila ve badem kokulu ev içlerinden. Işıldayan bakır takımlardan. Hali vakti yerinde sessizliklerden. Kız şimdi oyununu çekinmeden oynamaya başlamıştı. Uçucu ipek giysisinin eteklerini yana itiyor, sey-

redene kendini açıyor, karnının altındaki deniz kestanesini sunuyor, tuzlu biberli tatlılıklar vaat ediyordu. Kollarını kaldırıyor, saçlarını topluyordu. Kalçasını kıvırıyor, adeta tüm vücudunu dalgalara bırakıyordu. Kentin kıvrımlarından gelen adam adeta sinmişti. Omuzları titriyor gibiydi. Kapıya doğru gitti. Üç basamak ve mutluluk. Ağırlaşmış organın üzerinde bir ağzın yumuşaklığı. Adam kapıyı açtı, girdi. Kız, yüzü pürüzsüz, perdeyi çekti. Camekân şimdi sokağı daha iyi yansıtıyordu. Gelip geçenler, ışıklar, karşıdaki dükkânın tabelası, dünya. Perdenin verdiği sır, camı ayna yapmıştı. Derken, birden bir yüz belirdi camda, kendi yüzünün yanında. Nihayet bir yüz, bu rastlantının tuzağına düşmüş, deşifre edilebilecek bir yüz. Madrid'deki herif, evet. Hiç kuşku yok. Demek doğru görmüştü, bütün yaptıkları bir anlam kazanıyordu şimdi. Başını çevirdi ve ayrılıp yoluna gitti. Herif görülmekten korkuyormuş gibi çabucak bir bara girdi. Telaşı çok fazla belli oluyordu. Görürlerdi onlar! Bütün vücudunu tüm öteki ateşlerden daha şiddetli bir ateş sarmıştı. Görülecekti, av nasıl olurmuş! Aniden kahkahayla güldü. Bir yüz yakalamıştı nihayet, bir vücut, gerçek bir şey. İpin ucu elindeydi artık.

Herbert Hentoff ise hiçbir şey öngörmüyordu. Tembel tembel bir barda saklanıyordu. Acemi köpek, deli köpek, görecekti gününü.

WILLIAM KLINKE

Adam, Avenida Viena kapısından girecekti. Arabasını kaldırımın dibine park etmiş olacaktı. Ayakta, şapkası başında, yağmurluğu kolunda, sarmaşıkların altında kaybolmuş eski tuğla eve bakacaktı. Duvarlar sardunya ve latinçiçekleriyle kaplı olacaktı. Adam, belki uzun zaman, duvarları sardunya ve latinçiçekleriyle kaplı, sarmaşıklar altında kaybolmuş eski tuğla eve bakacaktı.

Yatakta dönüyor, terlemiş. Latinçiçeği mi? Ne demek,

latinçiçeği? Açlık ve aşk, sefalet ve aşk. Latinçiçekleri çınlar, hayal etmeye çalışıyor. Bir daha dönüyor, Jane hareketsiz: pürüzsüz, taze, dibi bulunmaz bir uykunun üzerine kapanmış, saf. Bir kaynak, bir pınar, balıkların diri titreyişlerinin dolaştığı bir gölgeli uyku yüzeyi. *Die Forelle,* tamam, şarkıdır bu, söylenir: gölge suda gür bir ışık kırıntısı. Yine dönüyor, terli, ve adam Avenida Viena'daki sarmaşıklara boğulmuş eski eve uzun uzun bakacaktı.

Sarmaşıklara gömülmüş
eski tuğla ev
ışığa boğulmuş bir bahçenin ortasındaydı.
Duvarlar sardunyalarla
ve latinçiçekleriyle kaplıydı.
Avizeağaçları, tespihağaçları, agavlar
bahçede serbestçe boy vermişlerdi.

Avenida Viena'daki evin bu tasvirini bir yerde okumuştu. Şimdi, uykusuzluğunun yalnızlığında, belleğine kazınmış olan bu birkaç satırı alçak sesle tekrarlayıp duruyordu.

Demek ki, o ağustos günü, Mornard arabasını yaya kaldırımının kenarına park edecekti. Ayakta, yağmurluğu kolunda, uzun uzun eve bakacaktı. İşte gelmişti, oradaydı. Kafasında şekilsiz, amfibik, süngerimsi çalkantılar olduğu tahmin edilebilirdi. Hafızasının da bağırsakları bozulmuş olacaktı, şöyle, ağır ağır kaynayan bir çamur kazanı. Düşünülebilirdi. Oradaydı, gün saptanan gün, saat söylenen saatti; uzun, sabırlı ve kurnazca bir gayretin varış noktası. Saatli bombanın saat mekanizması harekete geçmişti. O zaman Mornard kendisini gişeli kapıdan ayıran birkaç adımlık mesafeyi aşacaktı; bahçe duvarının ortasındaki eski ana kapının 24 Mayıs suikastından sonra örülmesinden beri, tek kullanılan kapı buydu. Mornard kapıyı çalacak, korumalardan biri gişeyi açarak ziyaretçiyi dikkatle süzecekti. Sylvia'nın kocası evde tanınan biri olduğundan, hiçbir sorun çıkmayacaktı. Ve işte, içerdeydi. Garaj işlevi gören hangarı geçecek ve bahçeye varacaktı.

Işığa boğulmuş bir bahçenin ortasında,

ama o saatte, adı geçen ışık da zayıflamaya başlayacaktı. Işık, yarıksız çatlaksız bir blok, ışıyan bir paralelkenar olmayacaktı. O saatte yer yer çözülmeye, erimeye başlayacaktı, bazı duvar bölümlerinde, bir ağaç gövdesinde, aniden yeşili daha yumuşak, daha nemli olan yapraklarda, sanki bu şifresi çözülemeyen hafif ürperti, az sonra toprağın yumuşak karnından birdenbire fışkıracak olan karanlık dalgasının habercisiymiş, sanki –birkaç saniye önce ebedi olduğu sanılan– amansız ışık binasını yakamozlayan bu belli belirsiz mor zayıf soluk, gecenin artık beklenebilecek olan derin solumasının bir belirtisiymiş gibi, ve

avizeağaçları
tespihağaçları
agavlar
bahçede serbestçe boy vermişlerdi,

bu bahçenin ortasından ilerleyecekti Mornard şimdi, dipteki duvara yaslanmış tavşan kafeslerine doğru yürüyerek.

Tavşanlara yem verme saati gelmiş olacaktı, Lev Davidoviç de kuşkusuz orada bulunacaktı.

Film bu görüntülerle başlayacaktı. Kameranın gözü bu gelişi kesintisiz ama soluk soluğa ve titizce planlanmış uzun bir hareketle kavrayacaktı. Kameranın gözü Mornard'ın kapalı model arabasının gelişini yana kaydırma hareketiyle kaydedecek, bu hareketi arabanın tamamen durmasına dek sürdürecekti. Göz de, kaldırımın kenarında hareketsiz duran arabanın üzerine odaklanıp hareketsiz kalacaktı. Sonra ön sol kapı açılarak Mornard'a yol verecek, Mornard hem ağır hem de sarsak hareketlerle dışarı çıkacaktı. Şapkası başında ayakta durarak eve bakacak, sonra dönüp koltuğun arkalığındaki özenle katlanmış yağmurluğu alacaktı. Kapıyı çarparak kapatacak ve kilitleyecekti (arabanın yanında

ayakta, sağ eliyle anahtarı deliğe sokmaya çalışıyor, yağmurluk sol kolunda, yüzü Avenida Viena'daki evin pencereli giriş kapısına dönük). İki adım atarak arabadan ayrılacak, ama aniden, düşünceli bir tavırla, duraklayacaktı. Geri gelip kapının kilidini açacaktı. O anda yüzünde bir tür gergin gülümseme, belki kafa karışıklığı ya da umutsuzluk (ya da belki kin ve nefret, belki de dehşet) ifadesi taşıyan belli belirsiz bir şimşek gibi, yanıp sönecekti. O sırada, bir an için, belli bir alan derinliği sağlanacak kadar uzaktan, kameranın gözüyle karşı karşıya gelecekti: Mornard ayakta, cepheden; arkasında parlak, üstü kapalı araba; Avenida Viena'da olabilecek hareketler; arka planda mavi gök; bütün bunlar karede gözükecekti. Sonra kamera, Mornard'ın yürüyüşüyle dik açı yapacak şekilde hareket edecek, Mornard demir kapının önüne tamamen yandan görüntü verinceye kadar yaklaşacak ve kapıyı çalacak ve gözünü kapıya dikerek (uyanabilecek her türlü kuşku ve kaygıyı yatıştırmak için mutlaka rahat ve gülümser, tanıdık bir bakışla, sanki sadece Sylvia'nın arkadaşı olduğunu söylemek istermiş gibi, hani canım bilirsiniz işte, şu biraz donuk tavırlı adam var ya, son yıllarda burada görmeye alıştığımız, işte o) küçük kapı penceresinin açılmasını bekleyecekti. O zaman kameranın gözü yükselecek, dış duvarın üstünden aşarak bahçeye dalacaktı,

Işığa boğulmuş bir bahçe
Duvarlar sardunyalarla
Ve latinçiçekleriyle kaplıydı.

Kameranın gözü bu etrafı çevrili, kokulu yapraklı mekânı hafifçe, soldan sağa kayarak, dipteki duvara kadar önden arkaya katedecek, duvarın yanında, kafeslerin önünde, bir an için, mavi bir işlik giymiş ak saçlı yaşlı adamın öne eğilmiş silueti karede görünüp kaybolacaktı (ve bu mavi, uçuk bir mavi, renkli leke, bu görüntü dizisinin hızla kaçıp giden oynaklığına karşın, seyircinin retinasına kaydedilmeliydi). Kameranın gözü sonra hızla geri gelecekti, yani han-

gar-garajdan çıkmakta olan Mornard'ı yakalamak üzere sola doğru, (orada herhalde muhafızlarla biraz hoşbeş etmiş olacaktı) ve bundan sonra artık, dikkatli adımlarla bahçeyi geçerek dipteki duvara yaslanmış kafeslere doğru yürüyen Mornard'ı izleyecekti. Ve tam Lev Davidoviç'in bu beklenmedik, hatta belki de münasebetsiz –ama bunu göstermemek gerekirdi, çünkü adam Sylvia'nın arkadaşıydı– misafire doğru döndüğü sırada, tam karşılaşmanın gerçekleşeceği o anda, kameranın gözü tekrar yükselerek, ilk bakışta pek sıradan görünen bu sahneden dikey doğrultuda uzaklaşacak ve dış duvarın Avenida Viena tarafındaki bölümünün karşısına düşen kesimini aşarak, Xochimilco'daki Coyoacan Kanalı'nın uyuyan suyunu görüntüye getirecekti: ağır su, uyuyan su, ölümcül su.

Film işte bu görüntülerle başlayacaktı.

19 HAZİRAN 1967 – 24 KASIM 1967

Gazeteyi yerden alıyorum, zeytinlik ve bağlardan oluşan manzaraya bakıyorum. Bu haberi tekrar okumaya ihtiyacım yok, gazeteyi katlıyorum, eve doğru çıkıyorum.

Brüksel gazetesi "Le Soir"da
pek göze çarpmayan
bir ölüm ilanı
17 Şubat 1908'de .
Tahran'da doğmuş olan
Bay Jacques Mornard'ın ölümünü
haber veriyor
Cenaze töreni cumartesi sabahı
Braine-l'Alleud'de yapılacakmış.

Her şeyi öngördüğümü sanıyordum, hiçbir sürpriz olamazdı. Yani, demek istediğim, olabilecek sürprizlere ben hâkimdim, öykü boyunca gerektiğinde onları da ben ayar-

lardım, iyi uydurulmuş bir olay örgüsündeki umursamazlıkmış gibi görünen cingözlükle. Gelin görün ki, Jacques Mornard'ı unutmuştum. Jacson'un adını, Mornard'ın adını yazıyordum, ama hep kafamda tırnak işareti içine alarak. Bunlar takma adlardı, maskelerdi, Mercader'in adını söylemenin dolambaçlı bir yolu. Oysa gizli örgütlerin, sahte pasaportların işleyiş biçimlerine, Mornard'ın gerçekliğini düşünmemi gerektirecek kadar aşinaydım. Ama öyle de olsa, Jacques Mornard'ı unutmuştum işte. Bu serüvenin alışılmış akışı içinde, bu çalışmanın bazen umutsuz keyfi içindeydim, ama Jacques Mornard'ı unutmuştum.

Ama şimdi 19 Haziran 1967, onun toprağa verilmesinden iki gün sonra, *cenaze töreni cumartesi sabahı Braine-l' Alleud'de yapıldı,* ve Mornard gelip bu hikâyeyi ele geçirdi. Olabilecek en büyük şiddetle, en onarılmaz biçimde, gelip oraya yerleşiyor; gerçekten var olduğunun haberi aynı zamanda ölümünün de haberi oluyor.

Coyoacan
trajedisinin
sırlarından
bazılarını biliyor muydu?
Öyleyse,
onları
mezara götürmüş olacak.

Elbette: Hepimiz sırlarımızı mezara götüreceğiz. Bütün sınırları geçtik, okyanusları aştık, dünyanın bütün parklarında akşam güneşinin ışığını tanıyoruz: belki de altı ay önce verilmiş bir randevuda birini beklerken, kuruyan kan gibi çatlayıp pıhtılaşan o ışığı. Bir köpek kaçıyor, insanlar geçiyor, biz bekliyoruz. O kalp çarpıntısını tanıyoruz. Bir gün bir araya gelme imkânımız olursa, birbirimize anılarımızı anlatacağız. Her kentin kendine özgü kokusu, kendine özgü yaşanabilir ya da dışlayıcı olma biçimi vardır; kentleri kıllarının dikine giderek okşamak gerekli değildir. Kentlerin de sırtları sıvazlanabilir, nehirler boyunca. Konuşabiliriz de bu

konuyu, gerekirse, en gizli duygularımıza iletilebilir bir usallık cilası sürerek. Sanki o anılar değiş tokuş edilebilir deneyimler oluyormuş gibi.

Yukardaki terastayım. Katlanmış *Le Monde* gazetesi koltuğumun altında. Bahçeyi kuşatan duvarın ötesinde, tepenin taşlık arazisinde, düzensizce ve serbestçe boy atan gürbüz bitkilere bakıyorum.

Bir şeyi hatırlamam gerekiyor. Demek istediğim, anısı bulanmış, silinmiş bir olayla bugünkü karmakarışık duygularım, Jacques Mornard'ın Braine-l'Alleud'de öldüğü haberinin uyandırdığı, fokur fokur kaynayan duygularım arasında bulunması gereken zorunlu ilişkiyi çok yoğun biçimde hissediyorum. Bu anıyı, bu olayın uçmuş kaçmış izlerini, deliğinden çıkarmaya çalışıyorum. Şey gibi bu, hani bir sinemadan çıkarken sonraki seansın bilet kuyruğunda bir yüzle karşılaşırsınız da, size aşina gelmekle birlikte kim olduğunu hemen çıkaramazsınız ya, işte öyle bir şey. Onu tanıdığınızdan eminsinizdir, zaten adam size bir tanışıklık işareti de yapmış, böylece onunla ilişkilerinizi karşılıklı tanışıklığın aydınlığına taşımıştır. Ama yine de kim olduğunu bilmiyorsunuzdur. Dostça olduğu belli bu işarete karşılık da verdiniz, hatta belki de "Ha, merhaba!" bile dediniz geçerken, çünkü eminsiniz adamı tanıdığınızdan, ve selam vermemek kırıcı bir davranış gibi görünebilirdi, ama hâlâ onun kim olduğunu bilmiyorsunuz. Kimi tanıdığınızı bilmiyorsunuz. Bazı akşamlar bu sizi rahatsız eder, kafanızı kurcalar. Titizce, manyakça, uzun bir araştırma başlar. Arayışınızın uyandırdığı, deliğinden çıkardığı kısa kısa ani görüntüler halinde, mekânlara ilişkin anılar, durumlara ilişkin anılar su yüzüne çıkar. Ama o insan suratı herhangi bir duruma, herhangi bir yere yerleştirilemez. Bir yapboz oyununun parçası gibi –örneğin şu beyaz çizgili mavimsi küçük parça ancak, hemen hemen tamamlanmış şu Roma villasının üstünde yayılan, beyaz bulutlarla çubuklanmış şu göğe ait olabilir– o insan suratı ancak belli bir tür duruma, belli türden bir yere uyarlanabilir. Bazen çabucak, bazen sabırsızlık nöbetleriyle kırılan uzun dolaylı yollardan, şu sonuca varırsı-

nız: Bu insan yüzü ancak kapalı yerlerle, bir masanın etrafına toplanma ve tartışma durumlarıyla uyum sağlayabilir. Sonra, birdenbire, o yüzün anısı, kimliği, aydınlanıverir. Elbette ya! Filanca bu, dört yıl önce toplantıya katılmıştı (birkaç yıl sonra yabancı bir kentte bir sinemadan çıkarken rastladığınız, içlerinde o adamınki de bulunan bütün bu yüzlerin ardında, büyük cam duvarın dörtköşe çerçevesi içinden görünen gökte de, kalın yünsü bulut sürüleri koşuşturuyordu; ve söz konusu toplantının herhangi bir ânında, rüzgâr bir camlı kapıyı büyük bir gürültüyle açmıştı ve siz onu kapamaya giderken denizi görmüştünüz uzaktan, öfkelenip tüylerini kabartmış yüzlerce beyaz tavuk tarafından gagalanıyormuş gibi, köpüklü dalga doruklarıyla beneklenen denizi).

İşte böyle, evin önünde, yeniden alt terasın kenarındaki selvilere dönerek, anılarımın arasında bu kaçak, ama herhalde Jacques Mornard'ın *Le Monde*'daki ölüm haberinin uyandırdığı duygularla ilişkisi bulunan, olayın izini arıyordum.

Karanlık ve serin bir odada görüyordum kendimi. Dışarda güneş vardı, bir de derinden gelen bir uğultu. Bir şey arıyordum. İşte, raflar, kitaplar. Dışarda güneş. Üstüme sarkan bir sessizlik. Tamam, *La Bergerie*'deydim. Bir kitap ararken, Frénaud'nun uzun bir şiirinin Masson tarafından resimlenmiş baskısına rastlamıştım. Odanın serinliğinde, ayakta, rafa dayanarak, o şiiri bir solukta baştan başa okumuştum.

Ey yoldaşlar, gelecek sözcüğü
bizim kanımızla yazılacaktır her zaman
sahte pasaportumun içinde getirdiğim
kâğıdın üzerine!

Daha sonra, aylarca sonra, kasımda, Frénaud'yla bu *General Krivitski'nin Can Çekişmesi* hakkında konuşuyorduk. Bourgogne Sokağı'ndaki evde, Jean Cortot'yla birlikte, bir kez daha, eşi bulunmaz, o sefil geçmişi açıklama çabalarına

dalmıştık. Jean bize yakında sergileyeceği *Yazılar*'dan bazılarını göstermişti ve bana öyle gelmişti ki, bizim geçmişin hayaletlerini çağırışımızla o kurşunsu gri işaretler, umutsuzca çiziktirilmiş karman çorman karalamalar, dokunaklı ve bazen gülünesi –yani kendi kendilerini makaraya alan– *graffiti*'lerle, o anlaşılmaz ama apaçık dil arasında; içinde iletilebilir, ama –bu canhıraş ve donuk, saydam ve karanlık, camdaki buğuya çiziktirilmiş bir "seni seviyorum" gibi yürek parçalayıcı yazıların anahtarı, abecesi, sözdizimi kaybedilmiş olduğundan– yazıya dökümü belki geçici olarak imkânsız olabilecek bir anlamın dupduru ustalığını taşıyan bu dil arasında, bir denklik kurulmaktaydı. O kasım günü, Bourgogne Sokağı'nda, bana öyle gelmişti ki, bütün bunların apaçık oluşu

INÉS ALVARADO

Alnını cama dayayıp gecenin içinde, dışardaki karanlıktan daha koyu ağaç kütlesine bakacaktı. Pencereye doğru gelecek ve mekanik bir şekilde alnını, camları tutan doğrama çubuklardan birine dayayacaktı. Yerinden kalkacak, sonra görünüşte kararlı adımlarla pencereye doğru yürümeye başlamadan önce bir an hareketsiz kalacaktı. Daha önce, bulutlu bakışlarını masanın cilalanmış ve aşınmış tahtasının üzerindeki, açıldıktan sonra tekrar kapatılmış beyaz zarfa dikerek oturacaktı. Ramón'un özenli yazısıyla kaplı üç yaprağı o beyaz zarfa koyacaktı. Kiril alfabesinin harfleriyle kaplı, kendisinin okuyamayacağı kâğıtları birer birer alıp seyredecekti. Ramón'un o zarfa ilişkin çok net ve kesin talimatlarını hatırlayacaktı. Çekmeceyi açmış, cilt kapağında Ramón'un o zarfın yerleştirileceği bir cep ve yarık ayarlamış olduğu Pearl Buck'un romanını çıkaracaktı. Çekmeceyi açmak, o zarfı saklandığı yerden çıkarmak, Ramón'un titiz yazısıyla kaplı incecik yaprakları parmaklarının arasında tutmak istemiş olacaktı, sanki kendisine yazılmış olmayan;

sadece, gerektiğinde son derece karmaşık yollardan ve titizlikle belirlenmiş birtakım kesin koşullar altında, tanımadığı kimselere teslim etmekle görevli olduğu bu mektup, Kiril harfleri yüzünden istese de okuyamayacağı bu mektup, Ramón'un ona ulaştırdığı en son, ve belki de en önemli mesajmış ve görünüşe karşın, onu bütün bu yıllar boyunca Ramón'un gönderdiği bütün öteki mektuplardan daha çok ilgilendiriyormuş gibi. Ramón'un kendisine emanet etmiş olduğu o zarf aklına gelmiş olacaktı. Masanın başında, sandalyede dalgın dalgın otururken, Ramón'un Amsterdam'dan gönderdiği telgrafın mavi kâğıdını, ön yüzü özenli, titiz ve yuvarlak bir yazıyla kaplı dikdörtgenin katlanma çizgilerini sağ başparmağının tırnağıyla bastırarak, dikkatle düzeltmiş olacaktı. Bu telgrafın metnini, tam ürperen öğle vakti Cabuérniga Postanesi'nden bir genç bisikletli tarafından getirilişinden beri, belki onuncu kez okumuş olacaktı. Pencereleri kilise meydanına bakan tozlu odada telgraf, posta havalesi ve taahhütlü mektup işlerine bakan yaşlı hanımın duraksayan kalemiyle yazıya dökülmüş sözcüklere bakmış ve Santander Postanesi'nden gönderilen elektrik sinyallerini yazıya dönüştürmeyi bitirdikten sonra ortaya çıkan ve Mercaderlerin kasaba dışındaki büyük evlerine ulaştırmak üzere mavi kâğıttan resmî formun üzerine kopyalamak zorunda olduğu bilmece gibi cümleyi okuyunca, bu hanımın düşmüş olabileceği öngörülebilir şaşkınlığa bir kez daha gülümsemekten kendini alamamış olacaktı: *Humpty Dumpty turp gibi Stop seni seviyorum Ramón.* Telgrafı açmış, sanki Ramón'un gönderdiği birkaç sözcüğü okumak, sanki Humpty-Dumpty'nin sağlık durumuna yapılan göndermeler, kocasının yolculuğunun nasıl geçtiğini anlamasını sağlayacakmış ve bu sayede kendisi de duruma göre ne yapması gerektiğini bilebilecekmiş gibi, sanki bu birkaç sözcüğü okumak onu Ramón'a sonsuz derecede yaklaştıracakmış gibi, ve bir kez daha Humpty-Dumpty'nin turp gibi olduğunu öğrenmiş olacaktı; ancak bu bile Ramón'un Amsterdam yolculuğuna karar verişinden beri benliğini kaplayan o homurtulu, gıcırtılı, dikenli, şekilsiz ve sinsice sokulan korkulu te-

dirginliği dağıtmaya yetmemiş olacaktı. Gece rüzgârının ani bir üfürüşle rengi atmış kreton perdeleri titrettiği anda, adını koyamadığı yapışkan bir kesinliğin baş dönmesine tutularak, masaya dirseklerini dayamış ve, sonu gelmeyen, kendisini yürek çarpıntıları içinde bırakan, dışa vurulmamış bir çığlıkla birlikte ellerini yüzüne kapatmış olacaktı; ve o zaman telgrafı açacak, sanki Ramón'un gönderdiği birkaç sözcüğü okumak, sanki Humpty-Dumpty'nin sağlık durumuna yapılan göndermeler, kocasının yolculuğunun nasıl geçtiğini anlamasını sağlayacakmış ve bu sayede kendisi de duruma göre ne yapması gerektiğini bilebilecekmiş gibi, sanki bu birkaç sözcüğü okumak onu Ramón'a sonsuz derecede yaklaştıracakmış gibi, ve bir kez daha Humpty-Dumpty'nin turp gibi olduğunu öğrenecekti; ancak bu bile, Ramón'un bu Amsterdam yolculuğuna karar verişinden beri benliğini işgal eden o homurtulu, gıcırtılı, dikenli, şekilsiz ve sinsice sokulan korkulu tedirginliği dağıtmaya yetmeyecekti. Pencereleri kilise meydanına bakan tozlu odada telgraf, posta havalesi ve taahhütlü mektup işlerine bakan yaşlı hanımın duraksayan kalemiyle yazıya dökülmüş sözcüklere bakacak ve, Santander Postanesi'nden gönderilen elektrik sinyallerini yazıya dönüştürmeyi bitirdikten sonra ortaya çıkan ve Mercaderlerin kasaba dışındaki büyük evlerine ulaştırmak üzere mavi kâğıttan resmî formun üzerine kopyalamak zorunda olduğu bilmece gibi cümleyi okuyunca bu hanımın düşmüş olabileceği öngörülebilir şaşkınlığa bir kez daha gülümsemekten kendini alamayacaktı: *Humpty Dumpty turp gibi Stop seni seviyorum Ramón.* Bu telgrafın metnini, tam ürperen öğle vakti Cabuérniga Postanesi'nden genç bir bisikletli tarafından getirilişinden beri, belki onuncu kez okuyacaktı. Masanın başında, sandalyede dalgın dalgın otururken, Ramón'un Amsterdam'dan gönderdiği telgrafın mavi kâğıdını, ön yüzü özenli, titiz ve yuvarlak bir yazıyla kaplı dikdörtgenin katlama çizgilerini sağ başparmağının tırnağıyla dikkatle bastırarak, düzeltecekti. O zaman Ramón'un kendisine emanet etmiş olduğu o zarf aklına gelecekti. Çekmeceyi açmak, o zarfı saklandığı yer-

den çıkarmak, Ramón'un titiz yazısıyla kaplı incecik yaprakları parmaklarının arasında tutmak isteyecekti, sanki kendisine yazılmış olmayan; sadece, gerektiğinde son derece karmaşık yollardan ve titizlikle belirlenmiş birtakım kesin koşullar altında, tanımadığı kimselere teslim etmekle görevli olduğu bu mektup, Kiril harfleri yüzünden istese de okuyamayacağı bu mektup, Ramón'un ona ulaştırdığı en son ve belki de en önemli mesajmış, ve görünüşe karşın, onu Ramón'un bütün bu yıllar boyunca gönderdiği bütün mektuplardan daha çok ilgilendiriyormuş gibi. Çekmeceyi açmış, cilt kapağında Ramón'un o zarfın yerleştirileceği bir cep ve yarık ayarlamış olduğu, Pearl Buck'un romanını çıkaracaktı. Ramón'un o zarfa ilişkin son derece açık ve kesin talimatlarını hatırlayacaktı. Okuyamayacağı Kiril harfleriyle kaplı yaprakları birer birer eline alıp seyredecekti. Ramón'un özenli yazısıyla kaplı üç kâğıdı beyaz zarfa koyacaktı. Buğulu bakışlarını masanın cilalanmış ve aşınmış tahtasının üzerindeki açıldıktan sonra tekrar kapatılmış beyaz zarfa dikerek oturacaktı. Yerinden kalkacak, sonra görünüşte kararlı adımlarla pencereye doğru yürümeye başlamadan önce bir an hareketsiz kalacaktı. Pencereye doğru gelecek ve mekanik bir biçimde alnını, camları tutan doğrama çubuklardan birine dayayacaktı. Alnını cama dayayacak ve gecenin içinde, dışardaki karanlıktan daha koyu ağaç kütlesine bakacaktı.

Ancak, kendinden başka bir şey görmeyecekti, sadece, kendi bulanık yansımasından başka, buğulu camın ardından bakan bir yüz gibi, ancak

FELIPE DE HOYOS

İngilizceyi söylenenleri kabataslak kavrayacak kadar anlıyordu. Adamlar etrafını sarmışlardı, birini bekliyorlardı. Kendilerinden biriydi bu, galiba adı Herbert'ti ve galiba İspanyolca da konuşuyordu. Daha önce bazı geliş gidişler ol-

muş, aralarında kaygılı ya da kızgın bakışmalar, homurtulu kısa kısa cümleler geçmişti. Herbert bulunamamıştı, şimdilik. Bu yüzden bekliyorlardı.

Odanın ortasında, bir koltukta oturuyordu. İçeri girdiklerinde, adamlardan biri koltuğu köşedeki yerinden çekip odanın ortasına getirmişti. Şimdi, kolçakların üzerine açık olarak koymuş olduğu avuçlarının içinde, yıpranmayla pütürlenmiş derinin ılık ve gıcırtılı temasını hissediyordu. Herifler kendisini tehdit etmemişlerdi. Silah filan da göstermemişlerdi, ancak üstlerinde silah olduğundan kuşkulanıyordu ve bu silahlar herhangi bir anda birdenbire ortaya çıkarlarsa pek fazla şaşırmayacaktı. Hiçbir nesnenin dikkat çekici, saptanabilir olmadığı, sadece bir nesne olduğu bu dümdüz salonda, adamlar onun çevresindeydiler, o kadar.

Şu Herbert'in aranmasından kaynaklanır görünen geliş ve gidişlere göre, bazen dört, bazen altı kişi oluyorlardı; her ne olacaksa, bu hikâyenin başlayabilmesi için bu Herbert'in varlığının vazgeçilmez olduğu anlaşılıyordu. Ama artık, gözlerine odaklanmış bir masa lambasının şiddetli ışığının oluşturduğu bulanık hâlenin ardından, adamların yüzlerini seçemez olmuştu.

Herifler kendisini, gövdesini dik tutmaya çalışmasına karşın içine iyice gömülmekten kaçınamadığı bu koltuğa bağlamamışlardı, ama her türlü hareketin yararsız olduğundan hiç şüphesi yoktu. Hiçbir anda hiçbir tehdide hedef olmamıştı. Sadece onu çevirmişler, kaçırmışlar ve bir tek fazla söz söylemeksizin, bir tek gereksiz hareket yapmaksızın, buraya getirmişlerdi. Boşa kuvvet harcama diye bir şey yazmıyordu bu adamların kitabında. Aslında bu kadife gibi yumuşak ve sessiz dakiklik ve kesinlik, her türlü nutuktan, yüz ifadesinden ve bağırıp çağırmadan çok daha ikna ediciydi. Bu yüzden uslu duruyordu, heriflerle birlikte o da bekliyordu.

Orada, bulunduğu yerde, bu olayla hayatının geri kalan kısmı arasında bir bağ kurmaya çalışıyordu. Eskilerden kalma şiddet eylemlerinin böyle aniden geri gelişini haklı gösterecek, hiç olmazsa açıklayacak bir şey. Ne var ki, burası da

açık değildi. Bu ânın başka anlara, bu tehlikenin başka tehlikelere bağlanabilme olasılığı hayli yapay ve akla yatması zor görünüyordu.

Orada oturmuş, ötekiler gibi Herbert'i bekliyordu, çünkü herhangi bir şeyin başlaması için onun varlığının mutlaka gerekli olduğu görülüyordu. Ne olursa olsun, tutunulacak bir şey, dehşet verici bile olsa.

Gözlerini kapamıştı, işin aslını açık seçik görmeye çalışıyordu.

Üstünde düşünülecek, ve anlamı belki de geri kalan her şeyi açıklayabilecek tek olay, İspanyol meyhanesindeki karşılaşmaydı. Şilebin Amsterdam'a her uğrayışında olduğu gibi, yine oraya gitmişti. Bazı gemiciler, içlerinden birini kazıklamaya yeltenen bir Alman orospu hakkında karmakarışık ve gürültülü bir tartışma yapmaktaydılar. Kendisi onlara sokulmamıştı, hep aynı hikâyeydi. Her yolculukta kişiler değişiyor, ama sanki aynı tartışma mevsimden mevsime, yıldan yıla sürüp gidiyordu. Çok çeşitli görünüşler altında, tenin değişen renkleri altında, farklı milliyetler altında, aynı kötü ve kadınca, aynı aşağılık ve anlı şanlı özü taşıyan, hep aynı hayat kadını hakkındaki bu ifadeleri, küfürleri, gittikçe netleşen edepsiz ayrıntıları daha önce işitmiş olduğu izlenimine kapılıyordu. O bunlara yanaşmamış, sonsuza dek yenilenebilecek şarap kadehiyle çiğ jambon ve ufalanır peynir dolu tabağını alarak, bu patırtıdan uzak bir masaya çekilmişti. İyi de, neden o adam kendisiyle sohbete girişmişti sanki? Şu bir gerçek ki, adam birden ona doğru dönmüş ve ona bir soru sorarak konuşmayı başlatmıştı. Adam Rusça konuşmuştu ve kendisi de, ne yaptığını düşünmeden, aynı dilde yanıt vermişti. Mutlak derecede dakik ve kesin, hatta kesici bakışları vardı adamın. Bu bakışlardaki otoriter pırıltının etkisine girerek, sorusunu yanıtlamıştı. Evet, tamam, açık kırmızı şarabını içiyor ve peyniriyle çiğ jambonunu kemiriyordu ki, bir an gelmiş (belki de meyhanenin gürültü patırtısından kendini yalıtmak için) bir Rus şarkısı söylemeye başlamıştı. Bunun üzerine adam, yüzünde oracıkta oluşuveren bir solgunlukla, bütün gövdesiyle

ona doğru dönmüştü. Bakışı, kendisini kenarları net ve keskin, adeta bilenmiş bir uzamda donduruvermişti. Şiddetli ve kurtulunmaz bir çıplaklık duygusu hissetmişti, bu bakış karşısında. Bir makine gibi, adamın sorusuna Rusça yanıt vermişti. Neden mi söylüyordu *Suliko*'yu? Bu uzun bir hikâyeydi. O zaman adam acelesi olup olmadığını sormuştu. Yo, hayır, neden olsundu! Uzun hikâyeler zamanın geçmesine yardımcı olur, demişti adam, sandalyesini yaklaştırarak. Kızarmış kerevit yiyordu.

Böylece, ona *Suliko*'nun, o Gürcü şarkısının, hikâyesini anlatmıştı. Gerçekten de uzun bir hikâyeydi.

Ancak birden bir gürültü geliyor kulağına: boğuk bağırışlar, bir hareketlenme, hatta bir sandalyenin devrilmesi. Kendisine doğru, oturmakta olduğu koltuğa doğru yürüdüklerini hissediyor. Belki de Herbert gelmişti, nihayet.

Öne kaldırdığı sol koluyla lambanın çiğ ışığından korunmaya çalışarak, gözkapaklarını aralıyor. Çevresinde, yarım daire şeklinde, gölgeler dikiliyor. Demek hikâye başlıyor.

Herifler kendisini Nieuwmarkt Meydanı'na girdiği sırada çevirmişlerdi. Gecenin içinde, birden solunda ve sağında simetrik olarak birer kişinin varlığını hissetmişti. Sonra kolları ve bilekleri, kitabına titizce uyan bir teknikle kavranmıştı. Arkasında bir üçüncü adam, İngilizce olarak, anlayamadığı bir cümle söyledi. Sessiz ve gürültüsüz bir kararlılıkla sürüklendiğini, adeta eller üstünde taşındığını hissetti. Yanlarına bir araba yanaştı, kendisini içine tıktılar. Gözlerini bağladılar, ağzına bir tıkaç koydular, bileklerine çelik kelepçeler geçirdiler. Arabanın dibinde adeta cansız bir kütle haline geldi. Ama paniğe kapılmadı, kesinlikle. Kalbi düzenli biçimde çarpıyor, iç organları bağırışmıyordu, vücudu nemlenmemişti bile. Yıllara, unutuluşa, hayatın alışılmış otomatik davranışlarına karşın, vücudu eskiden kalma kaba ve kurnaz sağlamlığını korumuştu. Kımıldama, kuvvetini boşa harcama, kendini topla, dişini sık, kendini soyutla, olayların gidişinin tersine dönmesini bekle. Eski refleksler kusursuz biçimde çalıştı. Sessiz gecede gülümse-

yebilirdi bile bu duruma. Ama göze görünür bir neden olmaksızın, içinde sıkıntı yaratan bir sahne gözünün önüne geldi. Adam ayakta, farların ışığında, eski mezarlığın duvarına dayanmıştı. Koyu renk takım elbiseyle beyaz bir gömlek vardı üstünde, evinde onu böyle bulmuşlardı, tamamen hazır, son derece sakin, sanki o resmî kıyafetle bu buluşmaya ne kadar önem verdiğini vurgulamak istiyormuş gibiydi. Adam ayakta, farların ışığında, üzerine çevrilmiş tüfek dizisinin önündeydi. Belki de bilinçsizce, ceketinin yakasının tozunu silkmek ister gibi bir hareket yaptı. Sonra, madeni bir şakırtıyla mermiler namlulara sürüldüğünde, Halk Cephesi'nin selamını vermek üzere, yumruğu sıkılmış olarak sağ kolunu kaldırdı. Yumruğunu havaya kaldırdı ve patlayan tüfeklerin gürültüsü içinde duyulamayan bir şeyler söyledi. Otuz yıl sonra, Amsterdam'da, o arabanın arka koltuğunda, görünür hiçbir neden olmaksızın, işte bu görüntü belleğinde parlayıveriyor. Bu sahnede, kendini, tüfeklerini omuzlamış adamlar sırasının biraz arkasında, sağa doğru yer almış gibi görüyor. Sanki farları bu sahneyi aydınlatan arabalardan birinin yanındaymış gibi. Oysa bu idam mangasını oluşturan tüfeklilerden biri olduğunu pekâlâ biliyor. Kendisini nişan almak için tüfeklerin üzerine eğilmiş başlar dizisinin içinde görmüyor, ama onlardan biri olduğunu pekâlâ biliyor. On yedi yaşındaydı, arkadaşlarından çoğu da ondan yaşlı değildi. Kırk sekiz saatten beri, o ev senin bu ev benim, o köy senin bu köy benim, Kızılları avlamaktaydılar. Bir tür şenlikti bu, hummalı, kanlı. Kimileri özgüvenli ve küçümseyici tavırlarla, tek söz söylemeden ölüyorlardı. Kimileriyse bağırıp çağırıyor, çırpınıyor, kaçmaya çalışıyorlardı; bunları köşeye kıstırılmış domuzlar gibi vuruyorlardı. O gün, akşama doğru, kasaba dışındaki o eski eve gelmişlerdi. Arabalar kestaneli yolda sarsılarak ilerlemişti. Ama adam siyah giysiler içinde, gayet sakin, onları bekliyordu. Tertemiz bir beyaz gömlek giymişti.

Şimdi her şeyi hatırlıyor. 1937 sonbaharında Santander'in alınışından sonra, Cabuérniga dolaylarında geçmişti olay.

Neyse, ama Amerikalılar etrafındaydılar. Onu Nieuw-

markt'ta çevirip kaçırmışlardı ve elleri çözülüp gözleri, ağzı açıldığı zaman, kendini çok sade döşenmiş bir odada bulmuştu. Galiba İspanyolca konuşan Herbert diye birini bekliyorlardı. Sorularını yanıtlayacak kadar İngilizce bildiğini elbette söylememişti onlara. Bu durum ona, adamların söylediklerini dinleyebilmek gibi hafif bir avantaj sağlıyordu. Çok sıkı bir üst aramasından geçirilmiş, bütün belgeleri didik didik edilmişti. Herifler iyi bir ipucu yakaladıklarına inanmış görünüyorlardı. Ama Herbert'in yokluğu sinirlerini bozuyordu. O zaman, bu konuda daha salim kafayla düşünmek için bu moladan yararlandı. Bütün bu telaş ve heyecanın sebebi mutlaka o İspanyol meyhanesinde karşılaştığı adamdı. Ama bu sadece bir rastlantıydı ve Amerikalıların buna ne anlam verebileceklerini bilemiyordu. Alt tarafı, *Suliko*'yu mırıldanmış, o adam da kendisine doğru dönmüştü. Ancak kabul etmek gerekti ki, rastlantı bazen kaderin biraz görkemli ya da sinir bozucu görünümlerine de bürünebiliyordu. Yılda üç kez, şilep Baltık limanlarından dönerken bu İspanyol meyhanesinde birkaç saat geçirirdi ve bu kez nasıl olmuşsa olmuş, kendisiyle aynı bölgeden olmakla kalmayıp üstelik kendisi gibi Rusya'da yaşamış bir hemşehrisiyle karşılaşmıştı. O eski Gürcü şarkısını mırıldanmış ve adam da beti benzi atarak ona doğru dönmüştü. Herhalde uzun bir hikâyeydi bu da.

Ama şimdi Amerikalılar etrafındalar. İş başlayacak gibi görünüyor. Ama Herbert hâlâ ortalarda yok.

RAMÓN MERCADER DEL RIO

Kayın ağaçlarını sevmiyor.

Kayın ormanının ortasındaki evin kapısının önündeki sundurmaya çıkıyor. Gövdeleri hafif hafif ışır gibi görünen kayın ağaçlarına bakıyor. Gecenin karanlığı, ayın belli belirsiz sütümsü aydınlığıyla yoğrularak, seyreliyor, eriyor duygusu veriyor. Hayır, kayınları sevmiyor, kayınları asla sev-

meyecek. Biliyorum, şiirler bile yazıldı kayınlar üstüne. Beyaz kayınlar, gümüşsü kayınlar, Rusya ormanları. Hasiktir oradan! Bin kere, milyon kere! Nefret ediyorum kayınlardan.

Birkaç tahta basamağı iniyor, ağaçlara doğru gidiyor, gecenin gözenekli sessizliğinde. Birkaç dakika önce *daça*'nın oturma odasından ayrıldı. Sırtı televizyona dönük, bir koltukta oturuyor, dakikaların bir kum saatindeki kum gibi içine akışını duyumsuyordu. Karısı, mutlaka eğitsel nitelikte olan akşam programını seyrediyordu. Karısı her akşam bütün programları seyrederdi zaten. Hatta sonra onunla bunlardan konuşmaya kalkıştığı bile olurdu. Ama o artık, belki yarı saydam, kesinlikle kırılgan, iki bölmeye ayrılmış, ipliğimsi uzun bir nesneden başka bir şey olmadığı izlenimi içinde olurdu, ve pekâlâ kum da olabilecek bir şeyin durmadan üst bölmeden alt bölmeye aktığını hissederdim, ve kafam, ensem, omuzlarım, göğüs kafesim, dakikaların zavallı kumunun bu karşı durulmaz akışıyla boşaldığı zaman, –ki bazen bu taneli ve gıcırtılı madde kalınlaşıyor, koyulaşıyor, zamk gibi bir şey olup damarlarımı tıkıyordu– her türlü beklentiden boşaldığım, soğuk bir öfkenin doruğuna, bir uluma salıvermenin kenarına geldiğim zaman, birden boşlukta baş aşağı çevriliyordum sanki, ve zamanın kumu bu kez ters yönde yeniden akmaya başlıyordu.

Umutsuzca bir çaba harcayarak gövdesini koltuktan kopardı, kapıya doğru yürüdü. Ardından karısının sesi nereye gittiğini sordu. Eli kapının kolunda, kalbi çarparak, bir saniye durdu. Arkasına dönmek, ölü bakışlarını, öldürücü bakışlarını bu kadın gölgesine dikmek isterdi, onun eridiğini, parça parça dağılıp gittiğini, bir daha gözüne gözükmemek üzere kaybolduğunu görmek için. Kapının yanında, ayakta, bir an için bu kadın sesinin kesin olarak sönüp sustuğunu, artık hiçbir zaman nereye gittiğini, nereden geldiğini, ne istediğini ve tüm böyle şeyleri sormayacağını hayal etti. Bir an için, bu sessizliğin vereceği anlatılmaz mutluluğun hayalini kurdu. Ama kendini topladı, hiçbir yere gitmediğini söyledi. Hemen dönerim, dedi. Ve kapıyı itti, kendini beyaz

kayınların, gümüşsü kayınların sütümsü gecesi içinde, sundurmada buldu. Rusya ormanları ha, pis pis güldü.

Hayır, sevmiyorum kayınları. Kayın ormanları, bazı kişiler seslerinde hıçkırıklarla söz ettiler bana bu ormanlardan. N'apalım, dinliyordum ben de, neden olmasın, başımı sallıyordum. Kar altında kayınlar, baharda kayınlar, kayın dalları arasında rüzgâr, çalkantılı denizin uğultusu gibi: Bok işte, bok, başka bir şey değil!

Şimdi ağaçların arasında, bu nisan gecesinin süngersi dinginliği içinde.

Korunun içinden dosdoğru yürürse, on dakika kadar sonra tel örgülü çite varırdı. Bütün bu *daça*'lar Devlet Güvenlik Servisi görevlilerine tahsis edilmişti ve çevrelerindeki arazi tel çitlerle çevrilmiş olup gözetleme altındaydı. Ama patikanın bitiminde sağa dönerse, çite varıncaya kadar çok daha uzun süre yürüyebilirdi. Kendisininkine komşu bazı *daça*'ların etrafından dolaşacaktı. Evlerde ışıklar yanıyor olacak, sesler, gülüşmeler, şarkılar duyulacaktı. Televizyonların önüne toplanmış aileler olacaktı.

Ağaçların örtüsü altında kımıldamadan duruyor. Bu tür durgunluk ve dinginlik onu tiksindiriyor, beni tiksindiriyor, doğruya doğru. Cesaretim olsaydı, sadece suratlarının halini görmek için şu evlerden herhangi birine girerdim. Ani bir sessizlik olurdu herhalde, dehşete düşmüş, çizgiden çıkmaz yurttaşların rahatsızlığını yansıtan. Cesaretim olsaydı bir sandalye çekerdim altıma ve onlara bir konuşma yapardım. Bu konuda hiçbir şey bilmek istemez bunlar, fazla kolay bir yol. Sanki kendilerini hiç ilgilendirmiyormuş gibi, alçak herifler. Onlara her şeyi anlatırdım, en küçük ayrıntısına kadar, belki içlerinden bazıları dayanamazdı. Başından sonuna dek her şeyi ve belki de böylelikle var olduğumu hissederdim, nihayet.

Altı yıl olmuş bile. Mexico Hapishanesi'nden çıktığında, kendisine bir pasaportla Küba için bir uçak bileti vermişlerdi. Havana'da birkaç gün bekledi. Miramar taraflarında, eski büyük bir evde kalıyordu. Komşu bahçeler okutulmak üzere başkente getirilmiş köylü çocuklarıyla doluydu.

Teneffüs saatlerinde gürültülü oluyordu çocuklar. Yalnızdı, o çocuk seslerini dinliyordu, kızmadan ama zevk de almadan. Her neyse, çok uzak anılardı bunlar. Çıkmak, şehri gezmek, denizi, sokakları, palmiyeleri seyretmek istemedi. Hiçbir şey istemedi. O yolculuğa devam etmek üzere gelip kendisini almalarını bekledi. Evin avlusunda kırmızı çiçeklerle kaplı bir ağaç, bir erguvan ağacı vardı. O ağaca bakıyor ve zamanın geçmesini bekliyordu. O zaman, artık kimsenin kendisine bir şey sormayacağını, herkesin yirmi yıl önce olup bitenleri bilmezden geleceğini anladı. O şeyleri hiçbir zaman adlandıramayacağını, kendisinin dışında yaşatamayacağını, onlara az çok nesnel bir varoluş veremeyeceğini anladı. Asla olamayacaktı bu. Bu anıyla baş başa, yapyalnız bırakacaklardı onu, sanki o anı sadece onu ilgilendiriyormuş gibi. Ölümün ıssız ve buz kesmiş alanına girmekte olduğunu, sessizliğinin ve sadakatinin hiçbir şeye yaramamış olduğunu, yakınlarının bile kendisini tanımayacağını; o kanı, o ölümü, o alçaklığı, o özveriyi kimsenin paylaşmak istemeyeceğini anladı. Ama, kim olsa işleyebilirdi bu cinayeti, herhangi bir militan, değil mi? İyi özellikleri, erdemleri için seçmişlerdi onu, ama şimdi bu fedakârlığın, bu sabırlı kurnazlığın, bu karakter gücünün, bu kendini kurban edişin tüm sorumluluğunu tek başına ona yükleyeceklerdi. Artık adı yoktu, geçmişi yoktu, sadece kimsenin –onu yadsımak durumunda kalmamak için– onunla birlikte kabul etmeyeceği o cinayet vardı üzerinde. Oldu bitti, konuşmaya gerek yok artık: Kâr zarar hesabına kaydedildi her şey. Tarih bu yılların üstünden geçecek, onları ezip un ufak edecek, kül haline getirip rüzgârda savuracaktı. Biraz daha sabır, sonra her şey silinecekti. Zaten kim hatırlıyor şimdi bu cinayeti? Troçki'yi sahiden öldürdüler mi? Bundan şüphe edilse yeridir. Yitip gitmekte olan bu olayın üzerinden kayıp geçilebilir. Tamamen saygıdeğer cesetlerden oluşmuş dağlar bu yalnız ve kuşkulu ölümü gizliyor. Tonlarca kemik yalnızca vicdanı olanları dehşetle irkiltiyor. Bunların arasında herkes kendininkileri bulacak, Tanrı da. Oswiecim'de, Hiroşima'da, Sibirya'da, Johannesburg'da, Watts'ta, Hanoi'da ve daha

bir sürü yerde, herkes kendi seçimini yapabilecek. Her insan yaşayabilecek ve bu masum ve kardeş cesetlerin yardımıyla yaşamına bir anlam bulabilecek. İşte size yakın tarih, ciddi sebepler ve konfeksiyon işi rahat vicdanlar. Ve o, adsız adam, yüzsüz adam, ne Jacson, ne Mornard, hatta ne Ramón Mercader del Rio, işte ölümden geri dönüyor, sırtında o gereksiz cinayetin yüküyle.

Altı yıl geçmiş bile. Havana'dan sadece o erguvan ağacının anısı kalmış aklında. Ama aldanmamıştı buna. O doğal patlayışın, o gürbüz kızıl kaynaşmanın, yaprak ve çiçeklerdeki o ürpermenin, bir yenilenişin habercisi olmadığını anlamıştı. O ağacın sadece, çölün erişilmez derinliklerinden fışkıran son serap gibi, kendisini bekleyen kumun sonsuzluğunu vurgulamak için orada olduğunu pekâlâ anlamıştı. Çevresinde dolaşan, yemeğini, sofrasını hazırlayan, gazete, sigara, konyak getiren tiplerin hepsi aynı inorganik ve pütürlü hamurdan yoğrulmuşlardı: çoğul, ele geçmez ve güleç bir sessizlik. Hepsinin bir tek amacı, bir tek saplantısı vardı: O, Ramón, bir şey söylemesin, hiçbir soru sormasın, hayatın önüne geçilmez akışını olduğu gibi kabul etsin. Banyo suyuyla birlikte çocuğu da atacak değiliz ya, değil mi ama? Hem çocuk artık büyüdü, gürbüz ve sağlıklı, sofrada uslu duruyor, hanımlara karşı nazik, daha ne istiyorsunuz? Zaten bu Troçki de, itiraf edelim, pek öyle sağlam ayakkabı değilmiş; baksanıza, hiçbir yerde sahip çıkmıyorlar kendisine, ne Moskova'da, ne Pekin'de, ne Paris'te, ne Havana'da. Hatta hepsinin tek anlaştıkları nokta bu. Birisi, ya da bir fikir hakkında kuşku uyandırmak mı isteniyor? Bunun için o kişinin ya da fikrin Troçkist ya da Troçkistvari ya da uzak bir Troçkist kökenden gelme olduğunu ima etmek yeterli. Bu kadarı yetiyor, daha fazlasını söylemeye ihtiyaç kalmıyor: Sıfat kavramın yerine geçiyor, tutarlı bir tanım ya da eleştiri aramak zahmetinden kurtulunmuş oluyor. Belki Gestapo ya da İstihbarat Servisi ajanı değildi bu Troçki ama yine de bir tehlikeydi, *objektif olarak*. Elbette polemik gereği bazı abartmalar olmuştur, sınıf kavgasının bazen böyle acımasız gerekleri vardır, bunu en iyi bizler biliriz. Leb denmeden

leblebiyi, bu işten bu kadar ucuz kurtulduğuna sevinmesi gerektiğini anlamaktan başka çaresi yoktu. Hâlâ hayatta değil miydi? Bir dairesi, bir *daça*'sı, yüklüce bir emekli maaşı yok muydu? Onun kadar masum birçokları alanda kalmıştı bu kavgada. Hatta daha masum olanlar çünkü işin aslına bakılacak olursa, kendisi bal gibi bu suçu işlemişti, değil mi? Kısaca, o ağustos günü, Avenida Viena'ya açılan kapıyı ondan başka hiç kimse açmamıştı. Ondan başka hiç kimse aylarca Sylvia'yı tavlamaya çalışmamıştı. Ondan başka hiç kimse, öğle sonrasının etkisini yitiren ışığında avize-ağaçlarının, tespihağaçlarının ve agavların serbestçe boy attığı iç bahçede, hummalı adımlarla yürümemişti. Ondan başka hiç kimse, ne yazık ki doğru bu, ve ben bu işten sıyrılamayacağım. Bu cinayeti yadsırsam, tüm hayatımı yadsımış olacağım. Herhangi bir zamanda bunu yapabilirdim. Sorgu yargıcını, gazetecileri çağırır, kimliğimi itiraf eder ve bu girişimin bütün mekanizmasını herkesin önünde söküp ortaya dökerdim. Anılarımı yazar, paramı dolarla alır, ceza indiriminden yararlanırdım. Ama ben yoldaşlarımla birlikte, iğrençlik ve aşağılık içinde kalmayı seçtim, tıpkı daha önce, cesaret ve coşku içindeyken olduğu gibi.

Nisan gecesinin serinliğinde, kayın ormanının içinde duruyor. Hâlâ kuvveti olsaydı, en yakın eve girer, masaya oturur ve onları bu anıyı dinlemeye, paylaşmaya zorlardı. Erkek ve kadının yüzleri ifadesiz, bakışları mavi, çocuklar tarladaki ekinler gibi sarışın, besili ve tertemiz olurdu. O yüzlerin bozulduğunu, bakışların bulandığını görürdü. Onların da eseri olan bu ölümü, bu karabasanı paylaşmaya zorlardı onları. Ama hayır, olmaz, kendisini kapı dışarı ederler, kovalarlardı; muhafızları, hastabakıcıları, komiserleri, sekreterleri, güvenlik görevlilerini, ruh mühendislerini, geleceği örgütleme memurlarını, sosyalist hümanizmanın kuramcılarını, eski savaşçıları, son savaşın kahramanlarını, yetimleri, dulları, imparatorluk mareşallerini, propagandacıları, kültür derneği başkanlarını, pazar günü ressamlarını, lirik şairleri, kozmopolitliğin zehirli büyüsüne asla kapılmamış yazarları, uzay fatihlerini, bakir toprakları tarıma açanları,

örnek emekçileri, öncü kadın kolhozcuları çağırırlardı; hepsi de orada olurdu, etrafında, bakışları ciddi ama adil, kayın ağaçları gibi dimdik, güneşte, rüzgârda kayınlar gibi masum ve safdil, Rusya ormanları, bok işte, dedik ya!

Ateşi çıkmış, titriyor, nerdeyse bağıracak.

Arkasında, sundurmada, ayak sesleri. Karısının sesini duyuyor. Neredesin? Geliyor musun?

Omuzlarını düşürüyor, bir imge bütün vahşiliğiyle çakıyor gözünde. Natalia Sedova kendisine bir bardak su vermişti. Suyu içerken az kalsın boğuluyordu. Natalia Sedova ona bakıyordu. Gözlerini kaldırmış, kadının her şeyi çözmek üzere olduğunu anlamıştı. Bu solgun bakışın altında saydamlaşmıştı. Üzerine dikilen bu bakışa direnmeye zorlamıştı kendini. Ama artık Natalia Sedova'yı görmüyordu, ama kadın da onu görmüyordu kuşkusuz. Aralarında artık ölümün ıssız alanından başka bir şey yoktu.

Geliyor musun?

Tabii canım, elbette geliyorum. *Daça*'ya döneceğim, merak etme, biraz hava almak istemiştim sadece, akşamların soğuk olduğunu biliyorum, hemen geliyorum, söz dinlerim ben, bir şey demeyeceğim, ben ölüyüm.

Geri dönüyor, gelmekte olduğunu bağırarak haber veriyor, Rus ormanının içinde kaybolmuş eve doğru yürüyor.

NATAŞA SEDOVA

Saat beşte, her gün olduğu gibi çayı birlikte içmişlerdi. Beşi yirmi geçe, belki beş buçukta, balkona kadar yürüdü ve Lev Davidoviç'i iç avluda, açık bir tavşan kulübesinin yanında gördü. Hayvanlara yem veriyordu. Yanında tanıdık gelmeyen bir insan figürü dikiliyordu. Bu adama baktı, ama ancak şapkasını çıkarıp balkona doğru yürüdüğü zaman onu tanıdı. Jacson'du bu.

"İşte yine o," diye düşündü. "Nasıl oluyor da bu kadar sık geliyor?"

Jacson yaklaşmış, kendisine günaydın diyordu.

"Felaket susadım, bana bir bardak su verir misiniz?" dedi.

"Belki de bir fincan kahve tercih edersiniz?"

"Yo, yo. Yemeği geç yedim. Yediklerimin hâlâ burada olduğunu hissediyorum."

Boğazını gösteriyordu.

"Beni boğuyor," diye devam etti.

Benzi kül gibiydi. Yorgunluktan ya da ateşten titriyordu.

"Neden şapka ve yağmurluk taşıyorsunuz? Bugün ne kadar güneşli, baksanıza."

Yağmurluğu sol kolundan sarkıyordu ve onu vücuduna sıkıca bastırıyordu.

"Fazla sürmez, yakında yağmur yağacak," dedi Jacson.

Az daha, bugün yağmur yağmayacak, diye karşılık verecekti Nataşa. Ama hiçbir şey demedi, görünür bir neden olmaksızın.

"Sylvia nasıl?" diye sordu, buna karşılık.

Jacson anlamamış gibi göründü. Kafası iyice dağınıktı. Sonunda, derin bir uykudan uyanıyormuş gibi cevap verdi: "Sylvia mı? Sylvia?" Ve kendini toplayarak kayıtsız bir tavırla ekledi: "İyi, her zamanki gibi."

Sonra uzun uzun bakıştılar.

IV

Heyecanlandırıcı ve kaygılandırıcı bir daha önce yaşanmışlık izlenimi, yinelenme izlenimi, uyanabilirdi insanda.

Yine vakit öğleydi, yine rüzgâr okaliptüs ve kestane ağaçlarının üstünden esmeye başladı başlayacaktı. Kum sekide Sonsoles annesinden ayrılmıştı. Az önce ikisi aynı sıraya oturup *Nursery Rhyme Book*'tan[1] birkaç sayfa okumuşlar, Inés zaman zaman kızını durdurarak yanlış telaffuz ettiğini düşündüğü bir sözcüğü tekrarlatmıştı. Sonra, her zaman olduğu gibi Sonsoles o en sevdiği ve her okuma seansının sonunda mutlaka yer alan tekerlemeye dönmek istemişti. Bir kez daha Inés, bir duvarın üstünde oturan ve oradan "büyük bir düşüş yapan" yumurta suratlı adamcığın öyküsünü anlatmıştı. Ve şimdi Sonsoles annesinden ayrılmıştı, kum sekide ince sesiyle şarkısını söyleyerek zıplayıp duruyordu:

Humpty-Dumpty otururken duvarda
Düşüvermiş duvardan aşağıya
Dünya âlem bir araya gelmiş
Bizimkini bir araya getirememiş.

O zaman, vakit yine öğleydi, yine rüzgâr esmeye başlayacaktı, en yüksek yapraklı dalların hışırtısıyla. O zaman Cabuérnigalı oğlanın kestane ağaçlı yolda son hızla sürdüğü bisikletin zili duyulmuştu. O zaman Adela Hala verandada gözükmüştü, Remedios da daha ötede, mutfağın kapısında. O zaman, iyi kurulmuş her dramatik mekanizmada olduğu gibi, dekor ve kişiler kaderin habercisini karşılamaya hazırdılar. O zaman, genç bisikletli ağaçlı yoldan gelmiş, bisikle-

[1] Ninni Kitabı.(Yay.)

tinin zilini çalmayı kesip sol elindeki mavi telgraf dörtgenini sallamış ve yeni dönüşmekte olan sesiyle,

"*Telegrama, telegrama!*" diye bağırmıştı.

Inés ona doğru ilerlemiş, telgrafı almış, avcuna bir para sıkıştırmıştı.

"Neymiş?" diye sormuştu Adela Hala.

Genç bisikletli dansöz gibi pedal çevirerek uzaklaşıyordu. Inés telgrafı açmıştı, başını kaldırmıştı.

"Her şey yolundaymış. Bizi özlüyormuş," demişti.

Ama sesi pek neşeli değildi. Gidip tekrar sıraya oturacaktı. Adela Hala, beyaz yünlü şalını omuzlarına çekerek ona bakmıştı. İki adım atmıştı, ve ben eve dönmesini, bana doğru gelmemesini, beni yalnız bırakmasını isterdim. Ama verandanın basamaklarından iniyordu işte ve temkinli bir edayla yaklaşıyordu.

"Çok yazık, bugün bize katılamıyor," demişti Adela Hala.

Başımı sallamıştım.

"Kendi doğum gününde," diye belirtmişti Adela Hala.

Ben başımı sallıyor, hiçbir şey demiyordum, sanki Ramón'un kendi doğum gününde burada bulunamayışının bizde yarattığı üzüntü apaçık olduğundan, ayrıca vurgulama gerektirmiyormuş gibi.

Adela Hala sıraya oturmuştu. Artık hiçbir şey konuşmasına engel olamazdı, biliyordum.

Şalını omuzlarına çekmiş, art arda gölgeli ve güneşli yerlerden geçerek benim yanıma gelmişti. Bundan böyle konuşacaktı artık. Pekâlâ biliyordum ki özellikle bana hitap ederek değil. Belki de kiminle olursa olsun konuşurdu. Hatta belki de kimseye ihtiyacı bile olmazdı, gelip bu sıraya oturmak ve belleğini yüksek sesle konuşmaya bırakmak için. Ama mademki ben oradaydım ve bugün doğum günü olan Ramón'dan bir telgraf almıştım, öyleyse bana konuşacaktı.

Yani benim sessizliğime, bazen dehşete düşerek kaderime boyun eğişime seslenecekti.

"Biliyor musun, şimdi hatırladım," demişti Adela Hala, ve güneş şimdi koyu mavi bir gökte, evin tam üstündeydi.

"Hatırlayacağımı biliyordum zaten. Sana da olmaz mı bu? Bir şeyi, bir ayrıntıyı, birisiyle ilgili bir olayı unutmuşsundur ama geri geleceğinden eminsindir. Aramana, çaba harcamana bile gerek yoktur. Mutlaka gelecekir, o kadar. Dün, o fotoğraf albümüne bakarken –yıllar var ki onu karıştırmamıştım, sahi söylüyorum, galiba son kez Ramón'la birlikte bakmıştık, o Rusya'dan döndüğünde, evet, sanırım öyle– Semprún Gurrea'yla ilgili başka bir şey, başka bir anı daha olduğuna emindim," benimse kimden bahsettiği konusunda en ufak fikrim bile yoktu, bir kez daha içinde sonu gelmez cesetlerin rüyalar boyunca yüzdüğü bu pamuksu yabancı belleğin verdiği başdönmesine kapılmıştım

"çünkü o Sardinero fotoğrafı 1931 tarihliydi, hatırlıyor musun? O dönemde adam vilayetin sivil valisiydi, biliyorsun, o açelya öbeğinin önündeki resim, Sardinero'da"

–evet, hatırlıyordum, dün bana bundan uzun uzun söz etmişti–

"eylül ayındaydı, Sonsoles gelememişti –kızın değil elbette, kayınvaliden–, Semprún Gurrea kısa bir süre sonra Madrid'e döndüydü, bazen bize yazardı, kardeşim de cevap yazardı, ve karısı, Gurrea'mn karısı demek istiyorum, ertesi bahar öldü, ama sana bahsetmek istediğim bunlar değildi, başka bir hatıra olduğunu biliyordum hafızamda: 1936'da savaş patlayınca, o yılın ağustosunda, Semprún Gurrea Santander'e döndü; Bask ülkesinde bir yerlerde tatildeydi; o zaman radyoda konuşma yapmak üzere Santander'e döndü, isyancılara karşı mücadele çağrısı yapmak üzere, –al işte, yine isyancılar diyorum, oysa adamlar otuz yıldır iktidarda ve bizimkileri isyancı diye yargıladılar, ama o devirde böyle deniyordu, sen daha doğmamıştın, bilemezsin, isyancılar, bunlar meşru bir hükümete başkaldırmışlardı, değil mi ama?– Semprún Gurrea gelip radyoda konuştuydu ve bu bahaneyle ikisi, onunla kardeşim, yani senin kayınpederin, tekrar buluştular; hatta bir gece bizde yattıydı galiba, evet evet, mutlaka öyle oldu, ve gün ağarana dek süren uzun bir konuşma yaptıkla-

rını hatırlıyorum, sonra arabasına binip savaşın kendisini yakaladığı, Bask ülkesindeki o tatil yerine gittiydi"

–ve

bunlarla nereye gelmek istediğini soruyorum kendi kendime, ama elbette herhangi bir yere gelmek istediği filan yoktu, sadece anılarını bilincine çağırıyordu, ve iyi biliyordum ki, bütün bu iç parçalayıcı anımsama seansının sonunda, lambanın alevinde yanan bir gece kelebeği gibi, boğazı kurumuş, elleri nemli ve titrek, eski mezarlık alanı içinde otomobil farlarıyla aydınlanmış, önünde Ramón'un babasının kurşuna dizildiği o duvar parçasının kafasındaki görüntüsüne gelip atacaktı kendini, iyi biliyordum–

"acaba

ne oldu ondan sonra, bir daha adını bile duymadım"

–ve Adela Hala'yı dinliyordum, mavi telgraf kâğıdını parmaklarımın arasında buruşturarak, ve telgraftaki sözleri alçak sesle tekrarlıyordum, sanki bunlar Sonsoles'in az önce söylediği tekerlemenin yeni bir versiyonuymuş gibi.

O'Leary iki telgrafın fotokopilerine bakıyor, gülümsemekten kendini alamıyordu.

Floyd'un bürosunda lamba yanık bırakılmıştı, erken sabahın soluk, donuk aydınlığında soluk sarı bir leke oluşturuyordu.

Birinci telgraf 13 Nisan'da, yani Amsterdam'a geldiği gün, otelin bürosuna verilmişti çekilmek üzere. "Humpty-Dumpty turp gibi Stop Seni seviyorum Ramón." İkinci telgraf ertesi gün, 14 Nisan'da, aynı saatte verilmişti. "Dönüş tarihi henüz belli değil Stop Humpty-Dumpty sizi özledi Ramón."

O'Leary fotokopileri Floyd'un masasına koydu, gülümsemekten kendini alamıyordu.

"Belki de bir rastlantıdır," dedi yavaş sesle.

Floyd tepkisiz duruyor, George Kanin alaylı alaylı gülüyordu. Chuck Folkes ise hiçbir şey demiyordu, ama zaten Chuck Folkes böyle durumlarda hiçbir şey demezdi ki...

"Belki de herifin küçük bir kızı vardır da ona Humpty-Dumpty'nin maceralarını anlatıyordur? Olamaz mı?" dedi O'Leary.

George Kanin omuzlarını silkti.

"Peki, ya Hentoff'un kaybolması, o da mı rastlantı?" dedi. "Hayır, bu namussuz herif bizim operasyonunun kod adını bile biliyordu."

Öfkeyle Floyd'a doğru döndü.

"Hem baksana, ne elde etmemiz bekleniyordu bizim?"

Floyd, omuzları çökük, hiç tepki vermiyordu.

O'Leary fotokopileri yeniden eline almıştı. Hentoff'tan haber bekliyorlardı ki şafak sökerken Chuck Folkes bu telgraflarla gelmişti. Ama hiçbir tutar yanı yoktu bu hikâyenin. "Humpty-Dumpty turp gibi Stop Seni seviyorum Ramón." Hayır, hiçbir şeye uymuyordu bu. Mercader operasyonun kod adını biliyor olsaydı bile bunu dünyaya ilan etmezdi herhalde, çok aptalca olurdu bu. Kod adını biliyorsa, demek ki karşı servisler iyi haber almışlardı. Öyle ise, Mercader bütün yapıp ettiklerinin kaydedileceğini, filme alınacağını, delikli kartlara geçirileceğini de biliyor olmalıydı. Bu durumda, niçin Humpty-Dumpty adını dünyaya ilan ederek kendilerini uyarsındı? Tam tersine, parmaklarının arasından daha kolay kayıp gitmek için, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranmaya devam etmesi gerekirdi. Zaten bunu başarmıştı da. Öyleyse, hikâyenin hiçbir yanma uymuyordu bu telgraflar. "Dönüş tarihi henüz belli değil Stop Humpty-Dumpty sizi özlüyor Ramón." Hayır, hiçbir tutarlılık yoktu, bir tesadüf söz konusu olmalıydı. Merkez'de operasyon için bu salakça kod adını seçmiş olan memurun da herhalde Mercader'inki gibi küçük bir kızı vardı ve ona bir *nursery rhymes* kitabından okuma öğretiyordu. Olay bu kadar basitti. Bu karmaşık operasyona hangi kod adının verileceğine karar vermeye sıra gelince, bu herif Humpty-Dumpty'yi hatırlamıştı ve aslına bakılırsa o kadar kötü bir buluş da değildi bu. Zaten hepsi de, gürültü ve öfke dolu koca yumurta kafalarıyla her an ölümcül bir düşüş yaşamaya hazır *humpty-dumpty*'ler değiller miydi? Evet, hiç de fena bir buluş değildi bu kod adı.

"Cabuérniga ne?" diye sordu Kanin.

"Dosyada vardı, burası Mercaderlerin aile malikânesi."

Floyd'un sesi kupkuruydu.

"Öyleyse, karısı da işin içinde," dedi Kanin. "İrtibat görevi yapıyor, bu kesin."

Floyd ağzını açtı, ama vazgeçti, hiçbir şey demeden omuzlarını silkti.

Kanin'e haddini bildirmek geçmişti içinden. Mercader'in karısıyla ilgili bu varsayım daha önce onun da aklına gelmiş, Madrid'deki büro bir saat önce uyarılmıştı. Kanin'in tavsiye ya da önerilerine hiç ihtiyacı yoktu. Ama onu iteklemek istemiyordu. George Kanin'i iyi tanıdığını sanıyordu, ama bu adam yine de bir sorun olarak çıkıyordu karşısına. Birkaç hafta önce, Dresden Resim Müzesi'nde asla kabul edilemeyecek biçimde, kendini enseletiyordu az kalsın. Ve bu gece de, Zeedijk'in arkasındaki meyhanede, Mercader'in temas kurduğu o İspanyol gemiciyi elinden kaçırmıştı. George Kanin birinci sınıf bir ajandı, kesinlikle kendini böyle oyuna getirtmemesi gerekirdi. Belki de, her zaman önünde sonunda mutlaka meydana gelen ve söz konusu ajanın masa başına kaydırılmak üzere geri çekilmesini gerektiren form kaybının ilk belirtisi olan o kaçınılmaz yıpranmaydı bunun nedeni. Floyd, Kanin'in, Doğu Masası'nın operasyonlar şubesinde geçirdiği yılların hesabını yapmaya çalıştı. Evet, bayağı uzun bir zaman. Ama belki de işin aslı bambaşkaydı. Bir gizli ajan her zaman "dönebilirdi"; önce eylemlerinin yönünü değiştiren, sonra da kendisini eli kolu bağlı olarak karşı tarafın gizli servislerine teslim eden bir baskı ya da şantaja maruz kalabilirdi. Bu olayın üstüne gidecekti Floyd. Kanin'in dosyasını tarayacak, altı aydan beri bütün yapıp ettiklerini kılı kırk yararcasına inceleyecekti. Üstelik gerekirse geçmişinde daha gerilere de gidecekti. Garip bir heyecan sarıyordu benliğini, vücudunun derinliklerinden çıkıp damarları boyunca yükselen bir ateş gibi, içten içe bir uyarılma, bir tür coşku. Kötülük her yerde vardı, bunun böyle olduğunu bilmek için maaş alıyordu. Bu kötülüğün, bu olası çürümenin izini bulacak ve üzerine kızgın demiri basacaktı. Karmakarışık ve şid-

detli görüntüler geçiyordu kafasından, ama kendine hâkim oluyordu. Kanin hiçbir şeyden kuşkulanmamalıydı.

Floyd'un masasında bir uyarı ışığı yanıp sönmeye başladı. Floyd bir telefonun ahizesini kaldırdı.

"Geliyorum," dedi bir an sonra.

Bağa çerçeveli gözlüğünü taktı ve çıkıp gitti.

Kanin koltuğuna gömülmüştü, Chuck Folkes pencereden bakıyordu. O'Leary telgraf fotokopilerini yerine koymuş, adı geçen tekerlemeyi mırıldanarak Floyd'un vitrinli kitaplığına doğru yürüyordu. Humpty-Dumpty hakkında *Britannica*'nın ne diyeceğini merak ediyordu.

Britannica'nın XI. cildini (*Halicar*'dan *Impala*'ya kadar) açtı, ancak hiçbir yerinde Humpty-Dumpty'ye dair herhangi bir referans bulamadı. *Humperdinck, Engelbert* (1854-1921) vardı: *Hänsel und Gretel* adlı çocuk operasıyla ünlü Alman besteci; *Humphrey, Doris* (1895-1958) vardı: Amerikalı dansöz ve koreograf; ve de *Humphrey, Hubert Horatio* (1911-) vardı, ki kendisine büsbütün yabancı değildi, çünkü bu kişi Amerika Birleşik Devletleri başkan yardımcısıydı. Ama Britanya Ansiklopedisi'nde Humpty-Dumpty yoktu. Belli belirsiz bir hayal kırıklığına uğradı, sanki bu evrensel bilgi hazinesinde bu kişinin yokluğu bütün bu hikâyedeki ciddiyetsizliğin işaretiymiş gibi. Ancak belki de biraz dolambaçlı yoldan gitmek gerekiyordu. XI. cildi yerine koyup XVI. cildi (*Napoléon*'dan *Ozonolysis*'e kadar) eline aldı. Tabii ya, oradaydı işte: *Britannica* kendisini tamamen hayal kırıklığına uğratamazdı. 790. sayfada NURSERY AND COUNTING-OUT RHYMES[1] hakkında, bu konuyu son durumuyla derleyip toparlayan bir makale buldu. Hatta buradan, 1872'de Lewis Carroll tarafından (*Aynanın İçinden)* halka sevdirilen bu *Humpty-Dumpty* tekerlemesinin bu alanda özellikle anılan örnekler arasında bulunduğunu öğrendi – demek aynı çocuk şiirleri ve şarkıları ritim ve ses yapıları aynı kalmak üzere, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde görülebiliyordu.

Britannica'nın XVI. cildini yerine koydu.

[1] Ninniler ve Tekerlemeler. (Yay.)

Bir an için, kendileri Avrupa'nın bir ucundan öbür ucuna Ramón Mercader'in peşinde koşarlarken, bu Humpty-Dumpty'nin Avrupa'nın bir ucundan öbür ucuna birçok dilde onlara dilini çıkardığını hayal etti.

Ama ne yazık ki, iş o kadar basit değildi.

Bu Humpty-Dumpty hikâyesi sadece bir rastlantı olsa bile, Mercader bal gibi uyanık davranmış ve uygun olan ilk fırsatta ellerinden kayıp kaçmayı başarmıştı.

"Bu bok çukuru hakkında bir fikrin var mı O'Leary?"

Chuck Folkes'in sesini işitiyor, dönüyor. Evet, elbette, haliyle bu bok çukuru hakkında bir fikri var.

"Elbette bu bok çukuru hakkında bir fikrim var," diyor.

"Öyleyse hadi anlat," diyor Chuck, "çünkü ben hiçbir şey anlamıyorum."

"Sen anlamak için değil kapıları dinlemek için maaş alıyorsun Chuck," diyor.

Chuck Folkes omuz silkiyor.

"Tamam, anladık," diyor, "çok hoşuna gidiyorsa yap o İrlandalı numaranı, ama anlat."

O'Leary birkaç adım yürüyor, Floyd'un yerine oturuyor. Kanin koltuğuna gömülmüş, orada değilmiş gibi görünüyor. Ama O'Leary'nin Kanin'i umursadığı yok, bu hikâye hakkında konuşmak istiyor; yapacağı konuşma işin aslını anlamasına yardımcı olacak.

Dolayısıyla, İrlandalı numarasını sahneye koyuyor.

"Görünüşte beylik, sıradan bir olay bu (hatta tiksindirici bir sıradanlıkta diyebilirim) ama yine de, iyi düşünülürse, son derece merak kurcalayıcı çarpıklıkları olduğu görülüyor."

Bir sigara yakıyor.

Floyd'un masasının üstünde, herhalde unutulmuş küçük bir kâğıt parçası var. Onu alıp bir göz atıyor. Bu küçük dörtköşe kâğıda Floyd beş sözcük yazmış. Sol üst kısma iki ad yazmış: Ramón, Inés. Daha aşağıya, sağa doğru, iki şehir adı yazmış: Zürih, Amsterdam. Son olarak, kâğıdın ortasına, iyice aşağıya, büyük harflerle HAİN yazmış.

Neden Ramón ve Inés, anlamak zor değil. Mercader'in çektiği telgrafların fotokopilerini aldığı zaman, Floyd bu hi-

kâyede adamın karısının da bir rol oynayabileceğini düşünmüş olmalı. Evet, evet, bu konu üzerinde düşünmüş, Madrid'deki bürolara da haber vermiş ve otomatik olarak kâğıda Ramón ve Inés yazmıştı: Sorun yoktu yani. Zürih ve Amsterdam'a gelince; bu da oldukça basit. Bunlar mutlaka Mercader'in örgütüyle temas kurma noktaları olan kentler. Şimdi Amsterdam'dalar, ama artık Mercader ortadan kaybolmayı başardığına göre, belki de bütün bu olay Zürih'e taşınacak. Sonra HAİN yazmış. Elbette, her zaman bir hain vardır. Bu en beylik kelimedir bu tür işlerde. Bir hain, haini arayın. Ama bu konuda Floyd'un daha açık ve belirgin bir fikri olması daha akla yakın geliyor.

"Eee," diyor Folkes, "rüya mı görüyorsun, yoksa anlatıyor musun?"

Küçük kâğıt dörtgeni ilk bulunduğu yere, takvimin altına itiyor. Sonra konuşuyor, yani yüksek sesle düşünmeye başlıyor:

"Birinci aykırılık: Görünüşe göre yapılacak iş sıradan bir gözetleme ve izleme operasyonu. Hollanda'daki yerel ekip yeterdi, değil mi? Hadi diyelim Hentoff'u da getirtsinler, anlaşılabilir, bir yere kadar. Olayı İspanya'da o başlattı çünkü. Ama bu kadar sıradan, bu kadar önemsiz iş için merkez seni, Kanin'i ve beni de göreve çağırıyor! Ha, bu ad sırası benim kendimi ikinizden daha az önemli saydığım anlamına gelmiyor kuşkusuz!"

Chuck Folkes yüzünü buruşturuyor, zoraki bir gülümsemeyle. Kanin hâlâ yerinden kımıldamıyor.

"Böylece, bizi Avrupa'nın dört bir yanından getirtip Amsterdam'da bir İspanyol işadamını izlettiriyorlar; adamsa hayatını lokantalarda, müzelerde ya da bizim için hiçbir özel yanı olmayan sözleşmeleri tartışarak geçiriyor. İşte aykırılık. Ben bundan iki sonuç çıkarıyorum. Bir kere, bu Mercader rasgele bir adam değil. Sonra, görünüşe karşın, merkez bu işe çok özel bir önem veriyor."

Kanin de nihayet kulak kabartmaya başlıyor.

"Pekâlâ," diyor O'Leary, "devam edelim, adamın dediği gibi."

"Hangi adam?" diyor Folkes, her zamanki titizliğiyle.

Ama O'Leary devam ediyor:

"İkinci nokta: Dosyadaki belgelere ve Hentoff'un gevezeliklerine bakarsak, bu olay bir ay önce, doğrudan merkezden gelen talimat üzerine başladı. Demek ki, bir Sovyet istihbarat kanalını deşifre edip onu izleyerek şebekenin şefine kadar çıkmamızı sağlayan, İspanya'daki servislerimizin normal çalışması değildi. Mercader bizzat merkez tarafından, paketlenmiş olarak bize verildi. Bu ne anlama gelir?"

Soruyu havada bırakıyor elbette, çünkü hepsi bunun ne anlama geldiğini biliyorlar.

Kanin artık tamamıyla uyanmıştı. Hatta koltuğunda doğruluyordu bile.

"Demek ki," diyor O'Leary, "merkez karşı servislerden istihbarat aldı. Bu durumda ise iki varsayım ortaya çıkıyor."

Sigarasından derin bir nefes çekiyor. Gerçekten de gittikçe daha da aydınlanıyor bu hikâye.

"Birinci varsayım: KGB'nin önemli bir ajanı bizim tarafa geçti, şu ya da bu şekilde. Önemli diyorum, çünkü bu olayın bütün ayrıntıları, dolabın en yüksek düzeyde döndüğünü gösteriyor. Demek ki bu herif bazı isimler verdi. Bu, neden o İspanyol şebekesini tepeden başlayarak çökertmeye çalıştığımızı açıklar. Adam belli bir alandaki birkaç sorumlu ajanın adlarını ve kimliklerini biliyordu. Ama yerel şebekelerin yapısından haberi yoktu, son derece mantıklı."

Kısa bir sessizlik oluyor. Öteki ikisi başlarını sallıyorlar. Bu son derece mantıklı durumu düşünüyorlar.

"Demek ki, KGB'li ajanın Mercader'i ele verdiğini varsayabiliriz," diyor O'Leary. "Eğer böyleyse, o artık mahvolmuş biridir. Elimizdedir, öte yandan Ruslar da onunla her türlü ilişkiyi kesmişlerdir, mümkün olduğunca az zararla kendi kendine batsın diye. Bu durumda, Mercader'in bu yolculuğu, örgütüyle tekrar bağ kurmak için umutsuzca bir girişim olabilir. Ama karşısında sadece boşluk bulacak: Bütün posta kutuları değişmiş, bütün iletişim sistemi iptal edilmiş olacak. Zamanı gelince armut gibi toplayacağız adamı."

Bir an duruyor, Ramón Mercader'in bakışlarını hatırlıyor.

"Ama sanırım bundan fazla bir şey çıkmayacak, çünkü onu konuşturabileceklerinden çok kuşkuluyum."

Bunu kendi kendine söylüyor, Kanin de onaylıyormuş gibi başını sallıyor.

"Ama bir ikinci varsayım daha var," diyor O'Leary.

Kanin'le Folkes'in de artık onunla aynı usyürütmeyi yapmakta oldukları belliydi. Onun söylemeye hazırlandığı şeyleri akıllarından geçirmeye başlamışlardı bile.

"İkinci varsayım: Merkeze bilgi veren, bizim tarafa geçmiş bir KGB ajanı değil, halen KGB'de çalışmaya devam eden biri. Eğer böyleyse –ki kişisel olarak ben bu varsayımdan yanayım– merkezin oyunu çok daha karmaşıklaşıyor. Tehlikeli bir hikâye oluyor da diyebiliriz. Çünkü elde edilen bilgileri, bilgi kaynağını koruyarak kullanmak gerekiyor. Hatta, onu her şeyin üstünde koruyarak, diyebilirim. Hatta bu bağlamda, o bilgilerin bazıları hiç kullanılmayabilir de: Ne olursa olsun bu bilgi kaynağını deşifre etmemek gerek. Böyle bir tip oldukça zor bulunur bir Hint kumaşıdır, bunu bilmek için maaş alıyoruz. Düşünebiliyor musunuz? KGB'nin yüksek rütbeli memurlarından biri bizim için çalışıyor!"

Yine bir saniyelik sessizlik. Başlarını sallıyorlar. Bunu düşünebiliyorlar.

"Öyleyse, Mercader gözetlendiğinden bir an bile kuşkulanmamalı. En küçük yanlış adımda, bizim burada yaptığımız usyürütmeyi o da kendi başına yapabilir. Eğer Moskova'yı uyarırsa, KGB'deki ajanımız er geç topu atacaktır."

Şimdi Kanin'le Folkes adeta nefeslerini tutmuş dinliyorlar. İrlandalı numarası çok iyi gidiyor gibi görünüyor.

"Ve şimdi de bu olaydaki üçüncü aykırı noktaya geliyoruz," diyor O'Leary. "Çünkü kimliğinin merkez tarafından hangi koşullarda öğrenildiği belli olduğuna göre, Mercader herhalde hiçbir şeyden kuşkulanmıyordu. Oysa, bu geceki kayboluşundan önce bile, Madrid'de ne kadar izlenmiş, filme alınmış, banda kaydedilmiş olursa olsun, hiçbir şey elde edilemedi: sonuç sıfır. Adam bir aylık gözetimden, sütten çıkmış kaşık gibi apak çıkıyor!"

Kanin'in hantal silueti öne doğru geliyor.

"Sence neden?" diye soruyor.

O'Leary sigarasının izmaritini özenle tablada eziyor.

"Bilmiyorum. İspanya'da bir tedbirsizlik yapılmış olmalı. Hentoff genç bir çaylaktır, Mercader'i hafifsemiş herhalde."

Yine sessizlik.

"Peki şimdi?" diye soruyor Folkes.

"Şimdi," diyor Kanin, "bize göre birkaç saat kazanmış durumda. Hikâyeyi anlatmak için KGB ile temasa geçmeyi deneyecektir."

"Ya biz?" diye soruyor Folkes.

O'Leary birdenbire Floyd'un o küçük kâğıt parçasına neden HAİN sözcüğünü yazdığını anladığını sanıyor.

"Biz mi?" diyor Kanin. "Bize yapacak tek şey kalıyor: temas kurmadan önce onu yakalamaya çalışmak. Konuşmasını önlemek."

O'Leary mekanik bir şekilde başını sallıyor. Her şey apaçık yahu! Hain, tabii, elbette!

"Bir başka çözüm daha var," diyor.

Ona bakıyorlar, ama o sırada arkasındaki kapı açılıyor. Floyd dönmüş.

"Basın toplantısı mı yapıyorsun O'Leary?" diyor aksi bir sesle.

O'Leary yanıt vermiyor, kalkıyor ve yerini Floyd'a bırakıyor.

Floyd bir kurşunkalemle oynuyor, gözlüğünü yukarı doğru itiyor.

"Talimat aldım," diyor.

Bir şey söylemiyor, talimatı bekliyorlar.

"Şu dakikadan itibaren ekip dağıtılmıştır. Aldığım yönergeler hakkında her birinize ayrı ayrı bilgi vereceğim," diyor Floyd.

Masasının üzerinde kalmış olan kâğıt parçasını alıyor, bakıyor, buruşturup sağ avcunda tutuyor.

"Seninle başlıyorum O'Leary," diyor.

O'Leary bu onura kayıtsız kalmıyor, bir çeşit reverans yapıyor. Kanin'le Folkes bürodan çıkmak üzere kalkıyorlar.

"Bir dakika baylar," diyor Floyd, dümdüz bir sesle.

Duraklıyorlar.

"Herbert Hentoff'un arabası şafak sökerken bir kanaldan çıkarılmış. Hentoff suda boğularak ölmüş."

Gözlüğünü yine yukarı itiyor.

"Görünüşe göre sarhoş halde kullanıyormuş arabayı ve virajı alamamış. En azından Hollanda polisinin vardığı sonuç bu."

Tamam, bu kadar, gidebilirler. Gidiyorlar.

O'Leary Floyd'a bakıyor, Floyd boşluğa.

"Kabul edin ki bu akıl alır şey değil," diyor.

"Ne?"

O'Leary Madrid'de çekilmiş olan o fotoğrafı hatırlıyor. Ramón'un yüzünde Inés'in bakışları, bir kafenin terasında, ağaçların arasında.

"Bu herifin adının Ramón Mercader olması," diyor.

Ama Floyd eliyle bir hareket yapıyor.

"Onun adı hiç de öyle değil," diyor sakin sakin.

O'Leary şaşkın şaşkın bakıyor.

"Bir ölünün yerini almış, hepsi bu."

Bir ölünün yeri mi? Belki uykusuz geçen gecedendir, ama bir ürperti omurgası boyunca yukarı doğru çıkıyor.

"Zaten bunu size neden söylediğimi de bilmiyorum," diyor Floyd.

O'Leary omuzlarını kaldırıyor.

"Pekâlâ biliyorsunuz. Söylememek gerekeni söylemenizin her zaman bir nedeni vardır."

Floyd öne eğiliyor, bu psikolojik gevezeliği kısa kesiyor.

"Kariyerinizin en sıkı dönemini yaşıyorsunuz O'Leary," diyor, garip biçimde heyecanlı bir sesle.

"Bana her defasında böyle söylerler Floyd," diyor.

Ama bu defa belki de söyledikleri doğru.

——ooOoo——

Henk Moedenhuik Béatrice'in bacaklarına bakıyordu.

İçine ılık bir şeyler yayılıyor, arada bir yarı kapalı gözkapaklarının ardında akan yıldız benzeri yanmalar hissediyordu. Kendini zorluyor, boş fincanı bir sehpanın üzerine koyuyor ve Béatrice'in bacaklarına bakıyordu.

Üst üste atılmıştı bacaklar ve gölgenin, serinliğin ve fırtınanın eşiğine dek açıktılar. Sağ ayak hafifçe sallanıyordu.

Öne eğilebilir, bu ayak bileğini sol elinin parmaklarıyla kavrayabilir ve Béatrice'in sağ bacağını kaldırıp yana çekebilirdi. O zaman Béatrice de buğulanmış porselen gözleriyle ona bakar ve ellerinin okşayışlarına daha geniş, olabildiğince geniş, açılırdı. Ortamda evin, hafif ürpertilerden oluşan sessizliği hüküm sürerdi, ve uysal, açık ve nemli –son nefes nefese kasılışa kadar– Béatrice'in sessizliği. Ama önce şu ayak bileğini sol elin parmaklarıyla sımsıkı kavrayarak Béatrice'in bacaklarını ayırmak gerekiyordu.

Henk Moedenhuik sigarasını tablada ezdi, öne doğru eğildi.

Bir zil çınlıyordu. Béatrice hafif ıslıkla soluk alıyordu. Bakıştılar.

"Birini mi bekliyorsun?" diye sordu.

Béatrice başını salladı; kimseyi beklemiyordu.

Öğrenmekte gecikmediler. Kapıya vuruldu, kapı açıldı, Franz Schilthuis salona girdi.

Yok canım, ne rahatsızlığı, kimseyi rahatsız etmiyordu, olur muydu öyle şey! Onu görmekten çok memnundular. Bir fincan kahve alır mıydı? Franz Schilthuis memnuniyetle alırdı. Béatrice hareketlendi, bir uşak çağırdı, taze kahve yapmasını söyledi. Kadehler ve şişeler de çıkardı.

Franz Schilthuis? Ona bazen bir lokantada ya da bir tiyatronun fuayesinde rastlarlardı. Béatrice Henk'le evlendiğinden beri onun evlerine yemeğe gelip gelmediğini hatırlamaya çalışıyordu. Hatırlayamıyordu. Hayır, kesinlikle gelmemişti. Henk'le Franz yılda bir kez, örgütün anma yemeğinde buluşuyorlardı. Yılda bir kez, daha sık değil. Ama gençliklerinde çok iyi arkadaş olduklarını bildiğini sanıyordu. Ama galiba Schilthuis, Nazilere karşı direnme döneminde istihbaratta kariyer yaptığından, şimdi resmî ve herkesin bilmediği bir işle meşguldü. Henk de artık onunla pek düşüp kalkmak istemez görünüyordu. Her neyse işte, durumdan bunları anladığını düşünüyordu Béatrice.

Orada oturuyor, dereden tepeden konuşuyorlardı. Dereyle tepe kibar konuşmaların tuzu biberidir. Yine de Moedenhuik adamın kendisinden ne istediğini, hangi ivedi işin onu böyle bütün nezaket kurallarını çiğnemeye ittiğini anlamaya çalışıyordu. İnsanların evine böyle öğle yemeğinden sonra, habersiz, damdan düşer gibi gelinir mi? Üstelik Schilthuis özür bile dilemiyordu. Moedenhuik biraz kızmıştı içinden.

Dere ile tepe geçici olarak tükenmişti. Artık konuşmuyor, küçük kaşıkları fincanların içinde şıngır şıngır döndürüp duruyorlardı.

"Profesör Brouwer'i hatırlıyor musun?" diye sordu Moedenhuik birdenbire.

Öteki gözlerini kaldırdı.

"Şu İspanyol edebiyatı uzmanını mı?"

Moedenhuik başını salladı.

"Evet," dedi, "bir Alman kışlasını havaya uçmak isterken ölen o adam."

Schilthuis ifadesiz gözlerle bakıyordu.

"Onu son gördüğümüzde birlikteydik," diye ekledi Moedenhuik.

Franz Schilthuis geçmişin böyle hatırlatılmasına içerlemiş gibi görünüyordu. Ama kendini topladı ve sakin bir sesle, nezaket icabı ilgilenmiş görünen bir tonla konuştu:

"Ya öyle mi? Olabilir, mümkündür. Ama bu pek eski bir hikâye, değil mi?"

"Dün yirmi sekiz yıl oldu, günü gününe," dedi Moedenhuik.

"Dün mü?"

"Dün, 14 Nisan, İspanya Cumhuriyeti'nin ulusal günü."

Franz Schilthuis eliyle yüzünü sıvazladı.

"Hatırlamıyorum," dedi kısaca.

Şimdi Henk Moedenhuik her şeyi hatırlıyordu.

Plein 1813'teki o eve öğleden sonra hayli geç gelmişlerdi. Demir parmaklıklı bahçe kapısından sonra, elçiliğin ana kapısına kadar, arabalara da açık olan yoldan ilerlemişlerdi. Park binanın arkasında uzanıyor ve öbür uçta ağaçların arasından bir tenis kortu görünüyordu. Bekleme odasının duvarları yarısına kadar mavi mozaik kaplıydı. Solda bir masa vestiyer olarak düzenlenmişti. Oraya yağmurluklarını bıraktılar. Ardından rengârenk camlı büyük pencerelerden ışık alan çok geniş bir merkez salona varılıyordu. Bir merdivenle birinci kattaki revaklı galeriye kadar çıkılıyordu; odaların kapıları mutlaka bu galeriye açılıyordu. Büfenin hazırlandığı bu merkezî odanın sağında ve solunda, davetlilerin gezinmelerine ya da sehpaların çevresinde, koltuk ve kanapelerde gruplar halinde toplanmalarına olanak veren birer salon vardı. Salonlardan birinin pencereleri Plein 1813'e, ötekininkiler parkın çimenlerine bakıyordu. Profesör Brouwer birinci salonda, pencereleri meydana bakan soldakinde, maslahatgüzarla konuşuyordu. Brouwer onları görmüş, yaklaşmıştı. "Sizi maslahatgüzara takdim edeyim," demişti. Maslahatgüzar, soluk bir güneşin yandan vuran ışığında, ayakta, hareketsiz duruyordu. Uzun boylu ve zayıf, biraz kamburca, kartal burunlu, bitik bakışlı bir adamdı.

"Brouwer bizi maslahatgüzara takdim etti," dedi Moedenhuik.

Sonra da kısa bir gülüş, belki azıcık gıcırtılı.

"Hatırlıyor musun? Ona Nin'in öldürülmesinden bahsetmek istiyorduk," diye ekledi Moedenhuik.

Franz Schilthuis'in artık hiçbir şey hatırlamadığı gözle görülüyordu.

Önceki akşam, *Bali*'de Moedenhuik Ramón Mercader'e

Profesör Brouwer'den söz etmişti. Sahi, neden? Gerçi İspanya vardı, ortak anılar ve rüyalar alanı. Ancak o kadar açık olmayan başka nedenler de vardı kuşkusuz. Mercader adının bile bunda büyük payı vardı kesinlikle; sanki bu adın istemdışı ve sürekli olarak Coyoacan cinayetini hatırlatması Moedenhuik'i başka bir anıya, genç Brouwer'in işlediği cinayetin derinlere gömülü ve bulanık anısına götürmüştü; Hollanda hapishanelerinde dendiği gibi cezası uzun uzun çekilmiş olan bu cinayetin alttan alta kendini duyuran ışıyan varlığı, onlarca yıl sonra bile, Profesör'ün sakin ve ilk bakışta dikkate değmez figürünü endişe verici bir hâleyle çevreliyordu. Ne olursa olsun, Henk Moedenhuik Mercader'e sözünü ettiği Brouwer'in o makalesini gerçekten tekrar bulmuştu. "Miguel de Unamuno ile mezar ötesinden konuşma", evet, başlığı buydu. Aynı dosyada, özenle kronolojik sıraya konmuş olarak, İspanya İç Savaşı'nın o dönemine ait onlarca gazete kupürü, dergi makaleleri, fotoğraflar da vardı. Moedenhuik ateşli bir heyecanla bunların içine dalmıştı. Böylece, bütün bu sararmış kâğıt parçalarının ironik ve soğuk aracılığı sayesinde, İspanya Cumhuriyeti Maslahatgüzarı'nın adını bulmuştu; onun kimi basın açıklamalarını, hatta Fransız dergisi *Esprit*'de yayınlanmış, "İspanya, şu bilinmeyen..." başlıklı uzun denemesini saklamıştı. Maslahatgüzarın adı José Maria de Semprún y Gurrea idi ve bu adın hem gırtlaktan gelen hem ölçülü tınlayışı Moedenhuik'e belleğinde sakladığı imgeyle pek iyi uyuşur görünmüştü: o kuru ve uzun siluet, o sivri ve kemikli profil, o bazen çaresiz bazen keskin ve sıcak bakışlar. Tamamen kibar ve nazik jestlerin altında hissedilen o umutsuzluk, o kara tedirginlik...

Ancak görülüyordu ki, Schilthuis hiçbir şey hatırlamak istemiyordu.

"Sahi," dedi Moedenhuik, "geçen akşam da bir İspanyol dostla bu konuyu konuşmuştuk."

Schilthuis'in bakışları birdenbire kısılmış, dikkat kesilmişti.

"Bir İspanyol dost mu?"

"Evet, bir işadamı," diye belirtti Moedenhuik.

Sonra da bir açıklamada bulunmaktan kendini alamadı:

"Düşün bir kere, ne rastlantı! Adı Ramón Mercader!"

Schilthuis'in yüzü, sanki konudan uzaklaşılıyormuş gibi, sinirliydi.

"Rastlantı mı?" dedi.

"Elbette! Ramón Mercader, İhtiyar'ın katili gibi!"

Ama Franz Schilthuis öne eğildi; sesi garip bir kesinlik ve buyurganlık kazandı:

"Dinle Henk, geçmiş beni ilgilendirmiyor. Buna karşılık İspanyol dostun, şu Mercader, sana onun hakkında bazı sorular sormak istiyorum."

Belki de bir salon konuşmasından birdenbire bu buyurucu ve sorgulayıcı tona geçiş nedeniyle, bir anlık bir kafa karışıklığı oldu.

Henk Moedenhuik Béatrice'in afallamış bakışları altında kendini topladı.

"Doğru anlıyorsam, ziyaretin resmî bir nitelik taşıyor?"

"Yarı resmî," dedi Schilthuis.

"Gerçekten cevap vermek zorunda mıyım?"

"Karar senin. Ama verirsen zaman kazanırız. Ayrıca şunu da özellikle belirteyim ki, kesinlikle dostun Mercader'e zarar vermek istemiyorum. Hatta tam tersine."

Bakıştılar.

"Pekâlâ," dedi Moedenhuik sonra. "Deneyelim bakalım."

Ama Schilthuis'in bakışları bütün ağırlığıyla Béatrice'e dönmüştü.

"Karımdan saklayacak bir şeyim yoktur," dedi Moedenhuik sert bir sesle.

"Benim var," dedi Schilthuis.

O zaman Béatrice biraz sinirli bir kahkaha attı. Biraz zoraki, ama onuruna toz kondurmadan kalktı, tek kelime etmeden çıktı.

Yalnız kalmışlardı. Franz Schilthuis kendine bir konyak koydu.

Çılgınca bir hikâyeydi bu ve Schilthuis'in kronolojiyi netleştirici açıklamalarına, bütün bu karmakarışık olayların oluşturduğu her biri ayrı telden çalan unsurlar yığınına onun anlatısının görünüşte getirdiği düzene karşın, bu, dendiği gibi, insanı ayakta uyutacak bir hikâyeydi – her ne kadar bu "dendiği" sözcüğünü harfi harfine almamak gerekirse de (işte yine kalıplaşmış bir deyim, ne demek harfi harfine almak, harflerin ne başı, ne ayağı, ne kuyruğu olmadığı belli olduğuna göre, neresinden tutacaksın, gözü kör edecek kadar açık seçik bir hazır deyim, yalnız günlük dilde kullanıla kullanıla yıpranıp opaklaşmış, günlük dilin pelesengi olmuş, herkesin anlayacak bir şey olup olmadığını bilmeksizin, deyimin kökenlerini, hatta anlamını hiç bilmeyerek, hemen anlarmış gibi göründüğü basmakalıp bir deyim işte, zaten bu yüzden basmakalıp olmuş, istediğin yerde kullan artık, harfi harfine, harfiyen) bu "dendiği", diyordum, diyorlardı, gerçekten harfi harfine alınamaz, çünkü ayakta uyumak asla ve hiçbir durumda olağanüstü bir olay sayılamaz: Ayakta uyumak zannedildiğinden çok daha yaygın bir durumdur –metroda, sabah ya da akşam, kalabalığın içinde ayakta uyumak; bir askerî birlikte, sıklaştırılmış saflarda ayakta uyumak; ya da toplama kamplarındaki kalabalığın aynı derecede, hatta daha fazla sıklaştırılmış, ölümünkine benzer katılığa erişmiş saflarında; kuyruklarda, bazen toz toprak içinde, örümcek ağlarıyla, karla, havada uçuşan ne idüğü belirsiz şeylerle, çürümüş bitki artıklarıyla iç içe ayakta uyumak, ya da yabancıysanız, bir emniyet müdürlüğünün bürolarında; özetle, hiç hissedilmeyen bir uykuyla ayakta uyumak, ki bunun en sıradan hayatla arasındaki gerçek farklar, uyarılmış olmayan ya da ayakta uyuyanın gözünün retinasında küçük bir biyolojik kıpırdanmayı ele veren incecik çembersel ürpertileri istatistik olarak yakalayacak donanıma sahip olmayan bir gözlemci tarafından algılanamazdı–, her neyse, ancak yine de ayakta uyunacak bir hikâyeydi Schilthuis'in anlatmak iddiasında bulunduğu şey, ya da başka bir deyim yeğlerseniz, kollarınızı havaya

kaldıracağınız, kulaklarınıza inanamayacağınız, bir yaşınıza daha gireceğiniz, ağzınızı bir karış açacağınız –ah, şaşkınlıktan ağzım bir karış açık kaldı kardeş!–, gözlerinizi ovuşturacağınız, düş görmediğinize emin olmak için bir yerinizi çimdikleyeceğiniz, yüksek sesle hayalin gerçeği geçtiğini haykıracağınız (alın işte, bir kez daha basmakalıp bir cümle, insan türünün tam olarak saptanamamış ama herhalde oldukça yüksek olan bir yüzdesinin ödlekliğini, hayal gücü eksikliğini, ideolojik sığlığını ve alışageldiğinden çıkamayışını gözler önüne seriyor), yani anlayacağınız, en karamsar seri romanlara yaraşır bir hikâye.

Seri roman mı? Tastamam böyle.

Bu hikâyeyi anlatmak için, sözcüklerle masum ilişkiler içinde olan biri gerekirdi; anlatının dolambaçlarından, tekrarlarından, sarmallarından: irili ufaklı olaylarından, yan yollarından, kestirmelerinden utanmayacak ve korkmayacak biri; inatçı ve mutlu biri gerekirdi –genellikle sonunda insanı tiksindiren vıcık vıcık, etli butlu, alıkça bir mutluluk anlamında değil; buruk, şen, geçici ve açık zihinli bir mutlulukla mutlu–, yani özetle yaradılıştan neşeli biri gerekirdi, Riga'daki Sovyet hapishanesindeki K.S. Karol gibi biri (ama belki de Riga'da değildi, burasını araştırmak gerek; herhalde 1945'te, Baltık ülkelerinden birinin başkentindeydi). K.S.K. bu Riga ya da başka bir yer hapishanesine geldiğinde, iktidarı elinde tutan ve bu Riga ya da başka yer hapishanesinin değişken ama katı iç yasalarını koyup kaldıran katil ve hırsız çetesi ve onun –seçilmiş değil, ama tartışılamaz– şefi, yani bu herifler K.S. Karol'u her yeni gelen tutuklunun zorunlu olarak sokulduğu yeterlik sınavından geçiriyorlar. Bu sorgunun ilk soruları her zaman aynıdır: Mesleğin? Tutuklanma nedenin? Egemen bürokrasinin, yeni gelenin olası kimliğini yakalamak için başka yöntemi yoktur; bu kimliğe göre kendisine toplumsal hiyerarşide önceden belirlenmiş bir yer verilecektir; ve bu haydutlar da aynasızlar gibi, nüfus memurları gibi davranmaktadırlar; yani yüksek devlet memurları gibi. Yeni gelen hakkında olası gerçeği sıkı bir soru ağı kullanarak yakalamaya çalışmaktadırlar; ne ya-

zık ki sorularını kâğıt formlara bastıramamışlardır, oysa bu yapılabilseydi işler çok daha basitleşmiş olurdu. Mesleğin? Tutuklanma gerekçelerin? O zaman K., kurnazlığa kalkışmanın yararsızlığını bildiğinden, çünkü Riga'daki –farz edelim Riga, orası değilse bile başka bir Baltık ülkesinin başkenti– bu Sovyet hapishanesinin idaresinde asıl amir konumundaki bu katil ve haydutlar, gardiyanlardan işin doğrusunu öğrenebilirlerdi, o zaman K. öğrenci olduğunu ve siyasal nedenlerle tutuklandığını söyler yanıt olarak. Bunun üzerine herif, yani Şef, Bir Numara, kollarını kavuşturup K.'ya bakar. Başını sallar ve hükmünü belirtir: "Öyleyse Troçkist! Troçkist öğrenci!" Bir Numara kollarını göğsünde kavuşturmuş, başını sallamaktadır. Anlaşılmaz bir uğultu olur K.'yı çevreleyen grupta ama hemen kesilir, yere sürtülen ayak gürültüleri olur, çünkü artık dava görülmüş, hüküm belli olmuştur, her şey açıktır, herkes K. hakkında ne bilmesi gerektiğini bilmektedir, bu arada K. da ne beklemesi gerektiğini bilmektedir; Riga hapishanesinin içinde yeniden kurulmuş bu toplumda en bağışlanamaz iki suçu birden yüklenmiştir: ne duvarcıdır, ne çilingir, ne marangoz, ne kalorifer tesisatçısı, bir aydındır, dolayısıyla besbelli, hatta küstahça belli, bir şüphelidir; ayrıca iki kat şüphelidir, çünkü zimmet, darp, mülke tecavüz, içkili olarak rezalet çıkarmak, halkın huzurunu bozmak gibi insanca, bir bakıma saygıdeğer suçlardan tutuklanabilirdi; ama hayır, o siyasal nedenlerle, Troçkistlikten tutuklanmış, Troçkizm ise doğru düşünceden her türlü sapmanın genel adı. Bir aydın ve bir Troçkist olarak, K. bunu çok iyi bilmektedir, yeni biten dünya savaşından sonra Sovyet hapishanelerinde oluşan o hiyerarşik toplumun en alt basamağına otomatik olarak yerleşmiş durumdadır. Artık ne beklese yanılmış olmaz.

Zaten beklenenler de gecikmez. Bir Numara baş sallamasını bitirmiş, K.'nın ayakkabılarına gözünü dikmiştir. K.'nın ayakkabıları deridendir ve iyi durumdadır. Bir Numara bir el işareti yapar, K.'yı yakalarlar, birkaç kişi onu tutarken birisi de ayakkabılarını çıkarıp Bir Numara'ya sunar, o da bu armağanı bir hükümdar tepkisizliğiyle kabul eder.

Ya kendine saklayacak, ya adamlarından birine verecek ya da gardiyanlarla pazarlıkta koz olarak kullanacaktır. O zaman K.'nın etrafındaki çember dağılır, K. çıplak ayaklarıyla hücrenin ortasında bırakılır. Artık bütün angaryaların kendisine yaptırılacağını, bu küçük dünyanın güçlülerinin iştahını kabartacak bütün giysilerini yavaş yavaş kaybedeceğini, bulaşık suyu gibi bir çorbayla kara ekmekten oluşan günlük tayınını ancak onlar verirse yiyebileceğini bilmektedir. O zaman, hücrenin ortasında yalınayak, hareketsiz, K. bu Riga hapishanesinden belki de canlı çıkamayacağını düşünmeye başlar. Bu öylesine bir düşüncedir, bir an aklımdan geçer, orada biraz duraklar, ama K. onun hemen kaybolup gitmesini sağlar, çünkü şunu da bilmektedir ki, hapishanedeyken asla ölüm düşüncesi üzerinde fazla durmamak gerekir. Orada hücrenin ortasında, yalınayak, kımıldamadan durur ve o bir anlık ama net ölüm düşüncesinin zihninden kaçmasına izin verir. Riga'da, sanırım daha önce söylediğim gibi, faşizme karşı verilen şu dünya savaşı sonrasında.

Ne var ki, birkaç gün sonra her şey kımıldar, değişir, dönüşür.

K. köşesine büzülmüştür ki –elbette koğuşun en pis köşesi, kenefin yanı– birdenbire Bir Numara'nın öfkesi patlar. Bağırır, ama bu üzgün, nerdeyse korkulu bir bağırıştır; özellikle hiç kimseye yönelik değildir. Bir Numara hiçbir belirgin şikâyet dile getirmez; sadece hiçbir şeyden memnun olmayışını, dünyada rahat edemeyişini haykırmaktadır. "Ne bu yahu? İnsanın içi sıkılıyor burada! Hafakanlar basıyor! Bize hikâye anlatacak birileri yok mu?" Bir Numara'nın çevresinde toplanan ve yönetici grubu oluşturan adamlar şaşkın şaşkın bakışırlar. Onların görevi düzeni korumak, anlaşmazlıkları gidermek, angaryaları dağıtmak, vergileri toplamaktır, ama boş vakitler sorunu henüz gündeme gelmemiştir. Bu yeni ihtiyaç, can sıkıntısıyla mücadele ihtiyacı, onları hazırlıksız yakalamıştır. Etraflarına bakınırlar, kendilerini bu güç durumdan kimin kurtarabileceğini düşünmeye çalışırlar. Bu esnada Bir Numara da bağırmaya devam etmektedir: "Eee, hani, kimse yok mu? Hikâye dedik,

Allah kahretsin! Hikâye anlatmayı bilen biri!" Tutuklular küçük gruplar halinde yere uzanmış ya da çömelmiş dururlar, söyleneni duyarlar ama bir şey söylemezler. O zaman K. başını sallar, kımıldar, ileri çıkar ve hikâye bildiğini iddia eder. Ona bakarlar, Bir Numara'nın kararını beklerler. Bir Numara K.S. Karol'a bakar, kaşlarını çatar. "Yani sen, Troçkist öğrenci, hikâye biliyorsun, öyle mi?" Sonra Bir Numara yerinden kalkar, sesi tehditkârdır. "Palavra istemem, ha! Politika yok! Gerçek hikâye anlatacaksın!" Tabii, ne demek, elbette sahici hikâye olacak

Ve her şey işte böyle değişmişti.

O gün, özgüven dolu bir sesle, sakin bir sesle, titizce ve nefes nefese bir öykü ritmini çabucak bulan K., Monte Kristo Kontu'nun hikâyesini anlatmaya başlamış, hikâye Bir Numara ile adamlarının nezdinde çabucak büyük bir başarı yakalamıştı

Monte Kristo'nun serüvenleri birkaç hafta sürmüş, bu süre içinde K.'nın durumu da kökünden değişmişti. Sadece ayakkabılarıyla giysilerine, çorba ve ekmek payına tekrar kavuşmakla kalmamış, toplulukça kabul edilip tanınan öykü anlatıcılık işlevi grubun günlük hayatı için artık vazgeçilmez olduğundan, birçok başka avantaj elde etmesini de sağlamıştı. Angaryaların dışında tutuluyor, fazladan tütün ve yiyecek tayınları alıyor, hatta zaman zaman ahlaksal türden sorunlarda şefler ona danışıyorlardı. Dendiği gibi, o da artık "birisi" olmuştu koğuşta ve hâlâ "Troçkist öğrenci" diye anılıyorduysa da, bu daha çok ağız alışkanlığıyla ve hoşgörülü, hatta sempati içeren bir şaşma duygusuyla oluyordu. Troçkist öğrenci olmak artık bir suç değil, bir çeşit hastalıktı, belki tedavisi olmayan ama zararsız ve bulaşmaz bir hastalık.

Dolayısıyla, her gün, saptanan saatte anlatısına başlarken, K. yaratmanın zevkini ve sevincini tadabiliyordu. Herkesin etrafında toplanmasını, sessizliğin çökmesini bekliyor ve anlatısına başlıyordu. Başlangıçta, Dumas'nın romanının olağan ve beklenmedik olaylarına sıkı sıkıya bağlı kalıyordu; ama meddahlık konumu iyice sağlamlaşınca, ken-

dine güveni de artmıştı; hikâyeyi kendisi de işliyor, süslüyor, kendi uydurduğu ya da başka romanlardan aldığı olayları da araya sıkıştırıyordu.

Böylece, Monte Kristo'nun hayatında Jean Valjean'ın ve Vautrin'in de boy göstermesi dinleyicileri üzerinde büyük etki yapmıştı; adamlar, bu yeni kişiliklerin gerçek kökenleri konusundaki cahilliklerine karşın, bunlardan yayılan gizemli ve kararlı manevi gücün etkisini hissetmekten geri kalmamışlardı. Ama –bu seanslar boyunca seri romanın bütün çekici yanlarını ve ustalıklarını ortaya döken– K.'nın anlatı şaheseri, Monte Kristo ile Nataşa Rostov arasındaki mutsuzluğu tartışılmaz aşkın öyküsü olmuştu. Atlı kızaklar, karlar, geniş açık bozkırlar, Rusya ormanları, atların çıngıraklarının gümüşi şıngırtısı, tutku dolu karşılaşmalar, uzaktan duyulan savaş gümbürtüleri: Dinleyiciler heyecandan ağlıyorlardı!

İşte böyle, bizim hikâyeye devam etmek için de sözcüklerle, gerçeklikle, hayallerle böyle masumca ilişkiler içinde bulunan biri gerekirdi. Korkunç ve beylik romanesk hakikatten utanmayan; suskunluklardan, tekrarlardan, "şöyle böyle"lerden, sözcük düşürmelerden, ne yana itilirse o yana gitmelerden, titizce betimlemelerden ve gemi azıya almış hayal gücünden korkmayan biri.

Yine de deneyelim bakalım.

Franz Schilthuis Béatrice'in gidişini parıltısız bakışlarıyla izlemişti. Kendine bir konyak koymuştu. Birkaç dakika önce odaya girip lök gibi oturmuş, uyanan rahatsızlık ve sıkıntının iyice hissedilir düzeye çıkmasını, zamanın ufalanıp dağılmasını beklemişti. Onun yöntemiydi bu: Bir yere gelir, zamanın donmasını, karıştırılan bir çamur gibi bulanık bir tedirginliğin yüzeye çıkmasını beklerdi; o zaman oradaki insanlar uluorta konuşur, akıllarına ne gelirse söylerler, böylece ona lafa karışmak ve sormak istediği soruları sormak fırsatını verirlerdi. Nitekim az önce Moedenhuik'in salonuna da böyle, gelişini haber verdirmeden girmişti. Kendisine nazikçe kahve önerilmiş, ama o Henk'in karısının şaşkınlık ve merakını, Henk'in kendisinin de hafifçe kızarak afallayışını pek iyi hissetmişti. Sonra bu salak Henk

bir kez daha geçmişi hatırlamak ihtiyacını duymuştu: Profesör Brouwer, İspanya savaşı, Andrés Nin'in öldürülmesi! Zavallı Henk'in bunlardan kurtulacağı yoktu anlaşılan! Herkes gibi işadamıydı, ama asıl konumunu, bütün bu masum anılar yardımıyla olayların seyrine gerçekten katılmakta olduğunu kendinden bile saklıyordu. Her defasında aynı şey oluyordu, ama bugün Schilthuis bunlara pabuç bırakmamıştı. Henk'in rahatlatmaya çalıştığı yüklü vicdanıyla kaybedecek zamanı yoktu.

Béatrice nihayet gitmişti, Schilthuis konuşabilirdi.

O gece, diyordu, sabahın ikisine doğru, Minervalaan'da bir adam bir devriye arabası tarafından yoldan toplanmıştı. Yalınayak, ceketsiz, yüzü gözü şiş, kırk altı yaşında bir adam. ("Bir İspanyol," diyordu Schilthuis, "Felipe de Hoyos. Bu ad sana bir şey çağrıştırıyor mu?" Yoo, bu ad hiçbir şey çağrıştırmıyordu Moedenhuik'e. Neyle uğraşıyordu bu herif, meslek olarak? Herif gemiciydi, Baltık limanlarına sefer yapan İspanyol şilebi *Cabo Machichaco*'nun mürettebatındandı. "Hayır," dedi Moedenhuik, "hiçbir şey hatırlatmıyor bana.") Evet, neyse, işte bu adam karakola götürülmüştü; üzerinde kimlik filan yoktu. *Cabo Machichaco*'nun bir subayı gelip adamı teşhis etmişti. Bu açıdan herhangi bir usulsüzlük yoktu. Ne var ki adam saçma sapan, insanı ayakta uyutacak bir hikâye anlatmıştı. Güya bu herif, Felipe de Hoyos, akşamın bir bölümünü limanda, Zeedijk taraflarındaki bir İspanyol meyhanesinde geçirmiş. Çıkışta, Nieuwmarkt Meydanı'nda, kaçırılmış, bağlanmış, ağzı tıkanmış, bir arabanın dibine tıkılmış ve kendini bir apartman dairesinde bulmuş. Orada onu saatlerce sorguya çekmişler. Amerikalılarmış, dediğine göre. Çok fena çullanmışlar üstüne. Bir an bayılmış gibi yapmış, bunun üzerine çözmüşler; o da bundan yararlanarak kendisini kaçıranlardan bir-ikisini yere sermiş ve pencereden atlamış. Bereket daire birinci kattaymış. Çimenlerin üzerine düşmüş, koşmuş, devriye arabası da onu almış. (Ama Moedenhuik Schilthuis'in sözünü kesti. Aradaki bağlantıyı göremiyordu. Bu salakça hikâyenin kendisini neden ilgilendirdiğini anlamıyordu. Bir hesaplaşma,

herhangi bir kaçakçılık olayı, ne bileyim. Ee, ne olmuş yani?) Franz Schilthuis tekrar konyak koymuştu kadehine, gülümsüyordu. Limandaki meyhanede bu herif, Felipe de Hoyos, birisine rastlamış. Orada iyi giyimli bir adam varmış, kerevit ızgara yiyormuş. Bir ara Felipe de Hoyos eski bir Rus halk şarkısı mırıldanmış ("Rus mu? Ama neden Rus?" diye sordu kafası kızan Moedenhuik. "Bu herif İspanyol değil miydi?" "Ben de onu diyecektim," dedi Schilthuis, "İspanyol, ama SSCB'de *Mavi Tümen*'de savaşmış. Volkov kıyılarında esir düşmüş. 1956'ya kadar SSCB'de kalmış, o tarihte SSCB ile İspanya arasında yurda dönüş anlaşması imzalanmış."), daha doğrusu bir Gürcü şarkısı. O zaman, kerevit kızartması yiyen o adam, şarkıyı işitince Felipe de Hoyos'a dönmüş ("Suratı allak bullaktı," diyordu Felipe de Hoyos, sabahın sekizinde, Schilthuis sorguyu sürdürmek için onunla tekrar karşılaştığında, "suratı allak bullaktı, sanki ani bir heyecanla altüst olmuş gibi beti benzi atmış, kalbine bir darbe yemiş gibi, kanı damarlarında bir tur atmış gibi, *Sulik*o'nun sözlerini dinlerken suratı allak bullaktı, elleri titriyordu, sesi boğuk, belki de kırıktı," demişti Felipe de Hoyos, ama Schilthuis bu ayrıntıyı kendine saklıyordu, bu ayrıntının Moedenhuik'i ilgilendirdiğini sanmıyordu, yani daha doğrusu, bu ayrıntıyı Moedenhuik'e bildirmekte kendisinin herhangi bir çıkarı olduğunu sanmıyordu, çünkü bu Gürcü halk şarkısının Ramón Mercader üzerindeki etkisine dair laklakiyattan çok daha başka şeyler bekliyordu ondan ve anlatmaya devam etti, ve Moedenhuik'e sadece adamın Felipe de Hoyos'a doğru döndüğünü söyledi) ve sohbete başlamışlar; ve birden Moedenhuik'in kafasında bir şimşek çakmış, bu bölük pörçük öykünün kıvrım ve dolambaçlarının nereye varacağını anlayıvermişti; için için hissedilen dile gelmez bir endişeyle, dostunu tehdit eden bir tehlike önsezisinin aniden içine yerleşen bulanık kesinliğiyle, dün akşam limandaki meyhanede kızarmış kerevit yiyen adamın ancak Ramón Mercader olabileceğini anlamıştı, Franz Schilthuis'in bu münasebetsiz ziyaretinin anlamını da kavramıştı, nitekim şimdi Franz Schilthuis

kartlarını açıyordu: İspanyol gemicinin rastladığı adam gerçekten Ramón Mercader'di ve kaçırılmasına neden olan da –Felipe de Hoyos'un tamamen rastlantı olduğunu iddia ettiği– bu karşılaşmaymış gibi görünüyordu, çünkü Amerikalıların bütün soruları bu nokta etrafında dönmüştü, sanki Amerikalılar bu rastlaşmaya özel bir önem veriyorlardı, sanki iki İspanyol –her ikisi de SSCB'de yaşamış iki İspanyol, unutmayalım, diye yorum yapıyordu Schilthuis– arasında çok önemli bir mesaj, en azından onlar için çok önemli bir mesaj alınıp verildiğinden emindiler ve bu mesajın içeriğini öğrenmek istiyorlardı.

"Pekâlâ," dedi Moedenhuik daha sonra, "senin bu işle ilgilenmek için özel nedenlerin olduğunu kabul ediyorum. Ama niçin işin aslını gidip bizzat Mercader'den sormuyorsun?"

O zaman Schilthuis gülümsemişti.

Ama soruyu da geçiştirmişti. Başka bir hikâyeye başlamıştı ve Moedenhuik bir labirente dalmakta olduğu izlenimine kapılmıştı; bir yandan da artık bu labirentin bütün koridorlarının aynı noktaya, kendisinin tanımadığı bir başka Ramón Mercader'in türlü tehlikeleri, maskeli düşmanların sinsi çullanışını o kendine özgü soğuk bakışlarla, kadere boyun eğmiş değil de kaderi umursamayan o bakışlarla –sanki hayatın hile ve tuzaklarını, boğucu ve yapışkan sürprizlerini kabule ezelden beri her an hazırmış gibi– beklediği aynı gizli yere çıkacağından emindi.

Bu sabah, diyordu Schilthuis, gün ağarırken, bir kanaldan bir otomobil çıkarılmıştı. İçinde bir adam vardı: Sürücü, direksiyonun arkasına sıkışmış, boğulmuş. Amerikalıydı bu adam, adı Herbert Hentoff'tu, 13 Nisan'da Madrid'den gelmişti (ve bu Amerikalı'nın adına tepki vermeyen Moedenhuik şimdi gözlerini kaldırıp muhatabına bakmıştı: 13 Nisan, tabii ya, Mercader'in geldiği gün; bu bakışın anlamını çok iyi yorumlamıştı Schilthuis: "Evet, aynı gün. Hentoff Schiphol'e Mercader'le aynı gün geldi, tam olarak bir saat önce.") ve öyle görünüyordu ki, geldiğinden beri bu Herbert Hentoff'un işi gücü Mercader'i gözetlemek olmuştu (Moedenhuik yine anlatıyı keserek alçak sesle sordu: "Bu hikâ-

yede seni ilgilendiren Mercader mi?" ama Schilthuis gülümsedi, işin başında Mercader'in kendisini hiç mi hiç ilgilendirmediğini, hatta onun varlığından bile haberdar olmadığını söyledi; ama ne olmuşsa olmuş, aynı gecede Mercader'in, anlamını çözmeye çalıştığı iki olayla şu ya da bu biçimde bağlantılı göründüğü ortaya çıkmıştı işte: bir ölüm –belki de kazaydı, Schilthuis aksini iddiadan kaçınıyordu– ve bir adam kaçırma ile kaçırılana her çeşit fiziksel şiddet ve baskı uygulanması; her ikisi de, yani ilgilenmek için bazı nedenleri bulunduğu şu Amerikalı ölü Herbert Hentoff –ama elbette, diyordu Schilthuis yapmacıklı biçimde sesini tatlılaştırarak, elbette, bu konuşmanın dostça ve özel niteliğine karşın, onun, yani Moedenhuik'in, bundan sonra bütün bunları gizli tutulacak bir konu olarak görmesi gerekecekti ve eğer ağzından bir şey kaçırırsa, anlıyordu ya, bu kayda geçecek ve hesabı ondan sorulacaktı– evet, şu Amerikalı ölü ve İspanyol gemici, her ikisinin de Ramón Mercader'le ne denli karanlık olursa olsun, bir ilişkisi vardı).

Sonra sessizlik olmuştu.

Henk Moedenhuik çenesini sıvazlıyordu. Yirmi dakika önce Béatrice'in bacaklarını seyretmişti, ve bir olanak doğmuştu –bir güneş ışınında görünür hale gelen minik minik bitkisel tozlardan oluşmuş hareketsiz bir burgaç gibi aralarında yüzen bir olanağı–, öne eğilip Béatrice'in bacaklarını ayırma ve narin ayak bileklerinden başlayarak ta göbeğin altındaki çukurluğa kadar yavaş yavaş okşama ve sonunda yüzünü o çukura daldırma olanağı. Yirmi dakika önce, ona göstermek için aramış olduğu Brouwer'in şu makalesi aracılığıyla bir an için Ramón Mercader'i düşünmüş olsaydı bile, bu anlık düşünce hiçbir endişe taşımayacaktı; öylesine, sadece anlık bir düşünce olacaktı, o kadar: "Bu makaleyi Mercader'e göstermeyi unutmayayım." Ne var ki, aynı anda, Schilthuis'le yaptığı bu konuşmadan sonra, şimdi apaçık ortaya çıkmış olan bütün endişelenme nedenleri, şu son günlerde Mercader'le olan ilişkilerinde zaten tohum halinde mevcutmuş gibisine geliyordu; sanki Schilthuis'in açıklamaları gizli kalmış olan ve anlamı şimdi belirginleşen,

belki de kesinleşen, olayları ve izlenimleri doğrulamaktan başka bir şey yapmıyormuş gibi. Önceki günün akşamı, *Bali*'de niçin Profesör Brouwer'den bahsetmişti? Bu konuda bir şey söylememiş olsaydı, yemeğin sonunda bir an baş başa kaldıklarında belki de içinde o dayanılmaz isteği, Mercader'e adaşı olan Troçki'nin katilinden söz etme dürtüsünü duymayacaktı. O konuşmanın bitiminde, Mercader artık ölünmediğini söylemiş ve garip, kaba ve uzun bir kahkaha koparmıştı; ve şimdi, Schilthuis'in bütün anlattıklarından sonra, ona öyle geliyordu ki bu kahkahanın, ölümle bu şiddetli alayın ardından gelen olaylarla açık bir ilişkisi vardı; sanki o kahkaha, aslında, bir bakıma, gizemli bir biçimde, bütün bu insanı ayakta uyutan saçma sapan hikâyenin habercisiymiş gibi.

"Ne olursa olsun," dedi Moedenhuik, "bunlar beni hiç ilgilendirmez. Tekrar söylüyorum: Mercader'in kendisine başvur!"

Franz Schilthuis gözlerini yüzüne dikti.

"Mercader ortadan kayboldu," dedi.

"Yok canım," dedi Moedenhuik, canı sıkılmış olarak.

Öteki ona doğru eğilmişti.

"Bu sabah dokuzdan itibaren kayboldu," diye ısrar etti.

Moedenhuik omuzlarını kaldırdı.

"Hayli sonra bana telefon etti," dedi.

Schilthuis'in açıklayıcı bilgi beklediği belliydi.

"On birde randevumuz vardı," dedi Moedenhuik. "On buçukta bana, büroya telefon edip randevuyu iptal etti ve özür diledi. Yarın birlikte öğle yemeği yiyeceğiz."

O zaman Schilthuis tekrar geriye yaslandı.

"Ya, demek öyle!" dedi.

Rahat bir sesle, gayet nazik, elini sallayarak konuşuyordu; belki de, diyordu, alt tarafı, hepi topu, biraz fazlaca abartmıştı olayı, kendini gaza getirmişti, belki de bu hikâyenin hiçbir önemi yoktu, talihsiz bir rastlantılar buluşmasıydı her şey, evet, evet, bir dizi ters rastlantı, tamam anlaşıldı, bu münasebetsiz ziyaretten dolayı özür diliyordu, bu günlerde birlikte bir yemek yeseler ne iyi olurdu; ama Moeden-

huik yutmuyordu bütün bunları, Schilthuis'in kartları karıştırmaya çalıştığını pekâlâ anlıyordu, aradığını elde ettikten sonra, yani Moedenhuik'ten Ramón Mercader hakkında haber elde etmeyi başardıktan sonra, onu nerede ve nasıl bulacağını öğrendikten sonra; ve Moedenhuik o haberi verdiğinden, yarınki randevudan bahsettiğinden dolayı pişmanlık duyuyordu, neyse ki randevunun yerini, saat on iki otuzda Nieuwe Doelenstraat'taki *Excelsior*'da buluşacaklarını söylememişti, bu, az da olsa bir manevra alanı bırakıyordu. Pek küçük bir alan, çünkü herhalde Schilthuis kendisini izletecekti ve peşine düşebilecek takipçileri ekmek için önlem almalıydı. Hadi canım, öyle şey olur mu! Tamamen anlamsız! Kaçırılma ve boğularak ölme hikâyeleri dinleye dinleye sonunda kendisini polis romanı kahramanı yerine koyar mı olmuştu ne! Biraz düşünmek gerek canım, diyordu içinden, apartmanın kapısına kadar geçirdiği Schilthuis'e mekanik olarak gülümserken, evet, elbette, neden olmasın, Béatrice de bu günlerde onu yemeğe almaktan pek memnun olurdu. Şimdi yalnızdı, salona döndü, kendine bir bardak cin koydu, biraz düşünmek gerekiyordu. Mercader sahiden ortadan kaybolmak zorunda kalmış olsaydı, randevuyu ertelemek için on buçukta telefon etmezdi. Ortadan kaybolurdu, o kadar. Eğer Schilthuis sabah dokuzdan beri onun izini kaybetmişse, çok basit, Mercader'in zaman kazanmaya ihtiyacı vardı da ondan; ister Schilthuis'in ister kendisiyle o kadar ilgili görünen Amerikalıların, kimin olursa olsun, meraklı gözlerinden uzakta, rahatsız edilmeden bir şeyler yapmak için zamana –aşağı yukarı yirmi dört saat kadar– ihtiyacı vardı herhalde. Dur bakayım. Saat on buçukta, sekreter telefonu bağladığında bürosundaydı. "Bay Mercader hatta efendim," demişti. Hemen ardından Mercader'in sesi, oldukça keyifli. Keyifli mi? Evet, Mercader'in sesinde belli bir neşe, belirgin bir keyiflilik izlenimi algılamıştı, ki bunu şimdi belleği de doğruluyordu. Mercader özür dilemiş, bugünkü randevuyu ertesi güne ertelemeyi önermişti. "Bir günlük bir tatil ısmarlıyorum kendime," demiş ve gülmüştü. Moedenhuik bu konuda ona takılmış,

ancak o anda aklına geliveren ve hakkında pek de kapalı olmayan imalarda bulunduğu bir gönül macerası fikrini onun aklından çıkarmak için Mercader hiçbir şey yapmamıştı. Ertesi gün saat yarımda *Excelsior*'da buluşmak üzere anlaşmışlardı. Hepsi buydu. Dolayısıyla bu kaçamak hikâyesi bir şaşırtmaca idiyse bile, ki herhalde öyleydi, Mercader keyifli görünüyordu, belki de sadece yapacağı şeyi yapmak üzere kendisine gözetimsiz birkaç saat özgürlük ayarlamayı başardığı için. Ve niyeti kaybolmak değildi, asla. Moedenhuik buna yürekten inanıyordu. Ancak başka bir şey daha vardı, belli belirsiz bu anının etrafında dolaşan, Mercader'in sesini dinlerken dikkatini çekmiş ama sonradan silinmiş olan bir şey. İki tarafın kullandığı sözcükleri hatırlamaya çalışıyor ve kolayca başarıyordu. Hayır, o "bir şey" asıl konuşmanın içinde yer almıyordu. Konuşmanın dışından gelen, ama onu kuşatıp saran, sesli bir arka plan, bir ortam gürültüsü gibi bir şey. Tamam işte, Mercader'in sözleri boğuk bir uğultunun içinden geliyordu, sanki dışarıdan, halka açık bir yerden telefon ediyormuş gibi, ve bu dalga dalga gelen uğultunun içinde bir ses ayrılıp belirginleşiyor gibi gelmişti Moedenhuik'e, pesten ve uzaktan, nerdeyse duyulmayacak kadar zayıf, ama yine de tanıdık bir ses. Elbette ya! Dünyanın bütün havalimanlarında uçakların geliş gidişlerini haber veren hosteslerin sesi! Evet, o şey buydu, bir cin daha koydu: Saat on buçukta Mercader ona, uçağa binmeden önce, Schiphol'de bir kabinden telefon etmişti. İyi de, bu kesin bilgi onu bir yere götürmüyordu ki.

Ne olursa olsun, deli saçması bir hikâyeden başka bir şey değildi bu.

Mercader 13 Nisan'da gelmişti (ve Schilthuis'in özellikle belirtmeyi ihmal etmediği gibi, ondan bir saat önce o Amerikalı, yani şu Hentoff da Schiphol'e inmişti. Şimdi bu Hentoff denen adam boğularak ölmüş bulunuyordu ve Moedenhuik bu ölüm düşüncesini, bu beylik ve üzücü imgeyi kafasından uzaklaştırmaya çalışıyordu, sanki [kazayla olsun isteyerek olsun] Mercader'in birdenbire yirmi dört saat özgürlük elde etmesinin nedeni gibi görünen bu boğulma

olayına kafa yormayı henüz istemiyormuş –ya da henüz fırsat bulamıyormuş– gibi; hayır, Moedenhuik henüz bu ölüm imgesiyle yüz yüze gelmeye kabul edemiyordu) ve hemen aynı akşam, 13 Nisan akşamı, *Bali*'de birlikte yemek yemişlerdi. Daha önce, barda, Mercader oldukça güzel bir genç kadına –büyük olasılıkla bir İskandinav– bakmıştı ve bir an için Moedenhuik bu bakışın genç İsveçli üzerinde yapar göründüğü etkiden rahatsız olmuştu; sanki azıcık kıskançlık duymuştu bir saniye için, Mercader'in bir tek bakışının –hem uzak hem de edepsizce bir bakış, gibi gelmişti kendisine– neden kadını titrettiğini kendi kendine sorarak, oysa kendisinin genç kadını güzelliği hakkında, hem de duysun diye yeterince yüksek sesle söyledikleri, dudaklarındaki somurtkan ve biraz da küçümseyici kıvrılışı daha da belirgin kılmayı başarabilmişti ancak. Sonra, yemek son derece iyi geçmişti, ta sonundaki o olaya kadar, Moedenhuik tam da o akşam o rastlantıdan söz etmekten kendini alamamıştı işte (oysa bu, sanılabileceğinden daha da abuk sabuk bir hikâyeydi ilk bakışta; söz konusu adamın da Ramón Mercader adını taşıması daha da saçma bir şeydi ve Moedenhuik şimdi bunun, üç yıldan beri iş ilişkisinde bulunduğu genç İspanyol'da ne türden rahatsız edici ve azıcık da büyüleyici bir ilgi uyandırdığını anlıyordu, sanki tedirgin edici bir gerçeğin, sadece aynı adı ve soyadını taşımanın bu ikinci Ramón Mercader'in tepesinde tehditkâr bir Demokles kılıcı gibi asılı tuttuğu daha az sıradan bir kaderin patlak vermesini her an bekliyormuş gibi) ve o ani, kaba, bir türlü bitmeyen kahkaha gelmişti ardından, işte tam o andan itibaren sanki her şey rayından çıkmış, her şey dumanlanmış, gerçekten deli saçmasına dönmüştü (hatta tahmin edilebileceğinden daha da saçma, çünkü ne bu hikâyeyi –bazı ayrıntıları, kişiye özel oldukları ya da kendi niyetlerini fazla açığa vurabilecekleri için Moedenhuik'ten gizlemek istediğinden, kısmen– anlatan Schilthuis, ne de onu dinlemiş ve kendisine verilen bilgi kırıntılarına göre kafasında bu hikâyeden bir hikâye oluşturmuş olan Moedenhuik, hatta ne de bizzat bu beklenmedik gece olayının belli başlı kişileri –Felipe de

Hoyos, Ramón Mercader, Herbert Hentoff, George Kanin ve diğerleri– bu hikâyede gerçekten saçma olanın ne olduğunun bilincine varamazlardı, çünkü elbette Felipe de Hoyos eli kolu ve ağzı bağlı olarak kendisini bir yerlere götüren arabada birdenbire üzerine çöken o anıyı, eski Cabuérniga Mezarlığı'nın duvarı önündeki koyu takım elbiseli adamı elâleme ilan etmeyecekti –köyün adı da birden belleğinde yüzeye çıkmıştı, belki de Ramón Mercader limandaki İspanyol meyhanesinde kendisine Cabuérniga'daki o evden bahsettiği için; ikisi de aynı Santander kasabasından olduklarını öğrenmişlerdi, al işte bir rastlantı daha; ama ne olursa olsun, Floyd orada hazır bulunmamıştı, bu gerekçeyle Mercader'in başka birinin yerini almış olduğunu iddia edemezdi; ve işin doğrusu, bu hikâyede hiç kimse göründüğü şeymiş gibi görünmüyordu, ama Felipe de Hoyos'un bu anısının gerçekliğinde ve belki de her tür gerçeklikte, otomobil farlarının ışığında eski mezarlık duvarının önünde ayakta duran ve tüfeklere karşı yumruğunu kaldıran yaşlı adam, José Maria Mercader adındaki o yaşlı adam– ki hiç kimse şaka için bile olsa onun başka birinin yerini, Floyd'un onun oğlu olduğu varsayılan kişi hakkında dediği gibi, ölünün yerini aldığını söyleyemezdi, çünkü o adam, ihtiyar Mercader, kendi yerini sonuna dek, Felipe de Hoyos'un adlar ve yerler belleğinden silinmiş olsa bile göz kamaştırıcı bir parlaklıkla hatırladığı eski mezarlık duvarı önünde ayakta karşıladığı ölüme dek doldurmuştu) ve işin doğrusu, anlatılması olanaksız bir öyküydü bu, gerçekliği ufalanıp dağılmış, tuzla buz olmuş, her biri bu olası gerçekliğin ancak çok küçük bir zerresini yansıtan binlerce cam kırığına ayrılmış, gerçekten deli saçması bir hikâye.

Neyse, işte Béatrice salona giriyordu.

"Dostun gitti mi?" diye sordu, fazla ince bir sesle.

Henk Moedenhuik cin içiyordu. Karısına baktı.

"O benim dostum değil, "dedi. "Bana deli saçması bir hikâye anlattı."

Yok canım, hiç olur mu! Altı üstü, son derece beylik bir hikâyeydi bu, beş paralık bir roman hikâyesi. Zaten başka

bir şey de beklenemezdi, başlıca kahramanı Ramón Mercader olduğuna göre. Ama, belki beş paralık bir roman olduğu için, devamını da bilmek istiyordu. Bir an önce yarın olsun, *Excelsior*'daki buluşma saati gelsin diye sabırsızlanıyordu. Bu sabah, saat 10.30'da Mercader telefon etmişti. Sesi net ve keyifliydi. Ancak sesini saran bir uğultu vardı, ve bir an gelmiş konuşma sırasında Moedenhuik, o sırada pek de dikkat etmeden, bir hostesin bir uçağın kalkışını haber veren ve gürültüden doğru dürüst seçilemeyen sözlerinin pes perdeden, okşayıcı, "fonojenik" melodisini işitmişti ve artık Ramón Mercader'in dönüşünü beklemekten başka yapacak bir şey yoktu.

——ooOoo——

Birkaç notalık net ve etkileyici bir dikkat çekme melodisinden sonra, hostesin pes sesi Schiphol Havalimanı'nın uğultusunu bastırarak yükselmişti ve hostesin sesi Zürih yolcularının gecikmeksizin uçakta yerlerini almalarını duyuruyordu.

Hatıra eşyası ve parfümeri mağazasının tezgâhının yanında duruyor, İspanyol'un gidiş gelişlerini izliyordu (çünkü iç sessizliğinin sözcükleriyle bile, sessizliğinin sözcükleriyle bile, bir türlü bu adamı adlandıramıyor, ona pekâlâ hayatında da taşıyor olabileceği bir ad veremiyordu; sanki ilgilendiği kişinin ikinci bir Ramón Mercader olduğu fikrini kabul edemiyormuş ya da bu fikir ona itici geliyormuş gibi).

Öyleyse, sadece İspanyol.

İspanyol ise o sırada bir yere telefon ediyordu. Güldüğünü, birtakım el kol hareketleri yaptığını görüyordu. Sonra ahizeyi yerine astı. İspanyol şimdi ayakta, saate, biniş kapısının numarasına ilişkin bilgiler ve diğer bütün gerekli ayrıntılarla birlikte kalkışların haber verildiği ışıklı tabloya bakıyordu. İspanyol'un elinde küçücük ve iyice yassı bir çanta vardı ve tüm eşyası bundan ibaretti, bunu biliyordu.

Derken İspanyol döndü ve uzun adımlarla Zürih uçağı için anons edilen biniş kapısına doğru yürüdü.

O zaman Walter Wetter birdenbire onu izlemek, aynı uçağa binmek, tanınmadan ama belki de kardeşçe yanında durmak arzusuna kapıldı. Bir tek şey biliyordu bu adama ilişkin olarak: Oyun büyük oynanıyordu ve büyük olasılıkla adamın yardıma ihtiyacı olacaktı. Ama elbette saçma bir şeydi bu. Görünüşe göre düşmanları aynı olsa bile, kendisi bu adamın yardımına koşmakla görevli değildi. İspanyol bu

hikâyenin içine hiç beklenmedik biçimde, damdan düşer gibi girmiş ve çok geçmeden kendini bu kasırganın tam göbeğinde bulmuşsa da, görevi bu değildi.

Aniden Walter Wetter de yürümeye başladı.

Parfümeri tezgâhının yanında durduğu yerden, ardında uluslararası uçuşlara ayrılmış biniş kapılarının bulunduğu bariyerlere kadar katedilecek oldukça kısa –en azından telefon kulübesinin yanında bulunan İspanyol'unkinden daha kısa– bir mesafe vardı. Walter Wetter yavaşça yürüdü. Tam yolculara ayrılmış alanı çevreleyen bariyerlere varmıştı ki İspanyol'un da geldiğini gördü. Bir an için, İspanyol'la aynı hizaya geldiği ve yollarının kesiştiği sırada delici bir bakışın üstüne dikildiği izlenimine kapıldıysa da bu hemen geçti, çünkü şimdi birkaç adım ötede dirseklerini bariyere dayayarak İspanyol'a sırtını dönmüştü. Oradan, ardında polislerin yolcuların pasaportlarını kontrol ettikleri biniş koridorlarına açılan kapıları rahatça gözetleyebilirdi. Walter Wetter bir sigara tüttürüyor ve bakınıyordu. İspanyol bir sürü el çantasını taşımaya çalışırken, polisin çabucak şöyle bir karıştırıp gerekli damgayı bastığı pasaportunu gişenin üzerinden almakta güçlük çeken yaşlıca bir kadının arkasındaydı. İşte, şimdi de İspanyol'un sırası gelmişti. Pasaportunu ceketinin iç cebinden çıkarıp polise uzattı. Tamam işte, durum tam Walter Wetter'in tahmin ettiği gibiydi, –kendisiyle birlikte çalışmış olan herkesin de söylediği gibi– en belirgin huyu olan ayrıntı manyaklığının dürtüsüyle aniden kontrol etmek istemişti. İspanyol gerçek pasaportuyla yolculuk etmiyordu. Walter Wetter Mercader'in gösterdiği pasaportun hangi devlete ait olduğunu ayırt edemeyecek kadar uzaktaydı, ama İspanyol pasaportu olmadığı belliydi. Bu ülkenin pasaportları çok sıradan bir biçim ve boyutta olmakla birlikte, üstüne ESPAÑA ve PASAPORTE sözcüklerinin yaldızlı harflerle basılmış olduğu son derece parlak yeşil bir plastik cildi vardır, bu da kolayca ayırt edilmelerini sağlar. Ne olursa olsun, İspanyol'un uzattığı belge bir sahte pasaport olmalıydı, hem de kusursuz, çünkü polis baktıktan sonra aşırı saygılı bir tavırla hemen geri vermişti.

Şimdi İspanyol aynı canlı adımlarla uzaklaşıyordu, ama biraz ötede çantasını yere koyarak, ayakkabısının çözülen bağcıklarını bağlıyormuş gibi yere eğildi; bu kuşkusuz arkasına bakmak için bulduğu bir yoldu, oraya kadar kendisini kimsenin izlememiş olduğundan emin olmak istiyordu.

Walter Wetter gülümsedi, bariyerden uzaklaştı.

Demek ki, tahmin ettiği gibi, İspanyol CIA'nm gözetimini atlattıktan sonra, –besbelli geliş gidişleri hakkında mümkün olduğu kadar az iz bırakmak amacıyla– sahte bir adla, herhangi bir görevi yerine getirmek için ortadan toz oluyordu. Bir kez daha, oyunun gerçekte neyin üzerine oynandığını bilmemesine karşın, Walter Wetter bu adamın peşinden Zürih'e gidebilmek için planlarını ve yönergelerini değiştirme yetkisine sahip olmadığına üzüldü; çünkü en akla yakın varsayıma göre, bu adamı kıstırmış olan mengene ancak kısa bir süre için gevşemişti ve kesinlikle çok geçmeden yardıma ihtiyacı olacaktı.

Neyse, bu onun işi değildi, omuzlarını silkti ve uzaklaştı.

Yarım saat sonra, Walter Wetter Leidseplein'de bir kafede Klaus Kaminsky'yle buluştu. Kaminsky'nin gözleri, uykusuzluktan olacak, kıpkırmızıydı. Birkaç dakika konuştu ve konuşması bitince, bu hikâyenin de, en azından onlar için, sona erdiği düşünülebilirdi. Elbette İspanyol'un olası dönüşünü de bekleyebilirlerdi, tabii dönmeyi başarabilirse. Ama doğruyu söylemek gerekirse, bunun için hiçbir zorlayıcı sebep yoktu, tüm bu karmaşanın sonunu ya da olası sonlarından birini öğrenme arzusundan başka. Ancak bir kez daha belirtelim, görevlerinin konusu bu İspanyol değildi.

Walter Wetter hemen bugün tası tarağı toplama emrini vereceğini pek iyi biliyordu. Bu işi sonuna dek izlemek için gerekli olanaklar yoktu elinde. Her üçü de, Kaminsky, Menzel ve kendisi, ayrı ayrı yollardan Kleinmachnow ya da Potsdam'daki villalarına döneceklerdi. Birkaç gün sonra da bir büroda, yeşil çuha örtülü uzun bir masanın etrafında buluşacaklardı. Masanın üstünde su sürahileri, bardaklar, kalemler ve bloknotlar olacaktı. Kendisi, Kaminsky ve Menzel'in de hazır bulundukları –bu, onların yurtdışındaki ilk

görevleriydi– bu toplantıda, güvenlik servislerinin yetkililerine raporunu verecekti. Üçünün de söylediklerine dikkatle kulak verilecekti, çünkü bu yolculuk olaylar ve bulgular bakımından oldukça zengin geçmişti. Geniş büronun en gerideki duvarında, uzun masanın bir ucuna oturacak ve bu toplantıya başkanlık edecek olan güvenlik güçleri komutanı tuğgeneral yoldaşın arkasında, yan yana iki portre asılı olacaktı: Lenin'in ve Ulbricht'in portreleri. Ara sıra, bir cümlenin ortasında –daha önce de benzer durumlarda böyle olmuştu– gözü, elinde olmaksızın Lenin'le Ulbricht'in yüzlerine takılacak ve bir kez daha, gerçekdışılığın vereceği baş dönmesine kapılıp sözlerinde ve usyürütmelerinde ipin ucunu kaçırayazacaktı. Ama elbette sözlerine devam edecekti. Belki sadece konuşmasının hızı birkaç saniye için biraz düşecekti. Belki de bu seans için getirmiş olacağı ve seansın sonunda yakılmak üzere sekreter tarafından toplanacak olan notlara göz atmak için önüne doğru eğilecekti. Ama sanki Lenin'le Ulbricht'in portreleri –daha doğrusu bu iki portrenin böyle yan yana bulunuşu– içinde dayanılmaz bir rahatsızlık, bütün bu sahnenin rezalete varan tutarsızlığına dair derin bir kesinlik duygusu uyandırmıyormuş gibi konuşmaya devam edecekti. Bir kez daha, düşünecekti ki –ya da daha doğrusu, sanki peş peşe bir dizi magnezyum şimşeğinin son derece beyaz parlaklığında etrafındaki nesneler ve yüzler yeniden gerçek anlamlarına kavuşuyormuş gibi, kavramsal olmayan ama akut ve parçalayıcı bir vizyona kapılarak– düşünmeyecekti, çünkü sözlerine devam ettikçe, söyledikleri sadece bir dile gelmemiş sezgiler, soyut imgeler dizisinden ibaret olacaktı: ama özsuyu ve kanla dolu ve, söyleminin ve düşüncesinin görünüşte dümdüz yüzeyine çıkıp patlayacak kabarcıklar gibi, bu tür başkasına iletilemeyen deneyimleri, Lenin ve Ulbricht portrelerinin garip bir biçimde en yaman tutarsızlık içinde –ama bu tutarsızlık, kendi tarihlerinin çok daha utanç verici tutarsızlığının elbette daha sönük bir yansıması olacaktı– bir arada bulunuşuyla yeniden dirilen böyle deneyimleri özetleyecek sezgi ve imgeler; iki portrenin –bir arada duruşlarıyla insa-

na acayip gelen iki portrenin– yeniden canlandıracağı, kendinden utanan sefil bir vicdanın derinliklerinden koparıp yüzeye taşıyacağı böyle deneyimleri özetleyecek imgeler; ayıplı ve sefil bir vicdanın, hele hele kendi hayatı uzun bir adanmışlık ve militanca sadakatten ibaret olduğu için daha da ayıplı ve sefil bir vicdanın; ve zaten tartışılmaz biçimde haklı ve sadakate layık bir davaya göstermiş olduğu bu adanmışlık ve militan sadakati onu bazı öyle eylemlere ve durumlara sürüklemişti ki, bunları hiçbir koşulda kendisi için bile, en gizli ve hoşgörülü iç hesaplaşmasıyla bile etik açıdan üstlenemez, olsa olsa tamamen sonuç almaya yönelik ve kinik bir ahlaksal pragmatizmin sonuçları olarak kabul edebilirdi.

Belleğinden –ya da önsezilerinden– bu iki resmin, büyük toplantı salonunun arka duvarındaki Lenin ve Ulbricht portrelerinin görüntüsünü kovmak istiyormuş gibi başını salladı.

"Efendim?" dedi Kaminsky, herhalde bu baş hareketinin konuşma niyetini ifade ettiğini sanarak.

"Hiç, hiç," dedi Walter Wetter.

Kaminsky, Walter Wetter'in suskunluğuna saygı gösterdi. Bugün bazı kararlar alınması gerektiğini biliyordu.

Walter Wetter, dalgın dalgın, kafenin camekânlı terasının konumlanmış olduğu yaya kaldırımının doğrultusuna dikey olarak, solunda bulunan *Oesterbar*'ın kapısına bakıyordu. *Oesterbar*'ın vitrininin önünde, lacivert kazaklı ve kauçuk botlu bir adam bir tezgâhın üzerine çeşitli deniz ürünleri ve kabuklular yerleştirmekle meşguldü. Adamın, kırılmış buzu ve bazen tatlı yeşil bazen koyu yeşil suyosunlarını ürünlerin arasına dağıtışını seyrediyor, şişkin, etli parmaklarıyla iri Zeeland istiridyelerini, kerevit ve pavuryaları, pembe karides ve midyeleri avuçladığını görüyordu. Walter Wetter, bu akşamüstünün hafifçe tüllenmiş güneşinde, çevresinde Leidseplein'in canlı uğultusu, bütün bunlara bakıyor ve ta ciğerinde olası bir mutluluğun izlenimini duyumsuyordu. Ne kadar basitti hayat, olduğu gibi kabul edilince –ve elbette hayatın doğru tarafına düşülmüşse ve ha-

yatı değiştirmek gibi bir amaç güdülmüyorsa–, gerçi tamamen gerekçeli, tamamen gerekli bir amaç ve girişimdi bu, ancak sonuçları, dünyada başka hiçbir davanın hiçbir zaman doğuramadığı kolektif ve inatçı cesarete karşın, şimdiye dek, uzun bir yarım yüzyıl sonunda, pek de dişe dokunur bir şey getirmemişti; özetle, sonuçları ancak, yaşam düzeyi günün birinde şu kendini beğenmiş, kendinden emin ve kaba Hollanda toplumununkiyle karşılaştırılabilecek bir toplum kurup geliştirebilecek olan üretim araçlarının üretim planında değerlendirilebilirdi, ki bu pek de ahım şahım bir başarı sayılmazdı, ama her neyse, *Oesterbar*'ın önündeki rengârenk tezgâha, Leidseplein'in ortasındaki ağaçlara, bahar gezginlerine bakarken, mutluluğun –ılık ve kör, ve kendi girişimlerinin tek ya da en olası geleceği gibi görünen ve böyle göründüğü için korku ve kaygıyla harap olan, sanki küçük dilimler halinde kesilip bağışlanan parça parça bir mutluluğun– olabilirliğine dair bir izlenim vardı içinde; kendi toplumlarının bağrından şimdiden fışkıran ürün, kendi çilelerinin, kendi zorbalıklarının meyvesi; sanki yaşadıkları bütün o çılgınlığın amacı, önünde sonunda, şu akıllı uslu paylaşıma, yukardan bağışlanan hiyerarşik bir mutluluğun, hukuken herkese açık olduğu ve görünüşte herkes ulaşabildiği için eşitlikçi gibi görünen paylaşımına varmakmış gibi.

Yoo, hayır, kafası yerinde değildi bugün. Kendini toplaması gerekiyordu.

"Profesör Wettlich'le buluşma ayarlandı mı?" diye sordu Walter Wetter.

"On iki otuzda," dedi Kaminsky. "Dün akşamki yerde."

Walter Wetter saatine baktı.

"Git Menzel'i bul," dedi. "Tüm işi durduruyoruz. Saat on beşte durum değerlendirmesi için toplantı var. Yola çıkış hemen bu akşam, saptanan kanallardan."

Klaus Kaminsky başını salladı, gitti.

Durum değerlendirmesi... söylemesi kolaydı, ama...

Amsterdam'a 6 Nisan'da, George Kanin'in izi üzerinde gelmişlerdi. Bu adam Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde-

ki CIA örgütünün en iyi uzmanlarından biriydi ve üç yıldan beri Walter Wetter onunla alttan alta ve örtülü biçimde savaş halindeydi. Uzun süren, sonucu belirsiz bir çatışma olmuştu bu, ama şu son aylarda bazı başarılar üst üste gelmişti. Bundan sonra Kanin şebekesinin ana bağlantıları belirlenmiş, etkisizleştirilmiş ya da kendisine karşı döndürülmüştü. Öyle ki, mart ayında bizzat Kanin ajanlarını denetlemek için sınırdan geçtiğinde, yapıp ettiklerinden ve verdiği yönergelerden dakikası dakikasına haberdar edildikleri gibi, her an onu tutuklayabilirlerdi de. Ancak karar başka türlü çıkmıştı. CIA yetkililerinin, örgütlerinin normal olarak çalıştığına dair izlenimlerini onaylamak için, ona elde etmek istediği bütün bilgilerin –elbette uygun biçimde değiştirilip doğru görünen yanlışlarla doldurulmuş olarak– sağlanması ve sağ salim ülkeden çıkmasına izin verilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca, sağlanan yanlış bilgilerin kimileri o derece gürültü koparacak nitelikteydi ki, bunların karşı servisler tarafından dikkate alınıp analiz edilmesi hiç kuşkusuz yeni yolculuklara, yeni bağlantılar kurulmasına yol açacak, bunlar da CIA'nın Orta Avrupa'daki yapılanışma daha iyi nüfuz edilmesine olanak verecekti. Her türlü oynak taktik savaşında temel bir ilkedir bu, düşmanla teması asla yitirmeyeceksin, bunun için sık sık küçük boyutlu yerel takışma ve çatışmalar çıkaracaksın. Plan gayet güzel işlemişti, bir olay dışında: Dresden Resim Müzesi'ndeki olay. Orada yerel servislerin bir yorum hatası, Kanin'e enselenmek üzere olduğu izlenimini vererek, az kalsın her şeyi mahvedecekti. Ama zaten fazla kuşkulu olmayan Kanin derhal, esas kumanda noktalarına kendi ajanlarımızı yerleştirerek tamamen karşı yöne döndürmüş olduğumuz destek ve tahliye birimi tarafından korumaya alınmıştı. Böylece, Kanin'i aslında bizim kendi güvenlik örgütümüz ülkeden çıkarmıştı ve bu sayede onu Federal Almanya'da ve daha sonra Amsterdam'a kadar da izleyebilmiştik. Bu görevin amacı sadece araştırmaydı. CIA'nın lojistik üsleri, kullandığı yöntemler, Kanin'i izleyerek deşifre ettiğimiz ajanlar hakkında olabildiğince bilgi toplamak söz konusuydu. Emrime Klaus Kaminsky ile

Hans Menzel'i vermişlerdi, ve hizmet dışında onlara diyecek hiçbir şeyim olmadığını ayraç içine alırsak, her ikisi de tamamen işlerinin ehli olduklarını göstermişlerdi.

Ama Amsterdam'da, 13 Nisan'a kadar, girişimimizin boşa çıkacağını sandım; en azından göreceli bir başarısızlık, çünkü Kanin'in Federal Almanya'dan geçişi sırasında derleyebildiğimiz bilgiler pek önemli sayılamazdı; CIA'nın oradaki dayanak noktaları ve Federal Almanya servisleri tarafından bu örgüte tanınan kolaylıklar hakkında zaten önceden bildiğimiz şeyleri doğruluyorlardı, o kadar. Ama 13 Nisan'da her şey harekete geçmişti ve ben de kendimi, ana hedeflerime çok uzak olmakla birlikte son derece heyecan verici bir olayın ortasında buluvermiştim.

Walter Wetter başını sallıyor, saatine bakıyor. Çeyrek saat sonra Spui'ye, dün akşamki birahaneye gitmek üzere yola çıkması gerekecek; oraya yaya gitmeyi düşünüyor. Bir bira daha ısmarlıyor, İspanyol'un Zürih'e varmak üzere olduğunu aklından geçiriyor.

Bu İspanyol hiç kuşkusuz bir Sovyet ajanıydı. CIA'nın onun peşine bu denli inatla düşmesi ve kullandığı yöntemler bunu kanıtladığı gibi, adamın ikinci sınıf bir ajan olmadığını da açıkça gösteriyordu. Zaten Sovyet ülkesinde yetişip 1956'da yurduna dönen bir genç adam bu iş için ideal bir aday değil miydi canım! İspanyol Amsterdam'a gelirken gözaltında bulunduğunu biliyor muydu acaba? Kesin bir şey söylemek imkânsızdı bu konuda. Ama ne olursa olsun, gözetlendiğinin pek çabuk farkına varmış ve kirişi kırmanın yolunu da pek güzel bulmuştu işte: Şu Hentoff'un ortadan kaldırılması usta elinden çıkma bir iş olmuştu doğrusu. (Walter Wetter gülümsüyordu. Bu yolculuk gerçekten verimli olmuştu. Bir CIA üssü bütün yerel bağlantı ve olanaklarıyla birlikte ortaya çıkarıldığı gibi, bir dizi Amerikan ajanı da belirlenmişti: ithalat ihracat örtüsü altında patron gibi görünen şu Floyd, örneğin; ve Folkes, ve O'Leary, ve Hentoff. Ama elbette bu sonuncusu artık ilginç değildi. Adam ve araç bakımından gerekli olanaklara sahip olsaydı, Walter Wetter esaslı bir vuruş yapabilirdi burada: CIA'nın servisle-

rini uzun süre için darmadağın edebilecek bir vuruş. Ama böyle olanakları yoktu. Her neyse, ilerde görülürdü, belki daha sonra bir şeyler düzenlenebilirdi. Şimdi, yurda dönmek gerekiyordu. İspanyol'un ortadan kayboluşu, CIA'nın adamlarını Avrupa'nın dört bir yanma dağıtmış olmalıydı ve kendisi onların peşine düşecek olanaklara sahip değildi. Burada İspanyol'un olası dönüşünü beklemek olanağına da sahip değildi: Bu görev için ayrılan dolarlar suyunu çekmek üzereydi.)

Ne olursa olsun, bu adamın Ramón Mercader adını taşıması olur şey değildi. Böyle bir adla, insan kadere meydan okumuş olurdu be!

Leidsestraat boyunca yürüyordu, az önce üçüncü köprüyü, Herengracht Köprüsü'nü geçmişti. Birdenbire aklına bir fikir geldi ve ne üzerine oynandığını bilmediği bu oyunun sonu hakkındaki endişelerini canlandırdı. İspanyol gözetlenip izlendiğini fark etmişse, neden böyle gemilerini yakmıştı? Her türlü etkinliği durdurabilir, tüm bağlantılarını kesebilir, bir köşeye sinip zamanın geçmesini bekleyebilir ve Moskova'daki merkeze durumu haber vermek için fırsat kollayabilirdi. Normal yöntem buydu. Ama İspanyol Hentoff'u ortadan kaldırmış, böylece bir cinayet olayına karışarak işadamlığı örtüsünü yakma riskini göze almıştı: özetle, yıllarca sürmüş gözlerden uzak ve sabırlı çalışmayı tehlikeye atmıştı. Böyle risklere girmişse, ileteceği mesajın –bunu yapmak için birkaç saatlik bir hareket özgürlüğüne ihtiyacı vardı, ne pahasına olursa olsun kazanılması gereken birkaç saat–, ileteceği bilginin son derece önemli olması gerekiyordu.

Gerçekten de ona Zürih'e kadar eşlik etmek isterdi, kardeşçe bir gölgenin içinden ona göz kulak olabilmek için.

Ama işte Spui'deydi ve Herbert Wettlich'in herhalde biraz sinirli bir halde kendisini beklediği birahaneye giriyordu.

Yemeği orada yemeye karar verdiler. Baltık uskumrusu, *choucroute*[1] ve bira söylediler.

[1] Lahana turşusundan yapılan bir yemek. (Yay.)

"Evet?" diye sordu Wetter.

"Eveti şu," dedi Wettlich, "Mercader saat dokuzda randevuya geldi."

"Hali tavrı nasıldı?"

Walter Wetter arkadaşının esmer ekmek diliminin üzerine tereyağını kalın katmanlar halinde sürüşüne bakıyor ve tuhaf bir duygu benliğini kaplıyordu. Aç bir iç sıkıntısı, bir tür gözüdoymaz tiksinti. Esmer ekmeğin üzerine yayılan bu tereyağının görüntüsüyle adeta büyüleniyordu. Ama başını salladı, bunda olağanüstü bir şey yoktu ki! Masada bir çanak tereyağı daha vardı, bol bol esmer ekmek de vardı. Hatta Wettlich bütün esmer ekmeği yalayıp yutsaydı bile, yenisini getirtmek için garson kıza bir işaret yeterdi. Hiç kuşkusuz bu birahanenin kilerinde yüzlerce dilim esmer ekmek, onlarca çanağı dolduracak kadar tereyağı vardı. Aptalca bir şeydi bu endişe, kalın kalın tereyağı sürülmüş esmer ekmek dilimlerinin Herbert Wettlich'in açık ağzında kaybolduğunu görüp de telaşa kapılmak için hiçbir neden yoktu. Eski dostunun çenesinin esmer ekmek lokmalarını çiğneyişini, ağır ağır ağzının içinde dolaştırarak tadını çıkardıktan sonra yutuşunu görünce içinde o öfkeli endişenin yavaş yavaş kabarması için hiçbir neden yoktu. Bunlar dünyadaki son esmer ekmek dilimleri değildi ki, hayır, kesinlikle değildi. Elini kaldırıp biraz daha tereyağı, bir sepet daha esmer ekmek istemek yeterdi. Dünya tereyağıyla ve esmer ekmekle dolup taşıyordu. Polder ovalarında sağmal ineklerden geçilmiyordu. Koca koca değirmenler durmadan binlerce ton buğday, arpa, çavdar, her türlü tahılı öğütüyordu. Beyaz ya da esmer un ırmakları, gerçek un selleri, her dakika ülkenin dört yanına serpiştirilmiş silolara boşalıyordu. Tereyağı kıtlığı, beyaz ya da esmer ekmek, ayçöreği, sütlü, kimyonlu ve daha bilmem neli sandviç ekmeği kıtlığı olacak diye korkmanın âlemi yoktu: İstemek yeterdi. Ama o yine de Wettlich'in güçlü, öğütücü ve amansız çeneli ve fırın gibi açık ağzında kaybolan o tereyağlı esmer ekmek parçalarına sanki artık kıtlığa mahkûm bir dünyanın son parçalarıymış gibi bakıyordu.

Başını salladı, kendini topladı.

"Efendim?" dedi, Wettlich'in yanıtını duymamış olduğunun farkına vararak.

Wettlich çenesini durdurdu, şaşkın şaşkın yüzüne baktı.

"Bana bak, sağır mısın yoksa?"

Tamamen rahat ve halinden memnundu, hatta alışılmıştan daha bile keyifliydi. Şakalar yapıyordu.

Mercader tam dokuzda Rembrandtsplein'e gelmişti. Otelin resepsiyonundan telefon etmişti ve Wettlich'le Willy Wolf zemin kattaki salonlardan birinde yanına gitmişlerdi. Mercader sözleşmeleri çabucak ama dikkatle okumuştu. Bir ayrıntı üzerinde küçük bir tartışma olmuştu. Sonunda anlaşmışlar ve Mercader de Dış Ticaret Bakanlığı için ihtiyaç duydukları kopyaları imzalamış ve paraflamıştı. Sonra Mercader bir sigara yakmış ve gülmüştü. "Bir bakıma," demişti, "Franco'nun ekonomisine gelişme araçlarını biz veriyoruz." Willy Wolf başını kaldırmıştı, belki de sırrını kendisinin bildiği o ilginç açıklamalarından birini yapmak niyetindeydi. Ancak Mercader eliyle onu durdurmuştu. "Durun canım, şaka ediyorum," demişti, "hepimiz biliyoruz ki, barış içinde bir arada yaşamanın ve dünya pazarının yolları da Rabbin yolları kadar dolambaçlı ve öngörülmezdir." O zaman kendisi, Herbert Wettlich, bir kahkaha atmıştı ve Willy Wolf da, her ne kadar bu fikir alışverişinden hiçbir şey anlamamış olması daha muhtemel idiyse bile.

Sonra kahvelerini bitirmişler –ama hayır, Mercader kahve söylememişti, bir votka istemiş ve bir dikişte içmişti– ve ayrılmışlardı.

"Dokuz buçukta," dedi Wettlich, "her şey bitmişti."

Walter Wetter tabağını itti.

"Baksana Herbert, bu randevuyu dün, senin otelinde ayarlamıştınız değil mi?"

Wettlich şaşkın şaşkın baktı.

"Hayır," dedi, "öyle olmadı. Randevu dün, telefonla, onun otelinde verildi. Ama bu sabah erkenden resepsiyon bize bir mesaj iletti: Yerimizden kımıldamamamız gereki-

yormuş. Mercader'in bizimle tekrar temasa geçmesini beklememiz gerekiyormuş."

Walter Wetter başını salladı.

"Hımm, elbette," dedi.

Herbert Wettlich bir soru sormak istiyordu, ama bunu yapmadı. İsteklerine hâkim olmayı öğrenmişti, en azından sorulacak sorular konusunda.

Walter Wetter yine başını salladı. Kafasını bayağı kurcalıyordu bu İspanyol, hatta tutku derecesinde ilgilendiriyordu ve sadece taşıdığı ad yüzünden değildi bu. Adamın en delice eylemlerinde bile görülen o hesapçı soğukkanlılık, nesnel olarak son derece ilgi çekiciydi. Kendisini Madrid'den beri izlemiş olan CIA ajanını ortadan kaldırdıktan sonra pekâlâ sırra kadem basabilir, gözden kaybolabilirdi. Ama hayır, o, paçasını kurtardığı takdirde, kurtarma şansı sıfıra yakın olsa bile, işini yapmayı sürdürebilmek için koruyucu kılıfını, sıradan ve saygıdeğer işadamı görüntüsünü korumayı seçiyordu. Gidilecek randevuları, imzalanacak sözleşmeleri vardı: İşin devamının güvenceleriydi bunlar, tabii işin bir devamı olacaksa. O zaman, sınırlı bir süre de olsa bir hareket serbestliği elde etmek için, randevusunu değiştiriyordu. Elbette, en basit ilkeydi bu: fare kapanma dönüşmesi için en küçük bir olasılık varsa, asla bir randevuya gitmemek, hareketlerinin kontrolünü daima elinde tutmak, temas kurmanın yeri, zamanı ve koşulları konusunda hep inisiyatifi elde bulundurmak. Ama ajanlar hep basit hatalar yüzünden yakayı ele verirler ve gerçek ajanların temel özelliği de, bir ömür boyunca, bu tür hatalardan kaçınabilme yetenekleridir. Doğrusu, içtenlikle isterdi bu İspanyol'u tanımayı.

"Eee, sonra?" diye sordu.

Herbert Wettlich aynı hırs ve iştahla *choucroute*'a saldırmıştı. Ağzını sildi.

"Sonra ben kendisine otelinin kapısına kadar eşlik etmek için bir bahane uydurdum ve kapıda, bana vermiş olduğun mesajı ona ilettim."

O sırada, Walter Wetter adamlardan yirmi-otuz metre kadar uzakta, karşı kaldırımda bulunuyordu. O iki adamın

ortaya çıktıklarını görmüş, ne var ki konuştuklarını duyamamıştı.

"Yani?" diye sordu Wettlich'e.

Wettlich içerlemiş gibi bir hareket yaptı.

"Yani, o mesaj işte canım. Kelimesi kelimesine. Bir Hollanda şirketi onunla iş yapmak istiyor: *Van Geelderen Maatschappij,* merkezi Herengracht'ta. Ve bu şirkette Amerikalıların büyük hisseleri var."

Mercader kendisine doğru dönmüştü, Wettlich çok iyi hatırlıyordu, ve kendisi bu bakıştaki delici soğukluktan adeta çarpılmıştı. Bitmez tükenmez birkaç saniye boyunca Mercader ona böyle bakmıştı. Sonra çılgınca gülmüştü. "Sanırım benimle iletişime geçtiler bile, evet, sahiden!" demişti. Wettlich, başka yorum yapmadan gideceğini sanmıştı, ama Mercader son anda dönmüş, "Bu mesajı bana kendi inisiyatifinizle mi iletiyorsunuz?" diye sormuştu.

Herbert Wettlich bir sosisi küçücük dilimlere bölmüş, ama yememişti henüz.

"Boş bulundum, bir şey diyemedim," dedi. "Böyle bir durum için emir almamıştım."

"Bizim meslekte doğaçlama yapmayı bilmek gerek," dedi Walter Wetter, soğuk bir sesle.

"Elbette, ben de doğaçlama yaptım zaten. Gerçeğin bir kısmını ona söylemek gerekiyormuş gibi geldi."

Walter Wetter'in de Mercader gibi çılgınca bir kahkaha atası geldi. Gerçeğin bir kısmı ha! Gerçekten harika! Olası bir gerçeğe –belki– benzeyen bu koskoca yalanın bir kısmı! Ama bir şey demeden hikâyenin devamını bekledi.

"Bunu kendiliğimden yapmadığımı, bir dostun kendisine bu mesajı iletmemi istediğini söyledim, mesajın anlamını bilmediğimi de belirttim. 'Sizin vatandaşlarınızdan biri mi?' diye sordu. Evet dedim, ve seni uzun zamandan beri tanıyıp tanımadığımı sordu, yani bizzat seni değil elbette, söz konusu vatandaşı. Sen hiçbir zaman konuşmamıza konu olmadın."

Walter Wetter gülümsüyordu.

"Peki, beni uzun zamandan beri tanıyor muydun?" diye sordu.

"Rica ederim Walter! Gülünecek bir şey yok burda. Evet, seni uzun zamandır tanıyordum, hem de en zorları dahil her türlü durum ve koşulda."

O zaman, ona –Wettlich'e– öyle gelmişti ki, Mercader sanki nefesini tutuyordu. Nihayet, "Tamam," demişti, "söyleyin ona, Amerikalılar peşimde, kurtulabilir miyim bilmiyorum. Mutlaka hatırlasın, haberdar göründüğü bu işin bütün ayrıntılarını hatırlasın. Unutmasın."

"İşte böyle," dedi Herbert Wettlich ve küçük sosis parçalarını gövdeye indirmeye girişti.

Sahiden de böyle, diye geçirdi içinden Walter Wetter.

Zaten İspanyol'dan bu mesajı almasaydı da, Moskova' daki KGB merkezine iletilmek üzere, bu iş hakkında özel bir rapor sunmaya karar vermişti. İspanyol Zürih'te temas kurmayı başaramazsa, bu rapor pekâlâ onlara yardımcı olabilirdi.

Sonra, *choucroute*'la biranın dumanladığı kafaların uyuşukluğu içinde, havadan sudan gevezelik ettiler.

"Hey, baksana!" dedi birdenbire Walter Wetter. "Şu İspanyol'un adı neydi, hani Buchenwald'de *Arbeitsstatistik*'te çalışıyordu?"

Herbert Wettlich dişlerini karıştırmayı kesti, düşündü.

"Genç olan mı?" dedi.

"Zaten bir tane vardı," dedi Walter Wetter. "Genç, evet."

"Tamam: on dokuz-yirmi yaşlarında."

"Tamam, o işte. Adı neydi onun?"

Herbert Wettlich düşünüyordu.

"Adlar, adlar... Ne diyeyim, bilirsin işte!"

Başını salladı.

Bir gölge olarak yavaş yavaş beliriyordu hafızasında. Yüz belirsiz kalıyordu. Pek fazla yabancı yoktu *Arbeitsstatistik*'te. İki genç, biri işte bu İspanyol, öteki bir Hollandalı. Bir de Belçikalı vardı, Blume, parti sekreteri mi ne, öyle bir şey olmuştu. Bu yüzden adı belleğinde kalmıştı zaten. İki Fransız, hep uyuyan ihtiyar Jean ve öteki, daha sonra gelen, Almancayı mükemmel konuşuyordu. Terzi, tamam, terziydi ve galiba Yahudi'ydi. Belleğinde bir hareketlenme oluyor,

bazı şeyler yüzeye çıkıyordu. İspanyol kişisel dosyalar bölümünde çalışıyordu, genç biri, yüzü flu. İspanyol Komünist Partisi'ydi onu oraya yerleştiren. Elbette, ama yoksa? Almanca biliyordu, hiç fena değildi Almancası. Gece vardiyasına kaldığı ya da işin fazla olmadığı zamanlarda, okuyordu. Evet, evet, belleği canlanıyor, birçok şey yüzeye çıkıyordu. İspanyol bazen ona gelirdi. "Herbert, elimde iki adam var, bunları iyi bir takıma koymanı istiyorum." Her zaman İspanyol da olmazdı önerdiği adamlar. Delikanlı Fransızlarla birlikte direniş hareketine katılmıştı da ondan. Peki tamam, sana MIBAU'da, DAW'de, GUSTLOFF'ta iki yer. Resmî yolların dışında, örgüt kanalıyla yapılmış istekler de olsa, onun bu ricalarını reddetmek için neden yoktu. Hayır, onun tavsiye ettiği adamlarla hiç sorun çıkmazdı. Hatırlayabildiği kadarıyla, hiçbir sorun. *Schreibstube*'den, caz tutkunu Çek Jiri ile iyi arkadaştı. Kitap değiş tokuşu yaparlardı aralarında. Ayrıca Frank da vardı, Josef Frank. Lanet olsun! Frank! Ne lüzumu vardı şimdi bunları karıştırmanın?

"Bilirsin işte, isimler dedin mi..."

Ama Walter Wetter üsteliyordu:

"Hatırlamaya çalış canım! Hani şeyle çok iyi arkadaştı, şeyle..."

Ve birdenbire o da ağzı açık, bakışları sabit ve donuk, kalakaldı.

Kendini bu işten sıyırmanın yolu yoktu. Belleklerinin hiçbir köşesi tamamen masum değildi. Bir cesede takılıp tökezlenmezse, sessizliğe, unutuşa, dünyanın gidişinin karşı durulmaz gerekçelenişine takılıp düşülüyordu. O zaman Walter Wetter, bulantı verici bir şimşeğin aydınlığında, birkaç gün sonra içinde bulunacağı toplantı salonunun en arka duvarında beyaz fon üzerinde beliren iki portreyi tekrar gördü. Lenin'in portresiyle Ulbricht'in portresi, düşünülünce, orada tam yerlerindeydiler her ikisi de, çünkü onları ayıran dar ara, istedikleriyle gerçekleştirdikleri arasındaki geniş uçurumun iyi bir ölçüsüydü; çünkü ilk bakışta rezalet gibi görünen bu yakınlıkları, o devasa, o insanüstü girişimin rezalet derecesinde soysuzlaşmasını pek iyi ölçüyordu;

zaten insanüstü olduğu için gerçekleştirmeye çalışmışlardı bunu, gündelik yaşamın ele gelmez hantallığını altüst ettiği için, dünyaya kendiliğinden üretemediği biricik olabilirliği, kendini dönüştürme olanağını geri verdiği için. Orada olacaktı birkaç gün sonra, Lenin'in ve Ulbricht'in portrelerinin önünde, ve böyle iyiydi, çünkü Ulbricht'in küstah ve biçimlenmemiş varlığı, boş ve itiraz kabul etmez bakışları, hâlâ katedilmeyi bekleyen yolu son derece etkili biçimde hatırlatıyordu – ama kim katedecekti bu yolu? Bizim bürokratik toplumumuzda hangi toplumsal güçler olgunlaşabilirdi bundan böyle, hedeflerinin biri de zaten toplumsal güçlerin, onların yadsıma, sorgulama, yaratıcı düzen bozma güçlerinin silinmesi olan bu toplumda? Nesnel haklı çıkma gerekçelerimizin sinsi karanlığında kendi kendimize ürettiğimiz ve bizden başka hiç kimsenin dönüştürmeyi aklına bile getiremeyeceği bu toplumda? Ekim'in şaşaasını, ama bir yitik cennet mitosu –güleyim bari! Ne de güzel bir sefalet, kibir ve azamet cenneti!– olarak değil, yeniden keşfedilecek bir gelecek olarak, yeniden bulmak için katedilmesi gereken uzun yolu pek iyi hatırlatıyordu. (Yoo, hayır, artık çok geç, aklını başına topla Walter Wetter! Sen de işin içindesin, sen de bu tablonun bir parçasısın: Büyük Örgüt'ün binlerce minnacık çarkından biri de sensin, hayal kurma, kendine ucuz tarafından yeni bir vicdan avuntusu vermeye çalışma!)

Walter Wetter hemen hemen boşalmış olan okkalı bira kupasını kaldırdı.

"Bilmiyor musun?" dedi. "Ramón Mercader'in sağlığına içeceğiz şimdi."

Wettlich öyle bakıyordu.

"Niçin? Tehlikede mi?"

Walter Wetter kötü kötü güldü.

"Yok canım, ona değil. Ötekine, gerçek Ramón Mercader'in sağlığına."

Herbert Wettlich'in bu şakayı pek beğenmediği belli oluyordu.

"Lütfen söyler misin, neden?" diye sordu, kınayıcı olmasını istediği bir sesle.

"Neden olacak canım, örnek bir militandır da ondan!"

Walter Wetter kendini koyvermiş, pek de neşe yansıtmayan gümbür gümbür bir kahkahayla gülüyor, Herbert Wettlich de şakayı gittikçe daha az beğeniyordu. Alın işte, bizim pozitif kahraman, diye düşünüyordu Walter Wetter, gittikçe şiddetlenen kahkahaları arasında, sosyalist edebiyatın kuramcıları ve eleştirmenleri neden bunca zaman kafa patlatmışlar bunu bulmak için, anlamıyorum! İşte pozitif kahraman, olumlu kişilik, Ramón Mercader del Rio, tabii gerçek adı buysa, her şeyi Dava'sına feda eden militan, her şey diyorsam her şeydir, lafın gelişi değil, halkın sessizliği ve dehşeti içinde her şeyi, kendini ve sonunda bizzat Dava'yı da feda eden; zahmet edip başka yerde aramayın baylar bayanlar, işte pozitif kahramanınız! Zahmet edip –pırıl pırıl bir gerçekliğin aslına sadık sosyalist yansıması olarak– edebiyat sahnesinin önüne doğru iteklemeyin, zahmet edip de öne çıkarmayın bütün o traktör sürücülerini, örnek inek sağıcıları, doğru düşüncenin sevinci içinde yeni makine parçalarını dökmenin en iyi yolunu icat eden mühendisleri, sahiden bu kadar zahmete gerek yok baylar bayanlar, bunların yerine Ramón Mercader del Rio'dan bahsedin, yani bizim pozitif kahramanımızdan... ve Walter Wetter, koca bira bardağı elinde, pek neşe yansıtmayan ama sağaltıcı bir gülüşle gülüyordu ve Herbert Wettlich gerçekten bu şakadan nefret ediyordu. Hayatınızı zorlaştırabilir böyle budalalıklar, gerçekten zorlaştırabilir.

——ooOoo——

"Biz neyiz tam olarak, Georgi Nikolayeviç, bunu bana söyleyebilir misiniz?"

Belki de gerçek bir soru değildi bu, yani, belki de yanıtı önceden biliyordu.

İki yıl önceydi, Froschaugasse'de, Froschaugasse'nin üst başında, bir meyhanedeydiler; Georgi Nikolayeviç hâlâ Pinkus Kitabevi'ne yaptığı uzun ziyaretin, koca binanın üç katını, koridorlarına, merdivenlerine varıncaya dek kaplayan kitap raflarının –kısaca, her taraf kitap doluydu– heyecanı içindeydi.

Evet, iki yıl önce, eskitilmiş tahtadan ağır masalarla, gotik armalarla dekore edilmiş o meyhanenin gölgeli ortamında, Georgi Nikolayeviç'e tam olarak ne olduklarını sormuştu. Ama belki de bu bir soru değildi. Belki de bu sorunun yanıtı, bunun gerçekten bir soru olmasına izin vermeyecek kadar açıktı.

Swissair'in hostesi koltuk sıralarının arasında ilerliyor, dikkatli ve güleç bir bakışla emniyet kemerlerinin bağlanışını kontrol ediyordu. Uzun boylu, bakır tenli, kısa saçlı, rahattı. Kızın ilerleyişine, kendi hizasına gelişine bakıyordu, bir an için dikkatini çekmeyi de başardı, kız elini saçma götürdü ve geçip gitti. O zaman, arka tarafta reaktörleri boğuk boğuk ıslık çalan, kalkışa hazır bu uçakta, Inés'i bir daha hiç göremeyeceğine dair bir kesinlik belirdi içinde. Bundan dolayı heyecanlanmıyor, şaşırmıyordu da, yani aşırı derecede değil. Inés'i bir daha hiç görmeyecekti, o kadar. Tülbentten süzülmüş, kesici, delici köşeleri giderilmiş apaçık bir gerçeklikti bu, yırtıp parçalayarak içine yerleşmiyor, bir anda, yavan bir tatla içini dolduruyordu. Şurup gibi bir kesinlik,

ormanın nemli bir köşesinde aniden duyulan bir nane kokusu gibi. Inés'i bir daha hiç görmeyecekti, işte hepsi buydu. Kalbi bu yüzden daha kuvvetli, daha hızlı atmıyordu. Kanı bir yerlerine çıkmıyor, vücudunda tur filan atmıyordu. Nemli ve yakıcı bir titreyişle ciğerlerine kadar sarsılmıyordu. Hayır, hiç böyle şeyler olmuyordu. Kalkmak üzere olan Caravelle'in içinde oturuyor, sağındaki adamın profilini görüyordu, jet motorlarının ıslığı doruk nokatasına ulaşmak üzereydi, birkaç saniye sonra, korkunç ama kontrollü itiş güçleri kaptan tarafından serbest bırakılacak, uçak kalkış pistinde ilerleyecekti, uzun bacaklı hostes önünden geçmişti ve o ne heyecanlanmış ne de şaşırmıştı. Ne de endişelenmişti. Ne de özlem duymuştu. Sadece o kesinliğin içinde havada yüzüyordu, bir sabun kabarcığının, yağlı ve saydam bir maddenin içindeymiş gibi: bir daha Inés'i hiç görmeyecekti.

Uçak pistte ilerliyordu, artık zarlar atılmıştı.

Zürih'e varıncaya kadar, bu kesinliği ve başka kesinlikleri iyice bir gözden geçirmek için biraz zamanı vardı. Bir tür mutluluk dolduruyordu içini, gözlerini kapadı.

Zürih'te, iki yıl önce, Froschaugasse'de, Georgi Nikolayeviç Ujakov'a bir soru sormuştu, ve Ujakov mavi gözleri parlayarak gülmüştü.

"Tarih bir ortaoyunu gibi kendini tekrarlıyor, değil mi?" demişti Ujakov. "Bizler eski zamana ait bir tarihin kaba komik ve gülünç tekrarlarıyız."

"Hangi tarihin?"

"Hangi tarihin olacak, devrimin tarihinin elbette," demişti Georgiy Nikolayeviç.

"Amacına ulaşamamış bir tarih," demişti.

"Elbette öyle olacak! Amacına ulaşmış olsaydı fars gibi tekrarlanır mıydı? Yalnız öyle değil, hiçbir biçimde tekrarlanmazdı."

Yine de tereddüt ediyordu.

"Peki, bizim rolümüz ne, bu farsta?"

Ujakov gözlerini ona dikmiş bakıyordu. Onu görmüyor gibiydi. Sabit gözlerle, onu görmeden bakıyordu. Sabit gözlerle başka yere, kendi geçmişine bakıyordu.

"Trajik bir rol," dedi nihayet. "Trajik ve önemsiz, hatta gülünç. Devrim memurlarının karikatürüyüz biz. Artık dünya devriminin profesyonelleri yok ortalıkta, sadece yabancı ajanlar var, gizli servislerin memurları."

O sabah, gölde turistleri gezdiren tekneye bindiğinde, yolculuğu sırasında merkezden bir görevlinin ona yanaşıp kendini tanıtacağını biliyordu. Ne var ki, bunun bizzat Georgi Nikolayeviç olacağını aklından bile geçirmemişti. Son iki gün şehirde dayanılmaz düzeye çıkan temmuz sıcağına karşın, gölde hava serindi. Az sonra vapur bir köye yanaşmış ve iskelede köyün adını görmüştü: Wädenswill. Göle, dağlara, yeşilliğe, maviliğe, dünyaya bakıyordu, Wädenswill'de binen yolculara dikkat etmemişti. Birkaç dakika sonra, bir ses tanışma parolasını söylüyor, o da dönerek, mekanik biçimde kendisinden verilmesi beklenen yanıtı veriyordu, ama sesi, heyecanla sarsılarak, duyar duymaz tanımıştı, Georgi Nikolayeviç'in sesiydi bu.

O andan itibaren de birbirlerinden ayrılmamışlar ve durmadan konuşmuşlardı.

Şimdi, Froschaugasse'de söylenen onca sözden sonra, Georgi Nikolayeviç'in neyi düşündüğünü biliyordu. Artık gülünç bir fars şeklinde kendini tekrarlayan bu tarihte her biri kendi rolünü oynamıştı. Yirmili yıllar boyunca Ujakov, durmadan değişen bir sürü sahte adla, Avrupa'nın dört bir yanını dolaşmıştı. Komüntern'in yüksek memurlarındandı. Berlin'de, yoğun bir kargaşa içinde, nutukların ve sokak kavgalarının tozu dumanı arasında devrim kök salmaya başlıyor gibiydi; ama bir türlü olgunlaşıp boy atamıyor, kökünün üzerinde çürüyordu. Bir dönem en uzun kaldığı yer olan Viyana'da, çok geçmeden kaybedilecek olan sınıf savaşlarının derme çatma yamalı bohça kuvvetleri büyük bir karmaşa içinde toplanırken, parkların gölgeli ağaçları altında müzik tatlı tatlı dalgalanıyordu. 1924 Mart'ında, orada, yamru yumru bir İtalyan'la tanışmıştı; düşünerek geçen uzun sessizlikler sonunda birdenbire fışkıran söylemi, gölgeyle ışığı, birincille ikincili, önemliyle önemsizi bir anda ayırır gibiydi. Bu İtalyan daha sonra Komüntern Sekreterli-

ği'ne, Stalin'in öyle pek çabuk unutmayacağı ve pek karmaşık ve koridor kavgalarına girmiş olan Ercoli'yi de güç durumda bırakan, amansızca açık ifadeli ve ödünsüz mektuplar yazacaktı. ("Bu İtalyan kim?" diye sormuştu Ujakov'a. "Kim olacak, Gramsci canım!") Georgi Nikolayeviç'le işler hep böyleydi. Bazen çarpıcı bir tek sözcükle andığı insanların her biri bu tarihte bir rol oynamıştı, bu kişilerin her birinin tarihte bir adı vardı. Onu böyle sonu gelmeyecekmiş gibi dinledikçe, sanki kendi geçmişlerinin anonim karanlığı dağılıyordu. Tarihin maskesi düşüyor, içinde tutkularıyla, saplantılarıyla, hülyalarıyla, sevgileriyle, hatalarıyla ve bu hataları haklı göstermek için buldukları gerekçelerle insanlar ortaya çıkıyordu. Tarih, iyilikle kötülük arasında körü körüne bir çatışmanın sonucu değildi, başarısızlıklarla ilerlemelerin, sınıflar ve insanlar arasındaki ilişkinin çelişki dolu ürünüydü. Ujakov'un anlattıklarında, tarih haklarına yeniden kavuşuyordu: Artık bir ermişler biyografisi ya da melek-şeytan mitolojisi değil, –en azından yaklaşık olarak– bir bilgi olanağı oluyordu. Ama bu tarih bitmişti şimdi, yani artık sadece tarih olmuştu. Bazı bölgelerin haritalarında henüz gezilmemiş çölleri gösteren koyu kahve renkli boş alanlar gibi, sisli ve dumanlı bir arazi. En başta, tüm bilgileri ve tüm önyargılarıyla donanmış olarak, Amerikan üniversitelerindeki araştırmacıların girdiği bir çöl: Devrimin tarihi hemen hemen bütünüyle devrimcilerin yetkisinden çıkmıştı, ve bunların günümüzdeki söylemleri –elbette hâlâ tutarlı ve kuramsal bir söylem kurmayı amaçladıkları ölçüde– eski zaman söylemlerinin soytarıca ve karmaşık bir tekrarıydı ancak: herhangi bir siyasal pratikle bağı kalmamış, pragmatizmlerini, denetlenemez bir allameliğin ağır örtüsü altında gizlemeye çalışan söylemler.

İşte böyle konuşuyordu Georgi Nikolayeviç, iki yıl önce.

Zürih'te, göl turu yaparken ve daha sonra meyhanelerde, ara sokaklarda, kitapçılarda.

"Orwell'in *1984*'ünü okudunuz mu?" diye sormuştu.

Elbette okumuştu.

"Daha yeni elime geçti. Londra'dan gelen bir dost sayesinde."

Ujakov gülümsüyordu.

"Gizli servisler hiç olmazsa yeniden bir kitaplık kurmama izin verdiler," diye açıklamada bulunmuştu.

"Orwell'in kitabında birtakım çocukça şeyler olduğu kesin," diye eklemişti Ujakov. En azından bugün bütün ütopyacıların, bütün ahlakçı bilim-kurgu çığırının paylaştığı düşünce şu: Nitel bir teknolojik ilerleme üzerine kurulmuş ve kolektif denetim araçlarını olabilecek en üst düzeye çıkarmış "entegre" bir bürokratik dünya, böyle bir dünya, ister istemez insanlıkdışı, ya da daha uygun deyişle, insanlıktan arındırılmış olacaktır. Orwell'de aşkla ilgili olarak anlatılanlar çocukça şeyler. Huxley de aynı tuzağa düşmüştü. Sanki teknolojik gelişme, özü ve doğası gereği yabancılaştırıcı bir şeymiş gibi. Sanki ideolojik hümanizmin baş döndüren büyüsüne ve ne dediği anlaşılmayan laf ebeliklerine sığınmaktan başka çare yokmuş gibi. (Ve Georgi Nikolayeviç tekrar susmuştu. Yani söyleminin yürümekte olduğu yolu bırakıp bir yan yola sapmıştı. Sahi, önceki gün Cenevre'de bu konuya cuk oturan bir Fransız filmi görmüştü, *Alphaville* diye bir film. "Lirizmini yer yer beğendim, hem güç veren hem de umut kırıcı bir şey," demişti. "Biçimine gelince; bizim film yönetmenlerimiz de filmden bir şeyler kapsalardı fena olmazdı." Ama söz konusu filmde insan-teknik karşıtlığı gülünçlük, saçmalık derecesine dek götürülmüştü. Adamın elektronik beyinle karşılaşmasında, "bilincin dolaysız verilerine" dair Bergson'un basmakalıp deyimini sayıkladığı sahneyi görünce, anıra anıra gülmek gelmişti içinden. "Yine de," diye ekliyordu, "daha iyi düşününce, bu sahne oldukça tipik: geleceğin sosyologlarına ve ruh doktorlarına son derece değerli bir belge. İdeolojik hümanizmin –dininden utanan bir Hıristiyan olan– temsilcisinin, kültürsüzlükten, entelektüel azgelişmişlikten harap olmuş bir surat taşıyan bir gizli ajan tarafından canlandırılması, geleceğin makinelerinin dönen birkaç manyetik bant makarası ve sarhoş bir sokak serserisi sesiyle temsil edilmesi de oldukça an-

lamlı ve ipucu veren öğeler. Ne güzel bir insan ve makine kavramı!")

Ama Georgi Nikolayeviç söyleminin normal akışına yeniden dönmüştü.

"Orwell'in kitabında işte böyle çocukça şeyler var. Çünkü, diyelim ki devrim bir fiyasko oldu, bugünkü durgunluk da eninde sonunda bürokratik bir toplumun oluşmasına vardı –ve son olarak biz de küresel kapitalist pazarın devlet sektörü haline geldik– ki bütün bunlar öngörülebilirdi, işte bu durumda bile gelişmiş kapitalist dünyanın bu saf, ilkel ve gerici imgeyle hiçbir ilgisi olmazdı. Bunun nasıl bir şey olabileceğini –ve yeni çelişkilerinin neler olabileceğini– anlamak için, daha çok *Grundrisse*'deki betimleme ve çözümlemelerden yana dönüp araştırmak gerekirdi, değil mi? Ancak bütün bunlar Orwell'in kitabının temel unsuru değil. Bu kitapta benim asıl ilgimi çeken, tarihin sürekli olarak yeniden yazılması, geçmişin sürekli olarak bugünün taktik gereklerine uydurulması, siyasal pratiğin olabilmesi için mutlaka var olması gereken kolektif belleğin silinmesi fikri. Elbette Orwell bu fikri bizim Sovyet deneyiminden almış, ama fikre tüm anlamını veren romanesk kurgunun yoğunlaştırıcı biçimi, bizim kendi deneyimimizi de aydınlatıyor. Ama ben neden sana bütün bunlardan bahsediyorum ki?"

Georgi Nikolayeviç bütün bunlardan neden bahsettiğini elbette biliyordu, sorusu sadece söylemini yeniden canlandırmak, ilerlemesini sağlamak için başvurduğu bir "sözbilim" inceliğiydi.

Georgi Nikolayeviç bütün bunlardan, kendi tarihimizle ilintili olarak bahsediyordu. O bu tarihi yaşamıştı, devrim olarak, devrimin umutları ve başarısızlıkları olarak. Bense aynı olguyu gülünç ve saçma bir istihbarat etkinliği olarak yaşıyordum. O, dünya devriminin bir yüksek memuru olmuştu, bense bir KGB ajanından başka bir şey değildim.

Yirmili yılların ikinci yarısında, devrimci dalganın geri çekilişi sırasında, Komüntern örgütü proletaryanın uluslararası –ve "uluslararasıcı"– öncü gücünün iskeleti olmaktan

çıkmış, esas olarak Rus komünist partisinin, başka deyişle partinin yönetici grubunun, bir iktidar, denetim ve baskı aracına dönüşmüştü. Böylece devrimin geri çekilişinin bizzat Komüntern'in kendi örgütü tarafından sağlamlaştırıldığı görülmüştü; bu örgüt şimdi, bir yandan ideolojik ve gerçekdışı bir vizyonu, dünya çapında ve doğrudan sınıf savaşı –Sınıfa karşı sınıf! Yürüyün sosyal demokrasinin bilgiç ayılarının üstüne!– savını sürdürürken, diğer yandan, ihraç ve aforoz taktikleriyle, bütün komünist partilerinin başına Sovyet devletinin anlık ve değişken çıkarlarına kayıtsız şartsız boyun eğen siyasi ekipler getirme planını uyguluyordu. (Sovyet devleti diyordum ve bu sözcük derhal dilimi tırmalıyordu, çünkü bu terimin semantik evrimi oldukça anlamlıydı. Kesin ve net anlamıyla, *Sovyet, sovyetik* terimleri büyük olasılıkla evrensel yaygınlıkta bir toplumsal yapı biçimini, yani sosyalist demokraside işçi ve köylülerin danışma ve karar kurullarını, "şûra"larını, niteleyen kavramlardır. Ne var ki, Rusya'ya özgü bir gerçekliğin tam ve dar anlamıyla ulusal ifadesi olan bir yan anlam kazanmışlardır. Böylece, örneğin *Sovyet yüzücülerinden* söz etme noktasına gelinmiştir ki, işte size pek güzel bir semantik saptırma örneği!) Ve böylece, bazen zorbaca ve şiddetli, bazen ideolojik gevezeliklerin dumanlarında boğulduğu için hissedilemeyen bu bozulma ve soysuzlaşma süreci boyunca, dünya devriminin memurları şimdi benim bulunduğum konuma gelmiş, gizli servis ajanları olmuşlardı.

Ama yine de iş bu denli basit değildi, Ujakov haklıydı.

Tarih kendini bir kaba komedi şeklinde tekrarladığından, bizler de dünyanın dört bir yanında, gülünç ve zavallı biçimiyle, soysuzlaşmış da olsa, gerçekdışılığa bir tür dinsel katılım olarak yaşanmakta da olsa, evrensel bir projenin gönülsüz ve sinsi yürütücüleriydik. Kahramanlarımız vardı, Richard Sorge gibi; mistik ermişlerimiz vardı, Klaus Fuchs gibi. Ve böyle olduğu için, Los Alamos ya da Hartwell'den atomun parçalanmasıyla ilgili en gizli formülleri [Rusya'ya] göndermek, devrimin –belki– yeniden canlanması davasına edilen nesnel bir hizmet olduğu için, işte bunun için, dün-

yada bu kadar çıkarsız ve karşılıksız destek ve işbirliği bulabiliyorduk. Bundan dolayı –ki Ujakov'un bahsettiği fars da tam burada başlıyordu– Moskova'da, Bir Mayıs'ta patlatılan törensel nutuklara inananlar –bu inanma tamamen bir araç niteliği taşısa ve sorumlu oldukları dünya çapındaki istihbarat örgütünün ideolojik olarak beslemek niyet ve zorunluluğundan kaynaklansa da– KGB'nin en yüksek rütbeli sorumlularından birkaçıydı sadece.

"Tamam mı?" demişti Ujakov. "Cevaptan tatmin oldun mu?"

Başımı sallamıştım, gülümseyerek.

"Gerçekten tam bir fars," demiştim.

Ama bu iki yıl önceydi, ve bugün beni Zürih'te bekleyen kesinlikle Georgi Nikolayeviç olmayacaktı.

CIA'nın adamlarına göre kaç saat zaman kazanabildim acaba, diyordum içimden. Giriştiğim işin başarısı ya da başarısızlığı buna bağlıydı. Saat, hatta dakika meselesi. Çünkü merkezden gönderilecek biriyle kişisel olarak temas kurmaya ne niyetim ne de zorunluluğum vardı. Bunun için kırk sekiz saat beklemem gerekirdi. Bir kopyasını, daha doğrusu ilk versiyonunu Inés'e bırakmış olduğum raporumun metnini "posta kutusuna" koyabilmek için Zürih'te sadece yirmi-otuz dakika kadar özgürlüğe ihtiyacım vardı. Hain, haberleşme ayağında yer almadığından, bu raporu ele geçirme şansı yoktu: benden haberi bile olmayacak, bu durumda beni CIA'ya teslim edemeyecekti. Evet, hain bizzat merkezin kurmayları arasında olmalıydı. Ama oradaysa, makamı ne olursa olsun, raporumu ele geçiremezdi. Yöntemleri biliyordum. Rapor merkeze ulaşır ulaşmaz beş kopya olarak fotokopisi alınacaktı ve rütbesi ne olursa olsun hainin bu beş kopyanın hepsine el koyması pratikte mümkün değildi. En kötü olasılıkla, ikisi onun erişimi dışında kalacaktı: arşiv kopyası ile, KGB Kurmay Heyeti'nin üstü durumundaki Parti Merkez Komitesi sekreterliğinin servislerine gidecek olan kopya. Evet, benim bu raporu yerine ulaştırmama engel olmalarının tek yolu, beni Zürih'te, posta kutusuna varamadan önce kıstırmaktı. Bu da, dediğim

gibi, bir saat ya da dakika meselesiydi. Kaç saat, kaç dakika kazanabilmiştim acaba Amsterdam'da? Yakında belli olacaktı.

Bir sigara yaktı, koltuğunu arkaya yatırdı ve lombozdan dışarı bir göz attı. Uçak seyir hızına ulaşmış, pamuk yığınlarına benzeyen bulut okyanusunun üzerinden uçuyordu.

Herhangi bir nedenle posta kutusuna ulaşamasaydı bile, Inés'e emanet ettiği raporun kopyası elde olacaktı. Inés onu merkeze ulaştıracaktı (yani, raporun içeriği ve gideceği adres hakkında hiçbir şey bilmediğinden, aldığı emri yerine getirecekti sadece). Bu iş birkaç hafta alabilirdi, çünkü daha güvenli olsun diye düşündüğü yol oldukça uzun ve dolambaçlıydı. Inés'e emanet ettiği metin kendi elindeki kadar eksiksiz değildi, çünkü bazı ayrıntı ve açıklamaları ancak Amsterdam'da metne ekleyebilmişti, ama ne de olsa merkezde bir soruşturma başlatılması için rahat rahat yeterdi.

Bulut denizine bakıyordu.

Az sonra öğlen olacak, telgraf tam öğlen sessizliğinin kalınlaşarak saydam ve yoğun bir küreye, evin, bahçenin, kestaneli yolun üzerine ipeksi ve geçirgen bir sessizlik kapağı gibi kapanan bir tür fanusa dönüştüğü anda, –rüzgârın çıkmasından az önce– Cabuérniga'daki eve ulaşacaktı. Inés katlanmış mavi kâğıdın yapıştırılmış kanatlarını açacaktı: DÖNÜŞ TARİHİ HENÜZ BELLİ DEĞİL STOP HUMPTY DUMPTY SİZİ ÖZLÜYOR RAMÓN. Biraz sonra, kendisi Zürih'e inmek üzereyken, dün, yani 14 Nisan günü, La Haye'den dönüşünde göndermiş olduğu telgrafın metni Inés'in gözünün önünde olacaktı.

Birdenbire kan beynine sıçradı, kalbi yerinden fırlayacak gibi çarptı, bakışları donuklaştı, kanı damarlarında dondu, başında saçları diken diken oldu, kendini kaybetmek üzereydi, kanı damarlarında kaynadı, midesine kramplar girdi: özetle, o korkunç iç sıkıntısı, o dehşetli korku...

Nasıl olmuş da daha önce düşünememişti bunu!

CIA'lı herifler mutlaka iki telgrafını ele geçirmişlerdi. Kendisini gözetlemek için girmiş oldukları anlaşılan o ka-

dar zahmete bakılırsa, en akla yakın varsayım buydu. Ama bu Amerikalılar Sonsoles'in kendisine şaka olsun diye Humpty-Dumpty dediğini ve kendisinin de –öyküde Humpty-Dumpty'nin başına birçok şaşırtıcı şeyler geldiğinden– birçok çeşitlemeye olanak veren bu çocuk oyununa bu yüzden girdiğini bilemezlerdi. Dolayısıyla, iki telgrafın fotokopilerini görünce herhalde, bu Humpty-Dumpty sözcüklerinin, kendi görevinin gidişiyle ilgili şifreli mesajlar olduğunu düşünmüşlerdi. Ve eğer bu sonuca varmışlarsa, Inés de şüpheliler listesine giriyordu: Onun haberleşme görevi yaptığını sanacaklardı. Bir aydan beri açığa çıkarmaya ve içine sızmaya boşuna çalıştıkları ağın bir ilmeğini nihayet yakaladıklarını sanacaklardı.

Eğer durum bu idiyse, Inés tehlikede demekti. Hatta iki kat tehlikede, çünkü elindeki kâğıtların gerçek önemini bilmiyordu, dolayısıyla yeteri kadar dikkatli, yeteri kadar uyanık davranmayacaktı.

Bu sorun üzerine yoğunlaşmaya, tüm açılardan ele alarak üzerinde acele etmeden düşünmeye çalışıyordu.

Bir düşünelim. Amerikalılar iki telgrafı da ele geçirmişler miydi? Bu, en akla yakın varsayımdı. Bir adam bu kadar sıkı, kendisine Amsterdam'da uygulanan kadar sıkı bir gözetim altındaysa, onun postasının da şu ya da bu şekilde kontrol altında tutulduğu kabul edilebilir. Tamam. Telgraflara gelelim. Neydi bunların tam metni? 13 Nisan'da, yani Amsterdam'a geldiği gün, şöyle yazmıştı: HUMPTY DUMPTY TURP GİBİ STOP SENİ SEVİYORUM RAMÓN. Resepsiyonun önündeydi, bir telgraf formu istemişti. Mekanik bir şekilde adresi yazmıştı. Sonra, yine düşünmeden, belki de Sonsoles'in bir görüntüsü –daha doğrusu, her biri çocuğunun bir hareketini, bir duruşunu yakalayıp dondurmuş hareketsiz enstantane fotoğrafların patlayıp ayrışması gibi bir dizi görüntü, ancak serinin bütünü hem akıcı hem şimşek gibi hızlı bir hareketin canlılığını taşıyor– gözünün önüne geldiğinden, sanki küçük kızı gerçekten o anda beyaz kumla kaplı boş bir çöl olan zihninden geçtiğinden, normal olarak YOLCULUK İYİ GEÇTİ ÖPÜCÜKLER ya da

YOLCULUK İYİ GEÇTİ SENİ DÜŞÜNÜYORUM diye yazacağına, telgraf formuna HUMPTY DUMPTY TURP GİBİ STOP SENİ SEVİYORUM RAMÓN diye yazmıştı, Inés bundan Sonsoles'e söz etsin, o akşam yemekte ya da daha sonra Sonsoles çok hoşuna giden çiçekli kreton kaplı tavanlıklı eski çocuk karyolasına yattığı sırada, tam o anda, olağanüstü bir kahramanlık yapmak için Amsterdam'a gitmiş olan Humpty-Dumpty'nin serüvenlerine yeni bir bölüm uydursun diye. Ve ertesi gün de, bu kez ne yazdığının son derece bilincinde olarak, oyuna devam etmek üzere, DÖNÜŞ TARİHİ HENÜZ BELLİ DEĞİL STOP HUMPTY DUMPTY SİZİ ÖZLÜYOR RAMÓN diye yazmıştı.

Şimdi, çeyrek saat, yirmi dakika sonra, bu ikinci telgraf da Cabuérniga'daki evde Inés'e ulaşacaktı. Ayrı ayrı ele alınırsa, telgrafların hiçbiri kuşku uyandıracak nitelikte değildi. Yazışmalarını kontrolle görevli CIA ajanının kafasını karıştırabilecek olan şey, bunların karşılaştırılması ve Humpty-Dumpty adının iki kez tekrarlandığının görülmesiydi. Bu herif İngiliz çocuk tekerlemelerine aşina idiyse, çocukken okuduğu Lewis Carroll masallarını hatırlıyorduysa –CIA'lı bir herif neden Lewis Carroll okumuş olmasındı ki?– belki de bu Humpty-Dumpty sözcüğünün tekrarlanmasına gülümseyip geçerdi. Bu mümkündü, ama yine de buna fazla güvenmemek gerekirdi. Şifreli bir mesaj gibi görünen bir metin karşısında, Amerikalılardan, daha çok bir kuşku refleksi beklemek gerekirdi; bundan, mümkün olan tek mantıklı sonucu çıkaracaklarını düşünmek gerekirdi: Inés de, şu ya da bu şekilde, bu işin taraflarından biriydi. Eğer bu varsayımı yanlışsa, ne âlâ, boşu boşuna tasalanmış olacaktı. Ama doğruysa, belki de yapılacak bir şey vardı.

Şimdi düşünelim.

CIA'nın sorumlusu, ajanlarından birinin bu iki telgraf ve olası anlamları hakkındaki raporunu alıyor. İkinci telgraf kendisi tarafından dün saat on yedide gönderildiğine göre, –Amerikalılar hesabına çalışan otel görevlisinin ikinci telgrafın metnini onlara iletmesi için geçecek süre hesaba katılırsa– bu rapor ancak dün akşam geç vakit, hatta bu sabah

verilmiş olabilir. Ne olursa olsun, burası önemli değil. O anda CIA sorumlusu –hâlâ Inés'in bu işte oynamakta olabileceği rol hakkında daha önce söz edilen sonuca vardığı varsayılırsa–, bu CIA sorumlusu iki şey yapabilir. Ya bu olayı not eder ve gözetlediği adamın ve onunla birlikte kendi adamlarından birinin ortadan kaybolmalarıyla kafası fazla uğraştığından araştırmayı sonraya bırakır; ya da, tam bu nedenle, bu uğraş kendisini bütün yolları yoklamaya sevk edeceğinden, derhal Inés'le ilgilenmek üzere birini gönderme kararı alır.

Güzel. Şimdi en kötü varsayımı seçelim.

CIA sorumlusu bu sabah, Inés'le ilgilenilmesi için Madrid'e telefon etmiştir. Eğer Inés'in elinde Kiril alfabesinin harfleriyle kaplı birkaç yaprak pelür kâğıdı bulunmasaydı, bunun hiçbir önemi olmazdı aslında. Inés'i gözetlemeleri neye yarar ki? O bütün bu işin dışında değil mi? CIA'yı ilgilendirecek hiçbir teması ve tanıdığı yok. Onu aylarca gözetleseler bile bu hiçbir şeyi değiştirmez. Evet, ama o birkaç yaprak kâğıt onda. İçeriklerini ve gerekirse gidecekleri adresi bilmiyor, ama önemlerinin bilincinde; verdiği yönergeyi harfi harfine yerine getirsin diye bu noktayı Inés'e vurgulamak zorunda kalmıştı. Hatta daha sonra bir açıklama yapmaya da söz vermişti. Bu yüzden, Inés birtakım yabancıların böyle beklenmedik biçimde ortaya çıktıklarını fark edince –Amerikalıların Cabuérniga gibi bir yerde fark edilmeden dolaşmaları olanaksızdır– aşırı telaşa kapılıp CIA'nm dikkatini üstüne çekecek bir harekette bulunabilir. Kendisinin emanet etmiş olduğu kâğıtları korumak niyetiyle bir girişimde bulunabilir –ya da onları başka yere saklamaya çalışır; ya da onları mümkün olduğu kadar çabuk, yeşil ışığı beklemeden, yerine göndermeye kalkabilir–, yani Amerikalıların kâğıtları ele geçirmelerini sağlayacak bir girişimde bulunabilir. Demek ki, tehlike yalnız Amerikalıların Inés'i gözetlemeye karar vermelerinde değil; Inés'in gerçekten bomba gibi patlayabilecek bir belgeyi elinde bulundurmasında.

Kararını hemen verdi.

Zürih'te yapacağı ilk iş, bunun için birkaç değerli dakikayı yitirecek olsa bile, bu kâğıtları yakması için Inés'e bir telgraf çekmek. Cabuérniga'ya ulaşmak kolay değil, büyük olasılıkla Amerikalılar oraya arabayla gidecekler. Yani, en erken yarından önce orada olamayacaklar. Sonra, ne de olsa köyde biraz sağı solu tanımaları, eve yaklaşma çareleri aramaları da gerekecek. Bu da ona fazladan birkaç saat kazandırır. Telgraf onlardan önce varacak. Nisanın solgun güneşi ya da –tuz kokusuyla okaliptüs kokusunun karışımından oluşmuş– tanımlanamaz bir koku taşıyan ince ahmakıslatan yağmuru altında Cabuérniga'da boy gösterdiklerinde kâğıtlar yakılmış olacak.

Kendi kendine gülüyor. Doğru yolu bulduğu izlenimi var içinde. Her şeyin böyle olup biteceğinden emin, sanki düşüncesi gidişatın karanlık örgüsünü aydınlatmış, çıplak bırakmış gibi, sanki hayal gücü bu engellenemez olaylar zincirine egemen olmuş, artık onun karşısına etkili bir önleyici hamleyle çıkabilirmiş gibi.

Inés'in elindeki kâğıtlara gelince; zarlar atılmıştı artık. Raporunu merkezin Zürih'teki posta kutusuna koymayı başarırsa, zaten kâğıtları elde tutmanın hiçbir nedeni kalmıyordu. Başaramazsa, düşünürdü. Hiç olmazsa Inés korunmuş olacaktı –ve Inés'in korunmuş olacağını düşünürken birdenbire şu son günlerdeki her karar ve girişiminin altında yatan gizli, örtülü kararın bilincine varıyor ve görünüşteki net ve somut etkinliğinin maskesi altında saklanan bu karanlık karar şimdi ona apaçıklığın tüm aydınlığıyla görünüyor: Elbette, yapılması gereken buydu işte, bu bataktan çıkabilirse– ve hiç olmazsa Inés korunmuş olacaktı böylece.

Hafif bir el omzuna dokunuyor, gözlerini bulut denizinden çeviriyor. Hostes ona doğru eğilmiş, soğuk bir içecek isteyip istemediğini soruyor.

Genç kadının vücudunu, yanağını döven kısa saçlarını görüyor. Kıza gülümsüyor.

"Soğuk içecek mi? Hayır, ama bir duble votka getirin bana, büyük bir bardakta olsun, iki parça da buz koyun."

Hostes durumunu bozmuyor, gülümsemesine karşılık o

da gülümsüyor.

"Tamam. Ne istediğinizi biliyorsunuz, hiç değilse."

İngilizceyi mükemmel konuşuyor. Belli belirsiz ruj sürmüş, gözleri ela.

"Evet, arada sırada bildiğim olur," diyor.

Birlikte gülüyorlar, hostes doğruluyor. Kıza her şeyin yolunda gittiğini, ne olursa olsun Inés'le Sonsoles'in korunmuş olacaklarını söylemek geliyor içinden. Tam o saatlerde iki Amerikalının kara yoluyla Cabuérniga Vadisi'nin yolunu tutmak üzere Madrid'den ayrılmakta olduklarını söyleseydi kız kendisine nasıl bakardı, diye geçiriyor içinden –herhalde bir Seat 1800 kiralamış olacaklar, çünkü bu yolculuğu o koskoca arabalarından biriyle yapamazlar çünkü plakaları İspanyol plakalarına benzemekle birlikte, *US Forces*'a ayrılmış serilerden seçilmiş numaralar taşır ve bu nedenle en kuytu illerde bile kim olsa onları tanır–; ona deseydi ki, bu iki Amerikalının görevi Inés'i gözetlemek ve Mercedes'i alıp Santander'e indiği zaman onu izlemek; ona deseydi ki, ama geç kalacaklar, çünkü Inés çoktan tehlikeli kâğıtları yakmış olacak. Bakarsın, bal gibi anlardı kız, neden olmasın; *Swissair*'in hostesleri hiç belli olmaz.

Hostes, istediğini hemen getireceğini söyleyip uzaklaşıyor.

İki yıl önce, Georgi Nikolayeviç de onun votka içişine bakıyor ve ulusal geleneklere bağlı kaldığına işaret ediyordu.

"Gördüğüm kadarıyla ulusal geleneklere bağlı kalıyorsunuz dostum," demişti Georgi Nikolayeviç.

Gezi teknesinden Küsnacht'ta inmişlerdi ve yemeklerini orada, göl kıyısında bir lokanta olan *Ermitage*'da yiyorlardı.

Evet, ulusal geleneklere bağlı kalıyordu, en azından içki konusunda.

Yemeklerini ısmarlamışlar, votka içerek servisin yapılmasını bekliyorlardı; yani ben votka içiyordum, Georgi Nikolayeviç gazlı maden suyundan başka içeceği ağzına koymazdı. "Suslov Yoldaş'la en az bir ortak noktanız var," demiştim gülerek. Bir an irkilmiş, mavi gözleri buğulanmıştı.

"Her şeyi bilmek istiyorsanız," demişti sonra, "Suslov Yoldaş'la bir başka ortak noktam daha var. Sigara da içmem, hatta kapalı yerlerde tütünün kokusuna bile dayanamam. Tıpkı Suslov Yoldaş gibi." Birkaç saniye susmuştu. "Ama herhalde aynı nedenlerle değil," diye sözünü bağlamıştı Georgi Nikolayeviç ve ben de yaptığım şakadan biraz utanmıştım. Mihail Suslov'un herkesçe bilinen tütünden nefretinin nedenlerini bilmiyordum, ama Georgi Nikolayeviç'in neden kapalı yerlerde onun kokusuna bile dayanamadığını pek iyi biliyordum. Tütün kokusu onun belleğinde, bir daha silinmemek üzere, 1938'de sürgün edilmesinden hemen önce, maruz kaldığı bitmez tükenmez sorgu seanslarına bağlıydı. Tütün kokusu, günler ve geceler boyunca ona itiraf edilemez suçları itiraf ettirmeye çalıştıkları kapalı yerlere çözülmezcesine bağlıydı. Bu yüzden şakamdan utanmış ve konuyu değiştirmiştim.

Ak saçlı, yaşlı adama bakıyor ve tanıdığım bütün insanlar arasında en çok ona saygı ve sevgi beslediğimi düşünüyordum. Sanki tanımadığım, kurşuna dizilerek ölen babanın yerini, –böyle bir niyeti yoktu– doldurmaya en çok o layıktı. (Ve yeniden o öteki anıyı araya giriyordu, yani bir anı değil de bir anının öyküsünü: bana Adela Hala'nın anlattığı o anının görüntüleri, hayaletleri –ama kendisi o sahneye tanık olmamıştı; ihtiyar adamı farların ışığında mezarlığın duvarına yasladıklarında orada değildi; uzun yıllar boyunca, bazı tanıkların kısa anlatılarına dayanarak, ağabeyinin ölümünün anısını iplik iplik, ayrıntı ayrıntı yeniden kurmuştu kafasında ve şimdi sanki orada bulunmuş gibi bilincine çağırabiliyordu, herhangi bir görgü tanığının kısa ve muğlak anlatısına göre ayrıntı bakımından çok daha zengin ve verimli bir hayali vizyonun hemen hemen kusursuz bütünlüğü içinde– İspanya'ya gelişimden birkaç ay sonra, Cabuérniga'ya bir yolculuk yapmam söz konusu olduğu sırada, sanki eski aile ocağına gelmeden önce o anının ağırlığını paylaşmamı istiyormuş gibi, bir mektupta uzun uzun betimlediği o anı.)

"Bizim oralarda ne var ne yok, Georgi Nikolayeviç?" di-

ye sormuştum, ilk yemekler gelip garson uzaklaşınca.

Tabağındakini didikliyordu, gözlerini kaldırmıştı.

"Bundan bahsetmemizi sahiden istiyor musunuz?" diye sormuştu. "Yemeğimizin tüm keyfini kaçıracak şimdi."

Tepki vermeden sözlerinin devamını bekliyordum. Benimleyken yapabileceği gibi, çekinmeden, korkmadan, bunlardan bahsetmek isteyeceğini biliyordum.

Sadece bekliyordum.

Hostes bana doğru geliyordu. Büyük bir bardakta, içinde iki parça buzla, bir duble votka getiriyordu bana. Kuvvetli içkiler konusunda dereden tepeden bir-iki lafladık. Alkolün kendisine aptalca şeyler yaptırdığını söyledi, ben de onu votkamı paylaşmaya davet ettim. Elinde benim için bozdursun diye verdiğim on dolarlık banknotla, gülerek gitti. İhtiyar da, iki yıl önce, votka içişime bakıyor ve Nikita Sergeyeviç'in günlerinin sayılı olduğunu söylüyordu. Prezidyum'da güç dengesi altüst olmuştu, ve Nikita Sergeyeviç'in tasfiyesi artık ay, hatta hafta meselesiydi. "Dram şu ki," diyordu Ujakov, "hiçbirimiz Nikita Sergeyeviç'in ayrılışına ağlamayacağız, ama yerine gelen daha beter olacak: durgunluğun, eylemsizliğin egemenliği, sönük ve renksiz bir sıradanlık dönemi. Thermidor bile değil, Louis-Philippe![1] Artık, tartışılır olsa bile, bir stratejimiz olmayacak azizim, hatta politikamız bile olmayacak! Günlük işlerin bıktırıcı bir titizlikle çekilip çevrilmesi, o kadar." İki yıl önce Georgi Nikolayeviç, çatalı havada, SSCB'nin içindeki sosyal güçler arasındaki ilişki ve dengelerin analizine girişiyordu ve *Swissair*'in hostesi elleri İsviçre parası dolu, bana doğru geliyordu. On doların ne kadar İsviçre parası ettiğini ve yiyip içtiğim düşülünce elde ne kaldığını hesaplamak için yanımdaki boş koltuğa oturdu. Belki de oyun olsun diye, hesabı birkaç kez yaptı, ben de ona doğru eğildim. Sol avcumu dizinin üzerine koydum. Bir şey demiyor, gülerek hesabını karıştırıp baştan başlıyordu. Bu on doların onu öğle ya da akşam ye-

[1] Thermidor: Fransız Devrimi'nin "Terör" denilen radikal dönemini sona erdiren sağcı darbe: 9-10 Thermidor Yıl II (27-28 Temmuz 1794). Louis-Philippe: 1830 Devrimi'yle iktidara gelen, finans sermayesinin adamı "burjuva kral" ("Fransa Kralı" değil, "Fransızların Kralı"!). (Çev.)

meğine davet etmemi sağlayacak kadar İsviçre Frangı eder göründüğünü söyledim. Hayır, öğle yemeği için serbest değildi, ama bu akşam izinliydi. Ama öyle de olsa, on doların üstü bu iş için yeterli değildi zaten: Pahalı zevklerim vardır, diye de belirtti. Hemen, endişesini yatıştırdım, elimde harcanabilecek başka on dolarlıklar da vardı. Güldü, galiba sonunda hesabını da tutturmuştu, sol avcumda, çorabın hafifçe gıcırdayan pütürlü yüzeyi altında, bacağının ılıklığını hissediyordum. Küsnacht'tanmış, dediğine göre, ve bak şu işe, dedim hemen, ne rastlantı! İki yıl önce ben de Küsnacht'ta gezinti yapmıştım. Bir yaz günü. Göl İsviçre mavisi, karşı dağlar İsviçre kar beyazı, ovalar İsviçre yeşiliydi. Evet, *Ermitage*'ı biliyordu, çok iyi bir lokantaydı. Akşam, ağaç öbeklerinin altında, dedi, dans da edilebilir. Orkestra, Viyana valsleri ve çardaşlar çalıyormuş. Ne şans! Kaliteli Orta Avrupa müziği dinlemeyeli o kadar zaman olmuştu ki! *Ermitage*'da yatıya da kalınabiliyor mu, diye sordum. Bana on dolarımın İsviçre parası olarak üstünü uzattıktan sonra, kıkır kıkır bir gülüşle kalktı, ama iki yıl önce *Ermitage*'da hiç de müzik yoktu, en azından böyle bir şey aklımda kalmamıştı.

İki yıl önce, *Ermitage*'ın terasında, gölün menevişlenen yüzeyine bakıyor ve Ujakov'un Nikita Sergeyeviç Kruşçev'in düşüşünün nedenlerini açıklamasını dinliyordum. Hem karmaşık hem de bayağı bir olaydı. Her türlü parti örgütünün çarpıştığı bu iç karartıcı savaşta insana biraz olsun coşku ya da yeni bir umut esinleyen hiçbir şey yoktu. Artık kanlı değil sadece iğrenç olan, ve içinde ne kitlelerin ne de partinin hiçbir rol oynamadığı bu iç karartıcı ve bayağı hikâyeyi dinliyordum –ama hâlâ bir parti var mıydı, küresel bir siyasal projeyi tasarlayabilecek, hiç olmazsa kabul edebilecek, özerk sosyal güçler var mıydı?–, bu hikâyeyi dinliyordum ve ilk bakışta tuhaf gelecek şekilde, yurt özlemine tutulmaktan kendimi alamıyordum. Georgi Nikolayeviç'le ben dikkat çekmemek için Almanca konuşuyorduk; neyim olduğunu sormak için sözlerine ara verdiğinde, yurt özlemine, *Heimweh*'e tutulduğumu söyledim. Başını sallayarak

bana baktı. Bana doğru eğildi ve sır verirmiş gibi bir hikâye anlattı. 1955'te Kolyma'dan döndüğünde, Moskova'yı tanımamakla kalmamış, üstelik kenti barınılmaz bulmuş. Tam anlamıyla içinde yaşanmaz bir yermiş. Hayat sönük, renksiz, şekilsizmiş; bir tür gevşeklik kangren gibi her yanı sarmışmış. İnsanlar herhalde daha iyi geçinebiliyorlarmış, ama kaderlerinin kişisel planda iyileşmesinin verdiği ortak ve bayağı baş dönmesi içinde, her biri kendisi için, yalnız başına yaşıyorlarmış. Elbette ona da bir yer açmışlar, ama kenara çekilerek, araya mesafe koyarak. Sakın ha geçmişten söz etmesinmiş, bu yakışık almazmış! O zaman kaçmak isteği uyanmış içinde, akranlarının onu bir tür kibarca kuşkuyla gözledikleri, gençlerinse bazen kin bazen kinik bir boş vermişliğe sığınıp yanlarına kimseyi yaklaştırmadıkları bu ahtapot yayılışlı ama çürüyen başkentten ayrılmak isteği. O da hissetmiş bu memleket hasretini, dünyayı altüst eden büyük Rus çılgınlığının özlemini.

İşte böyle, sanki kanım akışkanlığını yitirmiş de, diri diri derimi yüzen binlerce minik kristal taneciği, minicik çöpler taşıyormuş gibi, derin bir yurt özlemi çekiyordum.

Dün akşam, Amsterdam'da, limandaki meyhanede de aynı hissi duymuştum.

Zürih uçağındaydım, iyi buzlanmış votka içiyordum ve iki yıl önce Küsnacht'ta Georgi Nikolayeviç'i son kez gördüğüm zamanki duygu adeta dünküyle üst üste geliyor, çakışıyordu, sanki aradaki zaman silinmiş gibi, sanki her zaman ve sonsuza dek bu özlemin, bu memleket hasretinin içinde, biraz tiksinmiş, biraz yumuşamış halde yuvarlanıp gitmeye yargılıymışım gibi. *Heimweh,* dedik ya! Bu duyguyu adlandırmak için daha iyi bir sözcük olabilir mi?

Dün akşam, Zeedijk'e yakın bir meyhanede, adamın biri *Suliko*'yu söylemeye başladı. "Neredesin Suliko? Duyuyor musun beni?" Tanımadığım adamın pes, biraz boğuk sesi tanıdık sözleri Rusça söylüyordu, şarkının sade ve etkileyici melodisi bana hemen rüzgâr altındaki ormanların sonsuz yayılışını, pınarların şırıltısını, eski zaman karlarının tatlı mavimsi parlaklığını hatırlattı. *Suliko!* Bütün çocuklu-

ğumuz boyunca, sır verir gibi bu şarkının Stalin Yoldaş'ın en sevdiği şarkı olduğunu tekrarlamamışlar mıydı bize? Öldüğü gün bütün kent, yorulmak bilmezcesine, bu şarkıyı mırıldanır gibiydi. "Neredesin Suliko? Duyuyor musun beni?" Sözler gecenin içinden, Sendikalar Sarayı'na doğru giden kalabalıkların karmakarışık ayak seslerinden, kapalı pencerelerden, Moskova Nehri'nin karanlık sularından sızıyor gibiydi; Kremlin duvarlarının üstünden üstümüze tatlı tatlı yağıyor gibiydi. Yirmi yaşındaydım, adeta aklım başımdan gitmiş, kalabalığın düzensiz ve dehşete düşmüş dalgalanmalarının üstünde bir mantar tıpa gibi inip çıkarak şuraya buraya gidip geliyordum ve bu şarkının müziği sanki bütün o uçsuz bucaksız umutsuzluk ve çaresizliği simgeliyordu. Suliko, Suliko! Ne zavallılık! Dün, on üç yıl sonra, Zeedijk'e yakın o İspanyol meyhanesinde, yine öfkeden ve sevgiden gözlerim yaşarıyordu.

Ama hoparlörlerden bir ses uçağın Zürih Havaalanı'na inişe geçtiğini ve hissedilecek hız düşüşünün hava frenlerinin devreye girmesinden kaynaklandığını anons etti.

O zaman, votkasını bitirdi ve Zürih'te yapması gereken şeyler üzerine yoğunlaşmaya çalıştı. Zaman geçti, hostes tekrar göründü, ona doğru eğilip elinden boş votka bardağını aldı. "Beni Küsnacht'a yemeğe götürüyor musunuz?" diye sordu. Sağ eliyle kızın kalçasını okşadı, olumlu anlamda başını sallayarak gülümsedi. Hostes Bellevueplatz'da bir barda saat on sekizi çeyrek geçe için randevu verdi. O yine başını salladı. Kız ayrıldı, saçları yüzünün çevresinde uçuşuyordu. Neden olmasın?

On iki dakika sonra terminal binasına doğru yürüyordu. Hava kurşuniydi, hızlı adımlarla yürüyordu.

Cam duvarlı ve gürültülü "geliş" salonunda George Kanin, suratı bir karış, onu bekliyordu. Ama, o George Kanin'i tanımıyordu ki...

——ooOoo——

Şimdi, bu hikâyede bir çeşit mola var. Sanki birisi, büyük bakır enstrümanların susmasını fırsat bilerek, birdenbire çalmaya başlamış gibi.

Bir çeşit mola, bir melodisi: Aşağı yukarı böyle bir şey.

Ramón Mercader Amsterdam uçağından indi. Bir grup yolcunun önü sıra, hızlı adımlarla terminal binasına doğru yürüyor. George Kanin'in niyeti ne olursa olsun, önümüzde hiçbir şeyin olamayacağı birkaç dakika var. Mercader'in terminale ulaşması, polis ve gümrük kontrollerinden geçmesi gerek. Birkaç dakika, en azından.

Kanin'in yanı başında durarak, onunla birlikte, orada, havaalanının apronunda ilerleyen Mercader'in ince uzun siluetini seyredebiliriz. Sonra Kanin'e doğru dönüp dikkatini çekmek için koluna dokunduktan sonra, burada ne yaptığını ve buraya nasıl geldiğini sorabiliriz. Elbette bize cevap vermeyi reddedemez: Yoksa, bir kaş çatmayla onu yokluk cehennemine geri yollayabiliriz. Homurdanacaktır mutlaka, huyu böyle, ama bize istediğimiz bütün açıklamaları da yapacaktır.

Şöyle derdik: Burada ne yapyorsunuz George Kanin?

Homurdanarak dönerdi.

Şöyle derdi: Bugün adım George Kanin değil.

Biz, biraz kızmış bir tavırla omuzlarımızı kaldırırdık.

Şöyle derdik: Aklınızda olsun, her şeyden haberimiz var! Kim olduğumuzu unutmayın. Öyküyü basitleştirmek, okuru fazla şaşırtmamak için soruyorduk. Zaten bu kördüğümün içinde yolunu yönünü bulmak için şimdiye dek yeterince zahmet çekmiştir zavallı.

Kanin'in kaşları çatılırdı.

Şöyle derdi: Kördüğüm mü?

Sahi, onun pek zengin bir sözcük dağarcığına sahip olmadığını unutmuştuk.

Açıklardık: Yani, bu kerhanenin, bu Çingene çergisinin.

Dudaklarında soğuk bir gülümsemeye benzer bir şey belirirdi: Ha, bak bunda haklısınız. Tam bir kerhane!

Ama kendisine kısaca ilk sorumuzu hatırlatırdık.

O zaman konuşurdu: Floyd'un emri. Bu sabah saat yedide, Hentoff'un ölüm haberi doğrulanınca, bizi yolladı. O'Leary ile Folkes'i nereye bilmem, ama beni Zürih'e. İki reaktörlü özel bir uçak getirdi beni buraya. Petrol işindeyim, böyle olanaklarım var. Sekiz buçuktan beri buradayım, Amsterdam'dan ya da Mercader'in bu sabah oradan ulaşmış olabileceği başka şehirlerden gelen uçakları gözlüyorum. Örneğin Brüksel'den. Ya da Münih'ten. Kesinlikle emin görünüyordu Floyd, yani Mercader'in hangi yoldan olursa olsun mutlaka Zürih'e geleceğinden.

Başımızı sallar ve şöyle derdik: Haklıymış, işte geldi.

Kanin de: Evet, işte geldi.

Bir an için, terminal binasının giriş kapısından geçmekte olan Ramón Mercader'in uzun gölgesine bakardık.

Şöyle derdik: Peki, sonra?

Öfkeyle omuzlarını silkerdi: Sonrasını bilmem. Burada Mercader'i teşhis etmek, gelişini haber vermek için bulunuyorum. Adamı başka bir ekip ele alacak.

Sinsi sinsi sorardık: Ne yapmak için?

O zaman bize kapkara bir bakış fırlatırdı: Aaa, bak bu kadarı da fazla! Siz benimle dalga mı geçiyorsunuz? Ne için olduğunu herkesten iyi biliyorsunuz, değil mi?

Kuşkusuz, elbette. Haklıydı. Onu bekleyişiyle baş başa bırakırdık.

Ancak zamanımız daha bitmemiş olurdu. Ramón Mercader terminal binasının kapısından az önce geçmiş, gözleriyle en az yolcu birikimi olan polis kontrol noktasını ararardı. Ancak o sırada birçok uçak inmiş olduğundan, bütün gişeler kalabalık olurdu. Saatine bir göz attıktan sonra kaderine razı olup bir bekleme kuyruğunda yerini alırdı.

Hâlâ birkaç dakikamız kalmış olurdu. Zaman askıya alınmış olurdu, yani akışı demek istiyoruz. Zürih Havalimanı terminalinde hafiften bir melodi oldukça şaşırtıcı bir şeydir. Birçok yolcu, şaşırır ama keyifle başını kaldırırdı. Bakın hele, derlerdi, ne güzel bir melodi! Elbette bu melodinin, bir roman yazma girişiminin gereği olarak ortaya çıktığını bilemezlerdi. Ama bu denli gerçekdışı da olsa, Zürih terminalinde bir sesi oldukça büyük bir sürpriz olurdu. Yolcular da bundan büyük zevk alırdı.

Gazete büfelerine yaklaşacak, bir *Weltwoche,* bir *Neue Züricher Zeitung* alacak, biraz dolaşacak kadar zamanımız da olurdu. Durun hele, nerede kalmıştık?

Saat on ikiyi kırk beş geçiyor olurdu.

Henk Moedenhuik, koltuğunun altında *Nieuwe Rotterdamse Courant,* evine dönmüş olurdu. Gazeteyi antredeki sehpanın üzerine koyup Béatrice'i çağırırdı. Béatrice onu salonda beklerdi, taptaze, pespembe. Sol yumruğunu koltuğun sağ kolçağına dayayarak karısının üzerine eğilirdi. Onu dudaklarından öperdi, sağ eliyle bacaklarını okşayarak çıplak tenin serinliğine, göbek altının nemli çukurluğuna dek, ve delilik etmemesini söylerdi Béatrice ve Anna'nın her an içeri girebileceğini.

Béatrice: Delilik etme Henk! Anna her an içeri girebilir.

Henk: Girerse ne olurmuş? Beni rahatsız etmez.

Béatrice: Ah, sen yok musun! Hep aynı sabit fikir!

Koltuğundan kalkıp eteğini düzeltirken, ona buğulu porselen gözlerle bakıp gülerdi.

Béatrice: Dinle, benim itirazım yok. Ama ilk girişimi ben yapmam. İşi ayarlamak sana düşer. Onunla sen konuş.

Henk bir sigara yakardı, onun için daha kolay olacağını söyleyerek. Anna'yı bütün gün görüyordu, değil mi ama? Öyleyse, bunu onun aklına getirmenin bir çaresini bulsundu.

Béatrice yine gülerdi, içkileri hazırlar, buz getirmesi için Anna'ya seslenmek üzere kapıyı açardı.

Henk Moedenhuik iki genç kadının hareketlerini sey-

rederdi. Bir an gözlerini kapardı. Buğulu camda kar kristalleri. Gözkapaklarının altındaki yarı gölgede bir tür ışıklı kaynaşma. Gözlerini tekrar açıp Anna'ya bakardı. Béatrice, gözleri parlayarak, onun Anna'ya bakışına bakardı. Kuruyan dudaklarını dilinin ucuyla nemlendirirdi. Anna döner, Moedenhuik'in kendisine dikilmiş gözlerini, Béatrice'in de kocasına dikilmiş bakışlarını görürdü. Kımıldamadan durur, içgüdüsel olarak vücudunu gererdi.

Evet, bu görüntü sabitlenirdi. Bir sözcüğün, bir hareketin şu ya da bu yönde çatlatabileceği bu bulanık bekleyiş içinde öylece, donmuş gibi kalırlardı.

Ne var ki, bu sırada saat on ikiyi kırk beş geçmiş ve Ramón Mercader az önce Zürih Havalimanı'na inmiş olurdu. Ancak birkaç dakika zamanımız olurdu ve bunu boşa harcamamamız gerekirdi. Niçin Moedenhuik'ten bahsedelim şimdi, başka herhangi birinden bahsetsek olmaz mı? Henk Moedenhuik şimdilik bu hikâyeden bin fersah uzakta olurdu. Mercader'in, ayarlanmış randevuyu ertesi güne atmak için saat 10.30'da telefon ettiğini unutmuş olurdu. Bir gün önce kâğıtlarını karıştırırken bulduğu, Miguel de Unamuno'nun 1936'da Salamanca'daki son sözlerini aktaran, Profesör Brouwer'in makalesini de düşünmüyor olurdu. Franz Schilthuis'in onun evine o zamansız ve münasebetsiz ziyareti de henüz yapılmamış olurdu. Yoo, hayır, Henk Moedenhuik'ten bahsetmek için özel bir neden bulunmazdı.

Elliott Wilcock ve Stanley Bryant cephesini de bir denesek mi acaba?

Sözünü ettiğimiz 15 Nisan günü, saat on ikiyi kırk beş geçe, bunlar az önce yola koyulmuş olurlardı.

Elliott Wilcock: Otuz dört yaşında, evli, iki çocuğu var. Tam *Life-Magazine*'in foto-röportajlarında rastlanan türden, kısa saçlı bir kozmonot kafası. Kore Savaşı'ndan beri askerî güvenlik servislerine atanmış. Dünyada tanıdığı yerler, Amerikan üsleriyle onları çevreleyen kapalı evren: Her yerde aynı, Türkiye'de olsun, Tayland'da olsun, İzlanda'da olsun, İspanya'da olsun. Askerlere özel barlar. Askerlere özel havuzlar. Hep kendi aranızdasınız. Üç yıldan beri, *Stra-*

tegic Air Command'ın Avrupa'daki üslerinden biri olan Torrejon de Ardoz'da görevli. Zeytinyağından, boğa güreşinden ve İspanyol irtibat subaylarından nefret eder. Bu subayların aşırı titiz ve küstah olduklarını ve sakallarının da çabuk çıktığını düşünür: Tertemiz kozmonot suratları değildir bunların yüzleri. İspanya'da bulunduğundan beri her yıl izin dönemi gelince, karısıyla birlikte turistik ve kültürel bir yolculuk yapmayı planlar. İkisi birlikte lambanın altına oturup Arthur Frommer'in rehberini karıştırırlar: *Europe on Five Dollars a Day.*[1] Hayal kurarlar: *VIENNA, Strauss and Strudel. This is a city of ever-present nostalgia. The trappings of the old Austro-Hungarian Empire are faded by now, and the great rococo buildings of Vienna are weather-worn and chipped...*[2] Tamam, sayfaları çevirirler: *VENICE, Don't go near the water. Venice is a fantastic dream. To feel its full impact, try to arrive at night, when the wonders of the city can steal upon you, piecemeal and slow...*[3] Tamam, yine sayfaları çevirirler: *STOCKHOLM, Under three Crowns, Stockholm, very simply stated, is like no other city you have seen...*[4] Böylece, her yıl Frommer'in sayfaları arasında hayal kurarlar (elbette o yıla ait basımı: Revised-Expanded-Up-to-Date). Ve belki Viyana nostaljiyi yaşatan bir kent, Venedik fantastik bir rüya, Stockholm de sadece hiçbir kente benzemeyen bir kent olduğundan, belki de bir an için üstüne hayal kurma fırsatı buldukları bu harikalar nedeniyle, her defasında *US Air Force*'a ait bir *charter* uçağına bindikleri gibi, soluğu Santa Monica'da, plaj kenarında bir bungalovda alırlar: Ayaklar suda olmalı.

Stanley Bryant: Yirmi sekiz yaşında, bekâr. Herbert Hentoff'un yardımcısı. İspanyol tarih ve edebiyatı dalında öğrenimini bitirmekte olduğu Teksas üniversitesinden

---

[1] Günde beş dolara Avrupa. (Yay.)

[2] Viyana, Strauss ve Strudel. Burası, hep var olan bir nostaljinin kentidir. Eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun süslemeleri artık silinmiştir, Viyana'nın büyük rokoko binaları da hava koşulları tarafından aşındırılıp budanmıştır... (Yay.)

[3] Venedik, Suya yaklaşmayın. Venedik fantastik bir düştür. Bütün etkisini hissetmek için kentte geceleyin, kente harikalarının parça parça ve yavaş yavaş sizi sizden alabileceği gece vakti gelmeye çalışın... (Yay.)

[4] STOCKHOLM, Üç hükümdarın yönetiminde çok sade olarak düzenlenmiş olan Stockholm, gördüğünüz başka hiçbir kente benzemez... (Yay.)

CIA'ya alınmış. 1936 kuşağı şairleri hakkında birkaç çalışma yayınlamış. Bu göz kamaştırıcı kuşağın en ünlü isimlerinin değerlerini takdir etmekle birlikte, kendi kişisel ve samimi tercihi daha çok Pedro Garfias ve Luis Cernuda'dan yanadır, ki bu gayet sağlam bir beğeniye işarettir. İki yıldan beri, CIA hesabına Madrid'e yerleşmiş olup İspanya'yı enine boyuna dolaşmıştır. *İspanya İç Savaşı'nda Anarşizm* konulu bir tez hazırlamaktadır; uzun soluklu bir iştir bu. Arthur Frommer'in dizisi (*Arthur Frommer Inc. Box 2249, Grand Central Post Office, New York, N.Y. 10017)* için Stanley Mills Haggart tarafından yazılmış olan *Spain on Five Dollars a Day*[1] adlı turist rehberinin varlığından bile haberi yoktur, ama tarihi İspanya eyaletlerinin çoğundaki en ilginç lokanta ve meyhaneleri bilir. Çoğu piyasaya sürülmeyen bölgesel şarapların haritasını bile çıkarmıştır ki, gerçekten harika bir şeydir.

Bu ikisi, 15 Nisan günü, saat on ikiyi kırk beş geçe, yola koyulmuşlardır.

Cea Bermudez'den kendilerine ayrılan kiralık arabayı teslim almışlardır: bir Seat 1800. Elliott Wilcock homurdanarak bu İspanyol arabalarının boktan şeyler olduğunu iddia etmiştir. İşçilik rezalet, vites kutusu dersen daha da berbat, bu arabalar hakkındaki düşüncesi işte budur. Stanley Bryant omuz silkmiştir: "Doğu Afrika'da ralli yapmıyoruz," demiştir. "Santander'e kadar yollar iyi." Elliott Wilcock seyahat çantasını arabanın bagajına atmıştır, hiç de bu seyahate bayılıyor gibi bir hali yoktur. Bryant ise arabayı hareket ettirirken Santander Koyu'nun güzelliklerinden, Sardinero plajlarının uçsuz bucaksız sarı kumlarından, iç kesimlerdeki okaliptüs ormanlarından bahsetmiştir. "Gittiğimiz yer," demiştir, "yani şu Cabuérniga Vadisi, İspanya'nın en güzel yerlerinden biridir." Ama Wilcock omuzlarını silkmiştir. İspanya da neymiş? Şöyle demiştir: "Fazla Hemingway okumuşsun ahbap. O adamın bu ülkeye karşı bunakça bir sevgisi vardır." Bryant gülmüştü. Bunakça ha! Elliott Wilcock'la edebi tartışmaya girmek istemiyordu, bununla

[1] Günde beş dolara İspanya. (Yay.)

hiçbir yere varılamayacağı belliydi.

Her neyse, yoldaydılar işte.

Stanley Bryant bu sabah acil olarak elçiliğe çağrılmıştı. Orada, basın bürosundan biri kendini tanıtmıştı. Bu Cabuérniga yolculuğu konusunda çok açık ve kesin emirler almıştı. Hikâye, belki de ona sadece görevinin başarılması için gerekli parçaları açıklandığından, oldukça karışık ve bulanıktı. İçinde fotoğraflar ve yaşamöyküsü fişleri bulunan küçük bir dosya vermişlerdi ona. Inés Alvarado de Mercader'in fotoğrafına bakıyor ve bu kadının baş döndürücü güzelliğiyle Herbert Hentoff'un o gece şafak vakti Amsterdam'da ölümü arasında ne gibi bir ilişki bulunabileceğini tam olarak kavrayamıyordu. Elçilikteki memur Elliott Wilcock'tan söz etmişti. El altındaki en güvenilir adamlardan biriydi ve kendisine eşlik etmek üzere seçilmişti.

Ama bu beklenmedik yolculuk hiç de Elliott Wilcock'u sevindirmiş gibi görünmüyordu.

Böylece, tam Ramón Mercader'in Zürih Havalimanı'nda polis kontrol noktasının önüne geldiği sırada, onun yüzünden dünyada başka şeyler de kımıldamaktadır.

Heidi Grühl'e gelince; uçuş personeline ayrılmış koridorun turnikesini geçmiştir. Hostes vestiyerinde Stockholm'den gelmiş olan Bertha Gutschli'yle karşılaşır ve hemen *schwizerdütch*[1] lehçesinde çene çalmaya başlarlar, çünkü Heidi'nin Küsnachtlı olmasına karşılık Bertha gölün öte yakasındaki Richterswil'de doğmuştur. Dört günden beri görüşmemişlerdir, birbirlerine anlatacak pek çok şeyleri vardır. Ufak tefek şeyler, hayaller, hayat... Bertha yarı çıplaktır, duş almak istemektedir. Bir koltuğun kolçağına oturmuş, vücudunu koltuğun üzerinden arkaya atmış, bacaklarını sallamaktadır. Gel Heidi, pilicim, gel de çoraplarımı çıkarmama yardım et, der. Piliç gülerek yaklaşır. Bertha Gutschli'nin bembeyaz teninde çorabın jartiyeri amber renkli bir sınır çizmektedir. Bertha Gutschli sağ bacağını uzatır ve Piliç tırnaklarının altında hışırdayan çorabı sıyırmaya başlar. O zaman Bertha iki bacağıyla onu belinden sararak öne

[1] İsviçre Almancası. (Yay.)

doğru devirir. Yüzleri birbirine değer, Bertha hafifçe Piliç'in kulağını ısırır. Soluk soluğa kalır, gülerler ve Heidi kendini kurtarır. Amsterdam uçağındaki o adamı anlatır: Gizemli yakışıklı, küstah mı küstah gözler, dizini, kalçasını okşuyor. Ve sen de izin verdin, öyle mi pilicim? Bertha Gutschli kalkar, iki koluyla Heidi'nin bacaklarını sarar, önünde ayakta durarak yüzünü Heidi'nin göğsüne dayar. Evet, izin verdim, çok tuhaftı, herkesin gözü önünde, kim olsa görebilirdi! Yine gülerler, daha da ince bir sesle. Bertha Gutschli Heidi' nin bacaklarını okşar, elleri apışarasına doğru çıkar. Açıl pilicim, der. Uysaldır Heidi, kendini ona bırakır. Elleri Bertha'nın kalçalarını, çıplak sırtını okşar. Dudakları Bertha'nın omuzlarında, boynunda, göğüslerinde gezinir; Bertha, bakışları sabit, tireyerek ayrılır. Bekle pilicim, birileri girebilir. Duşa, yanıma gel. Bertha Gutschli alelacele soyunmasını bitirir. Vestiyerlerin dibindeki kapıdan kaybolur. Heidi de titizlikle soyunur, giysilerini dürüp üstünde adının yazılı olduğu dolaba koyar. Sonra, sıcak su çıplak vücutlarının, öpücüklerinin, ürkmüş martılar gibi ellerinin, geri atılmış yüzlerinin, birbirlerine dolanmış bacaklarının, beyaz ya da bakırsı yumuşak kalçalarının üzerine püskürür, yağar, bir tropikal yağmur gibi, ve buhar, ve artık tiz değil pes perdeden, hatta biraz boğuk gülüşler, körük gibi alınıp verilen soluklar ve ardından gelen baygın halsizlik, evlilik suyunun sonsuz akışı içinde hareketsiz iki heykel.

Ama Ramón Mercader sahte pasaportunu polis kontrol gişesinin üzerine koymuştur ve İsviçreli polis, son derece ve nazik, candan bir gülümsemeyle iniş kartını ister. O zaman, aynı açık yürekli ve candan gülümsemeyle, Ramón Mercader fark eder ki –hay Allah, aklım nerdeydi!– iniş kartı doldurmayı unutmuştur. Polis bunun hiç önemi olmadığını, bu hatanın kolaylıkla giderilebileceğini söyler ve Ramón Mercader'e küçük beyaz bir karton parçası uzatır. Ramón Mercader tüvit ceketinin iç cebinden bir keçeli kalem çıkarır, bu sırada polis de pasaportuna bakmaktadır. O zaman, tam o anda, iniş kartının üzerine istenen kimlik bilgilerini yazdığı sırada, –ve bunun için hiç belleğini zorlaması gerekmez,

her şey kendiliğinden gelir: ad, soyadı, doğum yer ve tarihi, olduğunu iddia ettiği o kişinin mesleği (ama ne zaman kendinden başka bir kişiyi oynamaktan kurtulabilmiştir ki?)– işte tam o anda, adeta kafasında çakan bir şimşeğin aydınlığında, Amerikalıların bir ay önce Madrid'de ve görünüşe bakılırsa o kadar saçma bir biçimde, neden kendisiyle temas geçtiklerini anlar gibi olur. Bir açıdan son derece önemli olan bu ayrıntıyı örten can sıkıcı karanlık aniden dağılmış gibisine gelir.

Açıklaması zordur bunu. Her tür usyürütmenin, hatta her tür söylemin altında olup biter. Bir dizi bildik görüntü vardır ortada, ama –sıradanlıkları içinde aynı derecede sinsi ve anlam yüklü olan– başka görüntülerle üst üste gelince, bunların anlamı değişir, yepyeni bir biçimde patlar.

Şöyle bir şey:

PUERTA DEL SOL, 12 MART 1966

Yağmurdan netliği bozulmuş gri, bulanık bir görüntü. Taksiyle gelmişti. Yaya kaldırımları, Madrid'de tüm kaldırım taşları aralarından sızıyormuş gibi görünen, rüzgârın parklardan ve boş alanlardan kaldırdığı ve hiç bitmeyen yol inşaatlarından etrafa saçılan yüksek yaylaların mineralli tozu yağmur altında eriyince hep görüldüğü gibi, grimsi ve akışkan incecik bir çamur katmanıyla kaplıydı. Taksiden inmiş, bulunduğu yere, yağmurun altında gelip geçenlere, akan otomobil seline bakmıştı. Emniyet Genel Müdürlüğü binasına girmişti.

Bu birinci görüntü.

(Kuşkusuz Ramón Mercader için bir tek bu görüntü –bir tek bu anı– bile apaçık anlam yüklü bir derinlik gizliyordu. O 12 Mart günü orada, Puerta del Sol'de, neden bulunduğunu biliyordu. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne çağrılmış olduğunu biliyordu. Bir gün önce Inés'le yaptığı konuşmayı –en azından bir olabilirlikti bu– hatırlıyordu. "Pasaport yenilemek için Emniyet'e çağrılmanı normal buluyor musun?" demişti Inés bir gün önce. O şöyle yanıt vermişti:

"Polisle hiçbir şey normal ya da anormal değildir, çünkü her şey keyfîdir." Inés espri yapmanın sırası olmadığını söylemiş, o da viski bardağındaki buzları şakırdatarak gülmüştü. Sonra Sonsoles içeri girmiş, o gün neler yaptığını anlatmıştı. Sonra tekrar yalnız kalmışlar ve Inés sorusunu yinelemişti: "Ee, ne diyorsun? Bu sana, ne bileyim, alışıldık bir şey gibi geliyor mu?" Hayır, sıradan bir pasaport yenileme için şahsen çağrılmak, en azından onun durumunda biri için, kesinlikle alışılmış bir şey değildi. Altı yıl önce pasaportunu aldığından beri ilk kez oluyordu bu. Ama Ramón bu konuşmanın uzamasını istemiyordu. "Bak Inés, bu gerçek bir çağrı bile değil. Adamın biri gayet kibarca sana telefon edip bana bir mesaj iletmeni istemiş. Pasaportu elden teslim etmek ve benimle kısa bir konuşma yapmak istiyorlarmış, dediğine göre. Hepsi bu, değil mi?" Ama Inés başını sallıyordu. "Konuşma ha, hem de Emniyet'te, sen bilirsin ama..." Biraz canı sıkılmış olarak yine gülmüştü. "Hadi canım, pireyi deve yapma!" Nihayet, Inés'in dikkatini başka yöne çevirmeyi başarmıştı.)

Ama 15 Nisan 1966'da, bu olaydan otuz üç gün sonra, Zürih Havalimanı'nda iniş kartını doldururken, söz konusu anımsama her türlü dilsel ifadenin, her türlü zaman-içi akışın berisinde –ya da ötesinde– gelip geçmişti: Sadece bir görüntü, belleğe gelen şeyin gri ve anlık görüntüsü içeriyordu bütün bunları. Görüntüde bir rüyanın zenginliği ve netliği vardı, daha sonra yapılacak her türlü sözel açıklama bunu bulandırır, düzenini bozardı.

Bir görüntü işte canım, içi anlam kaynayan bir imge. Ve ardından, ikinci bir imge:

AMERİKALI

Adam esmer ve uyanık görünüşlüydü, ama fazla konuşmamıştı. Yalnız birkaç cümle. Onunla aynı kanepeye oturmuştu, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bürosunda.

(Elbette Ramón Mercader için bu bir tek görüntü, öncekinden daha parlak, hiç değilse daha kontrastlı olan bu im-

ge, dünya kadar anlam ve sorun içeriyordu. Bir kere, bu adsız adam –kendini görünüşte kibar ve nazik, besbelli İspanyol, bir başkomiser olarak takdim etmiş olan tek kişi– kendi kendine Amerikalı diye adlandırdığı bu adam, Amsterdam'daki dün geceden sonra, artık bir kimliğe sahipti. Onu arabada bırakmadan önce kimlik kâğıtlarına bakabilmişti. Adı Herbert Hentoff'tu. Evet, Amerikalı, Herbert Hentoff, daha ilk bakışta öteki müfettiş ya da komiserlerden, tavırlarındaki ne olduğu pek anlaşılamayan hafif bir başkalıkla ayrılıyordu. Mercader bu başkalığı derhal hissetmişti. Belki de kuşkularını yatıştırmak için usulüne uygun olarak yenilenmiş pasaportunu eline vermişler, konuşma ondan sonra başlamıştı. Konuşma bile değil, bir tür gevezelik sadece. Bu anormallik hemen kuşkulandırmıştı kendisini. Çünkü gerçekte o polislerin kendisinden öğrenmek istedikleri hiçbir şey yoktu. Bütün soruları anlamsız ve önemsizdi, polisin zaten pek iyi bildiği hayatı ve mesleğiyle ilgili konulara ilişkindi. Mercader önce bunun bir "ısındırma" seansı, polislerin iyi bilinen sıcak duş ve soğuk duş taktiğinin ya da iyi polis-kötü polis yönteminin bir uygulaması olduğunu düşünmüştü: Birdenbire tavır değişecek, asıl sorguya geçilecek, şaşırtmaca soruları sorulacaktı. Ama hiç de öyle olmamıştı, konuşma sonuna geliyor, hiçbir şey olmuyordu. Mercader'e öyle gelmişti ki, zamanı uzatmaya, onu birkaç dakika daha o büroda tutmaya çalışıyorlardı.

Sonra, –anlamsız olduğu için daha çok tehlike sinyali veren– bu nahoş duygunun içindeyken, beyninde bir kesinlik şimşeği çakmıştı. O adsız adam –ama artık Herbert Hentoff– ancak, meslektaşlarınınkiler kadar anlamsız iki-üç cümleyle lafa karışıyordu. Ancak iki kez, bir sözcüğü sadece alışılmadık bir anlamda değil, aynı zamanda yanlış olarak kullanmıştı: köküne göre tamamen Kastilya lehçesine ait, ama kimi Latin Amerika ülkelerine özgü bir ikincil ya da yan anlamla kullanılan bir sözcük. Bu kesinlik, ürkünç ve sinsi, beyninde patlamıştı: Bu herif İspanyol değildi. Kastilya lehçesini, ilk işitişte Andalusialı izlenimi veren hafif bir aksanla, ama mükemmel konuşuyordu ama İspanyol

değildi. Hiçbir İspanyol o sözcüğü, hem de iki kez, o anlamda kullanmazdı. O zaman bir anısı canlanmıştı. SSCB'den dönüşünde Ramón Mercader de yurda dönen bütün eski sığınmacılar gibi uzun sorgulardan geçmek zorunda kalmıştı. Bu sorguların yapıldığı Goya Caddesi'ndeki bürolarda, sorgucularda bazılarının İspanyol olmadığı açıkça belliydi. Sorgu sonrası deneyimlerini karşılaştıran sığınmacılara göre, Sovyetler Birliği'ndeki hayatları ve işleri konusundaki bu titiz ve kılı kırk yaran soruşturmalara CIA'nın da katıldığı kesindi. Ve CIA'ya mensup olduklarından kuşku duyulmayan bu soruşturmacıların hepsi de az çok Latin Amerika deyimleriyle dolu bir Kastilya lehçesi konuşuyorlardı. Aslına bakılırsa mantıklıydı bu: Latin Amerika'da çalışmak üzere yetiştirilmişlerdi ve kuşkusuz dili de orada öğrenmişlerdi.

Böylece, bu görüşmeden çıkarken)

ve ilk görüntü geri geliyordu, daha kısa ve grilikle daha da kemirilmiş olarak, sanki bu derin endişeye dalmış olmak, yağmur altında öteki görüntünün,

PUERTA DEL SOL, 12 MART 1966

görüntüsünün zaten iyice azalmış aydınlığını da karartıyormuş gibi,

(Emniyet Genel Müdürlüğü'ndeki bu görüşmeden çıkarken, Ramón Mercader iki kesinlik arasında kıvranıyordu:

1- Çağrının polislik hiçbir anlamı yoktu, en azından ilk aşamada; kendisine önceden zaten bilmedikleri hiçbir şey sormamışlardı. Çağrının sadece onu birkaç dakika o büroda tutmaktan başka bir anlamı olamazdı. Kendisini o Amerikalı'yla bir arada bulundurmak için mi yoksa?

2- O esmer ve tezcanlı adam Amerikalıydı. Büyük olasılıkla bir CIA ajanı.

Ama bu iki kesin hakikatin çarpışmasından tamamen saçma bir sonuç çıkıyordu. Eğer CIA kendisi hakkında bir şey öğrenmiş idiyse, ki bu olası görünüyordu, bir gözetleme ekibi kurmak için böyle garip bir randevu ayarlamaya ihti-

yacı yoktu. Burada çok açık bir anormallik vardı.

Eve dönünce işi şakaya vurarak Inés'i yatıştırmıştı. Ama akşam, bitirmesi gereken acil bir işi bahane ederek odasına kapanmıştı. Bütün bu olanlar üzerine düşünmek gerekiyordu.

Bir saatlik düşünme sonunda, bir savaş planı hazırlamış bulunuyordu.

İki problemi birbirine karıştırmak değil birbirinden ayırt etmek gerekti. Önce CIA'nın gözetleme yapıp yapmadığından emin olmak ve bunun kökenlerini bulmaya çalışmak gerekti, en acil iş buydu. İkinci probleme, bu temasa geçme olayının neden böyle garip, hatta saçma bir yöntemle yapıldığına gelince; bu nokta şimdilik ikinci plandaydı. İlk problemi çözebilirse, belki bu nokta da kendiliğinden aydınlanırdı.

Sekiz gün sonra, artık kafasında karanlık nokta kalmamıştı. Binlerce küçük ayrıntı)

ama burada, bu binlerce ayrıntıyı saymaya girişmek niyetinde değiliz, bu kesinlikle yorucu ve gereksiz olurdu. Okur, casusluk tekniklerinin en son derdimiz olduğunu çoktan anlamıştır. Gerçekten, ne ilgisi var? Bize ne yararı olurdu, Ramón Mercader'in hedef olduğu gözetleme olayını ortaya çıkarmak ve dolaylı da olsa kanıtını elde etmek için aldığı önlemleri en küçük ayrıntılarına kadar anlatmanın?

(ama binlerce küçük ayrıntı, her an sıkı bir gözetim altında bulunduğunu kanıtlıyordu. Öte yandan, sekiz gün sonra, temel önemde bir başka olayı da kontrol etmek fırsatını bulmuştu. Sekiz yıldan beri sabırla kurduğu ve şimdi tıkır tıkır işleyen istihbarat ağı, hiçbir kademesinde deşifre olmamıştı. Her şey yerli yerindeydi, her şey normal olarak işlemeye devam ediyordu. Örgütün bütününde gözetim altında olan sadece kendisiydi. Bunu daha ilk dakikadan itibaren önseziyle biliyordu, çünkü örgütün yapısı, kusursuz bölümlenmişliği elemanlardan herhangi birinin CIA'nın eline düşmesi durumunda, birçok uyarı ışığının yanıp sönmesiyle alarm verirdi. Şu ya da bu düzeyde alarm düzeneklerini harete geçirmeden kendisine kadar çıkmak olanaksızdı.

Ancak bu saptamanın ağır sonuçları vardı.

CIA'nın kendisini bu şekilde yalnız olarak deşifre etmiş olması ancak iki varsayımla açıklanabilirdi. Birincisi, bir KGB ajanının –hem de sıradan biri değil– son dönemde Batı'ya geçmiş olmasıydı. İkincisi, KGB'nin bir yüksek memuru –ki bu durumda ister istemez kurmaylardan biri olacaktı bu– CIA hesabına karşıya bilgi sızdırıyordu. İlk varsayım doğruysa, merkezin mutlaka haberi olurdu. Merkez, bu kişinin, bölge ölçeğinde örgütün genel yapısında mümkün olan en az zarara sebep olacak şekilde, kendi başına batması –ya da kendi başına çıkmaya çabalaması– için, bütün kırmızı ışıklarını yakar, bütün iletişimi durdurur, bütün temasları keserdi. Oyunun kuralı buydu. O kişinin üyesi olduğu örgüt, gerektiği kadar süre uyumaya bırakılır, sonra ihtiyatlı bir biçimde tekrar kurulmasına başlanırdı. Ne var ki, haftalar geçiyor, merkezden ses çıkmıyordu. Radyo mesajları hiçbir şey olmamış gibi gelmeye devam ediyordu. Galiba doğru olan ikinci varsayımdı.

Kendisine gelince; merkezi uyarmak için normal iletişim yöntemini kullanamazdı. Radyo sorumlusuyla bizzat temasa geçmek söz konusu olamazdı, çünkü peşi sıra CIA'yı da örgütün bu sinir sisteminin merkezine getirme riski büyüktü. Bu yüzden, tamamen açıklanabilir gerekçelerle Amsterdam'a gitmek olasılığı ortaya çıkınca, bu fırsatın adeta üstüne atlamıştı. Amsterdam acil durumlar için öngörülmüş kentlerden biriydi, ayrıca yerleşik alışkanlıklarının bulunmadığı yabancı bir ülkede konaklaması CIA'nın işini güçleştirecekti. Belki orada, peşindekilerin maskelerini indirme ve posta kutusuna ulaşmak için gerekli zamanı kazanma şansı olabilirdi. Ayrıca Zürih de uzak değildi; gözetlemesiz birkaç saatlik özgürlük koparmak yeterdi.)

Ve şimdi Zürih'te, polis kontrol gişesinin önünde iniş fişini doldururken, Ramón Mercader, beklenmedik biçimde üst üste gelip çakışınca yeni bir anlam yüklenen bir dizi sıradan imgenin verdiği bir tür göz kamaşması içinde, CIA'nın kendisiyle temasa geçmek için neden böyle görünüşte garip bir yola başvurduğunu anladığını sanıyor.

Zürih Havalimanı polisine gerektiği gibi doldurulmuş iniş fişini teslim ederken gülümsüyor.

CIA'ya bilgi sızdıran, KGB'nin yüksek rütbeli yetkililerindense, bir yerleşik ajanın kimliği gibi bomba etkisi yapacak bir bilgiyi verirken karşılığında sağlam garantiler isteyecektir elbette. Bir hain için, ihanetini maskelemekten daha iyi garanti olabilir mi? Öyle yapmalı ki, merkeze gelecek ve karşı-casusluk örgütlerini bizzat merkezde meydana gelmiş istemli ya da kaza eseri bir bilgi sızması olayının izine düşürebilecek raporlar, daha başlangıçtan kuşkulu gözüksün. Bu kişi için en iyi savunma, merkezi kendi ihanetinin izine düşürebilecek olan ajanı hain gibi göstermektir. Bu kadar basitti işte, bunu daha önce düşünmüş olması gerekiyordu.

Demek ki, CIA kendisini Puerta del Sol'e çağırtmışsa, şu Herbert Hentoff da yanına, aynı kanepeye oturmuşsa, o birkaç dakikalık görüşmeden yararlanılarak sonradan bir CIA ajanı olarak kolayca teşhis edilebilecek biriyle konuşmaktayken fotoğrafının çekilmesi için yapılmıştı bu, başka hiçbir amaçla değil. Elbette bunu yapmakla, bir bakıma Hentoff'u da yakmış oluyorlardı, ancak bizzat merkezde yerleşik bulanan bilgi sızdıran elemanın güvenliği, ikinci sınıf bir ajanın korunmasından çok daha önemliydi. O zaman, çok geç keşfettiği bu gerçeğin burukluğu içinde, Ramón Mercader, posta kutularından birine ulaşabildiği takdirde kendisini merkezin gözünde kesin olarak ihanete bulaştırmak için bir dosya düzenlenmiş olduğunu anlıyor. Dosyada herhalde o gün Hentoff'la çekilenden başka fotoğraflar da vardır!

Ramón Mercader şimdi de gümrük kontrolünden geçti, Zürih Havalimanı'nın büyük terminal salonunda yürüyor. George Kanin eliyle bir hareket yapıyor ve hemen uzaklaşıyor. Artık burada yapacak işi yok, Ramón Mercader'le bundan sonra başka bir ekip ilgilenecek, bunu bize daha önce söylemişti.

Ramón Mercader Zürih Havalimanı terminalinde sakin adımlarla yürüyor.

Sonsoles gözünün önünde.

Cabuérniga'daki evin terasında oynuyor, İngilizce bir tekerleme söylüyor. Evet canım, evet güzelim, evet bir tanem. Humpty-Dumpty büyük bir düşüş yapacak, ve

Dünya âlem bir araya gelmiş
Bizimkini bir araya getirememiş

Bu tekerlemeyi mırıldanarak telgraf gişelerine doğru yürüyor.

Georgi Nikolayeviç gözünün önünde.

İhtiyar sinirli bir hareketle masasının üstündeki soluk yeşil ve fırfırlı abajurlu lambayı iterek, tutkuyla Vermeer'in bir tablosundan, *Küçük Sokak*'tan bahsediyor ona.

Başka görüntüler, yağmur gibi yağan görüntüler, bir hayat dolusu görüntü. Ama artık çok geç. Bu 15 Nisan günü Zürih Havalimanı terminalinde bazı adamlar harekete geçmişti. Tuhaf bir şekilde, saat hâlâ on ikiyi kırk beş geçiyor, ama hiçbir yolcu söz konusu melodisini işitmeyecek.

——ooOoo——

O gün, saat on ikiyi kırk beş geçe Vermeer'in bir tablosunun önündeydiler: *Küçük Sokak*.

Denise Boutor zaferinin tadını çıkarıyordu.

Bir gün önce, öğle yemeğinden sonra Philippe'i otele bırakarak –Mauritshuis ziyareti ne de olsa yormuştu oğlanı–, Amsterdam'a dönmeden önce son bir gezinti için yalnız kaldıklarında, Scheveningen'de bir kafede otururlarken, –Fernet-Branca var mı acaba?– Pierre aldırmaz bir tavırla, sahi, bu yaz Proust'u okuyacağını söylemişti.

"Ha sahi, bilmiyorsun değil mi? Bu yaz Proust'u yeniden okuyacağım," demişti Pierre Boutor.

Bilinçaltından sızan ender doyuruculukta bir sevinç Denise'nin tüm benliğini kaplamıştı. Evlilik hayatlarının bu anının taşıdığı belirleyici önem ve ağırlık dolayısıyla, bu *yeniden okumak* teriminin tamamen yersiz olduğunu, çünkü kocasının, ne kadar inkâr ederse etsin, *Kayıp Zamanın İzinde*'yi bir kez bile sonuna dek okuyamadığından adı gibi emin olduğunu lafın arasına sokuşturmayı uygun bulmamıştı. Bu ifadeyi ve akla getirir gibi göründüğü her şeyi, kocasının bu cümleyi söylerken kullandığı hafifseyici, hatta biraz şakacı tonun altında gizlemeye çalıştığı bu teslim oluşun verdiği sevinç içinde, olduğu gibi kabul etmişti. Bu cümlenin ardından, en azından bir süre için, hiçbir yorum gelmemişti ve zaten cümle de hiç kuşkusuz Pierre Boutor'un ruhunda karısının kalbini mutlulukla doldurma yönünde beliren bir kıpırdanışı göstermek için söylenmişti, bir bakıma onun öngörüsüne sunulan saygı olarak; bu öngörünün üzerinde fazla durmaksa gerekli değildi, hele sonraki dakikaların Pierre Boutor'un ısmarlamak istediği içkinin ne ol-

duğunu –Fernet-Branca demişti ya– Hollandalı garsona anlatma çabalarına ayrıldığı da hesaba katılırsa.

Sonra, keyifli keyifli havadan sudan konuşmuşlardı çünkü herkesin bildiği gibi havayla su, iki insan arasındaki derin anlayış ve anlaşmayı yansıtan rahat bir konuşmanın en sağlam temelini oluşturur.

Aslında dava o sabah Mauritshuis'te, birkaç dakika içinde kazanılmıştı.

Denise Philippe'e *Delft Manzarası*'nın karşısındaki kanepeye oturmasını ve Proust'un dünyanın en güzel tablosu saydığı bu resme iyi bakmasını söylemişti. Philippe herhalde etkilenmiş, gergin, kendisine böyle üstünlüklere sahip bir eserin kapısını açacak olan bir seyretme seansının kırıntısını bile kaçırmamaya kararlı, söylenen yere oturmuştu. Sonra da o can sıkıcı an gelmiş, içindeki şeytana uymaktan kendini alamayan Pierre, anılan sözü söyleyenin Proust değil Malraux olduğunu ileri sürmüştü. Aralarında kısa, tatlı sert bir söz düellosu olmuş ve kanepede Philippe' in sağında oturan bir adam yerinden kalkarak, Grenadiers Kapısı yoluyla Binnenhof'a geçidi bulunan meydana bakan pencereye kadar yürümüştü (daha sonra Pierre adamın yüzünde küçümseyici ya da kızgın bir ifade olduğunu ileri sürmüştü; ya yaptıkları söz düellosu adamın resmi seyrederken ihtiyaç duyduğu sessizliği bozmuş ya da adam ünlü bir yazarın fikrine gönderme yapılmasını ukalaca bir edebi bilgi satıcılığı gibi görmüş ve bundan hoşlanmamış olmalıydı; bu tabloyu dünyanın en mükemmel tablosu sayan ha Proust olmuş ha Malraux, onun için ne fark ederdi? Ama Denise hiç böyle bir şey fark etmemişti, en azından bir insan siluetinin gayet doğal biçimde, hatta belki gözden kaçmak ister gibi, pencereye doğru gidişinden ve salonu terk edişinden başka). Ne olursa olsun, şimdi artık önemsiz bir ayrıntı sayılabilecek bu olay bir kez kapanınca, Pierre Boutor derin bir sessizlik içinde *Delft Manzarası*'nın seyrine dalmıştı.

Koyu erik rengi kadife kaplı kanepenin arkasında, ayakta, bu tabloya doğru ilk bakışı –o zamana kadar sadece, renk kaliteleri birbirini hiç tutmayan, bu kent manzarasının

ışık nüansları bakımından adeta sınırsız renk yelpazesini kimi maviye kimi kahverengine doğru çeken röprodüksiyonlarını görmüştü– ilk bakışı (belki ilkti, ama masum değildi bu bakış, Denise'nin son yıllarda bu tuval hakkında durmadan kafa şişirmesinin sebep olduğu dışa vurulmamış uzun öfke sonucu, kompozisyonda bulunabilecek bütün zayıflıkları, fazla göze çarpan bütün yapaylıkları bulup çıkarmaya mutlaka önceden biraz hazırlıklıydı), ilk bakışı o ünlü sarı duvar parçasının hem yayınık hem delici parlaklığı tarafından büyülenmiş, adeta emilmişti; öyle ki, bir an gözlerini kapamıştı, koşullanmamış bir bakışın dakikliğini, bağımsızlığını yakalamaya çalışmak için; sanki bu ani göz kamaşması objektif bir görme olayının sonucu değil, Denise'yle yaptığı bütün o sonu gelmez tartışmaların etkisiyle fark edilmeden, bilinçsizce zihninde yer tutmuş entelektüel koşullanmaların sonucuymuş gibi; sanki gözünü kapamak bu tuvali, sarı duvar parçasının –eserin gerçekliğinden değil, eserin üzerine kendi kişisel saplantı ya da dertlerinin yansıtılmasından doğmuş olabilecek– o dayanılmaz (ama şiddet içermeyen) ışımasını silip yok edecek diye korkmuş gibi –ya da bunu ummuş gibi, çünkü tam o anda duyguları henüz oldukça karışıktı–. Ama gözlerini yeniden açınca görmüştü ki, Vermeer'in bu tuvali hakkındaki bütün o edebiyatın, kendi istemi dışında bakışının kalitesine, keskinliğine yapabildiği etki ne olursa olsun, görebilmişti ki, o sarı yüzey –bu uzak öğle sonrasının, bugün hâlâ görülebilen birkaç kalıntısı hiçbir açıdan benzer bir tablo oluşturamayacak olan bu yitik manzaranın, bütün ışığını kendinde yoğunlaştırır görünen o duvar parçası– asla silinemeyecek bir somutlukla orada olmakla kalmıyor, aynı zamanda özünde bir gereklilik de taşıyordu; sanki gerçekten de, eğer o boyalı yüzey orada olmasaydı, bu manzaranın bütün ışığı ufalanıp dağılacak, havaya savrulacak, noktacı bir ressamın püskürttüğü binlerce boya zerresi gibi uçup gidecekti; oysa şimdi, sanki sert ve pürtüklü olduğu düşünülebilecek, hem elle tutulmaz hem yoğun ve kütleli bir taşıyıcı olan duvarla teması sayesinde, ışık o duvardan fışkırıp bütün manzaranın üzeri-

ne dökülür gibi görünüyordu. Sahiden de bu kurnaz tuvalin bütün başarısı buradaydı galiba, resmedilen doğal nesnelerin dışında yer alan hiçbir ışık kaynağının –güneş, tanrısal bakış, yanıltıcı yapaylık– bulunmayışında; nesnelerin hepsi, belki dikkatsiz bakışlardan kaçabilecek örtülü bir nitelik olarak, kendi ışıklarını içlerinde taşıyorlardı, elbette çeşitli derecelerde. Böylece, öğle sonrasının ışığı, ressamın –bir güneşin ya da bir tanrının bu kibirli vekilinin– şahane elinin saçtığı [bir avuç tohum] gibi, bu kent manzarasının üstüne *düşmüyordu;* tersine –ha, elbette belli belirsiz, pek göze batmayan bir parlaklıkla!– bu manzaradan fışkırıyor, bu manzaranın kendisinden, bu sudan, bu duvarlardan, bu sur kapılarından yükseliyordu, bizzat nesnelerin soluması gibi; sanki nesnelerin tartışılmaz maddeselliği, alçakgönüllü ve kalıcı parlaklıklarının uçucu yansıması yoluyla, bakışlara –ve dünyaya– etkide bulunuyormuş gibi; hem apaçık hem örtülü o ince hiyerarşileri, maddesel hacim, uzaklık ve yoğunlukların çevresinde ve bunlara göre değil, bütünüyle, görünüşte masumca ya da kendiliğinden oluşmuş ışık odaklarından kurulu bir yapıya göre tasarlanmış olan kompozisyonun özünü meydana getiriyormuş gibi –ışık odakları dedik ama bunların ışınımı da, bir camın arkasına bir lamba ya da bir güneş ışınının önüne bir cam koymak gibi ya da buna benzer diğer yöntemlerdeki kadar beylik ve değersiz sebeplerden ileri gelmiyor, doğal ve maddesel nesnelerin kendilerinden çıkıyordu: O sarı duvar parçasının, o yanardöner kül rengi suyun kendilerine geçici ve kolaycı bir parlaklık, ödünçleme bir ışık verilmesine hiçbir ihtiyaçları yoktu, onlar bunu kendi koyu karanlık karınlarından, kendi saydamsızlıklarından, çıkarıyorlardı zaten– evet, bu ışık odakları tuvalin üzerine düzensizce sanılabilecek bir şekilde dağılmış olmakla birlikte, birbirlerine omuz vererek, hep birlikte küçük duvar parçasının o şaşırtıcı ve ufalanabilir parlaklığına doğru yönelirmiş gibi görünüyorlardı; ve Pierre Boutor, oğlunun gözle görülür bir gerginlik içinde bu tablonun açıkça ilan edilen güzelliğine dalabilmek için yoğunlaştığı kanepenin arkasında ayakta, Pierre Boutor, belki de

tabloyu seyrederken bir şeylerin gözünden kaçmasından korkarak, Proust'un o kadar sık eleştirdiği o sayfasını hiçbir zaman okumamış olduğu için acı bir pişmanlık duymaya başlamıştı: Küçücük, önemsiz bir şey olabilirdi bu, müziğin ya da hiç okumadığı cümlelerin kesinliğinden destek alan bir heyecan, uzatmalı bir akor, bir melodi, kim bilir, belki küçücük ama göz kamaştırıcı bir kesinlik.

Böylece hemen, biraz utanarak yaptığı bu keşfin (zavallı Proust'un bu sayfası hakkında bir hayli parlak ve kof cümleler sarf etmemiş miydi?) verdiği keyifle, Pierre Boutor bu tuval üstüne bir yazı –herhalde NNRF'de yaymlatırdı bunu– yazmaya karar vermişti; bu yazıda Proust'un, elbette işini bitirmeden okumaya niyetli olmadığı o sayfası görünmez gönderge –bilinemez ama zorlayıcı; kuralları bilinmeyen bir oyunun kuralı– rolü oynayacaktı; Proust'un bu sayfası bir kurgu konusu, bir eksikliğin, doldurulacak bir çukurun, zenginleştirici bir boşluğun kuramsal yeri olacaktı.

Ama şimdilik, nisan öğle uykularının nemli ılıklığında, Scheveningen'deydiler. Garson sonunda Fernet-Branca istediklerini anlayabilmişti –Denise de birdenbire bu içkide karar kılmıştı, sanki kocasının aşırı düşkünlüğüyle birçok kez alay ettiği bu içkinin iç gevşetici ve güçlendirici tadını Pierre'le birlikte çıkarmak onları daha da yaklaştıracakmış gibi– ve havadan sudan konuşuyorlardı.

Böylece, Denise dünden beri zaferinin tadını çıkarıyordu. Gerçi gururlanmadan yapıyordu bunu, gösterişe kaçmadan, Pierre'in yaradılıştan eğilimli olduğu –değişken karakterinin bunda büyük payı olsa gerekti– o ani fikir değiştirmelerden birine sebep olmadan. Demek ki kocası bu yaz Proust'u yeniden okuyacaktı –içindeki konuşmanın sessizliğinde, erkeğe özgü özgüvene karşı anlayış ve sevecenlikle yoğrulmuş kadınca bir ödün olarak, tekrarlama ifade eden bu *yeniden* belirtecini kullanıyordu yine de, Pierre'i geçici bir süre için de olsa *Kayıp Zamanın İzinde*'nin hemen hemen tüm içeriğinin cahili olduğunu kabul etmekten alıkoyan bu erkeğe özgü özgüven zaten–, demek ki bu yaz Proust'u *tekrar* okuyacaktı kocası, ve Denise şimdiden, ken-

disini zevkten dört köşe eden bir eksiksiz mutluluk duygusu içinde, Chambray'de geçirecekleri uzun öğle sonralarını kafasında canlandırıyordu: Okuma odası olarak düzenlenmiş verandaya gelip kocasının yanma oturacak, akşam aperitifi saatinden önce –iyice yerleşmiş bir âdet bu aperitifin Denise'nin ebeveyni Bayan ve Bay Duriez'le birlikte alınmasını gerektiriyordu, yaşlı adamın köy hayatının son olaylarını anlatmak için beklediği fırsattı bu, söz konusu hayat da yörede Parislilerin yazlık evlerinin çoğalmasından beri irili ufaklı, çeşit çeşit olaycıklarla hayli zenginleşmişti–, Pierre Boutor'un Mauritshuis'te inen "vahiy"in ardından şimdi derin bir zevk ve keyif içinde tutkuyla sürdürdüğü okuma hakkında bazı izlenimlerini paylaşacaklardı.

Daha sonra, Fernet-Branca tadımı ve Scheveningen mendireğinde bir gezintinin ardından, Philippe'i de alarak Paskalya yolculuklarını Amsterdam yönünde uzatmak üzere, şehre dönmüşlerdi.

Amsterdam'da, iyice düşündükten ve bir sürü turistik rehber ve broşürü uzun uzun karıştırdıktan sonra, Pierre Boutor odalarını Herengracht 349 numaradaki *Ambassade* Oteli'nde tutmuştu. Bir kere, ki bu noktada başvurulan rehber ve prospektüsler söz birliği ediyorlardı, Herengracht Amsterdam kanallarının en güzellerinden biri, hatta en güzeli sayılıyordu. Sonra otel binası eski bir tüccar konağıydı, çoğu otantik XVII. yüzyıl tarzı mobilyalarla döşenmişti ve sadece on kadar odası vardı, ki bu da bir yandan sessizlik ve huzur, öte yandan da hem gösterişsiz hem de etkili hizmet demekti: İnsan kendini Hollandalı dostlara konuk gelmiş sanabilirdi. Birçok başka otel arasından bunu seçme kararını belirleyen son iki etken de, fiyatların ucuzluğu ile *Ambassade*'da lokanta bulunmayışıydı; böylece, pansiyon ya da yarım pansiyon gibi formüllerle beslenme özgürlükleri kısıtlanmayacak, yemeklerini gezintileri boyunca kendi keşfedecekleri küçük yerlerde, damak zevklerinin keyfine göre serbestçe yiyebileceklerdi; sağlıklı düşünülmüş bir yurtdışı gezisinin bir güzel yanı da bu değil miydi?

Evet, ne demiştik, saat on yediyi otuz beş geçe Boutor

ailesi bagajlarını açmış, grup halinde odadan odaya dolaşarak, hiç bıkmamacasına bakır aksesuvarlara, tombul ve cilalı mobilyalara hayran kalıyor, o tanımlanamayan cila kokusunu ciğerlerine dolduruyor, kafes doğramalı yüksek ve dar pencerelerden harika Herengracht manzarasını seyrediyordu. Hatta Pierre Boutor içinden yükselen lirik heyecana kapılarak, eşiyle oğluna Baudelaire'den bir şiir bile okumuş –"lüks, huzur ve zevk"– ve sözünü, bu Paskalya gezisi için Hollanda'yı seçmekle gerçekten iyi etmiş olduklarını belirterek bağlamıştı.

Sonuçta bu bir bayramdı canım.

Ancak akşam, önce kent merkezinde yaya olarak biraz dolaştıktan ve Kalverstraat boyunda bolkepçe bir *koffietafel*'le[1] karınlarını doyurduktan sonra, Philippe de Denise de yorgunluktan bittiklerini belirtmişlerdi –Denise'nin yorgunluğu dönemsel ve biraz kanlı bir olayın ilk belirtileri nedeniyle daha da artmıştı; bunu otelden çıkmadan önce makyajını yaparken Pierre'e haber vermiş, kocasının buna tepkisi ise ilk bakışta biraz şaşırtıcı olmuştu: "Amma da iş, tatilde böyle şey olur mu?" Denise bu düşünceyi bir şey belli etmeden, gülümseyerek kabul etmiş, yanıt olarak, canım, ne olacak, birkaç gün sabretmekten bir şey çıkmayacağını söylemişti. "Canım, ne olacak, pekâlâ birkaç gün sabredebilirsin sevgilim! Biliyorsun, fazla uzun sürmez!"– her neyse, bütün bu gezintiler, kentten kente koşuşturmalar, müze ziyaretleri, yapılan keşifler yüzünden Philippe'le Denise'nin kendilerini bitkin hissettikleri ve otelin parlak, mavimsi ve kolalı çarşafları arasında tamamıyla hak ettikleri bir dinlenmeye yatmaktan başka dilekleri olmadığı bir gerçekti – elbette Denise söz konusu çarşafları ayrıntılı biçimde gözden geçirmişti, çünkü ne tür bir otelde olursa olsun, çarşafların durumu hizmet kalitesinin en iyi göstergesidir.

Pierre ise ortalıkta dönüp duruyordu. Uykusu yoktu, bir yerlerde bir bira yuvarlamak isterdi doğrusu. Öyle mi, istediğin bu olsun sevgilim, seni çok iyi anlıyorum, hadi git şehirde bir tur at! Denise kocasına duru gözlerle, sevecen-

[1] Hollanda'da öğlen ya da akşam yemeği yerine yenen bol çeşitli, zengin bir ara öğün. (Yay.)

likle bakıyordu. O zaman Pierre, ikisini böyle otelde yalnız başlarına bırakmak fikrine pek ısınamıyormuş gibi biraz nazlanmış, ama sonunda bu kadar cömertçe sunulan izni kabul etmiş, fazla gecikmeyeceğini söyleyerek çıkmıştı.

Dışarda, aniden bir tür hummaya tutulmuştu.

Hepsi de birbirinden kurnazca, az mı plan kurmuştu Amsterdam'da kendine birkaç saat özgürlük ayarlayabilmak için! Örneğin, Fransız edebiyatı üstüne hazırlanmakta olan ortak bir esere kendi katılımını tartışacakları Hollandalı bir meslektaşıyla hiç beklenmedik biçimde karşılaşma. Bu meslektaş onu evine davet edecekti –hayır, evine değil, çünkü o zaman Denise'yi de çağırması gerekirdi; daha iyisi bir kafeye, şöyle erkek erkeğe bir kadeh içmek üzere–, onu bir kafe ya da meyhaneye davet edecekti bu hayalî meslektaş, –daha doğrusu karşılaşma hayalî olacaktı, ama meslektaş bal gibi mevcuttu ve Denise de onun varlığından haberdardı, "Biliyorsun ya, Van Dam, hani iki ay önce sana mektubunu göstermiştim, işte o adam", çünkü bu tür ayrıntılar için Denise'nin amansız bir hafızası vardı– ve rastlantısal ama adeta Tanrı'nın eliyle ortaya çıkışıyla, hasretini çektiği birkaç saatlik özgürlüğü ona sağlayabilecekti. Çeşit çeşit plan yapmıştı Pierre Boutor bunun için. Ama şimdi, durumdaki mucize gibi değişiklik sayesinde, foyası çabucak meydana çıkabilecek –ya da pamuk ipliğine bağlı, çünkü gerçek Van Dam her an bir Amsterdam sokağında sahiden karşılarına çıkabilirdi– bir hikâye anlatmak zorunda kalmaksızın, Denise kendiliğinden –Vermeer'in tablosu karşısında gösterdiği, aslında hiç de yapmacık olmayan o coşkulu ilgi mutlaka işi kolaylaştırmıştı, nereden nereye, görüyor musunuz nasıl yürüyor işler!– kendiliğinden, üstelik gülümseyerek, çekip gitmesine, kaçmasına, kendini yitirmesine ve tekrar bulmasına izin veriyordu, kuşkusuz bütün bunların olacağını bilmeden.

Herengracht'ta bir taksi çağırmıştı –tatilde aile bütçesinin idaresi ondaydı, ama olmasaydı bile, Denise yabancı paralardan hiç anlamadığından bu öngörülmemiş harcamayı, ve zaten en alt düzeyde tutmaya niyetli olduğu sonraki har-

camaları da, kolayca onun gözünden saklayabilirdi–, otelden yüz metre kadar ötede bir taksi çağırmış ve Nieuwmarkt'a gideceğini söylemişti. Hemen orada, çok yakında, –Amsterdam planı üzerinde az hayal kurmamıştı Pierre Boutor– hareketli ve "sıcak" liman mahallesi bulunuyordu.

Böylece Pierre Boutor, 14 Nisan akşamı saat dokuzu çeyrek geçe, yüreği tıp tıp atarak, Oude Zijds Voorburgwal ile Oude Zijds Achterburgwal arasındaki dar sokaklara dalmıştı.

Yüreği, evet, tıp tıp atıyordu, çünkü basit bir tensel arzu değildi söz konusu olan: Çok şükür bu bakımdan Denise'nin hiçbir kusuru, beğenilmeyecek hiçbir yanı yoktu; onunla, nasıl derler, ilişkileri her zaman son derece düzenli ve doyurucu olmuştu – ve kadın dergilerinde, çiftlerin mutluluğu üstüne yapılan anketler dolayısıyla, bu konuda yayınlanan bütün sıklık istatistikleri, aylık ortalamalarının ne kadar mükemmel olduğunun kanıtıydı. Bu bir serüven, bir egzotizm tutkusu da değildi, çünkü Pierre Boutor sorunun bu yönünün, bütün deneyimlerin yalanladığı bir edebiyat tarafından ne derece çarpıtıldığını pek iyi biliyordu; nasıl bilmesin, yeterince yaşamıştı yahu! Hayır, bu sadece başka hiçbir şeyle özdeşleştirilemeyen bir mutluluk arayışı, her zaman aceleyle, bazen de korku içinde başka hiçbir yerde rastlanamayacak, ancak o tür kadınların verebileceği –son zamanlarda bunu keşfetmişti hiç olmazsa– bir doygunluğun peşinden koşmaydı; sanki şu iç sızlatıcı "hayat kadını" adı (iç sızlatıcı, ayrıca küçümseyen, kötülüksever günlük kullanımca karartılmış bir ad) burada bütün anlamını kazanıyordu; sanki hayatın tüm sevinci, sevinç kahkahaları, sevinç gülücükleri ve sevinç gözyaşları, basit arzudan ya da basit doygunluktan o kadar farklı olan bu duygu, ona ancak belli koşullarda yaşatılabilirdi.

Bu konuda kesin kanıya bir yıl önce Roma'da varmıştı.

Stendhal konulu bir sempozyum dolayısıyla Roma'da bulunuyordu. Denise birtakım mesleki engellerin yanı sıra annelik görevi bilinci yüzünden onunla birlikte gelememişti, çünkü Philippe'in okul durumu –anlaşılmaz biçimde ilk

defa– biraz sorunlu gözüküyordu. Kocasının yalnız gitmesine gönülsüzce izin vermişti, ama gönülsüzlüğünün nedeni Pierre'in karşısına utanmaz ve ukala bir Romalı kadının çıkacağından korkması değildi; yılın bu mevsiminde Roma'da bir süre yaşamayı kendisi de ilginç bulurdu doğrusu ve sempozyumda Pierre'in toplayacağı kesin olan alkışlarda yanında olmayı isterdi, çünkü baştan başa okuduğu, hatta okumakla kalmayıp uzun uzun tartıştığı, Pierre'in *Stendhal ve İtalyan Sanatı* konulu bildirisi her bakımdan mükemmeldi. Böylece, Pierre Boutor yalnız başına gitmişti Roma'ya ve ilk günler sempozyumun akışı ve ona bağlı olan olmayan diğer çeşitli konular hakkındaki izlenimlerini Denise'yle paylaşmasına olnak vermeyen –en azından yüz yüze paylaşmasına, çünkü ona her gün uzun mektuplar yazıyordu, ama herkesin bildiği gibi bu aynı şey değildi– bu yalnızlığı biraz yadırgamıştı. Ne var ki çok geçmeden, hissedilmeyecek kadar yavaş bir evrimle, belki yapmacık ve sonuç doğurmayan, ama ona Ulm Sokağı'ndaki[1] yıllarını hatırlatan bu özgürlükten zevk almaya başlamıştı. Buna bakarak bu geçici özgürlükten ya da evlilik tatilinden yararlanıp görünüşte böyle şeylere çok istekli olan Stendhal hayranı Romalı güzellerden biriyle bir gönül ilişkisi ya da serüvene girişmeye niyeti olduğu sanılmasın –ama iki tanesi, son derece bilgiç olmakla birlikte gönül eğlendirmekten de kaçacak gibi görünmeyen bir Danimarkalı ile bir Avusturyalı vardı ki, bunlar için bir çılgınlık yapmaya değerdi doğrusu (ah, bu konuda, ilk bakışta ahlak anıtı gibi görünen Sorbonne'lu bir meslektaşı hakkında ne açı seçik hikâyeler anlatabilirdi bilseniz!)– sadece keyfe tabi programların, geç vakit yenen yemeklerin, doğrudan doğruya eğitici bir amacı bulunmayan uzun gezintilerin cazibesini yeniden keşfediyordu, o kadar. Hatta Botteghe Oscure Caddesi'ne yakın bir kafenin terasında yaptığı tıkabasa, hatta belki de mide bozucu kahvaltılardan bile tekrar zevk almaya başlamıştı, oysa nerdeyse on yıldan beri Denise onu, sabahları limonlu çayla azıcık yağ

[1] Paris'te, ünlü École Normale Supérieure'ün bulunduğu sokak; genel kullanımda, adı geçen okul. (Çev.)

sürülmüş tuzsuz bir tek dilim fırınlanmış ekmeğin sağlık açısından en iyi beslenme olduğuna inandırmıştı; daha otuzundan itibaren kendisini tehdit etmeye başlamış olan göbeklenmeye karşı en iyi ilacın bu olduğunu, belki de haklı olarak, ileri sürüyordu.

Sempozyumu düzenleyenler tarafından Panthéon'a yakın bir otele yerleştirilmişti: eski tarz karanlık bir bina, labirent gibi dolambaçlı koridorlara açılan, uyumsuz biçimde döşenmiş ama küflüce bir cazibeden de yoksun olmayan geniş ve serin odalar. Bir akşam, oldukça geç vakit otele dönerken, –aralarında yaman bir genç Amerikalının da bulunduğu bazı sempozyumcularla konuşma, Piazza del Popolo'da bir kafenin (elbette Rosati değil, hava güzelleşmiş olduğundan orada yer bulmak imkânsızdı, karşıdaki, Via del Babuino'nun meydana açıldığı yerdeki kafenin) kaldırıma taşan bahçesinde gecenin geç saatlerine dek sürmüştü de– evet, otele girdiği ve anahtarını istemek için resepsiyona doğru ilerlediği sırada, siyahlar giymiş genç bir kadın siluetinin gece bekçisi ve kapıcısıyla konuştuğunu göz ucuyla fark etmiş, ancak birkaç dakikadan beri kafası Denise'nin, artık ondan her gün mektup almaya alıştığı, onunsa o gece, her sabah yaptığı gibi sempozyum seansına gitmeden önce postaya vereceği o birkaç sayfayı yazamayacak kadar kendini yorgun hissettiği düşüncesiyle meşgul olduğundan, buna özel bir dikkat göstermemişti. Kendi kendine, en iyisi ertesi sabah öngörülenden yarım saat erken kalkıp o mektubu yazmak, diyordu, çünkü mektubun gelmeyişi Denise'nin kesinlikle gözünden kaçmaz ve onu çok üzerdi, işte bu düşüncelerle, gece bekçisinin sürgülü kapısını açıverdiği asansöre girmek üzereydi ki, o genç kadının da, adı geçen bekçiyle karşılıklı bir gülümsemeden sonra, aynı asansöre dalmakta olduğunu görmüştü; bu gülümsemeleri önce sadece dostluk işareti olarak yorumlamış, ama daha sonra, iyice düşündükten ve hele olan biteni de yaşadıktan sonra, bir suç ortaklığı işareti olarak yeniden yorumlamak zorunda kalmıştı.

Asansörün dış kapısı gece bekçisi tarafından kapatıldıktan sonra sorduğu soruya genç kadın üçüncü kata çık-

mak istediğini söyleyerek yanıt vermişti, ve o zaman, asansörün 3 numaralı düğmesine basarken, bu yanıta kendisinin de, "ben de", "anch'io", üçüncü kata gittiği şeklinde kısa bir yorum getirmişti; bu rastlantının hiç üstünde durmamış, hatta bütün çıkış süresince genç kadına doğru dürüst bakmamıştı bile, oysa solunda ve hafifçe gerisinde kadının, limonsu tazeliği bayağı hoşuna giden bir parfüm kokusuyla vurgulanan varlığını pekâlâ hissediyordu. Kata gelince kapıları açmış ve otomatik bir hareketle kadına yol vermek için yana çekilmişti; siyahlar giyinmiş genç kadın ilerlemiş, eşiği aşıp sahanlığa ayak basacağı sırada, sıcak bir tebessümle aydınlanan yüzünü ona dönmüştü. O zaman, elbette, hemen yanından sürtünürcesine geçen kadına bakmak zorunda kalmıştı; kapı aralığında, sol eliyle asansörün kapılarından birini yana çekmek, sağ eliyle de sahanlığın kapısını dışarı itmekle meşguldü ve bu rahatsız durumda, yer çok dar olduğundan kendisine sürtünerek geçen o kadına bakmak zorunda kalmıştı; kadının yüzü ona dönüktü, sıcak bir gülümsemeyle aydınlanmıştı; o anda bu gülümsemeyi gösterdiği nezakete teşekkür olarak yorumlamıştı, ama daha sonra, yaşadığı duygu ve deneyim kasırgasına biraz çekidüzen vermeye çalıştığında, bu gülümsemenin sıcaklığı ona, nasıl derler, umut uyandırıcı görünmüştü, evet, tamam, umut verici bir gülümseme. Ama o sadece iki kapıyı birden açık tutmuş, genç kadın sürtünürcesine yanından geçmiş, parfümünün kokusu genzini gıdıklamış ve ister istemez kadına dikkatlice bakmak zorunda kalmıştı: çok kısa siyah saçlar, belli belirsiz rujlu, güzel etli dudaklar, ağzın kenarında hafif bir keder kıvrımı –ona öyle gibi gelmişti–, irisin solgun pırıltısının çevresine ustaca yayılmış mavimsi gölgeyle büyüyen açık renkli gözler, üstünde boğazını saran balıkçı yaka siyah bir kazak ve aynı şekilde siyah bir etek. Yüksek topuklarının üzerinde ağır ağır yürüdüğü üçüncü kat koridorunda ona yetişmişti; söz konusu topuklar bazen bir köşeyi kestirmeden dönmek için koridorun, deseni bozulmuş, seçilmez olmuş bir halıyla kaplı orta bölümünden çıkılıp vurulunca ses veren karo kaplı zemine basıldığında, yani o da-

racık halı kaplı kesimin dışında, zeminde takırdıyor ve yankılanıyordu, ve kadın rahat bir tavırla, çantasını elinde savurarak yürüyordu. Kısa bir süre, eve birlikte dönüyorlarmış gibi aynı çizgi üzerinde gitmişler, o ara yine kadının bakışlarının kendisine döndüğünü hissetmişti; ama o zaman hızını artırarak –hiç de onunla uygun adım yürümekten rahatsızlık duyduğundan değildi bu, çünkü tam tersine kadının yakınlığı, limonsu parfüm ve oynak kalçalarla vurgulanan varlığı, içinde oldukça garip ve karışık bir duygu uyandırmaya başlamıştı; ama her türlü yanlış anlamayı baştan önlemeye önem verdiğinden ve bu kadının kendisini serüven peşinde koşan bir çapkın sanmasını istemediğinden– kadının birkaç adım önüne geçip yoluna devam etmişti; ne var ki, kadının da onunkine komşu bir odada kaldığı anlaşılıyordu, çünkü koridorlar labirentindeki –ilk gün, otelin içinde kaybolmamak için, yolunun üzerinde birtakım nirengi noktaları saptayıp aklında tutmak zorunda kalmıştı– bütün yarım ve tam dönüşlerine karşın, onun hâlâ aynı mesafeyi koruyarak arkasından geldiğini işitiyordu. Nihayet, odasının kapısına varınca, tam kadını fark ettirmeden gözetlemeye çalışarak anahtarı kilide sokmaya çalıştığı sırada, genç kadın yanı başında belirip hareketsiz durmuş, gülümseyerek, o an için anlamını çıkaramadığı ancak daha sonra akşamki olayları anımsadığında "sizinle birlikte içeri girebilir miyim?" gibisinden bir anlam taşıdığına hükmettiği birkaç kelime mırıldanmıştı; bunun üzerine birdenbire bir tür baş dönmesine kapılmış, sağ eliyle anahtarı çıkararak kapıyı itmiş, kadın bu jesti az önce söylediği ama onun anlamadığı sözlere yanıt olarak algılamış olmalı ki, kısa ve boğuk bir gülüşle eşiği atlayarak onun odasına dalmış ve kapının kapanmasını bile beklemeden, çantasını yere bıraktığı gibi kollarını onun boynuna dolayarak ağzından öpmeye başlamıştı; dili çılgınca ve oburca bir ileri-geri hareketle ağzına girip çıkıyor, adamın karnına iyice yasladığı kalçalarının oynayışı da buna karşılık veriyordu, öyle ki Pierre hemen organının şişip sertleştiğini, dikildiğini hissetmiş ve boğuk, kesintisiz bir inleyişle genç kadının kalçalarını

avuçlamış, kısa eteği kaldırıp sıkı kalçalarını okşamaya, yoğurmaya, kalçaları ayırarak açgözlü parmaklarıyla minicik ve hışırtılı çamaşırın altındaki çukurluğa, karanlık girişe ulaşmaya çabalamıştı; ereksiyon halinde kadına yaslanmış, ağzı o yalayıp yutucu dille dolu, inlemesini sürdürerek, eline gelen şeyin dudaklarını ayırmaya çalışıyordu ki, kadın birdenbire onu yarı karanlık koridora bakan hâlâ açık kapının önünde soluk soluğa, titrek ve şaşkın bir halde bırakıp ayrılmış ve eteğini düzeltip ateşli sarılışını gülücüklü ve övgülü sözlerle yorumladıktan sonra, onunla geçireceği zamanın karşılığı olarak, bütün arzusuna karşın Pierre'e çok aşırı gelen otuz beş bin liretlik bir fiyat önermişti; o zaman, ne olursa olsun saçma bulduğu bir pazarlığın şantajına boyun eğmemeye içgüdüsel olarak karar vermekle birlikte, lapa lapa kaynaşması şimdiden, soluk soluğa ve göz kamaştırıcı bir önsezi halinde, damarlarındaki ırmakla birlikte akmaya başlayan bu mutluluğu satın almaktan, daha sonra şaşacağı beklenmedik bir sevinç duymuştu, sanki lütfuna nail olmak için bir kadına ödeme yapma durumunda kalmak –gariptir, böyle bir durumda hiç kalmamıştı– bundan sağlayacağı yararı –bütün anlamlarıyla: hem zevk hem sınırsız sahip olma ve kullanma hakkı olarak– kat kat artıracakmış gibi, ve kadının gülerek kendinden emin bir hareketle eteğinin kopçasını çözüşüne bakarken bir an adeta nefesi tutulmuş ve bir şeyi delice arzu etmişti –ki bu arzu bundan sonra nispeten sık gelen uykusuz gecelerini doldurmakla kalmayacak, uyanık zamanlarını bile rahat bırakmayacaktı; ama öte yandan, buradan bin fersah uzakta ve tamamen açık bir zihinle, örneğin mesleğini yaparken, hiçbir şey bu anının ne zaman pat diye çıkagelip sırtından soğuk ama coşturucu terler boşandıracağına dair ipucu veremezdi– evet, delice arzu etmişti ki, bu parası ödenmiş sahip olma kendisine o kadını yaralamak, bir yere kapatmak, delice ve kırbaç altında esir tutmak hakkını da versin; ama hemen kendini toplamış, şimdi beline kadar çıplak, üstünde sadece çorapları kalmış kadına bakarak gidip kapıyı örtmüştü; göbekaltı bölgesini kaplayan ve bacakların arasından dümdüz karnın hayli yu-

karısına kadar çıkan gölgeli kürkten adeta büyülenmiş, boğazında beliren bir çeşit hıçkırığı tutarak hemen yüzünü oraya gömebilmeyi dilemişti içinden; ama kadın heyecansız bir sesle önerisini tekrarlamıştı: "Evet? Otuz beş bin liret, kabul mü?" ve Pierre Boutor bu tür pazarlıklara alışık olmayan bir yabancı için bile bunun çok abartılı bir fiyat olduğunu iddia etmiş ve zaten üstünde bu kadar para olmadığını söylemişti; birdenbire pürdikkat kesilen kadın, ne kadar olduğunu sormuş, Pierre elini pantolon cebine atmış –böylece, istemeksizin ama hoşlanmaksızın değil, organının olağanüstü sertliğini fark etmiş– ve oradaki bin liretlik banknot tomarını çıkarmıştı; kadın hemen atılıp tomarı kapmış ve yüksek sesle saymıştı, tamam, idare eder, on sekiz bin liret vardı, tatmin olmuş görünüyordu, çantasını almış, açmış ve tomarı içine tıkmış, sonra ona dönüp sanki hangi ucundan tutacağına ve bu işten en iyi şekilde nasıl kurtulacağına karar vermeye çalışıyormuş gibi tamamen soğuk bir profesyonel bakışıyla baştan aşağı incelemişti, ve böyle bir bakışın hedefi olmak, bu şekilde baştan ayağa muayeneden geçirildiğini hissetmek tuhaf biçimde heyecanını artırmıştı, ve o zaman kadın hiç de zorlama olmayan bir gülüşle ve birçoğunu anlayamadığı çiğ ve edepsiz terimlerle, Fransızlarm neleri sevdiklerini bildiğini söylemiş, ona yaklaşarak yatağa kadar itmiş ve yatağa devirmişti –o andaki gülüşü Pierre'in omuriliğinden garip bir ürperme geçmesine sebep olmuş–, son derece becerikli hareketlerle önce kemerini, ardından düğmelerini çözerek pantolonunu çıkarmış ve hemen penisini kavrayıp ağzına almış, dudaklarının kâh hafif hafif kâh derinlemesine ve oburca okşayışlarıyla Pierre'e uzun bir zevk ve mutluluk çığlığı koparttırmıştı –ah, ey yakıcı kar, patlamış yıldızlar, ölmüş güneşler, açık havada dalgalanışlar!– ve sonra, dimdik organına binmek için üzerine geldiğinde, Pierre onun gözkapaklarını, dudaklarının bitişme noktalarını öpmekten kendini alamamıştı, ta ki kadının kalçası, kıyıya vuran azgın dalgalar gibi, kasıklarını ve kalçalarını döve döve içinden o yakıcı lavı fışkırtmcaya kadar.

Böylece Pierre Boutor, aydınlatıcı, hatta sırra erdirici

olarak nitelenmekten kaçınılamayacak bu Roma deneyiminden beri, bu mutluluk anlarının yenilenmesi için hiçbir fırsatı kaçırmamıştı –ama çalışmaya adanmış hayatının sıkı sıkıya düzenlenmiş olması yüzünden böyle fırsatlar pek de sık çıkmıyordu doğrusu–, çünkü bu anların yürek çatlatan yoğunluğu, evlilik hayatında yaşadığı daha sık ama ölçülü mutluluklarla hiçbir şekilde kıyaslanamazdı. Bunların tekrarlanması için gerekli görünen tek koşul –bunu, Milli Kütüphane'deki çalışma seanslarından çalma pahasına Halles Mahallesi'ne yaptığı birkaç kaçamak dolayısıyla doğrulayabilmişti– tek koşul. hayat kadınının genç, olgunluktan çok yeniyetmelik çağına yakın olmasıydı; yağmurlu bir öğle sonrasında, çaresizlikten daha yaşlıca bir kadınla odaya çıkmak zorunda kaldığı başarısız bir deneme –kadın genç değildi gerçi, ama hiç de yaşlanmış, yıpranmış sayılmazdı, tersine güneyli olgunluğu için tamamen dinç ve sağlıklı, pırıl pırıldı!– evet, bu denemenin sonucu kesin olmuştu.

Bu nedenle, o 14 Nisan akşamı Oude Zijds Voorburgwal ile Oude Zijds Achterburgwal arasında uzanan gürültülü ve hareketli sokaklara dalarken, Pierre Boutor, gözü dört açık, sadece arkasında genç orospuların kendilerini sergiledikleri aydınlatılmış vitrinlerin önünde duruyordu; tam anaç bir hatunun, bütünüyle güven verici bir burjuva evi tarzında döşenmiş ışıklı yuvasının önünden çabucak geçmişti ki, gözü kendisine doğru gelen belli belirsiz tanıdık bir adam siluetine takılmıştı. Sokağın sel gibi boşanan ışıkları altında, o sabah Mauritshuis'te *Delft Manzarası*'nın önündeki kanepeden, Denise bu tuval hakkında Proust'un fikrini ilan ettiğide, sinirli bir hareketle kalkmış olan adamı tanımıştı. Sanki sinirli olup olmadığını o zaman Denise'yle tartıştığı bu adama burada rastlamak, karısının bu önceden planlı gece kaçamağını keşfetmesini kolaylaştırabilirmiş gibi belli belirsiz bir suçluluk duygusuyla, bu rastlantıya şaşarak, duraklamıştı. Kuşkusuz saçmaydı bu, başını sallamıştı olamaz anlamında. Ama biraz uzaktaki adam belli bir camekânla ilgilenir görünüyordu. Pierre Boutor da, nerdeyse Zeedijk Mahallesi'ne geliş nedenini bile unutarak, o sabahki sinirli

kalkışıyla –ama sahiden de adamın yüz ifadesi bal gibi küçümseyiciydi, Denise ne derse desin– kendisini adamakıllı kızdırmış olan adamın ilgisini ne tür kızların çektiğini anlama merakı içinde, sanki bunu anlayınca eline meçhul adamla ilgili bir koz geçecek, ondan tam tanımlayamadığı bir tür rövanş alma fırsatı doğacakmış gibi, aynı camekâna yaklaşmıştı. Kadın, Mauritshuis'te gördüğü meçhul adamın ilgisini çeken kadın, genç ve alışılmadık derecede güzeldi. Davranışları da bir tuhaftı; ötekiler gibi dikkati üzerine çekmek için birtakım hareketler yapmıyor, beklenen pozu vermiyordu. Sanki kendisine bakılmasını beklemiyor, aksine kendisi son derece endişeli, korkulu bakışlarla dışardaki dünyayı adeta yiyordu. İnce yapılıydı, üst üste attığı bacakları mavi çamaşır ve yaldızlı ten bölgelerini açığa çıkarıyordu. Pierre Boutor hemen, artık iyi tanıdığı aceleci bir sıcaklık dalgası içinde, bu Amsterdamlı genç orospuya duyduğu arzunun bilincine varmıştı, ve bu kendini beğenmiş meçhul adamın, o sabah kendisini bıçak gibi çıplak, buz gibi soğuk bir bakışla delip geçmiş olan bu meçhul kişinin, o eve, hayal gücünün en gizli saplantılarıyla büyüleyici bir benzerlik taşıyan o genç kadının yanma kendisinden önce gireceğini düşündükçe içinden belki hiç açıklayamayacağı bir öfke yükseliyordu. Ama meçhul kişi eşiği aşmaya kararlı görünmüyordu. Kapıya yönelecek yerde camekâna daha çok yaklaşmış ve Pierre Boutor'un bulunduğu yerin elvermemesi yüzünden iyice gözleyemediği birtakım hareketler yapmaya başlamıştı. Yana doğru birkaç adım atarak adama bakmış, camın yüzeyine parmağıyla genç orospunun yüzünü çizmekte olduğunu görmüştü; yüz ona doğru kalkmış, hafif dokunuşlarla durup dinlenmeden dudakların ve çıkık narin elmacıkkemiklerinin konturlarını çizen parmağa doğru uzanmış, adeta kendini teslim etmişti. Ancak tam o sırada Mauritshuis'in meçhul adamı, yüzünde beliren acı dolu bir ifadeyle vitrinden geri çekilmiş ve Pierre Boutor kendi kendine herifin düpedüz bir manyak olup olmadığını sormuştu, ama adamın yüzünde tanık olduğu izlenimine kapıldığı garip korkunun etkisiyle beliren bu soru daha aklından yeni

geçmişti ki, irikıyım ve kendinden emin bir Hollandalı pazılarını şişirerek genç orospunun eşiğinden atlamış, kız da hemen perdesini çekmişti; ve Pierre Boutor Mauritshuis'in meçhul adamının bir an kapalı perdeye baktıktan sonra adeta ölü, bebekleri genişlemiş gözlerini sokağın öbür tarafındaki bir şeye dikerek döndüğünü görmüştü; suratında tam anlamıyla yırtıcı bir kin ifadesi vardı: evet, öldürücü bir kin, öldürme çılgınlığı, öyle bir şey.

Pierre Boutor tüylerinin diken diken olduğunu hissetmişti. Bu herifin bir manyak olduğuna hiç şüphe yoktu.

Bir saat sonra, yeniden sıcak mahallenin ara sokaklarında uzun adımlarla yürürken ve biraz da kaybolmuşken –nitekim Nieuwmarkt'a doğru gittiğini sanırken gerçekte bu meydana sırtını dönmüş, Bourse ve Damrak yönünde uzaklaşmaktaydı– birdenbire eski bir kilisenin güdük gölgesinin yükseldiği bir alana çıkmıştı. Yönünü belirlemeye çalışarak duraklamıştı, artık kaybolduğundan emindi, çünkü az önce Nieuwmarkt'tan gelirken bu kiliseye rastlamamıştı ve küçük meydanın öbür tarafında kaldırımda yavaş yavaş yürüyen adama yolu sorup sormamak konusunda çelişirken, Nieuwmarkt yolunu sormaya hazırlandığı bu adamın arkasındaki bir kapı girintisinden ikinci bir gölge fırlamıştı. Bu ikinci adam hızlı ve şiddetli bir hareketle sağ kolunu kaldırmış, öndeki adam ses bile çıkaramadan yıkılmış, dizlerinin üstüne çökmüştü. Pierre Boutor, kalbi şiddetle çarparak, koruyucu karanlığa daha çok sinmişti. Gece saldırganını görüyor, delicesine cüretkâr olduğunu düşünüyordu, çünkü sakin, küçük meydan liman mahallesinin gürültülü kalabalığının nerdeyse yanı başında bulunuyordu ve neşeli ya da kafayı bulmuş gruplar her an buraya da doluşabilirlerdi; saldırganın adamı kaldırımda sürüklediğini ve cansız vücudunu oraya park edilmiş bir arabaya tıktığını görmüştü; araba kurbana ait olmalıydı, çünkü –Pierre Boutor neler olduğunu açıkça gözlemişti– saldırgan yere yıkılan adamın ceplerini karıştırmış ve arabanın kapısını orada bulduğu anlaşılan anahtarla açmıştı. Ama kapının açılmasıyla arabanın tavan lambası da otomatik olarak yanınca, Pierre

Boutor saldırganın profilini de tanımış ve dehşetli bir paniğe kapılarak, duvarın içine girmek, orada erimek, yok olmak istercesine, arkasındaki duvara yapışmıştı, çünkü bugün üçüncü kez –ilki Mauritshuis'te, bu sabah; ikincisi bir saat önce, randevuevlerinin bulunduğu sokakta; üçüncüsü de şimdi– bu meçhul adamın, bu küçümseyici manyağın, bu caninin suratının karanlıktan çıktığını görmüş oluyordu. Bir saniye, adam kurbanının cansız vücudunu arabanın arkasına attıktan sonra etrafına bir göz attığı sırada, bir saniye, Pierre Boutor bir saat önce o denli açık ve korkunç bir kinle dolu olduğunu gördüğü bu bakışın kendisini de fark edip duvara çivileyeceğinden korkmuştu, ama karanlık yeterince koyu olmalıydı, bakış onun saklandığı yerin üstünden kayıp geçmişti. Araba hemen hızla hareket etmiş, bu kâbus sahnesini alıp götürmüştü, ve Pierre Boutor tekrar, eski bodur kilisenin koruyucu gölgesi altında, artık ıssızlaşmış meydancıkta yürümüştü. Ne akşamdı, Tanrım! Ne akşamdı ama!

Ama gece geçmişti ve şimdi Rijksmuseum'da, Vermeer'in *Küçük Sokak*'ının önündeydi.

15 Nisan günü, saat on ikiyi kırk beş geçiyordu. Denise'yle Philippe yanındaydılar. Küçük tuvali seyrediyor, alçak sesle oğluna resmin dokunaklı ve küçücük güzelliklerini yorumluyordu. Ne var ki kalbi de gizli gizli çarpıyordu, bir endişe kaplamıştı içini. Sanki o meçhul adam her an arkalarında belirebilir, ölümün sonsuz karanlığından çıkagelip Vermeer'in *Küçük Sokak*'ının önüne yerleşebilir ve buz gibi gözlerle bu tabloyu seyredebilirmiş gibi bir önsezi zihnini kaplıyordu; sonra da o küçümseyici ve kin yüklü bakış Pierre Boutor'a dönecekti kuşkusuz. Sürekli bir ürperme vücudunu dolaşıyor, bu duygudan bir türlü kurtulamıyordu.

15 Nisan günü saat on ikiyi kırk beş geçe, Vermeer'in *Küçük Sokak*'ının önünde, Pierre Boutor, kaderine razı ama büyüleyici bir dehşet içinde, Mauritshuis'teki meçhul adamın sessizce ortaya çıkmasını bekliyordu.

——ooOoo——

V

Sabahın sekizinde kapı ısrarla çalınıyordu.

Kapıya aralıksız inen darbeleri işitiyor ve yarı uyur halde içinden, kahvaltıyı getirecek olan garsonun bu sabah pek sabırsız olduğunu geçiriyordu. "Girin, girin dedik ya!" diye söylendi homurdanarak ve o sırada tamamen uyandı.

Jane ikiz yatakta, her zaman yaptığı gibi çarşafı omuzlarına sarmış, yatıyordu. Sol bacağı kasık kıvrımına dek açıktı ve kalçasının narin kemik yapısı vücudun bükülmüşlüğü nedeniyle çıkıntı yapıyordu.

Odaya göz attı, kahvaltı ısmarlamamış olduğunu hatırladı, kapısındaki bu sabırsızlığın nedenini sordu kendi kendine.

Ayaktaydı şimdi; çarşafı çekip Jane'in bacaklarını örttü, geçerken bir sandalyenin arkalığından alıp üstüne geçirmiş olduğu robdöşambrının kemerini bağlayarak antreye doğru yürüdü.

"Tamam, tamam, geldim!" diyordu sinirli sinirli.

Kapıda, resepsiyondaki görevlilerden birini tanıdı. Adam korku ve telaş içinde şaşkın, verdiği rahatsızlıktan dolayı özür diliyordu, otel yönetimi gerçekten çok üzgündü, ama bir kaza olmuştu işte. Memurun arkasında, gri flanel elbiseli, ifadesiz suratlı bir adamın gölgesi dikiliyordu: hiç kuşku yok, bir polis!

"Lütfen bizi affedin Bay Klinke," dedi memur, "bütün bunlar gerçekten çok üzücü! Ama bu baylar size birkaç soru sormak istiyorlar."

William Klinke memurun neden çoğul eki kullandığını anlayamadı. Bu baylar dediği, altı üstü bir tek baydı, yani bir tek polis. Ama kim bilir, belki de çoğul şekil bu resepsiyon memuruna daha saygılı ya da duruma daha uygun geliyordu.

William Klinke polis müfettişine baktı.

"Evet?" dedi, kısaca ve sertçe.

Müfettiş el işaretiyle koridorda kalmamayı daha uygun bulduğunu anlattı.

"Karım hâlâ yatıyor," dedi William Klinke, zoraki bir gülümsemeyle. "Böyle aniden uyandırılacak olursa, hiç hoş karşılamaz bunu, hem de hiç!"

Resepsiyon memuru yeni özürler geveliyordu. Sonunda bir uzlaşmaya varıldı. Üçü birden küçük antreye sıkıştılar ve bütün kapıları, koridora açılanı da asıl oda kapısını da, kapadılar.

Bu daracık yerde üçü de ayakta duruyorlardı. Oldukça garip bir durumdu.

"Evet?" dedi tekrar William Klinke.

"Karşı odadaki komşunuzu tanıyor musunuz bayım?" diye sordu müfettiş, düzgün ve anlaşılır ama adamı biraz zorladığı hissedilen bir İngilizceyle.

"Karşı oda mı? Kaç numara?"

"Otuz dört," dedi müfettiş.

O zaman William Klinke içinde bir tür ürperme hissetti.

"Otuz dört mü? Öyleyse Mercader olacak, Ramón Mercader."

Müfettişin tahmin edilebilecek tepkiyi gösterdiğini fark etti William Klinke. Adamın aynasız gözleri kısıldı, aynasız sesi daha kırıcı oldu.

"Demek tanıyorsunuz?"

William Klinke olumsuz anlamda başını salladı.

"Kesinlikle hayır," dedi sakin bir sesle.

"Ama adını biliyorsunuz. Adamın adı gerçekten buydu."

William Klinke müfettişin, fiili geçmiş zaman kipinde kullandığını not etti.

"Neden?" diye sordu. "Artık adı böyle değil mi? Adını değiştirmiş mi?"

Şaka pek zekice değildi, ama polis müfettişleri oldum olası William Klinke'nin son derece sinirine dokunurdu.

Müfettiş münasebetsizliğin tipik örneği olan bu alay

karşısında bembeyaz kesilmişti. Dişlerini sıktığı, güçlü çene kaslarının dışarı fırlamasından belli oluyordu.

"Bildiklerinizi anlatmanızı öneririm bayım. Son derece ciddi bir olay söz konusu."

Resepsiyon memurununsa, içinden başka yerde olmayı dilediği açıkça görülüyordu.

"Ama durum çok basit," dedi William Klinke, "ben bu Bay Mercader'i hiç tanımam. Ama otuz dört numarada kalan müşterinin adının Ramón Mercader olduğunu biliyorum. Böyle bir ad insanın aklmda kalır."

Müfettiş karşısındakinin neyi ima ettiğini hiç anlar gibi görünmüyordu.

O zaman William Klinke sakin bir sesle açıkladı: Geçen gün, durun bakayım, galiba önceki gündü, evet, evet, önceki gün, tam olarak 14 Nisan günü, resepsiyonda yanlışlıkla ona –bu *yanlışlık* sözünü duyunca otel memuru eliyle bir hareket yapar gibi olduysa da sonunu getirmedi– evet, Ramón Mercader'e gelmiş bir mesajı yanlışlıkla ona vermişlerdi. Böylece, kendine ait olmayan bir mesajı sahibine verirken, bu kişinin otuz dört numaralı odada kaldığını öğrenmişti. Daha sonra, aynı gün akşam beşe doğru, birkaç kartpostala pul yapıştırırken, telgraf formu dolduran bir adam görmüştü ve otelin kapıcısı da –çünkü bütün bunlar zemin katta, kapıcı masasının önünde geçiyordu– evet, kapıcı da telgraf formu dolduran adamın adını hatırlatmıştı: Bay Mercader'di bu. İşte bundan dolayı, tam kendi odasının karşısındaki otuz dört numaralı odada kalan yolcunun adını biliyordu.

Müfettiş bütün bu açıklamaları hiç renk vermeden dinledi.

"Peki, bu ad size neden o kadar çarpıcı geldi?" diye sordu.

William Klinke adama uzun uzun baktı.

"Bu, ünlü bir katilin adıdır," dedi.

Hollandalı polis müfettişinin bakışları yeniden o keskin ve şüpheci ifadeyi aldı, tıpkı bir Hollandalı ya da Türk, ya da Japon aynasızının bakışları gibi. Müfettişin bakışı tamamen bir müfettiş bakışına benziyordu.

"Ve siz de katillere ilgi duyuyorsunuz, öyle mi Bay Klinke?"

William Klinke birdenbire güldü.

"Sadece bazılarına," dedi. "Bakın, ben bir yazarım ve şu sırada çok ünlü bir cinayeti konu alan bir filmin senaryosu üzerinde çalışıyorum. Hepsi bu."

Resepsiyon memuru müfettişe gülümseyerek bakıyordu, bütün bunların tamamen sıradan, normal ve saygıdeğer şeyler olduğunu anlatmak ister gibi.

Ancak müfettiş henüz gevşememişti.

"Dün öğleden sonra ya da akşam, herhangi bir şey gözünüze çarptı mı, koridorda, otuz dört numaranın önünde, hatta odanın içinde, anormal bir şey, gürültü filan ya da bu tür bir şey?"

William Klinke itiraz edebilir, bütün bunların ne anlama geldiğini sorabilirdi. Tanık –hattâ belki de sanık!– mı tutuluyordu yoksa, hakkında tek kelime bilmediği bir olayda? Ama sinsi bir merak, içten içe, bu konuda daha çok şey öğrenmeye itiyordu onu.

"Yoo," dedi, "böyle bir şey hatırlamıyorum."

William Klinke bu ikinci Ramón Mercader'in başına neler gelmiş olabileceğini soruyordu kendi kendine. Otuz dört numaradaki müşteriye gelen telefon mesajının yanlışlıkla kendisine verilmesinden beri, bu adam onda saplantı haline gelmişti. Rastlantının böylesi gerçekten akıl alır şey değildi! Bu yüzden, öğleden sonra kapıcı tezgâhın öbür ucunda ayakta telgraf yazan adamın adını hatırlattığında irkilmekten kendini alamamış, adeta yerinden fırlamıştı. Kartpostallarına pul yapıştırırken bir yandan da adamı gözetlemişti. Otuz yaşlarında, çok uzun boylu, çok zayıf, şehvetli bir ağız ve şaşırtıcı gözler. Bu yüzden yayılan büyüleyici sempatiden ve bu bakıştaki dizgin vurulmuş şaşırtıcı şiddetten etkilenmişti. Az kalsın öylesine, damdan düşer gibi, adama yaklaşacak ve şaşkınlığını, merakını anlatacaktı. Ama elbette saçma bir şeydi bu. Kendi kişisel saplantılarını herkesin üzerine yansıtamazdı böyle. Ama ne olursa olsun, bu adamı tanımak isterdi doğrusu.

Ama müfettişin galiba biraz yumuşamış olan sesi, onu anılarından çekip çıkardı:

"Bay Klinke, sizi fazla rahatsız etmiş olmazsam, otuz dört numaraya gelip cesedi teşhis etmenizi rica edeceğim. Elbette acelesi yok, işinize bakın! Giyinmeniz, kahvaltınız bittikten sonra..."

William Klinke, ağzı şaşkınlıktan bir karış açık, adama baktı.

"Cesedi mi?" diye sordu.

Sesine açıklayamadığı bir kırıklık, bir hüzün gelmişti. Bu heyecanı polis müfettişi de gözünden kaçırmıyor, ama hiçbir yorumda bulunmuyordu.

"Yarım saat sonra, olur mu, Bay Klinke?"

Müfettiş, ardında resepsiyon memuru olduğu halde dönüp gitti.

Büyük uykunun kör dinginliği içinde, yüzünün hatları gevşemiş, yumuşamıştı.

Klinke Ramón Mercader'in yüzüne bakıyor ve ölümün onu gençleştirmiş olduğunu düşünüyordu. Belki de gözlerinin kapalı olmasındandı bu izlenim. Belki de ölüm, diriyken taşıdığı o doymak bilmez bakışı perdelemişti de ondan.

William Klinke bu ölünün yüzüne bakıyor ve garip bir ürpertinin kendisini sardığını hissediyordu. İspanya'da on beş gün geçirmişti, bir başka Mercader'in, Ramón Mercader del Rio'nun izi üzerinde, uzak bir geçmişin hemen hemen silinmiş kalıntıları üzerinde. Nüfus kütüklerinde, arşivlerin gizli belgelerinde, sağ kalmış birkaç kişinin kırılgan ve bulanık belleklerinde bu hayaletin izini sürmüştü ve işte şimdi de Amsterdam'da ikinci bir Ramón Mercader'in cesedinin başında bulunuyordu. Akıl alır şey değildi gerçekten! İçinde, karanlık, belki de korkunç ve amansız bir bağın bu iki öyküyü biribirine bağladığı izlenimi vardı. Ama elbette saçmaydı bu! Kendi hayal gücü dizginlerini koparmıştı galiba. Ama ne yaparsa yapsın, bu kafa karıştırıcı ve tedirgin edici izlenimden yakasını sıyıramıyordu.

"Bu adamı tanıyor musunuz, Bay Klinke?" diye soruyorlardı kendisine.

Uyanık ve tetikte, döndü.

Odada üç adam vardı. Yani daha açık bir deyişle, kendisi, Ramón Mercader'in cesedi ve ayrıca üç adam daha. Özetle, dört diri ile bir ölü.

Kendisini daha önce sorguya çeken müfettişle, aynı türden vurdumduymaz suratlı bir başka polis. Gerçekten önemli tek fark, bu ikinci müfettişin flanel değil İskoç kumaşından takım giymiş olmasıydı. Ayrıca pencerenin yanında, konuyla ilgilenmiyormuş gibi duran, bir üçüncü adam daha vardı.

"Tanımakla ne kastediyorsunuz?" diye sordu Klinke, belli belirsiz sinirli bir sesle.

"Bay Mercader'i tanıdınız mı?" diye üsteledi ikinci müfettiş, İskoç kumaşından takım giymiş olan.

"Bilmem," dedi William Klinke, "kapıcının geçen gün galiba adının bu olduğunu söylediği bir otel müşterisini tanıdım, hepsi bu."

"Öyle diyorsanız öyle olsun," dedi ikinci müfettiş, yatıştırıcı bir edayla.

Sonra sessizlik oldu ve Klinke ölünün yüzüne tekrar bakmaktan kendini alamadı.

Birdenbire, pencerenin yanında duran adam ona doğru gelmeye başladı.

"Bay Klinke?"

William Klinke bu yeni müdahalenin taşıdığı örtülü tehdidi gayet net olarak hissetti. Oysa bu üçüncü adam öteki iki müfettişe benzemiyordu. Aynasızmış gibi gelmiyordu insana, ama aynasız kadar, hatta daha fazla tehlikeliydi.

Devamını bekledi.

"Amsterdam'a hangi gün geldiniz?" diye sordu Franz Schilthuis.

William Klinke çabucak kafasında bir hesap yaptı.

"Durun bakayım, bugün ayın 16'sı, hah, tamam, 13 Nisan'da."

"Uçakla mı?" diye sordu Schilthuis.

William Klinke'ye öyle geliyordu ki, bu herif bütün bu soruların yanıtlarını zaten önceden biliyordu.

"Tabii, elbette uçakla," diye doğruladı.

"Peki, nereden geliyordunuz, bir sakıncası yoksa, Bay Klinke?"

"Madrid'den."

"KLM'in bir seferiyle miydi acaba?"

"Aynen," dedi Klinke.

Franz Schilthuis yatağa yaklaştı ve çarşafın az önce açılmış olan köşesiyle ölünün yüzünü tekrar örttü. Sonra döndü.

"Bay Mercader'in yanında mı oturuyordunuz?"

Önce soruyu anlamadı. Sonra benzinin solduğunu hissetti.

"Ha, anlıyorum," dedi.

"Neyi anlıyorsunuz?" diye sordu Schilthuis.

William Klinke adama dikkatle bakıyor, bu herifin ne tür bir polis örgütüne mensup olabileceğini tahmin etmeye çalışıyordu. Küçük bir kuşku beliriyordu kafasında ve bu hikâye de gittikçe akıldışı bir hal alıyordu.

"Galiba Bay Mercader Madrid'den buraya benimle aynı uçakta gelmiş, bunu demek istiyorsunuz, değil mi?"

Gayet sakin konuşuyordu; herifin yüzüne baktı.

"Yani," dedi Schilthuis yüzünde ışıyan bir gülümsemeyle, "şöyle söyleyelim, siz onunla aynı uçakta gelmişsiniz, Bay Klinke."

"Aradaki farkı göremiyorum," dedi William Klinke, endişelenerek.

"Belli mi olur!"

Schilthuis'in yüzündeki gülümseme hâlâ aynı ışığı saçıyordu.

Düşünceli bir tavırla yatağın başucunda duruyordu. İki müfettiş biraz kenara, asıl yatak odasını koridor tarafındaki salona benzer küçük odadan ayıran ferforje parmaklığın ötesine çekilmişlerdi.

Birdenbire Schilthuis beyaz çarşafın bir köşesini tekrar kaldırıp geriye katladı ve ölünün yüzü tekrar ortaya çıktı.

"Bay Mercader oldukça dikkat çekici bir adamdı, değil mi?" dedi Franz Schilthuis. "Demek istediğim, kolay kolay gözden kaçamazdı. Tam tersine! Özellikle bakışları şaşırtıcıydı, gözleri açık olduğu zaman."

William Klinke titrediğini hissetti. Bütün bunlar ölümün soğukluğunu hissettiriyordu insana, ve mutlaka tehlikeliydi de. Ama bu herif, hangi polis örgütüne mensup olursa olsun, bu herif haklıydı.

"Sözü nereye getirmek istediğinizi anlamıyorum," dedi sert bir sesle.

Bu kadarının yeterli olduğuna, artık bu hikâyeyi kısa kesmek gerektiğine karar vermişti.

"Gayet basit," dedi Schilthuis. "13 Nisan günü Madrid'den Amsterdam'a kadar Bay Mercader'le aynı uçakta yolculuk yapıyorsunuz. O gün uçakta pek az yolcu varmış. Ama siz yine de Bay Mercader'i fark etmiyorsunuz!"

William Klinke adamın sözünü kesti:

"Son derece heyecenlı bir kitabı okumaya dalmıştım."

Sesi bir ton yükselmişti. Bu işi bir an önce bitirmek gerekiyordu.

"Ya, öyle mi?" dedi sesteki değişikliği fark etmiş olan Schilthuis. "Hangi kitap olduğunu öğrenebilir miyiz?"

"Neden olmasın? Ama herhangi bir bakımdan sizi ilgilendirdiğini görsem şaşardım."

William Klinke küçümseyici bir tavır takınmıştı. İki adam bakışlarıyla biribirlerine meydan okuyorlardı.

"Siz söyleyin yine de, Bay Klinke."

"Isaac Deutscher'in *The Prophet Outcast*'ını tekrar okuyordum."

O zaman, bir anda Franz Schilthuis oyunu kaybettiğini anladı. Ama doğrusu çok isterdi Hollanda'da gerçekten babalarının çiftliğindeymiş gibi davranan şu Amerikalıları kıstırmayı. Bu olayda onu ilgilendiren Ramón Mercader değildi. Bu adam bir Sovyet casusuydu, kuşkusuz, ama ne de olsa operasyon yeri Hollanda değildi ve yaptıkları da kendisinin ilgi alanına girmezdi. Bu yüzden, ölü olmuş diri olmuş, onun için fark etmiyordu. Bu olayda onu asıl ilgilendiren, Amerikalılardı. İşbirlikleri, ortak çıkarlar ve bu tür diğer resmî palavraları bahane ederek ülkede gerçekten fazla rahat, fazla umursamaz davranıyorlardı. Şimdi, 14 Nisan gecesi şu İspanyol gemici Felipe de Hoyos'un kaçırılması –bel-

ki de Amerikalılar yanılmamıştı, belki de bu adam sahiden KGB'nin bir irtibat memuruydu, ama kendisine yöneltilebilecek hiçbir suçlama yoktu–, sonra da 15 Nisan sabahı şafakta Herbert Hentoff'un cesedinin bulunması, bu iki olay Herrengracht'taki bu küstah bayları bir cinayet davasına karıştırma olanağını gösterir gibi olmuştu. Kuşkusuz olay örtbas edilecek, her şey kapalı kapılar ardında sonuca bağlanacaktı. Ama bunun karşılığında yine de bir şey elde etmiş, o utanmaz Amerikalılara biraz olsun hadlerini bildirmiş olacaktı. Daha sonra şu Ramón Mercader'in ortadan kaybolması –bu iş için böyle bir ad taşıyan bir herif seçmek, nasıl bir acemilik ya da nasıl bir kendini beğenmişlikti! Gerçi elbette öteki Mercader resmen hiç var olmamış, hep adının Jacques Mornard olduğunu söylemiş ve asla bu iddiasından dönmemişti, ama yine de aptalca bir şeydi bu– Henk Moedenhuik'le konuştuğu o kaybolma olayı meydana gelmişti. Bunun üzerine CIA'nın adamları birdenbire çil yavrusu gibi dağılmış, kim bilir nerelere uçup gitmişlerdi. Kanin'i ya da O'Leary'yi bu işe bulaştırmak isterdi (Floyd'a dokunulamazdı elbette). Olayın böyle, sıfıra sıfır elde var sıfır biteceğini sanmıştı, derken bu sabah Ramón Mercader'in ölümüyle her şey yeni baştan başlamıştı. Amerikalıları bu ölüm olayına bulaştırmanın bir yolunu bulmayı denemek üzere, üstlerinden birkaç saatlik serbest hareket izni koparmıştı. Ama başarı göstermek ihtiyacı gözünü kör etmiş olmalıydı; William Klinke denen bu adamın hikâyesi doğru olamayacak kadar güzeldi. Soruşturması, daha başlar başlamaz onu bu William Klinke'ye götürmüştü. Kabul edin ki, kim olsa aldanırdı bu durumda. Herif Ramón Mercader'le aynı uçakta geliyor, karısıyla Amsterdam'da buluşuyor ve Mercader'in odasının tam karşısında bir oda tutuyorlar. Üstelik New York'a biletleri var, hemen bugün, saat on sekiz seferi için. Ramón Mercader'in öldüğü gün. Neyse, tamam, doğru olamayacak kadar güzeldi hikâye. Bu Amerikalı, bu William Klinke, çeteye mensup değildi. Amsterdam'da olup da çeteye dahil olmayan nadir Amerikalılardan biri olmalıydı.

"*The Prophet Outcast,*" dedi Schilthuis. "Gerçekten çok sürükleyici bir kitaptır."

William Klinke'nin şaşkınlığı yapmacık değildi.

"Galiba bir senaryo üzerinde çalışıyormuşsunuz?" dedi Schilthuis.

O zaman William Klinke, neden yaptığını pek bilmeden, ona bu senaryonun sorunlarını açıkladı.

Troçki'nin öldürülmesinin öyküsü zaman zaman yapımcıların önüne tekrar gelen bir konuydu. Ancak şimdiye kadar nedense bir filmi çekilmemişti. Birkaç ay önce kendisinden elde olan birçok projeden biri üzerinde çalışmasını istemişlerdi ve işe başlar başlamaz bu konuya alışılmış biçimde yaklaşılamayacağını hemen anlamıştı. "Örneğin, herhangi bir aktörün Lev Davidoviç rolünü oynayabileceğini düşünebilir misiniz? Mümkün değil! Troçki bu hikâyenin merkezinde yer almalı, ama göze görünmemelidir; tek dramatik çözüm budur."

Büyük bir heves ve coşkuyla konuşuyor, Schilthuis de onu dikkatle dinliyordu.

Hayır, tek çözüm, bu cinayeti katilin bakış açısından ele almak, onu öykünün baş kahramanı yapmaktı. Bu yüzden, diyordu William Klinke, arşivlerde ve belleklerde Ramón Mercader del Rio'nun hayaletini kovalayarak İspanya'da birkaç hafta geçirdim; bu sırada karısı Jane de Amsterdam' da Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nde o dönemin belgeleri üzerinde çalışıyordu. Ah, ne kişilikti şu Ramón Mercader!

Franz Schilthuis Ramón Mercader'in, ikinci Ramón Mercader'in, yüzüne baktı, sonra çarşafın açılmış köşesini tekrar ölümle gençleşen bu ölü yüzün üzerine örttü.

"Gerçekten öyle, sizi anlıyorum."

Birdenbire bezgin ve bitkin bir görünüme bürünmüştü.

"Bana beş dakikanızı daha ayırmanızı rica edeceğim, Bay Klinke, zahmet olmazsa. Sonra her şey bitmiş olacak."

William Klinke başını salladı. Bu ani tavır değişikliğinin nedenini anlayamıyordu, ama artık iyice belliydi ki, kendisi herhangi bir karanlık amaç kuşkusu altında değildi.

Franz Schilthuis kendisini izlemesini söyledi.

Odadan çıktılar, koridorda yürüdüler.

Şimdi artık oda boş.

İki müfettiş de arkalarından kapıyı kilitleyerek, odadan çıktılar. Uzaklaşıyorlar, gözden kayboluyorlar. Otel yönetimi bu olay hakkında son derece ketum davranılmasını istedi, anlaşılır bir şey elbette. Bu kapalı odanın önüne nöbetçi dikmenin bir faydası olmazdı zaten. Artık kimse Ramón Mercader'in cesedini merak etmiyor ki.

Artık Ramón Mercader yalnız, tek başına.

Dün, hemen hemen yirmi dört saat önce, Floyd onun adının gerçekte bu olmadığını, Ramón'un ölmüş birinin yerini aldığını ileri sürmüştü. Oldukça gizemli bir iddiaydı bu, ama artık hiçbir önemi yoktu. Bugün gerçekten ölmüş birinin yerindeydi işte; ölümde kendi yerini almıştı, bu yer her ne idiyse ve her neyse. Bir çarşafla örtülü, yüzü kar gibi bir sessizlik beyazı. Sahi, kar birçok kez belleğinde belirmişti, Amsterdam'daki bu Paskalya günleri boyunca. Mauritshuis'ten çıkarken, Binnenhof'ta kar bulmayı belli belirsiz dilemişti içinden. Vaktiyle Moskova'da Puşkin Müzesi'nden çıkarken olduğu gibi. Bir başka kar anısı daha vardı. Evet, hatırlamıştı, 1956 ilkbaharının başlarında, sokaklarda karlar eriyordu. Bir parka kadar yürümüştü; ağaçların dalları ara sıra, hareketsiz ve saydam havaya adeta sürtünerek, yere gözenekli kar topakları bırakıyor, bunlar yerdeki bastırılmış kar örtüsüne çarpıp dağılıyor, bu sırada çamların ağırlıktan kurtulan dalları da ilerleyen bahar güneşinin altında titreşiyorlardı, on yıl önce.

İnsanlar onun etrafında, kar beyazı çarşaf-kefeninin altında kımıldamadan yatan bu vücudun çevresinde oturup beklemeli ve kendi anılarını toparlamaya çalışmalıydı.

Henk Moedenhuik 13 Nisan'da, *Bali* lokantasında, "artık ölünmüyor" dediğinde onun yüzüne yayılan buz gibi soğuk ve uzun gülüşü hatırlardı belki. Elbette saçmaydı bu laf, kanıtı mı, hâlâ ölünebiliyordu ya işte. Ama o, kuşkusuz başka bir ölümden bahsediyordu. Henk Moedenhuik, anılarında Profesör Brouwer'e, Plein 1813'teki o eve bağlanan o

tuhaf gülüşten söz ederdi. Hatta belki manolyalar bile olurdu Henk Moedenhuik'in anılarında. Tamam, ama bu anılar insanı hiçbir yere götürmezdi.

Walter Wetter belki Bolşoy koridorlarında rastladığı o adamı hatırlardı. Önce yürüyüşü dikkatini çekmişti. Tanıdık bir yürüyüş, anlatılamasa da. Ama galiba anlamıştı sonradan. Hayatlarının uzun yıllarını hapishanelerde geçirmiş bütün insanlar böyle yürürler: sanki birkaç adım sonra hücrenin duvarıyla karşılaşmadıklarına şaşmış gibi. Sanki açık, belki de sınırsız bir mekânın keşfi, yürüyüşlerine bu tereddütlü, bu duraklamalı görünüşü veriyormuş gibi. Sonra, bağa çerçeveli gözlüklerin arkasındaki bakış. Tiksinti verici bir umutsuzluk vardı bu bakışta. Walter Wetter Bolşoy'daki o meçhul adamdan, Ramón Mercader del Rio'dan söz ederdi. Sonra da damdan düşer gibi, devlet güvenlik örgütlerinin sorgulamak amacıyla kuşkulu kişileri hapsettiği, Berlin'deki eski bir mağazanın bodrumlarındaki kocaman Stalin portresi gelirdi aklına. Stalin'in, ölümünden yıllar sonra bile, eğer ölümsüz bir ölü olarak, küllerimden yeniden doğmuş olarak, orada bulunmasam her şey başıboş kalır, ufalanıp dağılır dermişçesine, tüm geliş gidişleri gözaltında tutan o sarı sarı bakışlarını hatırlardı. Sanki Stalin'in bakışları çoktan ölmüş olan, ama hâlâ uzamlar ve yüzyıllar içinden şimşeklerini bize gönderen bir yıldızın göz kamaştırıcı sarı ışığıymış gibi. Kurnaz ve entrikacı bir güvensizliği, tuttuğunu bırakmayan bir iradeyi ve insanları kafaları bulandırılmış kedi yavruları, büyük makinenin yerlerine her an yenileri konulabilen küçük vidaları, minicik çarkları olarak görüp insan yerine koymamayı yansıtan şimşekler. Belki de Walter Wetter'in bu iki anısı şaşırtırdı dinleyenleri, ama ne olursa olsun çıkıp gelirlerdi belleğin diplerinden ve hesaba katılmaları gerekirdi.

Felipe de Hoyos, limandaki İspanyol meyhanesinde kötü Rusçasıyla o Gürcü şarkısını, *Suliko*'yu söylediğinde, o adamın kendisine doğru dönen bitkin, yıkılmış yüzünü mutlaka hatırlardı ve hakkında uzun uzun konuşabilirdi.

Ve bu böyle devam ederdi.

Ama önünde sonunda bütün bu olası anımsamalar onun dışında şeyler olur, sis ya da duman sarmalları gibi onun çevresinde dalgalanırdı. Hepsi, bütün tanıyanlar, yeri geldikçe onu anımsardı, belki bir an için belki acı verici bir iç burkulmasıyla, ama o, kendisi, hiçbir şey hatırlamazdı. Ölüm de bundan başka bir şey değildir ki: silinip giden bir bellek, anılar.

Inés bile (ama Inés tam şu anda Cabuérniga'daydı, Sonsoles Avendaño'nun –Adela Hala olsa "kayınvalidenin" derdi, bu adı söylemekle Inés'in içinde biraz itici ama güçlü bir heyecan uyandırarak– yaptırdığı kabul salonu kadar geniş banyodan yeni çıkmıştı, evet, Sonsoles Avendaño de Mercader yatak odalarının yanına o dönem için muhteşem bir banyo koydurmuştu, bunun içinde dolaşılabilir, oturulabilir, şimdi yer yer aşınmış olan saman sarısı ipek kaplı bir kanepeye uzanıp küvetteki suyun yeterince ısınması beklenebilirdi, öyle bir banyo ki, zaman zaman tesisatta çıkan birtakım kaçınılmaz arızalara karşın bugün bile, çiçekli fayans küvetleriyle, Talavera seramikleriyle ve aydınlatma aplikleriyle, küvetin pençeli ayaklarının ve rokoko muslukların –her ne kadar bugün yer yer solmuş, soyulmuş olsa da– yaldızlı parıltısıyla, bayağı gösterişli bir havası vardı; Inés tam bu anda, çırılçıplak, banyodan çıkmıştı, ve komodininin üstünde sigara paketini arıyor – Küba malı, filtreli *Gener* sigaraları içinden bir tane çekip düşünceli bir tavırla yakıyordu, ama tam o anda aklından geçen tamamen beylik, kadınca bir şeydi: Yeni uyanmışlığın ve yakıcı banyonun buğulu tembelliği içinde, acaba bugün ne giysem diye düşünüyordu; böylece, Inés çırılçıplak, dudağında sigara, uzun siyah saçları omuzlarına dökülmüş, odada dolaşıyordu), ama Inés bile şu anda eğer (ama Inés, tam az önceki andan biraz sonraki şu anda, yemiş ağacından bir çerçevenin iki dikey kenarını biribirine bağlayan bir yatay eksen üzerine monte edildiği için öne arkaya devrilebilen, oval biçimli bir boy aynasının önüne gelip durmuştu; ve Inés bu aynanın önünde, ayakta, hareketsiz, çıplak vücudunu seyrediyordu; daha yeni yaktığı sigarasını bir kül tablasında ezdi, açık saçlarını

iki eliyle kaldırıp ağır bir topuz halinde ensesinde topladı, ve ellerinin hareketi –elleri ensesinde, saçlarını tutuyor– altın sarısı göğsünün ve karnının üstünde mavimsi beyazlıktaki boğazını öne çıkarıyordu; mısır gibi, dağ seli gibi, genç fidan inceliğindeki vücudu, sıkı ve pürüzsüz tenin altından görülebilen kemik yapısının –birdenbire durgun bir su yüzeyine benzeyiveren– basen bölümünün sınırlarını çizdiği kalçalara gelince, yuvarlaklaşıyordu; basenin sedefsi solgunluğu, yeniden, alttaki yumuşak ve koyu renkli otlu tepeciği kaplayan bir tutam kılla noktalanıyor, vurgulanıyor ve devam ediyordu; güneş görmeyen bu alt karın bölgesinin solgunluğu –sanki bu durgun, uyuklayan su yüzeyi yüksek titrek karaağaçların gölgesinde kalmış gibi– esmerleşmiş, yanık ekmek, ölü yaprak, mutlu sonbahar renginde uzun bacakların iki yandan gövdeye bitişme yerine kadar devam ediyordu; ve Inés, yeniden, kendi görüntüsünün biraz bulanık hayranlığı içinde, vücudunun kendisine sağladığı zevki fark ediyor ve saç kütlesini tekrar omuzlarının üzerine bırakan elleri şimdi vücudunun yüzeyi üzerinde geziniyor, şişkinliklerini ve çukurluklarını ziyaret ediyor, gerdanına kadar iniyor, orada biraz eğleniyor, sonra karnının serinliğinde dolaşıyor, ve orada birbirinden ayrılarak sırtı boyunca yukarı doğru çıkıyorlar, ve baygın bir yavaşlıkla bu hareket vücudunu dikleştirip göğsünü öne çıkarıyor, ve sonunda, en dolaysız bedensel kesinlik içinde kollarını iki yana açıyordu ki, kanının hafif ve nemli uğultusu birdenbire), ama Inés bile şu anda eğer (ama Inés tam o anda, bir vücuda sahip olma, onun çizgilerini elleme, gölge ve ışıklarını okşama zevki –aynadaki bu yansımayla, aynada kendini seyreden, kendi vücudunu okşadığını gören kendi görüntüsüyle kat kat artan bir zevk; sanki bu ikileşme denebilecek olay, yayınık bedensel duyularının her an, dalgınlık ânında bile, gülme ya da herhangi bir özel nesne ya da olaya dikkat etme anlarında bile, kendisine duyurduğu derin varoluş kesinliğini daha somut, daha yoğun ve daha acıtıcı kılıyormuş gibi; sanki seyrettiği gerdanının ya da göbeğinin bu uçup gidici görüntü ya da yansıması boğazını daha diri ve sıkı, karnını

daha pürüzsüz ve serin, vücudunun çukurluğunu daha ılık kılıyormuş ve bunlar, aynada görülmenin yarattığı uzaklık görünüşüne, bulanık nesnelliğe karşın daha içten ve derinden kendisinin oluyorlarmış gibi– bu bir vücuda sahip olma zevki, Inés bunu bir kez daha keşfediyor, Ramón'un anısına, kendi vücudunun üzerindeki bakışına, ellerine, ağzına indirgiyordu, sanki kendisi de, kendi kendine ve en radikal yalnızlığı içinde, sadece o bakışın, o ellerin, o ağzın bir fonksiyonu olarak, sadece vücudu onların nesnesi, ve aynı zamanda çifte zevklerinin her defa yenilenen göz alıcı doyumsuzluğunun nesnesi olduğu anda var oluyormuş gibi), ama Inés bile, eğer şu anda Ramón'un anısıyla dolu olsaydı –ama bu gerçekten bir anı mı olurdu? Başka sözcükler denemek gerekti, çünkü düşüncesinde, imgeleminde Ramón'un belirişinde, geçmişin belki atmış, yanık esmer renkleri görülmezdi; bir mevcudiyet olurdu bu beliriş, bir "şimdi", ve bunun yokluğu, eksikliği, olsa olsa ona duyduğu ve kendisini geleceğe fırlatacak olan arzuyu vurgular, hatta şiddetlendirirdi– demek ki, tam şu anda oval aynanın önünde çıplak, elbette öldüğünden habersiz olduğu –Schilthuis'in gönderdiği yıldırım telgraf henüz Cabuérniga'ya ulaşmamıştı– Ramón'un anısıyla dolu olarak, duruyor olsaydı, Inés bile onun belleğinde yaşayamazdı; hem de sadece Ramón'un belleğinde ona, yani Inés'e yabancı, tamamen yabancı şeyler, görüntüler, olaylar bulunduğundan değil –örneğin, şu 1960'taki Soçi yolculuğu hakkında ne biliyordu? Hiçbir şey. Soçi denen yeri ve Ritsa Gölü'ne yapılan geziyi, göl çukurluğunun ta dibindeki, eskiden Stalin'in en sevdiği *daça*'larından biri olan o otelde yenen öğle yemeğini bilmiyordu; Georgi Nikolayeviç'le Zürih Gölü'nde yapılan gezinti hakkında ne biliyordu ya bir önceki yıl Prag'daki konaklama hakkında ya Berlin'i kuşatan ormanların ortasında, bir gölün kıyısında, *Edgar-André-Heim* lokantasında kutlanan çalışma toplantısı hakkında? Hiçbir şey, kendi belleği bu konularda boştu, daha doğrusu Ramón'un başka anıları, sahte, yalancı anıları, o meçhul boşluğu, o akla gelmeyen yokluğu dolduruyordu, ortadan kayboluşlarını, çifte hayatını maske-

lemek amacıyla ona ulaştırılmasını ayarladığı kartpostallara, mektuplara dayalı anılar– demek ki, sadece Ramón'un hayatının son derece önemli bazı olaylarını bilmediği için değil, bildiği ve paylaştığı anılar bile, örneğin şu Venedik seyahati ya da Capri'de, via del Tuoro'daki evde geçirdikleri birkaç gün –evin zayıf ve kuru yaşlı bahçıvanı hâlâ Vladimir İliç'le Gorki'yi ve onların balığa çıkışlarını hatırlıyordu– ve güneş onları, yani Ramón'la kendisini, geniş yatakta sarmaş dolaşken uyandırıyordu ve hemen, paylaşılmış bir uykunun tamamlanışından başka bir şey değilmiş gibi görünen bir sarılışla tekrar birleşiyorlardı; uykunun yoğun, batıcı uyuşukluğu ancak daha sonra, kayalara oyulmuş merdivenlerden Faraglioni Koyu'nun mavi, diriltici sularına indikleri zaman dağılırdı, ama işte bu olaylar bile (ama Inés, tam şu anda, aynanın önünde çıplak –sinsi sinsi uzaklaşabilir, onun kendi vücudu üzerinde gezinen bakışlarını bırakarak onu arkadan seyredebiliriz, yeni bir *Aynada Kendini Seyreden Venüs* olarak, ama Velasquez'in tablosunda olduğu gibi uzanmış ve o aynada sadece yüzünü seyreden değil, ayakta durup oval aynada bütün vücudunu yansıtan bir Venüs olarak; ve böylece yalnız ensesini, omuzlarını, sırtını, böğrünü görmekle kalmaz, onların karşısında, aynada, bu uçucu ve sakin güzelliğin sakatlanmış imgesini tamamlayan öğeleri, gözlerini ve ağzını, boynunu ve gölgeli yol ayrımına dek bütün boyunu posunu görebiliriz– ama tam şu anda aynanın önündeki çıplak Inés, hiç de Ramón'u hatırlamazdı, yani demek istiyorum ki, geçmişe atmazdı, tam tersine onun bakışının kendi vücudu üzerindeki yokluğunu, kendini bırakacağı o belirgin ve buyurucu sıcaklığın eksikliğini hissederdi, çünkü kendi kendisinin bütünlüğüne tam olarak erişmesi için bu gözü doymaz ve uysal boyun eğişten başka çare yoktu), demek ki Inés bile, tam şu anda Amsterdam'da büyük uykunun karlı unutulmuşluğunda uzanmış yatan Ramón'un belleğinin giriş kapısını bize açamazdı.

Ama ya Georgi Nikolayeviç Ujakov, o bunu yapabilir miydi?

Elbette, Ujakov bu deli saçması hikâyenin –akla yat-

mazlığı çevrilen her sayfada biraz daha artan ve böylece, kalınlığıyla, arap saçına dönmüş karanlığıyla, olası bir gerçekliğe gittikçe daha benzer hale gelen (çünkü akla yatmazlık, özetle, az-çok itici adi olay niteliğiyle kavranan en sıradan ve günlük gerçekliğin aldığı görünümlerden ya da onun anahtarlarından biridir) bu acayip hikâyenin– kahramanları arasında, Ramón Mercader'in hayatı hakkında herkesten çok şey bilen kişiydi. Elbette çocukluk ve yeniyetmeliğinin bazı bölümlerini bilemez, çünkü on yedi yıl Sovyet hapishanelerinde ve çalışma kamplarında yaşamıştır ve buralarda mahkûmlara dışardan posta, mektup gelmesi en azından alışılmış bir şey değildir. Yine de, –1955'te Kolyma'dan gelişinde tekrar karşılaştığı genç adamın anlattıklarıyla kısmen doldurulabilen– böyle boşluklara karşın, Ramón Mercader'in hayatı hakkında, gerektiğinde bizimle saatlerce konuşacak kadar şey bilmektedir.

Ne var ki, tam şu anda, Ramón Mercader'in cesedinin Amsterdam'da bir otel odasında tek başına kaldığı 16 Nisan 1966 sabahının o ânında, Georgi Nikolayeviç Ujakov bizimle konuşacak durumda değildir (oysa, bir saat önce emir erinin alelacele ve telaşla odasına girip kendisini bu beklenmedik toplantıya çağırmasından beri; birinci katta devlet güvenlik sorunlarıyla görevli bakan yardımcısıyla birlikte karşıcasusluk servisinden iki albay ve kendi servisi olan Analizler ve Belgeler bölümünün şefiyle karşılaşmasından beri; masanın üstünde, bütün o fotoğraflarla dolu o tam anlamıyla inanılmaz dosyayı görmesinden beri; ta o zamandan beri, Georgi Nikolayeviç Ramón Mercader'i düşünmekten başka bir şey yapmıyor; ama çok özel nitelikte bir düşünme bu, belleğin büyüsüne, ya da ironisine, ya da nostaljisine kapılmaya izin vermiyor: Ramón Mercader'i ve eylemlerini, sonu belki de –kelimenin tam anlamıyla– ölümcül olabilecek karışık ve bulanık bir vuruşmanın konusu yapan, tehlikeli ve sesi kısılmış bir düşünce).

Bir saat önce emir eri odasına girdiğinde Ujakov, birinci kattaki bu toplantıların, özellikle de böyle doğaçlama yapıldıkları zaman, genellikle sakladıkları çeşitli rahatsızlık-

lara ve tuzaklara karşın, hemen hemen rahatlamıştı, masasının üzerine yayılmış kâğıtları miskin miskin seyretmekten alıkonduğu için rahatlamıştı. Ne denirse densin, havasında değildi bu sabah. Belki de sadece baharın gelişiydi onu böyle yumuşatan. Ama gerçek şuydu ki, sabahın beşinde –bu gün ağarırken kalkma alışkanlığını mahpusluk hayatından edinmişti– evvelsi gün başladığı bir okuma işini kaldığı yerden sürdürmeyi başaramamıştı. Birkaç fincan çok koyu çay içmiş, ama bu da boşuna olmuştu. Bir ağırlık çöküyordu üzerine. Baharın böyle aniden patlak verişini düşünmüştü. Ayrıca yaşlandığını da düşünmüştü. Hayır, artık bir delikanlı değilsin Georgi Nikolayeviç! Belki de biraz dinlenmenin, dedikleri gibi hayatını yaşamanın zamanı gelmişti. "Emekliliğimi isteyebilirim" diye düşünmüştü, buruk bir gülüşle Kolyma'da geçirdiği yılların da aktif hizmetine sayılıp sayılmayacağını kendi kendine sorarak. Ne var ki, bu dinlenme fikri, hemen garip bir biçimde ölüm fikrine benzemeye başlamıştı kafasında. Dinlenmek mi? Ama bu düpedüz büyük uykunun ılık çimenlerine uzanmak demekti! Neden olmasın? Belki de ölüm saatiydi kendini haber veren, üstüne çöken bu ağırlığın, bu yaşamdan bıkkınlığın, bu fiziksel hüznün altında gizlenerek. Silkinip bunları kafasından atarak dışarıya dolaşmaya çıkmış, kentin merkezine doğru yürümüştü. İlkbaharın altın aydınlığında Moskova güzel ve vahşiydi. Dakikalar geçtikçe yürek parçalayıcı bir tatlılık yayılmıştı içine. Şehir uyanıyor, gürültülerle, uğultularla, insanların özsuyuyla doluyordu. Sokaklarda bölük pörçük konuşmalar, gülüşler, vedalaşmalar işitmişti. Puşkin heykelinin önünde el ele tutuşup kollarını yana açmış iki genç, birbirinin gözlerinin içine bakıyordu: dünyanın bütün sevgisi. Evet, demişti içinden, güzel ve vahşi, kutsal ve barbar kent. Kendisi bunun içinde yüzüyordu, yaşlı adam, yaşlı ağaç, kökünden sökülmüş. Her şey hem tanıdık hem uzak, hem sonsuza dek genç hem de çürüme ve çöküntüyle için için kemiriliyor. Yesenin'den dizeler gelmişti aklına ve birden üstüne fenalık gelerek duraklamış, bir bina duvarına dayanmak zorunda kalmıştı. Bir genç kız, koltuğunda ki-

taplar, koşarak yanından geçiyordu. Başını çevirmiş, onu görmüş, yaklaşmıştı. "Ne o babacık, bir sorun mu var?" diye sormuştu. İncecik ve narindi, kısa bir kürkle yumuşak botlar giymişti. Başına bağladığı eşarbın altında, adeta sıvı bir gri ve sonsuz bakışlı gözleri vardı. "Bir şey yok, bir şey yok anacık," diye karşılık vermişti o da, "hava güzel, soluk alıyorum, bahar geldi işte!" O zaman kız başını arkaya atarak muzip muzip gülmüştü. Narin ve kırılgan, hareketleri gururlu ve şefkatli, tıpkı bir Viyanalı, diye geçirmişti içinden. Neyse, yine imgeler, hayaller, uzak ve sisli. Ama hemen ardından kendini azarlamıştı, çaktırmadan gülerek. Hadi canım sen de, Georgi Nikolayeviç, yine o kahrolası kozmopolitliğin mi tuttu yoksa? Niçin Viyanalı oluyormuş? Güçlü ve narin, gururlu ve şefkatli, tam bir Rus genç kız gibi desene! Korkunç yılların çamurlu ve cilasız kılıfından çıkmış. Köylü hantallığından kurtulmuş, ürperen ova gözlü, neşeli, genç kentli. Acaba harcadıkları bütün çabalar ve yaptıkları hatalar, işledikleri cinayetler, gösterdikleri inatçı ve meçhul kahramanlıklar yalnız bu sonuca varmak için miymiş: genç kızların, eskilerin Viyanalı kadınlarına ya da bugünkü sinemanın sunduğu görüntüleriyle, Tolstoy'un kahramanlarına benzemelerini sağlamak? Yeni fabrikalarda her yıl üretilen İtalyan marka birkaç yüz bin otomobille birlikte, tamamen beklenmedik ama gerçek, kesinlikle gerçek, bir sosyal imaj sunuyordu bu olgu. Her neyse, kız uzaklaşmış, hızlı adımlarla bir otobüs durağına doğru yürümüştü. Onun gidişini, gençliğinin, sevdiği bir kadının, hayatın gidişini seyreder gibi seyretmişti.

Ama kuşkusuz şu baharın dürtüklemesi, itip kakmasıydı bütün bunlar, endişelenecek bir şey yoktu.

Ve işte şimdi, Albay P.N. Kovsky'nin dosyasından çıkardığı bütün fotoğraflar arasından, şu resme bakıyordu. ("Yahu bu Carel Fabritius'un *Saka Kuşu!*" demişti alçak sesle, birkaç dakika önce. Ve galiba oradaki üç kişiden hiçbiri, hatta bakan yardımcısı bile, ondan böyle bir tepki beklemiyormuş ki, kafalarda bir tür şaşkınlık belirmişti. "Efendim?" demişti bakan yardımcısı, ama Ujakov yanıt verme-

mişti, fotoğrafa bakıyordu. Resim netti, kusursuzca büyültülmüştü. Sağda, ön planda, konuştukları sanılabilecek iki adam profili görülüyordu. Solda, dipte, bireyleri seçilemeyen bir grup büyük bir pencerenin ışığı altından geçiyor gibi görünüyordu. Ve resmin tam ortasında, duvarda, tablo açıkça beliriyordu. Fotoğraf gerçekten çok iyiydi. Ama işte bakan yardımcısı sorusunu tekrarlıyordu: "Ne dediniz, Georgi Nikolayeviç?" Ujakov gözlerini bakan yardımcısına çevirdi. İki yıl önce Zürih'teki son görüşmelerinden beri Yevgeniy'nin biraz zayıflamış olduğunu düşünüyordu. "Diyordum ki, fotoğrafta net olarak görülen şu tablo Carel Fabritius'un *Saka Kuşu.* Çok güzel bir tuval. La Haye'de, Mauritshuis Müzesi'nde bulunuyor." Bakan yardımcısı öteki üç kişiye baktı; hiç renk vermiyorlardı. Bunun üzerine, sinirlendiğini belli ederek, omuzlarını silkti. Ama Ujakov karşıcasusluk bölümünün yeni yükselen yıldızı Albay P.N. Kovsky'ye döndü. Kırklı yaşlarına karşın genç görünümlü, pırıl pırıl üniformalı bir adam. Fıldır fıldır bakışlar, kalınca, yumuşak dudaklı bir ağız. "Ya öteki, adı neydi, demiştiniz, albay yoldaş?" Albay önündeki açık dosyaya şöyle bir göz attı. "Adı George Kanin," dedi, "CIA'nın Doğu Bölümü uzmanlarından biri. Söylendiğine göre, birinci sınıf bir ajanmış." Ujakov, oldukça şaşkın, başını salladı. "Yevgeniy'nin hain olabileceğine inanamıyorum," dedi. O zaman bakan yardımcısı, tiz ve öfkeli bir sesle araya girdi: "Yevgeniy mi? Kim bu Yevgeniy?" Ujakov şaşırarak ona baktı. "Amma da yaptınız yoldaş! Yevgeniy Davidoviç Guinsburg işte!" Ve bunu yaparken otomatik olarak parmağıyla, şimdi masada bulunan fotoğrafta, Mauritshuis'te Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'nun önünde, George Kanin'in yanında duran adamın yüzünü gösterdi. Bakan yardımcısı, afallamış bir yüz ifadesiyle ötekilere döndü ve o anda hepsi bakan yardımcısının bu işten haberi olamayacağının bilincine vardılar. Unutmuşlardı işte. Bakan yardımcıları gelir giderlerdi, böyle bir operasyonun bütün ayrıntılarını nereden bileceklerdi? "Bunun adı Ramón Mercader değil mi?" diye sormuştu bakan yardımcısı, gittikçe tizleşen bir sesle. Ujakov ne anlama gel-

diği belli olmayan bir gülümsemeyle, "Yok canım!" diye haykırmıştı, "Ramón Mercader diye biri yok. Ramón Mercader diye birinin var olmuş olabileceğini mi düşünmüştünüz yoksa, yoldaş?" Ancak burada Ujakov'un şefi, Analizler ve Belgeler Bölümü sorumlusu net bir sesle araya girerek, Georgi Nikolayeviç ne derse desin, Ramón Mercader'in gerçekten var olmuş olduğunu açıklamıştı. 1937'de, henüz altı yaşındayken Ulusal Devrimci Savaş sırasında –ve Ujakov gülümsemekten kendini alamamıştı: Mümkün değil, şefi her durumda yerleşik resmî terimleri kullanmaktan asla vazgeçmeyecekti; yanılma ya da bir sözcüğün yerine başka birini kullanma riski sıfırdı!– İspanya'nın kuzeyinden aktarılan çocuklarla birlikte, 1937'de ülkemize kabul edilmişti; ama bu çocuk 1942'de bir bombardımanda ölmüştü. O zaman, artık birer adam olmuş ve Sovyet vatanımızın uluslararası dayanışmaya önem veren sevgi dolu politikaları sayesinde sağlam bir eğitimden de geçmiş olan İspanyol çocuklarının 1956'da geri gönderilişleri sırasında, Guinsburg bu ölen çocuğun yerine geçmişti. Bu operasyonun koşulları hemen hemen idealdi, çünkü Guinsburg'un, nasıl derler, güneyli bir havası vardı, İspanyolcayı mükemmel konuşuyordu ve öte yandan Mercader ailesi de savaşın kasırgası içinde hemen hemen bütünüyle mahvolmuştu, tek hayatta kalan ihtiyar kız da zaten pek az tanımış olduğu böyle bir yeğenin varlığından kesinlikle şüpheye düşemezdi, ayrıca bu yeğenin yapabileceği hata ve acemilikler de yabancı bir ülkede uzun zaman kalmış olmasıyla kolayca açıklanabilirdi. "İhtiyar kız, evet, Adela Hala," dedi Ujakov içinden. Yevgeniy ondan uzun uzun bahsetmişti. Cabuérniga'daki ihtiyar kız. Ujakov hatırlamaya çalıştı: kestane ağaçlı gezinti yolu, eski mezarlığın avlusu içinde José Maria Mercader'le Sonsoles Avendaño'nun yan yana mezartaşları: ne yapılırsa yapılsın ölümle dolu bu bellek. Ancak bakan yardımcısı henüz tam olarak tatmin olmuş değildi. "Ne olursa olsun," dedi sertçe, "böyle bir isim! Ne kadar saçma bir fikir!" Georgi Nikolayeviç adama gözlerini dikti, "Anlamıyorum yoldaş," diye sordu ıslıklaşan bir sesle, "yoksa batıl inançlarınız mı

var?" Bakan yardımcısı adeta yerinden hopladı. Ujakov'a sert ve kınayan gözlerle baktı, ama hemen gözlerini çevirdi. Çok fazla küçümseme ifadesi, fazla şiddet vardı Georgi Nikolayeviç'in gözlerinde. Bakan yardımcısı bu kadarla kalmayı tercih etti: Bazı şeyleri fazla kurcalamamak, geçmişin çamurunu fazla karıştırmamak gerekirdi. Gözlerini kaçırarak koltuğuna gömüldü. "Seni ihtiyar aşağılık herif!" dedi Ujakov içinden. "Kendini beğenmiş aşağılık ihtiyar bürokrat! Böyle bir isim ha! Ramón Mercader. Ama ya öteki, ötekini pekâlâ ölüme gönderdiniz, değil mi? Onu kusursuz bir cani yaptınız, çünkü kusursuz bir militandı, değil mi? Ve o da size hiç ihanet etmedi, değil mi? Sessizliğini korudu, siz de gizlice ona Lenin nişanı verdiniz, değil mi? Lenin nişanı, yüce Tanrı! Ve siz, köpoğlu köpekler! Bu alçakça cinayete Lenin'in adını karıştırdınız, siz, sarı köpeğin piçleri! Ve şimdi de, bu ikinci Ramón Mercader'in hain olmasını istiyorsunuz, öyle mi? Böyle bir isim, demek öyle ha?" Ama Georgi Nikolayeviç bunların hiçbirini söylemedi. Yüzünde sadece eski bir Bolşeviğin bütün öfke ve hiddeti okunuyordu.)

Ve şimdi, Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'nun önünde Yevgeniy D. Ginsburg'la George Kanin'in konuşuyor gibi göründükleri o fotoğrafa tekrar bakıyordu.

Albay P.N. Kovsky'nin anlattığı hikâye, netliği ve kesinliğiyle dehşet vericiydi. Dün, yani 15 Nisan günü, öğleye doğru, O'Leary diye biri, CIA'nın Doğu Bölümü'nden bir ajan, Prag'da bizim servislerimizle temasa geçmişmiş. Bu herifin, bir para ve kadın meselesi yüzünden üstleriyle büyük sorunları varmış. Dolayısıyla, o kadın yüzünden ne olursa olsun Prag'da kalmak niyetinde olduğundan, arkasını güvenceye almak için KGB'ye hizmet arzında bulunmuşmuş. Doğru söylediğinin kanıtı olarak, iki gün önce, kendi durumunun tartışılması için çağrıldığı Amsterdam'daki kısa konaklaması sırasında çalmayı başardığı bir mikrofilm dosyasını getiriyormuş. Bu dosya şu anda Amsterdam'da bulunan Ramón Mercader adında biriyle ilgiliymiş; bu adam olasılıkla bir aydan beri, Batı'ya geçmek niyetiyle CIA'yla temas halindeymiş. Henüz hiçbir şey sonuca bağ-

lanmış değilmiş, ama görüşmeler ilerliyormuş ve CIA sürprizlerden sakınmak için onun hakkında bu dosyayı düzenlemişmiş. İyi niyetine ek bir kanıtı olarak, O'Leary CIA'nın Amsterdam'daki operasyon üssünü gizleyen paravan şirketi de açıklamış: Herengracht'ta bir ticaret şirketiymiş bu, *Van Gelderen Maatschappij*. Nihayet, bütün pazarlığın önümüzdeki saatlerde sonuçlanması bekleniyormuş.

Bu O'Leary'nin çaldığı dosya insanı dehşete düşürüyordu. İçinde Ramón Mercader'i, CIA'lı adamın İspanya'daki Amerikan servislerinin sorumlularından biri olarak saptadığı Herbert Hentoff'la birlikte gösteren resimler vardı. Mercader'le Hentoff arasındaki bu görüşme, Mercader'in pasaportunu yeniletmek bahanesiyle gittiği İspanya Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bir bürosunda yapılmıştı ve bu karşılaşma, İspanya siyasi polisinin haber alma masası tarafından ayarlanmış gibi görünüyordu; bunun, polisin Mercader hakkında bildiği bir şeyi onun üzerinde baskı unsuru olarak kullanmasıyla mı, yoksa bizzat Mercader'in girişimi üzerine mi yapıldığına gelince; O'Leary'nin elindeki bilgilerle bu nokta aydınlatılamamıştı. Bu dosyada ayrıca Mercader'i zeki yüzlü bir gençle halka açık yerlerde gayet dostça konuşurken gösteren fotoğraflar da vardı ve O'Leary bu gencin, Herbert Hentoff'un İspanya'daki yardımcılarından Stanley Bryant olduğunu saptamıştı. Öyle görünüyordu ki, bu tek başlangıç görüşmesinin ardından, pazarlığı sürdürmekle Stanley Bryant görevlendirilmişti. Ve son olarak, tam tamına iki gün önce, 14 Nisan'da, Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'nun önünde çekilen ve Mercader'i George Kanin'in yanında gösteren fotoğraf vardı; galiba bu Kanin işi Amsterdam'da bağlamakla görevlendirilmiş daha yüksek rütbeli bir ajandı; bu kent Mercader tarafından seçilmişti, çünkü merkezle doğrudan temasa geçebileceği kentlerden biriydi –öteki Zürih–, ve belki de Mercader, bu Hollanda yolculuğunu ve bunun özel anlamını KGB'nin gözünde daha iyi aklamak için, herhangi bir bahaneyle, bu doğrudan teması kuracaktı.

Ama daha başka şeyler de vardı bu dosyada.

Mercader'in örgütünün KGB'ye göndermiş olduğu son üç raporun CIA tarafından teslim alınmış olduğuna dair fişin fotokopisi vardı; demek ki Mercader, herhalde CIA'nın adamlarının o âna kadar şüphe ettikleri içtenliğinin kanıtı olarak, daha önce bunların birer kopyasını Amerikalılara vermişti.

Albay Pyotr Nikanoroviç Kovsky, açıklamalarının bu noktasına gelince, durmuştu. Sesi birden ağırlaşmış, pesleşmişti.

"Derhal inceleyeceğiniz bu fiş," demişti ağır ağır, "yadsınamayacak gerçekler içeriyor. Bu üç raporun birer kopyasının Amerikalılar tarafından teslim alınmış olduğunu kayda geçiriyor. İlki; İspanya'nın ekonomik durumu ve kalkınma planının uygulanışı hakkında bir rapor. İkincisi; Rota' daki Polaris denizaltı üssünde yapılan yeni inşaat ve düzenlemeler hakkında bir rapor. Üçüncüsü ise; İspanyol Ordusu' nun komuta kademesinde hüküm süren ruh hali ve subayların siyasal tercihleri hakkında bir rapor."

Albay başını kaldırdı ve fişin fotokopisini masanın ortasına doğru itti.

"Tamam!" dedi yorgun bir sesle Analizler ve Belgeler Servisi'nin şefi. "Aynen böyle! Radyodan alınma bilgiler dışında, Guinsburg örgütünün son günlerde bize ulaştırdığı belgeler işte bu üç rapordur."

Bakan yardımcısı başını salladı.

"Bu adamın... adı neydi, Guinsburg mu?" –ve bakan yardımcısı hafifçe iğrenmiş bir ifade takındı– "...bu adamın CIA'yla giriştiği pazarlığın sonuçlanıp sonuçlanmayacağını bilmem, ama bizim için dava görülmüştür."

Hepsi başlarını salladılar, Ujakov ise yıldırım çarpmışa dönmüştü.

O sırada Albay P.N. Kovsky tekrar söz aldı.

"Bu olayda," dedi biraz kısılmış bir sesle, "ve bunu bakan yardımcısı yoldaşın önünde hemen özellikle belirtiyorum, kesinlikle ben de ihmal ve gevşeklik suçu işlemiş bulunuyorum. Devrimci özen eksikliği nedeniyle cezalandırılmam da mümkündür. Ne olursa olsun yoldaşlar, bu olayın

bütün siyasal yönlerini bir özeleştiri yaklaşımı içinde yeniden incelemeye şimdiden, size ve kendime söz veriyorum; sadece gerçeği ortaya çıkarmak ve savaşım kapasitemizi güçlendirmek için."

Al işte, diye düşündü Ujakov, yine aynı yere geldik. Birdenbire kendini çok yaşlı, çok çaresiz hissetti.

Bakan yardımcısı söze karıştı:

"Ne demek istiyorsunuz Pyotr Nikanoroviç?"

Albaya adı ve baba adıyla hitap etmişti, bu iyiye işaretti.

O zaman, Albay P.N. Kovsky sözlerine açıklık getirdi. Altı ay önce karşıcasusluk örgütünün en önemli birimlerinden birinin başına geçtiğinde, doğal olarak, yerleşik olanlardan başlayarak, dışardaki bütün ajanların dosyalarını elden geçirtmişti. Ve Yevgeniy Davidoviç Guinsburg'un –Ramón Mercader'in asıl adını, o da, yumuşak dudaklarında bu adın özel tınlayışım vurgulayan bir kıvrılmayla, tükürük bırakır gibi söylemişti– evet, Guinsburg'un dosyasında bazı noktalar dikkatini çekmişti. Örneğin, Guinsburg'un komünist gençlik örgütüne üyelik isteği iki kez geri çevrilmişti. Sonra, nihayet oraya kaydolmuşken, –1953 yılının sonlarında– zararlı ve sorumsuz siyasal sözler sarf etmek suçuyla cezalandırılmış ve geçici olarak ihraç edilmişti. Öte yandan, Guinsburg'un aile büyükleri de, doğrusunu söylemek gerekirse, pek güven verici değildi. İşte böyle, keşke Guinsburg örgütünün görünüşte İspanya'da elde ettiği başarılardan gözü kamaşmamış ve altı ay önce soruşturmasını daha ileri götürmüş olsaydı. Kurt meyvenin içine bir kez girdi mi, diyordu, en güzel meyveler bile er geç bir gün çürür.

Al işte, dedi Ujakov içinden, aynı yere geldik. İşte yine elmadaki kurt, yine aynı yerdeyiz.

Bütün bakışlar ona dönmüştü. Guinsburg'u örgüte öneren o değil miydi?

Ujakov yanıt olarak diyebilirdi ki, eğer Yevgeniy iki kez Komsomol'a kabul edilmemişse bu, zaten o "aile büyükleri" nedeniyle olmuştu. Sonra geçici olarak Komsomol'dan çıkarılmışsa, 1953 sonlarında bir toplantıda Stalin'in gerçek ko-

münistlere uyguladığı şiddetli baskıdan söz ettiği için çıkarılmıştı. Sonradan ortaya çıkan gerçekler bu fikrin doğru olduğunu göstermekle kalmamış, onu kat kat aşmıştı; çünkü hiç kimse, hatta Yevgeniy bile, bu baskının ulaştığı boyutları tahmin edememişti. Ama Ujakov'un artık doğrudan doğruya yanıt verecek gücü kuvveti kalmamıştı. Bakan yardımcısına, iki albaya bakıyordu, –ikincisi hiçbir şey söylememişti, ilginç, ama bu olayın bütün akışını büyük bir dikkatle izlemişti; irikıyım, kır saçlı, sol kolu eksik bir adamdı ve Ujakov onun "aile büyüklerini" bilmiyordu– ve kendi servis şefine bakıyordu. Kendini son derece yaşlanmış hissediyordu ve nihayet konuşmaya karar verdiğinde sesi nerdeyse duyulmayacak kadar cılızdı.

"Guinsburg'un babasını üniversitede tanıdım," dedi duyulmayacak kadar hafif bir sesle. "Birlikte partiye girdik. İç savaşı birlikte yaptık, Berlin'de, Viyana'da, İtalya'da, Avrupa'nın her yerinde Komüntern örgütünde birlikte çalıştık. Yirmi yaşlarındaydık ya da biraz fazlası. Sonra o Preobrajenski'yle birlikte, kendini ekonomik sorunlara verdi. 1938'de yine birlikte tutuklandık. İkimize de yöneltilen suçlamalar aynıydı. Ama bugün ayrıyız: Ben, itibarım iade edilmiş olarak, buradayım, o ise öldü. Kurşuna dizilerek öldü, mevsim kıştı, şafak bir türlü sökmüyordu, bu yüzden birkaç otomobilin farları yakıldı ve o, farların ışığında, yumruğunu kaldırıp 'Yaşasın Lenin'in partisi!' diye bağırarak öldü."

Georgi Nikolayeviç bir saniye susunca, derin, dibi bulunmaz bir sessizlik oldu.

"Guinsburg'un babasıyla ben, Kızılordu'dan bir albayla birlikte, aynı hücredeydik. Bu subay henüz davasının soruşturma aşamasındaydı ve sorgular yüzünden her gün biraz daha zayıflamış, vücudu darbelerden kırılmış, elleri ve yüzü işkenceden harap olmuş durumda dönüyordu. Bir akşam bu albay sorgu dönüşü hücrenin ortasına yığıldı. Kımıldanamıyordu, öleceğini sandık. O zaman David Semyonoviç Guinsburg karyoladan koparmış olduğu bir demir parçasıyla kendi bilek damarını açtı ve kanını tuvalet kovasına akıttı. Sonra, gardiyanlar gece denetimi için hücrenin kapısını

açtıklarında, 'Bolşevik kanı mı istiyorsunuz? Buyrun!' diye bağırarak kovayı kafalarına boşalttı. Bunu yaptığı için yirmi dört saat sonra kurşuna dizildi. O kadar zayıflamıştı ki, önünde infazların yapıldığı duvara dek taşınması gerekti."

Georgi Nikolayeviç yeniden susmuştu. O anda, milyonlarca ölünün belli belirsiz soluk alışları duyulabilirdi sanki.

Ujakov gülümsüyordu.

"İşte sözünü ettiğiniz aile büyükleri, albay yoldaş!"

Şimdi de "yoldaş" sözcüğünü özel bir yüz ifadesiyle, sanki bu sözcük dudaklarını yakıyormuş gibi söylemek sırası ona gelmişti.

Sessizlik uzuyordu. İhtiyar KGB albayı bembeyaz kesilmişti, kimbilir nerede, hangi görev başında kaybetmiş olduğu sol kolunun yerinde sallanan boş ceket kolu tuhaf bir biçimde titriyordu, ihtiyar albayın omzu karşı konulmaz bir ürpermeye tutulmuştu sanki.

Sonra bakan yardımcısı durumu tekrar denetimine aldı.

Geçmişi kurcalamanın sırası değil, diyordu. Parti ve ülke artık hatalarını aşmış ve gereken düzeltmeleri yapmıştı. Sovyet toplumunun sağlıklı bünyesi bu zararlı tohumları çoktan dışarı atmıştı, zaten bunlar asla onun özüne işleyememişti. Gündemdeki soruna gelince; dava görülmüş, karar verilmişti: Guinsburg örgütüne böyle durumlar için öngörülen acil prosedürün uygulanması gerekiyordu. Guinsburg'u Amsterdam'da yakalamak, ne yolla olursa olsun merkeze getirmek gerekiyordu. Ne yapılacağına daha sonra karar verilecekti.

Bu emirin uygulanmasıyla Albay Pyotr Nikanoroviç Kovsky görevliydi.

Böylece, 16 Nisan 1966 gününün tam şu ânında, Georgi Nikolayeviç Ujakov bize Ramón Mercader'den söz edebilecek durumda değildi. Hatta Ramón Mercader'i hatırlamıyordu bile, sadece Yevgeniy Davidoviç Guinsburg'u hatırlıyordu. Ve toplantı salonunun camlarının ardında bahar güneşi parlıyordu.

Anlaşılmaz bir dürtüyle, Ujakov yine Yesenin'in son şiirini hatırladı.

Ama biz Amsterdam'dayız.

İki polis müfettişi, Ramón Mercader'in cesedinin yattığı otuz dört numaralı odanın kapısını kilitlemişler, koridorda uzaklaşıyorlar.

Birkaç saniye önce, Franz Schilthuis William Klinke'den kendisini izlemesini rica etmişti. "Beş dakika daha," demişti, "sonra her şey bitecek." William Klinke, kafası bütün bu olaylarla altüst olmuş durumda, onun peşi sıra otelin bürolarından birine gitmiş, orada Schilthuis kendisini bırakıp gitmişti. Birkaç dakika sonra Schilthuis Klinke'nin tanımadığı bir adamla birlikte geri gelmişti. Adamın yüzünde birkaç sargı vardı, William Klinke'ye bakmış, ama onu tanır gibi görünmemişti: Olumsuzluk ifadesi olarak başını salladı. O zaman Schilthuis, William Klinke'ye "Tamam, bitti," dedi. Onu koridora kadar geçirdi, verdiği bütün bu rahatsızlıktan dolayı özür diledi.

Bir soru William Klinke'nin kafasını kurcalıyordu.

"Nasıl ölmüş?" diye sordu.

Schilthuis'in yüzünde garip bir gülümseme vardı.

"İntihar etmiş," dedi.

O zaman William Klinke şaşırdı.

"Öyleyse bütün bu soruşturmalar neden?"

Schilthuis hâlâ gülümsüyordu

"Çeşit çeşit intihar vardır, bilirsiniz."

O kadarla kalacağı sanılabilirdi, ama hayır, devam etti:

"Siz sinema için yazıyorsunuz, değil mi? İşte size güzel bir konu, en az öteki kadar, hani şu üzerinde çalıştığınız kadar, ilginç. Düşünün bir kere: Bir İspanyol çocuğu, o da öteki gibi Ramón Mercader adını taşıyor, iç savaş sırasında Sovyetler Birliği'ne götürülüyor, 1956'da İspanya'ya geri dönüyor, orası artık onun için yabancı bir ülke olmuş, ama yine de orada işlerinde parlak başarılar gösteriyor. Ve son olarak, bu kökünden koparılmış küçük çocuk, Sovyetler Birliği'ne gidişinden otuz yıl sonra, Amsterdam'da bir otelde kendini öldürüyor. Açıklanamayan bir intihar, görünüşe göre."

William Klinke'nin kuşkuları birdenbire kesinlik kazanıyor. Bu adam cinayet masasından değildi, kesinlikle değildi. Mutlaka gizli servislerde çalışıyordu. Ama öyleyse?

"Baksanıza," dedi gergin bir sesle, "beni Amerikalı olduğum için sorguya çektiniz, değil mi?"

Franz Schilthuis cevap vermedi, sadece gülümsedi.

"Hoşçakalın Bay Klinke," dedi. "Siz belki de, Amsterdam'da beni ilgilendirmeyen tek Amerikalısınız, ama ne olursa olsun sizi tanımış olmaktan mutluyum."

Topuklarının üstünde döndü ve büroya girdi.

Felipe de Hoyos hâlâ oradaydı, bir koltukta oturuyordu.

"Hayır," dedi Felipe de Hoyos kapı kapanınca. "Bu adam onların arasında yoktu, eminim. Beni marizleyen herifleri ömrüm oldukça unutmayacağım."

Schilthuis bunun, bu denli net ve kesin bir anının, hiçbir işe yaramayacağını düşünüyordu.

"Onlardan olmadığını zaten tahmin ediyordum," dedi. "Ama ne de olsa bu ayrıntıyı da kontrol etmek gerekiyordu."

İki müfettiş de büroya girmişlerdi.

"Bu bayı götürün," dedi Schilthuis. "İfadesini ve şikâyet dilekçesini imzalasın. Sonra gemisine dönebilir."

Felipe de Hoyos kalktı, veda etti.

Schilthuis başını salladı, saatine baktı.

"Bu iş bitti," dedi, "olayı size devrediyorum. Dosyayı kapatın. Ama eminim bu keratalar bizi bal gibi atlattı."

İki müfettiş ona tatlı bir kaçığa bakar gibi baktılar. Sonra Felipe de Hoyos'la birlikte çıkıp gittiler.

Franz Schilthuis yalnız kaldı, bir sigara yaktı. Aniden telefona doğru yürüdü.

"Henk?" dedi az sonra. "Evet, benim. On iki otuzda Mercader'le randevun neredeydi? *Excelsior*'da mı? Orada benimle yemek yemez misin? Evet, *Excelsior*'da! Bu konuda biraz daha konuşmak istiyorum. Tamamen kişisel, anlarsın ya! Tamam, az sonra görüşürüz."

——ooOoo——

Artık ölünmüyor, diye geçiriyordu içinden Moedenhuik, eski dostuna gittikçe artan bir düşmanlıkla bakarak. Hem de nasıl ölünmüyor! Ama Schilthuis Moedenhuik'in ruh haliyle hiç ilgilenmiyordu. Sadece bu olaya dair bir ipucu yakalamaya, zincirin bir halkasını ele geçirmeye çalışıyordu; belki de küçücük bir ayrıntı, yeter ki avı sürdürmesini sağlasın.

"Hatırlamaya çalış," diyordu Schilthuis, "belki de, ilk bakışta gözüne çarpmamış küçücük bir ayrıntı vardır."

Ama Henk ona gittikçe artan bir düşmanlıkla bakıyordu.

"Ölmüş işte, ölmüş değil mi? Öyleyse neye yarar?"

Schilthuis Moedenhuik'i konuşturmak istiyorsa birkaç kart açmak gerektiğini anladı.

"Mercader intihar etmedi," dedi tekdüze bir sesle.

Henk Moedenhuik sarsıldı.

"Nasıl yani? Bu sabah, ve az önce, öyle demedin mi?"

Schilthuis elini kaldırdı. Fransız şarabından bir yudum aldı.

"Evet, öyle dedim. Ve öyle diyecekler: Soruşturmanın sonucu böyle olacak."

Sonra Moedenhuik'e doğru eğildi ve alçak sesle konuşmaya başladı:

"Dinle. Dün akşam, saat dokuza doğru, Mercader odasından telefon etmiş. Bir tepsiyle yemek göndermelerini istemiş, akşam yemeği için dışarı çıkmak istemiyormuş. Hizmetçi kadın odaya girdiğinde Mercader banyodaymış. Suyun şırıltısı duyuluyormuş. Kadına kendini göstermeden, yüksek sesle tepsiyi masaya bırakmasını söylemiş. Biraz sonra da resepsiyonu tekrar arayarak başının ağrıdığını söy-

lemiş, odasına telefon bağlanmamasını ve rahatsız edilmemesini istemiş. Buna karşılık saat yedide kahvaltıya uyandırmalarını söylemiş. Saat yedide kat hizmetçisi kendisini ölü bulmuş. Akşamki tepsi, birkaç yemek artığıyla, masanın üstündeymiş. Yatağın başucunda boş bir uyku ilacı şişesiyle yarı dolu bir su bardağı varmış. Ayrıca bir de telgraf formu. Karısının adresine yazılmış, Santander taraflarında bir yer, ve metin şöyleymiş: HUMPTY DUMPTY KÖTÜ BİR DÜŞÜŞ YAPACAK BENİ AFFET RAMÓN."

Henk Moedenhuik başını salladı.

"Öyleyse?" diye sordu. "Her şey apaçık görülüyor işte."

"Evet," dedi Schilthuis, "gözleri kamaştıracak kadar açık. Doktor, Mercader'in aşırı dozda uyku ilacı alması nedeniyle ölmüş olduğunu doğruladı. Ölüm saati dün akşam yaklaşık on bir suları. Gerçekten de göz kamaştıracak kadar açık."

Henk Moedenhuik bir şey anlamaz olmuştu.

"Ama intihar etmediğini söylüyordun demin?"

Schilthuis şarabından bir yudum daha aldı, gülümsedi.

"Bir kere, dün akşam Mercader'i kimse görmemiş. Resepsiyonda hiçbir memur saat kaçta döndüğünü hatırlamıyor. Kimse ona anahtarını verdiğini hatırlamıyor. Sonra, akşam yemeği tepsisini götüren kadın da kendisini görmemiş. Anlayacağın, Mercader'in dün akşam otelde olduğunun tek kanıtı bir ses. Hiç kimsenin teşhis etmek zorunda olmadığı bir ses, sadece otuz dört numaralı odanın sesi, o kadar."

"Mercader'in orada olmadığını mı düşünüyorsun?" diye sordu Moedenhuik heyecanla. "Birinin onun yerini aldığını mı sanıyorsun?"

"Hayır, orada bulunduğundan eminim. Ama onun yerine başka birisi konuştu, bundan da eminim."

"İyi ama bu kadar oyun neden?" diye sordu Moedenhuik.

Franz Schilthuis tabağını itti.

"İyi dedin, gerçekten bir oyun var. Dinle, bana göre olay şöyle oldu: Saat dokuzdan biraz önce Mercader otele getirildi. Herhalde bilinçsizdi, şu ya da bu şekilde ilaçla bayıltıl-

mıştı. Odada biri yanında kaldı ve onun rolünü oynadı. Telefon eden, Mercader'in vücuduyla birlikte banyoya kapanan, kapı aralığından hizmetçi kadınla konuşan, neyse işte, bütün bu numarayı yapan biri. Meslek bilincini ısmarlanmış yemeği yemeye dek vardıran bir adam. Sonra aynı herif aşağıya telefon edip hiçbir nedenle asla rahatsız edilmemesini söylüyor. Ama daha sonra, üç saat kadar sonra, bayıltılmış olmakla birlikte hâlâ canlı olan Mercader'e öldürücü dozda uyku ilacını yutturuyor. Gerçekten kusursuz bir oyun."

Moedenhuik omuzlarını kaldırıp indirdi.

"Bana bir casusluk öyküsü anlatıyorsun," dedi.

"Ama bu zaten bir casusluk öyküsü," dedi Schilthuis, gözleri dalgın.

Henk Moedenhuik'in ağzı bir karış açık kaldı.

"Yani ne demek istiyorsun?"

"Demek istediğim, dediğimdir," diye ısrar etti Schilthuis.

"Bütün bunlara dair kanıtın var mı?" diye sordu Henk Moedenhuik. Altüst olmuştu.

Franz Schilthuis şimdi gülüyordu.

"Kanıt mı? Kanıt tonla! Ama bir şeye yaramıyor."

İleri sürdüğü şeyi kanıtlayamamak düşüncesi kendisini çileden çıkarıyormuş gibi, sesine gittikçe öfkeli bir ton hâkim oluyordu.

"Bir kere, Amsterdam'a gelişinden beri Amerikalılar peşindeydiler. Zaten Mercader'in varlığından da böyle haberim oldu, onunla ilgili olarak Amerikalılarca sahneye konan bütün o oyun sayesinde. Onun peşindeydiler, hatta içlerinden biri, şu Herbert Hentoff denen adam, ki herhalde onu Madrid'den beri izlemekteydi, bu olayda hayatını bile kaybetti."

Bir sigara yaktı.

"Sonra, şu telgraf meselesi var. Doğru olamayacak kadar güzel. Tamamen uydurma. Klasik hatadır bu: İntihar ne pahasına olursa olsun kanıtlanmak istenir ve kanıt konusunda biraz aşırıya kaçılır. İntiharın, bir insanın nedensizce yapabileceği ender eylemlerden biri olduğu unutulur. Yani

görünür neden olmaksızın, somut gerekçe olmaksızın demek istiyorum. İntihar, bir yerden birdenbire yükseliveren karanlıktır. Herhangi bir anda, karanlık üstünüze gelir ve sizi yutar. Ve kimse bundan bir şey anlamaz. Ya, demek Filanca intihar etmiş, öyle mi! Oysa ne kadar neşeli, ne kadar hayatı seven bir insandı! Dedim ya, karanlık, hepsi bu."

Henk Moedenhuik'in şaşkınlıktan dili tutulmuştu. Schilthuis'in böyle çarpıcı şeyler söyleyebileceğine hayatta inanmazdı.

Schilthuis anlatmaya devam etti:

"Bu sabah bulunduğunda, Mercader yataktan yarı düşmüş durumdaydı. Sağ eli hâlâ telefona erişmek için çevresini yokluyormuş gibi görünüyordu. Sol elindeyse, buruşmuş olarak, şu telgraf formu vardı. Sahne, ölmekte olduğunu hisseden Mercader'in son anda, olağanüstü bir çabayla, karısıyla konuşmak istemiş olduğunu akla getiriyordu. Çok güzel, çok dokunaklı. Ama ölmekte olan bir insan telefonda dikte ettireceği sözleri kâğıda yazmaz. Bu sözcükleri bizim için yazdılar. Hayır, kurgu bu, klasik hata yani."

Henk Moedenhuik ürperiyor, etrafına bakıyordu. Bu lüks lokantanın kulağı rahatsız etmeyen belirsiz uğultusunu tekrar işitiyordu. Ama bu, içini rahatlatmıyordu, en azından tam bir güven vermiyordu.

"İşte bunun için bir çaba göstermeni istiyorum senden," dedi Schilthuis. "Hatırlamaya çalış."

Henk Moedenhuik hatırlamaya çalışıyordu.

Bir düşünelim. Sekreter telefonu on buçuğa doğru bağlamıştı. Mercader'in sesi keyifliydi. Bir gün tatil yapacağını söylüyordu. Bazı muzipçe imalarla şakalaşmışlardı. Evet, tamam, Mercader'in bir gönül kaçamağı yaptığı izlenimi doğabilirdi. Her durumda, akşam geç vakit ya da ertesi günün ilk saatlerinde Amsterdam'a dönmüş olacağını belirtmişti. *Excelsior*'da buluşmaya karar vermişlerdi. "Dönmüş mü dedin?" diye sordu Schilthuis sözünü keserek. "Yani Amsterdam'dan ayrılıyor muydu?" O zaman anı yeniden çıkageldi. Moedenhuik dün de hatırlamıştı bu ayrıntıyı, şimdi tekrar yüzeye çıkıyordu. Evet, o karışık ve boğuk uğultu,

sonra o kadın sesi, tam tamına uçakların geliş gidişlerini haber veren hosteslerin sesi. Evet, evet, işte bu.

Franz Schilthuis ona doğru eğilmişti.

"İşte bu!" dedi. "Tamam, bundan emindim! Dün Schiphol'de de araştırma yaptırmıştım zaten. Saat on buçuktan sonra havalimanından Mercader adlı hiç kimse ayrılmamış. Ama son dakikada biletlerini oradan almış iki kişi var. Biri bir Belçikalı, Brüksel'e gitmiş. Ötekiyse bir Amerikalı, Zürih'e gitmiş."

"Zürih'e mi?" diye sordu Moedenhuik.

Bu ona bir şey çağrıştırıyordu. Evet, tabii ya. *Bali*'de yemek yerlerken Mercader Zürih'e bir gidiş dönüş yolculuğu olasılığından söz etmişti. Tarihini saptamamıştı, ama Zürih'e şöyle bir uğramak zorunda olduğunu söylüyordu.

"Tamam işte!" dedi Schilthuis.

Tatmin olmuş bir hali vardı. Bir şişe daha Fransız şarabı istedi.

"Saat onu kırk beş geçe, "dedi Schilthuis, "bir *Swissair* uçağı Zürih'e gitmek üzere Schiphol'den havalanmış."

Havalimanmdaki memur son dakikada gelen yolcuyu belki de resminden tanıyabilirdi. Ve belki *Swissair*'in hostesi de, kim bilir? Ramón Mercader dikkat çeken bir adamdı, değil mi? Franz Schilthuis tatmin olmuştu. Henüz her şey kaybedilmiş değildi, belki de bu olayı tekrar gündeme alabilirdi.

"Ee," dedi Henk Moedenhuik, "ne var bunda? Mercader'e pek yararı olur da sanki! Öyle de böyle de, adam öldü, değil mi?"

Bir anı yeniden tüm zihnini kalıyordu. Komşu masadakilerin de dikkatini çeken vahşi bir kahkaha kopardı. Sonu gelmez, vahşi bir gülüş.

"Artık ölünmüyor!" dedi Henk Moedenhuik, vahşi bir gülüşle.

Franz Schilthuis ona solgun bir bakış fırlattı. Anlamaya bile çalışmıyordu artık. Sadece omuzlarını silkiyordu.

——ooOoo——

İyi bir kozmonot kafası, hiç kuşkusuz.

Inés iki adama bakıyor. Sessizce biraz geride duran yaşlıcasının başı, kısacık kesilmiş saçlarıyla, tam bir kozmonot kafası. Daha genç olan öteki, ağzı iyi laf yapan biri, Adela Hala'yla konuşuyor.

Inés iki Amerikalı'ya bakıyor. Düşünceli.

On dakika önce, on biri otuz beş geçe, Elliott Wilcock'la Stanley Bryant Cabuérniga'daki evin önüne gelmişlerdi. Inés az önce tekrar odasına çıkmış bulunuyordu. O sabah rüzgâr daha erken esmeye başlamıştı. On bire doğru, duyulan, yapraklı ufkun alışıldık ürperişi değil, pencere kanatlarını çarptıran bir dizi kısa ve sert vuruştu. Sonra rüzgâr çalkantılı bir deniz gibi boşanmış, iç içe geçmiş ağır bulut yığınlarını önü sıra dörtnala sürmüştü. Adela Hala bunun, henüz mevsimi olmamasına rağmen, yakında bir yaz fırtınası kopacağına işaret olduğunu söylüyordu. Inés, pencerelerini kapamak istediği odasına çıkarken, başını sallamıştı.

Inés, alnını cama dayamış, eve doğru ilerleyen fırtınayı seyrediyordu. Yağmur birkaç yüz metre ötede, sağanak halinde başlamıştı bile; ama kestane ağaçlı yol, çevredeki koruluklar, evin önündeki beyaz kumlu havuz, kurşuni bir ışık altında, henüz sağanaktan korunmuş durumdaydılar. Ama hışırtılı sıvı perdenin, manzaranın tüm genişliğince, dörtnala giden bir at hızıyla ilerlediği görülüyordu. Çok geçmeden yağmur, boşluktan fışkıran bir dalga gibi, kestane ağaçlarının tepelerini dövüyor, sekinin üzerine çöküyor, binlerce hafif toynağıyla evin cephesindeki pencerelere vuruyordu.

Derken, sanki yağmurun bu madeni gürültüsü maddeleşmiş gibi, yolun ucunda siyah bir Seat 1800 belirdi. Araba

sekinin dibinde uzanan gezinti yolunda ağır ağır ilerliyordu.

Inés bir an için bunun Ramón olduğunu, böyle beklenmedik bir zamanda gelerek onlara sürpriz yapmak istediğini hayal etti. Az daha pencereden ayrılıp onu karşılamaya koşacaktı, ama hayır, donmuş gibi yerinde kaldı. Arabada iki kişi vardı. Sileceklerin çalışmasıyla sürekli olarak yarı saydam, iki yarım dairenin oluştuğu ön camın arkasında, Inés iki erkek yüzü seçebiliyordu.

Yüreğini bir endişe dolduruyor, yerinden kıpırdayamıyordu.

Sürücü, düğmesine basarak silecekleri durdurmuş olmalıydı. Sağanağın üzerinde yarattığı kaynaşmaya boğulan ön camın arkasında artık hiçbir şey seçilemiyordu.

Inés şimdi bir kadın sesi işitiyordu. Adela Hala konukları karşılamak üzere verandaya çıkmış olmalıydı. Sürücünün ters tarafındaki ön kapının camı indi ve oldukça genç görünen bir erkek yüzü Adela Hala'ya karşılık vermek için dışarı sarktı. Cam tekrar yukarı çıktı ve ardından, birkaç saniye sonra, Inés, Remedios'un ortaya çıktığını gördü; elinde Adela Hala'nın tek başına yaptığı uzun yürüyüşlerde kullandığı koca siyah şemsiye vardı.

Remedios arabaya yaklaştı ve yolcuya üstü kapalı verandaya kadar eşlik etti. Hemen ardından da sürücüyü ıslanmaktan korumak için tekrar dışarı çıktı. Tamam, şimdi ikisi de evin içindeydiler.

Inés kalbinin atışlarını işitiyordu.

Biraz daha sonra, zemin kattaki geniş salonda, iki Amerikalı'yı süzdü. Yaşlıcasınm, kendini Elliott Wilcock olarak tanıtmış olanın başı tam bir kozmonot başıydı. Yıllar önce bir akşam Ramón kendisine bazı fotoğraflar göstermişti. Bir dergide yayınlanmış, Cape Canaveral'deki –yani Cape Kennedy'deki– yaşama ilişkin bir röportajdı bu. Görüyor musun, demişti Ramón, Amerikalı kozmonotların kafaları tam kozmonot kafası gibi. Inés bu sözcük oyununa gülmüştü, ama aslında iş ciddiydi. Ramón, Amerikalı kozmonotların fiziksel görünüşleriyle yaptıkları meslek arasında bir tür

uyuşma, bir denklik, karanlık ama açıkça görülen bir tür tutarlılık olduğunu iddia ediyordu. O pürüzsüz yüzler, o kısa kesilmiş saçlar, o ölçülü hareketler, yürüyüşlerindeki o çarpıcı ve umursamaz esneklik, o düzgün ve ifadesiz çakır gözler: İnsan uzay yolcularını ancak böyle hayal edebilirdi. Ve otuzlu yılların çizgi romanlarında da zaten böyle gösterilmişlerdi. Buna karşılık, bizim Ruscağızlarımızı bir hatırla, demişti Ramón. Uzay giysilerini çıkarır çıkarmaz neye benziyorlar? Sanki bir pazar günü şehirde kaybolmuş kolhoz emekçilerine. Köylü kalıbı vücutlar, hantal bir yürüyüş, Tanrı bilir neden boyuna arızalanan traktörleri tamir için yaratılmış eller. Üniformalıyken ise daha da beter; o kötü biçilip dikilmiş, üstlerine uymayan, eski moda, Çar'ın ordularından miras kalan ve gelenekle bağ kurmak bahanesiyle yeniden kullanıma sokulan geniş apoletlerle süslü üniformaların içinde... Evet, iyi dedim, sanki bir öncü emekçiler kongresi için şehre gelmiş traktör sürücüleri. İşte sorun burda, demişti Ramón. Koskoca bir ülke, –hepsi az çok stratejik araştırmayla bağlantılı– birkaç gelişmiş ileri sanayi sektörü de var, ama henüz köylülük kılıfından çıkamamış: köylülüğe özgü hantallıktan, kabalıktan, çılgınlıktan kurtulamamış.

Ramón işte böyle, tam birer kozmonot kafasına sahip olan Amerikan kozmonotları hakkında kuru ve ateşli bir sesle, uzun uzun konuşmuştu. Ama son sözleri biraz şaşırtıcı olmuştu. Kozmonot kafalı heriflerden daima sakınmak gerek, demişti ve açıklama da yapmamıştı.

Ve şimdi Inés Elliott Wilcock'a, onun kısa saçlı, düzgün, ifadesiz ve çakır bakışlı, tarife uygun kozmonot kafasına bakıyordu.

"Telgrafımı almadınız mı Bayan Mercader?"

Gencinin adı Stanley Bryant'dı ve bu soruyu o sormuştu. Yoo, hayır, ne telgrafı? Bryant aceleci bir sesle, duru bir İspanyolca konuşuyordu. Çok hafif bir aksanı vardı, daha doğrusu bir tür melodisi, sanki Meksikalıymış gibi. Hangi telgraf, Bay Bryant?

Efendim, dün, Wilcock'la kendisi düşünmüşlerdi ki, ha-

zır bölgedeyken Cabuérniga'ya da bir uğrayabilirlerdi. Sekiz gün önce Ramón onlara Paskalya'da Cabuérniga'da olacağını haber vermişti. O zaman kendisi de, Stanley Bryant, buraya uğrayabileceğini düşünmüş ve geleceğini haber vermek üzere bir telgraf çekmişti.

"Görüyorsunuz işte, Ramón henüz burada değil," dedi dikkatli bir tavırla.

Ramón ona bu Stanley Bryant'dan hiç bahsetmemişti, ama Ramón zaten karşılaştığı tüm insanlardan ona söz etmezdi ki.

Böyle habersiz geldiğinden dolayı özür dileyen şu ağzı kalabalık Bryant'a bakıyordu.

O zaman Adela Hala lafa karıştı. Telgraflar günde bir kez, öğleye doğru teslim edilirdi. Cabuérniga Postanesi'nin personel sayısı pek sınırlıydı ve telgrafları getiren genç bisikletli bugün henüz geçmemişti.

"Fazla gecikmez," dedi Inés.

Verandanın camlarından ötelere bakıyordu. Sağanak artık dinmişti.

Stanley Bryant rahatlamıştı.

Elbette telgraf çekmemişti. Hatta böyle Elliott Wilcock'la birlikte Mercaderlerin kapısına dayanmak da hesapta yoktu. Mümkün olduğu kadar göze çarpmayacak bir gözetleme düzeni kurmak gerekiyordu ve işte bu yapılmıştı. Ama bu sabah Santander'de, Cabuérniga Vadisi'nin yolunu tutmadan önce, Madrid'deki büyükelçilikle temasa geçmişti. Basın bürosunda görevli memur adeta kendinde değildi. Gerçekten çok telaşlı olduğu anlaşılıyordu. Kendisine birtakım yeni talimatlar verdi. Stanley Bryant bunlardan şu sonucu çıkardı: Mercader Zürih Havalimanı'ndan karısına bir telgraf göndererek bazı kâğıtları yok etmesini istemişti. Bu yeni bir durumdu ve planları buna göre değiştirmek gerekiyordu. Wilcock'la kendisinin herhangi bir bahaneyle doğrudan Mercaderlerin evine gitmeleri gerekiyordu. Bu telgraf olayının aslını öğrenmeleri gerekiyordu, ne yolla olursa olsun –"Beni anlıyor musunuz Bryant? Ne yolla olursa olsun, kadının kim olduğunuzu anlayıp anlamaması artık önemli

değil!"– 15 Nisan günü saat 11.55'te Zürih Havalimanı Postanesi'ne verilmiş olan o telgrafın gelip gelmediğini ve Mercader'in karısının telgraftaki talimatı yerine getirip getirmediğini öğrenmeleri gerekiyordu. Telgraf henüz gelmemişse, Mercader'in karısından yok etmesini istediği o kâğıtlara el koymak gerekiyordu – "Ne yolla olursa olsun! Beni anlıyor musunuz Bryant? Ne yaparsanız yapın, korunacaksınız."

Stanley Bryant kendisinden memnundu, kendisini pek kurnaz buluyordu. Çekmediği bir telgraftan söz ederek yaptığı ustaca numarayla, Mercader'in mesajının Cabuérniga Postanesi tarafından henüz adresine teslim edilmemiş olduğunu öğrenmeyi başarmıştı işte. Demek ki önlerinde zaman vardı, bekleyebilirlerdi. Birkaç dakika içinde Zürih'ten çekilen telgraf yaşlı hanımın bahsettiği genç bisikletli tarafından eve getirilecekti. O zaman Inés'i göz altında tutmak, bir an bile yalnız bırakmamak gerekiyordu. Mutlaka onu kâğıtların saklandığı yere götürecekti. Sonra, bu gözden ırak evdeki bu üç kadın, Wilcock'la kendisinin kâğıtları ele geçirmelerine nasıl engel olabilirlerdi ki? Hayır, iş bitmiş sayılabilirdi, beklemek yeterliydi.

Stanley Bryant hâlâ bu zamansız gelişten dolayı özür diliyordu. Gerçekten üzgündü, keşke Ramón'un evde olmadığını bilseydi! Hem sonra, telgrafların bu kadar gecikmeyle teslim edilmesi de az şanssızlık değildi hani! Ama şu da vardı ki, Ramón bazen kendisine, babasının yıllar boyunca biriktirip Cabuérniga'daki kütüphanesinde sakladığı CNT ve FAI gazete koleksiyonlarından söz ederdi ve tam şu sırada kendisi de *Anarşizm ve İç Savaş* konulu bir tez hazırlıyordu ve hazır bölgedeyken aklına Ramón'un kendisine bahsettiği bu koleksiyona bir göz atmak da gelmişti ve zaten Ramón da ara sıra kendisini bunlara bakmaya davet ederdi. Ama elbette, Ramón evde olmadığına göre hanımları rahatsız etmek istemezdi. Hayır, hayır, hava biraz açar açmaz gideceklerdi.

Aslında hava açmıştı bile.

Inés, sessiz ve hareketsiz, verandanın camlarının ardın-

daki çoktan açılmış gökyüzüne bakıyordu; camların üzerinde kaygan yağmur damlacıkları geri dönen güneşin soluk ışınları içinde parlıyorlardı.

Bu iki adamın burada bulunuşu ona dayanılmaz geliyordu. Bir kere, Ramón Paskalya tatilinde evlerine böyle bir ziyaret yapılabileceğinden hiçbir zaman bahsetmemişti. Sonra, bu iki adam birbirine benzemiyordu, bir arada bulunmalarında akla yatmayan garip bir şey, belli belirsiz endişe verici bir yan vardı. Tek tek gelmiş olsalardı, her biri kendi hesabına kabul edilebilirdi belki, çok gerekliyse. Bryant'da gerçekten bir entelektüel havası vardı ve kayınpederinin ömrü boyunca biriktirdiği anarşist gazetelere gösterdiği ilgi yapmacık değildi. Abus sessizliğini hiç bozmadan gözlerini kendisinden ayırmayan Wilcock'a gelince; *Strategic Air Command*'ın hava üslerinin açılışından beri Madrid'de sık sık rastlanabilen Amerikalı askerlerden herhangi birine benziyordu. Ama bir arada, hiç olmuyordu, birbirine yakışmıyorlardı. Birlikte bulunmaları olsa olsa bilinmeyen ama mutlaka kötücül bir planın sonucu olabilirdi.

Ama Adela Hala, sanki bu beklenmedik ziyaret Cabuérniga'daki yaşamının alışılmış tekdüzeliğine bir canlılık getiriyormuş gibi kalmaları için ısrar ediyordu. Evinde dostça karşılanmanıza, diyordu, Ramón pek memnun olacaktır. O anarşist gazete koleksiyonlarına gelince; bundan kolay ne vardı! Bir göz atmak istiyorlarsa, öğle yemeğine kadar gidip kütüphaneye yerleşmek yeterdi.

Kuşkusuz yemeğe kalacaklardı, değil mi?

Stanley Bryant hemen kabul etti. İş gerçekten tıkırında görünüyordu: Kadınlar hiçbir şeyden kuşkulanmamışlardı, şiddete başvurmak belki en son anda gerekebilirdi.

Inés kestane ağaçlarının örtüsü altında hızlı adımlarla yürüyordu.

Remedios'a öğle yemeği için talimat verdikten sonra, evi arka kapıdan terk etmişti. Kozmonot kafalı Amerikalı tarafından görülmemek için kütüphane pencerelerinin baktığı verandadan geçmemişti. Şimdi de, ağaçların örtüsü al-

tında, araba yoluna paralel olarak malikânenin dış demir parmaklıklarına doğru yürüyordu.

Bugün Ramón'un telgrafını orada bekleyecekti.

Kütüphanede, birkaç dakika önce, Stanley Bryant hummalı bir mutlulukla Adela Hala'nın gösterdiği ve José Maria Mercader'in anarşist gazete koleksiyonlarını içeren ciltlenmiş albümlere dalmıştı. Gerçek bir hazine bunlar, diyordu Stanley Bryant, Adela Hala'yı son derece sevindirerek.

Ama öteki, kozmonot kafalısı, bu entelektüel mutluluğa katılmıyordu.

Inés bir içki ikram etmiş, o da kabul etmişti.

Sonra, elinde bardak, gidip bir pencerenin yanma dikilmişti; gri, canlı ve boş gözlerle sekiye, kestane ağaçlı yola bakıyordu.

Bir anda Inés'in, bu herifin de kendisi kadar sabırsızlıkla Ramón'un telgrafını beklediğinden hiç şüphesi kalmadı. Ama neden? Bu Amerikalılar Ramón'un telgraflarına neden bu kadar ilgi göstersinlerdi? Zaten, Bryant'ın az önceki davranışları da biraz tuhaftı, şimdi fark ediyordu bunu. Kendi telgrafının gelip gelmediğini sormuştu ve masum görünen sonraki bütün soruları da Adela Hala'yı postanın her gün Cabuérniga Postanesi'ndeki genç bisikletli tarafından öğleye doğru teslim edildiğini açıklamaya sürüklemişti. Bunu öğrenince de rahatlamış ve gevşemişti adam.

Şimdi, kestane ağaçlarının içinden, kestirmeden, parmaklığa doğru koşuyordu. Bisikletli oğlan, artık hiç kapatılmayan demir kapının yosun tutmuş iki dikmesi arasında gözükmüştü.

Çocuğa seslendi, çocuk durdu, bir ayağını pedaldan çekip yere bastı ve onu bekledi.

Sağ eli havada, mavi kâğıttan iki dörtgeni sallıyordu.

İki telgraf gelmişti bugün. Inés'in kalbi çarpıyordu, ama bu, sadece yüz yıllık kestane ağaçlarının altında koştuğu için değildi.

Saat 12'yi 17 geçiyordu, Elliott Wilcock az önce saatine bakmıştı.

Bryant salağı ihtiyar hanımla gazete koleksiyonları konusunda gevezeliğine devam ediyordu. Tam bir yumurta kafaydı bu Bryant! Sanki onları bu kadar uzaklara bu bokla, bu eski kâğıt yığınlarını karıştırsınlar diye göndermişlerdi!

Elliott Wilcock bir şeyler yapmaya karar verdi. Mercader'in karısını daha yakından izlemek gerekiyordu.

Tam o anda koskoca bir araba –bir Mercedes– sağ taraftan, çiftlik binalarının arkasından, gözüktü. Elliott Wilcock arabanın, evin önündeki gezinti yoluna çıktığını gördü. Tam gaz çalışan motorun horultusunu duydu. Koca araba kumda aniden direksiyon kırdı, arka tekerleklerin kaldırdığı toz bulutu içinde kıç attı ve yalpalayarak kestane ağaçlı yola doğru gazladı.

Elliott Wilcock ulumaya benzer bir çığlık kopardı.

Adela Hala genç Amerikalı'nın, elindeki albümü bırakarak yerinden fırladığını gördü. Öteki ise pencereyi açmış, anlamadığı sözler haykırarak elindeki koca tabancayı dışarı doğrultmuştu.

İki Amerikalı pencereden atlayıp arabalarına doğru koştular.

Adela Hala bir silah sesi işitti. Sonra, vites kutusundan gelen korkunç bir gıcırtıyla birlikte Seat 1800'ün motoru gürüldemeye başladı.

Adela Hala kütüphanenin ortasında, yüzü bez gibi bembeyaz, ayakta duruyordu.

Bir kapı açıldı, Remedios gözüktü, bitkin ve mahvolmuştu, yüzü gözyaşları içindeydi.

——ooOoo——

VI

Beyaz ceketli garson, sessiz adımlarla geniş salonu köşeden köşeye geçerek, soldan gelmişti. Işık ise, donuk ve sütümsüydü, sağdan buzlu camların arkasından geliyordu. Garsonun beyaz eldivenli elleri, uzun masayı kaplayan yeşil çuha örtünün üzerinde, kahve fincanlarının, su bardaklarının çevresinde dönüp duruyordu. Üç Rus, gözleri önlerine dikili, bakışları bulanık, küçük yudumlarla içiyorlardı. Beyaz ceketli garson şimdi de dolu kül tablalarının yerlerine boşlarını koyuyordu. Sessizlik, içinde küçük küçük kristalimsi seslerin hafiften şıkırdadığı bir tür koyu bulamaca dönüşüyordu. Belki bir fincanın kenarına çarpan bir kaşık, bir fincan tabağına dokunan bir su bardağı... Beyaz ceketli garson şimdi işini bitirmişti. Beş adım geri çekilmiş, hazırolda bekliyordu.

Walter Wetter bu toplantı için hazırladığı notlarını topladı, bir sigara yaktı.

Uzun masa, sağındaki duvarı boydan boya delen ve gerektiğinde, üst kısmından bakanlığın iç avlularından birindeki çiçekli çimenlerin görülebileceği geniş camlı pencereye dikey olarak yerleştirilmişti. Karşısında, masanın öbür ucunda, kendisinden yeşil çuha örtünün yünümsü ve düz yüzeyiyle ayrılan üç Rus sessizliklerini koruyorlardı. Sivil olan ortadaydı, iki yanında birer KGB albayı vardı. Walter bunların adlarını bilmiyordu, belki de hiç bilmeyecekti. Bu salona getirildiğinde, Ruslar zaten oradaydılar. Tanıştırılmamışlardı. Herhalde Ruslar onun kim olduğunu biliyorlardı, onunsa daha fazlasını bilmesi gerekmiyordu. Rapor vermek, sorulara yanıt vermek için oradaydı, hepsi bu. Yine de, istemeyerek de olsa, sanki bu yolla bir şey öğrenebilirmiş

gibi fark ettirmeden Rusların yüzlerine bakmaya çalışıyordu.

Sivil gerçekten silik ve önemsiz biriydi. Herhalde Devlet Güvenlik Bakanlığı'nda görevli, partinin yüksek memurlarından biri. Bir parti yüksek memurunun o konuma özgü bakışlarına, hareketlerine, saç kesimine, küstah özgüvenine, evrak çantasına, altın kaplama dolmakalemine sahipti. İriyarı, tıknaz ve halinden memnun hantallaşmış gövdesi hemen göze çarpıyordu; uzun yıllar önce bu gövdeyi resmî bir *Pobieda*'da gezdirmeye başlamış, daha sonra bir *Volga*'ya geçmişti, şimdilerde herhalde *Çayka* aşamasına gelmiş olmalıydı. Evet, kesinlikle. Moskova sokaklarında, arka ve yan camlarına sarımsı kalın perdeler çekilmiş resmî *Çayka*'da, gezinenlere görünmeden dolaşıyor olmalıydı; sokaktakiler, bu iktidar hayaletine, devletinin böyle pırıl pırıl bir otomobilde somutlaşmış, maddeleşmiş haline, alaycı ya da kaderci bir kayıtsızlıkla bakıyor olmalılardı. Sokaktakilere görünmeden, evet, ama onları görmeden de; Moskova'nın ne erkeklerini, ne kadınlarını, ne ağaçlarını, ne ışıklarını, ne de ırmaklarını görmeden; sadece şoförünün ensesini ve ön koltuğun arkalığını görerek; dalgın ve hayal kurarak, belki de midesinde bir ağırlıkla, ama birkaç temel gerçeğe dair ideolojik kesinlikten destek alarak. Evet, kesinlikle, bir memur bu. Daha Komsomol'dayken, kozmopolitizmin bozucu etkileri konusundaki özel katı tutumuyla dikkati çekmiş olmalıydı. Evet, kesinlikle. Her zaman nesnelerin ve olayların olumlu yanlarını kavramak gibi, özellikle değer verilen bir yeteneğe sahip olmalıydı. Evet, işte önemli olan bu, olumlu yanlar. Her süreçte bir olumlu yanlar, bir de olumsuz yanlar vardır, değil mi canım, bu basit, ilkel bir gerçek! Herhangi bir sürecin olumlu yanını keşfedip ortaya koydun mu, kariyerinde ilerleyeceğinden emin olabilirsin. Ne kadar basit, değil mi? Kişiye tapmayı eleştirmenin olumlu yanı ya da kişiye tapmanın olumlu yanı, yerine ve durumuna göre. Stalin'i eleştirmenin olumlu yanı ya da Stalin'in yaptıklarının siyasal pratiğinin olumlu yanı. Adeta çocuk oyuncağı yahu! Özetle, diyalektik. Adam, Devlet Güvenlik

Bakanlığı'ndaki bu konumuna gelinceye kadar, görünüşte çelişkili olayların olumlu yanlarına taşıtmış olmalıydı kendini. Elbette, değil mi canım, fazlası ve eksiği var, yanında olmak var ve karşısında olmak var, ama nene lazım, sen hep olayların akışının olumlu halkasına yapışacaksın hayatta. Kuşkusuz o da öyle yapmıştı, gözle görülüyordu bu.

Walter Wetter düşüncelerini toparlamaya, kendine gelmeye çalıştı.

Üç Rus dalgın dalgın önlerine bakıyorlardı. Kahvelerini bitirmişlerdi.

Sivilin sağında bir KGB albayı vardı. Kırk yaşlarında, etli dudaklı, parlak gözlü biri. Ağız ve çeneden, kösnül dudaklardan gelen irade gevşekliği izlenimiyle, delici bakışlardan bazen açıkça fışkıran şiddet ve zorbalık ifadesi arasındaki karşıtlık, bu surattan ürkütücü bir hava yayılmasına neden oluyordu. Sivilin solundaki ikinci KGB albayı ötekilerden çok farklıydı. Kır saçlı, soluk mavi gözlüydü. Üniforma ceketinin sol kolu boş olarak yanma sarkmış olmasaydı bile, adamın büroların sessiz ve konforlu evreninden değil savaşların kanlı evreninden geldiği tahmin edilebilirdi.

Walter Wetter sigarasının izmaritini tablada ezdi, bekliyordu.

Bakışlarını sola doğru çevirdi, tamam, oradaydı işte, zaten başka türlü olamazdı. Buzlu camlı uzun ve geniş pencerenin karşısına gelen duvardan, büyük ve renkli bir Walter Ulbricht portresi onları seyrediyordu. Ancak bu salonun duvarında Ulbricht yalnızdı. Herhalde ellerinde her zaman, bakanlığın her salonundaki Efendi'nin yanma birer tane konacak kadar Lenin portresi bulunmuyordu. Stratejik noktalara koymuş olmalılardı Lenin'i, koridorların kesiştiği yerlere, bekleme odalarına, en önemli törenlere ayrılmış bayramlık salonlara, ve birdenbire farkına varmış olmalılardı ki, ellerinde diğer bütün bürolara yetecek kadar Lenin portresi kalmamış. Yine de, bu toplantıyı düzenleyen her kimdiyse, Rusları Lenin portresi bulunmayan bir salona yerleştirmekle pek de konuklara saygıda kusur etmemiş sayılmazdı.

Ulbricht'in koruyucu hemşeri bakışları bugün onları doğru yola yöneltmeye yetecek miydi acaba?

Walter Wetter başını çevirdi. Bir tür mide bulantısı yüzünden ağzı zehir gibiydi.

Ulbricht'in resminin altında, bir komodinin üstüne çiçekler yerleştirilmişti. Herhalde Bir Mayıs dolayısıyla.

Tam o anda, *Karl-Marx-Allee*'de –bakarsınız günün birinde, olumluyla olumsuzun diyalektik bir dönüşümüyle, durup dururken tekrar *Stalin-Allee* oluverirdi, herhangi bir gün, her türden revizyonistlere dünyanın kaç bucak olduğunu göstermemizin gerekeceği bir gün, neden olmasın?– *Karl-Marx-Allee*'de, tam o anda, jimnastikçi takımları ve öncü emekçiler, halkın şairleri ve halkın polisleri, ev kadınları ve geleneksel Prusya üniforması giymiş generaller –Ulbricht ulusal geçmişin bayrağını burjuvazinin elinden almaya karar vermişti de– işçiler ve askerler –ve tabii köylüler de, elbette– sık saflar halinde düzen içinde resmi geçide başlayacaklardı ve bu gösteriden, Bir Mayıs'ı kutlama bağlamında, sağlıklı bir kuvvet ve sevinç izlenimi doğacaktı. Elinde, geçit alayının harekete geçmesinden az önce sarışın saç örgülü bir izci kızın getirip kendisine sunmuş olacağı bir demet kırmızı gül, tribünde duran babacan ve bükülmez Ulbricht'in önünden geçeceklerdi. Halk coşkun bir sevinç içinde Ulbricht'in önünden geçecekti. Ve aynı anda Varşova'da da, Stalin'in zindanlarından, sanki Stalin öldükten sonra onun inatçı ve gizli emellerini daha iyi gerçekleştirmek için kaçmış olan Gomulka'nın önünde de, aynı resmî rutine göre düzenlenmiş buna benzer bir geçit töreni olacaktı. Ve Budapeşte'de de, Rakoczi'nin ve Stalin'in polislerinin işkenceleriyle harap olmuş ellerini belki de tribünün parmaklığına dayayacak olan Janos Kadar'ın önünde de, aynı anda aynı tören, gözlerini keyifsiz ve rengârenk kalabalığın üzerinde dalgın dalgın gezdirecek olan Janos Kadar'ın.

Her yerde, aynı saatte, Bir Mayıs.

Ama Walter Wetter'in içinden Bir Mayıs'ı düşünmek gelmiyordu. En azından bu Bir Mayıs'ı. Günün bayram günü olmasına karşın bu toplantı için Moskova'dan gelmiş olan ve

karşısında sessizce duran üç Rus'a bakıyor ve oğlu Rudy'yi düşünüyordu. Rudy ziyaretine geleceğini dün haber vermiş, akşam yemeği saatinde de Kleinmachnow'da olmuştu. Rudy'nin ona söyleyeceği bir şey vardı besbelli, ama önce şundan bundan konuşarak baş başa yemek yemişlerdi: Üniversite, Rudy'nin yaptığı bir gezi, bürokrasiyi fazla olumsuz biçimde eleştirdiği için sansürün yasakladığı bir film. (Alın işte, yine olumlu ve olumsuz!) Rudy on sekiz yaşındaydı, bazen gözü babasma takılıyor, o zaman gözünde küçük bir alev parlıyor, ama hâlâ ziyaretinin nedenini söylemiyordu. Oğlu 1948'de, kendisinin düşmanla işbirliği suçlamasıyla tutuklanmasından az sonra doğmuştu. Kendi işgal bölgelerindeki Alman güvenlik servisleri içinde bu operasyonu yürüten MVD'den Rus subaylar, tam olarak düşmanın kim olduğunu ortaya çıkarmayı başaramamışlardı çünkü Walter Wetter, soruşturmanın gittikçe ağırlaşmasına karşın, onlarla işbirliğini inatla geri çevirmiş, yüklenen bütün suçlamaları reddetmiş, iddia tanıklarının ifadelerini yalanlamış, hatta alaya almıştı. Ama ne olursa olsun, düşman her yerdedir, herkesin bildiği gibi dışarda, içerde, içimizde, ve eğer Walter Wetter'in durumunda, sekiz yıllık tutukluluğunun büyük kısmını ceza birliklerinde ve Bautzen zindanlarında geçirmesine neden olan o kibirli inadı yüzünden düşman saptanamamışsa, bu yüzden düşmanlıktan çıkmış olacak değildi elbette, ve bu özel durumda, saptanamadığı için daha da tehlikeli olacaktı kuşkusuz.

Böylece, kendisinin açık bir zihin ve paramparça bir vücutla, güvenlik servislerinin sorgu genel karargâhını kurdukları Berlin'deki eski soğuk hava depolarının yeraltı labirentinde dolaştığı sırada doğmuştu Rudy. Sonra, Walter Wetter yıllarca oğlundan haber alamamıştı. Rudy'nin, Kadınlar Birliği'nin örnek militanlarından olan annesi, kocasından resmen ayrılmak için gereken cesareti buradan almış, bir halk düşmanıyla sürdüremeyeceği aile bağını çözmek için Halk Mahkemesi'ne gönderdiği dilekçede, yüksek bir siyasal ve ahlaksal bilinç düzeyini yansıtan, okuyanı heyecanlandıran dokunaklı sözcük ve ifadeler bulup kullanmıştı. Böylece boşanma davasını kazanmış ve Rudy'yi de yanma

almıştı Helga. Ancak 1956'da Walter Wetter, davası düşürüldüğünden erken tahliye edildiğinde –davası düşmüştü, ama yurttaşlık ve siyasal haklar bakımından itibarı tam anlamıyla geri verilmiş değildi, çünkü sekiz yıl önce savcılığın bütün suçlamalarını ret ve inkârda direnmesi, bu inat, söz konusu suçlamaların asılsız olmasından bağımsız olarak, bu inat bir bilinç zafiyetinin, ciddi bir parti zihniyeti eksikliğinin açık belirtisiydi– Walter Wetter o sırada sekiz yaşında olan oğlunun izini bulmuş ve sabırla, onunla önceleri oldukça gergin de olsa bazı bağlar kurabilmiş ve yavaş yavaş bu ilişkilerden çocukluğa özgü kuşku ve güvensizliği gidermeyi de başarmıştı; ve Rudy'nin biraz içine dönük ama sıcak ve sevgi dolu yeniyetme bir delikanlı oluşundan beri, ilişkileri her gün daha iyiye gidiyordu.

Evet, bir gün önce Kleinmachnow'daki villanın salonundaydılar, ve Rudy birden, yüzü ateş içinde, öne eğilmiş ve "Baba, yarın gidiyorum!" demişti. Walter Wetter, korku ve sükûnetten oluşan karma bir heyecan içinde, sanki meselenin ne olduğunu hemen anlamış gibi, sanki Rudy'nin gideceğini haber veren bu birkaç sıradan sözcük bütün konuşmanın nereye varacağını önceden görmesini sağlamış gibi ona bakıyordu, bu içini korkulu bir sıkıntıyla dolduruyor, ama bu yıkıcı duygunun üstünde bir tür zihin dinginliği de yüzüyordu, sanki kendisine haber verilen ve devamını da önceden görebildiği bu olay dünyanın akışında önceden yazılmış gibi, sanki günün birinde mutlaka gerçekleşmesi doğalmış gibi. Bir şey söylemiyor, daha önce elinde tuttuğu bardağı bir sehpanın üzerine bırakmış, yoğun bir dikkatle Rudy'ye bakıyordu. Zaten Rudy de ona bir şey diyecek fırsat bırakmıyordu. Bildirdiği kararın yeterince makul gerekçelerini açıklamayı bitirmeden karşısına dikkatli ve mantıklı olmakla ilgili bahaneler çıkarılmasından korkuyormuş gibi, çabuk çabuk ve kesik kesik konuşuyordu şimdi. Yani şöyle; Rudy: "Yarın gidiyorum. Batı'ya geçiyorum. Bir Mayıs kutlamaları sırasında. Her şey ayarlandı." Rudy: "Dinle beni baba! Düşman olarak gitmiyorum. Aksine, son aylarda komünist oldum!" Yine Rudy, ateşli: "Komünist oldum, di-

yorum, beni anlıyor musun? Kendim için, düşüncelerle eylemleri birbirine uydurmak için, anlıyor musun? Üniversitede, devlet memurluğunda ya da polis teşkilatında kariyer yapmak için değil! Affedersin baba, ama söyler misin, burada, bizde, başarıya ulaştırılacak hangi komünist eylem var? Bizde uygulanabilir hiçbir politika yok, özellikle bir komünist için!" Yine Rudy, hâlâ yüzü ateş içinde, elleri devingen: "Bizim burada komünist gibi davranırsam er ya da geç kendimi hapiste bulacağım. Hapiste olmak ne kazandırır insana? Kimse nedenini, ardındaki gerçek sebepleri bilemeyecek olduktan sonra! Gerçekdışı bir tarihin molozlarına gömülü nedensiz, amaçsız bir eylem olur bu. Bir siyasal eylem hayaleti ya da yalnız bir hayaletin siyasal eylemi! Beni anlıyor musun baba? Belki de bu değişecek, gerçi ben kuşkuluyum, ama diyelim ki bir gün bizim burada da komünist siyasal hareket tekrar mümkün olacak. Belki de, ama benim şimdi eylem yapmaya ihtiyacım var. Dünyada birçok şeyler oluyor. Oyunun kurallarını kabul ederek ve sorunları içten halletme umuduyla partiye girersem, beni yerler. Benim komünist eylemim ancak yerleşik düzeni güçlendirme sonucunu verir: haksızlık, adaletsizlik, bürokratik niteliksizlik, Marx'ın bile öngöremeyeceği yeni tür bir sınıflı toplum. Beni anla, baba! Bunları sana söylemek kolay değil, ama Ekim Devrimi'nden, Sovyet zaferlerinden doğan devletler, bu soysuzlaşma ve çürümenin sebepleri nasıl analiz edilirse edilsin, bütün bu devletler Devrim'in önündeki engeller haline geldiler. Uluslararası politikalarıyla ve önerdikleri sosyal ve kültürel modellerle Batı'daki devrimci bilinçlenme süreçlerini frenliyorlar. Ve kendilerini sosyalist ilan eden ülkelerin sistemlerinde bile, bu devletler özerk ve yaratıcı bir siyasal ve toplumsal güç olarak işçi sınıfının ortadan kaldırılması sonucunu getirdi. İşçi sınıfı, bizde ve bütün Doğu Bloku ülkelerinde, paradoksal biçimde, kendi tarihsel özüne indirgendi: Artık, bürokrasinin çekip çevirdiği bir artıkdeğerin cansız tepkisiz üreticisinden başka bir şey değil." Yine Rudy, soluk soluğa: "Senin yüzünden baba, senin yüzünden gidiyorum! Beni bulduğun zaman sekiz yaşındaydım, senin

ihanetinin dehşetiyle, senin alçaklığının tiksintisiyle küçük bir canavar gibi yetiştirilmiştim. Sonra yıllar geçti. Ara sıra bana bazı şeyler anlattın, bölük pörçük. Hatırlıyor musun baba? 1940'ta, 1941'de Buchenwald'de, siz partiyi yok olmaktan korumak, bir yolu açık tutmak için savaşım veriyordunuz. Molotov ise Berlin'e geliyor, Hitler'in sağlığına, Üçüncü Reich'ın mutluluğuna kadeh kaldırıyordu. Stalin muhalif Alman komünistlerini katlediyor, katletmediklerini de Gestapo'ya teslim ediyordu. Ulbricht ceset yığınları üzerinde kariyer yapıyordu. Ve siz, elinizden geldiği kadar parti için, Devrim için, Hitler'e karşı, ama objektif olarak Stalin'e karşı da, savaşıyordunuz. Saçmaydı, değil mi baba? Ama bu saçmalık gerekliydi! Daha sonra, 1948'de tutuklandığında, o yeraltı dehlizlerinde her gün Stalin'in sarı bakışıyla karşılaştığında, neden itiraf etmedin? Neden bütün suçlamaları inkâr ettin? Bunu bana söyledin, baba. Komünist olman, bir komünist olarak davranman gerekiyormuş, kendi yoldaşlarına karşı, hatta partiye karşı bile, böyle dedin. İşte o zaman, baba, partiye karşı çıkmakla, o anda resmî hakikate karşı çıkmakla, sadece kendi komünist niteliğini korumakla kalmıyor, aynı zamanda –küçücük, hatta gülünç bir olasılık da olsa– komünizmin şansını da korumuş oluyordun." Ve yine Rudy, son olarak, soluk soluğa, bitkin: "Beni anlıyorsun, değil mi baba? Bu aynı zamanda senin için. Batı'da savaşacağım. Kuşkusuz çok zor olacak, ve de sevimsiz. Ama dünyanın gidişine etkide bulunma şansı binde bir, milyonda bir de olsa, yine de bu fırsatı yakalamak, bu şansı denemek gerekir. Sanki tüm tarihimiz yeni baştan başlıyormuş gibi. Ve ben bu tarihin dışında kalmak istemiyorum baba!"

Kleinmachnow'daki villanın gösterişli ve konforlu salonunda uzun süre, böyle konuşmuşlardı

Sonunda da, ya hiç ya da pek az uyumuşlardı. Gün ağarırken Rudy gidecekti. Kapı sahanlığında ağlayarak kucaklaşmışlardı. O zaman Rudy, mırıltı halinde: "Gidişim senin başını belaya sokar mı?" demişti. Gülmüştü Walter Wetter, gümbür gümbür gülmüştü: "Sen bunu hiç dert etme Rudy!" Oğlunu yeniden öpmüştü. "Oğlum," demişti, alçak sesle,

Rudy'nin kulağına. Sonra, bahçede motosikletinin motorunu çalıştırmak üzereyken Rudy son bir kez ona doğru dönmüştü. Rudy yumruğunu kaldırmış ve kuş cıvıltılarının etraftaki ağaçlara saçıldığı erken sabah sessizliğinde, boğuk, ateşli, kararlı, muzaffer bir sesle, geçmişin o eski sözcüklerini haykırmıştı: "*Rot Front!*"[1] Ve Walter Wetter hayatın devam ettiğini anlamıştı ve kendi hayatının karanlık dereciği de o Bir Mayıs güneşinin altında, yeni bir serüvene atılmak için yeniden kaynağından fışkırıyordu. O da yumruğunu kaldırarak haykırmıştı: "*Rot Front!*"

İşte böyle, Rudy gitmişti.

Ama toplantıya başkanlık edecek olan sivil Rus kahve fincanını kenara itiyordu işte. Bir el hareketiyle, beyaz ceketli garsona işinin bittiğini, artık gidebileceğini anlattı. Beyaz ceketli garson topuklarını vurarak selam verdi ve döndü, Ulbricht'in portresinin altından, Bir Mayıs çiçeklerinin yanından geçerek çıktı.

Rus birkaç saniye daha bekledi.

"Başlayabiliriz değil mi, arkadaşlar?"

Hepsi başlarını salladılar. O sırada, yüksek pencerenin buzlu camlarının ardından, boğuk bir askeri müzik uğultusu geliyordu. Bakanlığın memurları da, geçit alayını oluşturan insan seline katılmaya hazırlanıyor olmalılardı.

Rus kâğıtlarına bakıyordu.

"Yoldaş Wetter," dedi, "birkaç gün önce, Amsterdam' daki görevinizin bitişinden sonra servislerinizin bize ilettiği raporu aldık. Burada bunu tartışacağımızı herhalde biliyorsunuz."

Gerçekten bunu biliyordu. Sadece başını salladı.

Rus'un sesi soğudu, sertleşti.

"Bu tuhaf bir rapor," dedi. "Neden derseniz, Ramón Mercader hakkında bizim yaptığımız soruşturma, bu adamın CIA'yla görüşme halinde bulunduğunu saptadı. Aslına bakılırsa, Amsterdam'dayken düşman tarafına geçmişti bile. Dolayısıyla, bu konuda sizden bazı açıklayıcı bilgiler isteyeceğiz."

[1] Almanca: Kızıl Cephe. (Yay.)

Bir çeşit bastırılmış öfke Walter Wetter'i adeta ele geçiriyordu. Ramón Mercader Amsterdam'da düşman tarafına geçmiş bile ha! Ve bu iğrenç palavrayı gelip ona sıkıyorlardı! Ama aynı zamanda bir sevinç duygusu da dolduruyordu içini. Demek dövüşeceklerdi, harika! Ne gerçekler vuracaktı yüzlerine bu kendini beğenmiş ve hilekâr salakların, bir bilseler! Evet, Ramón Mercader konusunda kavgaya girme fikri birdenbire, açıklanamaz biçimde, sevinçle dolduruyordu içini.

Rusları şaşkınlığa uğratan garip bir kahkahayla güldü.

"Açıklayıcı bilgi mi?" dedi Walter Wetter. "Elbette yoldaşlar, pek tabii, istediğiniz kadar! Siz sorun, ben söyleyeyim."

Hâlâ gülüyordu.

Bu saatte Rudy Duvar'ı aşmış olmalıydı. Enikonu düşünülürse, bu Bir Mayıs hiç de kasvetli başlamıyordu doğrusu.

——ooOoo——

"Komünistler nerde peki?" diye soruyordu Georgi Nikolayeviç kendi kendine, burada komünist var mı, hani?

Sessiz sorusu anlamsızdı elbette. Daha doğrusu, o yüksek pencereden seyrettiği gösteriyle, en azından görünüşe, doğrudan ilgili değildi.

Geniş bulvardan Moskova'nın merkezine doğru, dalgalanan bayrak ve flamalardan oluşan bir sel halinde, jimnastikçiler geçiyorlardı. Şöyle düşünülebilirdi: Bu genç erkekler ve genç kadınlar sabah karanlığında kalkmışlar, çeşitli taşıtlarla toplanma yerlerine gelmişlerdi. Spor kulüplerine, çalıştıkları işyerlerine ya da oturdukları semtlere göre gruplanmış, canlı renklerdeki eşofmanlarını çıkarıp spor mayolarıyla kalmışlardı: adaleli, bronzlaşmış, ekinler gibi sarışın. Şimdi de ipe dizilmiş gibi düzgün sıralar halinde, dakikasına kadar belirlenmiş bir programa göre, birazdan renk cümbüşü dev bir Volga gibi Kızıl Meydan'a akacak olan büyük ırmağa katılmak üzere, kentin merkezine doğru ilerliyorlardı. Oraya varınca, rengârenk ipek bayrakların sopaları ellerinde, jimnastik adımlarıyla Lenin Anıtmezarı'nm önündeki tribünlerin önünden geçeceklerdi.

Leonidas Brejnev'in önünden yani, güler misin ağlar mısın!

Georgi Nikolayeviç diş gıcırtısıyla gelen öfkeli bir gülüşü bastıramıyordu artık.

Ne yazgıydı ama, şu halkın yazgısı! 1920'de, aynı Kızıl Meydan'da, kargaşa ve coşku, umut ve açlık içinde, devrim sloganları atarak, kimi caddenin kenarına dizilmiş, kimi bir kamyonun üzerinde ayakta duran, her biri ayrı kılıkta bir grup adamın önünde resmi geçit yapmıştı. Vladimir İlyiç

Lenin vardı orada, ve Lev Davidoviç Troçki, ve Nikolay Buharin, ve Zinoviyev, ve Kamenyev, ve Piyatakov, ve kızıl süvarilerin komutanları, ve partizan şefleri, ve karanlıkla aydınlığın biribirinden ayıran örgütleyiciler, Arhangelsk'ten Batum'a; Kolçak'tan, Japonlardan ve müdahalecilerden kurtarılmaya çalışılan Uzakdoğu'dan beyaz muhafızlardan koparılan Ukrayna'ya kadar. Belki Cugaşvili diye biri, pek bilinmeyen inatçı bir Gürcü de orada olabilirdi, ama kalabalık pek tanımazdı onu, çünkü açık havanın, kalabalık ve gürültülü toplantıların adamı değildi o, kapalı yerlerin, parti örgütlerinin, idari genelgeler üzerinde geç vakitlere dek yanan lambaların adamıydı. O dönemde kim bakardı Cugaşvili'ye? Ama hayır, o yıllar bütün dillerin gerçekliğin ateşiyle sınandığı yıllardı, Le Corbusier'nin Sendikalar Sarayı'nı inşa edeceği, Moskova ve Petrograd'da soyut sanatın, gerçeküstücülüğün, modern sinemanın, siyasal afişlerin icat edildiği, dünyayı altüst eden o büyük ve görkemli Rus çılgınlığının burgaçları içinde, bir entelektüel avangardın olası egemenliğinin hazırlanmakta olduğu yıllar; tepeden inme mide bulandırıcı kararnamelerle kurallara bağlanmış bir avangard değil, fikirlerle sözcükler, ilkelerle uygulamalar, Rusya'yla dünya, sanatla siyaset arasında –bazen emekleme çağında da olsa– gerçek bir tutarlılık üzerine kurulu bir avangard. Böyle bir curcunada, bu sürekli yeni buluşlar ve sürekli sorgulamalar fırtınası içinde, Cugaşvili gibi biri neyi temsil edebilirdi? Gerçekten de, Rus hayatının iki dev karanlık kuyusunu birbirine bağlayan bu kısa gökkuşağı döneminde, Cugaşvili'nin ender de olsa yaptığı işler ve hareketler Tarih'in sayfalarında ne de güzel sinek pislikleri olurdu ya! Hayır, Cugaşvili olsa olsa köylü ihtiyatlılığı, köylü kıyıcılığı, köylü kuşkuculuğuydu, yani tüm küçük burjuva nitelikleri, oysa Devrim, modernizmin evrensel kentlilik ve proleterya değerlerinin patlamasıyla bu eski barbarlığı yok etme girişimiydi. Hayır, Cugaşvili olsa olsa *izbe*'nin[1] ufkuydu –ah, Rus ruhunun o sefil ve aşağılık nostaljisi!–, papaz

[1] Türkçe'de sıfat olarak kullanılan kelimenin aslı Rusça "isba"dır. Rusya'nın kuzeyinde köylülerin yaşadığı ahşap evlere bu ad verilir. (Yay.)

okulunun yinelenen, ritüel diliydi, oysa Devrim, Rusya'nın geriliği içinde dünya gerçeklerinin patlamasıydı: Onun gerçek usta ve kalfaları bütün dilleri konuşuyorlardı, Viyana'da ve New York'ta, Paris'te ve Prag'da dövüşmüşlerdi, Batı'nın bütün kütüphanelerini biliyorlardı, Rus halkına saygılıydılar ama ne Rus *izbe*'sine ne de Rus ruhuna saygılı değildiler, Rusya'ya saygılıydılar çünkü Rusya evrene atılmış bir köprü, ardına dek dünyaya açık bir kapıydı. Hayır, Cugaşvili kuliste varılan anlaşmaların, çürümüş çıkar uzlaşılarının adamıydı, oysa Devrim, fikirlerin savaşı, fikirlerle gerçeklerin çarpışması ve ortak amaç uğruna anlaşmazlıklara tanınan özgürlüktü. Devrim'in adamları hiçbir sınıfı temsil etmiyorlardı, sınıf bağları yoktu, ama tam da bu sayede proletaryanın iradesini, kendi sınıfsal varlığının ve sınıf gücünün ortadan kaldırılması yoluyla, her türlü sınıf bağını ve her türlü sınıf durumunu yok etme yeteneğini somutlaştırabiliyorlardı.

Ne kaderdi şu halkın kaderi!

Georgi Nikolayeviç Ekim savaşçılarının torunlarına bakıyor ve dişlerini gıcırdatan bir gülüşle, bu uzun jimnastikçi ve asker, işçi ve öğrenci taburlarının Kızıl Meydan'a gelip karışarak dev bir insan gelgit dalgasına dönüşeceğini ve Anıtmezar'ın dibinde Leonidas Brejnev'in iğrenç fötr şapkasının önünden geçeceğini aklından geçiriyordu.

Ne işti bu yahu! Gerçekten, güler misin ağlar mısın!

"Bir fincan çay ister misin Georgi Nikolayeviç?"

Pencereden ayrıldı, odanın içine doğru döndü.

Arkadina Gregoriyevna, siyah giysisi içinde incecik, pencerenin girintisinde duruyordu. Ağarmış saç kütlesinin altında pürüzsüz yüzü açık havadan esmerleşmişti.

"Biliyor musun?" dedi Ujakov. "Bazen kendi kendime soruyorum, ölüm saati daha gelmedi mi diye. Evet, bir fincan çay isterim."

Kadın bir an ona dikkatle baktı, sonra çay koymak için küçük masaya yaklaştı.

Ujakov odanın içine doğru onu izledi.

"Ölmek zamanı çoktan geldi," dedi kadın.

Ujakov'un sesi ancak duyuluyordu.

"Ben başka bir ölümü düşünüyordum," dedi.

Arkadina Grigoriyevna ani bir hareketle elini kocasının sağ kolunun üstüne koydu. Öylece yan yana durdular.

Dışarda, kenarları ağaçlı geniş bulvarda, Bir Mayıs kalabalığının uğultusu hâlâ akıp gidiyordu.

Georgi Nikolayeviç caddede kaldırımdan kaldırıma açılmış kırmızı bezlerin üzerine beyaz harflerle yazılı sloganların kimilerini hatırlıyordu. "SOVYET HALKININ SPORTİF HAZIRLIĞINI GELİŞTİRELİM", "HALKIN SAĞLIĞI HALKIN GÖNENCİDİR", "SOSYALİST VERİMLİLİĞİ ARTIRALIM", "İLKELERE SAYGI KENDİNE SAYGI DEMEKTİR", "BÜTÜN OLARAK HALKIN DURUMUNU GÜÇLENDİRELİM", "YAŞASIN SOVYET BİLİMİNİN ZAFERLERİ", "YENİ ZAFERLERE DOĞRU İLERİ".

Bütün bu beylik hödüklüklerin arasında, Ujakov Vietnam'a ilişkin sadece bir slogan seçebilmişti, onu yazanlar da zaten kafalarını fazla yormuş sayılmazlardı. "YAŞASIN KAHRAMAN VİETNAM HALKI!" O kadarı da olacaktı artık! Yaşasındı elbette!

"Yine de, hayatım bayağı dolu geçmiş sayılır, değil mi Arkadina Grigoriyevna?"

Yaşlı kadının eli Ujakov'un sağ koluna daha kuvvetle dayandı.

"Böyle karamsar konuşman hoşuma gitmiyor Georgi Nikolayeviç," dedi.

Ujakov başını salladı.

"Karamsar filan değilim, sadece yorgunum."

Kadın ela gözleriyle bakıyordu.

"Gözlerini hatırladığım zaman," diye yazmıştı ona vaktiyle, "Neva'nın ağzında, Baltık Denizi'nin üstündeki göğü hatırlıyorum. Ülkemizi, savaşlarımızı hatırladığım zaman senin ela gözlerini tekrar görüyorum, Arkadina Grigoriyevna. Gri ve durgun suyu, en diri belleğimin tüm gücüyle, senin gözlerinde görüyorum." Hepsi bu kadardı, birkaç satır. Viyana'da yazdığı ve bir arkadaşı aracılığıyla ona ulaştırdığı küçük bir pusula, kırk yıldan fazla olmuştu.

Ve o ela gözleriyle ona bakıyordu.

"Bana Yevgeniy Davidoviç Guinsburg'dan bahset," dedi yavaşça.

"Benim düşüncelerimi okuyorsunuz, hiç şüphe yok!"

Kadın gülümseyerek başını salladı.

"Onca zamandır alışmış olmalıydın buna," dedi.

İkisi de güldüler. Bir tür huzur yayıldı odaya. Dışarıya da. Bir Mayıs jimnastikçileri kentin merkezine varmış olmalıydılar. Bulvar çocuklara, serçelere, Bir Mayıs'm ılık güneşine kalmıştı.

YEVGENİY DAVİDOVİÇ GUINSBURG'UN ANISINA BİR DAKİKALIK SAYGI DURUŞU

Ondan mı bahsedeyim?

Evet, ondan bahsetmek isterdim.

Tren istasyonlarının dumanlarının, ağıran tanın nemi içinde Avrupa'yı geçiyorduk.

Üşüten bir rutubet.

Trenlerin lokomotifleri, sarı ve tek bir gözle geceyi deliyorlardı.

Sahte pasaportlarımızın önünde sınırlar açılıyor, gümrük memurları hafif ve hoşgörülü bir selamla parmaklarını kasketlerinin siperine götürüyorlardı.

Yirmi yaşındaydık, yirmiden biraz fazla, David Semyonoviç'le ben.

Dünyayı umursamayan aylak genç İngilizlerdik, ya da zengin aile çocuğu Uruguaylılar, hatta saygıdeğer İskandinav tüccarlarının mirasçıları.

Komüntern'in özel servisleri, davanın gereklerine göre, bize çok ve çeşitli hayatlar uyduruyorlardı.

Bu gerçekdışı hayatlarda suda balıklar gibiydik ve Avrupa ayaklarımızın altına mevsimlerinin halısını seriyordu.

Bazen, mola verdiğimiz kentlerin sahte adlarımızın korumasında rahatça uyuduğumuz otellerinde, dudaklarımızın altında oda hizmetçilerinin taze dudakları, okşayan ellerimizin altında beyaz gerdanları da olurdu.

Paltolarımızın astar aralarına dikilmiş dolarlar ve mesajlarla Avrupa'yı baştan başa geçiyorduk.

Bir gün, Viyana'yla Bratislava arasında, gece treninde bir küçük kız ağlıyordu, David Semyonoviç onu avutmak için ayı ile ay ışığı masalını anlatmıştı.

Berlin'de, sisin içinde, bir toplantıdan çıkarken David Semyonoviç birden kaldırımın kenarında durmuş ve yüksek sesle *Yevgeniy Onyegin*'i okumaya başlamıştı, ne saçma şey!

Ama elbette o sırada Yevgeniy daha doğmamıştı.

Hayatlarımız uçsuz bucaksız stepte bir kuru ot ateşi gibi yanıyordu ve günlerimizi birer birer bu alevlerin içine atıyorduk.

Daha sonra ateş sönmüş, biz de dünyanın derinliğini, sinsi sinsi parıldayışını ve olayların akışındaki inatçı donukluğu keşfetmiştik.

Düşman kendi saflarımızda, diyorlardı o zaman bize: Ejderhanın bütün kafalarını ezmek gerek!

Lev Davidoviç sürgünlüğün kapılarından geçmişti. Ülkenin üstüne gri külden bir kar yağıyordu.

Düşüncelerimizle eylemlerimizin birbirlerinden kopuşuyla, sahte rahat vicdanlarımızı yaran derin ve ürkünç çatlakla, ikiye bölünmüş olarak, kopyalarımızla birlikte yaşamayı seçmiştik.

Geleceğin şanslarını korumaya çalışmayı seçmiştik, ama gelecek ancak halkın, kitlelerin ve partinin önünde verilecek açık savaşlarda korunabilirdi.

Geçmişin gölgesi bizi otuzlu yılların çifte anlamlı aydınlığında yakaladı, ve bize, bütün ihmal ve unutuşlarımızın, bütün sessizliklerimizin, iş görmeyen ama bizim için gerekçe yerini tutan örtülü bir gerçeğe yaptığımız en ince imaların bile birer birer hesabı soruldu.

Ülkenin üzerinde Terör'ün kasırgası koptu, amansız bulutlardan beslenen bir fırtına gibi, ihtiyar Hegel'in daha önce nedenlerini ve hilelerini anlatmış olduğu kanlı ve kasıntılı bir büyülenme gibi.

Ve işte o sırada, Devrim uğruna can veren devrimcilerin

kızıl kanının Devrim tarafından katledilen devrimcilerin kara kanma dönüştüğü sırada, tam o anda, sanki kendi ölümünü ve eski rüyanın çürüyüp dökülüşünü önceden görüyormuş gibi, sanki hayatının fiyasko oluşuna dayanabilmek için hayatını uzatmak ihtiyacını duymuş gibi, tam o sırada, 1933'te, David Semyonoviç'in oğlu dünyaya geldi.

Yevgeniy Davidoviç Guinsburg, şu genç ölü.

Ve karnı tok kanalların üzerindeki kuzey ışığı, o ele gelmez ve derin aydınlık, dümdüz ovanın ya da pembe, sarı bina cephelerinin üzerine dışarıda bir yerden düşmeyen ama sanki saydam yoğunluğu uzayın ve dünyanın öz dokusuymuş gibi, yavaş yavaş manzaranın içinden fışkıran Amsterdam'ın o güzel kuzey ışığı bile onun açıklamasız ve alaycı bir ölümün sisleri içinde boğulmuş gözlerine hoş gelmeyecekti.

Yevgeniy, evet, ondan bahsetmek isterim elbette.

"Bana Yevgeniy Davidoviç Guinsburg'dan bahsedin," demişti karısı, yavaşça.

Sessiz kalmıştı, bir dakika kadar.

Bazı görüntüler sızıvermişti belleğine, Yevgeniy Davidoviç'le değil kendi gençliğiyle ilgiliymiş gibi gelen görüntüler. Ama bu da, o ölümü anımsamanın dolaylı bir yoluydu sadece.

Ujakov sol eliyle, Arkadina Grigoriyevna'nın hâlâ kolunda duran elini sıkmıştı.

Altı yıl önce, 1960'ta, Yevgeniy SSCB'de birkaç hafta geçirmişti. 1960 yazında, evet. İspanya'daki durumu, Ramón Mercader Avendaño kimliği altında kesin olarak güçlenmiş, yerleşmişti. İki yıl önce pasaportunu da almıştı. Çok geçmeden müdür yardımcısı olacağı COMESA'da ticaret danışmanı olarak çalışmaya başlamıştı. Haberalma örgütünün altyapısını kurma çalışmaları oldukça ilerlemiş, Guinsburg uzun vadeli çalışma perspektiflerini görüşmek üzere Moskova'ya gelmişti. Elbette gizli olarak gelmişti. SSCB'de İspanyolmuş –herhangi bir Rodriguez, Martinez ya da Gonzalez'miş–

gibi davranmak zorundaydı; KGB merkezindeki toplantılar dışında, hiç kimse Rus olduğundan, hatta Rusça bildiğinden kuşkulanmamalıydı. ("Düşünebiliyor musunuz, Arkadina Grigoriyevna?" diyordu Ujakov, "İspanya'da hiç olmazsa Rusça bildiğini saklaması gerekmiyordu, çünkü resmen SSCB'den yurduna getirilmiş eski bir sığınmacıydı. Canı isterse bir gece toplantısında *On İkiler*'i bile söyleyebilirdi, kimse buna şaşmazdı. Sahte İspanyol adının altına saklanmıştı –aslında gerçek bir ad, ama bu karışık bir hikâye, artık önemi de yok–, bu gerçek adın sahteliği altında saklanmıştı, ama Rusya'daki geçmişini, çocukluğunu serbestçe hatırlayabilir, anlatabilirdi. Çocukluğuyla, anılarıyla bağları henüz tamamıyla kopmuş değildi. Oysa burada, 1960'ta geldiği zaman, belleğine bütünüyle hâkim olması, bütün o anılarını, hem çocukluk hem İspanya anılarını, yerlerine tıkması gerekiyordu. Artık ifadesiz bir bakıştan, sadece şimdinin uçup gitmekte olan nesnelerini yansıtan bir aynadan başka bir şey değildi.")

Guinsburg'un yolculuğu, mizah duygusuna sahip olanlar için yine de oldukça eğlenceli geçmişti. Ve Guinsburg'da mizah duygusu vardı.

Zürih'te izini kaybettirmiş ve Prag'a giden bir *Swissair* uçağına binmişti. Ruzin Havalimanı'nda görevliler kendisini teslim almışlar ve Parti'nin, kentin merkezinde bulunan ve görünür bir adı olmayan oteline götürmüşlerdi. Kocaman ve ağır anahtarlıkların üzerinde bu otelin eski adı okunabiliyordu. Yolculuğunun geri kalan kısmının ayarlanmasına kadar, orada üç gün geçirmişti.

Yemek salonunda ve zemin kattaki öteki salonlarda, bütün ülkelerin komünist partisi yöneticilerinin gelip gittiklerini görmüştü. Her birinin partisinin uluslararası komünist hareketin hiyerarşisinde kapladığı yer, otelin idari personelinin ve beyaz ceketli garsonların onlara gösterdiği özen ya da umursamazlıktan kolayca fark edilebiliyordu. Bazı masalarda sadece ve daima kötü kaliteli kırmızı Bulgar şarabı şişeleri görülürken, başka masalardaki içki çeşitleri adeta sonsuzdu. Bulgar şarabına talim eden yoldaşlar ister

üstü kapalı anıştırmalarla ister açık itirazlarla haklarını arasınlar, hiçbir şey değişmiyordu; sofralarında asla ne Şili'den ithal beyaz şarap, ne Rus votkası, ne İtalyan Cinzano'su, ne Kafkasya şarabı, ne Fransız konyağı göremiyorlardı. Kişilere yönelik bir ayrımcılık değildi bu; sadece partileri konünizm evreninin oynak hiyerşisinde henüz seçkin bir yer edinememiş ya da eski yerlerini kaybetmişlerdi, o kadar. Örneğin, Guinsburg bu kısa deneyim sırasında fark edebilmişti ki –sosyalist ülkelerin memurlarına her zaman gösterilen özel ilgi hariç tutulursa, ki bunda da Rusları kayıran ve Macarları en alt sıraya koyan ince nüanslar fark ediliyordu, bu özel dikkate layık olan tek Batılı ülke ise görünüşe göre Fransa'ydı, her şeye itiraz eden gürültücü Fransız komünistleri bazen sofralarına patates kızartmalı biftek bile getirtebiliyorlardı– evet, bu kısa deneyim sırasında fark etmişti ki, o devirde Arap ülkeleri bayağı ciddi ayrıcalıklardan yararlanıyorlardı. Halit Bektaş adında irikıyım ve küstah bir Suriyeli vardı mesela, sadece sofrasını herkese açık tutmakla kalmıyor –ilke olarak, otelde kalmayan yoldaşlar otelin lokantasında yemek de yiyemiyorlardı– yemek saatleri dışında, –*Pravda*, *Neues Detschland*, *Tribuna Lydu*, *Scinteia*, *Daily Worker*, *Humanité* gibi gazetelerin ve uluslararası haber basınının diğer büyük organlarının karıştırılabildiği– okuma salonuna canı istediği zaman Türk kahvesi bile getirtebiliyordu, ve okuma salonunda günün her saatinde Türk kahvesine ulaşabilmek kesinlikle görülmemiş bir başarıydı.

Guinsburg eski *Grand Hotel Steiner*'de çok eğlenmişti doğrusu.

Bu sıkı hiyerarşi ortamında kendi konumu ise bayağı karışıktı. Hiçbir gruba dahil değildi, kontrol edilebilir hiçbir referansı yoktu, bu durum onu merdivenin en alt basamağına yerleştiriyordu. Ama öte yandan, güvenlik servislerinden oldukları açıkça belli olan deri paltolu, asık ve kaygılı suratlı adamlar otele kadar ona eşlik etmişti, ve bu da, kendi kişiliğine dair güvenilir referans yokluğunu gidermiş görünüyordu. Dolayısıyla, anlaşılmaz bir düzene tabi tutulu-

yordu; beyaz ceketli garson yemeğin başlangıcında sofraya kırmızı Bulgar şarabı getiriyor, ama onun tepkisini bekler gibi şişeyi elinden bırakmıyordu. Guinsburg bazen bir şey demiyor, hiçbir tepki vermiyor, o zaman Bulgar şarabı beyaz örtünün üstünde kalıyordu. Bazen, sırf denemek için kaşlarını çatıyor, şarap şişesine tiksinmiş gibi bakıyor, başını sallıyordu; o zaman garson el çabukluğuyla şişeyi ortadan yok ediyor, yerine birkaç çeşit alkollü içki getiriyordu. Gerçekten iyi eğlenmişti orada!

Ama asıl yaptığı, yolculuğunun devamının ayarlanmasını beklerken, Prag sokaklarında bol bol dolaşmak olmuştu.

Hava kurşuni ve sıcak, rahatsız edecek derecede nemliydi. İlk izlenimi dayanılmaz olmuştu. Kent, sanki zaman bina cephelerinin ve köprülerin taşlarını cilalamaktan vazgeçip ele gelmez ve endişe verici bir cüzam kabuğuyla kaplamış gibi, kasvetli ve yıpranmış görünüyordu. Uzun yaya toplulukları sokaklarda dolaşıyordu, erkeklerin ellerinde daima eski kötü plastik çantalar vardı, bunlardan zaman zaman siyah ekmek parçaları çıkarıp çoğu kez sayısız büfede, açık havada satılan sıcak sosislerle birlikte gövdeye indiriyorlardı.

Guinsburg, Madrid ve Zürih'in, Paris ve Mexico'nun –bu kente de mesleki nedenlerle kısa bir yolculuk yapmak zorunda kalmış, böylece SSCB'de sığınmacı olarak bulundukları sırada NKVD tarafından yetiştirilmiş olan, ve Batı'da birkaç görevden sonra birkaç yıldır servislerin kendileriyle temasa geçmesini bekleyen, biri radyo operatörü olmak üzere, iki İspanyol'u kendi örgütüne kazanmıştı– yaygaracı ve haşin ihtişamından gelmişti ve burasıyla arasındaki karşıtlık gerçekten çok şiddetliydi. Ama onu asıl etkileyen, Praglıların yüz ifadeleri olmuştu. Burada gördüğü asık yüzleri, bu boş bakışları, bu sinsi kayıtsızlığı çoktandır unutmuş olduğunu fark etmişti. O zaman, erkeklerin ve kadınların suratlarından kaçarak ve bu yolla yeniden üstüne çöken kendi korku ve kaygılarını unutmaya çalışarak, hummalı bir telaşla Prag'ın müze ve sokaklarını, bahçe ve saraylarını keşfe çıkmıştı.

Öyle Avrupa kentleri vardır ki, oralarda tarih okunabilir hale geldiği gibi, belli bir doğal mekânda yer almaları dolayısıyla, taşla su, gökyüzüyle ağaçlar, şimdiyle rüya arasında gizemli ve şaşırtıcı bir uyum meydana getirebilirler. Leningrad böyledir örneğin; ve Venedik, Alman ve Anglosakson turistlere karşın; ve elbette Amsterdam. Ama Prag, insanların ve toplumsal sınıfların, halkların ve devletlerin delice girişimleriyle Avrupa'nın böğrüne ve denize inen uçlarına serpiştirilmiş bu nostaljik ve çarpıcı, sevgi dolu ve umutsuz güzel kentler arasında en güzelidir.

Böylece, gelişinden iki gün sonra, Yevgeniy Davidoviç durmadan yenilenen bir büyüleniş sürecine dalmış bulunuyordu.

Moskova'ya hareketinden bir gün önce Pinkas Sinagogu'nu ve Eski Yahudi Mezarlığı'nı ziyaret etmişti. Mezar taşları arasında uzun uzun gezinmiş, ama Kafka'nın mezarını bulamamıştı. Belki de böyle dolaşıp durmasıyla dikkatini çektiği bir kadın yanına yaklaşmıştı. Henüz gençti, ama yüzünde görmüş geçirmişliğin izleri vardı ve dudaklarındaki kıvrım da, nasıl demeli, hayattan öğreneceğini öğrenmiş bir ifade yansıtıyordu. Kadın Almanca hangi ülkeden olduğunu sordu, Yevgeniy İspanya dedi. O zaman kadın, gözleri parlayarak ve kesik kesik İspanyolca konuşmaya başladı. Kimi ünsüzleri garip biçimde söylüyordu, cümleleri de resmî, hatta biraz tumturaklı gibi geliyordu. Yevgeniy içinden buna şaşmıştı, ta ki bir an gelip de kadının Sefarad kökenli olduğunu –sahiden de ailesi Aragon'dandı ve Prag'a iki kuşak önce Selanik'ten gelmişlerdi– ve aile geleneklerinde yüzyıllar boyu titizlikle saklanan eski İspanyolca konuştuğunu anlayıncaya kadar. O kadınla İspanyolca konuşmuş ve birdenbire her bakımdan garip ve yersiz bir duyguya, vatanına tekrar kavuşma duygusuna kapılmıştı. Bu duygu saçma ama yapışkandı, sanki Prag'ın Eski Yahudi Mezarlığı'nın taşları arasındaki bu konuşma, Mercaderlerin dünyasına sinsice, hileyle girişine gerekçe sağlıyor, hatta bunu haklı kılıyormuş gibi; sanki o kadın, anlıyor ve üstleniyormuş gibi yaptığı bir hayalet geçmişi hatırlatmak suretiyle, ona ger-

çekten İspanyol olma hakkını bahşediyormuş gibi. Böylece, kadının sorularını bu yersiz ama benliğinin derinliklerinden gelen duygunun ani sıcaklığı içinde yanıtlamış ve mezarlıkta dolaşmasının nedenini Kafka'nın mezarını bulmak arzusu olarak açıklamıştı. O zaman kadın Kafka'nın orada değil Yeni Yahudi Mezarlığı'nda –çok daha sıradan ve kasvetli bir yermiş– gömülü olduğunu söylemişti. Buna üzülmüş, ama bu fırsattan yararlanarak kadına kafasını kurcalayan ve açıklamasını bulamadığı bir olayın, Eski Yahudi Mezarlığı'nın taşları arasında yer yer sıra gözetilmeden, hatta öteki mezarların sık saflarını bozacak şekilde ters yönlerde, rasgele dikilmiş birtakım taşlara da rastlanmasının nedenini sormuştu. O zaman kadın onu kolundan tutarak sözünü ettiği taşlardan birinin önüne götürmüştü. Hıristiyanlar, demişti, vaktiyle bu kokmuş leşlerle kutsal yerin manevi havasını kirletmek için duvarların üstünden Yahudi mezarlığına köpek leşleri atarlarmış. Yahudiler de yerin kutsallığını yeniden kazandırmak için bu köpek leşlerini düştükleri yere gömerlermiş. O taşlar Praglı Yahudi insanların yanında Yahudi köpeklerin yattığı yerleri gösteriyormuş. Yevgeniy Guinsburg çimenin içine rasgele dikilmiş, tepesi yuvarlak basit bir taş olan nesneye bakmış ve yeryüzünden geçerken bu kadarcık bile iz bırakamayan bütün Yahudi köpeklerini düşünmüştü. O zaman, o temmuz ayının yoğun yapışkan rutubeti içinde, yanında –az sonra bakışları sevgi dolu bir şaşkınlıkla dolacak– o kadının bulunduğunu tamamen unutarak, İspanya'ya gelişinden birkaç ay sonra, nasıl bir ad taşıdığını keşfettiği zaman, yani bu Ramón Mercader adının daha önce başka biri tarafından taşınmış olduğunu öğrendiği zaman görmeye başladığı o karabasanın, gözü açıkken gördüğü o rüyanın görüntülerine tekrar dalmıştı. Her zaman olduğu gibi bu karabasanın ilk görüntüsü, otomobil farlarının çiğ ışığının aydınlattığı bir duvara dayanmış, bir şeyler haykıran bir adamın dimdik gölgesiydi: "Yaşasın Lenin'in partisi!", evet, böyle haykırmıştı babası, Georgi Nikolayeviç'in anlattığına göre. Ne var ki, karabasanın görüntülerinde sözler ayırt edilemiyordu. Farların ışığı-

nın ve tüfeklerdeki yansımalarının karşısında sadece bir haykırış vardı ve karabasanda babasının, David Semyonoviç'in, yüzü de yakalanamıyordu aynı gerçeklikte de olduğu gibi, çünkü babası tutuklandığında ancak beş yaşlarındaydı ve çocukluk anılarının sisli dünyası içinde babasının yüzünün daima karanlıkta kalması bir yana, daha sonra da David Semyonoviç'in resimlerini bulmak da mümkün olmamıştı. Böylece, o karabasanda tüfeklere karşı haykıran adam, babası olduğunu bilmesine karşın, Cabuérniga'daki evde portreleri hiç eksik olmayan José Maria Mercader oluyordu ve söz konusu karabasanda buradan başka görüntülere, eski Cabuérniga mezarlığını çeviren duvarın görüntülerine doğru sürüklendiğini hissediyordu; bu duvara da koyu renkli takım elbiseli dimdik bir adam dayanmıştı, kaldırdığı yumruğuyla Halk Cephesi selamı veriyordu, ve o zaman bu dayanılmaz karabasandan soğuk terler içinde ama acayip güven verici bir kesinlik duygusuyla uyanıyordu: iki ölüyü, otomobil farlarının gözleri kör eden ışığında bir yıl arayla kurşuna dizilmiş olan Katolik avukatla, Yahudi bolşeviği birbirine bağlayan kardeşliğin kesinliği.

Elbette kendisi de iki kere yetim kalıyordu.

Ama bir el hareketiyle, gözü açıkken gördüğü bu rüyanın öteki görüntülerini gözünün önünden kovmuştu.

Prag'ın Eski Yahudi Mezarlığı'ndaydı, o kadın sevgi dolu bir endişeyle kendisine bakıyordu. Eliyle yüzünü sıvazlamıştı, tamam, geçmişti her şey.

Ertesi gün Moskova'ya hareket etmişti.

"Beni uyarmalıydınız," demişti Yevgeniy, bir hafta sonra.

Georgi Nikolayeviç sorgulayan bir bakışla ona doğru dönmüştü.

Lenin tepelerinde, üniversitenin parkındaki taş küpeşteye dirseklerini dayamışlardı. Kent, yaz sisi içinde önlerinde uzanıyordu.

"Uyarmak mı?" diye sordu Ujakov. "Ne konuda?"

O öğle sonrasından beri KGB'deki çalışma seansları sona ermişti. Guinsburg'un İspanya'daki çalışmalarının orta-

ya çıkardığı sorunlar baştan başa gözden geçirilmiş sayılırdı. Guinsburg ertesi sabah on günlük bir dinlenme için Soçi'ye hareket edecekti. Moskova'da kalıp sokaklarda dolaşmak isterdi, ama KGB sorumluları böyle karar vermişlerdi: Uzun süre yaşamış olduğu Moskova'da eski bir arkadaşı tarafından tanınması riskini göze alamazlardı.

Yevgeniy Davidoviç gözlerinin önünde yayılan kente bakıyordu. Metro köprüsü nehrin üstünden geçiyordu. Lujniki spor sitesinin kimi binalarında ışıklar yanmaya başlıyordu.

Ujakov'a doğru dönmüştü.

"Ne konuda mı? Taşıdığım ad konusunda elbette!"

O zaman Georgi Nikolayeviç yüzünü ateş bastığını hissetmişti. Eliyle reddeder gibi, belki de yalvarır gibi, bir hareket yapmıştı.

"Rica ederim bana inan Yevgeniy Davidoviç! Bütün bu işler ayarlanırken sana verilecek kimlikten hiç haberim yoktu. Bir İspanyol çocuğunun yerini alacağını biliyordum bilmesine ama onun adının Ramón Mercader olacağını nasıl bilebilirdim? Senin gidişinden sonra, çok sonra öğrendim durumu!

("Düşünebiliyor musun Arkadina Grigoriyevna?" demişti Ujakov altı yıl sonra, o Bir Mayıs gününde. "İkimiz birlikte orada, Serçeler Tepesi'ndeydik, gelişinden beri ilk kez gerçekten yalnız kalıyorduk, ve birden bu soru çıkıp geldi ortaya, o ad hakkında korktuğum soru, gelişinden beri beklediğim soru. Nasıl düşünülebilirdi böyle bir şey? O zaman Yevgeniy bana bunu, rastlantı sonucu bir yerde okuyarak nasıl öğrendiğini ve o günden beri nasıl bu keşfin saplantısı içinde yaşadığını anlattı. Lev Davidoviç'in katliyle ilgili bütün kitapları okumuş, kütüphanelerde araştırmalar yapmış, o zamanın gazete ve dergilerinden mikrofilmler aldırmıştı. Dayanılır gibi değil, ha, Arkadina Grigoriyevna?" Ve yaşlı kadın başını sallamıştı, kabartma desenli kadife kaplı kanepeye yan yana oturmuşlar, bir an birlikte sessiz kalmışlardı.)

RAMÓN MERCADER'İN ANISINA BİR DAKİKALIK SAYGI DURUŞU

Aynalar mı, yoksa ateş çemberleri mi, sirklerde olduğu gibi?

Yoksa sadece cehennemin yedi dehşet salan çemberi mi?

Ölülerin adını, kayın ağaçlarında ya da şişkin çan kulesi ormanlarında, şimdilerde sadece rüzgârın mırıldandığı hafızasız ülkeden geliyordu.

Stalin'in temizlediği, kampların karları altına saçılmış kül ve kemiklerden bembeyaz bir sayfa haline getirdiği o tarihin kıyıcı ve kanlı masumiyetinden geliyordu.

Lev Davidoviç yalnızca sürgün edilmemiş, ortadan kaybolmuştu.

Ne fotoğraflar, ne basılı sayfalar, ne nüfus kütükleri onun gelip geçişinden en küçük bir izi bile korumamışlardı.

Yine de Gürcü'nün gecelerini mekân tutan bir hayalet vardı.

Ötekilerin hepsini itiraflarının dehşet denizinde, kendi haysiyetsizliklerini kabulün çamurlu sularında boğmuş, onların ölümü de halkı eğitmeye, sınıf savaşlarının dolambaçlı kaderini halkın kafasına sokmaya yaramıştı.

Ve kendi iktidarına boyun eğdirmeye, elbette.

Amansız elinin babaca ağırlığından korkulmasını sağlamaya.

Ama Lev Davidoviç erişilmez bir yerdeydi, dehşet salıyordu.

Artık kök salamayacak –olayların akışının somut örneği olan Gürcü bunu pekâlâ biliyordu– eylemleri ya da sözleriyle değil.

Artık titrekleşen, silinmeye yüz tutan varlığıyla da değil.

Belleğiyle dehşet salıyordu. Dehşet salıyordu, çünkü Lev Davidoviç'in belleği, gizli bile olsa, eskinin ışık ve gölgelerini hâlâ sakladıkça, halk anlayabilsin diye tarihi yeni baştan yazmak hiçbir şeye yaramazdı.

Nasıl rahat uyuyabilirdi "muhteşem Gürcü" Vladimir İlyiç'in bu en yakın ve en sadık yoldaşı, halk kendisine

inanmış olsa bile, Lev Davidoviç'te çok küçük de olsa bir bellek parçası varlığını sürdürdükçe, nasıl bulabilirdi iç rahatlığını ve beş yıllık zaferlerin huzurunu?

Ezmek gerekiyordu bu belleği, çeliğin keskin ağzıyla ufalamak, dökülen kanla dünyaya saçmak gerekiyordu.

Lev Davidoviç'in belleği üstüne ateş serbest!

Petrograd Sovyeti anıları üstüne ateş, Avrupa'nın ve dünyanın bir ucundan öbür ucuna uzun sürgün yolculukları üstüne ateş, gazeteler ve kitaplar üstüne ateş, Kızılordu komutanının zırhlı treni üstüne ateş!

Lev Davidoviç'in belleğinde yeralan, Vladimir İlyiç'in son sözleri ve vasiyetleri üstüne ateş!

Hem bu insanlar, bu gözü açılmamış kedi yavruları, neden anımsarlar ki? İnsanların bellekleri üstüne ateş!

Böylece, Yevgeniy Davidoviç Guinsburg o belleksiz ülkeden geliyordu.

Bir ölünün yerini almaya geliyordu ve bir katilin adı altında gizlenmiş bulunuyordu.

Aynalar ve ateş çemberleri mi, sirklerde olduğu gibi?

Yoksa sadece insan belleğinin yedi dehşet salan çemberi mi?

Yoksa sadece, belleğin cehennemi mi?

Konuşuyordu Ramón Mercader, ateşli bir sesle, altı yıl önce, Serçeler Tepesi'nde. Akşam oluyordu. Ayaklarının altında, nehirlerin sisi içinde, yazın sıcağında, saçları yıldız dolu, beline ağaçların yeşilliğini kuşanmış Moskova çok güzeldi.

Fısıldar gibi konuşuyordu Ramón Mercader.

Lev Davidoviç Troçki 20 Ağustos 1940'ta öldürüldüğünde Ujakov kutup dairesinin kuzeyinde bir kampa gönderilmişti bile. Haber ona birkaç ay sonra, yeni bir kafilenin gelişiyle ulaşmıştı. Resmî açıklamaya göre, Lev Davidoviç'in emperyalistlerin hizmetinde oynadığı zararlı rolün farkına varan bir Troçkist militan adaleti kendi eliyle yerine getirmişti. Olay bundan ibaretti. On beş yıl sonra Moskova'ya

döndüğünde, Georgiy Nikolayeviç bu ölüm hakkında bazı şeyler öğrenebilmişti.

Ama o gün, 1960'ta, Ramón Mercader coşkulu bir sesle bundan bahsediyordu.

Avenida Viena'daki evi anlatıyordu, evin arkasındaki Xochimilco Kanalı'nı anlatıyordu. Bahçeyi ve tavşan kafeslerini anlatıyordu. Katlarının arasına buz kıracağını sakladığı yağmurluğu kolunda, Ramón Mercader'in gelişini anlatıyordu. Nataşa Sedova ile Ramón Mercader'in konuşmasını ve Ramón'un tuhaf davranışını anlatıyordu. Az sonra Lev Davidoviç'in bürodan gelen canhıraş çığlığını anlatıyordu. Nataşa muhafızlarla aynı anda koşarak büroya girdiğinde Lev Davidoviç'in söylediği sözleri anlatıyordu: "Nataşa, seni seviyorum."

Sonra, sonra artık bir şey demiyordu Ramón Mercader, ve Georgi Nikolayeviç farkında olmadan mırıldanıyordu: "Nataşa, seni seviyorum." Ah bellek, yaman bellek, ölüm dolu, tıkabasa ölümle dolu bellek!

"Bazen kendi kendime soruyorum, ölüm saati daha gelmedi mi acaba," demişti Ujakov, birkaç dakika önce.

Ve Arkadina Grigoriyevna elini onun kolunun üstüne koymuştu.

Evet, ölüm saati, ölmek saati. Georgi Nikolayeviç bir önceki geceyi istifa mektubunu yazmakla geçirmişti. Mektup uzun olduğundan değil, çünkü tamamen beylik resmî formüllere uygun olarak emeklilik haklarının yürürlüğe konmasını istemekle yetinmişti, o kadar (ama, böyle küstahça bir sorunun istifasını incelemekle görevli şube müdürünü hayli kızdıracağını da pekâlâ bilerek, bir notla sürgünlük yıllarının aktif hizmetine sayılıp sayılmayacağını sormaktan da kendini alamamıştı). Dolayısıyla mektup pek kısa olmuştu, ama son şekline ulaşıncaya kadar uzun uzun birkaç karalama yapıp yırtmıştı; bunlarda fikirlerini açıklamaya, hayatını gerekçelemeye çalışıyor ve bu arada Guinsburg konusuna da tekrar dönüyordu, çünkü istifasının asıl nedeni bu Guinsburg meselesiydi. Albay Pyotr Nikanoroviç

Kovsky'nin yaptığı soruşturma sonunda Guinsburg'un suçluluğuna karar verilmişti ve Guinsburg'un Amsterdam'da intiharı da dolaylı ama çürütülemez bir itiraftı, böyle deniyordu düzenlenen raporun sonunda. Ujakov elbette bu görüşlere katılmıyordu; ne var ki soruşturmayı yeniden açtırma ve kafa karıştıran bazı ayrıntıları tekrar ve yeni bir bakış açısından inceletme olanağına sahip değildi. Bu durumda, Guinsburg'un suçsuzluğunu kanıtlayamayacağını görünce –suçsuzluğundan adı gibi emindi, ama bu suçsuzluk kesinlikle başka birinin, Amerikalılara bu senaryoyu sahneye koyma olanağını sağlayan birinin suçluluğunu gündeme getiriyordu– bir tür umutsuz bezginlik hissetmişti. Bu gece, sonunda sadece düşüncelerini belli bir düzene sokmasına yaramış olan o karalamaları yazarken, artık yapacak hiçbir şey olmadığını anlamıştı. En azından kendisi için. Bütün hayatı boyunca –diriler dünyası dışında geçirdiği yıllar hariç– hep Devrim'in bir memuru, bir örgüt adamı olmuştu. Ama şimdi Devrim nesnel ve kaçınılmaz görev olarak, kendisini önce sağlamlaştırmış, sonra yolundan saptırmış ve son olarak da kendi başlarına amaç –Devrim'in tarihsel tözünün yıkımıyla beslenen kanser hücrelerinin anarşik biçimde çoğalmasıyla oluşan dev boyutlarda bir ur– haline gelerek Devrim'in yerine geçmiş olan o örgütlerin ortadan kaldırılmasını ön plana çıkarıyordu.

Hayır, yapacak hiçbir şey yoktu. Zaten bu bir yaş meselesi de değildi, daha çok bir ahlaki otorite meselesiydi.

"Ölmek zamanı çoktan geldi," demişti Arkadina Grigoriyevna.

Ama Ujakov'un aklında başka bir ölüm vardı.

Kırk yıl önce, Avrupa'nın dört yanına Komünist Gençlik Enternasyonali KIM'nin gizli postasını taşıdığı sıralarda, Arkadina Grigoriyevna adının *Inessa* olduğunu söylüyordu. İri ela gözlü, esmer ve cıvıl cıvıl Inessa. Şey gibi, geçen gün Gorki Caddesi'nde rastladığı genç kız gibi, tam Guinsburg olayının başladığı gün. Hangi gündü o? 15 Nisan'dı, evet. Kırk yıl önce Viyana'da, Inessa bir hafta onunla aynı dairede kalmıştı. Üçüncü gece odasının kapısı hafifçe vurulmuş

ve Inessa içeri girmişti. Saçları açık, yüzü pürüzsüz, ayakta duruyordu. "Sizde eski eskilerin nezaketiyle devrimci püritenlikten oluşan bir karışım gördüm Georgi Nikolayeviç," demişti, "elbette, bu durumda ilk adımı atmak bana düşüyor!" Viyana'dan ayrılışına kadar üç gece daha gelmişti. Kırk yılda üç gece. Avrupa'nın bir ucundan öbürüne birbirlerine ateşli mektuplar yollamışlar, sonra köprülerin altından sular her biri için ayrı ayrı akmıştı. Ama 1955'te Moskova'ya döndüğünde onu tekrar bulmuştu: hep aynı, gençliklerinin ateşine hâlâ sadık, bütün o yılların iğrenç kasırgasından aynı eski ela ve doymaz bakışlarla geçmiş olarak.

Kanepede yan yana oturuyorlardı, Bir Mayıs açık pencereden onlara sadece kuş cıvıltılarını gönderiyordu.

Birdenbire Arkadina Grigoriyevna duru ve ritimli bir sesle bir şeyler söylemeye başladı:

"Mutluluk için
bu gezegen
hâlâ pek ahım şahım bir konak değil.
Bu hayatta
ölmek fazla kolay,
yaşamı yeniden kurmaksa
zor, hem de ne zor bilseniz!"

Georgi Nikolayeviç birden telaşla yerinden kalkmıştı.

Yesenin'in, İngiltere Oteli'nin bir odasında kendini asmadan az önce kanıyla yazdığı son şiirini hatırlamıştı. Moskova sokaklarında yürüdüğü sırada, tam da o nisan günü, bu şiiri hatırlamıştı. Ama, hayır, Arkadina Grigoriyevna yanılmış olsa gerekti! Yesenin'in şiiri böyle bitmiyordu!

"Dur hele, Arkadina Grigoriyevna! Yanılıyorsun! Bu şiirin sonu tamamen başka, çok iyi hatırlıyorum!"

Onun önünde ayakta, inandırmak ister gibi ellerini sallayarak, bu kez kendisi okumuştu:

"Bu hayatta ölmek yeni değil, tamam,
ama yaşamak da büyük yenilik sayılmaz doğrusu!"

Nihayet her şey yerine oturmuştu. Karısı Yesenin'in şiirinin son dizelerini değil, Mayakovski'nin Yesenin'in ölümü üzerine yazdığı şiirin son dizelerini okumuştu. İşte böyle, her şey aydınlanmıştı, gülmüşlerdi.

Nasıldı sahi? "Yaşamı yeniden kurmaksa – zor, hem de ne zor bilseniz!" Evet, elbette. Ama ne olursa olsun, artık çok geçti.

——ooOoo——

Arthur Floyd'un keyfi yerinde değildi.

Aylaklığından kurtulmak için birkaç sayfa okumak istediği *Encyclopædia Britannica*'nın bir cildini, hangisi olursa olsun, yakalamak üzere elini otomatik bir şekilde arkaya atmıştı. Belki de okumadan, sadece kuşe kâğıda basılmış renkli resimli sayfalarına bakarak karıştırmakla yetinirdi. Her zaman yorgunluğunu giderirdi bu, düşünmesine ortam da sağlardı.

Ama otomatik olarak arkaya attığı eli sadece duvarın dümdüz yüzeyiyle karşılaşmıştı. Burada kitaplık yoktu, *Britannica* da.

O'Leary'nin anlattığı hikâyeye inanılırlık kazandırmak için, on beş gün önce adresini Ruslara verdikleri Herengracht'taki yerden taşınmak zorunda kaldıklarından beri, Floyd kitaplığını –ki hepi topu *Britannica*'nın yirmi üç ciltlik son baskısı ile dizin ve atlas ciltlerinden oluşuyordu– taşındıkları yeni binada bir yere yerleştirememişti.

Paravan işyeri olarak bir antikacı mağazasının seçilmesi de ne parlak fikirdi ya! Parlayan mobilyalar, isli tablolar, acayip acayip nesneler, bütün bunlar Floyd'un içini daraltıyordu.

Ama yine de en önemlisi *Britannica* ciltlerini elinin altında bulunduramayışıydı. Kendi yaşamı için tam bir felaketti bu.

Dolayısıyla keyfi yerinde değildi.

En sevdiği –doğrusu istenirse okuduğu tek ve biricik– kitaba dalma olanağı bulamayınca, ister istemez şu Mercader hikâyesi üstüne düşünmek zorunda kalıyordu.

En başından beri her adımda çuvallamışlardı bu olayda.

Ama suç Washington'daydı, çalışmak için ihtiyaçları olan bilgileri gıdım gıdım vermişti. Çok koyu bir sisin içinde uzaktan kumandayla yönetilmişler ve her beklenmedik durumda apışıp kalmışlardı. Amma da hikâyeydi ha! George Kanin o İspanyol gemici Felipe de Hoyos'u, ki herif besbelli bir KGB irtibat ajanıydı, elinden kaçırıyor, adam gidip Hollanda polisinin kollarına düşüyor ve tabii Schilthuis'in servislerini alarma geçiriyor! Birinci sınıf bir karın ağrısıydı bu Schilthuis! Sonra Herbert Hentoff, Rus'u doğrudan doğruya kendisi izliyor, oysa alman emir açıktı: Mercader'e, görür görmez tanıyacağı belli olan Hentoff'la yüz yüze gelme fırsatını asla vermemek gerekiyordu. Neyse, Hentoff faka basmış, postu kaptırmıştı, ne yapalım kendi hatası! Ama bedeli Floyd ödeyecekti. Merkez herhalde sert davranacaktı bu durumda.

Yine de, sonunda galiba her şey yoluna girmişti. Mercader'i Zürih'te yakalamışlar, intihar masalı da bir yalancı dolma gibi yutulmuştu. O'Leary de kendi görevini kusursuz yapmıştı doğrusu. Rolünü üstün bir başarıyla oynamıştı. (Bugün O'Leary'nin pek de mutlu olduğu söylenemezdi herhalde. İçinde bulunduğu durumda, Prag'da Bir Mayıs şenlikleri o kadar eğlenceli gelmiyor olsa gerekti. Eğer Ruslar uzatılan sırığın ucunu tutarlarsa, belki ilerde tamamen döndürürüz umuduyla şimdilik O'Leary'nin iki tarafa çalışan bir ajan olmasını kabul ederlerse, bu oyuna bir süre devam edilir, sonra O'Leary bir anda ortadan toz edilmek suretiyle Rusların elinden geri alınırdı. Ama Ruslar, konuşturmak için kendisini tutuklayabilirlerdi de pekâlâ. O zaman gizli bir yargılama olur ve iki-üç yıl sonra O'Leary bizim elimize düşmüş herhangi bir Sovyet ajanıyla takas edilirdi. Ne olursa olsun, operasyon türü işler için artık deşifre olmuş sayılırdı O'Leary. Kariyerini bir büroda tamamlayacaktı, hatta belki elinin altında *Britannica* ile. Neden olmasın?)

Her şey yoluna girmiş gibi görünüyordu sonunda. Gerçi şu Cabuérniga'daki kaza da vardı. Madrid'de bu göreve ne biçim salakları seçmişlerdi, olur şey değildi! Bu adamları tanımıyordu Floyd. Ama ortada bir gerçek vardı: Bunlar

Mercader'in karısını ürkütmekte o kadar başarılı olmuşlardı ki, kadın deli gibi kaçmıştı. Santander yolunda arabası son hızla az önceki sağanağın dağdan yola indirdiği bir kaya yığınına çarpmış, kadın direksiyona hâkim olamamış ve oracıkta ölmüştü. (Al işte, bir ölü daha. Hentoff, Mercader, Inés Alvarado: Toplam üç ölü.) Mercader'in Zürih'ten ona çektiği telgrafta yakmasını istediği kâğıtlar bulunamamıştı. Bu bir kara noktaydı kuşkusuz ve bu konuda da içlerinde belirsizlik kalmasa daha iyi olurdu. Ancak bundan böyle, bu kâğıtların sonsuza dek nereye saklanmışlarsa orada kalmaları mümkündü. Zaten Mercader'in karısı belki de bu işlerin içinde değildi. Bu bir varsayımdı sadece. Kocasının yakmasını istediği ("SON MEKTUBUMU YAK SENİ SEVİYORUM RAMÓN", Zürih'ten gönderdiği telgrafta böyle yazıyordu) kâğıtlar belki de gerçekten özel şeylerdi. Bu insanlar karı kocaydı, ne de olsa bir özel hayatları vardı. Ne olursa olsun, Rus'un bu Amsterdam yolculuğundan önce İspanya'da göz altında tutulduğu ay boyunca, karısı hakkında da kuşku uyandırabilecek en küçük bir ipucu, en önemsiz bir ayrıntı bile ele geçmemişti. Lamı cimi yoktu, Madrid'deki büroların gönderdiği iki adam gerçekten böyle işler başaracak çapta olmadıklarını göstermişlerdi.

Böylece, her şeyin sonunda, bilanço net olarak ortaya çıkıyordu. Mercader etkisiz hale getirilmişti, KGB kurmayları arasındaki bilgi sızdırıcı, Washington'un nedense pek önem verdiği o meçhul adam da korunmuş görünüyordu. Ama buna karşılık Hentoff ölmüş, Kanin, O'Leary ve Bryant deşifre olmuşlardı. Herengracht'taki lokal artık kullanılamazdı. Çok ağır bir bedel ödedikten sonra en baştaki duruma dönmek demekti bu, çünkü Mercader'in kurduğu örgüt olduğu gibi duruyordu. Evet, gerçekten pek ağır bir bedeldi ödenen, ama Washington böyle karar vermişti. Floyd bu işte sorumluluk kabul etmezdi.

Ne var ki bu bilanço dün böyle çıkarılabilirdi. Dünden beri iki yeni olgu daha vardı ve Floyd'un endişeleri tekrar canlanmıştı. Bu lanet iş, bitmek bilmiyordu canım!

Dün Floyd şu Hollandalı'nın, Schilthuis'in, Schiphol'

den Zürih'e Mercader'in izini bulmayı başardığını öğrenmişti. Hollandalılar intihar tezini tekrar tartışma konusu yapıyor ve açıklama istiyorlardı. Neyse, bu fazla önemli değildi. İstedikleri açıklamalar diplomatik kanaldan verilir, olay kapatılırdı. Belki de Schilthuis'e kemirsin diye bir kemik atmak gerekecekti. Her neyse, büyük bir sorun değildi bu.

Ancak dün gelen ikinci haber çok daha kaygı uyandırıcıydı. Anlaşılıyordu ki, Kanin'in Doğu Almanya'daki örgütüne karşı taraf çoktan sızmış, hatta örgütü kısmen bize karşı döndürmüştü. Bazı anormal ayrıntılar üzerine dikkati çeken, Kanin'in Dresden Resim Müzesi'nde başına gelenler olmuştu ve daha sonra yapılan soruşturma, Doğu Alman karşıcasusluk servislerinin aylardan beri sabırla kurup yürüttükleri operasyonun niteliğini tamamen ortaya çıkarmıştı. Ama daha da korkuncu, toplanıp karşılaştırılabilen bütün ipuçlarına göre, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nden bir ekibin Kanin'i Amsterdam'a kadar izlediği anlaşılıyordu. Orada ne bulmuşlardı? En kötümserleri de dahil bütün varsayımlar geçerliydi.

Dünden itibaren *Humpty-Dumpty* operasyonunun başarıyla sona erip ermediği yeniden tartışmaya açılıyordu. KGB'deki işbirlikçi ajanımız, kendisini korumak için ödenen ağır bedele karşın, pekâlâ yanabilirdi.

Komik, gülünç, saçma bir durum, tamamen saçma!

Arthur Floyd'un canı bir şey içmek istiyordu. Bir zile bastı, ama hemen Bir Mayıs olduğunu hatırladı. Herkes izinliydi, her pazar yapıldığı gibi nöbetçi personel bile bırakılmamıştı. Parlayan mobilyalar, acayip nesneler, isli tablolarla baş başa, yapayalnızdı. Bombok bir gündü bu Bir Mayıs. Ya Mercader olayına ne demeli!

——ooOoo——

Pyotr Nikanoroviç saatine baktı. On sekize gelmek üzereydi.

Belki öfkesini bastırır diye bir sigara yaktı. Sabahın dokuzundan beri buraya kapanmışlardı. Oysa her şeyin açık seçik meydanda olduğu bir olaydı bu, bir saatte halledilebilirdi. Acele edilmez, ayrıntılara girmek istenirse, en fazla iki saatte. Guinsburg hakkında düzenlediği dosyanın itiraz götürür yanı yoktu. Elde bu kadar net ve suçlayıcı bir dosya bulunması pek nadir olurdu. Fotoğraflar, tanıklıklar, olayın kronolojisi üstüne açıklayıcı bilgiler. Bunlardan başka, psikolojik açıdan bir de kanıt: Sonunda, Guinsburg'un intiharı bütün şüpheleri doğrulamıyor muydu? Bir hainin, tam ihanetini tamamlayacağı anda, vicdanının birden isyan etmesiydi bu. Ülkesinin adaletinden kaçmak için başvurduğu iğrenç ve ödlekçe bir çare!

Bir, bilemedin iki saat yeterdi bu olayı sonuca bağlamak için.

Alman'ın, görünüşe aldanmış olduğunu hemen anlaması gerekirdi. Amerikalıların Guinsburg'un peşinde olduklarını sanmıştı, oysa daha o zaman suç ortaklarıydılar, çünkü zaten Sovyet karşıcasusluk örgütlerinin kuşkusunu uyandırmamak için bütün olayı düzenleyenler Amerikalılardı. Her neyse, dosyayı görünce –kendisine anahatlarıyla açıklanmıştı– Alman'ın Amsterdam'da gördüğü şeyleri *iyi* göremiş olduğunu kabul etmesi gerekirdi. Ama o öznel davranmıştı, mesele buydu.

Alman olayın kendisine açıklanan versiyonunu toptan reddetmiş ve Amsterdam'daki görevi sırasında saptadığını ileri sürdüğü bütün olguların birer birer ele alınarak anali-

zin yeniden yapılmasını istemişti. Elbette bu küstahlığın kabul edilmemesi gerekirdi. Kendini ne sanıyordu bu herif? O götü boklu ülkesine mi güveniyordu? Zırhlı tümenleri, kardeşçe tavsiyeleri ve karşılıksız yardımlarıyla kendileri, Ruslar, olmasaydı, Batı'nın karşısında kaç gün dayanabilirdi? Bu Alman'a ağzının payını vermek gerekirdi. Ne var ki, bu konuda Pyotr Nikanoroviç meslektaşlarından destek görmemişti. Partiden gelen adamın içler acısı bir salak olduğu gerçekti. İki-üç kez, boş hamasi nutuklara kalkışınca Alman tarafından sözü kesilmiş, herif ne yapacağını şaşırmıştı. O andan itibaren gagasını kapatmış, tartışmayı kenardan seyrediyordu. Çolak'a gelince; işi nereye getirmek istediği anlaşılmıyordu. Hatta bazen Pyotr Nikanoroviç onun, Alman'ı eteğindeki bütün taşları dökmeye zorladığı izlenimine kapılıyordu.

O zaman, bu Alman'ın oyununu kendisi, tek başına, bozmaya çalışmıştı. Ama "öznellikten" söz edince, Alman kocaman, çılgın bir kahkaha patlatmıştı. Koltuğunda geriye yaslanıyor, deli gibi gülüyordu. Sonra öne eğilerek yumruğunu masaya vurmuş ve şakanın sırası olmadığını söylemişti. "Hepimiz yetişkin insanlarız," demişti. "Ciddi konuşalım."

Bütün bunlar aklın alacağı şeyler değildi, ama sineye çekmek gerekmişti. Ne Çolak ne de partinin salağı kendisini desteklemişti.

Şimdi saat on sekize gelmek üzereydi. Gün bitmişti.

Söylediklerini, olayın kendine göre versiyonunu doğrulatmak için, Alman bazı tanıklar getirtmiş, saatlerce bunları dinlemek gerekmişti. Yeni ve kafa bulandırıcı birtakım ayrıntılar ortaya çıkmıştı. Kesinlikle hoşa gidecek şeyler değildi bunlar. Pyotr Nikanoroviç meslektaşlarının etkilendiğini, her şeyi yeni baştan sorgulamaya başladıklarını görmüştü.

Şimdi saat nerdeyse on sekizdi. Yeniden kahve, sigara ve meşrubat getirilmişti. Tartışmaya ara verilmişti.

Pyotr Nikanoroviç akıntıya karşı yüzmenin, adamları yeniden Guinsburg olayı hakkında kendi dosyasına dönme-

ye zorlamanın çaresini düşünüyordu. İlke olarak, çürütülmesi olanaksız bir dosyaydı bu. Ama saatler geçip de tanıklıklar, yeni ayrıntılar üst üste gelince, sanki dosya inceldikçe incelmiş, o parlak ikna gücünü yitirmişti.

Tam bir felaket.

Kahve fincanında kaşığını döndürüp duruyordu.

Kahve fincanında kaşığını çevirip duruyordu.

Derinden derine bir baş ağrısı ensesine yayılıyor, kafatasının tepesine dek çıkıyor, yavaş yavaş şakaklarına doğru da zonklamalar salmaya başlıyordu.

Walter Wetter ensesini ovuşturuyordu. Biraz daha dayanmak gerekiyordu. Toplantı arasında Herbert Wettlich'in ayrılışı ve sıcak kahveyle soğuk portakal suyu getiren beyaz ceketli garsonun gelişiyle verilen molanın bitmesini beklemek gerekiyordu.

Sonra saldırıya geçecekti. Bir fikri vardı.

Walter Wetter saatine baktı. Az sonra on sekiz olacaktı. Bu saatte Rudy nerdeydi acaba? Batı Berlin'de mi kalacaktı, yoksa herhangi bir üniversite kentine yerleşmek üzere Federal Almanya'ya mı geçecekti? O gece ona bu soruyu sormamıştı. Rudy'nin babasına güvenmesi, onun kendisini artık hayatını istediği gibi sürmekte serbest bıraktığını anlaması gerekti. Hayır, hiçbir soru sormamıştı. Ama tam şu saatte Rudy'nin nerede olduğunu bilmeyi çok isterdi.

Az sonra saat on sekiz olacak.

Ağır ağır ensesini ovuşturarak, bugün olup bitenleri yeni baştan gözden geçiriyordu. Evet. Önce İspanyol'un CIA'nın adamlarıyla anlaşmış olamayacağını, tam tersine onlar tarafından tehlikeli bir düşman gibi gözetlenip izlendiğini açıkça ortaya koymak gerekmişti. Bütün verileri kısaca gözlerinin önüne sermişti. Sonra Klaus Kaminsky ile Hans Menzel'i çağırmıştı. Elbette ne Kaminsky'nin ne de Menzel'in Rusların elindeki dosyadan haberleri yoktu. Dolayısıyla, Rusların Mercader'in hain olduğuna inandıklarını bilmiyorlardı. (İki-üç kez Ruslar, sırayla, bu ad üzerinde tökez-

lemişlerdi; yani biri başka bir ad söylemeye yeltenmiş, ama bu ad hemen ötekinin açık ve net biçimde Mercader adını söylemesiyle gürültüye gelerek anlaşılamamıştı; bunlar Walter Wetter'in dikkatini çekmişti, ama üzerinde düşünmeye vakti olmamıştı.) Bu yüzden ne Kaminsky ne Menzel, o iki KGB albayının tavırlarından etkilenmemişlerdi. Basit bir rutin toplantıya geldiklerini sanıyorlardı. Kusursuz bir performans göstermişlerdi doğrusu. Sanki dinleyenler de onlarla birlikteymiş gibi. CIA'nın gözetleme mekanizmasını adeta en ince parçalarına kadar söküp dağıtmışlardı. İzleme ve nöbetleşme sistemleri, kullanılan arabaların sayısı... Amerikalıların her biri ve Hollandalı yerel ekibin her üyesi, yüzü, giyimi, çalışma yöntemleriyle ayrı ayrı betimlenmişti. Kaminsky'nin belleğine ve Menzel'in delice ayrıntıcılık tutkusuna güvenilebilirdi. Çifte raporları türünün bir şaheseriydi. Gerçekten insan kendini oradaymış gibi hissediyordu. Rusların da kafalarının karıştığı görülüyordu. Kaminsky Mercader'in otel odasındaki –oraya, CIA ekibinin Mercader'in peşinden La Haye'deki Mauritshuis'e gittiği sırada girmişti; ekibin o günkü sorumlusu Kanin'di– dinleme sisteminin nasıl işlediğini anlatırken, Walter Wetter'in gözü albaylardan yaşlısının, sol kolu kesik olanın, bakışlarına takılmıştı. Düşünceli, ama tetikte bir bakıştı bu, yerleşik gerçekleri sorgulayan bir bakış.

Sonra, Menzel'le Kaminsky gidince, bir tartışma, daha doğrusu bir tür ağız kavgası olmuştu aralarında. Öteki albay, etli dudaklısı, "öznellikten" bahsetmişti. Walter Wetter gülmekten kendini alamamış, hatta yumruğunu masaya vurmuştu. Tutumunuz ciddi değil, yoldaşlar! KGB albayı tekrar saldırıya geçmişti. Kanıtımız var, diyordu; Mercader' in (bu ad üzerinde ilk kez bu sırada tökezlemişti) Hollanda' da CIA ajanlarından biriyle konuştuğuna dair kanıtları olduğunu ileri sürüyordu. "Nasıl kanıtlar?" diye haykırmıştı Walter Wetter. "Ses kayıtları mı?" Hayır, kanıtlar ses kaydı değil fotoğraftı. "Öyleyse konuşan fotoğraflar olmalı," demişti Wetter, elinden geldiğince iğneleyici olmaya çalışarak. Nihayet yaşlı albay araya girmişti. Sert bir sesle bağrışma-

nın kesilmesini ve Alman yoldaşa –Walter Wetter yoldaşa, diye düzeltmişti ona doğru bakarak– söz konusu fotoğrafın gösterilmesini istemişti. Rusların aralarında fısıldaşmalar olmuş, ama sonunda ona fotoğrafı göstermişlerdi.

O zaman Wetter, Hans Menzel'i tekrar çağırtmıştı.

Menzel fotoğrafa uzun uzun bakmıştı. Yüzünün hiçbir kası oynamıyordu. Sonra resmi masanın yeşil örtüsünün üzerine bırakmış, açık ve net sesiyle konuşmuştu; bir noktayı, bir ayrıntıyı, her açıdan incelenınceye, keskin ve titiz bir görüşün parlak ışığı içinde görününceye dek, tekrar tekrar ele alıyordu. Evet, demişti, bu resim 14 Nisan 1966 günü saat on ile on buçuk arasında La Haye'de Mauritshuis Müzesi'nin salonlarından birinde çekilmişti. Dipteki duvarda görülen tablo da Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'ydu. Konuyla ilgisi yok ama yoldaşlar, gerçekten çok güzel bir tablodur, diye eklemişti Menzel, Rusların onun böyle kaliteli bir sanat eserine duyduğu hayranlığı paylaşmaktan başka çareleri olmadığından eminmiş gibi. Ön planda görülen iki yüz, diye devam etmişti Menzel, Mercader'le Kanin'e, yani şu Dresden'den beri izledikleri CIA ajanına aitti. Daha önce Mercader bitişik salondaki bir başka tablonun, Vermeer'in *Delft Manzarası*'nın, önünde uzun süre kımıldamadan durmuştu. Burada Menzel yine Ruslara hayranlık dolu bir gülücük göndermiş, ancak bu kez, herhalde adı geçen tablonun ünü Sovyet yoldaşlara kalitesinin övülmesini gerektirmeyecek kadar büyük olduğundan, yorum eklememişti. Resmi böyle tek başına uzun uzun seyrettikten sonra, bir grup Fransız'ın gelişiyle Mercader aniden kalkmış –en azından Menzel'e öyle gelmişti ki *Delft Manzarası*'na yaklaşan ve belki de Mercader'in onların varlığından rahatsız olarak oradan ayrılmasına sebep olan bir çiftle on bir yaşlarındaki çocukları kendi aralarında birkaç kelime Fransızca konuşmuşlardı– ve yandaki, *Saka Kuşu*'nun bulunduğu salona geçmişti. Bütün bu süre içinde, diye devam etmişti Menzel, gözetlemeyi yapan Kanin değildi. George Kanin dışarıda, arabada kalmıştı. Mauritshuis'in içinde gözetleme yerel ekipten iki Hollandalı tarafından yapılıyordu. "Evet," dedi

Menzel, "saat on biri biraz geçe durum işte böyleydi. Mercader o tabloya, Carel Fabritius'un *Saka Kuşu*'na bakmıştı. Sonra döndü, uzaklaşmaya başladı. Tam o anda Kanin salona girdi, etrafına bakındı ve dosdoğru salonu bir köşesinden öbürüne geçmeye başlamış olan Mercader'e yöneldi. CIA'nm Hollandalı ekibinden, daha ötede dipteki duvarın önünde duran biri de yerinden kımıldadı. İkinci Hollandalı salonun kapısında yeni gelen bir grup ziyaretçinin arasındaydı. Kanin'in hal ve tavrı o kadar kararlı, ötekilerin davranışları o derece şüphe uyandırıcıydı ki, tamam, dedim içimden, İspanyol'u enseliyorlar! Onu tutuklayacaklar! Bu durumda ne yapmam gerek acaba, diyordum kendi kendime, işe karışayım mı, Amerikalıların Mercader'i kaçırmalarına engel olmak için rezalet çıkarayım mı? Böyle bir durumda Walter'in ne yapmamı emredeceğini soruyordum kendime. Ama Kanin Mercader'e iyice yaklaşmıştı, birbirinin yanından geçecek, hatta belki sürtüneceklerdi bile. Derken Kanin yürüyüşünü yavaşlattı. O zaman yine, tamam dedim, düpedüz çekip vuracak Mercader'i, öteki ikisi de onun kaçışını kolaylaştırmak için böyle konuşlanmışlar. Bu düşünce kafamda şimşek gibi çakıp söndü. Mercader tam onun hizasına geldiği anda Kanin saniyenin kesri kadar bir süre hareketsiz durdu. Sonra birden her şey bitti, Mercader geçip gitti, salonun öbür tarafındaki duvarda asılı kocaman bir tabloya doğru yürüdü. Kanin de, sadece iki metre ötede gözünün önünde duran *Saka Kuşu*'na hiç bakmadan, hemen çekip gitti." Menzel'in anlatısının burasında KGB albaylarından genç olanı öfkeyle patlamıştı. Ne biçim bir hikâyeydi bu? Menzel herhalde yanlış görmüştü! Kanin'le Mercader'in arasında bir konuşma olmuştu besbelli! Fotoğraf bunu kanıtlıyordu canım! Hans Menzel istifini hiç bozmamıştı. Hikâyeyi Kanin'le Mercader'in 14 Nisan günü saat on bir buçukta *Saka Kuşu* salonunda karşılaştıkları andan itibaren baştan almış ve aralarında tek kelime bile edilmediğini vurgulayarak belirtmişti. O zaman öteki albay, çolak olanı, Menzel'e nasıl bu kadar kesin konuşabildiğini sormuştu. "Ben tam şuradaydım," demişti Menzel, resmin üze-

rinde bir noktayı parmağıyla göstererek. Herkes fotoğrafın üzerine eğilmişti; üç Rus'la birlikte Walter Wetter de. Ön plandaki Kanin'le Mercader'in profillerinin solunda, bir pencerenin aydınlığı önünden geçen bir grup görülüyordu. Menzel'in parmağı gruptan hafifçe ayrılmış, bakışları Kanin'le Mercader'e dönük bir adamın yüzünü işaret ediyordu. "İşte, bu benim," demişti Menzel ve sahiden de resimdeki oydu, hiçbir kuşkuya yer yoktu. "Görüyorsunuz ya," demişti Menzel, "oradaydım, aramızda iki metre ya var ya yoktu. Sonra unutmayın albay yoldaş, bir Hollanda müzesinde kimse sesini yükseltemez. Bu saygı dolu sessizlik gerçekten hoş bir şeydir. Eğer konuşsalardı mutlaka duyardım. Zaten bu varsayım saçma: Aynı hizada ancak saniyenin bilmem kaçta biri kadar kaldılar." Herkes tekrar yerine oturmuştu. Kurşun gibi ağır bir sessizlik çökmüştü üstlerine. Genç KGB albayı bembeyaz kesilmişti. Öteki albay biraz sonra sormuştu: "Öyleyse bu resim ne? Bunun anlamı nedir?" Soruyu kendi kendine sorar gibiydi, ama Hans Menzel hemen yanıtlamıştı: "Hiçbir anlamı yok, yoldaş. Hiçbir şekilde gerçekte olup biteni yansıtmıyor. Yani, bunu çekenin kim olduğunu bilseydik belki niçin çekildiğini de tahmin edebilirdik demek istiyorum." Yaşlı albay başını sallamıştı. "Kimin çektiğini biliyoruz," demişti, "bunu çeken CIA'dır." Hans Menzel'in ağzı açık kalmıştı. "CIA mı? İyi ama niçin? Anlamsız bir şey bu!" Hans fotoğrafı tekrar almış, uzunca bir süre bakmıştı. "Öyleyse," demişti, "Kanin salona sadece Mercader'in yanında fotoğrafını çektirmek için girmiş oluyor! Ama bunun hiçbir anlamı yok ki!" Walter Wetter birden gözlerini kaldırmış ve bakışları yaşlı albayınkilerle karşılaşmıştı. Orada ani bir parıltı belirmişti Bunun anlamı yok muydu? Hmm, hiç de değil, belki de bir anlamı vardı bunun. Belli ki ikisi de aynı şeyi düşünüyorlardı. Sanki bir yerlerden belli belirsiz ucu görünmeye başlayan gün gibi açık ve parlak gerçeği şimdilik saklamak, örtmek istiyorlarmış gibi, her ikisi de hemen gözlerini indirdiler.

Walter Wetter hafif hafif ensesini ovuşturuyordu.

Saat altıya az kalmıştı.

Ruslar kendisine Ramón Mercader'in ölümünü haber verdiklerinde birdenbire içinde kabaran boğuntu ve umutsuzluk dolu öfkeyi hatırlıyordu. İntihar mı dediniz? Hadi ordan! Bunun saçma olduğunu, devasa bir dangalaklık olduğunu haykırmıştı. Ne yani? Mercader bir adam öldürecek, o Zürih yolculuğu riskini göze alacak, sonra da kuzu kuzu gelip otel odasında intihar edecek, öyle mi? Anlattıkları hikâye komikten de öte abuk sabuk bir şeydi. Ama üç Rus telaşla, hep bir ağızdan konuşmaya başlamışlardı. Adam mı öldürmüş? Hangi adam? Hangi Zürih yolculuğu? Tabii, elbette, bilmiyorlardı. KGB'ye sadece, görünüşe göre Amerikalılarca gözetlenen şu Mercader'in Amsterdam'da bulunduğunu haber veren kısa bir bilgi notu göndermekle yetinilmişti. Bu adam SSCB'de yaşamış olduğu ve Amerikalılar da onunla özellikle ilgilenir göründükleri için, durum KGB'ye de iletilmişti, o kadar. Bunu yapmamak olmazdı zaten. Ama bu bilgi notunda bütün bu olayın aşama ve ayrıntılarına girilmiyordu elbette. Dolayısıyla, Ruslar Herbert Hentoff'un ölümünü ve Mercader'in Zürih'e yaptığı gizli yolculuğu bilmiyorlardı.

Walter Wetter tekrar Klaus Kaminsky'yi çağırtmıştı. Kaminsky –sesinde kolayca hissedilen bir hayranlık ifadesiyle– Mercader'in nasıl Hentoff'u tenha bir yere çektiğini ve etkisizleştirdikten sonra nasıl Amerikalının arabasına tıktığını anlatmıştı. Kalabalık liman mahallesinden yirmi-otuz metre ötede, CIA ekibinin bütün tazıları etrafta dolaşırken bunu yapabilmek gerçekten delice bir cesaret işiydi.

Kaminsky gitmişti.

O zaman Walter Wetter Mercader'in gizlice Zürih yolculuğuna çıkışını kendisi anlatmıştı. Hostesin Zürih yolcularının hemen uçağa binmeleri gerektiğini anons ettiği sırada, Mercader bir telefon kabinindeydi. El kol hareketleri yapıyor, gülüyordu. Mutlu görünüyordu. Sanki Amerikalılardan birkaç saat özgürlük koparmış olmak düşüncesi gönlünü sevinçle dolduruyormuş gibiydi. Ve işte bu adam on iki saat sonra dönüp kendini öldürecekti, öyle mi? İler tutar yanı var mıydı bu hikâyenin, Tanrı aşkına? Kurgulanmış bir oyundu bu.

O zaman, İspanyol'un hiç de bir haine benzemeyen bu portresine son fırça darbesini vurmak üzere Walter Wetter, Wettlich'in getirtilmesini istemişti. Bu biraz zaman almış, ama sonunda Herbert'i ele geçirebilmişlerdi. Wettlich anlatmıştı: Mercader'le görüşmelerini, ona ilettiği Wetter'in mesajını. Ruslar, Mercader'in yanıtını tekrarlamasını istemişlerdi. Pekâlâ, tekrarlıyordu işte: "Söyleyin ona, Amerikalılar peşimde. Bu işten sağ çıkıp çıkamayacağımı bilmiyorum. Özellikle, haberdar olduğu anlaşılan bu olayın bütün ayrıntılarını hatırlasın, mutlaka hatırlasın." Herbert Wettlich bu sözleri sakin bir sesle, heceleri açık seçik belirterek tekrarlamıştı. Sanki her biri Mercader'in ölüm ötesinden gelen bu mesajının anlamını çıkarmaya çalışıyormuş gibi uzun bir sessizlik olmuştu. KGB albaylarından genç olanı perişan görünüyordu. Hırçın kavgacılığından eser kalmamıştı.

Şimdi saat altıya geliyordu. Herbert Wettlich az önce gitmişti.

Walter Wetter, bundan sonra yapmam gereken ne kaldı, diye düşünüyordu. Klaus Kaminsky, Hans Menzel, Herbert Wettlich ve kendisinin Amsterdam'da yaşadıkları gerçekle bu gerçeğin Ruslara sunulan versiyonu arasındaki çelişkiye mantıklı bir açıklama bulmak gerekiyordu. Bu versiyon bizzat CIA'dan geliyordu, değil mi? Demek ki bir tek mantıklı açıklama vardı. CIA birini korumaya çalışıyordu, KGB'nin içinden birini. Mercader'i ve çalışmaları hakkında bazı ayrıntıları karşıya teslim edebilecek kadar yüksek konumda birini. Şimdi işte bunu söylemesi gerekti Ruslara. Bu çelişkiler yumağına tutarlı bir açıklama bulmayı sağlayacak tek varsayım buydu. Ama bunu Ruslara söylemek kolay değildi. Asla somut delillere dayandıramayacağı, ancak bilinen olguların analizinden mantıksal bir sonuç gibi çıkarsayabileceği, çok ağır bir suçlama olurdu bu. Ruslar nasıl tepki gösterirlerdi acaba? Kendilerine ders verilmesinden hoşlanmazlardı Ruslar. Ne yapalım, başka çıkış yoktu.

Walter Wetter alnını sildi, hafifçe terlemişti.

Ruslar olumsuz tepki verirlerse, kendi geçmişi hakkında bir soruşturma yapılırdı. Alt tarafı bir soruşturma. Ama

ya Batı'ya geçen Rudy? Walter Wetter hafifçe terliyordu. İşi oluruna bırakma eğilimi nemli bir sıcak dalgası gibi yükseliyordu içinden. Kendi başlarının çaresine kendileri baksınlardı, ona neydi! Ama yoo, hayır, konuşacaktı. Yapacak başka şey yoktu.

Doğrusu tuhaf bir şeydi, Ramón Mercader adını taşımış bir ceset uğruna savaşmak.

Ramón Mercader mi? Doğrusu akıldışı, çılgın bir ad!

——ooOoo——

Hiçbir şeyi önceden tasarlamamıştı.

Bu sabah uyandığında, Bir Mayıs olduğunu hatırlamıştı. Zanaatkâr Aziz Joseph onuruna emek ve çalışma bayramı. Yani boş bir gün. Aslında izinli olduğundan, bugün zaten yapacak işi yoktu. Ama günün böyle çifte tatil olması içinde bir tedirginlik, kasvetli bir can sıkıntısı yaratıyordu. Dairesinde serseri gibi dolaşmıştı. Şilepten daha dün inmişti, bavulları bile hâlâ öylece, açılmamış, duruyordu. Aylaklıktan doğan can sıkıntısını bastırmak için, eşyalarını yerleştirmeye başlamıştı.

O zaman plak, ellerinin arasında belirivermişti.

Suliko, evet, bu o plak!

Plağa bakıyor, yüreği güm güm atıyordu. Şilep Szczecin Limanı'na yanaştığında, bu şarkıyı bulmak için kenti dolaşmıştı. Sonunda, eski mahallede bir tür eskici dükkânında, 78 devirli eski bir kayıt bulabilmişti. Plak çizikti, ama olsun. *Suliko*'ydu ya, sen ona bak!

Bavulunun karışıklığı içinde, kırılmaması için iki yün kazak arasına saklanmış olan ve şimdi elinde beliriveren plağa bakıyordu.

Adam onun *Suliko*'yu söylediğini duyunca başını çevirmişti, suratı allak bullaktı. Adam onunla Rusça konuşmuş, o da hiç düşünmeden aynı dilde karşılık vermişti. Ramón Mercader'di adı, ailesinin Cabuérniga yakınında bir evi vardı. Rusya'ya 1937'de gönderilen çocuklarla birlikte gelmişti. Kendisi ise 1942'de Volkov kıyılarında esir düşmüştü. İkisi de hemen hemen aynı zamanda yurda dönmüşlerdi. 1956' da, sonbaharda. Kendisi *Semiramis*'le, Mercader'se sonraki gemiyle. Amsterdam'daki İspanyol meyhanesinde birlikte

içmeye başlamışlardı. Adam *Suliko*'yu son kez Kafkasya'da, Soçi yakınlarında bir yerde duyduğunu söylemişti. (Ama elbette Guinsburg o akşam Amsterdam'daki meyhanede tüm gerçeği söylememişti. Bunun 1960'ta olduğunu elbette es geçmişti. İspanyol'a Soçi'den, Ritsa Gölü'ne yaptığı bir geziden, *Suliko*'yu söyleyen o genç kızdan bahsetmişti, ama elbette bütün gerçeği anlatmamıştı).

Sonra, o çılgın gece. Nieuwmarkt Meydanı'ndan kaçırılışı, uzun süre Herbert diye birini bekleyen Amerikalılar. Hiç bilmediği şeyleri söyletmek için attıkları o dayak. Kendisini başka biri sanıyorlardı herhalde. Ama ellerinden kaçmayı başarmıştı işte ve bunu hatırladıkça bayağı bir memnun oluyordu. Ardından Hollanda polisi ve iki gün sonra da o adamın cesedini teşhis etmesi için kendisini bir otele götürmüşlerdi. Evet, Ramón Mercader'di, hiç kuşkusu yoktu.

Felipe de Hoyos titriyordu.

Bir yüzünde *Suliko* şarkısının kayıtlı olduğu plağı elinde tutuyor ve tirtir titriyordu.

O anda kararını vermişti. Plağı götürecekti; hemen inip arabasına –geçen yıl aldığı kullanılmış eski bir Seat– binmiş ve Cabuérniga'ya giden yolu tutmuştu.

Hiçbir şeyi önceden tasarlamadığı söylenebilirdi. Bir tür içgüdüydü bu. O adam ailesinin Cabuérniga'daki evinin tam olarak nerede bulunduğunu açıklamıştı, kendisi de gidip oraya bir göz atma ihtiyacını duyuyordu, o kadar. Hem zaten gün de Bir Mayıs'tı, yapacak daha iyi bir şeyi yoktu.

Şimdi, yeniden ortaya çıkan o anının karabasanı içinde yaşıyordu. Önceleri içinde bulunduğu manzaranın garip bir biçimde tanıdık geldiği izlenimine kapılmış, ama üzerinde pek durmamıştı. Yani, evvelce, uzun süre önce seyretmiş ama sonra unutmuş olabileceği, ancak bugün gözünün önünde yeniden canlanarak bir süreliğine silinmiş olmakla birlikte tartışılmaz varlığının zengin yeşilliğinde içleri rahatlatan bir gerçekliği belleğe çağıran gerçek bir manzaranın anısının tekrar uyanışı gibi değildi bu izlenim. Hayır, bu manzara tanıdık geliyordu, ama bazı rüyaların tanıdık gelmesi gibi. Cabuérniga yolunda, geri gelmiş bir anının din-

gin ve ışıyan derin dokusuna değil, rüyanın belirsiz saydamlığına giriyordu. Acayip bir duyguydu bu, ama endişe vermiyordu. Yine de tam köye gireceği sırada aniden fren yapmıştı. Kalbi acıyarak çarpmaya başlamıştı. O anının karabasanı yeniden benliğini sarmıştı.

Solgun bir güneşin ışıklarıyla aydınlanan eski mezarlık duvarını görüyordu. Bu duvarı, bu mezarlığı, bu ağaçları tanıyordu. Koyu renk takım elbiseli ihtiyar adam farların ışığında, tam şuraya dikilmişti. Felipe arabasını yolun kenarına bırakmış, mezarlık duvarı boyunca girişe kadar yürümüştü. Evet, hiç kuşkusuz burasıydı. O zaman, garip bir önseziye kapılarak, bu dağ güneşinin soluk ışığında eski mezarlığın kapısından geçmişti

Üç mezar, büyük uykunun çimenliği içinde, yan yana dizilmişlerdi. Soldaki taşın üzerinde SONSOLES AVENDAÑO DE MERCADER adıyla altında 17 Temmuz 1936 tarihi okunuyordu. Ortadakinde, JOSÉ MARÍA MERCADER Y BULNES adıyla altında 5 Eylül 1937 tarihi vardı. Sağdaki taşın üzerindeyse iki ad, RAMÓN MERCADER AVENDAÑO-INÉS ALVARADO DE MERCADER okunuyordu, altında da 16 Nisan 1966 tarihi vardı.

Hayır, bu kadarı gerçekten akla gelemezdi, olsa olsa bir rastlantı olabilirdi bu.

Tekrar arabasına binmiş, ıssız görünen köyün içinden geçmişti. Biraz ötede önce sağa, karaağaçların altındaki çeşmeden sonra da hemen sola dönmüştü. Ama o adamın Amsterdam'daki İspanyol meyhanesinde tarif ettiği güzergâhı mı izliyordu, yoksa otuz yıl –hemen hemen otuz yıl– önce, bir eylül akşamı gece bastırırken bir kez daha geçtiği yolu mu izliyordu, artık bunu bilemiyordu. Malikânenin duvarı boyunca ilerlemiş, demir parmaklıklı büyük kapıyı açık bulmuş, kenarları kestane ağaçlı uzun yürüyüş yolunu tanımıştı. Anıları acımasız bir netlik ve kesinlikteydi şimdi.

Sarsıla sarsıla, deli gibi sürmüşlerdi arabalarını o kestane ağaçlı yolda; tüfeklerin namluları indirilmiş camlardan dışarı çıkıyordu. İhtiyar adam onları bekliyordu –yok canım, o kadar da ihtiyar değildi; kır saçları, bezgin bir görü-

nüşü vardı, ama o kadar yaşlı değildi– evet, ihtiyar adam onları evinin verandasında bekliyordu.

Felipe de Hoyos kestane ağaçlı yoldan evin önüne çıktı. Bir Mayıs'ın solgun güneşi altında verandayı görüyordu.

Adela Mercader hiç kımıldamadan tabloyu seyrediyordu.

Bir saat önce gelip bu koltuğa oturmuştu. Belirsizlikte kaybolmuş belirsiz bakışlar. Boşlukta kaybolmuş boş bakışlar. Eller üst üste, sallanan, kuru dallar gibi, vurulmuş martılar gibi. İçinden oyulmuş, bomboş, bir mezar çukuru gibi. Oturuyor, kımıldamadan.

Bakışları, onyıllardan beri orada asılı duran tablonun üzerinden kayıp geçmişti. Görünmez olacak derecede alışılmış bu nesnenin üzerinden önce kayıp gitmişti bakışları. Sonra, fark edilip adeta otomatik olarak okunan iki sözcük bu bakışı durdurmuş, tekrar tuvale döndürmüştü. LA PRIMAVERA. Ha, neden? LA PRIMAVERA. Ha, evet, ilkbahar bu.

Göğsündeki o kapkara ve donmuş, çamurlu kan pıhtısının eridiğini hissetmişti. LA PRIMAVERA. Ne ilgisi vardı? Ama bakışları canlanmış, tekrar tabloya dönmüş, belki ilk kez gerçekten görmüştü onu, yıllardan, yüzyıllardan beri, ta ölümün, belleğin, rüyanın bulunuşundan beri.

LA PRIMAVERA.

Taş döşeli bir sokak görülüyordu. Sağda, sokağın kenarında iki katlı bir bina vardı. Zemin katında –gerçekten daha iyi ifade edilemezdi, bu terim dükkânın durumuna tıpatıp uyuyordu, bu kesimde sokağın yaya kaldırımı bulunmadığından, kapılar sokakla tam olarak "hemzemin"di– evet, zemin katında bir konfeksiyon ve tuhafiye mağazası vardı. Dış duvar, kapı girintileri, pencere çerçeveleri, her şey koyu kahverengi bir tonla resmedilmişti. Mağaza üstünde, boylu boyunca, bir ad: LA PRIMAVERA. Yani kısaca *Printemps* mağazaları. Birinci katta –başka kat yoktu zaten– ferforje parmaklıklı balkonlar ve bu balkonların birinde o saatte ıssız olan sokağı seyreden iki insan figürü. İki kişi, birinin görünüşe göre bakımlı gür bir sakalı var. *Printemps* mağazası-

nın kapılarından birinin girintisinde, belki o sırada işi olmayan bir kominin silueti görülüyordu. Ön planda, sağda, orada kazık gibi dikilmiş duran ve başında o ülkeye özgü bir şapka taşıyan genç bir oğlan; ülkenin adı, tablonun çerçevesine vidalı küçük bir bakır plakaya kazılmış: MEXICO. Daha ötede sokak, geniş olduğu varsayılabilecek, ama bol yapraklı dorukları *Printemps* mağazaları binasının ardında yükselen ağaçlarından başka bir tarafı görülmeyen bir meydana açılıyordu. Bu ağaçlar ve bir de, büyük olasılıkla meydanın öbür yakasını oluşturan dinî ya da idari bir binanın kubbeleri. Ayrıca, sanki İspanya monarşisinin manevi elçilerinin bu ülkedeki uzun ve ağır varlığına tanıklık ediyorlarmış gibi, geniş olduğu tahmin edilebilecek bu meydanın sağ yanma dikilmiş Cizvit-Barok stilinde bir kilisenin simetrik olmayan iki kulesi de görülüyordu. Meydanın girişinde, ağaçların gölgesinde, iki fayton –belki de usta elinden çıkma üstü açık gezinti arabaları– vardı.

LA PRIMAVERA.

Doğruydu. Birkaç hafif, pamuksu bulutçuğun kayıp gittiği göğün altında yaldızlı, mavimsi bir bahar ışığı yayılıyordu. Mevsim ilkbahardı herhalde.

Adela Mercader bu tabloyu yıllardan beri ilk kez görüyordu. Romansı hikâyeleri ve serüvenleri aile içinde fiskos konusu olan acayip kişilikli Luis Amca'dan bir hatıraydı bu tuval. Luis Amca hayatının çoğunu Kızılderili diyarında yaşamıştı; Adela Mercader çocukken Amerika kıtasından söz ederken hâlâ böyle deniyordu. Oralarda, hayli karışık –yani ailede özenle sürdürülen bir bilmezliğin altında gizlenen–, ama herhalde pek hazırlop ve anaların ak sütü gibi helal de sayılamayacak işlerde servetler kazanmış, servetler kaybetmişti. Hatta bir ara –Adela Mercader'in bu konuda gayet net bir anısı vardı çünkü olayın rezalet boyutu bütün yedinci yaşma damgasını basmıştı–, yani 1909'da, Luis Amca, belki [bir olaydan dolayı] kendini unutturmak için, dönüp gelmiş ve aylarca Cabuérniga'daki aile evine sığınmıştı. Oraya yanında Kızılderili melezi bir genç kadınla birlikte gelmişti –rezalet de bundan çıkıyordu–; en azından Adela'nın anıla-

rında son derece garip ve güzel bir kadındı bu; Luis Amca fütursuzca onunla yatağını paylaşıyor, onu el üstünde tutuyor ve hediyelere boğuyordu; kadın bütün bunları gururlu bir edayla, sanki Luis Amca'nm gönlü olsun diye, kabul ediyordu. Ve *Printemps* mağazalarını, hatta İlkbahar'ın kendisini temsil eden bu tablo, PRIMAVERA, Luis Amca'nın Cabuérniga'dan geçtiği dönemden kalmaydı; aslında son geçişi olmuştu bu, çünkü birkaç yıl sonra Meksika Devrimi' nin kasırgaları içinde kaybolup gitmişti Luis Amca ve bu kayboluşun hangi koşullarda meydana geldiği hiçbir zaman tam olarak aydınlatılamamıştı.

LA PRIMAVERA.

On beş gündür ilk kez Adela Mercader'in gönlüne belli bir dinginlik, bir tür huzur, yerleşmeye başlamıştı.

Elbette bir saatlik hareketsiz seyredişten sonra artık tabloyu görmüyordu; resim, güven verici ve iyilik dolu açıklığı içinde, sadece rüyasının taşıyıcısıydı artık. Yine de, içinde, yeniden bir çeşit huzur kuruluyordu.

On beş gün önce, iğrenç anısını artık belleğinden silemeyeceği o 16 Nisan günü öğleye doğru, Inés'in aniden kaçtığı ve sağa sola kurşun sıkan Amerikalılar tarafından kovalandığı sırada Adela Mercader, bu ani kaçışın sebeplerine dair herhangi bir mesaj, hiç olmazsa bir ipucu bulmak umuduyla, yeğeninin odasına çıkmıştı. Inés'in tuvalet masasının üstünde iki telgraf bulmuştu. Biri Ramón tarafından Zürih'ten çekilmişti, bunda Ramón karısından son mektubunu yakmasını istiyordu. Resmî ve acil diye notlanmış olan ikinci telgraf Amsterdam'dan gönderilmişti ve Schilthuis diye biri Ramón'un ölümünü haber veriyordu. "Aşırı dozda uyuşturucu almaktan kaynaklanan kaza sonucu ölüm". Bunun hiçbir anlamı yoktu elbette.

Adela Mercader, şaşkınlıktan beyni durmuş halde, tuvalet masasının önündeki koltuğa yığılmıştı.

Ama bugün, şimdi, evin önünde bir gürültü işitiyordu; gürültü salonun verandaya açılan camlı kapılarından geliyordu. Başını çevirmiş, gezi yolunda bir arabanın ağır ağır ilerlediğini görmüştü.

Bir hamlede kalkmış, beklenmedik konuğu mümkün olduğu kadar çabuk kovmaya kararlı, sert adımlarla verandaya doğru yürümüştü.

Kimseyi görmek istemiyordu, hiç kimseyi!

Elli yaşlarında, uzun boylu ve zayıf, kalın kaşlı bir adam arabadan çıkmış, etrafına bakınıyordu. Sağ elinde bir plak vardı, şaşırtıcı bir şeydi bu.

Adela Mercader artık ne yapacağını biliyordu.

Remedios onlara verandada kahve getirmişti. Felipe de Hoyos önerilen şekeri kabul anlamında başını sallamıştı. Sonra Remedios gitmişti. Felipe de Hoyos sessizce bir sigara yakmıştı.

Adela bu yabancıya, belki de Ramón'la açık yüreklilikle konuşmuş son kişiye, bakıyordu. Bundan böyle ne yapması gerektiğini artık biliyordu.

"Demek size Rusya'dan bahsetti, öyle mi?" demişti Adela Mercader.

Felipe de Hoyos başını sallamıştı.

"Evet," demişti. "O şarkıdan dolayı, anlıyorsunuz ya."

Anlıyordu elbette. Hatta çok iyi anlamaya eğilimli olduğu şeylerdendi bu. Bir eski zaman havası, kıpırdayan anılar, bütün o heyecan. Doğrusu pek iyi anlıyordu.

Biraz evvel, adamı öğle yemeğine alıkoymadan önce, Amsterdam'daki İspanyol meyhanesinde Ramón'la karşılaşmasını anlattığı sırada, Adela Mercader o plağı dinlemek istediğini söylemişti. Cabuérniga'daki evin geniş salonunda, ikisi birlikte, pes ve temiz bir Rus sesinin söylediği *Suliko*'nun eski ve çizik kaydını dinlemişlerdi. Felipe de Hoyos şarkının sözlerini Adela'ya kaba taslak çevirivermişti de. Ardından, içinden gelen ani bir dürtüye uyarak –çünkü başlangıçta bu olaydan bahsetmeyi hiç düşünmemişti– o çılgın gecenin sonunu da anlatmıştı: Kaçırılışı, Amerikalılar, ellerinden kurtuluşu ve nihayet kendisini bir otel odasına götürmüşlerdi Ramón Mercader'in cesedini teşhis etsin diye. Konuşmaya açıklayamadığı bir dürtünün etkisiyle başlamıştı, ancak çok geçmeden bir tür rahatlama duygusunun

içini kapladığını hissetmişti. Sanki Ramón Mercader'le karşılaşması yüzünden başına gelen, ve bir bakıma asıl nedeni de Ramón olan bütün tehlikeleri anlatmak, otuz yıl öncesine ait o kör edici anıyı unutmasına yardımcı olacakmış gibi: eski mezarlığın beyaz duvarı önüne dikilmiş, önce akşamın alacasında, sonra da farların ışığında olanca netliğiyle göze çarpan yaşlı adam. Farların ışığında ölüme kadar. Ayakta, yumruğu havada, anlaşılmaz sözler haykırarak. Ve şimdi, tam da bu anının yeniden yüzeye çıktığı o Amsterdam gecesini anlatırken, ona öyle geliyordu ki, bu yaşlı adamın imgesiyle, otel odasında ölümün uykulu ve soğuk beyazlığı içinde uzanmış yatan Ramón Mercader'in yüzü arasında bir çeşit yürek burkucu benzerlik vardı. Bunun üzerine, sanki bu anlatı gençliğinin o öldürücü anısını unutmanın ya da ondan kaçmanın, ya da sonunda onu kabul edilebilir kılmanın en iyi yoluymuş gibi hikâyesinin ayrıntılarına ve dolambaçlarına gittikçe daha çok dalarak, konuştukça da konuşmuştu.

Adela Mercader büyülenmiş gibi onu dinliyordu.

Demek, bazı adı belirsiz yabani Amerikalılar, Amsterdam'ın bir İspanyol meyhanesinde Ramón'la karşılaştığı için, bu adamı kovalamışlardı. Birkaç saat farkla aynı sıralarda başka Amerikalılar da bu eve gelip Inés'i ölüme sürüklemişlerdi. Amsterdam'daki olaylar Inés'in ölümünü açıklar, –kendisi bu anlamın ne olduğunu hiçbir zaman anlayamasa bile– ona bir anlam verir gibi görünüyordu. Sonunda o da Ramón'la aynı ölümle, gizemli ama belki kavranamayacak bir anlamla ışıldayan bir ölümle ölmüştü.

Sanki bu yabancının ipe sapa gelmez ve şiddet dolu anlatısı bu konudaki bütün şüphelerini silip süpürmüş gibi, Ramón'un mektubunu derhal adresine ulaştırmaya karar vermişti. Elbette canım, besbelli bir şey: Tanımadığı bir Ramón tarafından Rusça yazılıp tanımadığı kimselere gönderilen bu mektubu yerine ulaştırmak gerekti. Tanımadığı bir Ramón, sadece Ramón'un son mesajını öğrenmesine engel olacak Kiril alfabesi yüzünden değil, bütün bu anlaşılmaz şiddet fırtınası bambaşka bir Ramón portresi çizer göründüğü için de tanıyamadığı bir Ramón; ne amaçlarını ne de se-

beplerini hiçbir zaman bilemeyeceği karanlık ve kuşkulu bir kavgaya girişmiş, sırlarla dolu bir Ramón.

Kaza yapan arabada, Inés'in parçalanmış vücudunun yanında buldukları özel eşyaları kendisine verdiklerinde, bunların arasında yeşil deri cildi Inés'in kanıyla lekelenmiş o Pearl Buck cildinin bulunmasına şaşırmıştı. Pearl Buck' un kitabını, o umutsuz kaçışın telaşı içinde Inés'in neden bu kitabı yanma aldığını kendi kendine sorarak, odasına getirmişti. Ancak iki gün sonra, Inés'in kararmış kanıyla lekeli cildi tekrar karıştırırken, cilt kapağının içinde hazırlanmış özel bölmeyi fark etmiş ve Ramón'un, Kiril alfabesinin anlaşılmaz işaretlerinin art arda sıralanmasından oluşan ince yazısıyla kaplı birkaç yaprak pelur kâğıdını oradan çıkarmıştı. El yazısıyla yazılmış birinci sayfaya daktiloyla yazılmış küçük bir not iliştirilmişti. Bu not Ramón'un mesajının yerine nasıl ulaştırılacağına dair gayet açık ve net yönergeler içeriyordu. Mesajı Barcelona'da bir adrese götürmek, "Nieves" eliyle "Alfredo" diye birine teslim etmek gerekiyordu; anlaşıldığına göre ondan sonra bu "Alfredo" mesajı Mexico'daki posta kutusuna ulaştırmayı üzerine alacaktı. Söz konusu posta kutusu hakkında daha fazla bilgi yoktu, dolayısıyla adı geçen "Alfredo"nun bu konuda gerekli bilgiye sahip olduğunu kabul etmek lazımdı.

Ramón'un mektubunu yerine götürecekti, o kadar. Küçük Sonsoles'i birkaç gün için Remedios'a bırakacak, trene binecek –Santander'den Barcelona'ya kadar kaç kez aktarma yapmak gerekecekti acaba?–, "Nieves" tarafından geldiğini söyleyerek "Alfredo"yu görmek isteyecek, Ramón'un mesajını verecek, Mexico'daki posta kutusuna ulaştırılması gerektiğini de ayrıca belirtecekti. Her şeyin açıkça anlaşıldığından, bu "Alfredo"nun hangi posta kutusundan söz edildiğini bildiğinden emin olacaktı. Bu kadar. Üç-dört gün içinde dönmüş olacaktı. Ramón'un ondan isteyeceği şey de herhalde bu olurdu. Zaten Inés de Santander yolunda, Pearl Buck'un bir kitabının cildinde saklı bu mesajı bir yere götürürken ölmemiş miydi? Bu kararı daha önce vermediği için nerdeyse utanç duyuyordu Adela Mercader. Bu yabancının

gelmesi ve Ramón'u Amsterdam'da o denli heyecanlandıran o şarkıyı dinletmesi gerekmişti, ne yapması gerektiğini anlayabilmesi için. Bundan dolayı adeta utanıyordu.

"Demek size Rusya'dan bahsetti, öyle mi?" diye sormuştu Felipe de Hoyos'a.

Öğle yemeğinden sonra verandadaydılar. Remedios kahveleri getirmişti.

"Evet, o şarkı nedeniyle, anlıyorsunuz değil mi?"

Pek güzel anlıyordu.

Felipe de Hoyos ihtiyar kızın hikâyeyi tekrar dinlemek istediğini hissederek, Kafkasya'ya, Soçi dolaylarına yapılan yolculuğu da anlatmıştı (ama şimdi bu Kafkasya yolculuğundan layıkıyla söz edebilecek kişi olarak sadece ben varım. Yevgeniy Davidoviç öldü; zaten Amsterdam'da da bu Soçi tatili hakkında sadece birkaç bölük pörçük bilgi vermişti. Bundan böyle, Guinsburg'un vatanına yaptığı bu son yolculuğun bütün ayrıntılarını yalnız ben biliyorum. Soçi'de onu, villaları geniş bir parkın yoğun yapraklı tropikal ağaçları arasına dağılmış Tsiurupa Tatil Köyü'ne yerleştirmişlerdi. Villasını –iki oda, bir salon, bir banyo– yanma verilen tercümanla paylaşıyordu, çünkü resmen Rusça bilmiyor sayılıyordu. Bu Boris'in kendisini göz altında tutmak için KGB tarafından seçilmiş olduğundan kuşkulanıyordu gerçi, ama umurunda değildi; aklında yalnız plajdaki güneş, yapılan gezintiler, uzun açık hava sineması, şarkı ve dans akşamları vardı. Uyumadan önce gecenin içinden yükselen pes ve temiz Rus seslerini dinliyor, içini yürek parçalayıcı bir heyecan dolduruyordu. Sıradan konuşmaların bildik, anlamsız ve önemsiz uğultusu içinde insanları plaja götüren ya da gezintiye çıkaran, üstü açılabilir küçük otomobillere biniyordu. Nikolay Ostrovsky'nin hayatının son yıllarını geçirdiği evi ziyaret ediyor, Ostrovsky'nin masasının üstündeki büyük İspanya haritasını görüyordu; haritada küçük topluiğneler ve kırmızı ipliklerle iç savaştaki cephelerin durmadan değişen hatları gösterilmişti; Ostrovsky'nin öldüğü gün izleme durmuş, cepheler o günkü konumlarıyla kalmıştı. Dağlardaki Ritsa Gölü'ne geziye çıkıyordu. Gök mavi,

çamlar siyah-yeşil, gölün suyu ışıl ışıldı. En derin sessizlikte, henüz el değmemiş bir doğanın esinlediği rahatsız edici nostalji içinde, yüzyıllık ağaçların arasında uzun gezintiler yapıyordu. Yemek vakti gelince tekrar göle doğru iniyor, dimdik yarın böğründe oyulmuş yoldan yürüyordu. Şuradaki boyalı, uzun ahşap ev Stalin'in en sevdiği dinlenme yerlerinden biriydi. Şimdi bunu otel yapmışlardı. Ama insanlar durumu biliyorlardı, bu orman evinin geçmişinden haberdardılar; bir adamın yanındaki eşinin kulağına, buranın İhtiyar'ın dinlenmeyi sevdiği yerlerden biri olduğunu fısıldadığını duymuştu. "İhtiyar Gürcü'ydü, anlıyorsun ya!" diyordu adam eşine, fısıldayan bir sesle. Otelde o genç kıza, İspanyolca öğrenimi gören ve kendisine Prado'daki Goya tabloları hakkında sorular soran Nina Nikolayevna'ya rastlamıştı. Öğleden sonrayı Nina Nikolayevna'yla gezinti yaparak geçirmiş ve akşam Soçi'de ondan ayrılırken, akşam karanlığında bir palmiyenin yoğun ve nemli gölgesinde, sevgiyle hafifçe dudaklarından öpmüştü onu. Nina Nikolayevna Kafkasya çobanlarınınkilere benzer beyaz bir fötr şapka giymişti ve bu beyazlık bakışlarındaki siyah alevi vurguluyordu. Ertesi gün yola çıkmıştı, bir daha vatanına hiç dönemeyecekti, ve dudaklarından hafifçe, sevgiyle öpmüştü onu, Nina Nikolayevna sevgilim! Ama bundan böyle bir ben varım, o akşam Yevgeniy Davidoviç Guinsburg'un ruhunu dolduran düşünceleri, umutsuzluğu ve usdışı tutkuyu bilen) ve Felipe de Hoyos Ramón Mercader'in Soçi'de bir genç kızla tanıştığını, bu kızın bir gezi dönüşü, dağ rüzgârı saçlarını dalgalandırırken, o eski Gürcü şarkısı *Suliko*'yu söylediğini anlatıyordu.

"O şarkı yüzünden, anlıyorsunuz değil mi?"

Evet, hem de çok iyi anlıyordu.

Tam bu anda, Cabuérniga'daki evin verandasında, Felipe de Hoyos kendi eski anısını unutmuştu. Kan kurumuş muydu yoksa, Mercaderlerin kanı?

——ooOoo——

Tavşan kafesleri terk edilmiş, doğal olarak. Kafeslerin önünde, bahçenin ortasında, yatık mezar taşının üstünde küçük bir kızıl bayrak dalgalanıyor. Duvarlar hâlâ sardunya ve latinçiçekleriyle kaplı. Avizeağaçları, tespihağaçları ve agavlar hâlâ bahçede serbestçe boy atıyorlar.

Bu Bir Mayıs gününde buraya kimse gelmiş midir acaba?

Nataşa Sedova ziyaretçiyi karşılamak için artık orada değil. Lev Davidoviç'in yanında, büyük uykunun kalın saydamlığı içinde, uyuyor.

Bütün ölüler dinleniyorlar, belki de yararsız olmuş bir ölümün kaygıları içinde.

Ramón Mercader del Rio hayatta. Hatırlıyordur belki, kim bilir? Moskova'da Bir Mayıs şenlikleri bütün görkemiyle devam ediyor, belki o da katılıyordur. Hatırlıyordur belki.

Nataşa Sedova sakin ve umutsuz bakışlarını onun üzerine dikmişti, o uzaklarda kalmış günde, Avenida Viena' daki evde.

Kan kuruyacak mı bir gün? Bu belli değil.

Vaugrenier, 1967 - Autheuil, 1968

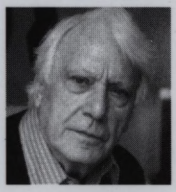
——ooOoo——

JORGE SEMPRUN

RAMÓN MERCADER'İN İKİNCİ ÖLÜMÜ

CAN

ROMAN

1917 Sovyet Devrimi'nin önderlerinden *Troçki, Stalin*'in emriyle 1940'ta Meksika'da *Ramón Mercader* adında bir İspanyol komünist tarafından öldürülmüştü. **Jorge Semprun**'un 1960'ların sonlarında yayınlanan ***Ramón Mercader'in İkinci Ölümü*** adlı romanındaki kahramanın da aynı adı taşıması, kuşkusuz, bir rastlantı değil. Can Yayınları okurlarının yakından tanıdıkları Semprun, böylesi bir isim ikizliğinden ve bir casusluk öyküsünden yola çıkarak komünist hareketin yakın tarihiyle bir hesaplaşmaya girişiyor. Ama tüm Semprun romanları gibi *Ramón Mercader* de, belleğin dolambaçlarında gidip gelen çok katmanlı bir roman. Bu yönüyle, alışılmış casusluk edebiyatına apayrı bir boyut getiriyor. Bu romanı okurken, hem sosyalizmin çöküş nedenlerinin ipuçlarını yakalayabilir, hem de soluk kesici bir casusluk öyküsünün tadını çıkarabilirsiniz.

KAPAK RESMİ: EDUARDO ARROYA

ISBN 975-07-0623-4

9 789750 706233

http://www.canyayinlari.com

KDV İÇİNDEDİR